Міністерство освіти і науки України

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Навчально-науковий юридичний інститут

Щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених

«Вдосконалення правового регулювання: погляд молодих науковців»

10-11 травня 2024 року

Івано-Франківськ, 2024

ББК 67.9(4УКР)
В25

Редакційна колегія:

Микитин Ю.І. - директор навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, професор кафедри політики в сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права, кандидат юридичних наук, професор;

Козич І.В. - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри політики в сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права;

Квасниця С.М. - завідувач інформаційно-видавничого відділу навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

В25 **Вдосконалення правового регулювання: погляд молодих науковців**[Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів освіти та молодих вчених (10-11 травня 2024 року). Івано-Франківськ, 2024. 603 с.

У збірник включені тези доповідей учасників щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів освіти та молодих вчених, яка відбулася 10-11 травня 2024 року на базі навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Теоретичні положення і рекомендації учасників конференції щодо удосконалення законодавства України стануть ще одним кроком на шляху розвитку правової думки, формування молодих правників.

ББК 67.9(4УКР)

© Навчально-науковий юридичний інститут
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, 2024

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Гамалюк Н.Р.

аспірант науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України

РОЛЬ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ У СОЦІАЛЬНОМУ ТА ЕКОНОМІЧНОМУ ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ ТА США

Друга Світова Війна досі залишається найбільшим, найкривавішим військовим конфліктом в історії, що тривав 6 років. Кількість жертв досі точно не встановлено. За приблизними підрахунками, у війні загинуло понад 60 млн осіб, а 90 млн стали інвалідами. Найбільших людських жертв зазнали СРСР (до 27 млн), Республіка Китай (до 10 млн), Польща (6 млн), Югославія (1,7 млн). Втрати держав-агресорів становили: Третього Рейху – до 9 млн, Японської імперії – 2,5 млн, Королівства Італія – 500 тис. осіб. Зокрема серед українців загинуло щонайменше 14 млн осіб [1].

Військові витрати та збитки склали 4 трильйони доларів. Матеріальні витрати досягли 60 – 70 % національного доходу учасників війни. Війна спричинила колосальні руйнування, знищення десятків тисяч міст і сіл, незліченні біди десятків мільйонів людей. Ряд країн залишись в руїнах, з подальшим відновленням на десятки років.

Проте, незважаючи на катастрофічно руйнівні наслідки війни, Німеччина змогла досягти економічних показників, які називають «Німецьке диво».

У день смерті Гітлера працювало лише 10 % німецької залізниці. Країна в буквальному розумінні була знерухомлена. Через рік, у червні 1946 р., 93 % всіх німецьких колій знову ввели в експлуатацію, було відбудовано 800 мостів. У травні 1945 р. німець-

ке вугільне виробництво заледве сягало однієї десятої рівня 1939 р.; через рік воно зросло в п'ять разів. У квітні 1945 р. Солу Куссієлу Падоверу, який спостерігав за наступом американської армії в Західній Німеччині, здавалося, що місту Аахен, яке зрівняли із землею, для відбудови знадобиться не менше двадцяти років. Але вже буквально через декілька тижнів він став свідком відновлення роботи міського заводу з виробництва шин, текстильної фабрики та початку економічного життя [2, с. 141].

Початком розквіту країни можна вважати 20 червня 1948 року, коли батько дива Людвіг Ерхард скасував державний контроль за цінами на товари і скасував 90% регуляторних обмежень бізнесу. Ідеологія загалом була ліберальною: скасування держ монополій і водночас стимулювання конкуренції та інвестицій, запуск механізмів приватизації. Примітною особливістю відновлення було те, що підприємства отримували кошти на виплату від держави тільки першої заробітної плати, далі вони повинні були працювати за рахунок власної виручки.

В основі економічного зростання лежало відновлення та переорієнтація військових підприємств на легку, харчову, текстильну промисловість, виробництво побутової техніки та автомобілів. Істотну роль відіграла і допомога США, але про це поговоримо згодом. Основна маса видатків держбюджету була спрямована на розвиток бізнесу. У рамках податкової реформи високу диференційовану ставку корпоративного податку (близько 65%) замінили на єдину ставку 50 %. Було також використано метод прискореної амортизації виробничих приміщень (у перші два роки можна було списати 50% їх вартості). Для стимулювання експорту держава давала податкові пільги, а під великі контракти – фінансування. Не останню роль відновлення економіки Західної Німеччини зіграло німецьке «велике будівництво». Розруха і 12 млн біженців зі східних земель вимагали більше житла, тому існувала окрема програма стимулів для будівництва житлової та комерційної нерухомості, яка включала як податкові стимули, так і можливості спільного фінансування з державою. Як результат у 1962 році рівень промислового виробництва в Західній Німеччині перевершив довоєнні показники втричі. ФРН займала друге місце за величиною золотовалютних резервів, третє місце після США

та Англії за обсягом промислового виробництва. Середньорічні темпи економічного зростання 1950 – 1966 рр. становили близько 9,2 % [3].

Як бачимо, саме грамотна політика держави стосовно розвитку підприємництва, і вкладання у власну промисловість забезпечила стрімкий ріст, та сталий розвиток. Сьогодні Німеччина є третьою економікою світу, а її компанії, що зайняли провідні ніші в різних секторах економіки (зокрема автомобілебудування, важка і легка промисловості) нараховується під сотню.

Стосовно Сполучених Штатів Америки, варто зазначити, що бойові дії не розгортались на її території, тому в країні не постраждало ні єдиного міста, проте, якщо говорити про людські жертви то в більшості історики оцінюють їх в 407 300 осіб [4, с.41].

Після закінчення війни постало питання про відновлення, Європи яка найбільше була знищена, оскільки це головний економічний партнер США. В першу чергу, варто зазначити, що План Маршала був вигідний для самої Америки, оскільки вливання грошей на відбудову різних країн Європи давало цим самим вагомий вплив на ті країни, які приймали її.

Дана ініціатива почала діяти 3 квітня 1948 року для 16 країн, проте основними країнами, які отримували допомогу в її рамках, стали Велика Британія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди. Саме вони одержали дві третини від усіх коштів, передбачених програмою.

Якщо говорити про позитивні сторони, то завдяки Плану в Європі:

– ВВП підвищився на 32,8 %, зі 119 мільярдів 1947 року до 159 мільярдів 1951 року;

– промислове виробництво зросло на 40 % у порівнянні з довоєнним рівнем; обсяг сільськогосподарської продукції на 11 %;

– до 1953 року обсяг європейської торгівлі зріс на 40 % [5, с.283-284].

Допомога за планом Маршалла офіційно припинилася 31 грудня 1951 року. Однак план Маршалла і його принципи самодопомоги заклали основи для продовження допомоги іноземним державам, що є ключовим елементом зовнішньої політики США.

План Маршалла створив нову атмосферу співробітництва, взаємодопомоги і підтримки у відносинах між Західною Європою і Сполученими Штатами. Він дозволив створити сильну і міцну військово-політичну організацію (НАТО). Завдяки цим результатам він вважається найуспішнішою ініціативою зовнішньої політики в історії США.

Також варто зазначити стосовно промислово воєнного комплексу Америки, який отримав серйозний розвиток саме після війни.

Сам термін «військово-промисловий комплекс» вперше був ужитий у промові президента Ейзенхауера 17 січня 1961 року [6].

Основу виробничих потужностей більшості американських, як і багатьох інших військово-промислових концернів складають заводи та установки, побудовані цілком на державні кошти та передані концернам в управління. Така система дозволяє концернам у стислі терміни і без всяких витрат розширювати випуск озброєнь у періоди підйому військової кон'юнктури й те водночас позбавляє їх необхідність реконструювати заводи власним коштом під час переходу до нових видів озброєнь. При витратах на капітальне будівництво трохи більше 1 % від суми річного обороту, ці концерни перекладають уряд практично всі витрати пов'язані з розширенням і реконструкцією як орендованих державних, а й власних військових заводів.

Можна згадати про таку компанію як Food Machinery and Chemical Corporation. Довгий час була одним із провідних підрядників військово-промислового комплексу США в частині розробки та серійного виробництва легкої гусеничної бронетехніки різного призначення. Ряд зразків колісної та гусеничної бронетехніки було розроблено на замовлення іноземних урядів та виготовлялося на експорт. Каліфорнійська філія корпорації в Сан-Хосе була найбільшим виробником гусеничної бронетехніки у світі до кінця 1990-х рр., випустивши лише бронетранспортерів М113 понад 70 тисяч одиниць [6].

Також цікавим є те, що серед 100 найбільших військових підрядників є не тільки вітчизняні компанії, а й німецькі, швейцарські, ізраїльські і навіть українська (ANTONOV Airlines).

Отже, як бачимо за короткий час, країни змогли швидко оговтатись від війни і вивести власні економіки на вищий за довоєнний рівень. Використання іноземної практики, допомога союзників, подальша євроінтеграція надасть Україні можливість швидко відновитись після перемоги у російсько-українській війні.

1. Україна. Друга світова. Тільки цифри. Архів оригіналу за 28 June 2012. Процитовано 14 червня 2010. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.pravda.com.ua/articles/2010/05/7/5017138.

2. Тоні Джадт. Після війни. Історія Європи від 1945 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhadt_Toni/Pislia_viiny_Istoriia_Yevropy_vid_1945_roku.pdf.

3. Дротенко В. Історія німецької перемоги. Журнал «Український тиждень» № 14 (179). Електронний ресурс. Режим доступу: https://tyzhden.ua/istoriia-nimetskoi-peremohy.

4. Урланіс Б. Ц. Людські втрати у війнах // Питання історії. 1965. № 5, С. 40-49.

5. В. Ю. Крушинський. Маршалла план // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004 – Т.2 – 812 с.

6. Доповідь агентства США з роззброєння // Інститут Сполучених Штатів Америки АН СРСР. США, економіка, політика, ідеологія: Щомісячний науковий та суспільно-політичний журнал. – М.: «Наука», 1975. – № 1 . – С. 60. Тираж – 35 тис. прим. – ISSN 0321-2068.

7. Bishop, Chris. The Encyclopedia of Modern Military Weapons. (англ.) – NY: Barnes & Noble Books , 1999. – P.62 – 544 p. – ISBN 0-7607-1631-5.

Дем'янюк В.І.

аспірант кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університе- тету імені Василя Стефаника.

ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ «НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ»: ОКРЕМІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Народний суверенітет є фундаментальною категорією сучасного конституціоналізму та одним із ключових принципів демократичної організації суспільства. Він відображає ідею про те, що джерелом та носієм верховної влади в державі є народ, який здійснює її безпосередньо або через своїх представників. Водночас, попри свою значущість та широке використання в політи-

ко-правовому дискурсі, поняття «народного суверенітету» має тривалу і складну історію формування, яка сягає своїм корінням ще часів античності, а саме перших спроб осмислення ролі народу в політичному житті в античній філософії, через розвиток ідей про суспільний договір і природні права людини в епоху Просвітництва, до сучасних дискусій про межі та механізми реалізації народовладдя в умовах глобалізації та представницької демократії.

Концепція народу як джерела політичної влади сягає своїм корінням в епоху античності, проте сам термін «суверенітет» та пов'язані з ним поняття не використовувалися в політичній думці Стародавньої Греції та Риму. Хоча давньогрецькі та римські мислителі розвивали ідеї про роль народу в управлінні державою, вони не оперували категорією «суверенітет» у сучасному розумінні цього слова. Наприклад, Аристотель розглядав народ як джерело влади в демократичних полісах. У своєму трактаті «Політика» Аристотель зазначав, що «у демократичних державах верховна влада належить народу». Він також наголошував на важливості участі громадян у політичному житті та прийнятті рішень, що стосуються спільних справ[1, с. 75]. Ідеї народовладдя розвивалися й у працях інших античних авторів. Зокрема, Цицерон у своєму трактаті «Про державу» писав, що держава є власністю народу. Він підкреслював, що легітимність держави походить від народу, який делегує свою владу правителям[2, с. 48]. Проте античне розуміння народного «суверенітету» мало свої особливості та відрізнялося від сучасного, адже античні автори не протиставляли народний суверенітет державному, розглядаючи їх як єдине ціле.

Поняття суверенітету як верховної влади, незалежної від зовнішніх і внутрішніх факторів, сформувалося значно пізніше, а саме ключову роль у формуванні сучасного розуміння народного суверенітету відіграла епоха Просвітництва. Саме в цей період були закладені теоретичні основи концепції суверенітету як верховної влади, що належить народу.

Ідея народного суверенітету вперше отримала ґрунтовну розробку в роботі німецького прихильника кальвінізму Йоганна Альтузія під назвою «Політика» (1603 р.). Центральною думкою

теоретичної концепції Альтузія було положення про те, що найвища державна влада неодмінно належить народу як єдиному правовому суб'єкту. Народ не здатен зректися цього суверенітету, оскільки він становить сутнісну характеристику саме такого типу спільноти. Тому верховна влада ніколи не відчужується і не стає власністю якогось панівного класу або родини. Адміністративний апарат держави отримує свої повноваження згідно із законами. Так відповідно до «домовленості» юридична особа наділяє владою своїх адміністраторів з метою ефективного досягнення цілей об'єднання. З цього випливає, що ця влада повертається до народу, якщо той, кому її було ввірено, з будь-яких причин повинен її втратити чи позбутися. [3, с.376].

Не менш яскравим представником концепції народного суверенітету був Жан-Жак Руссо, який трактуючи поняття «народного суверенітету» відкидає принцип представницької демократії. Суверенна влада народу не може бути делегована жодному державному органу, оскільки це може призвести до підміни загальної волі, що формується за участю всього народу, волею його окремих представників. Це суперечить самій сутності народного суверенітету, який, як уже було сказано, є невідчужуваним правом народу. Отже, народні депутати не є представниками народу в повному розумінні цього слова, вони лише довірені особи, які не мають права самостійно приймати остаточні рішення. Більше того, закон, який не був безпосередньо ратифікований народом, взагалі не може вважатися законом[4, с.43].

Юридичне підґрунтя доктрини народного суверенітету в більш сучасному розумінні було закладено протягом другої половини XIX - початку XX сторіччя. До прикладу, А. Есмен побудував свою державно-правову теорію на фундаменті ідеї народного (національного) суверенітету, яка, є «простою ідеєю, що резонує з глибоко вкоріненими в людській душі інстинктами справедливості та рівності» [6, с.123]. Він трактує народний суверенітет як суспільну волю, що стоїть над індивідуальними волями і за своєю правовою природою не визнає іншої вищої чи конкуруючої влади, при цьому він розрізняє внутрішній і зовнішній аспекти суверенітету. Тобто народний суверенітет, за теорією А. Есмена, знаходить свій формальний вираз через державу, що означає, що

саме держава виступає юридичним виразником волі нації, вона є суб'єктом і втіленням суспільної влади. Тому і державна влада вважається суверенною, оскільки відображає волю всього суспільства, а не окремих індивідів чи класів. А формою реалізації народного суверенітету є політичні вибори, оскільки в процесі політичних виборів встановлюється воля більшості, яка й уособлює в собі національний суверенітет [6, с.147]. Волю народу виражають депутати загальнонаціонального представницького органу, які обираються громадянами в демократичний спосіб на засадах загального, рівного виборчого права [6, с.153].

Щодо становлення ідеї народного суверенітету в Україні, то саме Михайло Драгоманов, відомий український громадський діяч і політичний мислитель, стояв біля витоків формування концепції народного суверенітету, надавши їй самобутнього національного звучання через власне трактування цього поняття. Перш за все він вказував, що народний суверенітет може бути ефективно реалізований тільки тоді, коли він відображає основні права та свободи кожного індивіда. При цьому народний суверенітет не можна зводити до волі більшості, яка призводить до централізації влади і утиску прав меншості, а слід розуміти як волю невеликих територіальних спільнот, що здійснюється через місцеве самоврядування. Та не менш важливим при втіленні народного суверенітету є те, що у випадку, коли народ знаходиться під гнобленням і не має власної держави, боротьба за права та свободи людини тісно переплітається з відстоюванням народом свого права на національне самовизначення [4, с. 359].

Загалом у XX столітті концепція народного суверенітету зазнала суттєвої трансформації під впливом нових політичних реалій та викликів. З одного боку, утвердження принципів демократії та прав людини в міжнародному праві сприяло посиленню ролі народу як суверена. При цьому принцип народного суверенітету став розглядатися в нерозривному зв'язку з ідеями демократії та прав людини. З іншого боку, процеси глобалізації та поширення наднаціональних інститутів поставили під сумнів традиційне розуміння суверенітету як виключної прерогативи національних держав, що призвело до потреб переосмислення концепції народного суверенітету.

У другій половині XX ст. набули популярності концепції партисипаторної (учасницької) та деліберативної (дорадчої) демократії, які наголошують на необхідності активного залучення громадян до процесу прийняття політичних рішень, розширення форм прямої демократії (референдуми, народні ініціативи тощо). Варто звернути увагу саме на партисипаторної (учасницької) демократію, в якій громадяни не лише мають право обирати владу шляхом прямих виборів, але й наділені повноваженнями та реальними можливостями безпосередньо брати участь у прийнятті політичних рішень, активно долучатися до політичного процесу та здійснювати контроль за реалізацією ухвалених рішень. Важливою передумовою впровадження принципу прямої участі громадян в управлінні державою є наявність розвиненого громадянського суспільства, побудованого на засадах довіри, де неурядові громадські організації відіграють ключову роль у формуванні та вираженні чіткої і свідомої громадянської позиції [5, с.100].

У XXI столітті ключовими трендами в концепції народного суверенітету є розширення форм прямої участі громадян, використання цифрових інструментів, посилення ролі громадянського суспільства та децентралізація. При цьому базові принципи - легітимність влади через народне волевиявлення і підзвітність представників своїм виборцям - лишаються непорушними.

Таким чином, поняття народного суверенітету пройшло тривалий шлях розвитку від античних ідей про роль народу в управлінні державою до сучасного розуміння як фундаментального принципу демократії. Водночас, реалізація принципу народного суверенітету в сучасних умовах стикається з низкою викликів, що актуалізує потребу пошуку нових форм участі громадян у політичному процесі та розвитку громадянського суспільства. Концепція народного суверенітету залишається наріжним каменем сучасного конституціоналізму та потребує постійного переосмислення з урахуванням нових викликів демократії.

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогрецької О. Кислюк. К.: Основи, 2000. 239 с.

2. Цицерон М. Т. Про державу. Про закони. Про природу богів / Пер. з латин. В. Литвинов. К.: Основи, 1998. 476 с.

3. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. К., 1997. 838 с

4. Ковальчук В. Б., Богів Я. С. Ідея народного суверенітету в українській політико-правовій думці кінця XIX – першій чверті XX ст. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2015. № 813. с. 356-362. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn201581358 (дата звернення: 01.05.2024 року)

5. Богів Я. С. Народний суверенітет та механізм його реалізації публічною владою: теоретико-правовий аспект: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01/ Нац. ун-т «Острозька академія». Острог, 2020. 470 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/4449/disertaciyna-robota-na-zdobuttya-naukovogo-stupenya-doktora-yuridichnikh-nauk-bogiv-yas.pdf (дата звернення: 01.05.2024 року)

6. Есмен А. Загальні основи конституційного права пер. з французької / / Adhémar Esmein «Fondements généraux du droit constitutionnel» 1897. 357 с.

Vitalii Knysh

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university,
doctor of law, professor of the department of
constitutional, international and administrative law of
the educational and scientific law institute

THE EMBODIMENT OF HRYHORIY SKOVORODA'S TEACHING ABOUT «THREE WORLDS» AND «TWO NATURES» IN MODERN UKRAINIAN CONSTITUTIONALISM

The philosophical teaching of Hryhoriy Skovoroda is important not only for philosophy, history and social sciences, but also for constitutional law and domestic constitutionalism in particular. This is especially true of the concept of three worlds and two natures.

The idea of the «dual nature» of the world can be traced in all the philosophical works of the thinker: «The visible nature is called the creature, and the invisible is called God. This invisible nature, or God, sees through and sustains all creation; everywhere has always been, is and will be. For example, the human body is visible, but the mind that holds it is not visible. Because of this, the ancients called God the Universal Mind. They had different names for him: nature, existence of things, eternity, time, fate, necessity, fortune and others. And among Christians, the most famous names for him are: spirit, Lord, king, father, reason, truth. The last two names seem more appropriate than

the others, because the mind is completely immaterial, and truth, by its eternal existence, is completely opposed to impermanent matter. And even now in some countries God is called «ishten». As for visible nature, it also has more than one name, for example: substance or matter, earth, flesh, shadow, etc. [1].

In the context of Ukrainian constitutionalism, the doctrine of two natures (visible - creature and invisible - God) can be considered in the context of the legal and factual constitution, but without theological aspects. This, in fact, determines the essence of all domestic constitutionalism.

The legal constitution is what is written «on paper», and the factual constitution is what actually exists in life. If the constitutional system (the actual real Constitution) and the legal Constitution do not coincide, they exist by themselves, then the constitutional system of the state is fictitious, unreal. Differences between actual and legal constitutions can exist in any country. And this is natural, since their certain disagreement is programmed by the actual development of the constitution.

However, in the countries of developed constitutionalism, this disagreement is short-lived. The legal constitution coincides with the actual one in time. Under such conditions, the legal Constitution and the real constitutional system are excessively politicized, an atmosphere arises in which the words of politicians are strikingly different from practice, and constitutionalism as a science is in decline [2].

We believe that the two natures of constitutionalism, that is, the legal and actual constitution in the context of Hryhoriy Skovoroda's teachings, are related to each other in two aspects:

1) if the visible and invisible natures (legal and actual constitution) coincide, that is, formal constitutionalism corresponds to actual, then we are talking about a democratic regime of government, developed constitutionalism and developed democracy;

2) if the visible and invisible natures (legal and actual constitution) do not coincide partially or fully, the written constitution significantly diverges from the real (actual) constitutional order, then one can talk about the existence of an authoritarian or totalitarian regime. In the case of a partial mismatch, this is authoritarianism, and in the case of a complete mismatch, it is totalitarianism.

An example of the violation of the harmony of the visible and invisible nature (in our case – the legal and actual constitution) is often a change in the constitutional system, coups d'état, popular revolutions. In Ukraine, examples of such revolutions were the «Orange Revolution» (2004-2005) and the «Revolution of Dignity» (2013-2014). Their results were the corresponding changes to the Constitution of Ukraine (legal constitution) with maximum approximation to the actual constitutional system (actual constitution).

Next, it is appropriate to move on to the characterization of the three worlds in the format of Hryhoriy Skovoroda's teachings. In Skovoroda's system of self-perception, the doctrine of the three worlds is not something secondary. There are three worlds. The first is the universal and populated world, where everything born lives. This world, composed of innumerable worlds, is the great world. The other two are partial and small worlds. The second is a microcosm, that is, a world, a small world, or a person. The third world is symbolic, that is, the Bible. In any inhabited world, the sun is its eye, and the eye is the sun. And since the sun is the head of the world, it is not surprising that man is called a microcosm, that is, a small world. And the Bible is a symbolic world, because in it figures of heavenly, earthly and deep creatures are collected, so that they are monuments that lead our thoughts to the concept of eternal nature, hidden in the perishable like a drawing in its colors [1].

In the context of constitutionalism, the three worlds can be understood in the following ways:

1) microcosm – the world of rights, freedoms, legal interests and responsibilities of a person;

2) macrocosm – the world of constitutionalized public power with interaction with civil society;

3) the symbolic world of the constitution – symbolic aspects of the constitutional order, which operate mostly constantly (state and other symbols defined by the Constitution of Ukraine).

The microcosm of Ukrainian constitutionalism, from the standpoint of evaluating the teachings of Hryhoriy Skovoroda, includes:

1) general principles on human rights. They include Art. 3 of the Constitution of Ukraine «A person, his life and health, honour and

dignity, inviolability and security are recognized as the highest social value in Ukraine. Human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of state activity. The state is responsible to the people for its activities. Affirmation and provision of human rights and freedoms is the main duty of the state», Part 2 of Art. 13 of the Basic Law «Every citizen has the right to use natural objects of the people's property rights in accordance with the law»;

2) specified legal status of the person. In particular, Chapter 2 «Rights, freedoms and duties of a person and a citizen» (Articles 21-68 of the Constitution of Ukraine). In this case, the microcosm of rights, freedoms, obligations and guarantees includes all the mentioned elements both in peaceful conditions and in emergency conditions (during the period of war or state of emergency) [3].

Macrocosm (the world of constitutionalized public power) includes:

1) general principles of functioning of civil society and public authority. An example of this is Art. 5 of the Constitution of Ukraine, according to which «The bearer of sovereignty and the only source of power in Ukraine is the people. The people exercise power directly and through state authorities and local self-government bodies. The right to determine and change the constitutional order in Ukraine belongs exclusively to the people and cannot be usurped by the state, its bodies or officials. No one can usurp state power, Art. 6 of the Basic Law of Ukraine «State power in Ukraine is exercised on the basis of its division into legislative, executive and judicial. Bodies of legislative, executive and judicial power exercise their powers within the limits established by this Constitution and in accordance with the laws of Ukraine», Art. 7 of the Constitution «Local self-government is recognized and guaranteed in Ukraine» [3];

2) peculiarities of the functioning of individual state institutions. Here we are talking about the following sections of the Constitution of Ukraine: Section 4 «Supreme Council of Ukraine», Section 5 «President of Ukraine», Section 6 «Cabinet of Ministers of Ukraine. Other bodies of executive power», Chapter 8 «Justice», Chapter 11 «Local self-government», Chapter 12 «Constitutional Court of Ukraine».

The next aspect is the teaching of Hryhoriy Skovoroda about the symbolic world of the Bible. In the context of our study, we should talk about the symbolism of Ukrainian constitutionalism. From such positions, attention should be paid to the following:

1) material and legal norms of the Constitution of Ukraine, which establish the symbolism of statehood. A vivid example of this is Art. 20 of the Basic Law of Ukraine, according to which «The State symbols of Ukraine are the State Flag of Ukraine, the State Coat of Arms of Ukraine and the State Anthem of Ukraine. The State Flag of Ukraine is a flag made of two equally sized horizontal stripes of blue and yellow colours. The large State Coat of Arms of Ukraine is established taking into account the small State Coat of Arms of Ukraine and the coat of arms of the Zaporizhzhya Army by a law adopted by at least two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine. The main element of the large State Coat of Arms of Ukraine is the Emblem of the Princely State of Volodymyr the Great (small State Coat of Arms of Ukraine). The National Anthem of Ukraine is the national anthem to the music of M. Verbytskyi with words approved by law, which is adopted by at least two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine. The description of the state symbols of Ukraine and the procedure for their use shall be established by a law adopted by at least two-thirds of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine. The capital of Ukraine is the city of Kyiv» [3];

2) procedural and legal norms of the Constitution of Ukraine, which establish the symbolism of Ukrainian constitutionalism and statehood. These are norms that contain a procedural nature and are provided for by the Basic Law of our country. In particular, according to Art. 79 of the Constitution of Ukraine «Before taking office, people's deputies of Ukraine take the following oath before the Verkhovna Rada of Ukraine: «I swear loyalty to Ukraine. I undertake to defend the sovereignty and independence of Ukraine with all my actions, to take care of the good of the Motherland and the well-being of the Ukrainian people. I swear to abide by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine, to fulfil my duties in the interests of all compatriots.» The oldest People's Deputy of Ukraine reads the oath before the opening of the first session of the newly elected Verkhovna Rada of Ukraine,

after which the deputies seal the oath with their signatures under its text. Refusal to take the oath results in the loss of the deputy mandate. The powers of People's Deputies of Ukraine begin from the moment of taking the oath.

Another example of constitutional symbolism is Art. 104 of the Constitution of Ukraine. It stipulates that «the newly elected President of Ukraine takes office no later than thirty days after the official announcement of the election results, from the moment of taking the oath to the people at a solemn meeting of the Verkhovna Rada of Ukraine. The President of Ukraine is sworn in by the Chairman of the Constitutional Court of Ukraine. The President of Ukraine takes the following oath: «I, (name and surname), elected by the will of the people as the President of Ukraine, assuming this high office, solemnly swear allegiance to Ukraine. I undertake to defend the sovereignty and independence of Ukraine, to care for the good of the Motherland and the well-being of the Ukrainian people, to defend the rights and freedoms of citizens, to comply with the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine, to fulfill my duties in the interests of all compatriots, to raise the authority of Ukraine in the world» . The President of Ukraine, elected in extraordinary elections, takes the oath within five days after the official announcement of the election results» [3].

Thus, Hryhoriy Skovoroda's teaching about «two natures» and «three worlds» received the following extension in Ukrainian constitutionalism:

1) the doctrine of «two natures» was expressed in the presence and further study of the actual and legal constitution;

2) the doctrine of the «three worlds» was manifested at the level of the Constitution of Ukraine in the form of a microcosm as the legal status of an individual, in the form of a macrocosm - as the constitutional status of civil society and public authorities of Ukraine, in the form of a symbolic world - as constitutionally defined state symbols and symbolic constitutional procedures.

1. Учення Сковороди про дві натури і три світи: URL: http://megalib.com.ua/content/3743_Ychennya_Skovorodi_pro_dvi_natyri_i_tri_sviti.html.

2. Тихонова А., Юзьков А. Конституція юридична і фактична // Право України. 1992. № 1. С. 9-10.

3. Конституція України від 28.06.1996 року з наступними змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

Гачан Ю.Е.

Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, студентка першого курсу за спеціальністю «Право»

ДОГОВІР ОСОБИСТОГО НАЙМУ ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ

«Зібрання малоросійських прав» 1807 року посідає важливе місце серед цивільно-правових актів України, що виступає однією зі спроб кодифікації українського права, у якій детально врегульовувалися питання щодо договору найму. Договір найму за «Зібранням малоросійських прав» 1807 року досліджували Божко В.М, Калаур І.Р, Телестакова А.А та інші. У зв'язку із важливістю дослідження інституту найму, вважаємо за необхідне проаналізувати договір особистого найму за «Зібранням малоросійських прав» 1807 року та надати йому юридичну характеристику.

Перш за все слід зазначити, що «Зібрання малоросійських прав» 1807 року врегульовувало питання щодо договору найму у Главі XI «Про договори», проте самого визначення такого договору не було передбачено.

Предметом договору виступала фізична особа. У договорі особистого найму було передбачено дві сторони, зокрема однією із них виступав господар-наймач, а іншою – слуга або вільний найманець. За характером цей договір вважався двостороннім, оскільки в обох сторін виникали права та обов'язки [1, с. 49].

Також ще однією особливістю була оплатність такого договору, при цьому платником за договором найму особи виступав господар, проте в разі його смерті спадкоємці набували не лише прав, але й обов'язків, тому повинні були сплатити винагороду, зокрема договірний платіж та строковий договір [1, с. 49]. Слід зазначити, що «Зібрання малоросійських прав» 1807 року жодним чином не врегульовував питання щодо його розміру. Однак

у §543 було передбачено, що слуга мав право вимагати оплати «через свою присягу», тим паче в разі якщо її розмір не перевищував 5 шелягів. У разі якщо господар відмовлявся проводити розрахунки, у найманої особи виникало право на звернення за захистом порушених прав до суду. При цьому якщо господар проведе розрахунки за договором особистого найму відразу за прийняттям відповідного рішення судом, наймач звільнявся від відповідальності за невчасну виплату [2, с. 49].

Згідно з § 531 «Зібранням малоросійських прав» 1807 року договір особистого найму повинен складатися в письмовій формі, зокрема записуватися наймачем до урядового реєстру [3, с. 294]. Таким чином, наведене свідчить про обов'язкову письмову форму договору особистого найму з подальшою його реєстрацією.

Що стосується терміну договору особистого найму, то він вважається строковим, оскільки він припинявся із закінченням строку, що передбачений договором. Проте §532 аналізованого правового збірника передбачав можливість його укладення на невизначений термін (довічно).

Відповідно до § 548 «Зібрання малоросійських прав» 1807 року у разі порушення умов договору щодо строку, зокрема у випадку дострокового припинення з ініціативи господаря, на нього покладався обов'язок виплатити повну суму, передбачену договором, а якщо за ініціативою найманої особи (без поважних на те причин) – така особа повинна сплатити всю суму договору господарю, а отриману авансом суму повернути у подвійному розмірі. До поважних причин було віднесено дві підстави: одруження та призначення особи опікуном сиріт [3, с. 297].

Слід вказати, що в разі укладення договору особистого найму слуга або вільний найманець не втрачав своєї свободи і міг залучити до виконання договору іншу особу за договором, підшукавши іншу особу на своє місце [3, с. 298]. Наведене свідчить про можливість передоручення, передбачених договором обов'язків іншій особі.

Аналізуючи правові положення «Зібрання малоросійських прав» 1807 року можна відстежити схожість між договором особистого найму та трудовим договором, оскільки у них обох визначаються умови праці, взаємні права та обов'язки сторін. Проте на

відміну від сучасного трудового договору, договір найму особи меншою мірою надає гарантії захисту для сторін [4, с. 55].

Отже, наведене свідчить про те, що «Зібрання малоросійських прав» 1807 року врегульовувало питання щодо договору особистого найму з урахуванням рівня розвитку суспільства. Аналізований правовий збірник вирізняється високим рівнем юридичної техніки. Відповідно до вищенаведеного можна виділити наступні ознаки аналізованого договору: двосторонність, оплатність, строковість, укладення в письмовій формі, можливість передоручення обов'язків іншій особі. Наведені ознаки притаманні сучасним трудовим договорам. Однак договір особистого найму характеризувався значно нижчим рівнем гарантій для захисту сторін, порівняно із трудовим договором. Слід відмінити про юридичну нерівність сторін за договором особистого найму, оскільки в разі його розірвання за ініціативи найманої особи за відсутності поважних причин, вона не лише повертала суму коштів, передбачену договором, але й аванс у подвійному розмірі.

1. Телестакова А.А. Еволюція розуміння послуг та основні етапи розуміння інституту надання послуг. Наше право. № 2 ч. 2. 2010. С. 45-54.

2. Божко В.М. Засади правового регулювання оплати праці: теоретичний аспект. Полтава: Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. 2011. 402 с.

3. Вислобоков К.А., Шимшученко Ю.С. Зібрання малоросійських прав 1807 р. Київ: Наук. думка. 1992. 368 с.

4. Калаур І. Історія становлення та розвитку договору найму. Актуальні проблеми правознавства. Вип. 4. 2016. С. 51-56.

Куць Д.О.

Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого студентка першого курсу за спеціальністю «Право»

ДОГОВІР УПОВНОВАЖЕННЯ ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ

Представництво виступає одним із найважливіших інститутів цивільного права, що зумовлено ефективністю та поширеністю делегування обов'язків іншим особам для задоволення особистих інтересів. Значний вплив на розвиток національного законодавства, що регулює цей правовий інститут справило Зібрання малоросійських прав 1807 року (далі – Зібрання 1807 року). Тому вважаємо за необхідне визначити предмет договору уповноваження, його види та вимоги, які висувалися до повірених осіб відповідно до Зібрання 1807 року.

Договору уповноваження присвячено главу XXXIV Зібрання 1807 року, зокрема §§ 553-581. Для укладення цього нормативного документу було використано чинне протягом XVI - XVIII ст. українське законодавство, з урахуванням норм звичаєвого та церковного права [1, с. 46-47].

Відповідно до § 553 Зібрання 1807 року під уповноваженням прийнято було розуміти представництво особи під час судового процесу у справах, що не стосувалися нерухомості. Якщо особа укладала такий договір, то повинна була відповідати та виправдовуватися перед судом від імені особи, яку вона представляє [2, с. 298].

З аналізу Зібрання 1807 року слідує, що існувало два види уповноваження, зокрема добровільне та обов'язкове. Повіреним могла бути будь-яка особа. У випадку якщо їй не належало на праві власності майно, вона повинна була за допомогою поруки забезпечити виплату штрафу суду та винагороду стороні-опоненту (§ 564) [2, с. 299].

Згідно із § 554 обов'язковим є уповноваження, за яким особа не мала права відмовитися від виконання функцій повіреного у

тій юрисдикції, у якій проживала чи мала нерухоме майно. Виняток становили категорії спорів, які стосувалися смертної кари, тілесного покарання, позбавлення честі господаря, родича або особи, з якою повірений перебував у неприязних стосунках [2, с. 298-299]. Обов'язкове уповноваження могло встановлюватися за рішенням суду, за власною ініціативою особи або вимогою сторін, для осіб які з поважних причин не могли мати повіреного, а також для жінок, сиріт, бідних та недієздатних (§ 555-556) [2, с. 299]. Було передбачено, що таке представництво здійснювалося безоплатно і в разі відмови від такого виконання покладених на уповноваженого обов'язків, його позбавляли права бути повіреним для інших осіб у цьому суді (§ 557 Зібрання 1807 року) [2, с. 299].

Добровільне представництво згідно із § 557 Зібрання 1807 року здійснювалося на платних засадах та за домовленістю сторін з метою задоволення особистих інтересів довірителя [2, с. 299; 3, с. 50].

До повірених висувалися вимоги стосовно репутації порядної та чесної людини, вони не мали права приймати на себе ведення справи, якщо вона була незаконною. У той же час правове зібрання передбачало перелік категорій осіб, які не могли бути повіреними: судді, підсудні, писарі у суді, духовні особи, невільні особи, глухі, німі, сліпі, жінки, діти, особи, які позбавлені права, єретики, євреї та всі невірні (§ 565-566) [2, с. 300].

Основним обов'язком повіреного виступає виконання зобов'язань, передбачених договором уповноваження. Також містилося положення щодо передоручення, яке могло виникати у випадку якщо договором не було передбачено обмеження щодо виконання зобов'язання конкретною особою. У такому разі повірений не міг передоручити свої обов'язки іншій особі (§ 567) [2, с. 300].

Важливими є положення щодо форми укладення договору уповноваження, відповідно до яких поручитель власноруч повинен підписати угоду. Проте, якщо особа за станом здоров'я або через віддаленість місця розташування суду, не може особисто поручити виконання своєї справи іншій особі, то уповноваження підписується підписом та печаткою чиновника та іншої незаці-

кавленої особи (§ 579). Укладання договору уповноваження мало відбуватися в присутності двох свідків (шляхтичів), у випадку якщо особа, яка видає розпорядження є неписьменною [2, с. 303].

Таким чином, договір уповноваження передбачав виконання обов'язків, передбачених договором. Існувало два види уповноваження – обов'язкове та добровільне. Зібрання 1807 року містить вичерпний перелік випадків, коли уповноваження повинно було здійснюватися в обов'язковому порядку. Були визначені вимоги щодо особи повіреного, у такий спосіб законодавець обмежив коло осіб, які могли виконувати обов'язки представництва. Наявність письмової форми та спеціального порядку посвідчення значною мірою нагадує сучасні вимоги щодо порядку посвідчення довіреностей, що свідчить про високий рівень юридичної техніки Зібрання 1807 року.

1. Журбелюк Г. Сторінки розвитку політико-правової культури України. Київська старовина. 2007. №1. С. 44-58.

2. Вислобоков К.А., Шимшученко Ю.С. Зібрання малоросійських прав 1807 р. Київ: Наукова думка. 1991. 369 с.

3. Телестакова А.А. Еволюція розуміння послуг та основні етапи розвитку інституту надання послуг. Наше право. 2010. №2. Ч.2. С. 45-54.

Кучар В.В.

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, студентка 1курсу спеціальності « Право»

ПОНЯТТЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Будь-яке цивілізоване суспільство характеризується наявністю системи естетичних цінностей, де панує відчуття краси та гармонійності, де формується естетична культура, яка дає змогу людині дивитися на світ та на саму себе через призму законів краси, досконалості та співрозмірності.

Вперше, у науковий обіг термін «естетика» ввів у 1750 році німецький філософ і теоретик мистецтва О. Г. Баумгартен. Згодом з'явилася і наука естетика, предметом якої є закономірності чуттєвого пізнання буття [8, с.211].

Естетична культура є різновидом культури, яка є «сукупністю естетичних цінностей, що існують у суспільстві, способів і засобів їх створення та освоєння»[5]. Будь-яке суспільство сповідує естетичні цінності, способи їх створення, засвоєння людиною. Все це забезпечує формування у людини відчуття краси та гармонійності як культурної особистості. Саме естетична культура допомагає людині дивитися на світ і на саму себе через призму законів краси і досконалості. Естетична культура наповнює життя людини позитивними емоціями, вчить її цінувати прекрасне, виважено та відповідально ставитись до власних дій та рішень. Естетично вихована людина прагне дотримуватися цих принципів в усіх сферах життєдіяльності, і у професійній також [5].

Юридична професія також є тою професійно-практичною сферою, у якій реалізується почуттєве опанування правником естетичної культури суспільства, його професійна правосвідомість під час вирішення ним правових ситуацій[1, с.55]. В данному контексті слід підкреслити, що естетична культура юриста є рівнем опанування естетичної культури суспільства та естетичної культури особи і втіленням їх у професійну діяльність; тобто є частиною загальних людських відносин і, водночас, особи правника.

Науковці-правники вважають, що естетична культура юриста є «ступенем почуттєвого впливу діалогу мистецтва і краси на формування професійної правосвідомості юриста з метою пізнання правових явищ» [3, с.99]. До структури естетичної культури правника більшість вчених відносить такі елементи: красу, прекрасне, гармонію, мистецтво у полі правової естетики, естетичну свідомість та естетичні здібності особи до творчості, як в житті, так і в професійній діяльності.

Варто зазначити, що науковці акцентують увагу на тому, що невід'ємною частиною естетичної культури юриста є краса. Проте й інші елементи є важливими для естетичної культури юриста, оскільки «вони виникли з потреб людини як засобів усвідомлення себе у світі, своїх зв'язків з навколишнім середовищем, а для юриста є чинниками формування правового почуття, правомірної професійної поведінки, співзвучної законам природного права, гармонії його краси в повсякденній роботі»[4].

Н. В. Теліженко виділяє функції естетичної культури юриста. До них він відносить наступні: розв'язання та освоєння актуальних правових проблем; професійне уміння правового почуття щодо права; вироблення естетичного сприйняття дійсності з точки зору юридичної майстерності; виховний вплив через призму юридичного пізнання; розвиток набутого почуттєво-емоційного потенціалу задля оптимального врегулювання правових відносин у суспільстві тощо[7, с.832].

Естетична культура наповнює і систематизує юридичний досвід правника. За наявності розвиненої естетичної культури юриста відбувається не тільки професійне зростання юриста, але і подальший його духовний розвиток як особистості, що не може існувати без стану внутрішньої гармонії та задоволення від професії. Тому розуміння естетичної культури виробляє у юриста-практика відчуття відповідальності за кожне прийняте ним рішення, що здатне вплинути на долю людей, породжує в ньому здатність до співпереживання, сприяє готовності прийти на допомогу, виховує вміння побачити у кожному щось красиве. Основними засадами естетичної культури юриста, які він втілює в свою естетико-правову професійну діяльність на практиці, вважають естетично-правове мислення; правову інформаційну обізнаність; інформаційне спілкування; естетичну гармонію між діями, почуттями та свідомістю тощо. Дуже важливо підкреслити, що у процесі естетичної діяльності формується своєрідний творчий спосіб мислення та справедливо-гармонійне ставлення до навколишнього світу. Для юристів надзвичайно важливим є вивчення естетики, тому що вона формує естетичну свідомість юриста, розвиває його уявлення, естетичне мислення, допомагає приймати правильні правові рішення тощо[4].

Важливо відзначити, що головною умовою відчуття естетичної культури правником є усвідомлення ним правильності вибраної професії, а також отримання задоволення від того, чим юрист безпосередньо займається, оскільки його покликання справедливо допомагати людям[6, с.137]. Тому, звісно, таке сприйняття юристом свого покликання передбачає наявність у ньому внутрішньої гармонії та краси.

Слід підкреслити, що саме естетична культура юриста виробляє розуміння того, що природне право завжди повинно передувати вимогам позитивного права; зберігає невидимий баланс між почуттям службового обов'язку юриста та внутрішнім його переконанням. Звичайно, в цьому звя'зку, варто відмітити, що естетична культура правника здатна стати рушійною силою для прояву професійно-творчої ініціативи чи законотворення, коли юрист спостерігає недосконаліть чинної правової системи або ж її невідповідність природному праву тощо[2, с.64]. Тому представники юридичної професії повинні донести до всього суспільства сутність норм природної справедливості, оскільки естетика правової діяльності не допускає правового бюрократизму, формалізму, насильства тощо.

Отже, естетична культура правника покликана систематизувати особисте ставлення юриста до себе та своїх професійних обов'язків з відповідними внутрішніми вимогами щодо професійної майстерності, щодо захоплення своєю професією і моральним задоволенням від неї, щодо її престижу серед інших професій. Саме правильне естетичне світосприйняття, взаємодія естетичних почуттів у діяльності юриста і є вагомими умовами ефективного регулювання правовідносин у супільстві. Високий рівень естетичної культури правника залежить від його волі, бажання та внутрішнього переконання.

1. Гапотій В.Д. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 146 с

2. Молдован А.В, Добкіна К.Р., Клюєва Є.М. Юридична деонтологія. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2016. 224 с.

3. Радовецька Л., Лясковська С., Тихомиров О. Юридична деонтологія. Від навчання до практики: підручник. Київ: Кондор. 2019. 296 с.

4. Романова А., Чорнобай О. Естетична культура правника як складова частина професійного становлення. URL:https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/747971

5. Савайда О. І. Природно-правові аспекти естетичної культури юриста. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4845/savaydagrinskripets.pdf

6. Свиридова Н. П. Юридична деонтологія. Навч.-метод. посіб. Київ: «Хай-Тек Прес», 2012. 336 с.

7. Теліженко Н. В. Особливості естетичної культури юриста. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С.831-833

8. Ухач В.З. Юридична деонтологія і професійна етика: Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. 335 с.

Микитчук Р.Р.

І курс ОР магістр, Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

КОНСТИТУЦІЯ ЗУНР У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА 19-ПОЧАТКУ 20 СТОЛІТТЯ

Вступ. Конституція Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) стала визначною подією в історії українського державотворення на початку XX століття. Вона була ухвалена за результатом тривалої боротьби за незалежність та відображала прагнення українського народу до створення демократичної правової держави на засадах європейських цінностей та традицій. Конституція ЗУНР була прийнята в період, коли Європа переживала масштабні зміни після Першої світової війни та падіння імперій. Вона стала свідченням прагнення українців до створення власної національної держави на демократичних засадах, що було актуальним у тогочасному європейському контексті. Прийняття Конституції ЗУНР було не лише юридичним актом, а й свідченням прагнення українців належати до європейського культурно-цивілізаційного простору.

Метою дослідження є всебічний аналіз Конституції ЗУНР крізь призму європейського правового досвіду, оцінка її місця та значення в українській і європейській правовій традиції.

Виклад основного матеріалу. Щоб повністю осягнути суть даного дослідження і зрозуміти контекст, у якому була прийнята Конституція ЗУНР, необхідно зануритися в атмосферу історичної епохи того періоду.

Після Першої світової війни, проголошені президентом США В. Вільсоном «14 пунктів» та Брестський мирний договір передбачали право на самовизначення народів Австро-Угорської імперії. 18 жовтня 1918 р. у Львові зібралися депутати від Галичини та

Буковини, які створили Українську Національну Раду на чолі з Є. Петрушевичем. 19 жовтня 1918 р. Рада прийняла Прокламацію, вимагаючи підготовки конституції з гарантіями прямого, рівного та таємного виборчого права [1]. Як писав С. Дністрянський, ці обставини змусили уряд ЗУНР відновити курс на державну незалежність Західної України під назвою «Галицька Республіка» [2].

Перебуваючи в еміграції, уряд ЗУНР сподівався на справедливе вирішення долі Галичини країнами Антанти. Для підтвердження намірів будувати демократичну державу на принципах самовизначення народу та забезпечення прав національних меншин, уряд вирішив підготувати проект демократичної конституції Галицької держави, задіявши галицькі наукові сили [3].

Над розробкою проекту Конституції ЗУНР працювала група видатних українських юристів та інтелектуалів, які мали глибокі знання європейського права та були добре обізнані з передовими конституційними тенденціями того часу в Європі. Головним автором проекту був Станіслав Дністрянський - відомий правник, політик і один із авторів «Тимчасового основного закону» ЗУНР. Перебуваючи в еміграції у Празі, він ретельно вивчав європейські конституційні моделі та новітні правові концепції [4].

Також важливу роль відіграв Кость Левицький, впливовий юрист і голова Національної Ради України ЗУНР. Він взяв за зразок ліберальну конституцію Австро-Угорщини, але також наполягав на впровадженні новітніх досягнень європейського конституціоналізму. До роботи над Конституцією ЗУНР долучилися і такі юристи, як Володимир Бачинський, Олександр Бальвінський та Степан Балан, які намагалися впровадити в неї найпередовіші європейські правові норми того часу. Перебування в еміграції в європейських країнах дало можливість цим правникам вивчити конституційний досвід провідних європейських демократій. Вони ретельно проаналізували конституції Веймарської республіки, Франції, Швейцарії, Бельгії та інших країн, з яких взяли найкращі ідеї та положення.

Таким чином, розробники Конституції ЗУНР були висококваліфікованими юристами, чудово обізнаними з європейським правом та конституційними традиціями. Їх наміром було створити для Західної України сучасний демократичний Основний Закон,

гармонізований з провідними європейськими правовими цінностями та принципами.

Проголошення ЗУНР 9 листопада 1918 року стало можливим після розпаду Австро-Угорської монархії. ЗУНР одразу визнала рівні політичні права для чоловіків і жінок, що було проявом демократичних та ліберальних принципів у праві. У Конституції ЗУНР було задекларовано принцип загального виборчого права без різниці статі. Це відповідало практиці тогочасної Австрії, Угорщини та інших європейських країн. Хоча в Конституції прямо не згадувалося про рівні політичні права жінок, запровадження загального виборчого права без огляду на стать фактично надавало їм ці права [6].

Подібно до Австро-Угорської монархії, де існували дві частини - Австрійська та Угорська, Конституція ЗУНР передбачала створення двох автономних територіальних одиниць - Галичини та Буковини. Ця ідея дуалізму відображала багатонаціональний склад регіону. Австро-Угорська конституція захищала права національних меншин, що було актуальним для багатоетнічної держави [8]. ЗУНР також мала забезпечити права етнічних груп, зокрема поляків, євреїв та інших, що проживали на її території.

Загалом, звертаючись до австро-угорської конституційної моделі, творці Конституції ЗУНР намагалися поєднати існуючі правові традиції з новітніми демократичними принципами та ідеями національного самовизначення українського народу.

Австро-Угорська Конституція була не єдиною конституцією на яку звертали увагу українські юристи та політичні діячі при написанні тексту нормативно-правового акту ЗУНР. Розробники Конституції ЗУНР використовували окремі положення з Веймарської конституції 1919 року як одного з передових демократичних зразків того часу. Зокрема, ідея президента як глави держави, котрий здійснює владу від імені народу, була запозичена саме з Веймарської моделі. Веймарська конституція запровадила інститут виборного президента як голови держави, який представляв інтереси всього німецького народу. Президент обирався всенародним голосуванням на 7 років і наділявся значними повноваженнями, зокрема, призначав і звільняв канцлера та міністрів [7] .

Схожу концепцію було відображено і в проекті Конституції ЗУНР. Посада Президента ЗУНР також мала бути виборною, а сам Президент розглядався як глава держави, що діє від імені українського народу Західної України [5]. Хоча конкретні повноваження відрізнялися, загальна ідея виборного президента як представника народного суверенітету була взята із Веймарської моделі. Також основними положеннями які вивчались розробниками Конституції ЗУНР були положення про виборче право, федералізм, захист прав меншин [7].

Висновок. Конституція Західноукраїнської Народної Республіки, розроблена у 1920 році, стала визначною подією в історії українського державотворення та права. Цей документ відображав прагнення українського народу до створення демократичної, правової держави на засадах новітніх європейських конституційних цінностей та принципів.

Розробники Конституції ЗУНР, переважно відомі українські юристи та інтелектуали, ретельно вивчали досвід провідних європейських країн того часу. Вони звертались до конституційних моделей Австро-Угорщини, Веймарської республіки, Франції, Швейцарії, Бельгії та інших держав, прагнучи запозичити їх демократичні здобутки.

Водночас Конституція ЗУНР спиралася на правову спадщину та традиції Галичини, що тривалий час перебувала у складі Австро-Угорської монархії. Зокрема, використовувались окремі положення ліберальної Конституції 1867 року, зокрема гарантії прав національних меншин та автономії регіонів.

Проте, творці Конституції ЗУНР намагалися «європеїзувати» цей документ відповідно до найновітніших тенденцій європейського конституціоналізму 19 початку 20 століття. У ній знайшли відображення такі принципи, як народний суверенітет, парламентаризм, виборність президента, розширення виборчих прав, федералізм, свобода слова та зібрань.

Загалом, вивчення Конституції ЗУНР у контексті провідних європейських правових систем того часу демонструє, що цей документ став важливою віхою в історії українського державотворення та права, поєднавши національні традиції з передовими досягненнями європейської правової думки.

1. *Хрестоматія з історії держави і права України: У 2 т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Д. Гончаренка. – Т. 2. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Київ : "Ін Юре", 2000.*
2. *Дністрянський С. Загальна наука права і політики. – Прага, 1923. – С. 334. – Т.1.*
3. *Визвольна боротьба на Західно-Українських Землях у 1918-1923 рр. / С. Ярославин. – Філадельфія: Накладом гуртка прихильників, 1956. – С. 182.*
4. *Дністрянський С. Назв. праця. – С. 337; Проф.Станислав Дністрянський – як громадянин // Діло. 1935. 9 липня.; Мельник М. Новими шляхами (з приводу 25-літнього ювілею наукової діяльності професора Д-ра Станислава Дністрянського). // Ювіл. зб., в честь професора доктора Станислава Дністрянського, піднесений ювілярові з приводу його 25-літнього Ювілею наукової діяльности професорами факультета права і суспільних наук Українського Вільного університету в Празі. – Прага, 1923. – С.12.*
5. *Медвідь А. Щодо закріплення прав людини та основоположних свобод у проектах конституції Західноукраїнської народної республіки. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. №2. С. 16-23.*
6. *Рибак О. З. Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX — першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. - автореф. дис. ... докт. іст. наук. — 07.00.01. Історія України. Львів, 2006. С. 13–14.*
7. *Веймарська Конституція 1919 року [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. - Режим доступу: https://web.archive.org/web/20111017072204/http://law-students.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=261 (дата звернення: 02.05.24)*
8. *Качур В.О. Прийняття та структура Конституції Австрії 1867 р. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. Київ, 2012. Вип. 173(3). С. 21-27.- Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvnau_prav_2012_173(3)__5.pdf (дата звернення: 02.05.24)*

Пігут А.В.

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, студентка 1 курсу спеціальності «Право»

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Важливу роль у визначенні правової обізнаності людини відіграє її рівень правової вихованості. Рівень правового виховання та правової свідомості особи впливає на ефективність правового регулювання суспільних відносин та їх впорядкування.

Правове виховання суспільства та рівень правової культури особистості знаходяться в тісному зв'язку між собою. Правове виховання розуміють як постійний вплив на людину з метою формування у неї правової культури та активної правомірної поведінки. Метою правового виховання є формування правової компетентності та правової культури громадянина України, свідоме ставлення до своїх прав і обов'язків; повага до законів; боротьба з порушниками законів; профілактика правового нігілізму серед населення тощо. Проте основною метою правового виховання вважають надання людині необхідних юридичних знань, навчити її поважати закони та їх дотримуватися[4].

До ознак правового виховання відносять наступні: будується на принципах системи норм права; спирається на можливість застосування примусової сили держави через застосування юридичної відповідальності до правопорушників; здійснюється за допомогою спеціальних правовиховних способів та засобів; здійснюється суб'єктами, які, як правило, мають юридичну освіту або спеціальну юридичну підготовку тощо[5, с.16].

Варто підкреслити, що процес правового виховання є досить складним. Головним завданням цього процесу є знайти шлях до свідомості особистості, переконати її у необхідності дотримуватись правових норм, надати їй необхідні правові знання, пояснити відповідальність, яка може настати за її неправомірну поведінку. Тому вагома роль у такому процесі належить не тільки сім'ї

та навчальному закладу, а й також державі, яка повинна бажати виховати правосвідомого громадянина.

Діти з народження не здатні розуміти норми моралі та права, тому розуміння цих правил поведінки формуються завдяки виховним заходам, через спілкування людини з іншими людьми, у процесі її життєдіяльності. Формування юного громадянина, звичайно, починається із сім'ї та школи. Тому саме правове виховання повинно бути складовою повної загальної середньої шкільної освіти. Найважливішими завданнями правового виховання повинні бути: формування почуття законності, усвідомлене виконання законів, правова освіченість особистості, профілактика правопорушень, усвідомлення моральних цінностей тощо[1].

Ще зі школи учні повинні засвоювати елементарну юридичну грамотність, знати свої права та обов'язки. Правові знання є тим підґрунтям, на якому формується правова свідомість особистості.

Слід наголосити на тому, що важливим етапом правової освіти на шляху формування громадянина України має стати робота в професійно-технічних та вищих навчальних закладах. Сьогодні є дуже доцільним та потрібним ввести в неюридичних освітніх закладах в навчальний процес різноманітних спецкурсів з правової тематики. Це, звичайно, було б ще одним кроком до поглиблених знань молоді у сфері правової освіти та правового виховання[7, с.231].

Як зазначають науковці, правове виховання полягає в передачі, накопиченні й засвоєнні правових знань, у формуванні відповідного ставлення до права і практики його реалізації, у вмінні використовувати свої права та виконувати обов'язки[2, с.30]. Одержані знання повинні перетворитися на особисте переконання, а згодом і на внутрішню потребу дотримуватися вимог закону. Отож правове виховання полягає в системі заходів, спрямованих на формування правових ідей та норм, що становлять цінності світової й національної правової культури.

Науковець С.І. Максимов розуміє під поняттям «правове виховання» цілеспрямовану і систематичну діяльність держави, її органів, громадських організацій з формування та підвищення правової свідомості та правової культури, а також розуміє певну систему правових знань та навичок, правового мислення, пова-

ги до права і закону, до тих соціальних цінностей, які регулюються та охороняються правом і законодавством[6, с. 117]. О.Й. Войтанович підкреслює, що фундамент правової культури особи закладається в сім'ї за допомогою морально-етичного виховання дитини, оскільки повага до прав і свобод іншої людини є, по суті, моральною категорією. Тут варто зазначити, що величезне значення відіграє особистий приклад батьків у сфері правової поведінки, друзів, однокласників, сусідів тощо. Сьогодні вплив на правове виховання мають інформаційний простір та різні соцмережі[3, с. 57].

Слід зазначити, що до процесу правового виховання населення мають долучитися науково-педагогічні працівники, юристи, представники засобів масової інформації, творчої інтелігенції.

Організація ефективної системи правового виховання нашого суспільства неможлива також і без удосконалення всієї правової системи, оновлення чинного законодавства, підвищення правосвідомості посадовців, юристів тощо. На сучасному етапі розвитку українського суспільства роль та цінність правового виховання має надзвичайне значення та цінність. Саме зараз, коли відбувається повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, саме національна свідомість громадян України щодо захисту своєї держави є надзвичайно важливою. В умовах сьогодення дуже потрібно проводити певні виховні заходи патріотично-правового характеру, заходи в знак шанування пам'яті загиблих героїв, благодійні ярмарки тощо.

Правове виховання є важливим складовим елементом у формуванні засад громадянського життя суспільства та правової держави. Рівень правової вихованості особи впливає і на регулювання правових відносин в суспільстві[8, с.214].

Отже, сьогодні перед Україною постає надто важливе завдання, яке полягає у побудові національної системи правового виховання, до якої будуть залучені родина, навчальні заклади, соціум, які сприятимуть удосконаленню усіх форм життєдіяльності людей, їх соціальній адаптації, підвищенню рівня правосвідомості та правової культури.

1. Андрусишин Н. Р. Поняття та сутність правового виховання. URL: http://lsej.org.ua/4_2014/3.pdf

2. Бровко Н. І. Правове виховання як визначальний фактор взаємовідносин людської особистості та соціуму. Часопис Київського університету права. 2019. №1. С.29-31

3. Войтанович О. Й. Особливості правового виховання громадян України в сучасних умовах. Форум права. 2014. №4. С. 55–60.

4. Калиновський Ю.Ю. Взаємообумовленість правового виховання, правової культури та правосвідомості у соціальних відносинах. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/vzaemoobumovlenist_pravovogo_vihovannya_pravovoyi_kulturi_ta_pravosvido

5. Коваленко Н.Ю. Сутність взаємозв'язку правової культури та правового виховання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 38. Том. 1. С. 15-18.

6. Максимов С. І. Правове виховання як чинник формування національної правової культури. Вісник Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. 2012. № 3 (13). С. 117–119

7. Пильгун Н. В., Шинкаренко А. О. Роль та цінність правового виховання та правової культури в умовах сьогодення. Юридичний вісник. 2023. № 2 (67). С.229-235

8. Саветчук Н. М. Роль правового виховання в процесі формування правової культури. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2017. Випуск 44. С.213-223

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ПРАВО ЄС. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ. ПРАКТИКА ЄСПЛ. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Аннюк Д.В.

магістрант ННЮІ Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

ПРАВОВІ ОСНОВИ РИНКУ КРИПТОАКТИВІВ ЗГІДНО РЕГЛАМЕНТУ 2023/1114 ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ ЄС «ПРО РИНКИ КРИПТОАКТИВІВ»

Актуальність теми. Криптовалюта протягом останніх років є предметом активного дослідження, оскільки за останні 10 років її поширення та вплив на економіку як окремих держав, так і загальносвітову економіку зріс в рази. Оскільки популярність криптоактивів постійно зростає та залучає все більше коштів, то відповідно питання, пов'язані з обігом даного виду активів підлягають відповідному контролю з боку держав. З метою створення дієвого механізму контролю приймаються відповідні нормативні акти, які регламентують діяльність, пов'язану із криптоактивами.

Виклад основного матеріалу. З метою здійснення ефективного контролю за діяльністю ринку криптоактивів в юрисдикції Європейського Союзу, 31 травня 2023 року було прийнято Регламент № 2023/1114 «Про ринки криптоактивів» (далі – Регламент) та внесено зміни до раніше прийнятих регламентів. Даний регламент став ґрунтовним продовженням розвитку правового регулювання обігу та використання криптовалюти в рамках ЄС. Як зазначається в ст. 1 Регламенту, ним встановлено уніфіковані вимоги до публічної пропозиції та допуску до торгівлі на торговій платформі криптоактивів та вимоги до постачальників послуг криптоактивів.

Основні нововведення регламенту стосуються закріплення значного обсягу зобов'язань у постачальників послуг криптоактивів, осіб, які здійснюють пропозицію криптоактивів на відповідних ринках (емітентів, оферентів та ін.) та клієнтів ринків криптоактивів.

Загалом, даний Регламент встановлює своїми положеннями процедуру здійснення торгівлі криптоактивами, токенами, пов'язаними з активами та токенами електронних грошей. Загалом, дану процедуру можна узагальнено подати у такому вигляді:

1. Першочерговим кроком для здійснення торгівлі такими активами є отримання допуску до здійснення торгівлі криптоактивами, токенами, пов'язаними з активами чи токенами електронних грошей. Вимоги щодо отримання допуску встановлені ст. 5, 48 Регламенту. Щодо токенів, пов'язаних з активами, то для здійснення торгівлі ними необхідно пройти процедуру авторизації у державі-походження відповідно до ст. 16-18 Регламенту. Узагальнено процедуру отримання допуску можна охарактеризувати таким чином:

• формування технічної документації про криптоактив, яка має містити інформацію, визначену Регламентом (інформація, що стосується емітента криптоактиву, прав та обов'язків емітента за таким криптоактивом, інформація щодо ризиків та базові технології криптоактиву);

• подання відповідної документації компетентному органу держави-походження. Процедура комунікації регламентується положеннями Регламенту та має бути правдивою, чітко ідентифіковуваною, узгоджувальною та несуперечливою;

• публікація основних документів, що стосуються криптоактиву на офіційному веб-сайті суб'єкта, що здійснює пропозицію криптоактивів;

• отримання допуску на здійснення торгівлі криптоактивами [1];

2. Здійснення публічної пропозиції криптоактиву на відповідному ринку. Регламент допускає здійснення публічної пропозиції без отримання відповідного допуску, якщо суб'єкт, що здійснює пропозицію криптоактиву відповідає вимогам ст. 5 Регламенту;

3. Затвердження результатів публічної пропозиції та забезпечення вільної торгівлі криптоактивом.

Регламент неодноразово закріплює необхідність здійснення торгівлі криптоактивами на основі:

• чесної, справедливої та професійної поведінки учасників;

• зрозумілої комунікації між учасниками ринку криптоактивів;

• виявлення та запобігання конфліктам інтересів;

• підтримка систем та затвердження протоколів захисту від несанкціонованого доступу.

В окремому розділі Регламенту визначено склад механізму нагляду за крипторинками в ЄС. До системи таких суб'єктів належать:

1. Компетентні органи держави-члена ЄС;

2. Європейської організації з цінних паперів та ринків (ESMA):

3. Європейська бізнес асоціація (EBA) [1].

Регламент встановлює основні їхні повноваження та регулює питання взаємодії. Примітно, що нормами регламенту встановлюється порядок співпраці вищезазначених суб'єктів та компетентних органів третіх держав – держав, які не є членами ЄС.

Положення регламенту поширюються на крипторинок ЄС, тому вимоги, які мають виконувати учасники ринку поширюються не тільки на учасників крипторинку, зареєстрованих у країнах-членах ЄС, але й в третіх країнах, які торгують криптоактивами на крипторинку ЄС.

Задля забезпечення захисту учасників крипторинків, нормами Регламенту встановлено значну кількість заборон, основними з яких є:

• публічного оприлюднення внутрішньої інформації суб'єкта-емітента криптоактивів (вимога щодо оприлюднення такої інформації протягом не менш, як 5 років);

• заборони використання інсайдерської інформації для власної вигоди чи вигоди третіх осіб;

• заборони маніпулювання ринком (подання неправдивих пропозицій укладення транзакцій, поширення інформації, яка може надавати хибну інформацію щодо стану і руху ринку тощо);

• заборона розголошення інсайдерської інформації та ін. [1].

Уповноважені суб'єкти вживають заходів щодо виявлення та усунення порушень, які можуть вчинятися в рамках ринку криптоактивів.

За вчинення відповідних правопорушень нормами Регламенту передбачається застосування адміністративних стягнень чи інших адміністративних заходів.

В Україні основні засади ринку криптоактивів визначаються положеннями Закону України «Про віртуальні активи», де визначено основні права та обов'язки учасників такого ринку, визначаються основні можливі дії, пов'язані з обігом криптоактивів, а також повноваження державних органів у сфері регулювання ринку криптоактивів [3].

Серед останніх нововведень, Національний банк України 02.03.2023 р. оприлюднив постанову № 14 «Про внесення поправок до деяких нормативно-правових актів НБУ щодо авторизації діяльності операторів фінансових платіжних послуг». Внесено зміни до порядку авторизації діяльності операторів фінансових платіжних послуг та встановлено додаткові вимоги до ділової репутації, технічних умов ведення діяльності, відсутності порушень. Відтоді банки та фінансові компанії перестали здійснювати ризикові транзакції [2, с. 42].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що на рівні ЄС відбувається інституційне становлення нормативного регулювання обігу криптоактивів, і прийняття Регламенту № 2023/1114 «При ринки криптоактивів» свідчить про високий рівень впливу даного виду активів на суспільні відносини в Європі. На рівні національного законодавства відповідних положень не розміщено, а ті норми, що закріплені є доволі узагальненими та не можуть ефективно регулювати діяльність такого ринку. З огляду на це, є підстави стверджувати про майбутню імплементацію положень Регламенту у національне законодавство.

1. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU)

2019/1937. Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1114.

2. Левицький В. О., Радинський С. В., Радинська С. С. Нормативно-правове регулювання ринку криптовалют та діяльності криптобірж в Україні та світі. Інноваційна економіка; Науково-виробничий журнал. Тернопіль, 2023. Випуск № 3 (95). С. 38-43. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/43010/1/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A2%D0%AF_%D0%9A%D0%A0%D0%98%D0%9F%D0%A2%D0%9E%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%96%D0%86.pdf.

3. Про віртуальні активи: Закон України № 2074-IX від 17.02.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#top.

Могукало Д.В.

Маріупольський державний університет
здобувачка 4 курсу, першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, освітньої програми «Право»,
денної форми навчання

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність даної теми полягає в тому, що останнім часом в Україні все гостріше постає питання судової реформи в контексті євроінтеграції. Прагнення української держави до європейської інтеграції зумовлюють відповідні вимоги до державно-правових інститутів. Ці вимоги встановлено щодо надійності забезпечення та захисту прав та свобод людини, що відповідно є тісно пов'язаним з діяльністю адміністративного судочинства. Саме тому розгляд сучасного стану та перспектив розвитку адміністративного судочинства в Україні є одним із актуальних завдань як в теорії, так і на практиці.

Загальний стан теоретичних досліджень сутності адміністративного судочинства є достатнім, проте у зв'язку із реформуванням судової системи, в контексті розвитку законодавства України відповідно до Європейських стандартів, потребує постійного дослідження та аналізу.

За останні роки проведено багато наукових досліджень, присвячених висвітленню адміністративно-процесуальних явищ та категорій. Зокрема, значний внесок у розробку питань, пов'язаних із утворенням та впровадженням адміністративного судочинства зробили учені в галузі як адміністративного права, так і в сфері інших галузей права, такі як В.В. Волік, Б. І. Бундзик, А.Т.Комзюк, О. В. Капинос, Р. С. Мельник, О. М. Пасенюк, А.В.Руденко та багато інших.

Метою даної праці є аналіз новітнього стану та перспектив розвитку адміністративного судочинства на сучасному етапі розвитку України

Нині законодавство України приводиться у відповідність до норм європейського законодавства, гармонізується з нормами міжнародних угод і конвенцій у зв'язку з приєднанням до багатосторонніх договорів та підписанням Угоди про асоціацію з ЄС. Одним з основних завдань на сучасному історичному етапі розвитку України є побудова незалежного та справедливого правосуддя, без чого неможливим є утвердження правової та демократичної держави, проведення будь-яких правових, економічних та соціальних реформ [1, с. 67].

У досить складний час Україна проходить період становлення як правова європейська держава, сутність якої полягає насамперед у тому, що в такій державі надійно захищені права та свободи людини, гарантований їхній захист від будь-яких шкідливих та суспільно-небезпечних посягань. Не останнє місце в гарантуванні такого захисту належить системі адміністративної юстиції, яка представлена, насамперед, системою ефективно функціонуючих адміністративних судів України, які мають здійснювати адміністративне судочинство. Тому не зайвим буде звернути увагу на сутність адміністративного судочинства, його мету та засади адміністративного провадження, враховуючи основні проблеми сучасності, які постали перед Україною. Адже тільки дослідивши зазначені інститути, можна аналізувати адміністративне судочинство як невід'ємну частину більш загальної системи захисту прав людини.

У межах Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що «адміністративним судочинством є діяльність адмі-

ністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом» [2, ст.4]. Однак, більш точно визначене поняття «адміністративне судочинство» подає у дисертації А. В. Руденко, який представляє його як «форму позитивного здійснення правосуддя, яка полягає у всебічному, повному, об'єктивному розгляді та вирішенні адміністративними судами в стадійному порядку, визначеному нормами Кодексу адміністративного судочинства України, адміністративно-правових спорів, що виникають між фізичними та юридичними особами з одного боку, та суб'єктом владних повноважень (органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами) - з іншого, з метою захисту прав та свобод фізичних осіб, прав і законних інтересів юридичних осіб, здійснення контролю у сфері публічно-правових відносин» [3, с. 28].

Характеризуючи адміністративне судочинство як складовий елемент системи захисту прав людини і громадянина, вкрай необхідним є дослідження його завдань, які хоч і є основоположними, але мають тенденцію змінювати свою специфіку відповідно до сучасних реалій. З позиції деяких вчених завданням вітчизняного адміністративного судочинства повинен бути захист природних прав громадян від порушень з боку органів публічної влади, їх посадових осіб, які здійснюють владні функції відповідно до чинного законодавства [4, с. 88].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КАС України, завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [2, ст.2]. Так, можна стверджувати, що законодавче визначення завдань адміністративного судочинства найбільш чітко виражає специфіку його компетенції. Адже саме адміністративна юстиція є тим спеціальним незалежним правовим інститутом, завданням якого виступає регулювання та неупереджене вирішення спорів між державою та особою.

Варто звернути увагу на те, що на відмінну від чинного КАС України, в першому проекті Кодексу адміністративного судочинства 2004 року, який так і не був прийнятий, мета та завдання

адміністративного судочинства розмежовувалися. Метою визнавалася захист прав, свобод, охоронюваних законом інтересів заявників, громадських і державних інтересів від неправомірних рішень і дій (бездіяльності) відповідачів.

Так, на нашу думку, мета адміністративної процедури, досягненню якої і слугує система адміністративного судочинства в цілому, тобто яку саме кінцеву мету переслідують завдання, що покладені на адміністративне судочинство, все ж таки повинна бути включена до КАСУ.

Засади адміністративного судочинства визначаються ч.2 ст.2 КАС України на основі ст. 129 Конституції України, а також у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та низці міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Саме в принципах (засадах) адміністративного судочинства відображається його сутність, ознаки, визначається структура, принципи побудови та розміщення законодавчих положень, що сприяє правильному застосуванню норм адміністративних процедур. З цього приводу слушно наголошує С. Бондарчук вказуючи, що принципи сприяють правильному пізнанню та застосуванню адміністративно-процесуальних норм, є основою для законодавчої практики, підготовки, розроблення і прийняття відповідних їм за змістом правових норм та подальшого їх удосконалення, характеризують суть та значення права як регулятора суспільних відносин у галузі здійснення правосуддя в адміністративних справах, його соціальну цінність[5, с. 15]

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що адміністративне судочинство, головне призначення якого полягає в тому, щоб забезпечити максимально сприятливі умови для ефективного та надійного механізму захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, відіграє важливу роль у становленні правової держави, демократії та існуванні громадянського суспільства.

На сьогодні актуальним є активізація подальшого розвитку адміністративного законодавства і адміністративно-правової доктрини, що може стати позитивним наслідком запровадження адміністративної юстиції поряд із посиленням захисту прав людини у її відносинах з владою. Сучасна судова влада України по-

винна посісти належне місце серед інших державних органів і нести комплекс функцій, що відповідає міжнародним принципам і сучасним умовам у державі, забезпечуючи можливість ефективного захисту прав і свобод людини, а також загальних інтересів суспільства та держави.

1. Пасенюк О. М. Побудова адміністративних судів – одне із найважливіших досягнень судової реформи в Україні. Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації : зб. тез Міжнарод. наук.-практ. конф. Хмельницький : Хмельницький ун-т упр. та права ім. Леоніда Юзькова, 2019. ч. 2. С. 67–77.

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. № 35/36, 37. Ст. 446.

3. Руденко А. В. (2006). Адміністративне судочинство: становлення та розвиток : [дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.07]. Харків. 209 с.

4. Бундзик Б. (2017). Мета, завдання та принципи адміністративного судочинства на сучасному етапі реформування судової системи України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юричні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки. № 884. С. 88–92.

5. Бондарчук С. А. (2011). Принципи адміністративного судочинства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 18 с.

Тритинник Х.І.

Державний податковий університет, студентка 3-ого курсу

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Реалії сьогодення в Україні, особливо в державному та політичному житті, не можуть не турбувати громадян, які бажають бачити майбутній розвиток нашої країни. Сучасний глобальний розвиток держави характеризується активізацією інтеграційних процесів у світі і особливо в Європі. Після останнього розширення Європейського Союзу Україна стала безпосереднім сусідом ЄС. Це відкриває нові можливості для поглиблення співпраці між Україною та ЄС. Загалом, майбутнє України неможливо розглядати у відриві від європейських та світових процесів, а європейська інтеграція та членство в ЄС є найважливішими стратегічними цілями нашої держави. Процес інтеграції сам по собі є складним

процесом, саме тому необхідно розуміти, що Україна може отримати від співпраці з ЄС, які проблеми виникнуть у процесі вступу до Європейського Союзу та на які перспективи співпраці можна розраховувати в нинішніх умовах [1, с.112–117].

Інтеграція України до ЄС є дуже складним питанням, і хоча цей процес триває вже тривалий час, очевидно, що він не відбудеться найближчим часом. Протягом багатьох років в Україні точаться дебати щодо вибору інтеграції, тобто вибору моделі інтеграції (європейської чи євразійської). Революція Гідності, анексія Криму, військові дії на сході та війна в Україні остаточно визначили пріоритет європейського шляху розвитку над інтеграцією. Інтеграційні переваги кожної країни мають щонайменше три аспекти: правовий, економічний та політичний. Для України ці три аспекти мають особливе значення. Правовий аспект - це збереження суверенітету та державного устрою, економічний - розвиток країни та добробут населення, а політичний - забезпечення цивілізованого майбутнього для українського народу [2].

З моменту проголошення незалежності України інтеграція до Європейського співтовариства була визначена як основний вектор розвитку України. Ідея європейської інтеграції є свідомим і закономірним стратегічним вибором українського суспільства, підтвердженим численними експериментами. Сьогодні Україна стрімко рухається до Європейського Союзу (ЄС). Однак низка внутрішніх проблем гальмує проєвропейські реформи. Інтеграція України до Європейського Союзу матиме вирішальні геополітичні наслідки як для України, так і для континентальної Європи. Дуже важливо, щоб Європейський Союз чітко усвідомлював це і мав стратегію подальших кроків для підтримки України на найвищому рівні та об'єднання зусиль для досягнення спільних цілей. Дійсно, 17 червня 2022 року Комісія рекомендувала Європейській Раді надати Україні статус кандидата на членство в ЄС, а 23 червня на Саміті ЄС Україні було надано статус кандидата.

Україна - багата країна з потужним промисловим сектором і висококваліфікованою робочою силою, з невикористаним, але значним економічним потенціалом. Вступ України до ЄС також зміцнить економіку самого ЄС: інтеграція з ЄС - це єдиний спосіб для тоталітарної держави досягти економічного успіху. Це єдиний

спосіб забезпечити мир і безпеку на європейському континенті. А мир є пріоритетом для ЄС [3]. На мою думку, перш ніж оцінювати переваги інтеграції України до Європейського Союзу, необхідно узагальнити наукові погляди на недоліки цього питання:

• сумніви в тому, що євроінтеграція принесе користь усім жителям України. На думку науковців, інтеграція України до Європейського Союзу була б найбільш вигідною для країн-членів ЄС, які бажають посилити свій геополітичний вплив і використовувати ресурси України для власної вигоди;

• занепокоєність конкурентоспроможністю української продукції на європейському ринку та трудовою міграцією, що може призвести до високої конкуренції на європейських продовольчих та промислових ринках, втрати можливостей для української продукції та значної кількості кваліфікованих працівників за кордоном.

Аналізуючи недоліки та переваги членства в ЄС, слід зазначити, що переваг більше і вони відповідають національним інтересам України на даному етапі. Отже, переваги полягають у наступному:

• європейське право спрямоване на забезпечення колективного правопорядку та вироблення спільного нормативно-правового акта, що дозволяє законодавчо врегулювати найважливіші суспільні питання;

• вступ до Європейського Союзу є одним із шляхів зміцнення позицій країни у глобальній системі міжнародних відносин, засобом реалізації національних інтересів та побудови економічно розвиненої і демократичної держави;

• вступ України до Європейського Союзу наблизить соціальну ситуацію в Україні до високих європейських стандартів, підвищить рівень життя та добробуту її громадян;

• вступ до Європейського Союзу гарантує зміцнення національної безпеки України та захист від агресії.

Підтримка ЄС охоплює надзвичайно широкий спектр сфер, включаючи макрофінансову стабільність, державне управління, розвиток громадянського суспільства, економіку, енергетику, навколишнє середовище, регіональний розвиток та освіту, а пріоритетні реформи включають боротьбу з корупцією, судову реформу,

конституційну та виборчу реформи, покращення бізнес-середовища, енергоефективність та адміністративну реформу, включаючи заходи з централізації.

Однак на тлі такої перспективи необхідно підкреслити внутрішні чинники, що перешкоджають руху України до Європейського Союзу, а саме.

• затримка економічних реформ; відсутність відчутних результатів внутрішніх соціально-економічних перетворень;

• високий рівень корупції та економічної злочинності;

• брак досвідчених експертів з питань європейської інтеграції, особливо серед українських політиків та державних службовців;

• значний розрив у рівні економічного розвитку між Україною та європейськими країнами.

Оскільки європейська інтеграція має як переваги, так і ризики, Україна повинна зосередитися на використанні позитивних аспектів європейської інтеграції. Аналіз сильних і слабких сторін інтеграції України до Європейського Союзу свідчить про те, що Україні слід зосередитися на своїх сильних сторонах і потенційних можливостях участі в європейському політичному та економічному просторі.

Таким чином, європейська інтеграція є стратегічною метою нашої країни. Проведений аналіз позитивних і негативних моментів дозволив нам оцінити здатність України надалі використовувати позитивні аспекти європейської інтеграції і, водночас, розробити програму дій для безболісної інтеграції України, враховуючи існуючі загрози та досвід країни.

1. Кваша О.С., Синякова А.В. Україна та ЄС: Проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. С. 112–117.

2. Дєліні М.М. Проблеми інтеграції України в світове співтовариство в сучасних умовах. URL: http://global-national.in.ua/archive/2-2014/12.pdf.

3. Андрюс К., План євроінтеграції: коли можливий вступ України до ЄС та як його досягти. 2022. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/8/7142850/.

Андрусяк В.Я.

І курс ОР магістр, навчально-науковий юридичний інститут, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

РІШЕННЯ ЄСПЛ В ЕКОЛОГІЧНИХ СПРАВАХ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУДОВУ ПРАКТИКУ УКРАЇНИ

У сучасному світі екологічні проблеми стають все більш актуальними та загостреними, вимагаючи негайних та ефективних заходів для їх вирішення. Збереження природних ресурсів, забезпечення чистого довкілля та захист екологічних прав громадян стають важливими завданнями сучасного суспільства.

В даному контексті особливого значення набуває практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) у сфері захисту екологічних прав, оскільки він виступає не лише як механізм забезпечення правосуддя та захисту прав людини, але й як важливий інструмент для гарантування дотримання екологічних стандартів та норм. Закріпивши практику ЄСПЛ, як джерело права в Україні (Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2]), український законодавець фактично включив до національної правової системи європейські стандарти захисту прав людини. Тим самим, Україна зробила важливий крок до створення однорідної судової практики, що відповідає європейській правовій системі у подібних правовідносинах.

На підставі вищезазначеного можна відмітити наступні аспекти значення рішень ЄСПЛ, зокрема щодо захисту екологічних прав:

По-перше, оскільки рішення ЄСПЛ є обов'язковими для країн-членів Ради Європи, такі рішення фактично стають правовими прецедентами, що в свою чергу сприяє уніфікації судової практики та забезпечує стабільність у вирішенні схожих справ.

По-друге, рішення ЄСПЛ, які стають правовим прецедентом, мають вплив на розробку та зміну національного законодавства країн-членів. Якщо ЄСПЛ приймає рішення про порушення еко-

логічних прав, це зобов'язує законодавців до удосконалення нормативно-правової бази для забезпечення кращого захисту екології та прав громадян у цій сфері.

По-третє, рішення ЄСПЛ є важливим інструментом для забезпечення додержання міжнародних стандартів щодо екологічних прав, вони допомагають контролювати виконання країнами-членами їхніх зобов'язань згідно з міжнародними конвенціями та угодами, сприяючи тим самим покращенню екологічної ситуації та захисту прав людини в даній сфері.

При цьому, варто відмітити, що фундаментальний міжнародний правовий акт в галузі прав людини – Європейська конвенція з прав людини 1950 р. (далі – ЄКПЛ, Конвенція) не передбачає ні матеріальних, ні процесуальних екологічних прав, але при цьому завдяки тлумаченню Європейським судом з прав людини її норм та беручи до уваги її практичну реалізацію сформувався підхід, відповідно до якого необхідність захисту та гарантування екологічних прав людини слідує із таких фундаментальних прав людини як право на життя (ст. 2), право на справедливий суд (ст. 6), право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8), свобода вираження поглядів (ст. 10), право на мирне володіння своїм майном (ст. 1 Протоколу №1) [1]. Тому, ЄСПЛ розглядає справи з питань порушення екологічних прав і приймає рішення на основі інтерпретації та застосування загальних принципів, що випливають з Конвенції.

З метою більш конкретизованого розуміння значення практики ЄСПЛ щодо захисту екологічних прав слід перейти до безпосереднього дослідження окремих його рішень, першочергово тих, що стосувалися України.

Першою такою справою є справа «Дубецька та інші проти України» від 10.02.2011 р. Суд став на сторону скаржників, визнавши порушення зі сторони України положень ст. 8 Конвенції. Справа стосувалася незабезпечення Україною права на користування житлом й права на приватне життя через спричинену державними вугільними підприємствами у Львівській області екологічну шкоду. Було встановлено, що діяльність даних підприємств негативно вплинула на довкілля, зокрема мали місце підтоплення, забруднення ґрунтових вод й повітря, а також просідання

ґрунтів. Суд зафіксував істотне порушення норми ст. 8 ЄКПЛ через те, що держава на протязі більш як 12 років не вжила заходів по переселенню заявників чи знаходженню іншого вирішення їх проблеми [4].

При цьому, важливим моментом в даній справі є те, що ЄСПЛ зазначив, що порушення екологічних прав визнається порушенням норм ст. 8 Конвенції не завжди, а тільки тоді, коли оскаржувана шкода має значний рівень, іншими словами аби її усунути самостійно, заявникові знадобиться багато коштів та зусиль або така шкода є невиправною взагалі.

Схожий підхід у захисті екологічних прав громадян України було застосовано ЄСПЛ у справі «Гримковська проти України» від 21.07.2011 р. Заявниця стверджує, що її житло, приватне й сімейне життя зазнають значної шкоди у зв'язку із функціонуванням побудованої автомагістралі біля її вулиці. Таке будівництво та функціонування автомагістралі викликало значне забруднення повітря вихлопними газами, вугільним пилом, що виник через залатування вибоїн на дорозі дешевим матеріалом з вугільних шахт, також посилилося забруднення шумом, який виник через постійний рух вантажівок. Розглянувши справу, Суд зафіксував порушення норм ст. 8 Конвенції у зв'язку із недотриманням справедливого балансу інтересів заявниці й інтересів суспільства, адже держава не довела проведення нею адекватного екологічного дослідження наслідків використання дороги в якості автомагістралі, а заявниця не могла ефективно впливати на процедуру прийняття рішень стосовно застосування дороги по вулиці, на якій знаходиться її житло, в якості автомагістралі [3].

Важливим аспектом даної справи є те, що ЄСПЛ фактично визнав право особи брати участь в прийнятті екологічно важливих рішень, зокрема таких що можуть безпосередньо вплинути на таку особу.

Таким чином, вивчення та застосування практики ЄСПЛ в екологічних справах має надзвичайно важливе значення для функціонування кожної держави, адже це не тільки сприяє розширенню можливостей для захисту екологічних прав за допомогою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, але й усуває прогалини, які наразі існують зокрема і в екологіч-

ному законодавстві. Дослідження значення практики ЄСПЛ щодо захисту екологічних прав сприяє кращому розумінню та підтримці принципів екологічної правосуб'єктності, доступу до справедливого правосуддя у справах, пов'язаних з охороною довкілля, а також для формування ефективних механізмів правового захисту екологічних прав на міжнародному та національному рівнях.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ № 995_004 від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.04.2024).

2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», в редакції від 02.12.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення: 22.04.2024).

3. Гримковська проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 21.10.2011 року. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text (дата звернення: 22.04.2024).

4. Дубецька та інші проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 10.05.2011 року. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text (дата звернення: 22.04.2024).

Баранчук М.І.

студентка ННЮІ національного університету імені Василя Стефаника

ОСОБИСТІ СЕРВІТУТИ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ІЗ ФРАНЦІЄЮ)

Після тривалого забуття про сервітут почали згадувати лише після того, як Україна здобула незалежність і пов'язано, це із прийняттям Земельного Кодексу України (далі – ЗК України) та Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). В подальшому поступово приймалися закони щодо розвитку ЦК України завдяки чому розширювалася сфера застосування саме сервітутного права.

Особистий сервітут – це один із видів сервітутів, що припускає встановлення прав на користування земельною ділянкою для однієї особи, якщо її інтереси не можуть бути задоволені будь-яким іншим чином. За часів Римського права такі сервітути отримували як фізичні так і юридичні особи строком не більш ніж сто

років. У сучасному законодавстві таких рамок не притримуються і надають право отримати сервітут виключно фізичним особам. Однак ці права не можливо успадкувати чи передати в користування іншій людині.

Євроінтеграційні прагнення України спонукають до вивчення законодавства, щодо сервітутів в країнах які ввійшли до Європейського Союзу. Однією з таких країн є Франція в якій законодавство, щодо особистих сервітутів регулюється Французьким Цивільним Кодексом 1804 року (надалі вживатимемо абревіатуру ФЦК). В цьому нормативному акті найбільш повно забезпечено регулювання відносин, які пов'язані із змістом та встановленням сервітутів.

Досвід в застосуванні особистих сервітутів Франції є доволі перспективним і в майбутньому. Він має особливе значення для України, яка сьогодні перебуває на порозі гармонізації із законодавством Європейського Союзу. Саме тому порівняння сервітутів України та Франції є доволі актуальним на сьогоднішній день.

Правове регулювання сервітутів в Україні здійснюється главою 32 «Право користування чужим майном», що складається із статей 401-406 та належить до розділу ІІ «Речові права на чуже майно» Книги третьої Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [4], главою 16 «Право земельного сервітуту», що містить статті 98-102 та належить до розділу ІІІ Земельного кодексу України (далі – ЗК України) [1], які стосуються виключно регламентації земельного сервітуту. Про лісові сервітути йдеться у ст. 23 Лісового кодексу України [2].

У Французькому законодавстві правові засади сервітутів регулюються розділом 4 «Про сервітути або земельні повинності», яке вміщено в статтях 637-710 із Книги ІІ «Про майно та різні видозміни власності» ФЦК. Згідно цього обов'язки, які виходять із сервітуту, залежатимуть від його виду. За правовим регулюванням сервітутів згідно природнього розташування ділянки, випливає, що законом захищено інтереси усіх сусідів. Ніхто не потерпатиме від незручностей – ні власник нижче розташованої ділянки, ні власник вище слідувати суспільним інтересам в комуні та особисто приватним особам і регулюватися ФЦК, законами або регла-

ментом. Сервітут, який встановлено власником за домовленістю не повинен суперечити загальноприйнятим інтересам.

Згідно українського законодавства особистий сервітут можна встановити за законом, договором або рішенням суду. Якщо сервітут було встановлено договором то сторони мають право особисто визначати права та обов'язки задля дотримання вимог та за нормами закону. Натомість в разі встановлення сервітуту за законом права сервітуарія не можуть бути змінені. За умов при яких не можливо досягти домовленості між сторонам спір вирішують у суді згідно позову особи, що бажає встановити сервітут.

У Франції питання особистих сервітутів висвітлено в статтях 690-696 ФЦК, де виокремлюється два способи отримання сервітутів:

1.За договором, який може бути платним або безоплатним. Згідно платного договору власник сервітуту має право витребувати із власника панівної ділянки грошову компенсацію або іншу вигоду для себе. У ФЦК не прописано жодних умов щодо реєстрації договору для встановлення сервітуту, а тому усі норми регулюються виключно на взаємних домовленостях сторін.

2.За заповітом згідно якого власник повинен зазначити, що майно буде обтяжено сервітутом на користь іншої майнової вигоди, яку вважатимуть панівною.

Варто зауважити, що дані права у ФЦК укладені в поняття «угода» Угодою вважається як договір так і заповіт.

Отже, як ми бачимо у Французькому законодавстві сервітут розглядається як обтяження що накладається на маєток для отримання з нього будь-якої вигоди. Для ФЦК характерним є розповсюджена класифікація сервітутів: сільські, міські безперервні і ті що здійснюються з певною перервою. Особисті сервітути регулюються у якості окремого речового права.

В Україні натомість є легальним розподіл сервітутів на особисті, строкові та безстрокові. На відміну від Франції поділ сервітутів на публічні на приватні в нормативному законодавстві не застосовують.

Подібність українського та французького законодавства, щодо сервітутів можемо прослідкувати в наступному:

1.В обох країнах сервітути можна встановити виключно на нерухоме майно.

2.Сервітути в жодному разі не можна відчужувати. До них не застосовують норми для передачі в порядку успадкування.

3.Надають вигоду пануючому майну, обтяжуючи при цьому підпорядковане.

Отож можемо побачити схожі, але не тотожні, підходи до підстав для припинення або встановлення сервітуту. Згідно французького законодавства підставами для встановлення сервітуту, окрім заповіту, договору, закону, рішення суду, які ми бачимо в законодавстві України, ще виділяють розпорядження глави сім'ї та набувальну давність. Набувальна давність дає підстави припинити дію сервітуту та має термін дії 30 років.

1. Кісанов Д. Рецепція інституту речових прав за Французьким цивільним кодексом у ЦК України. Юридична Україна. 2013. № 6. С. 65-69

2. Мироненко І. В. Зміст та значення публічних сервітутів для правового регулювання земельних відносин. Держава і право. 2013. Вип. 60. С. 342-349.

3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. – 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. 832 с

4. Поліщук М. Г. Правовий аналіз системи сервітутів Стародавнього Риму та сучасної України. Міжнародний науковий журнал «Верховенство права». 2020 № 1–2. С. 137–140.

5. Про державну реєстрацію речових прав не нерухоме майно та їх обтяження : Закон України від 01.07.2004. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/ page. (Дата звернення: 02.04.2024)

6. Французький цивільний кодекс від 1804 р. (Кодекс Наполеона) // URL: https://ru.wikisource.org/wiki/% D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%9D% D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BE%D0%BD% D0%B0 (Дата звернення: 02.04.2024)

7. Харченко Г. Г. Речові права: монографія К.: Юрінком Інтер, 2015. 432 с

Гураль А.В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, студентка групи ПР-31

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Нині в Україні одним з найбільш актуальних завдань є збереження, поліпшення та відновлення якості атмосферного повітря. Це є пріоритетним завданням, оскільки атмосферне повітря має визначальний вплив на все живе на планеті, забезпечуючи життєво важливі функції, серед який кліматична регуляція, захист від шкідливих випромінювань та забруднень, а також якість життя та здоров'я людини. Однією з головних причин забруднення наразі є застосування технологій, які не відповідають сучасним екологічним стандартам, а також недостатня реалізація заходів щодо зменшення викидів. Триваюча кризова ситуація в екологічному стані країни є результатом соціально-економічних обставин та недоцільної політики природокористування.

Забруднення атмосферного повітря є однією з найактуальніших проблем довкілля. Навіть при певному зменшенні промислової діяльності в Україні, рівень забруднення повітря великих міст та промислових регіонів залишається високим. Основними джерелами забруднення атмосфери є підприємства добувної та переробної промисловості, енергетичні установи та автотранспорт. Близько двох третин населення проживає у місцях, де якість повітря не відповідає нормам, що призводить до загального погіршення здоров'я. Причинами цього є високий рівень викидів парникових газів, нестача сучасних технологій у галузях виробництва, застаріле обладнання для очищення повітря та інші чинники. Для поліпшення якості повітря та реагування на зміну клімату Україна повинна дотримуватися міжнародних угод та впроваджувати новітні технології.

На законодавчому рівні, термін «атмосферне повітря» визначено як життєво важливий компонент природного середовища, що складається з природної суміші газів і розташований за межами будівельних, промислових та інших приміщень, охоплюючи

всю повітряну територію. Оскільки атмосферне повітря має транскордонний характер та постійно рухається, при визначенні заходів з адміністративно-правового захисту йому слід враховувати не лише дію вітчизняного уряду, а й на міжнародну співпрацю в цьому контексті [1].

Система екологічних нормативів в галузі охорони атмосферного повітря в Україні ґрунтується на таких нормативно-правових засадах як: Закон України «Про охорону атмосферного повітря», який встановлює загальні принципи та механізми охорони атмосферного повітря в Україні, регулює викиди забруднюючих речовин у повітря, встановлює норми їх вмісту та визначає відповідальність за порушення законодавства; державні стандарти та нормативи, що використовуються для контролю якості повітря та регулювання викидів різних забруднюючих речовин у повітряному просторі; постанови уряду та рішення місцевих органів влади, що визначають конкретні заходи й програми з охорони атмосферного повітря та містять обмеження викидів певних речовин, встановлюють зони заборони на великі промислові викиди тощо; міжнародні зобов'язання, які стосуються охорони атмосферного повітря (наприклад, Україна є учасницею Кіотського протоколу та Паризької угоди).

У сфері охорони атмосферного повітря встановлюються: нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря; нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; нормативи гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел; нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел; технологічні нормативи допустимого викиду забруднюючих речовин [1].

Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря визначений Постановою Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря» від 13.03.2002 р. № 299. Ці нормативи включають в себе: нормативи якості атмосферного повітря, які визначають максимально допустимі рівні забруднення для забезпечення здоров'я населення та екологічної стійкості середовища; гранично допустимі

рівні акустичного, електромагнітного, іонізуючого та інших видів впливу фізичних і біологічних факторів на стан атмосферного повітря у населених пунктах [2].

Загалом нині існує широка нормативно-правова база для захисту атмосферного повітря, що ґрунтується на принципах і основах, закріплених ще в законодавстві колишнього СРСР. Однак це призводить до застарілості деяких норм, які не відповідають поточним викликам, міжнародним зобов'язанням і європейському вектору України.

Європейський зелений курс (European Green Deal, ЄЗК), оголошений Європейською Комісією у грудні 2019 року, є комплексом стратегічних заходів, спрямованих на те, щоб до 2050 року Європа стала першим кліматично-нейтральним континентом. Основною метою цього курсу є скорочення викидів парникових газів у ЄС на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року. Разом з цим, Європейський зелений курс визначає стратегію ЄС на найближчі роки у таких галузях як клімат, енергетика, біорізноманіття, промислова політика, торгівля тощо. Перехід до кліматично нейтрального стану планується досягти шляхом стимулювання економічного розвитку, покращення здоров'я та якості життя людей, а також перетворення кліматичних та екологічних викликів на трансформацію у всіх сферах та політиці ЄС. Головною метою є забезпечення справедливого та інклюзивного зеленого переходу [3].

Європейський Союз активно впроваджує свою політику забезпечення належної якості атмосферного повітря, визнаючи її як одну з пріоритетних сфер своєї діяльності у контексті охорони навколишнього середовища. Атмосферне забруднення, відповідно до законодавства ЄС, є однією з ключових предметних областей регулювання.

Обмеження щодо забруднюючих факторів повітря, відповідальність держав-членів та встановлення цілей для швидкого реагування на погіршення якості повітря – всі ці аспекти знайшли своє відображення у Директиві Ради 96/62/ЄС «Щодо оцінки та контролю навколишньої атмосфери» [4]. Ця Директива стала першим основним інструментом для захисту від надмірних концентрацій забруднень, базуючись на останніх наукових дослідженнях

про вплив забруднення повітря на здоров'я та життя людей. Вона надала Європейському Співтовариству зобов'язання перевіряти якість повітря на всій території держав-членів, встановлювати обмежувальні норми та критичні показники, а також розробляти заходи для поліпшення якості повітря.

Отже, атмосферне повітря є одним із важливих компонентів природного середовища, яке складається з різних газів, таких як азот, кисень, аргон, вуглекислий газ, водень, гелій, неон, озон, пил, водяна пара та інші. Це життєво важливий елемент для існування людини і джерело життя на планеті, оскільки його якість впливає на здоров'я людини. Правовий режим атмосферного повітря визначається комплексом нормативно-правових актів, спрямованих на захист та збереження якості повітря та мінімізацію його забруднення. Цей комплекс включає в себе законодавство, яким здійснюється регулювання викидів та емісії шкідливих речовин, механізми контролю та моніторингу якості повітря, а також відповідальність за порушення правил щодо забруднення атмосфери. Головними джерелами забруднення повітря в Європі є автомобільний транспорт, сільське господарство, виробництво енергії, промисловість та окремі домогосподарства. Загальною метою зменшення забруднення атмосферного повітря в ЄС є впровадження стратегій та заходів для зменшення викидів з цих джерел та покращення якості повітря для суспільного здоров'я і довкілля.

1. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text (дата звернення: 30.04.2024).

2. Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 299. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-2002-%D0%BF#Text (дата звернення 30.04.2024).

3. Європейський зелений курс. URL: https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html (дата звернення 30.04.2024).

Гавриленко І.Д.

студентка юридичного факультету
Харківського національного університету імені
В.Н. Каразіна

ПРАВО НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ДЕРЖАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, мільйони людей були вимушені покинути свої домівки та шукати прихистку в країнах Європейського Союзу. Ця ситуація породжує низку складних питань, пов'язаних із соціальним забезпеченням переміщених осіб. Актуальність цього питання полягає у тому, що право на соціальне забезпечення є одним з фундаментальних прав людини, закріплених в міжнародних документах. Надання соціального захисту є гуманітарним обов'язком цивілізованих країн. Переміщені особи опинилися у скрутному становищі, втративши домівки, роботу та засоби для існування.

К. Бориченко звертає увагу на полеміку серед науковців щодо визначення правової природи соціальних прав людини, яка, на думку вченої, є наслідком відсутності чітко визначених гарантій їх забезпечення [1, с. 75]. Загальна декларація прав людини 1948 року передбачає, що усі люди, незалежно від їхнього правового статусу чи місцезнаходження, наділені невід'ємною гідністю та рівними правами від народження. Це фундаментальний принцип, який зобов'язує держави забезпечувати захист і повагу до прав і свобод кожної особи, зокрема й тих, хто був вимушений покинути місця свого постійного проживання. Держави мають гарантувати дотримання основоположних прав людини для всіх, у тому числі для переміщених осіб, без будь-якої дискримінації (у т.ч. за ознакою переміщення). Важливо у контексті цього питання згадати Директиву Ради 2001/55/ЄС «Директива про тимчасовий захист у разі масового прибуття переселенців». Ця директива спрямована на встановлення мінімальних стандартів для забезпечення тимчасового захисту та надання відповідного правового статусу особам, які змушені були покинути свої домівки внаслідок масо-

вого напливу переселенців. Вона визначає рамки для організації прийому, розміщення, харчування, надання медичної допомоги та освіти таким переселенцям [2].

Згідно з офіційним сайтом ЄС, переміщені особи мають такі основні права: право на забезпечення житлом, соціальний захист, медичну та психологічну допомогу, юридичний супровід неповнолітніх, які без супроводу, доступ до освіти, ринку праці, банківських послуг, а також на переїзд та вільне пересування в межах ЄС відповідно до встановлених правил [3].

Отже, соціальне забезпечення включає в себе різноманітні форми підтримки, такі як соціальна допомога, послуги, пільги, страхування, медична допомога тощо. Наприклад, у Великобританії переміщені особи, які отримали тимчасовий прихисток, мають право на одноразову допомогу в розмірі 200 фунтів стерлінгів на кожного члена сім'ї для покриття невідкладних витрат на першому етапі. Ця разова виплата здійснюється через місцеві органи влади. Після цього розмір щомісячної допомоги встановлюється індивідуально для кожної особи з урахуванням її фінансового стану [4]. У Австрії переміщеним особам надається базова соціальна допомога (Grundversorgung) в рамках спеціальної програми. Фінансова соціальна допомога може бути призначена та виплачена лише в тому випадку, якщо переміщені особи не можуть забезпечити себе власними доходами або активами, включно із заощадженнями. Призначення виплат відбувається після ретельної перевірки потреб та статусу особи соціальними працівниками. Розміри допомоги становлять: на харчування - 213 євро на місяць для дорослого, 96 євро - на дитину, плюс кошти на оренду житла у разі його винайму [5, с.15]. Також у всіх країнах ЄС переміщена особа, яка постраждала від війни може отримати психологічну підтримку. У Великій Британії можна отримати соціальні пільги: право на безкоштовні лікарські засоби для осіб пенсійного віку, неповнолітніх, вагітних жінок, пацієнтам стаціонару у лікарні. Забезпечення права на медичну допомогу відповідно до стандартів Директиви 2001/55/ЄС передбачає надання невідкладної медичної допомоги, забезпечення доступу до лікарських засобів та інших спеціалізованих медичних послуг, таких як паліативний догляд [6].

Тобто згідно з директивами Європейського Союзу, люди, які користуються тимчасовим захистом, матимуть доступ до медичної допомоги в приймаючій державі-члені. Після проходження реєстрації та отримання дозволу на тимчасове проживання, приймаюча держава-член зобов'язана забезпечити їм доступ до системи охорони здоров'я на таких самих умовах, що й для власних громадян. Більше того, якщо система охорони здоров'я приймаючої держави-члена розглядає переміщених осіб як «повністю застрахованих», вони також набувають права на отримання Європейської картки медичного страхування. Ця картка гарантує доступ до необхідного медичного обслуговування під час їхнього тимчасового перебування в інших державах-членах ЄС на тих самих умовах, що й для громадян цієї країни [7].

Відповідно до дослідження «Атлас міграції», проведеного Спільним дослідницьким центром Європейської комісії, Португалія продемонструвала найвищий рівень підтримки серед інших країн. Переміщені особи, які оформили статус тимчасового захисту у цій країні, вид на проживання та номер соціального страхування, можуть звернутися до Соціальної служби за матеріальною допомогою в розмірі 150 євро на місяць для нужденних та загальними виплатами до 294 євро на харчування, транспорт і гігієну, які розподіляються державними службами. Також бенефіціари мають можливість отримувати різноманітні медичні послуги та консультації фахівців у сфері охорони здоров'я (логопед, лікар загальної практики, психотерапевт, дієтолог, гінеколог/акушер та ін.) [8].

Проте, на жаль, українці зіштовхуються з різними труднощами. Наприклад у Польщі величезною проблемою є доступ до абортів. За даними експертів, деякі українські жінки, які втекли від війни і отримали тимчасовий захист у країнах ЄС, стали жертвами зґвалтувань. Більшість з них знайшли прихисток у Польщі, але польське законодавство фактично забороняє можливість абортів. У Польщі можна перервати вагітність, що настала в наслідок кримінального злочину, але це вимагає тривалої і психологічно виснажливої процедури та дозволу прокурора. Єдиний вихід для них – звертатися до неурядової організації «Abortion Without Borders». Організація надає інформацію, підтримку та

фінансування для забезпечення права на аборт, допомагаючи жінкам як з Польщі, так і з України реалізувати це право [9].

У Румунії українці стикаються з проблемою нестачі грошової допомоги. Більша часка виплат йде на житло, яке там коштує недешево. За даними опитування, 93% респондентів живуть в орендованих квартирах або будинках, лише 3% проживають у державних центрах розміщення, а 2,4% – у приватних осіб без орендної плати. І лише 10% респондентів можуть задовольнити всі свої основні потреби. Також не менш важливою проблемою є доступ до медичних послуг. Понад половина опитаних (54%) вказують на важкодоступність медичних послуг [10].

Узагальнюючи, можна сказати, що переміщеним надається матеріальна підтримка у вигляді грошових виплат на харчування, транспорт та інші потреби (розміри такої допомоги різняться в різних країнах ЄС), забезпечується доступ до медичних послуг, в тому числі спеціалізованих логопедів, психотерапевтів, дієтологів (майже завжди безкоштовно), надання соціальних пільг, послуг, психологічної допомоги. Водночас, багато біженців стикається з проблемами, як-от доступ до медичних послуг, нестачі грошової допомоги, забезпечення житлом. Загалом, система соціального захисту для переміщених осіб в ЄС охоплює широкий спектр заходів і постійно вдосконалюється з урахуванням виявлених недоліків та проблем.

1. Бориченко К. В. Право на соціальний захист як соціальне право особистості. Одеські юридичні читання : Матер. всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 10–11 листопада 2017 р.) / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 74-77.

2. Бей І. С. Соціальна підтримка в країнах ЄС переміщених осіб з України внаслідок воєнних дій. Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення : Міжнар. науково-практ. конф., м. Ніжин, 25 трав. 2024 р. Ніжин, 2023. С. 139.

3. EU support for Ukraine / EU website. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-support-ukraine_en

4. Council of Europe. Як забезпечуються соціальні права українців, які знайшли прихисток в країнах ЄС – дослідження Ради Європи. Офіс Ради Європи в Україні. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/how-are-social-rights-of-ukrainians-who-have-found-protection-in-eu-ensured-research-by-council-of-europe (дата звернення: 25.04.2024).

5. Check-list соціальних прав переміщених осіб та заходів соціального захисту, що надаються країнами-членами Європейського Союзу та Ради Європи. URL: https://rm.coe.int/check-list-2-social-rights-ua/1680a837b1 (дата звернення: 25.04.2024).

6. Синчук С. Соціальні права українців за кордоном: про тимчасовий захист в країнах ЄС. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3588346-socialni-prava-ukrainciv-za-kordonompro-timcasovij-zahist-v-krainah-es.htm (дата звернення: 25.04.2024).

7. Personnes fuyant l'Ukraine: soins de santé. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-healthcare_fr (дата звернення: 25.04.2024).

8. Які країни ЄС найбільше підтримують прийом українських біженців: свіжі данні. Visit Ukraine - rules of safe visit to Ukraine. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/3117/yaki-kraini-jes-naibilse-pidtrimuyut-priiom-ukrainskix-bizenciv-svizi-danni (дата звернення: 25.04.2024).

9. З якими труднощами стикаються українки в ЄС? Урядовий Кур'єр. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/z-yakimi-trudnoshami-stikayutsya-ukrayinki-v-yes/ (дата звернення: 25.04.2024).

10. УСІП USP соціологія та дослідження громадської думки. Український соціологічний портал. URL: https://usp-ltd.org/ (дата звернення: 25.04.2024).

Кіріченко А.М.

курсантка 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Збройний конфлікт на території України триває на фоні численних порушень прав людини на територіях нашої держави. У цьому контексті роль міжнародних правозахисних організацій відіграє вирішальну роль у мирному врегулюванні конфлікту та у пошуку шляхів нормалізації відносин.

Проблематика реалізації захисту прав людини всебічно досліджена у працях А. Моца, В. Моца, О. Розумовського, Б. Бабіна, О. Прієшкіної, М. Ковалів, Т. Заворотченко, А. Олійника, Л. Демидової, М. Гнатовського, які розглянули дану проблему та ви-

світлили у своїх працях методи подолання прогалин у механізмі захисту прав людини міжнародними організаціями.

Міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни містяться у нормах міжнародного гуманітарного права. Це галузь міжнародного права, що визначає ключові норми й принципи захисту прав людини, містить обмеження щодо застосування насильства під час збройних конфліктів, висуваючи такі вимоги:

1. Щадити тих, хто не бере або припинив брати безпосередню участь у воєнних діях;

2. Обмежувати насильство обсягом, необхідним для досягнення мети конфлікту, а вона може полягати (незалежно від причин, через які конфлікт розпочався) лише у тому, щоб послабити військовий потенціал супротивної сторони [1, с. 287].

Основою формування сучасного міжнародного гуманітарного права є взаємодія двох його джерел – гаазьких та женевських прав.

Гаазьке право, або право війни регламентує права та обов'язки воюючих сторін під час проведення військових операцій та обмежує вибір засобів спричинення шкоди.

Основу сучасного Женевського права складають чотири конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.:

1. Конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючих арміях;

2. Конвенція про покращення участі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі;

3. Конвенція про поводження з військовополоненими;

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни і Додаткові протоколи до них від 8 червня 1977 р

Зазначені нормативно-правові акти являють собою систему правил, спрямованих на захист прав людини під час збройних конфліктів. Їх дотримання є обов'язковим у разі будь-якого збройного конфлікту міжнародного характеру (за участю двох чи більше держав) або неміжнародного характеру (в межах однієї держави) [2, с. 128–129].

На нашу думку, у здійсненні захисту прав важливу роль відіграє Європейський суд з прав людини, який у своїй діяльності

керується нормами міжнародного гуманітарного права. До повноважень Європейського суду слід віднести

1. Встановлення наявності чи відсутність порушення державою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, натомість кваліфікацію ситуації збройного конфлікту Європейський суд не здійснює, що є аксіоматичним для будь-якого застосування норм міжнародного гуманітарного права.

Таким чином, Європейський суд застосовує лише міжнародне право захисту прав людини та не повинен згідно з Конвенцією визначати, чи держава діяла у відповідності з Женевськими конвенціями про захист жертв війни (1949 р.) або Додатковими протоколами до них [3, с. 141].

Слід ще зазначити й про інші міжнародні документи, які забезпечують захист права людини такі як:

1. Європейська соціальна хартія (1961 р.),

2. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (1987 р.).

Аналізуючи вищевказане, можемо виокремити основні напрямки діяльності міжнародних організацій із захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту

1. Міжнародні організації, такі як ООН та Європейський Суд з прав людини, мають велике значення в просуванні та захисті прав людини в умовах воєнного конфлікту. Вони встановлюють стандарти та норми, які повинні дотримуватися всіма сторонами конфлікту.

2. Міжнародні організації з прав людини ведуть моніторинг ситуації у зоні конфлікту, реєструючи та документуючи порушення прав людини, включаючи випадки пограбувань, насильства та дискримінації.

3. Організації, такі як Червоний Хрест та UNICEF, забезпечують гуманітарну допомогу населенню, яке постраждало від воєнного конфлікту. Це може включати постачання їжі, медичних засобів та матеріальної допомоги.

4. Організації можуть виступати посередниками у дипломатичних переговорах між конфліктуючими сторонами з метою

досягнення мирного врегулювання конфлікту та захисту прав людини.

5. Міжнародні організації використовують свій глас для просування прав людини та звернення до міжнародної спільноти з закликом до дій для захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту.

Отже, можемо зробити висновок, що правова система включає як національні, так і міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни, кожен з яких може бути використано особами, які зазнали протиправних дій під час війни. Важливим є розуміти необхідність забезпечення прав людини за будь-яких обставин, особливо коли населення є найбільш уразливим через повномасштабні воєнні дії.

1. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. №4(22). 2022. С. 280–291.

2. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. За загальною редакцією Т.Л. Сироїд. Харків: Право, 2019. 494 с.

3. Розумовський О.С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Вип.70. 2022. С. 141–145.

Тимофіюк А.І.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На території будь-якої держави проживають не лише її власні громадяни, а й іноземці, які є законними громадянами інших країн, та особи без громадянства (апатриди), які не мають громадянства жодної з держав. Безперечно, поняття «іноземці» є більш широким і охоплює всіх громадян інших держав, апатридів, біженців, а також іммігрантів, які постійно або тимчасово перебувають на території певної держави. Статус цих категорій осіб визначений нормами міжнародного права, національним за-

конодавством країни, в якій вони перебувають, а також законодавством країни їхнього громадянства.

Ще до початку повномасштабного вторгнення та навіть під час збройної агресії в Україні залишається велика кількість іноземців та апатридів, які продовжують працювати і навчатись. Правові засади статусу цих категорій осіб в Україні регламентуються нормами Конституції України, міжнародними договорами, учасником яких є Україна, та законами України, як-от Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року, Закон України «Про імміграцію» від 7 червня 2001р., Закон «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 16 жовтня 2012р. та ін.

Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року визначає правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, та встановлює порядок їх в'їзду та виїзду з держави. Але слід зазначити, що у випадку встановлення міжнародним договором України відмінних від зазначених в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» правил, застосовуються норми, безпосередньо передбачені цим міжнародним договором.

Виокремлюють три види правових режимів іноземців та осіб без громадянства: національний режим, який передбачає загалом зрівняння іноземців у правах з власними громадянами — надання іноземцям державою проживання, прав, пільг і привілеїв, рівних за обсягом до прав власних громадян [1, с. 228]; режим найбільшого сприяння, що надає цим категоріям осіб такі права та обов'язки, якими користуються громадяни будь-якої третьої держави на території країни-господаря; спеціальний режим накладає на іноземців та апатридів відповідні обов'язки та права, відмінні від прав та обов'язків громадян держави. Більшість сучасних демократичних держав закріплює саме національний правовий режим і стаття 26 Основного Закону України яскраво демонструє це: «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією,

законами чи міжнародними договорами України». До таких винятків належить захист Вітчизни та військовий обов'язок (ст. 65 Конституції України). Але слід зазначити, що національний режим не гарантує іноземцям та особам без громадянства перелік прав та свобод ідентичний до тих, якими користуються власні громадяни держави. Згадані категорії осіб не можуть бути членами політичних партій (ч. 2 ст. 36 Конституції України) та не мають права обіймати певні посади, якщо вони мають приналежність до громадянства, і відповідним прикладом може слугувати стаття 127 Основного Закону України, в якій зазначається, що посаду судді може обіймати лише громадянин України.

Одним з ключових аспектів правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні є пряма заборона брати участь у виборах та референдумах відповідно до ч. 1 ст. 70 Основного Закону України. Стаття наголошує, що право голосу мають виключно повнолітні (18 років) громадяни України; громадяни, визнані судом недієздатними, не мають зазначеного права. І справді, у правових системах більшості держав домінує тенденція, відповідно до якої активним та пасивним виборчим правом володіють виключно громадяни країни. Відповідне положення має й стаття 33 Конституції Мексики, яка забороняє іноземцям втручатись в політичні справи держави. Але все ж, ідея надання іноземцям та особам без громадянства виборчих прав на місцевому рівні була реалізована в законодавстві деяких держав. Здебільшого, ця ідея регламентується правом Європейського Союзу та Ради Європи. Згідно з статтею 19 Договору про заснування Європейського Союзу, кожен громадянин Союзу, що перебуває в державі-члені, громадянином якої він не є, має право обирати та бути обраним на місцевих виборах у державі-члені перебування на таких самих умовах, як громадяни цієї держави [3, с. 198]. Найбільш лояльно щодо цього питання виступила Ірландія, згідно із законодавством якої, з 1963р. іноземці, що мешкають на її території, мають активне виборче право на рівні з власними громадянами. У ряді країн Європейського Союзу резедентам також надано право голосувати на місцевих виборах, але тільки за умови підтвердження встановленого терміну проживання в державі. В Бельгії, Нідерландах та

Словенії ценс осілості повинен становити 5 років, в Швеції та Норвегії – 4 роки, а в Фінляндії – 2.

То ж, багато європейських країн відмовились від подібних настанов досить давно і в контексті сучасної євроінтеграції України, збереження подібних норм може сприяти певній ізоляції від європейської спільноти. До того ж, заборона іноземцям та апатридам брати участь у виборах, певним чином суперечить статті 140 Конституції України, в якій зазначається, що місцеве самоврядування – це право територіальної громади (жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох населених пунктів) самостійно вирішувати питання регіонального значення в межах, встановлених законодавством України. Можна зробити висновок, що до складу територіальної громади входять не тільки власні громадяни, а й іноземці та особи без громадянства, які формально визнаються її членами, але фактично не наділяються спільними ідентичними правами.

Український правознавець О.О. Мережко зазначав, що українське право, насамперед текст Конституції України, потребує подальшого вдосконалення, щоб українське право якомога повніше відповідало міжнародно-правовим зобов'язанням України [2, с. 88]. Надання іноземцям та особам без громадянства хоча б активного виборчого права, а за можливості й пасивного, буде досить важливим кроком на шляху інтеграції України в європейський простір. Здебільшого, закріпивши за цими категоріями осіб певні критерії надання цих прав, зокрема, ценз осілості, врахувавши практику держав-учасниць Європейського Союзу.

1. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. - К.: Ваіте, 2021. – 528 с.

2. Мережко О. Співвідношення міжнародного і національного права / О. Мережко // Юридичний журнал. – 2009. – № 2. – С. 82–88.

3. Никорович Б. Окремі аспекти закріплення за іноземцями та особами без громадянства виборчих прав у вітчизняному законодавстві. Підприємництво, Господарство і Право.12/2017. С. 197-200.

4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року. № 3773-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text

Коломієць К.В.

студентка 3 курсу 5 групи Факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ЗА ПРАКТИКОЮ ЄСПЛ (CASE LAW STUDY)

Життя - це одне з найвищих природних благ людини, без існування якого втрачаються всі інші цінності, права та свободи. Сьогодні, як і завжди, є актуальною та важливою тема права на життя людини, реалізація та захист якого є очевидними. Право на життя – це право номер один, із якого починається реалізація всіх інших прав людини.

У Конституції України в статті 3 проголошено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. А стаття 27 Конституції України закріплює право кожної особи на невід'ємне право на життя. Крім того, зазначена стаття має також ряд інших важливих положень: 1) ніхто не може бути свавільно позбавлений життя; 2) обов'язок держави – захищати життя людини; 3) кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. З цього можна зробити висновок, що право на життя – це невід'ємне право кожної особи, яке охороняється законом та гарантується державою.

Вперше закріплення права на життя було відображено в Декларації незалежності США ще у 1776 році. Згодом у XX столітті було ухвалено Загальну декларацію прав людини, яка закріплювала у статті 3 право кожної людини на життя, свободу та особисту недоторканість [2]. Також право на життя закріплено в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 1966 року. Проте, вагомий внесок у розвиток права на життя внесла Європейська конвенція про захист прав людини та основоположний свобод, яка набрала чинності в Україні 11 вересня 1997 року.

У статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що нікого не може бути умисно позбавле-

но життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [3]. Також в ЄКПЛ зазначено, що право кожного на життя охороняється законом. А це означає, що держава зобов'язана зробити все, щоб життю людини ніщо не загрожувало.

Проаналізувавши зазначену статтю слід зазначити, що вона містить два головних аспекти щодо зобов'язання держави у цій сфері. Зокрема, це загальне зобов'язання щодо захисту права на життя законом та забороною заподіяння смерті, яке обмежено вичерпним переліком в ЄКПЛ. А другий аспект - це процесуальне зобов'язання держави здійснити ефективне розслідування заяв про порушення її основного аспекту.

З цього приводу також висловився Європейський суд з захисту прав людини. Зокрема, він у своїх рішеннях зазначає, що позитивні зобов'язання держави з'являються за різних обставин. Так, одним із прикладів є захист від застосування сили, що спричинило смертельні наслідки, з боку осіб, які не є представниками держави, тобто коли існувало зобов'язання загального захисту населення за певних точно визначених обставин. Для того, щоб краще зрозуміти даний аспект, пропоную проаналізувати рішення ЄСПЛ у справі «Горовенки та Бугара проти України».

У цій справі родичів заявників застрелив громадянин Д., офіцер міліції, який на той час був поза службою. У своїх заявах потерпілі стверджували, що держава не виконала свого позитивного зобов'язання за статтею 2 Конвенції, оскільки вона не здійснила належного контролю за процедурою спорядження поліцейських зброєю, а також не існувало ефективного засобу правового захисту щодо їхньої скарги [4].

Тепер трішки детальніше щодо обставин справи: 22 листопада 1999 року близько опівночі Д. їхав після відпочинку з потерпілим В. Бугара, який був за кермом власного автомобіля. Згодом у них виникла сварка, внаслідок якої Д. в стані алкогольного сп'яніння вбив товариша з міліцейського пістолета. Після цього Д. ще вистрелив у пасажира, який їхав разом з ними, але промахнувся. Потім Д. зупинив проїжджаючу машину, в якій був потерпілий А. Горовенко зі своєю дружиною. Спочатку міліціонер вистрілив у

чоловіка, внаслідок чого останній відразу помер. Також Д. намагався застрелити жінку, якій спричинив важкі поранення. Невдовзі Д. було затримано та доставлено до відділку міліції.

Аналіз фабули справи спричинює ряд суперечливих моментів. Зброя, що знаходилась у розпорядженні міліціонера поза часом несення служби, викликає питання. Необхідно з'ясувати, чи існували обставини, що дозволяли йому постійно носити зброю. Також потребує пояснення факт незберігання зброї у спеціально відведеному місці.

Так, під час розгляду справи, Суд встановив, що за пів року до зазначеного інциденту, було прийнято рішення, яке дозволяло Д. постійно носити зброю із собою. Проте, ознайомившись детальніше з фабулою, можна дійти до висновку, що міліціонер систематично порушував положення тогочасного Закону України «Про міліцію» та положення Інструкції про порядок постійного зберігання і носіння табельної вогнепальної зброї, боєприпасів і спеціальних засобів працівниками міліції, затверджена Наказом МВС України №60 від 25.01.1995 р (далі-Інструкція).

Зокрема, положеннями ст. 12 ЗУ «Про міліцію» забороняється застосовувати вогнепальну зброю, окрім випадків, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції, а також у районі проведення антитерористичної операції [5]. А у ст.15 зазначеного Закону наведено випадки, коли міліціонер може застосувати зброю як крайній засіб. Також Д. не було дотримано положення Інструкції. Зокрема, п.2.1Інструкції передбачено видачу табельної вогнепальної зброї та боєприпасів тільки після обстеження умов зберігання зброї за місцем проживання. А п.4.3 Інструкції передбачає обов'язок здавати зброю черговій частині найближчого органу внутрішніх справ на тимчасове збереження, якщо у працівника міліції не має місця для надійного зберігання такого знаряддя [6]. Тому можна зробити висновок, що національне законодавство забороняє видавати зброю особам, які не мають відповідного обладнання для її безпечного зберігання.

Крім того, під час розслідування було встановлено, що ніколи не було здійснено перевірки з приводу того, де Д. зберігає зброю. Хоча відповідно до вище зазначених положень законодавства, на державі лежить обов'язок регулярно здійснювати перевірки місць

зберігання зброї. Зокрема, можливо саме і відсутність такого спеціального місця, а також відсутність відомостей щодо перевірки зазначеного місця, спричинило застосування зброї міліціонером у неробочий час.

У п.38 рішення Суд зазначив, що від держави повинен здійснюватися також особливий контроль за особами, які зберігають та носять зброю [4]. Тому заявники доцільно скаржилися на те, що держава, не здійснивши нагляду за зберіганням та використанням вогнепальної зброї поліцейським Д., не виконала своїх позитивних зобов'язань, передбачених статтею 2 Конвенції. В свою чергу, Уряд зазначав, що він виконав повністю процесуальне зобов'язання, оскільки держава провела ефективне розслідування та засудила Д. до довічного позбавлення волі.

Отже, у рішенні Суд дійшов до висновку, що міліціонер, який позбавив двох осіб життя, отримав зброю всупереч вимогам національного законодавства, оскільки ні разу не було здійснено перевірки, де він зберігає службову зброю, що, скоріше всього, і спричинило використання зброї у неробочий час і смертельні наслідки для потерпілих. Тому, в цій справі Суд дійшов до висновку, що державою було порушено позитивні зобов'язання за статтею 2 Європейської конвенції з захисту прав людини і основоположних свобод.

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.03.2024).

2. Загальна декларація прав людини: від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.03.2024).

3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 17.07.1997 р. : станом на 01 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.03.2024).

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Горовенки та Бугара проти України» від 12.01.2012 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-108572%22]} (дата звернення: 23.03.2024).

5. Про міліцію : Закон України від 20.12.1990 р. № 565-XII: станом на 07 лист. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12#o452 (дата звернення: 23.03.2024).

6. Інструкція про порядок постійного зберігання і носіння табельної вогнепальної зброї, боєприпасів і спеціальних засобів працівниками міліції : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.01.1995 р. № 60 : станом на

25 січня 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060320-95#o19 (дата звернення: 23.03.2024).

Diana Protchenko

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university,
student of the educational and scientific law institute,
4th year

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LAW ON THE PROTECTION OF CIVILIANS IN ARMED CONFLICTS

International humanitarian law is a branch of public international law that is applied during armed conflicts in order to limit the means and methods of warfare.

This branch of law is aimed at protecting civilians from the impact of armed conflict and those who have ceased to participate in hostilities. International humanitarian law is designed to limit the consequences of conflicts, based on humanitarian reasons.

The principle of humanity is the most general rule in international humanitarian law, it unites all provisions into a logically built system of norms that are applied during armed conflicts and are closely related to related branches of international law

We believe that several stages of the formation and development of international humanitarian law on the protection of civilians during armed conflicts can be distinguished:

1) the stage of primary comprehension of the problem of protecting the population in the war and its primary regulation (XIV century – 1864). In the 14th century, such an issue was raised during the formation of a system of «cartels and capitulations» between the commanders of enemy armies. From 1581 to 1864, more than 290 such agreements were concluded. The first such agreement was signed back in 1393 between the cantons of Switzerland (Simpach Agreement) and included provisions prohibiting the participation of women and children in the war, as well as on the inviolability of the wounded, respect for their personality and property [1, p. 27].

At this stage, doctrinal support of this practical problem was also carried out, which was contained in the works of contemporary

lawyers, philosophers and theologians. Bertrand Duhecklin and Jeanne d'Arc demanded respect from their troops for women, children and peasants (landlers).

The same principle was followed by French commanders who forbade robbery and ill-treatment of non-combatants, including children. Spanish jurist F. Vittorio, who was even consulted by Charles V (Emperor of the Holy Roman Empire in 1530 – 1556 from the Habsburg dynasty), in his work «Relections Theologicae» (1557) condemned the murder of innocents, prisoners, as well as those who laid down their weapons. Around the same period, orders of monks began to assist and treat the wounded and sick, regardless of their belonging to one side or another [2, p. 34].

In the 17th and 18th centuries, there is a certain humanisation of war. Military operations began to conduct regular armies, and the civilian population was less involved in direct participation in hostilities. The war was no longer perceived as a deadly struggle of two peoples, but as a confrontation of individual rulers. The civilian population did not interfere in the clash of armies, but on the contrary, felt protected.

Jean-Jacques Rousseau also emphasised the above, pointing out that: «...war is not relations between people, but relations between states, when individuals become enemies quite by chance and not at all as people and not as citizens, but as soldiers; not as compatriots, but as his defenders» [3, p.27].

This principle has gradually been consolidated both in classical theory and in the practice of states. The principle of inviolability of civilians could be seen during the «war in lace» (Seven Years' War).

2) the stage of modernisation of the war and the emergence of new problems of protection of civilians in (1864 – 1899). This is due to the fact that the period of scientific and technical discoveries was approaching, and at the same time the number of inventions and methods used in the conduct of war increased. Therefore, since the nineteenth century, the reverse process can be seen, as the power of firearms and chemical weapons, explosives increased and weapons of mass destruction appeared, and armed conflicts, in turn, increasingly began to affect the civilian population, which caused numerous human casualties.

Everything given and led to the adoption of the Geneva Convention on the Improvement of the Fate of Wounded and Sick Soldiers in the Operating Armies of 1864, the St. Petersburg Declaration of 1868.

By the end of 1864, the Geneva Convention had been ratified by countries such as France, Switzerland, Belgium, the Netherlands, Italy, Spain, Sweden, Norway, Denmark and the Grand Duchy of Baden [4].

3) stage of international codification of the norms of international humanitarian law on the protection of civilians (1899 – 1949). This process began with the adoption of the Hague Conventions of 1899 and 1907 and the Geneva Convention of 1906.

The International Committee of the Red Cross, as the initiator of the first Geneva Convention, began to realise its long-standing intention to revise the said Convention during a special conference held from June 11 to July 6, 1906. Using previous experience, a new convention was developed, which consisted of 33 articles – the Convention on the Improvement of the Participation of the Wounded and Sick in Active Armies of July 6, 1906 [5].

In the Hague Conventions of 1899 and 1907, the principle of humanity was reflected and received a legal basis [6; 7]. The preamble of the two above-mentioned conventions included the «Martens clause», which stipulates that in cases not provided for by international treaties, the civilian population and combatants remain under the protection and operation of the norms of international law arising from the customs established between civilised peoples, from the laws of humanity and the needs of public consciousness.

As noted by M. V. Herasymchuk, in addition to the provisions of the Hague provision of 1907, there were no codified norms of international humanitarian law that would guarantee protection of the civilian population who became victims of armed conflicts in the period before World War I [8].

4) the modern stage of international legal regulation of the protection of civilians during armed conflicts (from 1949 to the present). In particular, on August 12, 1949, at a diplomatic conference held in Geneva from April 21 to August 12, 1949, the Convention for the Protection of Civilian Persons in Time of War was signed, which regulated the behaviour of the parties during a possible future military conflict or war.

The Convention is used if there is a declaration of war or any other armed conflict that may arise between two or more countries that have signed the Convention, even in cases where one of them does not recognise a state of war.

The Convention takes place in all cases of partial or complete occupation of the High Party, even when the occupation does not encounter any armed resistance.

Persons under the protection of the Convention are those who at any time and under different circumstances find themselves, in the event of an armed conflict or occupation, under the authority of the aggressor party, of which they are not citizens.

Wounded and sick, as well as disabled and pregnant women should be under special protection.

Civilian hospitals that must provide assistance to the wounded, sick, disabled and women in labour can under no circumstances be a victim of an attack, and they are always respected by the parties to the conflict and should be under their protection.

In the event of an armed conflict that does not have an international character and arises on the territory of one of the Parties, each party to the conflict is obliged to apply at least the following provisions:

1) with persons who do not take an active part in hostilities, including persons from the armed forces who have laid down weapons, as well as with those who are hors de combat (one who have failed due to illness, injury, detention or for any other reason, behave humanely, without any hostile discrimination caused by race, skin colour, religion or belief, gender, origin or property status or any other similar criteria).

To this end, the following acts in relation to the above persons are prohibited and will remain prohibited at any time and anywhere:

A) violence against life and person, including all types of murder, mutilation, ill-treatment and torture;

B) hostage-taking;

C) abuse of human dignity, in particular offensive and humiliating behaviour;

D) condemnation and application of punishment without a prior judgement made by a court that is properly created and which provides judicial guarantees recognised by civilised peoples as necessary.

2) select the wounded and sick and assist them [9].

It is advisable to note that the Code of Civil Protection of Ukraine has been adopted and is in force in Ukraine. It regulates relations related to the protection of the population, territories, the environment and property from emergencies, the response to them, the functioning of the unified state system of civil protection, and determines the powers of state authorities, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, local self-government bodies, the rights and obligations of citizens of Ukraine, foreigners and stateless persons, enterprises, institutions and organisations regardless of the form of ownership.

If we summarise the concept of «Civil Protection», then this is a set of measures that are implemented on the territory of Ukraine in peacetime and during the war period and are aimed at protecting the population, territories, the environment, material and cultural values from emergencies and other dangerous events, preventing the occurrence of such situations and events, eliminating their consequences, providing assistance to victims, carrying out state supervision (control) in the field of fire and man-made safety.

In addition, the activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine in martial law after the beginning of an armed conflict take measures to create safe zones in accordance with the norms of international humanitarian law, organised in a way that makes it possible to ensure the protection of civilians.

1. Pictet Jean S. Le Droit Humanitaire et la Protection des Victimes de la Guerre, Leiden, A.W. Sijthoff, et Genève, Institut Henry-Dunant, 1973, 152 pages.

2. David Eric. Principles of the law of armed conflicts. M.: International Committee of the Red Cross, 2000. 718 p.

3. Artsibasov I.N. Lukashuk I.I. Law of Armed Conflicts // Course of International Law in 7 volumes. Volume 6. Branches of international law. M.: Science, 1992. 297 p.

4. Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field. Geneva, 22 August 1864. URL: http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/120?OpenView.

5. Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field. Geneva, 6 July 1906. URL: http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/180?OpenView.

6. Convention(IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. URL: http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/195? OpenView.
7. Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of war on Land. The Hague, 29 July 1899. URL: http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/150? OpenView.
8. Gerasymchuk M. V. Evolution of international humanitarian law to protect civilians. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_34096.
9. Geneva Convention for the Protection of Civilian Persons in Time of War of August 12, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

Ivan Urbanskyi

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university,
student of the educational and scientific law institute,
first-year graduate student

FORMATION AND DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN THE EU

At the beginning of the 1950s of the 20th century, at a time when a lot of expectations were placed on European integration, ideas were created regarding the creation of the Treaty of the European Political Community, in which the material provisions of the European Convention on Human Rights were to be introduced [2]. But after unsuccessful attempts to ratify the European Defense Cooperation Treaty in 1952, the concept was abandoned. Probably as well as a negative reaction to such excessive integrationist hopes, the Treaty establishing the European Economic Community of 1957 [1] was largely about the goal of economic integration, and despite the idealistic declarations of the agreements regarding the three societies, no mention of political unification and human rights were not included in their content. Also, in 1950, when the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [2] was adopted, the European Communities had not yet been created, so it is quite logical to state that in connection with what the adoption of the fundamental act on human rights by the Council of Europe can be determine as an initial coordinate, which in the future will have a significant impact on the development of the human rights institution,

as well as the adoption of a special legal act on the protection of human rights in the acquis communautaire.

Turning to the European Community, it is necessary to emphasize the fact that in a short period of time the European Community turned into a strong organization, the work of which affected the widest range of problems of a political and social nature, and it was in this way that it went beyond the exclusively economic direction of cooperation and economic integration. Moreover, the measures of the Community, due to the theory of direct influence, often had direct legal consequences for the purpose of private financial and commercial interests. Subjects of economic activity began to apply for legal protection of key material and commercial rights, the protection of which is taken into account by certain constitutions of the member states. In a similar way, the initial steps initiated by the ECJ in the field of human rights protection affected economic rights, in particular property rights, as well as the freedom to engage in trade or professional activities.

Thus, in 1951, along with the founding of the European Coal and Steel Community, the Founding Treaty of this society did not include a catalog of human rights. Only some rights of a socio-economic nature, directly necessary for the purpose of forming a single coal and steel market and granting the four freedoms, were recorded, namely: the right to free movement and stay of workers within the territories of member states; the principle of prohibiting their discrimination based on their national identity in matters of employment, pay and other conditions of work and employment (Article 69 of the Treaty on the Establishment of the European Coal and Steel Community of 1951) [1].

The Rome Treaties of 1957 on the establishment of the European Economic Community and the European Atomic Energy Community were no exception. Thus, for example, Article 7 of the EEC Treaty stated that within the framework of its use «any discrimination on grounds of nationality is prohibited» [1]. There were no other documents containing statements about basic human rights in the law of the Communities at that time, so it is safe to say that the basis of the development of the institution of human rights in EU law is characterized by the appearance of the first statements about such

rights, which are aimed only at for the realization of the economic goals for which the Communities were formed.

Case C-26/69 Stauder v City of Ulm of 1969 is important. This decision established that human rights are an integral part of the general principles of the Communities [3, P. 425]. First of all, the essence of the case related to a Community program that provided for the supply of butter at a low price as part of social assistance. The applicant received social assistance as a victim of the war in Germany, that is, due to his status, he was subject to this program. However, he was against his personal information being entered in order to receive the oil coupon. Thus, he considered such actions a humiliation, that is, a violation of his fundamental rights and freedoms. The EU Court in this case also noted that, despite the fact that human rights differ from the rights directly enshrined in the constitutions of the member states, they derive from their common constitutional traditions.

Exactly one year later, in case 11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, the court once again confirmed that fundamental rights and freedoms are an integral part of the principles of European Community law, and their respect and content must be ensured in the future, including by the Court of European Communities [4, P. 1134].

The EU Court found that with the correct interpretation of this provision, all the applicant's data will not be violated in any case. He decided that: «The interpretation of the provision under review in this way does not contain anything capable of limiting the fundamental human rights guaranteed by the uniform principles of Community law and those protected by the Court» [4, P. 1134]. In this relationship, it was recognized that the fulfillment of key human rights is a general principle of Community law. In addition, the conclusion in this case lays down basic principles for the purpose of systematizing the rights that must be protected within the EU, in accordance with the legal nature and nature of these rights.

It should be noted that the adoption by the EU Court of basic human rights, as well as one of the only principles of EU law, was combined by many scientists with the desire to standardize the procedure of economic integration by means of an identical explanation of key freedoms. Such a statement is, of course, correct, but the fact

that, together with the formation of the Communities, changes to the existing approach to enshrining the institution of basic human rights in EU law were necessary. In this case, Article 32 of the ECHR gives the European Court of Human Rights jurisdiction over the interpretation and application of the ECHR. This article defines that «the jurisdiction of the Court extends to all questions, without exception, relating to the interpretation and application of the Convention and its Protocols, which may be referred to it in the cases established by the provisions of Articles 33, 34, 36 and 47» [2]. Therefore, in cases of receiving a personal complaint to the ECtHR, consideration of so-called «interstate cases», participation in the process of a third party or provision of advisory opinions by the Court.

The next step is formed by the emergence of the Charter of Fundamental Rights of the European Union from December 7, 2000 [5]. However, it should be noted that this act did not immediately enter into legal force, despite its solemn announcement at a meeting of the European Council. Only after the Treaty of Lisbon [7] entered into force, the Union recognizes the rights, freedoms and principles laid down in the Charter of Fundamental Rights of the European Union of December 7, 200 as amended in Strasbourg on December 12, 2007, which has the same legal force as the Treaties.

Specific efforts to change the provisions of the constituent documents in accordance with the protection of human rights in the EU were made during the development of the document of the Constitutional Agreement signed in 2004.

This act provided for the following changes: 1) Incorporation of the text of the 2000 Charter of Fundamental Rights into the Constitutional Agreement (as Chapter II of the Constitution); 2) Fixing provisions in accordance with the accession of the EU to the European Convention on Human Rights; 3) the involvement of certain additional rights and values on which the EU is based, and directly, human dignity and the rights of «persons belonging to national minorities»; 4) Involvement of the protection of children's rights as a goal of the EU. The constitutional agreement, however, was never ratified due to negative referendums in France and the Netherlands and did not enter into force. The turning point in the concept of human

rights protection in the European Union was the signing and approval of the Lisbon Treaty in 2007 [6; with. 216].

Some individual rights are also in other parts of the TFEU. In particular, the «freedoms of the single market» (freedom of movement of workers, freedom of establishment, etc.), the principle of equality of women and men in matters of wages and some others. The FSCE is considered the source of powers of the institutions of the Union in accordance with the regulation and protection of fundamental rights and freedoms and the democratic principles of the legal status of a person. For example, in accordance with Articles 18 and 19, the Council and the European Parliament are empowered to legislate and take other measures in accordance with the fight against similar violations of the principle of equality, such as discrimination based on the national principle, on the basis of sex, race, ethnic, linguistic origin, etc. The FSEU has introduced significant guarantees for the protection of human and citizen rights and freedoms, especially from encroachments from the edge of supranational institutions: complaints to the Ombudsman, lawsuits to the Court of Justice of the EU and the General Court, in particular regarding compensation for damage caused to an individual by the Union and its officials.

It is also worth noting that, in addition to this, Protocol No. 8 to the TFEU is dedicated to the successful protection of human rights. It is determined that the agreement on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights will take into account provisions aimed at supporting the peculiar nature of the EU and its legal system. In particular, this concerns the specialized provisions concerning the possible participation of the Union in the ECHR bodies exercising control, and in addition, that legal actions in which non-EU states and individuals will be plaintiffs will be submitted properly processed according to the states -members of the EU. Such a treaty should guarantee that the Union's connection to the ECHR will not have a negative impact on the competence of the Union and the powers of its institutions. It will also ensure that the position of member states regarding the ECHR will not change in any way, especially as regards the protocols to it, the intentions used as derogations from the obligations under the Convention in accordance

with Art. 15 of the ECHR and reservations made by member states in accordance with Art. 57 of the ECHR [2].

Summarizing the above, it is necessary to pay attention to the fact that over the past 60 years, the European Union has gone through a rather difficult path of developing its own concept of the protection of human rights, from the absolute rejection of the idea that the protection of human rights can take precedence over the provisions of EU law, up to the study of its catalog of human rights, which became the Charter of Fundamental Rights. The evolution and history of the protection of human rights in the European Union is also the history of the protection of fundamental human rights and freedoms, as a whole and a part.

As mentioned, the European Union, first of all, was created as an economic and political union, but later it became clear that the foundations of democracy and respect for human rights are the basis of a healthy, balanced and progressive society, which aims to improve the life mechanism of its population . It is also worth paying attention to the fact that the entry into force of the Treaty of Lisbon introduced the legal basis for the accession of the EU to the European Convention on Human Rights. All this raises the question of the need for Ukraine to improve its own human rights protection system, since according to the criteria for joining the EU, only a state with an appropriate level of observance of human rights and fundamental freedoms can become a full member of the European Union.

1. Договір про заснування Європейської спільноти 1957 р. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/994_017

2. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/ show/995_004

3. Case 29-69, Erich Stauder v. City of Ulm – Sozialamt. European Court Reports. 1969 P. 425.

4. Case 11-70, Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. European Court Reports. 1970. P. 1134.

5. CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION, 2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ TXT/?uri=CELEX:12016P/ TXT

6. Право Європейського Союзу: підручник за загальною редакцією В.І. Муравйова, Київ, 2015 рік, с. 216.

7. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. К. : «К.І.С.», 2010. 536 с.

Дем'янченко І.О.

провідний інспектор Полтавського районного сектору №2 філії Державної установи «Центр пробації» в Полтавській області, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, аспірант 2 р. н. за спеціальністю «Міжнародне право»

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРОБАЦІЇ

Питання становлення міжнародних стандартів пробації є однією з найбільш актуальних та проблемних тем сучасної правової науки. Це пов'язано із глобалізаційною тенденцією гуманізації системи виконання покарань у демократичних державах. Разом з цим слід відзначити, що цілком загальноприйняті мета, принципи, завдання, функції інституту пробації в рамках сучасних національних правових систем були абсолютно невідомі ще декілька століть тому. Тому очевидним є науковий інтерес до майже двохсотрічної історії пробації, яка формувалася під впливом різних чинників та стала невід'ємним елементом кримінальної юстиції багатьох країн світу. Вивчення історичних передумов становлення та нормативне закріплення міжнародних стандартів пробації і надалі залишається предметом дослідження багатьох науковців.

За визначенням юридичної енциклопедії, пробація (лат. probation – проба, випробування) – це вид покарання у Великобританії, США, яке полягає в накладенні певних обмежень на здійснення засудженим своїх прав і свобод, встановленні спеціального нагляду за його поведінкою [1, с. 14]. В перекладі з англійської «probation» – це «випробування» або «випробувальний термін».

Вперше термін «пробація» у різноманітних наукових джерелах пов'язують із діяльністю філантропа з м.Бостона Джона Ога-

стеса, якого називають «батьком пробації». Завдяки його завзятості та наполегливості у застосуванні заходів виховного характеру, особи, які зловживали алкоголем та вчиняли дрібні крадіжки, мали можливість виправитись. До 1858 року ним були взяті під опіку 1946 чоловіків та жінок. Невдовзі після смерті Джона Огастес в 1859 році у штаті Массачусетс був прийнятий перший статут про пробацію [3]. В законі штату Массачусетс від 1878 року вперше було закріплене поняття пробації. Так, відповідно до закону, офіцер пробації, призначався мером міста і був прикріплений до департаменту поліції, він втілював у собі важливі елементи розслідування, рекомендацій та нагляду за правопорушником з боку оплачуваної служби пробації (розділ 198) [2, с.147].

В штаті Массачусетс був ухвалений перший закон про пробацію неповнолітніх, який в подальшому прийнятий в інших штатах. Ці нормативно-правові акти суттєво вплинули на американську систему кримінальної юстиції та відіграли важливу роль у виникненні та розвитку сучасної концепції пробації.

Неформально пробація також стала поширюватися на європейський континент. Так, у Великій Британії у 1876 році завдяки волонтерським пожертвуванням був створений фонд при товаристві тверезості англіканської церкви, місіонери якої допомагали правопорушникам у пошуках роботи [4, с.257]. У 1887 році прийнято закон «Про пробацію злочинців, що вчинили злочин вперше» (Probation of First Offenders Act) згідно положень якого суд міг застосовувати пробацію до осіб, які вчинили правопорушення вперше та за наявності певних умов [5].

Закон «Про пробацію» (Probation of offenders Act) прийнятий у 1907 році більш чітко регламентував підстави для застосування пробації. Підставами для застосування пробації судом були тяжкість злочину та індивідуально-психологічні особливості підсудного [5].

Отже, від початку пробація не була покаранням, а являла собою «релігійно-місіонерський супровід» правопорушників, який здійснювали переважно волонтери та місіонери.

Але так було не завжди. За останні 100 років інститут пробації пройшов декілька трансформацій. Змінювалась концепція

пробації в країнах залежно від політичних пріоритетів, національних традицій та економічних чинників.

На сьогодні, пробаційна діяльність більшості країн базується на міжнародних стандартах щодо альтернативних покарань та заходів ухвалених ООН та Радою Європи. Серед них слід виокремити такі: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 45/110 про Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 рік), Рекомендація № R (92)16 Комітету Міністрів Ради Європи про Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів, Європейська Конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (ETS № 51, 1964 рік), Рекомендація CM/Rec (2010)1 Комітету Міністрів державам – членам про Правила Ради Європи про пробацію (2010 рік). Загалом було ухвалено близько 20 резолюцій.

Останнім документом, в якому сформульовано 17 принципів пробації, стала Рекомендація CM/Rec (2010)1 Комітету Міністрів державам – членам про Правила Ради Європи про пробацію (2010 рік) [6].

Отже, послідовний аналіз історичних витоків формування пробації дозволяє стверджувати, що цей інститут сформувався в межах англо-саксонської правової сім'ї. Поступове формування міжнародних стандартів відображає тенденцію до розширення та уніфікації цього інституту в межах різних правових систем, відбиваючи динаміку та важливість його ролі у сучасному світі, що дає поштовх до наступних наукових розвідок з цієї проблематики.

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред.Ю.С.Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.

2. Acts and resolves passed by the General Court by Massachusetts.1663. Secretary of the Commonwealth.URL: https://shorturl.at/pHR19 (дата звернення 10.03.2024).

3. The History of Probation. Beginnings of Probation Services. Probation Overview. County of San Mateo. URL: https://probation.smcgov.org/history-probation (дата звернення 10.03.2024).

4. Probation in Europe / ed by A.M. van Kalmthout, I.Durnescu. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2008. 1300 p.

5. Probation of Offenders Act 1907. URL: https://www.irishstatutebook.ie/eli/1907/act/17/enacted/en/print.html (дата звернення 22.03.2024).

6. Правила Ради Європи про пробацію / Рекомендація CM/Rec(2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації. URL: https://rm.coe.int/16806f4097(дата звернення 22.03.2024).

Косаревська А.В.

Державний торговельно-економічний Університет студентка 2 курсу, факультету міжнародної торгівлі та права

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО РЕЄСТРУ ЗБИТКІВ

Внаслідок збройної агресії російської федереції проти України, було завдано велику кількість збитків, які включають в себе руйнування приватної та державної власності, критичної інфраструктури, культурної спадщини, завдання шкоди довкіллю, прикладом може послугувати руйнування Каховської ГЕС, що призвело до справжньої екологічної катастрофи, знищення фауни, зґвалтування та катування людей, та інші міжнародно-протиправні діяння. Виходячи з цього, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН N A/RES/ES-11/5 від 14.11.2022 року «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України» було рекомендовано створення Міжнародного компенсаційного механізму.

Агресія російської федерації проти України призвела до безпрецедентної кількості руйнувань і пошкоджень державної та приватної власності, а тому створення Міжнародного Компенсаційного Механізму дозволить справедливо відшкодовувати збитки постраждалим від агресії рф. Даний механізм має комплексно вирішувати проблему, максимально охопивши всі категорії збитків та постраждалих. Головна концепція Міжнародного Компенсаційного Механізму – це побудова всеохоплюючої системи для гарантування реальної компенсації за збитки, завдані російською агресією. Міжнародний компенсаційний механізм передбачає створення: Спеціальної компенсаційної комісії, Компенсаційного Фонду та Міжнародного реєстру збитків [1].

Міжнародний Реєстр Збитків – це перша складова Міжнародного компенсаційного механізму, створений з метою збору та обліку заяв всіх зацікавлених фізичних і юридичних осіб, держави Україна щодо збитків, втрат або пошкоджень спричинених міжнародно-протиправними діяннями російської федерації проти України [2].

На черговому саміті Глав Держав та Урядів Ради Європи РезолюцієюCM Res(2023)3 від 12 травня 2023 року про укладення Розширеної часткової угоди щодо Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України, було оголошено про створення Міжнародного Реєстру збитків.

43 країни та ЄС приєдналися до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України, та стали учасниками Реєстру [2].

Відповідно до статті 1 статуту Міжнародного Реєстру збитків основним завданням даного реєстру є фіксація, в документальній формі, доказів та претензій щодо збитків, втрат або ушкоджень для всіх зацікавлених фізичних і юридичних осіб, а також держави Україна, в тому числі її регіональних і місцевих органів влади, державних чи контрольованих державою суб'єктів, завданих 24 лютого 2022 року чи пізніше на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів та у її територіальних водах міжнародно-протиправними діяннями російської федерації в Україні чи проти України. Даний реєстр був створений у вигляді платформи для міжурядового співробітництва, діючи в рамках інституційної структури Ради Європи [3, с.3].

Реєстр збитків офіційно почав працювати з 2 квітня 2024 року, але на даний момент прийом заяв відбувається поетапно. Першою категорією заяв є пошкодження або знищення житлової нерухомості, інша частина категорій буде запущена протягом року, але більшість із них – особливо заяви від осіб, які найбільше постраждали від війни, а також заяв, пов'язаних з пошкодженням або руйнуванням об'єктів критичної інфраструктури України, – відкриються вже через кілька місяців.

Відомо, що «Обсяг руйнувань та іншої шкоди, завданої війною величезний. і Реєстр очікує на подання безпрецедентно великої кількості заяв - від 6 до 8 мільйонів. Лише в першій ка-

тегорії, яка відкрилась сьогодні, Реєстр передбачає, що отримає від 300 до 600 тисяч заяв про відшкодування» [4]. Тому, з часом ми зможемо зробити висновок, про реальну кількість жертв, які постраждали внаслідок збройної агресії рф проти України, та розмір репарацій, які є способом відшкодування відповідно до міжнародно-правових засад відповідальності держави за шкоду, завдану під час збройного конфлікту.

Підсумовуючи, основним завданням даного реєстру є отримання та аналізування відповідних заяв, які в собі мають містити реальні докази про збитки, які завдала рф, класифікація цих заяв та в подальшому реєстрація даних заяв, по яким буде винесено рішення. Важливо зазначити, що також одним з основних аспектів даного реєстру є те, що весь світ зможе побачити та проаналізувати масштаби трагедії, та руйнувань, які завдала нам країна-агресор. Окреслюючи та підсумовуючи події збройної агресії проти України, факт створення Міжнародного Реєстру Збитків є відновленням справедливості, якої потребують українці та є ефективним правовим механізмом для відшкодування збитків жертвам.

1. Ірина Мудра: Міжнародний компенсаційний механізм – це гарантія справедливості на майбутнє. Веб-сайт. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/irina-mudra-mizhnarodniy-kompensaciyniy-mehanizm--ce-garantiya-spravedlivosti-na-maybutne.html (Дата звернення: 03.05.2024р.)

2. Міжнародний реєстр збитків розпочинає приймати заяви від фізичних осіб про відшкодування збитків. Веб-сайт. URL: https://www.moris.law/press-center/legal-alerts/register-of-damage-for-ukraine-begins-accepting-applications-for-compensation-of-damages-caused-by-russian-federation (Дата звернення 03.05.2023 р.)

3. Резолюція CM/Res(2023)3 про укладення Розширеної часткової угоди щодо Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України: Ухвалено Комітетом міністрів 12 травня 2023 року на 1466-му засіданні заступників міністрів. С.1-8.

4. Реєстр збитків для України починає прийом заяв про відшкодування збитків, завданих російською агресією: веб-сайт. URL: https://rd4u.coe.int/uk/-/register-of-damage-for-ukraine-opens-for-claims (Дата звернення: 29.04.2024)

Анасенко К.В., Марченко А.О.

Державний торговельно-економічний університет, студентки II курсу Бакалаврату за спеціальністю "Міжнародне право"

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

Жорстокість воєнних конфліктів та безкарність злочинців минулого сторіччя змусили країни визнати потребу у створенні постійно діючого судового органу. Трибунали XX-го сторіччя здійснювали свою юрисдикцію лише в межах певних військових конфліктів. 17 липня 1998 р. стало важливою датою в історії, бо саме тоді, на дипломатичній конференції у Римі, було ухвалено Римський статут Міжнародного кримінального суду, який згодом набув чинності у 2002 р. На підставі цього документу Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) здійснює своє судочинство. На сьогоднішній день МКС – єдиний у світі постійно діючий судовий орган, статут якого був підписаний 137 державами, однак лише 124 із них ратифікували його.

Римський статут визначає компетенцію суду відносно розслідування особливо тяжких кримінальних злочинів, зокрема це: злочини геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочини агресії [1]. За даними Офісу Генпрокурора, станом на 29 квітня 2024 р. в Україні було зафіксовано 131 034 злочинів агресії та воєнних злочинів [2].

Слід згадати, що Україна брала участь у розробці та прийнятті Римського статуту. Вона також приєдналась до Угоди про привілеї та імунітети МКС у 2002 р. Але, через висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 р. №3-в/2001 статут не було ратифіковано. Згідно цього Висновку, ратифікація Римського статуту суперечить Конституції України (далі – КУ), оскільки з огляду на положення ч. 1, 3 ст. 124 КУ, абзац десятий преамбули та ст. 1 Статуту не узгоджуються. Тому згідно з ч. 2 ст. 9 КУ, Україна може приєднатися до цього Статуту лише після внесення в Конституцію відповідних змін. Однак, 30 вересня 2016 р., було внесено певні зміни щодо правосуддя до Основного закону,

а саме статтю 124 було доповнено частиною шостою, де зазначалось, що Україна може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом [3, 4]. На наш погляд, внесення таких змін до Конституції виключило юридичні перешкоди для ратифікації Україною Римського статуту, а також сприяло створенню фундаменту для співпраці з МКС.

Плідне співробітництво України з МКС розпочалось у 2014 р., бо саме тоді було покладено початок "справі Майдану". 25 лютого 2014 р. Верховна Рада України (далі - ВРУ) подала заяву до МКС "Про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р.". Варто зазначити, що в період з 2014 по 2015 рік Україна двічі визнала юрисдикцію МКС ad hoc. Пізніше 4 лютого 2015 р. набула чинності постанова Верховної Ради України Про Заяву ВРУ "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян" [5, 6].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням постало питання про ще більшу залученість України до співпраці з МКС, тому в 2022 р. були внесені масштабні зміни до Кримінального процесуального кодексу для того, щоб будувати в подальшому правове підґрунтя для міжнародного співробітництва. Зокрема був прийнятий Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX, який доповнив КПК новим розділом IX² "Особливості співробітництва з МКС", де всі статті, починаючи від 617 по 636, присвячені обсягу і порядку співробітництва з кримінальним судом. Цей розділ має на меті врегулювати питання про центральні органи України щодо співробітництва, консультації з МКС; передання кримінального провадження, особливості затримання, арешт або передачу осіб до МКС тощо.

Ще одним кроком до ефективного міжнародного співробітництва стосовно кримінального правосуддя стало створення офісу МКС в Україні. У 2023 р. Прокурор Карім Хан та Генеральний прокурор України Андрій Костін оголосили про початок роботи офісу, головною метою якого є забезпечення розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні міжнародних злочинів на території України. Цей офіс є найбільшим представництвом МКС за межами Гааги. На нашу думку, відкриття такого представництва в Україні свідчить про те, що кримінальний суд зацікавлений у продовженні плідного партнерства з нашою державою та підвищить ефективність реагування на злочини.

Співпраця України з МКС є важливим кроком у забезпеченні справедливості та притягненні до відповідальності винних у вчиненні тяжких міжнародних злочинів. Історія розпочалась ще з участі в розробці Римського статуту, але через конституційні обмеження його ратифікація була відкладена. З того часу Україна активно взаємодіє з МКС, особливо з початку "справи Майдану", і двічі визнавала юрисдикцію суду ad hoc. Україна прийняла значні зміни в законодавстві, щоб узгодити свою діяльність з вимогами МКС, включаючи внесення змін до Конституції України, створення спеціалізованого розділу в Кримінальному процесуальному кодексі та встановлення офісу МКС на своїй території. Ці кроки свідчать про глибокий інтерес України у співпраці з МКС та покликанні забезпечити більш ефективну реакцію на міжнародні злочини.

Важливо також зазначити, що співпраця з МКС не позбавляє Україну права на самостійне розслідування та переслідування злочинів, скоєних на її території. Разом з тим, взаємодія з МКС стала важливим елементом у забезпеченні правосуддя та боротьбі з безкарністю за вчинення тяжких міжнародних злочинів на території України.

1. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р.: станом на 16 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 23.04.2024).

2. Офіс Генерального Прокурора. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. URL: https://www.gp.gov.ua/

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Кон-

ституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) : Висновок Конституц. Суду України від 11.07.2001 р. № 3-в/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text.

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text.

5. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року: Заява ВРУ від 25.02.2014 р. № 790-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text.

6. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян»: Постанова ВРУ від 04.02.2015 р. № 145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text.

Небесенко А.О.

Державний податковий університет, студентка 3-ого курсу О. П. Мельник, Державний податковий університет,Кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВА ЛЮДИНИ У КІБЕРПРОСТОРІ

Оскільки кіберпростір дедалі більше інтегрується в наше повсякденне життя та глобальні процеси, виникають нові виклики та можливості для захисту прав людини. У цьому контексті особливого значення набуває міжнародне право, яке визначає правові рамки та норми, що регулюють поведінку держав, компаній та окремих осіб у цифровому середовищі.

В умовах поширення інформаційно-комунікаційних технологій все більшого значення набуває питання правового нагляду за Інтернетом. Цифровізація суспільства проявляється у високошвидкісному індустріальному Інтернеті, інтегрованих промис-

лових мережах та штучному інтелекті, сервісах автоматичної ідентифікації, зборі та обробці глобальних баз даних, хмарних сервісах та обчисленнях, широкому застосуванні «розумних» робототехнічних комплексів, соціальних мережах. в цифровому середовищі різноманітні ІТ-платформи та сервіси. Оскільки кількість людей, які беруть участь у створенні, зберіганні, обробці та поширенні інформації, продовжує зростати, питання захисту основних прав і свобод користувачів мережі Інтернет стало умовою подальшого розвитку інформаційного суспільства. Крім того, інформаційне суспільство також створило нові права людини, так звані інформаційні права та свободи, які охоплюють низку прав людини у сфері інформаційних технологій та послуг, також забезпечення безпеки, виробництва й доступу до Інтернету.

Передусім, слід зазначити, що цифрові права сьогодні прийнято розрізняти на: право на доступ до інформаційних платформ і технологій, право на захист персональних даних (персональних і біометричних), право на отримання цифрової освіти та право на доступ до цифрових знань, право на участь в обігу генетичної інформації, власність у цифровій сфері; можливість реалізації особистих, економічних, політичних і культурних прав на основі нових технологічних платформ. Ці традиційні, поширені в усьому світі права та свободи людини часто трансформуються, збагачуються новими аспектами та змістом і поділяються на аспекти, пов'язані з процесами цифровізації [1, с. 23].

Питання реалій прав людини є важливою складовою захисту прав людини в цифровому просторі. Дослідник Л. Васечко визначає реалії прав людини як можливість фактичної реалізації, охорони, захисту та відновлення у разі порушення її прав, що проявляється у відповідних гарантіях. Тому одним з актуальних завдань міжнародного права сьогодні є визначення обсягу прав людини в кіберпросторі, механізмів їх застосування та забезпечення, а також гарантій їх захисту [2, с. 168].

Різноманітні міжнародні документи ззовні підкріплюють ці права і виступають своєрідним гарантом. В першу чергу, слід зазначити такий документ, як Рекомендація CM/Rec(2014)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо керівних принципів та пояснювального меморандуму щодо прав людини

для користувачів Інтернету – вона встановлює існуючі стандарти прав людини та забезпечує механізм їх виконання у вступі, що будь-яка особа в режимі «онлайн» не повинна перешкоджати використанню прав у «режимі», атже, посібник призначений для інформування людей про їхні права та обов'язки як користувачів Інтернету [3]. Наступним важливим кроком є резолюція Ради з прав людини Організації Об'єднаних Націй під назвою «Заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті», яка наголошує на тому, що права людей «офлайн» також мають бути гарантовані в Інтернеті. У США з метою захисту прав громадян в Інтернеті створено Альянс досліджень кібербезпеки та розроблено документ RFC 2196 про комп'ютерну безпеку в Інтернеті, створено Раду кібербезпеки. Недоліком майже всіх існуючих міжнародних та національних законів є те, що більшість з них мають декларативний характер і чітко не визначають механізмів захисту прав, порушених в інтернеті.

Щодо інших міжнародних документів, спрямованих на сприяння міжнародному захисту прав людини в епоху цифрових технологій, можна згадати Рішення Постійної ради ОБСЄ № 633 від 2004 року «Сприяння толерантності та свободі ЗМІ в Інтернеті», яке говорить: Повна повага до всі ЗМІ в Інтернеті за допомогою практичного визнання важливості права на свободу думки та вираження. Також не варто забувати, до прикладу, Вашингтонську декларацію, яка була прийнята в рамках ЮНЕСКО в 2011 році, що закликає країни-члени визнати та забезпечити принцип свободи вираження поглядів в Інтернеті та інших інформаційних технологіях, як і в традиційних формах ЗМІ [2, с. 169].

Варто зазначити, що в сучасному світі дуже легко відстежити, хто користується безкоштовним Wi-Fi вашого помешкання. Такі мережі можуть вимагати номер або адресу електронної пошти для авторизації. Потім ви отримуватимете нагадування про те, де ви зазвичай їли або відпочивали поблизу цього помешкання. Якщо ви під'єднуєтеся до безкоштовного Wi-Fi у наземному транспорті чи метро, ви також ризикуєте потрапити під геотаргетинг. Згадайте, як ви погоджувалися на доступ до свого мікрофона під час встановлення програми. Підсумовуючи вислів професора, який є автором науково-популярних бестселера Ю. Н. Гарарі, виголоше-

ні на цьогорічному ВЕФ у Давосі, демонструють, що в сучасному світі компанії та уряди володіють такою кількістю особистих даних, що іноді вони знають про людей більше, ніж вони самі.

Дослідивши даний матеріал можна зробити висновки, що сучасна цифрова ера визначає нові типи прав, включаючи конфіденційність, цілісність, доступність даних і систем, а також концепцію злочину, пов'язаного з контентом і авторським правом. Також, окремі проблеми, пов'язані із захистом цифрових прав, становлять пряму загрозу правам і свободам користувачів у цифровому середовищі. У зв'язку з цим надзвичайно важливу роль на даному етапі відіграє наявність та дотримання положень окремих міжнародних актів, що регулюють сферу цифрових прав. Це свідчить, зокрема, про важливість глобального підходу до захисту прав людини в цифровому просторі та необхідність співпраці між державами та міжнародними організаціями.

Розвиток кіберпростору вимагає постійного вдосконалення міжнародного права для ефективного захисту прав людини. Висвітлення цієї теми є важливим кроком на шляху до забезпечення цифрового правосуддя, безпеки та прозорості в онлайн-середовищі. Важливими факторами успіху є міжнародне співробітництво, розробка міжнародних норм і стандартів та активна участь у цьому процесі організацій громадянського суспільства та окремих осіб. Дані дослідження показують, що забезпечення прав людини в кіберпросторі є невід'ємною частиною сучасного міжнародного права і потребує постійного вдосконалення та уваги з боку міжнародної спільноти.

1. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. Вісник Національної академії правових наук України. Том 28. № 1. 2021. С. 17-35

2. Яцишин М. Ю. Міжнародно-правовий захист прав людини у кіберпросторі. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2019. Вип. 14. С. 166-174.

3. Правові засоби захисту та відновлення прав користувачів Інтернету в Україні в контексті застосування Посібника Ради Європи з прав людини для інтернет-користувачів / ред. А.В. Пазюка. Київ, 2019 128 с. URL: https://rm.coe.int/1680599465

Пашковська Ю.О.

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника Навчально-науковий юридичний інститут

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

Міжнародний кримінальний суд («МКС» або «Суд») – це постійнийміжнародний суд, заснований для розслідування, кримінальногопереслідування та притягнення до відповідальності осіб, яких звинувачуютьу скоєнні найбільш тяжких злочинів, що викликають занепокоєннямміжнародного співтовариства в цілому, а саме злочину геноциду, злочинівпроти людства, воєнних злочинів та злочину агресії.

Основна місія Міжнародного кримінального суду полягає в тому, щобпокласти край безкарності осіб, які вчиняють найбільш тяжкі злочини, щовикликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, і, такимчином, сприяти запобіганню подібним злочинам.[1]

Міжнародний кримінальний суд займається розслідуванням ситуації в Україні починаючи з 2 березня 2022 року і засереджується на ймовірних злочинах, які вчинені в контексті ситуації в Україні з 21 листопада 2013 року.

ХочаУкраїнане є державою-учасницею Римського статуту,вона двічіпосилаласянапрерогативуСудувизнаватийогоюрисдикціющодопередбачуванихзлочинів за Римським статутом,скоєних на її території, відповідно до пункту 3 статті 12Статуту. Перша заява, поданаурядомУкраїни,визнавалаюрисдикцію МКС щодо ймовірних злочинів, скоєних наїїтериторіїуперіодз 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Другазаявапродовжила цей період наневизначенийтермін,щоб охопити триваючі ймовірні злочини,скоєніна всій територіїУкраїнипісля20 лютого 2014 року.

28 лютого 2022 року, через 4 дні після початку повномасштабного вторгнення,прокурор МКС Карім Хан оголосив, щовін розпочнерозслідування ситуації в УкраїнітазвернетьсядоСудузпроханнямнадатийомуповноваженняохопитинові злочини, що

підпадають під юрисдикцію Суду, а вже 2 березня 2022 рокувінрозпочав розслідування ситуації вУкраїні.Масштабситуаціїохоплюєбудь-якіминулітатеперішнізвинуваченняувоєннихзлочинах, злочинахпроти людяностічигеноциді,скоєнихнабудь-якій частині територіїУкраїнибудь-якоюособою з 21 листопада 2013 року.

11 березня 2022 рокупрокурорпідтвердив, щоЯпонія та ПівнічнаМакедоніянадалиОфісу інформацію про ситуацію вУкраїні.21 березня 2022 року Чорногорія додатковоповідомилаОфіс про своє рішення приєднатися догрупидержав-учасниць,а 1 квітня 2022 року Республіка Чилі приєдналася догрупидержав-учасниць.[2]

17 березня 2023 рокуДруна палата досудовго провадженняМКС видала ордери на арешт двох осіб узв'язкузситуацією вУкраїні,асаме:володимира путіна,президента рф тамаріїльвової-бєлової, уповноваженогоз прав дитиниприпрезидентові рф.Є обґрунтованіпідставивважати, що кожен підозрюваний несе відповідальність завоєннийзлочиннезаконноїдепортаціїнаселення (дітей) танезаконнепереміщеннянаселення (дітей) з окупованих територій України до рф, на шкодуукраїнськимдітям.

5 березня 2024 року Друга палата досудового провадження МКС видала ордери на арешт двох осіб у контексті ситуації в Україні: генерал-лейтенанта Збройних сил Росії Сергія Івановича Кобилаша, який на відповідний час був командувачем авіації дальньої дії Повітряно-космічних сил, та Віктора Миколайовича Соколова, адмірал російського флоту, який у відповідний час був командувачем Чорноморського флоту. На підставі заяв сторони обвинувачення від 2 лютого 2024 року Палата досудового провадження II вважала, що є обґрунтовані підстави вважати, що кожен підозрюваний несе відповідальність за воєнний злочин спрямування нападів на цивільні об'єкти, воєнний злочин заподіяння надмірної випадкової шкоди цивільному населенню або пошкодження цивільних об'єктів, а також злочин проти людяності у вигляді нелюдських дій.[2]

Для врегулювання співпраці з МКС, враховуючи відсутність політичної волі ратифікувати Римський статут, Україною було прийнято Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України

щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». При цьому варто зазначити, що поточний статус співпраці України з МКС, заснований на визнанні юрисдикції та прийнятому Законі, немає жодних переваг над ратифікацією і навпаки позбавляє певних прав статусу держави-учасниці.

На сьогодні Офіс Прокурора МКС знаходиться на етапі збору доказів і лише коли будуть зібрані якісні та беззаперечні докази справу буде передано на судовий розгляд. 23 березня 2023 року було підписано Угоду про відкриття Представництва Міжнародного кримінального суду в Україні.

Варто враховувати тривалість провадження. Заява Верховної Ради України щодо визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду була прийнята 4 лютого 2015 року. Розслідування ситуації в Україні розпочалося лише 2 березня 2022 року та через рік було видано перші ордери на арешт та продовжується збір доказів.

МКС також має бюджетні обмеження. Україна, як держава, що не ратифікувала Римський статут і не є державою-учасницею, не робить свій фінансовий внесок в роботу Суду. Відповідно, МКС отримує ці кошти від інших держав-членів. В інтересах України максимально посилювати дипломатичні зусилля щодо необхідності притягнення до відповідальності задля того, щоб ці процедури фінансувалися.

Варто звернути увагу, що розслідування МКС не охоплює злочин агресії, адже Україна та рф не ратифікували Римський статут і Кампалійську поправку, що є обов'язковим для активації юрисдикції Суду щодо злочину агресії. [3, С. 27-30]

Отже, діяльність Міжнародного кримінального суду в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості, прав людини та міжнародного правопорядку. Його втручання та розслідування випадків порушення міжнародного гуманітарного права сприяє встановленню відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності. Проте, необхідно визнати, що існують певні недоліки у роботі МКС, зокрема, неоднаковий підхід до розгляду конфліктів та відсутність участі деяких держав, що обмежує сферу дії Суду.

1. *Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд. Публікація Міжнародного кримінального суду.2023. URL:https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf (дата звернення 20.04.2024).*
2. *Ukraine. International Criminal Court. URL:https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine (дата звернення 20.04.2024)*
3. *Синюк О. Міжнародний кримінальний суд. Аналітика. Механізм відповідальності. К.: ZMINA, 2023. С.27-30.*

РОЗДІЛ 3. ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО. КОНКУРЕНТНЕ ПРАВО

Биндюк К.Г.

Державний торговельно-економічний університет студентка 4 курсу

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в Україні було введено воєнний стан, що триває й досі [1] – це зумовило зміни у житті кожного українця. Війна поставила систему судочинства України перед новими викликам та потребам, сприяла змінам, які на сьогодні допомагають функціонувати та виконувати свою мету судоустрою. Адже, незважаючи на всі обставини, відповідно до Конституції України, право на звернення до суду та судовий захист осіб не може бути обмежено навіть в умовах воєнного стану [2]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» має норму, яка зазначає, що у період воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені та обмежені. Крім того, стаття 26 даного Закону передбачає, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [3].

Першим кроком у реагуванні на нові запити судоустрою Рада суддів України прийняла рішення «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ», у якому було висловлено пропозицію розробки планів на випадок ускладнення ситуації [4].

Наступним кроком стала публікація Радою суддів України 02 березня 2022 року Рекомендацій щодо роботи судів в умовах

воєнного стану (далі – Рекомендації), серед основних тез було закріплено:

• відкладення розгляду справ (окрім невідкладних судових процесів) та зняття їх розгляду, у зв'язку з великою кількістю учасників судових процесів, які не мають можливість, чи прибути до суду у зв'язку з небезпекою для життя, чи подати заяву про відкладення розгляду справи;

• розгляд невідкладних справ лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження;

• роз'яснення можливості відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливістю розгляду справ в режимі відеоконференції [5].

Одним із найважливіших питань у будь-якому виді судочинства – є процесуальні строки. Прямої норми, яка б закріпила те, що воєнний стан є підставою для продовження процесуальних строків, не містить ні Конституція України, ні Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Проте, в Рекомендаціях зазначено, щоб судді виважено вирішували ті питання, що пов'язані з поверненням різних процесуальних документів, залишення їх без руху або ж встановлення різного роду строків, а за можливості – продовжували останні, щонайменше, до закінчення воєнного стану [5]. У свою чергу Господарський процесуальний кодекс України закріплює норму, яка визначає, що суд тільки за заявою учасника справи має можливість поновити пропущений строк, якщо визнає причини його пропуску поважними, звісно, крім випадків, які передбачені законодавством, коли неможливо поновити такі пропущені строки [6]. У результаті це призвело до великої кількості непорозуміння та зловживань процесуальними правами. Тому вже 10 листопада 2022 року Велика Палата Верховного Суду у справі, яка перебувала у неї на розгляді надала роз'яснення, де зазначила, що введення на території України воєнного стану не зупиняє перебігу строків на звернення з позовною заявою до суду. У кожній справі питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, що пов'язані з впровадженням на території України воєнного стану, вирішується індивідуально, з урахуванням доводів, на які спирається заявник для поновлення такого строку. Адже сам факт запровадження воєнного стану в

Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Проте, належними підставами для поновлення строку визнаються обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку [7].

Наступним важливим викликом постала зміна територіальної підсудності справ, адже на території, де активно ведуться бойові дії, або територія, що перебуває під окупацією стоїть в першу чергу питання виживання, а вже потім забезпечення належного судочинства. У зв'язку з цим 03 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в якому передбачалось, що у зв'язку з військовими діями та заходами боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено [8]. Це можна детально прослідкувати на прикладі Господарського суду Херсонської області, який відповідно до «Переліку судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану» [9], а саме розпорядження від 18.03.2022 № 11/0/9-22, було перенесено до Господарського суду Одеської області [10].

У висновку зазначимо, що ключовими особливостями господарського судочинства в умовах воєнного стану серед загальних положень є норми, які закріплюють, що права осіб на доступ до правосуддя під час воєнного стану не можуть бути обмеженими, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Розгляд справ відбувається відповідно до внесених змін у законодавство та з дотриманням рекомендацій наданих вищими органами. Поновлення строків у зв'язку з проводженням воєнного стану розглядається у кожній справі індивідуально. А питання підсудності судів, що знаходяться на території, що окупована або, на якій ведуться бойові дії, вирішується розпорядженнями Верховного Суду, за загальним правилом, справи таких судів переносяться до найбільш наближеного відповідного суду.

1. *Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text*
2. *Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text*
3. *Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року №389- VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text*
4. *Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої Ради Правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ: Рішення Ради суддів від 24 лютого 2024 року №9. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/opublikovano-risenna-rsu-sodo-vzitta-nevidkladnih-zahodiv-dla-zabezpecenna-stalogo-funkcionuvanna-sudovoi-vladi-v-ukraini*
5. *Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану: Рішення Ради суддів України від 02 березня 2022 року. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu*
6. *Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 року №1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text*
7. *Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 листопада 2022 року у справі №990/115/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107354803*
8. *Про внесення змін до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03 березня 2022 року №2112-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text*
9. *Перелік судів, територіальна підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporyadjennya/Zagalna_tablica_sudiv_30_10_2023.pdf*
10. *Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (окремі суди Донецької, Харківської та Херсонської областей): Розпорядження Верховного Суду від 18 березня 2022 року №11/0/9/-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Rozp_18_03_2022_1.pdf*

Гаркот Д.Ю.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, студент Навчально-наукового юридичного інституту

ОСОБЛИВОСТІ ОФШОРНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Офшорному інвестуванню притаманний ряд особливостей, пов'язаних з характером його функціонування, в силу яких до нього виникає інтерес з боку регулювання національної правової системи.

Найчастіше під офшорною зоною розуміється спеціальна юрисдикція, яку створює держава для надання нерезидентам певної конфіденційності у веденні справ, податкових пільг та інших механізм фінансового заохочення [1, с. 230; 2, с. 192-193]. В Україні найпопулярнішими офшорами є Кіпр, Панама, острови Тихоокеанського регіону та деякі інші країни.

Станом на 31.12.2022 року обсяг прямих інвестицій в Україну становив 50 986,7 млн дол. США. До основних країн-походження інвестицій, у відсотковому співвідношення, належить Кіпр – 33,1%, Нідерланди – 19,5% та Швейцарія – 5,1% [3]. В 2023 році, за попередніми даними НБУ станом на 29.03.2024 року притік прямих іноземних інвестицій становив 4, 247 млрд дол. США, однак лідерами залишаються Кіпр та Нідерланди.

Пов'язано це з тим, що офшорна зона є привабливою для іноземних осіб через ряд специфічних ознак: легку реєстрацію юридичної особи, яка часто не вимагає мінімального розміру статутного капіталу; відсутність оподаткування або встановлення незначної (символічної) ставки податку [4, с. 190; 5, с. 47]; повну конфіденційність у ведені справ, захист комерційної та банківської таємниці (часто з повною неможливістю її порушення); правову та політичну стабільність країни off shore, що дає можливість бути впевненим у довгостроковій діяльності компанії; мінімальну систему фінансової звітності (бюрократизм пов'язаний з взаємодією контролюючих органів офшорної зони та самою компанією).

Офшорній юрисдикції такі компанії платять внески до бюджету, або сплачують невеликі податки, можуть відкривати рахунки в місцевих банках, створювати робочі місця та інфраструктуру [6, с. 53-54].

З іншого боку, офшорні зони несуть ризики для стабільності економіки країни, з якої іде витік прибутку. Їх часто використовують недобросовісні компанії для банального ухилення від сплати податків або відмивання доходів отриманих в результаті незаконної діяльності до торгівлі зброєю, наркотиками, фінансуванні міжнародного тероризму, та ін. [6, с. 53].

Саме з цих підстав в Україні було сформовано перелік держав, віднесених до офшорних зон, закріплений він розпорядженням Кабінету Міністрів України № 143-р від 23 лютого 2011 року зі змінами від 27.12.2018 , для доповнення Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII від 14.10.2014. Зокрема, у згаданий перелік входять деякі держави Центральної Америки, Європи (Андора, Гібралтар, Монако), Карибського і Тихоокеанського регіонів, Африки та Південної Азії [7].

У 2017 році до Податкового кодексу України було внесено зміни щодо надання статусу господарським операціям «контрольованих операцій» з деякими державами (територіями). Фактично до контрольованих операцій застосовується більш жорсткий фінансовий та податковий контроль. 27.12.2017 Кабмін видав постанову № 1045, якою було створено новий перелік відповідних держав (територій). До цього переліку увійшли 63 офшори з 65, які визначалися попереднім розпорядженням від 16.09.2015 №977-р, та інші офшорні зони (загалом 85). Критерії, які використовував Кабмін для внесення відповідних держав до переліку таких, з якими здійснюються контрольовані операції, зазначені у самому кодексі.

Відповідно до підпункту 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України « держави (території), у яких ставка податку на прибуток підприємств (корпоративний податок) на 5 і більше відсоткових пунктів нижча, ніж в Україні,

або які надають суб'єктам господарювання пільгові режими оподаткування, або в яких особливості розрахунку бази оподаткування фактично дозволяють суб'єктам господарювання не сплачувати податок на прибуток підприємств (корпоративний податок) або сплачувати його за ставкою, на 5 і більше відсоткових пунктів нижчою, ніж в Україні; держави, з якими Україною не укладені міжнародні договори з положеннями про обмін інформацією; держави, компетентні органи яких не забезпечують своєчасний та повний обмін податковою та фінансовою інформацією на запити центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику» [8].

На міжнародному рівні питання офшорних зон звернуло на себе увагу Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD).

FATF займається розробкою «чорних списків» і «сірих списків» юрисдикцій, в яких наявні законодавчі механізми, що можуть становити загрозу міжнародній фінансовій системі, та в яких випадках законодавству потрібне оновлення для боротьби з офшорними зонами. Такі організації та союзи, як ООН, ЄС, за бажанням, можуть накладати певні санкції на осіб, що ведуть справи з юрисдикціям, визначеними в списках FATF на міжнародному рівні. На національному рівні банки конкретних країн можуть заморожувати фінансові транзакції компаній, визначених FATF, з їх контрагентами [9] . Організація економічного співробітництва та розвитку у свою чергу, розробила міжнародні стандарти обміну інформацією для цілей оподаткування (EOIR).

Отже, серед особливостей офшорного інвестування в Україні виділяється контроль за надходженням інвестицій та їх аналіз. У разі укладання угоди з нерезидентами з країн, що входять до переліку офшорних зон застосовуються особливі правила оподаткування, та до таких угод застосовується положення законодавства щодо контрольованих операцій. Останнім часом можна побачити посилену співпрацю з іноземними державами (підписання двосторонніх і багатосторонніх угод) у сфері боротьби з офшорами, взаємного розкриття податкової інформації. На національному рівні слід створити сприятливі податкові та законодавчі

гарантії, які будуть забезпечувати обіг інвестицій та прибутку в середині країни, а не в офшорних зонах (зменшення ставки податку, надання податкових пільг, дерегуляція господарської діяльності, тощо).

1. Козик В. В., Панкова Л. А., Даниленко Н. Б. Міжнародні економічні відносини. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2003. с. 406.

2. Амеліна І. В., Попова Т. Л., Владимиров С.В. Міжнародні економічні відносини. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. с. 256.

3. Міністерство економіки України. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa2022-Rik (дата звернення: 29.04.2024).

4. Юрій С. М. Вплив офшорів на світову та національну економіку. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. Чернівці, 2018. № 1-2. с. 187-192.

5. Чебряко О.В. Сутність офшорної фінансової діяльності та її вплив на економіку України. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2014. №118(2) с. 46-59

6. Сардак С. Е., Ситнік А. І. Вплив офшорних зон на економіку держави. Інфраструктура ринку. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Одеса, 2018. №25 с. 52-57

7. Про віднесення держав до переліку офшорних зон: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02. 2011 р. №- 143-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80#Text (дата звернення: 13.04.2024).

8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10886 (дата звернення: 13.04.2024).

9. You Control: Перелік офшорних зон. URL: https://youcontrol.com.ua/offshore/ (дата звернення: 14.04.2024).

Гладюк І.Ю.

Інститут права, Львівський державний університет внутрішніх справ

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Враховуючи норми статті 505 Цивільного кодексу України [1], комерційна таємниця є інформацією, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зви-

чайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Така інформація може стосуватися виробничих секретів, ноу-хау, технологій, досліджень та розробок, маркетингових стратегій, клієнтських баз даних та інших аспектів діяльності підприємства, що надають йому конкурентні переваги.

Захист комерційної таємниці є важливим питанням для забезпечення економічної безпеки підприємства та збереження його конкурентоспроможності на ринку. Розголошення або неправомірне використання комерційної таємниці може призвести до значних фінансових втрат, втрати ринкових позицій та репутаційних ризиків.

Зокрема, науковці Р.Б. Шишка та С.А. Петренко у своїх працях звертають увагу на важливість чіткого визначення переліку інформації, що становить комерційну таємницю, встановлення відповідного режиму доступу до неї, укладання договорів про нерозголошення та проведення регулярних перевірок і навчання персоналу.

Так, Р.Б. Шишка наголошує на необхідності комплексного підходу до захисту комерційної таємниці, який би поєднував правові, організаційні та технічні заходи. Автор також звертає увагу на важливість розробки внутрішніх нормативних актів підприємства з питань охорони комерційної таємниці [2, с.42].

С.А. Петренко акцентує увагу на ролі керівництва підприємства у створенні ефективної системи захисту комерційної таємниці та формуванні корпоративної культури конфіденційності [3, с.18].

Законодавство України передбачає цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність за незаконне розголошення або використання комерційної таємниці. Цивільний кодекс України [1] встановлює право власника інформації, що становить комерційну таємницю, на відшкодування збитків, завданих неправомірним використанням цієї інформації. Кримінальний кодекс України [4] передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей,

що становлять комерційну таємницю, а також за розголошення комерційної таємниці.

Наприклад, у рішенні Господарського суду м. Києва розглядалася справа про незаконне розголошення комерційної таємниці компанії «Техноресурс» колишнім працівником. Суд, дослідивши надані докази, встановив, що екс-співробітник неправомірно передав конфіденційну інформацію про виробничі процеси та клієнтську базу підприємства конкуренту. За таке порушення суд стягнув з відповідача значну суму грошової компенсації на користь позивача [5].

Однак, як зазначають науковці, ефективний захист комерційної таємниці також вимагає від підприємства вжиття комплексних внутрішніх заходів та дотримання належної обачності. Зокрема, Р.Б. Шишка рекомендує регулярно проводити інвентаризацію комерційної таємниці, здійснювати оцінку ризиків її розголошення та розробляти ефективні процедури реагування на інциденти, пов'язані з порушенням режиму конфіденційності.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 505. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (Дата звернення: 10.04.2024).

2. Шишка Р.Б. Охорона комерційної таємниці в Україні: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 368 с.

3. Петренко С.А. Захист комерційної таємниці: правові та організаційні аспекти : монографія. Київ: Логос, 2019. 180 с.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 231. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (Дата звернення: 13.04.2024).

5. Рішення Господарського суду м. Києва № 96786912 від 26.04.2021 року. URL:https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/96786912/ (Дата звернення: 14.04.2024).

Нагибайло Т.О.

Інститут права. Львівський державний університет внутрішніх справ

РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Мале та середнє підприємництво є однією з основних складових економіки держави. За рахунок відкриття власної справи та самозайнятості, знижується рівень безробіття в країні та одночасно збільшується рівень доходів населення, що в свою чергу призводить до зростання сукупного попиту та збільшення виробництва. В умовах подолання кризових явищ в Україні, вітчизняний уряд повинен розуміти важливість розвитку малого та середнього підприємництва, а особливо діяльність фізичних осіб-підприємців, їх роль та місце у формуванні економіки країни.

Пропоную розмежувати поняття малого та середнього підприємництва. З урахуванням положень Господарського кодексу України (далі – ГК України) а саме відповідно до ч.3 ст. 55 законодавець виділяє суб'єктів господарювання, які можуть належати до суб'єктів мікро, малого, середнього та великого підприємництва, залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік. Також матеріальне законодавство визначає, що такими суб'єктами можуть бути фізичні особи – підприємці та юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми та форми власності [1].

А відтак, суб'єктами малого підприємництва є:а) фізичні особи, зареєстровані відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV, як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; б) юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності,

у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [1]; [2].

Що стосується суб'єктів середнього підприємництва, то в ГК України відсутнє чітке визначення, хто відноситься до таких суб'єктів, законодавець лише зазначає, що «інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва». З цього положення, можемо стверджувати, що це ті суб'єкти, які не підпадають під категорію малих та великих. Чисельність працівників в таких суб'єктів складає від 50 до 250 осіб. Чистий дохід - від 8 до 40 мільйонів, а балансова вартість активів - від 4 до 20 мільйонів євро.

Варто відзначити, що малий та середній бізнес виконують низку важливих економічних і соціальних функцій, найважливішими з них є такі: а) вирішення проблеми зайнятості населення; б) надання гнучкості та адаптивності ринку; в) формування конкурентного середовища в умовах ринкової економіки і тд. [3, с. 126]; [4, с. 250]; [5, с. 305].

З метою підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, зміцнення у загальній структурі вітчизняної економіки, підвищення його ролі у забезпеченні зайнятості і самозайнятості населення, насиченні вітчизняного ринку високоякісними товарами і послугами, зростанні добробуту громадян України, було прийнято Закон України « Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р. № 4618-VI [6].

Однак, є низка проблем щодо реалізації механізму розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Розглянемо деякі з них: 1. Дефіцит матеріальних ресурсів у суб'єктів, що є наслідком недостатньої фінансової підтримки з боку держави; неврегульованості механізмів кредитування малого підприємництва та високої вартості кредитних ресурсів; 2. Відсутність чіткої системи податкових преференцій для суб'єктів малого підприємництва; 3. Недостатня допомога з боку держави у просуванні продукції вітчизняних малих підприємств на закордонні ринки,

незначне залучення малого бізнесу до виконання державних замовлень; 4.Недосконалість нормативно-правового забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема, у сфері обліку та звітності; 5. Нерівні умови господарювання малих та великих підприємств на ринку, у тому числі різні стартові можливості щодо доступу до фінансових ресурсів та державних інвестицій; нестача інформації; брак коштів на освоєння нової продукції та отримання сучасних технологій [7, с. 223].

Зокрема, з початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, війна завдала нищівного удару по українському бізнесу. Після стрімкого падіння економіки в 2022 році, бізнес не тільки вистояв, але й почав через рік досить активно розвиватися. Почали відкриватися нові фірми, підприємства, повертаються до стабільної праці вже існуючі компанії. Потреби малого та середнього бізнесу переважна кількість підприємців вирішувала самостійно. Від початку війни для підтримки роботи, велика кількість компаній вжила наступних заходів: а) релокація – сотні малих і середніх підприємств було перевезено до центральних і західних регіонів через проведення військових дій; б) адаптація продукції та послуг до сучасних потреб - компанії перекваліфікувались на товари та послуги, що мають великий попит саме зараз, наприклад, виробництво продукції тривалого зберігання, пошив одягу для солдатів, виробництво БПЛА тощо; в) збільшення обсягів товарів на імпорт; г) отримання кредитування на пільгових умовах та ін. Розвиток бізнесу малого та середнього відбувається завдяки стійкості і винахідливості підприємців, які навіть у складні часи не готові закрити власну справу [8].

Отже, в умовах сьогодення розвиток малого та середнього підприємництва, повинен бути одним з основних напрямків політики економічного розвитку держави, адже держава не може розвивати свою економіку без розвитку приватного підприємництва, малого та середнього бізнесу. Це допоможе вирішити питання та проблеми, як економічного, так і суспільного характеру в Україні. У зв'язку з проведеним аналізом, вбачається, що суб'єкти малого та середнього бізнесу (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) стикаються з низкою різноманітних проблем, це може призвести до виникнення тіньового сектору економіки. Тому потріб-

но розробити дієвий механізм ефективного захисту та підтримки малого і середнього підприємництва.

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text

3. Поповенко Н. С., Ганенко О. В. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. ЕКОНОМІКА: реалії часу. 2012 р. № 1 (2), с. 126-132.

4.Кузнєцова Л. В. Вплив банківської системи України на розвиток малого і середнього бізнесу. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012 р. № 2 (45), с. 249-254.

5. Сілічєва Н. Є. Малий бізнес в Україні: стан та перспективи розвитку. Економічні інновації. № 59, с. 303-309.

6. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text

7. Дячук А.В. Актуальні проблеми розвитку малого і середнього бізнесу в Україні. 2018 р. с.221-224.

8.Інтернет-джерело. URL: https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analityka/

Небожук О.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ, Інститут права

МОНОПОЛІЇ В УКРАЇНІ

Для початку слід визначити, що ж становить поняття, як монополія. Монополія – це такий тип економічних відносин, що дає можливість одному з учасників цих відносин диктувати свої вимоги на ринку певного товару [1, с.1].

Також важливо було б зазначити термін, передбачений законодавством, зокрема «монополізація» - досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища [2].

Відповідно її можна поділити на види: закрита, відкрита та природна.

– Закрита монополія. Вона захищена від конкуренції: юридичними обмеженнями, патентним захистом, інститутом авторських прав.

– Відкрита монополія – монополія, при якій одна фірма, принаймні на певний час, є єдиним постачальником продукту, однак не має спеціального захисту від конкуренції. У подібному становищі нерідко перебувають фірми, які вперше вийшли на ринок з новою продукцією.

– Природна монополія – галузь, у якій довгострокові середні витрати досягають мінімуму тільки тоді, коли одна фірма обслуговує весь ринок цілком. Із природними монополіями, в основі яких лежить економія на масштабах виробництва, тісно пов'язані монополії, засновані на володінні унікальними природними ресурсами [3, с.16].

Такі науковці як Федорова В.А та Дмитренко В.О зазначають, що цей поділ є досить умовним, оскільки підприємства можуть належати одночасно до кількох видів. Якщо виробництво продукції однією фірмою обходиться суспільству дешевше, ніж кількома, то галузь є природною монополією. Цей вид монополії вигідний для суспільства. Сьогодні до природних монополій відносять електромережі, трубопровідний транспорт, гірничодобувні підприємства унікальних родовищ корисних копалин (нафта, газ, вугілля та ін.), комунальні підприємства [4,с.108].

Тобто вищеперелічені сфери, певним чином, регулюють утворення монополії в Україні. Монополія в Україні - це ситуація, коли на певному ринку або в певній галузі діяльності одне єдине підприємство чи декілька великих компаній мають контроль або значний вплив на виробництво, продаж та ціноутворення товарів чи послуг. Це може призводити до обмеження конкуренції, підвищення цін для споживачів та зниження якості товарів чи послуг. Монополія часто виникає через недостатню конкуренцію, корупцію, неправильну регуляторну політику або недостатнє застосування антимонопольного законодавства. Як і зазначалося вище, в Україні монополія може спостерігатися у таких сферах, як енергетика, телекомунікації, залізничний транспорт, гірничодобувна промисловість та інші. Держава активно працює над покращенням ситуації шляхом стимулювання конкуренції та впровадження ефективних антимонопольних заходів.

Законодавчі засади забезпечення захисту економічної конкуренції закладені в таких нормативно-правових актах, як Консти-

туція України, закони України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції».

Згідно зі статтею 42 Конституції України: «не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція». Види і межі монополії визначаються законом. Статтею 92 Основного Закону передбачено, що виключно законами України визначаються правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання [5].

Правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності передбачені у Законі України «Про захист економічної конкуренції». Цей Закон визначає економічну конкуренцію як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

А отже, конкуренція виступає фундаментальним елементом ринку, завдяки якому досягається збалансованість між попитом і пропозицією. Суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію [6].

Тобто монополісти, або простіше кажучи особи, що домінують своїм становищем на ринку, як правило, не бажають знижувати витрати, оскільки мають можливість відшкодовувати їх саме через завищені тарифи. Відсутність прозорої методологічної основи, ефективних методів визначення собівартості продукції та витрат суб'єктів монополій в Україні створює передумови для економічних зловживань [7,с.67].

Зробивши аналіз поняття монополії та антимонопольного регулювання в Україні, можна зробити висновок, що держава активно впроваджує заходи для запобігання утворенню та зловживан-

ням монопольними становищами на ринку. Шляхом законодавчих норм та діяльності Антимонопольного комітету забезпечується контроль за дотриманням антимонопольного законодавства та захист економічної конкуренції. Важливим є розподіл монополій на закриті, відкриті та природні, що враховує специфіку кожного випадку. Державна політика спрямована на стимулювання конкуренції та забезпечення відкритості ринків для підтримки ефективного функціонування ринкової економіки та захисту інтересів споживачів.

1. Орда В. А. «Особливості функціонування монополії в Україні» Управління розвитком № 4. с. 154-156. 2014.

2. Про захист економічної конкуренції Закон України від 11.01.2001 № 2210-III, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text.

3. Назаренко А. О. «Поняття і види монополії». Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 164 с. 2022.

4. Федорова В. А., Дмитренко, В. О. «Економічні особливості та проблеми врегулювання діяльності монополій в Україні». Економічний простір, (83), с. 104-112., 2014.

5. Конституція України Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

6. Інформаційні матеріали офіційного сайту Міністерства Юстиції України, URL: https://minjust.gov.ua/m/str_3815.

7. Венгер, В. В.. Державне регулювання природних монополій в Україні: напрями вдосконалення. Економіка і прогноз

Соловей І.Б.

Львівський державний університет внутрішніх справ, здобувач ОС Бакалавр

УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ ПОРІВНЯННЯ У РЕКЛАМІ

Порівняльна реклама є одним із ключових аспектів рекламної стратегії та інструментом маркетингу, яке застосовується уже багато років та спрямоване на пряме порівняння товарів чи послуг з конкурентами. Суб'єкти господарювання активно зацікавлені у порівняльній рекламі для того, щоб показати переваги саме свого

товару чи послуги. За допомогою порівняльної реклами вигідно демонструються відмінності товарів чи послуг від товарів конкурентів. Однак, це може мати значний вплив на споживачів, тому має бути застосований законодавчий контроль за зловживання у цій рекламній сфері. Тому важливо враховувати, щоб порівняльна реклама була не тільки ефективною, а й відповідала умовам правомірності у рекламній діяльності.

Закон України «Про рекламу» [1] вказує, що порівняльна реклама - реклама, що містить порівняння з іншими особами та/або товарами (діяльністю) іншої особи, прямо чи опосередковано ідентифікує конкурента або товари чи послуги, що пропонуються конкурентом. Порівняльна реклама може містити зображення, посилання на товар, торговельні марки чи інші позначення, під якими випускається товар, з яким здійснюється порівняння, комерційне (фірмове) найменування конкурента, діяльність чи товар якого порівнюються.

Порівняльна реклама є різною і залежить від того, як саме проявляється ця недобросовісна конкуренція, тому Л. І. Гугля у своїй науковій статті виділяє такі види порівнянь в рекламі:

- прямі порівняльні реклами, характеризується тим, що конкурента легко ідентифікувати, оскільки прямо вказується назва, бренд чи торговельна марка певного товару, яка порівнюється за різними характеристиками, тобто є краща, ніж аналогічні товари;
- непряма порівняльна реклама не передбачає прямої вказівки на конкурента чи певний бренд, але маються на увазі і використовує різні терміни «інші виробники»;
- порівняння загальних переваг, означає використання загальних фраз, що вказують на переваги певного товару, не вказуючи чітких характеристик;
- порівняння, яке свідчить про певну перевагу за вибраними характеристиками [2].

Саме у різних країнах порівняльна реклама є поширеним явищем, конкуренти зловживають недобросовісною коннкуренцією. Прикладом недобросовісної конкуренції є – AXE проти OldSpise, яка вказує завуальовано «Для чоловіків, які хочуть бути з жінками, а не на коні», пряме протиставлення «BMW - переможець

номінації «машина року-2006 у світі» «привітав» Audi з номінацією «машина року в Південній Африці», також постійна війна, яка триває між Pepsi й Coca-Cola, які створюють провокаційну та яскраву рекламу, але при цьому не порушуючи права один одного, використовуючи марки один одного, а навпаки сприяють збільшення вигоди [3].

Законодавство покликане забезпечити, щоб порівняльна реклама не завдавала шкоди суб'єктам господарювання та не спричиняла недобросовісну конкуренцію, тому ним вставленні певні обмеження для забезпечення від претензій конкурента. Відповідно до Закону України «Про рекламу» використання порівняльної реклами дозволяється у разі, якщо:

1) реклама не містить визначених законодавством про захист прав споживачів ознак нечесної підприємницької практики [1]. Щодо визначення, відповідно до п.14 ст.1 Закону України « Про захист прав споживачів» [4] нечесна підприємницька практика – будь-яка підприємницька діяльність або бездіяльність, що суперечить правилам, торговим та іншим чесним звичаям та впливає або може вплинути на економічну поведінку споживача щодо продукції;

2) реклама порівнює однорідні (подібні) товари, які задовольняють одні й ті самі потреби або мають однакове призначення, чи порівнює діяльність, що охоплюється однією сферою чи одним видом діяльності;

3) реклама об'єктивно порівнює одну або кілька суттєвих, співставних та репрезентативних характеристик однорідного (подібного) товару, діяльності, в тому числі ціну, інформація про які може вплинути на рішення споживача при здійсненні вибору [1]. Наприклад, заборонено використовувати суб'єктивні судження та оціночні поняття, такі як «найкращий», «ідеальний», «незрівнянний».

4) реклама не дискредитує, не містить неправдивої інформації про якість однорідних (подібних) товарів інших виробників або продавців, не дискредитує діяльність чи становище інших осіб, репутацію торговельних марок, комерційних (фірмових) найменувань, інші особливості конкурентів або зазначення місць походження товару;

5) щодо товару із зазначенням (простим або кваліфікованим) походження порівняння здійснюється щодо товару з аналогічним зазначенням [1]. Відповідно до Закону України «Про правову охорону географічних значень», розкриває поняття географічне зазначення – найменування місця, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та має особливу якість, репутацію чи інші характеристики, зумовлені головним чином цим географічним місцем походження, і хоча б один з етапів виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюється на визначеній географічній території [5]. Оскільки в законодавстві немає визначення (простого та кваліфікованого) походження.

6) реклама не створює змішування між рекламодавцем і конкурентом, між товарами, торговельними марками, комерційним (фірмовим) найменуванням та іншими позначеннями рекламодавця та конкурентів;

7) товар конкурента, захищений торговельною маркою або комерційним найменуванням, не зображено способом імітації [1]. Тобто відтворення репліки певної послуги чи товару.

Дотримання цих умов сприятиме створенню доброчесної конкуренції у рекламній діяльності. Саме умови правомірності порівняння реклами визначаються з метою забезпечення об'єктивності інформації щодо товарів та відповідності дійсності та чесності конкуренції на ринку. Що стосується міжнародного досвіду європейського законодавства у цій сфері є Директива №2006/114/ЄС «Про введення в оману та порівняльну рекламу»[6].

Контроль за дотриманням законодавства України про порівняльну рекламу здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів (ДЕРЖПРОДСПОЖИВСЛУЖБА) — щодо захисту прав споживачів реклами, Антимонопольний комітет України — щодо дотримання законодавства про захист економічної конкуренції, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення - щодо медіа всіх форм власності та інші [7].

Отже, порівняльна реклама має важливе значення для чесної конкуренції, є важливим інструментом у рекламній діяльності, але за умови наявності креативних ідей для споживачів з використанням чітких вимог законодавства. Конкурентне законодавство чітко вказує загальну заборону порівняльної реклами, але окрім випадків, коли вказані в ній відомості є підтвердженими і достовірними.

1. Про рекламу: Закон України від від 03.07.1996р. № 270/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#n415

2. Гугля Л. І. Порівняльна реклама: новели у законодавстві України. НАУКОВІ ЗАПИСКИ, Том 20. Спеціальний випуск. 2002. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/433ec150-0ab9-4c67-801b-84d8b4f28be5/content

3. Демідова О. Порівняльна реклама і недобросовісна конкуренція. Вища школа адвокатури НААУ. 2022. URL: https://zkg.ua/porivnyalnareklama-nedobrosovisna-konkurentsiya/

4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text

5. Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16.06.1999 № 752-XIV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text

6. Про введення в оману та порівняльну рекламу: Директива №2006/114/ЄС. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/eu060030

7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text

Аврамчук В.В.

курсант 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна, перебуваючи в умовах воєнного стану, що оголошений з 24 лютого 2022 року внаслідок військової агресії Російської Федерації, стикається з численними правовими викликами, серед яких особливе місце посідають питання, пов'язані із спадковими правами.

Згідно з Цивільним кодексом України, спадкування визначається як перехід прав та обов'язків (спадщини) від померлої особи (спадкодавця) до осіб, які мають право на спадщину (спад-

коємці). Проте, в умовах воєнного конфлікту цей процес набуває додаткових нюансів та вимагає уважного юридичного аналізу.На сьогоднішній день, особливості спадкування під час воєнного стану врегульовані Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 року № 164 [1] та змінами до нормативно-правових актів у сфері нотаріату, затвердженими Наказом Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 року № 1118/5 [2]. Ці нові правові акти мають за мету забезпечити правовий захист громадян, які змушені вирішувати питання спадкування в умовах непередбаченого військового конфлікту. Це важливий крок у підтримці правової стабільності та захисту громадянських прав в умовах воєнного стану.

В результаті дій держави-агресора було внесено низку суттєвих змін у прийнятті спадщини під час воєнного стану, що відображені в вищеназваних нормативно-правових актах:

1. Зупинка строку для прийняття спадщини або відмови від неї. Умови воєнного стану призвели до припинення перебігу строку для прийняття спадщини на період дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 місяці. Це означає, що термін прийняття спадщини може бути продовжений до 10 місяців, якщо після введення воєнного стану залишається менше 4 місяці до закінчення загального строку 6 місяців.

2. Умови воєнного або надзвичайного стану дозволяють будь-якому нотаріусові України заводити спадкову справу за зверненням заявника, незалежно від місця відкриття спадщини.

3. Робота без Спадкового реєстру. У випадку відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус може заводити спадкову справу без його використання та перевіряти наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору чи заповіту протягом п’яти робочих днів після відновлення доступу.

4. Обмеження видачі свідоцтва про право на спадщину. Забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, яка була заведена без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у цьому реєстрі.

5. Умови видачі свідоцтва про право на спадщину. Свідоцтво про право на спадщину видається нотаріусом лише після закін-

чення строку для прийняття спадщини, що за останніми змінами, внесеними до постанови КМУ №164, становить 10 місяців з моменту смерті спадкодавця або оголошення особи померлою.

Також варто зауважити, що внаслідок військової агресії з боку Російської Федерації, значна кількість українців була змушена покинути свої рідні домівки та шукати притулку як у безпечних регіонах України, так і за її кордонами. Ця складна ситуація породжує важливе питання стосовно реалізації права на спадкування особами, що опинилися за кордоном. У таких обставинах нотаріальні дії, необхідні для прийняття спадщини, можуть бути проведені консульськими установами та дипломатичними представництвами України згідно із законодавством, зокрема, статтею 38 Закону України «Про нотаріат». Таким чином, спадкоємець має можливість подати заяву про прийняття спадщини до зазначених установ, що здійснюють нотаріальні дії за кордоном.

У разі, якщо заяву бажано надіслати нотаріусу на території України поштою, необхідно заздалегідь повідомити його про це. Однак в такому випадку заява повинна бути нотаріально завірена представником країни, де перебуває особа. Також може знадобитися апостиль відповідно до міжнародних домовленостей між країною перебування та Україною. Крім того, необхідно буде зробити нотаріально завірений переклад заяви на українську мову. Отримавши правильно завірену заяву від українського нотаріуса, процедура прийняття спадщини відбудеться за аналогічним алгоритмом, як і в умовах присутності особи на території України. Це дозволяє забезпечити збереження прав спадкоємців навіть у найскладніших життєвих обставинах та зберегти їх доступ до спадкових відносин.

Отже, зміни в порядку прийняття спадщини в умовах воєнного стану, внесені законодавцями, мають значний вплив на правове середовище України. Зупинка строків для прийняття спадщини на період воєнного стану, можливість заведення спадкових справ будь-яким нотаріусом та альтернативні методи перевірки наявності спадкової справи — всі ці зміни спрямовані на захист прав спадкоємців та спрощення процедур в умовах непередбачуваності та нестабільності. Важливою є також можливість спадкоємця звернутися до суду з позовом про встановлення додаткового

строку у разі пропуску строку з поважних причин. Ці зміни відображають необхідність адаптації правової системи до викликів сучасності та забезпечують захист прав та інтересів учасників спадкових відносин у надзвичайних умовах.

1. *Постанова Кабінету Міністрів України 28.02.2022 № 164. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text*
2. *Наказ Міністерства юстиції України 11 березня 2022 року № 1118/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text*

Брянкін А.С.

курсант 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

ПАТЕНТ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Останні законодавчі зміни, зокрема прийняття законопроектів № 6447 та № 6576 у серпні 2023 року до Цивільного кодексу України, створили правову основу для захисту цифрового контенту як об'єкта цивільних прав, ці зміни внесли в кодекс нове поняття – «цифрові речі» [1], що охоплює різноманітний спектр цифрового контенту від програмного забезпечення до цифрових активів, таких як криптовалюти та NFT.

Особливість цифрових речей полягає у їхній майновій цінності та існуванні виключно в цифровому середовищі. Водночас, сучасне законодавство має чітко визначити, як саме такі об'єкти можуть бути захищені, особливо коли мова йде про патентування цифрового контенту. Відповідно до закону, цифровий контент охоплює широкий спектр творчих та технічних розробок, які можуть бути предметом авторського права та суміжних прав. Але патентування такого контенту ставить питання про нові методи правової охорони та вимоги до оригінальності та новизни, які традиційно пов'язані з патентами.

З розвитком таких технологій, як штучний інтелект, блокчейн, та розширенням екосистеми цифрових продуктів і послуг, з'являється потреба у чіткому визначенні правових рамок для захисту цифрового контенту. Це включає вироблення механізмів

для регулювання авторських прав, патентів, а також прав на бази даних та програмне забезпечення. Зокрема, важливим є визначення того, яким чином можна забезпечити захист інновацій в цифровій сфері, які часто виходять за рамки традиційного розуміння об'єктів інтелектуальної власності.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, з'являються нові законодавчі ініціативи, спрямовані на адаптацію національного законодавства до вимог цифрової економіки. Прийняття законопроектів № 6447 та № 6576 відкриває нові можливості для регулювання цифрового контенту, встановлюючи основу для його правового захисту та комерціалізації. Це актуалізує питання про те, як правильно інтегрувати цифрові технології в існуючі правові рамки, щоб забезпечити справедливий захист інтересів всіх сторін – від розробників до кінцевих користувачів.

Вивчення теми патентування цифрового контенту стає невід'ємною частиною дискусії про майбутнє інтелектуальної власності в умовах цифрової економіки, що набуває особливої важливості з огляду на необхідність захисту нових форм творчості та інновацій в цифровій формі, яке в кінцевому підсумку сприяє правовій визначеності, економічному розвитку та культурному збагаченню. [2, с.82]

З прийняттям законопроекту № 6447 Цивільний кодекс України був доповнений новими нормами, які вводять поняття «цифрові речі». Це поняття включає різноманітні форми цифрового контенту, від програмного забезпечення до криптовалют і віртуальних активів. Визначення цифрових речей як об'єктів цивільних прав відкриває дискусію щодо їхнього статусу, прав на володіння, користування та розпорядження.

Другий законопроект, № 6576, вводить окремий Закон «Про цифровий контент та цифрові послуги» [3], який детально регулює відносини між виробниками і споживачами цифрового контенту. Цей закон спрямований на захист прав споживачів та встановлення чітких правил для постачальників цифрових товарів і послуг. Зокрема, він визначає умови передачі цифрового контенту, обов'язки виконавців і права споживачів на отримання оновлень та підтримки.

Питання інтелектуальної власності є ключовим в контексті цифрового контенту. В Україні, як і в багатьох країнах, існує розрізнення між авторським правом, яке захищає творчість, і патентами, які захищають винаходи та інновації. В контексті цифрового контенту виникає питання про можливість патентування програмного забезпечення, баз даних та інших подібних ресурсів, які мають інноваційний і оригінальний характер.

Комерціалізація цифрового контенту в Україні, відповідно до нових законів, зазнала значних змін з метою адаптації правового поля до сучасних реалій цифрової економіки. Закон створює рамки для відносин між виконавцем та споживачем, регулюючи надання цифрового контенту та послуг. Він зосереджується на захисті прав споживачів, встановлюючи правила для якості, безпеки, інформаційної повноти і доступності цифрових продуктів.

Ключовим елементом у комерціалізації цифрового контенту є формування чітких ліцензійних угод, які визначають права та обмеження на використання цифрових продуктів. Це включає в себе правила відносно копіювання, розповсюдження, модифікації та комерційного використання цифрових речей. Передача цифрового контенту часто супроводжується передачею особистих даних споживача, що вимагає дотримання положень про захист даних. Закон забезпечує, що права на цифровий контент і авторські права обробляються окремо, що дозволяє користувачам мати доступ до придбаних даних без передачі майнових прав на сам контент.

Законодавство має вирішити, як власники цифрового контенту можуть захистити свої інвестиції і одночасно дозволити вільне використання та інновації в суспільстві. Це включає в себе розробку моделей ліцензування, які враховують особливості цифрової економіки, такі як можливість легкого копіювання та поширення цифрових продуктів.

Аналіз новітніх змін у Цивільному кодексі України та прийняття Закону «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10.08.2023 [3], свідчать про значний прогрес у правовому визнанні та захисті цифрових речей. Дія цього Закону поширюється на: відносини, в яких виконавець на підставі договору надає або зобов'язується надати цифровий контент та/або цифрову послугу споживачу, а споживач надає або зобов'язується надати свої пер-

сональні дані, крім випадків, якщо їх надання необхідне виключно для одержання цифрового контенту та/або цифрової послуги, без наміру подальшого використання персональних даних для досягнення будь-яких інших цілей [3].

Ці законодавчі ініціативи відкривають шлях для більш ефективного управління, використання та комерціалізації цифрового контенту, що стає все більш актуальним в умовах стрімкого розвитку технологій.

Однак, разом із цими позитивними аспектами, залишаються важливі виклики та невирішені питання. Специфіка патентування цифрових винаходів, зокрема програмного забезпечення та баз даних, потребує додаткових досліджень та розробки чітких критеріїв для оцінки новизни та оригінальності цифрових продуктів. Важливо також забезпечити баланс між захистом прав авторів та відкритістю доступу до цифрових ресурсів, що сприяє інноваціям та розвитку цифрової економіки.

Наостанок, данне дослідження підкреслює необхідність постійного моніторингу міжнародного досвіду та адаптації кращих практик до українського контексту. Важливо враховувати, що динамічний характер цифрової індустрії вимагає гнучких та прогресивних правових рамок, здатних адаптуватися до швидких змін у технологіях та ринкових умовах. Таким чином, продовження розвитку законодавчої бази, глибоке розуміння технологічних та економічних аспектів цифрової інновації, а також активна участь всіх зацікавлених сторін будуть критично важливими для забезпечення правової визначеності та стимулювання інноваційної активності в Україні.

1. *Цивільний кодекс України (2024р) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text*
2. *Сліпченко, С. О. (2022). Поняття об'єкту цивільних прав: традиції та сучасність. Доктрина приватного права: традиції та сучасність: матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962-1987 рр.) ВП Маслова (м. Харків, 4 лют. 2022 р.) – Харків: Право, 2022.*
3. *Закон України "Про цифровий контент та цифрові послуги" (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 90, ст.345) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text*

Буднік І.К.

курсант 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

ФОРМА ЗАПОВІТУ ТА ЙОГО ПОСВІДЧЕННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Заповіт — це юридичний документ, що дозволяє особі визначити, як розподілятиметься її майно після смерті. Форма заповіту є важливим аспектом спадкового права, оскільки від нього залежить дійсність документа та можливість виконання волі спадкодавця. Заповіт повинен відповідати встановленим законом вимогам щодо форми та посвідчення, щоб бути визнаним дійсним. Фіксування останньої волі заповідача належним чином та у визначеному національним законодавством порядку є гарантією виконання заповіту в спосіб, якого бажав заповідач.

Норми, котрі регулюють спадкові відносини, створені для того, щоб особа могла вибрати належну для неї форму розпорядження своїм майном на випадок смерті. Заповіт є ключовим елементом у регулюванні спадкових відносин і виконує важливу функцію захисту прав та інтересів як спадкодавця, так і спадкоємців. Заповіт, що оформлений у законодавчо визначеній формі, підлягає правовому захисту, а сам процес його виконання має чітку правову регламентацію та базується на інтересах сторін, залучених до спадкових відносин. Досліджуючи форму заповіту, необхідно виділяти усну та письмову форми. Письмова може бути простою та кваліфікованою (нотаріальне посвідчення). Відповідно до статті 1247 Цивільного кодексу України (далі за текстом – ЦК України) заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення [1]. Дотримання письмової форми заповіту є однією з умов дійсності заповіту (постанова Верховного Суду від 23 жовтня 2018 р. у справі № 522/904/16-ц, від 03 липня 2019 р. у справі № 725 /2412/15-ц).

На сьогодні усна форма заповіту не знайшла свого відображення в ЦК України. Це зумовлено кількома суттєвими причина-

ми, що відображають потребу у правовій визначеності та стабільності спадкових відносин.

По-перше, усна форма заповіту може бути джерелом юридичної невизначеності. Оскільки усний заповіт не залишає фізичних доказів, його зміст складно підтвердити, що створює потенційні конфлікти між спадкоємцями щодо справжньої волі заповідача. Відсутність письмового документу підвищує ризик недостовірності чи неправильного тлумачення заповіту.

По-друге, усний заповіт ускладнює процес юридичної перевірки та посвідчення. У системі спадкового права, де заповіт є ключовим документом, наявність письмової форми забезпечує можливість його нотаріального посвідчення, що вкрай важливо для захисту прав спадкодавця та спадкоємців.

По-третє, письмова форма заповіту надає можливість детально викласти бажання заповідача щодо розподілу майна та призначення спадкоємців, забезпечуючи належну юридичну структуру, яка допомагає уникнути двозначностей та суперечностей у процесі виконання заповіту.

Отже, враховуючи ці фактори, відсутність усної форми заповіту в ЦК України є обґрунтованим кроком, спрямованим на забезпечення стабільності та правової визначеності спадкових відносин, а також гарантій захисту прав учасників спадкового процесу.

Варто звернути увагу й на цифровізацію нотаріального і цивільного процесів як елементів охорони та захисту спадкових прав громадян в Україні. Сучасний розвиток всіх сфер життя нерозривно пов'язаний з процесами цифровізації. Один із найяскравіших наслідків подібних змін у галузі цивільного права – перехід на електронний документообіг, можливість використання сторонами угоди технічних засобів.

Також треба зазначити, що в Україні було вжито значних заходів для вдосконалення нотаріального процесу, зокрема через його цифровізацію. Одним з таких кроків було прийняття 15 лютого 2022 року законопроєкту № 5644, від 10 червня 2021 року. Однак на сьогодні деякі положення цього законопроєкту викликають дискусії, оскільки вони не передбачають регулювання відносин, що виникають у період воєнного стану. Це вказує на необхідність

подальшої роботи щодо усунення прогалин і врахування особливих обставин, що виникають в умовах воєнного стану.

Відомий приклад, коли в Австралії померлий (Картер Ю.) зробив, незадовго до самогубства, серію записів на своєму смартфоні, в одному з яких визначив подальшу долю свого майна і призначив спадкоємців. Закон Австралії, як і українській, на сьогодні не передбачає електронної форми заповітів. Однак у цій судовій справі було зроблено виняток, оскільки суд зазначав, що документ починається зі слів «Це мій заповіт». Було вказано прізвище та ім'я, а також адресу проживання. Суд підкреслив, що це виражає намір померлого, що робить документ дійсним. Більше того, заповідач наприкінці повідомлення надрукував дату та поставив графічний підпис, що аналогічно до формального викладу на паперовому носії [2].

Загалом, впровадження можливості складання електронних заповітів в Україні має низку переваг:

1. Електронний заповіт може бути створений та зберігатися в електронному форматі, що зручно для спадкодавця. Це дозволяє уникнути фізичного паперового документообігу, а також спрощує внесення змін чи доповнень;

2. Оскільки електронні документи можна передавати та обробляти швидше, ніж паперові, електронний заповіт сприяє підвищенню ефективності нотаріального процесу. Це особливо важливо у випадках, коли потрібна швидка реакція або коли спадкодавець обмежений у можливості фізичного відвідування нотаріуса;

3. Електронний заповіт можна зберігати у надійних хмарних сховищах або на спеціалізованих платформах, що мінімізує ризик втрати чи пошкодження документа. Це зменшує можливість маніпуляцій чи знищення заповіту;

4. Електронні заповіти можуть використовувати засоби електронного підпису та криптографії, що забезпечує їх автентичність і захист від підробок. Ці технології також дозволяють підтвердити особу спадкодавця та запобігти несанкціонованому доступу.

В Україні електронні заповіти ще не повністю інтегровані у законодавство та практику, але перспективи їх застосування є привабливими. Законопроєкти, спрямовані на цифровізацію но-

таріального процесу, можуть надати правову основу для використання електронних заповітів та їх посвідчення. Однак необхідно забезпечити належні заходи безпеки, стандарти автентифікації та механізми захисту прав спадкодавців і спадкоємців, щоб запобігти можливим зловживанням та забезпечити юридичну силу електронних заповітів.

Таким чином, форма заповіту є необхідною умовою його дійсності, а порушення вимог щодо форми може призвести до визнання заповіту недійсним. Це один з елементів, який необхідний для того, щоб заповіт взагалі вважався дійсним. Відповідність цим вимогам гарантує, що остання воля заповідача буде виконана і захищена законом, а також забезпечує дотримання прав усіх учасників спадкових відносин.

1. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 No 435-IV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 24.04.2024).

2. RE YU [2013] QSC 322 – Ловушка двусмысленности в завещаниях. Jason Yu – Karter Yu [2013-11-06] [online]. URL: https://mitchellsol.com.au/does-your-will-say-exactly-what-you-want-re-yu-2013-qsc-322-the-ambiguity-trap-in-wills/

Воронін А.С.

здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ЗМІНИ ЗБИРАННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ СУДУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день, докази відіграють ключову роль у цивільному процесі, слугуючи основою для прийняття судом повного, об'єктивного, справедливого, обґрунтованого та неупередженого рішення. Порядок збирання та подання доказів суду регламентується процесуальним законодавством, яке може відрізнятися в різних країнах. В Україні збирання доказів здійснюється сторонами справи та судом. Сторони мають право збирати будь-які докази. Які не суперечать закону, та подавати їх суду.

Суд вже самостійно може збирати докази, якщо це необхідно для всебічного та об'єктивного розгляду справи.

Доказування є центральним інститутом цивільного процесуального права, що відбиває фундаментальні особливості національної моделі цивільного судочинства. Не дивно, що цей інститут зазнав значних змін у процесі реформування цивільного процесуального законодавства внаслідок конституційної реформи у сфері правосуддя, яка заклала підвалини для нової філософії відправлення правосуддяь у цивільних справах. Варто зазначити, що модернізація цивільного процесуального законодавства в Україні відбувається у світлі загальних світових глобалізаційних процесів у сфері права, що останнім часом стають все більш помітними та мають своїм результатом зближення елементів континентальної та англо-саксонської систем права і, як наслідок, інтернаціоналізацію національних систем цивільного судочинства.[3] Так, серед основних змін в інституті доказування варто згадати такі: – розширення переліку засобів доказування за рахунок виокремлення електронних доказів (п. 1 ч. 2 ст. 76 ЦПК); – закріплення поряд із належністю та допустимістю також таких вимог до доказів, як достовірність і достатність (ст. ст. 78- 79 ЦПК); – більш жорстку регламентацію правил подання доказів (ст. 83 ЦПК); – введення складників процедури обміну змагальними паперами (ст. 83 ЦПК); – часткове впровадження елементів процесуального естопелю (ч. 2 ст. 82 ЦПК); – розширення дискреційних повноважень суду у сфері доказування, зокрема наділення його можливістю збирання доказів за власною ініціативою у виняткових випадках (ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81 ЦПК); – застосування заходів процесуального примусу у разі зловживання процесуальними правами і невиконання обов'язків щодо доказів (ч. 8 ст. 84, ч. 1 ст. 143, ст. 146 ЦПК, п. 1, 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК) тощо.[2]

З упевненістю можна сказати, що ці та інші нововведення у сфері доказування, передусім, спрямовані на підвищення ефективності цивільного судочинства та забезпечення права кожного на справедливий судовий розгляд. В деяких інших зарубіжних країнах Європи система збирання доказів може відрізнятися. Наприклад, в деяких країнах існує система преюдиційного розкриття, де сторони зобов'язані надавати одна одній всю інформацію, яка може

мати стосунок до справи, незалежно від того, чи планують вони її використовувати.

В Україні докази подаються суду в письмовій або усній формі. Письмові докази включають документи, фотографії, відеозаписи тощо. Усні докази надаються свідками під час допиту.[1]

В інших зарубіжних країнах можуть існувати додаткові способи подання доказів. Наприклад, в деяких країнах допускається подання експертних висновків у вигляді письмових звітів, без необхідності допиту експерта.

Підсумовуючи, можна сказати, що система збирання та подання доказів суду цивільного процесу є важливою складовою частиною правової системи будь-якої країни. Порівняльний аналіз норм в цій сфері дозволяє краще зрозуміти особливості правового регулювання цивільного процесу в різних країнах. Доказування є одним з основних інститутів цивільного процесуального права, і тому не дивно, що він зазнав значних змін у процесі реформування цивільного процесуального законодавства внаслідок конституційної реформи у сфері правосуддя, яка заклала підвалини для нової філософії відправлення правосуддя у цивільних справах. Модернізація цивільного процесуального законодавства в Україні відбувається у світлі загальних світових глобалізаційних процесів у сфері права, що останнім часом стають все більш помітними та мають своїм результатом зближення елементів континентальної та англо-саксонської систем права і, як наслідок, інтернаціоналізацію національних систем цивільного судочинства.

1. *Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text*
2. *Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text*
3. *Комаров В. В. Цивільний процес у глобальному контексті. Право України. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17371/1/Komarov_542-573.pdf*

Гараз А.І.

курсант 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ПОНЯТТЯ «БЛИЗЬКІ РОДИЧІ» У СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У спадковому праві України поняття «близькі родичі» не завжди однозначно визначене, що може призводити до різних інтерпретацій та непорозумінь при розподілі спадщини. Визначення, хто саме вважається близьким родичем, має велике значення для визначення прав спадкоємців, розподілу майна померлого та інших аспектів спадкових відносин. Тому важливо детально вивчати та аналізувати різноманітні аспекти цього поняття для ефективного застосування спадкового законодавства.

Родичі – фізичні особи, які походять один від одного або від спільних пращурів [1, с.24]. А отже, близькі родичі – це фізичні особи, між якими є близька родинність (батьки, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки).

Поняття «близькі родичі» у спадковому праві України визначає осіб, між якими існує родинне споріднення або шлюбні відносини з покійним.

Основними підставами спадкування за законом є спорідненя, родинні відносини, шлюб, усиновлення та перебування на утриманні спадкодавця протягом певного часу перед його смертю. КЦС ВС у постанові від 20 червня 2018 року у справі № 643/1216/15-ц [2] вказав, що ступінь споріднення визначається за числом народжень, що віддаляють родича від спадкодавця. Народження самого спадкодавця не входить до цього числа. Ступінь є свого роду одиницею вимірювання споріднення поміж родичами за походженням

При спадкуванні за законом майно переходить до зазначених в законі спадкоємців відповідно до встановленої черговості. Кожна наступна черга спадкоємців має право на спадкування у випадку відсутності спадкоємців попередньої черги або їх відсутності, усунення від спадкування або відмови від прийняття спадщини [3, с.142].

Згідно з цивільним законодавством, коли фізична особа не залишила заповіту, або заповіт виявився недійсним, або відсутні умови, які зазначені у заповіті з умовою, або спадкоємці за заповітом не прийняли спадщину, або фізична особа розпорядилася лише частиною свого майна, настає спадкування за законом. Згідно з Цивільним кодексом України, установлено певні категорії осіб, які мають право на спадкування за законом. Це можуть бути спадкоємці за законом у випадку, коли немає заповіту або заповіт виявився недійсним. Тому в цьому контексті головна є роль близьких родичів, які можуть бути визначені згідно з встановленими законом критеріями, наприклад, спорідненням або родинними зв'язками.

Таким чином, згідно з положеннями Цивільного кодексу України, підстави спадкування за законом включають у себе наявність спадкоємців за законом, а також розглядаються ролі близьких родичів, їх спорідненість та родинні зв'язки у визначенні спадкоємців та розподілі спадщини.

Отже, згідно із спадковим законодавством України, «близькі родичі» – це фізичні особи, між якими існує родинне споріднення або шлюбні відносини. Це можуть бути батьки, діти, рідні брати і сестри, діди, бабусі та онуки. Таке розуміння є важливим для правильного розподілу спадщини та визначення прав спадкоємців. Законодавство також встановлює певні критерії для спадкоємців за законом, які мають право на спадкування у випадках, коли відсутній заповіт або коли він виявився недійсним. Роль близьких родичів визначається в контексті встановлених законом критеріїв, таких як споріднення або шлюбні відносини.

Вивчення та розуміння поняття «близькі родичі» у спадковому праві України є необхідним для забезпечення правової відповідності та вирішення спірних питань у цій сфері.

1. *Сімейне право України (у схемах): Навчальний посібник. К.: Атіка, 2005. 160 с*
2. *Постанова КЦС ВС від 20 червня 2018 року у справі № 643/1216/15-ц URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/75068671*
3. *Цивільне право України: підручник в 2 т. Т. 1 кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.*

Гнідан Ю.І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, здобувачка наукового ступеня доктора філософії галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АКТИВНОГО СОЛІДАРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: НЕДОЛІКИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

Інститут активних солідарних зобов'язань є важливим інститутом цивільного права, який регулює відносини між кількома кредиторами в єдиному зобов'язанні щодо боржника. Цей вид зобов'язань широко застосовується в договірних відносинах, особливо у сфері кредитування, надання послуг та виконання робіт. Правове регулювання активного солідарного зобов'язання відіграє вкрай важливу роль у забезпеченні стабільності цивільного обороту та захисті прав кредиторів. Незважаючи на те, що активні солідарні зобов'язання врегульовані Цивільним кодексом України, чинне законодавство містить низку недоліків та прогалин, які ускладнюють їх практичне застосування та призводять до виникнення спорів між учасниками солідарних зобов'язань, що негативно впливає на стабільність цивільного обороту та ефективність захисту прав кредиторів. Тому актуальним є питання реформування законодавства у сфері регулювання активних солідарних зобов'язань з метою усунення існуючих прогалин та суперечностей.

Безпосередньо відносини активного солідарного зобов'язання регулює стаття 542 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зокрема частина 1 цієї статті встановлює, що у разі солідарної вимоги кредиторів (солідарних кредиторів) кожний із кредиторів має право пред'явити боржникові вимогу у повному обсязі [5]. В.М. Слома, аналізуючи активне солідарне зобов'язання, дійшла висновку, що протягом усього періоду існування зобов'язальних правовідносин, починаючи з моменту їх виникнення і закінчуючи повним виконанням обов'язку боржником,

солідарні кредитори мають однакові права та можливості щодо отримання задоволення своїх вимог. Боржник, у свою чергу, зобов'язаний виконати свій обов'язок у повному обсязі на користь усіх солідарних кредиторів одночасно або на вимогу будь-кого з них окремо, незалежно від того, хто саме з кредиторів звернувся до нього з такою вимогою [2, с.152]. Таким чином, правове становище солідарних кредиторів у активному солідарному зобов'язанні є рівним та взаємозамінним, що забезпечує максимальний захист їхніх прав та інтересів.

Досліджуючи статтю 542 ЦК України можна зробити висновок, що в значній мірі відсутнє чітке регулювання відносин між солідарними кредиторами, адже ЦК України не містить норм, які б регулювали відносини між солідарними кредиторами, зокрема, порядку пред'явлення вимог до боржника, їхні права та обов'язки щодо розподілу отриманого від боржника, строк для отримання частини отриманого тощо. Це створює правову невизначеність та може призводити до конфліктів між кредиторами. При цьому солідарного кредитора не слід розглядати як одноосібного власника всієї вимоги, який має повне право розпоряджатися нею. Фактично, кожному солідарному кредитору належить лише частина вимоги, а право отримати виконання зобов'язання в повному обсязі надається йому на основі повноважень, делегованих іншими кредиторами [1, с.252]. Тобто, якщо один із солідарних кредиторів отримує від боржника більше, ніж належить йому за його часткою, це стає можливим завдяки тому, що інші кредитори уповноважили його на такі дії в межах солідарного зобов'язання. У цивілістичній доктрині існує думка про те, що солідарні кредитори можуть укласти між собою договір, в якому визначатиметься порядок пред'явлення вимог до боржника, розмір часток у зобов'язанні та порядок розподілу отриманого виконання, проте такий договір не повинен порушувати права та інтереси боржника, а його умови мають бути повідомлені боржнику. Для усунення даної прогалини та закріплення права необхідно доповнити ЦК України статтею 542-1 «Договір між солідарними кредиторами про порядок здійснення їхніх прав» наступного змісту: «1. Солідарні кредитори мають право укласти між собою договір, в якому визначити порядок здійснення їхніх прав, зокрема щодо чергово-

сті пред'явлення вимог до боржника; розміру часток у солідарному зобов'язанні; порядку та строків розподілу отриманого від боржника виконання; порядку здійснення спільного управління їхніми правами, інших умов, які відповідають закону та не порушують права й інтереси боржника. 2. У разі укладення між солідарними кредиторами договору, що визначає порядок реалізації їхніх прав, вони повинні письмово проінформувати про це боржника та надати йому відомості про зміст такого договору невідкладно. 3. У випадку неповідомлення боржника про умови укладеного між солідарними кредиторами договору, боржник матиме право виконувати свої зобов'язання згідно з положеннями цього Кодексу, не беручи до уваги умови договору між кредиторами, про які його не було поінформовано належним чином».

Також при дослідженні питання реалізації суб'єктивних прав варто взяти до уваги добросовісність як принцип здійснення суб'єктивних цивільних прав, під якою слід розуміти очікувану (передбачувану) за даних умов поведінку особи з розумно необхідною мірою чесності, надійності та врахуванням інтересів інших учасників правовідносин [3, с.74]. Адже для забезпечення балансу інтересів солідарних кредиторів і боржника та для запобігання зловживанням правами в солідарних зобов'язаннях доцільно було б доповнити ЦК України статтею 542-2 про принцип добросовісності та розумності при здійсненні солідарними кредиторами своїх прав: «1. При здійсненні своїх прав солідарні кредитори повинні діяти добросовісно та розумно, враховуючи інтереси інших солідарних кредиторів та боржника, не вчиняючи дії, які можуть завдати шкоди іншим солідарним кредиторам або боржнику, такі як:

завідомо повторне пред'явлення вимоги до боржника;

пред'явлення вимоги до боржника, яка суперечать нормам цивільного законодавства або договору між солідарними кредиторами;

відмова від прийняття належного виконання від боржника без достатніх підстав;

неповідомлення солідарних кредиторів про отримання виконання від боржника;

вчинення інших дій, які суперечать принципам добросовісності та розумності.

2. Якщо один із солідарних кредиторів не дотримується принципів добросовісності та розумності при здійсненні своїх прав, що призводить до заподіяння шкоди іншим солідарним кредиторам або боржнику, солідарні кредитори та боржник мають право на захист своїх інтересів шляхом компенсації заподіяних збитків та інших форм цивільно-правової відповідальності, передбачених законом».

Абзац 2 частини 1 статті 542 ЦК України передбачає, що до пред'явлення вимоги одним із солідарних кредиторів боржник має право виконати свій обов'язок будь-кому із них на свій розсуд, але при цьому не встановлює процедуру такого виконання [5]. В даному випадку однією з ключових проблем правового регулювання активних солідарних зобов'язань є відсутність у законодавстві чітких правил щодо порядку виконання боржником свого обов'язку перед кількома солідарними кредиторами. Це може призвести до безпідставного збагачення кредиторів шляхом повторного стягнення з боржника на користь іншого кредитора [2, с.153]. Крім того Д. В. Трут розглядає ситуацію, коли один із солідарних кредиторів пред'являє вимогу до боржника, знаючи про те, що інший солідарний кредитор вже висунув свою вимогу раніше. Автор зазначає, що Цивільний кодекс України прямо не забороняє такі дії, тому можна стверджувати, що інший солідарний кредитор має право пред'явити свою вимогу. Однак, у цьому випадку боржник зобов'язаний виконати зобов'язання в повному обсязі на користь того кредитора, який висунув вимогу першим. Щодо вимоги другого кредитора, боржник повинен заперечити, посилаючись на те, що він вже отримав вимогу від іншого солідарного кредитора і зобов'язаний виконати зобов'язання саме на його користь [4, с.98]. З огляду на це варто доповнити ЦК України нормою, яка б детально регламентувала порядок виконання боржником обов'язку перед солідарними кредиторами, зокрема, частину 3 статті 542 ЦК України доповнити абзацом наступного змісту: «Боржник зобов'язаний письмово повідомити всіх кредиторів про виконання зобов'язання в цілому одному з них та надати їм докази такого виконання». Це дозволить забезпечити належ-

ну поінформованість кредиторів та запобігти пред'явленню ними повторних вимог до боржника.

Вдосконалення цивільного законодавства в частині активних солідарних зобов'язань шляхом усунення існуючих прогалин та недоліків, а також запровадження запропонованих змін дозволить підвищити ефективність правового регулювання цих відносин, забезпечити належний захист прав та інтересів сторін зобов'язання, а також сприятиме сталому розвитку інституту солідарних зобов'язань в Україні.

1. *Слома В. М. Зобов'язання з множинністю суб'єктів у цивільному праві України: дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.03. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 490 с.*
2. *Слома В. М. Щодо питання про активну солідарну множинність у цивільно-правових зобов'язаннях . Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2018. Вип. 49(1). С. 152-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_49%281%29__36 (дата звернення: 24.04.2024).*
3. *Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. К.: Алерта, 2017. 494 с.*
4. *Трут Д. В. Цивільно-правові зобов'язання з множинністю осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 242 с.*
5. *Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV (зі змінами і доповненнями) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 24.04.2024).*

Грінечко Н.П.

студентка IV курсу навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИ УКЛАДЕННІ ТА ПРИПИНЕННІ ШЛЮБУ

Регулювання сімейних відносин в контексті міжнародного приватного права є однією з найскладніших та найважливіших сфер. Українська юридична наука активно вивчає питання сімейного права, але дослідження міжнародного сімейного права, особливо у контексті шлюбів з іноземними елементами, залишаються недостатньо розробленими, незважаючи на їх очевидну важливість.

Після запровадження безвізового режиму в Україні, спостерігається значне зростання кількості іноземців і, відповідно, збільшення міжнаціональних шлюбів. Початок повномасштабної війни та економічні труднощі спонукали багатьох українців шукати краще життя за кордоном, де вони також утворюють сім'ї з громадянами інших країн. Це призводить до зіткнень між законодавствами різних країн, створюючи правові колізії та підкреслюючи необхідність дослідження цієї проблематики.

В сучасних юридичних дослідженнях все частіше вживається термінологія «шлюби з міжнародним аспектом» або «шлюби за участю іноземного елементу». Особливість таких шлюбів полягає в наявності іноземної сторони (фізичної особи), використанні законодавства іншої країни для регулювання цих відносин та проведенні церемонії за межами країни. Право вступити у шлюбний зв'язок визнане у більшості країн світу, однак через відмінності у національних законах часто виникають правові колізії між внутрішніми і міжнародними нормами. Для надання шлюбу легальності та викликання правових наслідків необхідне дотримання встановлених законом вимог до процедури укладення та визнання шлюбу. Міжнародне приватне право характеризує як «шлюб з іноземним елементом» той, що укладається між особами з різних країн, що призводить до колізій між юрисдикціями країн, громадянами яких є подружжя [4, с. 241].

Згідно зі статтею 18 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці та особи без громадянства можуть вступати в шлюб з громадянами України або іншими особами згідно з українським законодавством. Іноземці та особи без громадянства нарівні з громадянами України мають однакові права та обов'язки в шлюбних і сімейних відносинах [2]. Процес і умови укладання шлюбу в Україні між громадянами України та іноземцями чи особами без громадянства, а також між самими іноземцями або особами без громадянства, регламентуються українським законодавством, як передбачено статтями 55 та 56 Закону України «Про міжнародне приватне право» [1].

Стаття 55 Закону України «Про міжнародне приватне право» зосереджується на визначенні колізійного регулювання процесу укладення шлюбу, що полягає у використанні особистого закону

кожного з наречених при подачі заяви на шлюб [1]. Якщо шлюб укладається в Україні, то застосовуватимуться правила Сімейного кодексу України, який не містить специфічних обмежень для шлюбів з іноземним компонентом [3].

Правові аспекти укладення шлюбу значно варіюються між різними країнами, навіть у межах однієї правової системи. Так, у багатьох країнах встановлений вік для вступу в шлюб є нижчим за вік досягнення повноліття. При цьому для жінок цей віковий поріг зазвичай нижчий ніж для чоловіків. Вікові обмеження для укладання шлюбу варіюються залежно від країни. Наприклад, в Казахстані, Польщі, Німеччині, та Словаччині мінімальний вік для вступу в шлюб становить 18 років для обох статей; в Австралії - 16 років для жінок та 18 років для чоловіків; у Франції - 15 років для жінок і 18 років для чоловіків; в Англії - 16 років для обох статей; у Еквадорі та Колумбії - 12 років для жінок і 14 років для чоловіків. У США мінімальний вік для шлюбу варіюється від 14 до 18 років для чоловіків та від 13 до 17 років для жінок в залежності від штату, а в Канаді - від 16 до 19 років залежно від провінції. Українське законодавство дозволяє вступати в шлюб особам, які досягли 18 років, як для чоловіків, так і для жінок [7]. Визначення віку здійснюється станом на день реєстрації шлюбу. Водночас, за певних обставин та з необхідним судовим рішенням, особи віком від 16 років можуть отримати дозвіл на шлюб, якщо це відповідає їхнім інтересам.

Таким чином, встановлення вікових обмежень для укладання шлюбу є загальною практикою серед країн, з можливістю раннього вступу в шлюб за особливих умов. Важливо відзначити, що Конвенція ООН від 7 листопада 1962 року про згоду на шлюб, мінімальний вік для вступу у шлюб і його реєстрацію зобов'язує держави-члени запобігати так званим «дитячим шлюбам». За цією Конвенцією заборонено укладення шлюбу особами, які не досягли встановленого мінімального віку для шлюбу, окрім випадків, коли спеціалізований орган дає дозвіл з огляду на інтереси залучених сторін та специфічні обставини [6]. Тому необхідно, аби національне законодавство різних країн визначало віковий ценз для укладення шлюбу, забезпечуючи, щоб особи, які

вступають у шлюбні відносини, були повністю обізнані про відповідальність та можливі наслідки такого рішення.

Також існують формальні вимоги до процесу вступу в шлюб, які стосуються самої процедури його реєстрації, а саме - форми укладання шлюбу. Щодо особливостей форми і порядку укладання шлюбу за законодавством іноземних країн, то законодавчій практиці відомі дві основні форми — державна форма реєстрації шлюбу та релігійна,хоча деякі науковці додатково виділяють ще цивільну форму. Більшість країн визнають тільки шлюб, який укладено у відповідних державних органах, зокрема, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швейцарія, Японія. В деяких країнах допускається укладання шлюбу лише в релігійних установах, наприклад в Ізраїлі, Ірані, Іраку, Кіпрі, Ліхтенштейні. Слід згадати про держави, в яких визнаються фактичні шлюби де достатньо добровільного волевиявлення стати чоловіком і жінкою та фактичного початку виконання шлюбних обов'язків, зокрема це деякі штати США, провінції Канади. В Україні визнається лише цивільна (державна) форма реєстрації шлюбу, що також має бути врахована, при укладенні шлюбу з іноземним громадянином [10, с. 207].

Що ж до розлучення,то у контексті міжнародного приватного права, воно становить причину великої кількості складних колізій, спричинених невизнанням шлюбу однією країною у відношенні до іншої, де цей шлюб був укладений, а також через невизнання розірвання цього шлюбу відповідно до законодавства інших країн. Процес розлучення в рамках міжнародного приватного права відрізняється залежно від національного законодавства. Наприклад, у Франції розлучення за обопільною згодою сторін не допускається протягом перших шести місяців після вступу в шлюб. У Великобританії подання на розлучення можливе лише після трьох років шлюбу. В Сполучених Штатах Америки процедура розлучення може здійснюватися як через суд, так і без його участі, але останнє можливе лише при наявності шлюбного контракту, який регламентує майнові відносини між подружжям та їх відносини щодо дітей [8, с. 174-175].

На відміну від згаданих раніше складних процедур розлучення, існують країни з значно спрощеними процедурами. На-

приклад, у деяких штатах Мексики для розлучення не потрібно особисто з'являтися в суд; заяву можна надіслати поштою та отримати рішення суду таким же способом. У Швеції шлюб можна розірвати за ініціативою однієї зі сторін без необхідності надавати суду причини розлучення, і суд не перевіряє наявність обставин розпаду шлюбу. Якщо друга сторона не виступає проти розлучення, процес здійснюється без встановлення додаткових термінів. Цей підхід відображає принцип невтручання держави в приватне життя громадян [11].

Разом з тим, процедури розлучення мають національні відмінності, але серед них можна виокремити спільні підходи. Деякі країни, такі як Парагвай, Ірландія та Аргентина, до сих пір не допускають можливості розлучення. В інших державах, як-от Італія, розлучення дозволяється лише за наявності визначених законодавством обставин, що не включають взаємну згоду подружжя. Водночас, у більшості країн, включаючи Англію, Бельгію, Данію, Німеччину, Норвегію та Україну, розлучення можливе, зокрема, за взаємною згодою сторін [9, с. 148].

Для розірвання шлюбу, укладеного між громадянами України за межами країни, необхідно слідувати законодавству держави, де пара проживає. Існує також можливість розірвання шлюбу через судове рішення, звернувшись до українського суду або консульських та дипломатичних представництв, де застосовуватиметься українське законодавство, зокрема, стаття 289 Сімейного кодексу України. У випадках розгляду справ про розірвання шлюбів з міжнародним аспектом, суди перевіряють наявність угоди між Україною та країною, громадяни якої є учасниками процесу, про взаємодопомогу у сімейних та цивільних справах. Якщо така угода існує, вона має пріоритет над внутрішнім законодавством [3].

В міжнародному приватному праві існує концепція так званих «кульгаючих» відносин, коли розлучення, отримане в одній країні, не визнається в іншій. Це часто відбувається через те, що подружжя хоче розійтися, використовуючи законодавство своєї країни, але країна, де вони перебувають, не визнає це рішення через власні правила визнання іноземних розлучень, які мають певні критерії. Хоча, загальна тенденція в доктрині міжнародного приватного права схиляється до визнання іноземних розлу-

чень, деякі країни мають специфічні положення, які дозволяють визнати іноземне розлучення за певних умов. Наприклад, в Іспанії законодавство чітко визначає, що рішення про розлучення, прийняті за кордоном, мають юридичну силу у відповідності до іспанського права. На Кубі рішення про розлучення, винесене за межами країни, визнається, якщо воно підтверджене за законність і обґрунтованість кубинським консульством у тій країні, де було розірвано шлюб. Міжнародні угоди про правову допомогу з деякими країнами, як-от Албанія, Греція, Ірак, Італія, Ємен, Кіпр, Китай, Монголія, Сербія, не містять специфічних правил щодо розірвання шлюбів, тоді як інші встановлюють певні колізійні засади для таких ситуацій [12, с. 276].

Можемо підсумувати, що дослідження особливостей укладання шлюбів з іноземним елементом показало розходження в матеріальному праві різних країн, які мають значний вплив на колізійне регулювання сімейних відносин. Законодавство багатьох країн передбачає, що формальні аспекти шлюбу визначаються за законами місця його укладання, тоді як матеріальні аспекти - за особистим законом кожної з сторін. Вирішення колізійних ситуацій вимагає урахування можливості зворотного відсилання до права іншої держави, а також міжнародних конвенцій та двосторонніх угод, які можуть впливати на розв'язання таких колізій. Розгляд розлучень також викликає ряд складностей, пов'язаних з визнанням шлюбів та їх розірванням у різних країнах. Це призводить до колізій, коли одна країна не визнає шлюб, укладений в іншій, а також коли рішення про розлучення, ухвалене за законами однієї країни, не визнається іншими. Правила щодо розлучення значно варіюються залежно від національного законодавства, створюючи різні умови для його ініціації. В той час як деякі країни мають спрощені процедури розлучення, інші встановлюють ряд обмежень або специфічних умов для його реалізації.

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 32, ст.422

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.179.

3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135

4. Шкурська І.С. Деякі питання укладення шлюбу громадянина України з іноземним елементом. Юридичний науковий електронний журнал. № 10/2022. С. 240-243.

6. Конвенція про згоду на одруження, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 7 листопада 1962 року. URL:https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/conmarr.shtml(дата звернення: 04.03.2024)

7. Лопата Н. Особливості реєстрації шлюбу за участю іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні. 2015.URL: http://legal.duan.edu.ua/images/stories/Files/2015/19.pdf.(дата звернення: 04.03.2024)

8. Шимон С.І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн: [навчальний посібник]. К.: КНЕУ, 2004. 220 с.

9. Калакура В. Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. Право України. 2013. No 7. С.145–154.

10. Кузьменко С.Г. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2010. 316 с.

11. Овчаренко А. Визнання реєстрації та розірвання шлюбу за двосторонніми міжнародними договорами, укладеними Україною. URL: www.justinian.com.ua.(дата звернення: 09.03.2024)

12. Міжнародне приватне право: навчальний посібник [за заг. ред. проф. В. М. Гайворонського, проф. В. П. Жушмана]. Київ: ЮрінкомІнтер, 2007. 360 с.

Гронік О.О.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, аспірант за спеціальністю «Право»

МОЖЛИВІСТЬ ОТРИМАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПОШКОДЖЕНЕ МАЙНО ЗА ДЕРЖАВНОЮ ПРОГРАМОЮ «ЄВІДНОВЛЕННЯ»

Після року повномасштабної війни проти росії, Верховна Рада України проголосувала за законопроект, який передбачає за собою надання компенсації українському народові, чиє нерухоме майно постраждало в результаті ведення війни росією та завдання безлічі ракетних ударів по цивільному населенню. Урядом було створено проект прогами компенсації за несправедливу долю безвинного цивільного населення, та надання компенсації за пошкоджене чи зруйноване житло.

Вже 10 травня 2023 року у застосунку «Дія» з'явилась окрема послуга «єВідновлення» – через неї можна було подати електронне інформаційне повідомлення про пошкодження або руйну-

вання квартири чи будинку. Саме на основі цих інформаційних повідомлень наповнюється реєстр пошкодженого та знищеного майна. Після подачі інформаційного повідомлення українці через «Дію» отримали можливість подати заявку на компенсацію за пошкодження житла [1].

Людина, яка подала заявку через застосунок "Дія", попадає в певну черговість. Орган місцевого самоврядування, який відповідає за територію, де розташований об'єкт, протягом 30 днів повинен зробити певні кроки. Окрім можливості подачі заявки через застосунок, існує можливість подачі через ЦНАП, орган соціального захисту, нотаріуса.

На підставі того, що вони побачать, роблять відповідний акт й заповнюють так званий чек-лист, який є додатком до постанови і в якому зазначено узагальнені моменти, які можуть бути пошкоджено: чи це вікна, чи це дах, чи це двері, чи це якась стіна.

Рішення про надання/відмову у наданні компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна підлягає затвердженню рішенням виконавчого органу ради, військової адміністрації населеного пункту або військово-цивільної адміністрації населеного пункту протягом п'яти календарних днів з дня прийняття Комісією з розгляду питань щодо надання компенсації такого рішення.

Пріоритетне право на отримання компенсації має: учасник бойових дій; особа з інвалідністю внаслідок війни; особа з інвалідністю I та II групи; багатодітна сім'я та інші особи визначені пунктом 5 Постанови.

Компенсація надається для придбання будівельної продукції з метою виконання поточного чи капітального ремонту самостійно отримувачем компенсації або шляхом замовлення виконання відповідних послуг та робіт і має бути використана протягом 12 місяців з дня отримання.

З відкриттям державної програми, спершу було запроваджено надання коштів на термінові ремонти – до 200 тис гривень. З 1 серпня 2023 року на Київщині стартував другий етап програми «єВідновлення». Власники зруйнованого житла можуть заявку на отримання безготівкового сертифіката для придбання нової квартири чи будинку. Наприкінці січня 2024 року стартував новий тип компенсації за зруйноване житло: який передбачає відшкодуван-

ня капітальних ремонтів, а не лише дрібних компенсації. Можливість компенсації зросла до 350 тис. грн для квартир або до 500 тис. грн для приватних будинків на капітальний ремонт [2].

Передбачається, що особа може отримати компенсацію у двох формах: у вигляді сертифіката на придбання житла чи у вигляді грошової суми для самостійного будівництва.

Сертифікат можна використати при придбанні як вже існуючого об'єкта нерухомості, так і для інвестування в будівництво.

Для використання сертифіката, перед придбанням житла необхідно повідомити про намір укласти відповідний правочин (наприклад, через нотаріуса) та дочекатись погодження. Надалі у людини є 30 днів на укладення відповідного договору. Відомості про що вчинення договору вносяться до реєстру, після чого гроші за сертифікатом перераховують на рахунок продавця.

Для того щоб отримати кошти, необхідно відкрити спеціалізований рахунок «єВідновлення» в одному з банків-учасників програми. Відкрити картку можна як у банківському застосунку, так і в фізичному відділенні банку, дана послуга пропонується значною кількістю банків.

Платежі можливо здійснити лише у будівельних магазинах або ж на оплату послуг ремонтних бригад чи компаній, які зареєстровані у системі. Гроші зберігаються на рахунку 12 місяців (18 – для окремих видів нерухомості), після чого невикористані кошти повертаються державі. Гроші будуть надходити двома траншами. Спочатку 70% від погодженої суми, згодом – ще 30%.

Рішення про надання компенсації заявнику ухвалює створена місцевою громадою комісія. Комісії безпосередньо за чек-листом з визначення розміру допомоги для відновлення пошкодженого житла, що визначений в Постанові оцінюють руйнування та ухвалюють рішення про суму компенсації [3].

Слід зазначити, що відшкодування шкоди надається лише за певними умовами, серед основних є такі: шкода спричинена збройною агресією Російської Федерації (з 24 лютого 2022 року); житло розташоване на території України, що не окупована Російською Федерацією та на якій не ведуться активні бойові дії; інформація про право власності наявна у Державному реєстрі

речових прав на нерухоме майно; житло реально може бути відновлене [4].

Важливим моментом є те, що після завершення ремонту необхідно буде відзвітуватись з фотографіями результатів.

Нині за держпрограмою вже подано більш як 10 тис. заявок, найбільше угод із житловими сертифікатами реалізовано в Київській області, в Києві, Харківській та Миколаївській області. Подібних проектів у світі ще не було.

Також слід звернути увагу, що фінансування цього проекту іде за рахунок коштів фонду ліквідації збройної агресії російської федерації. Кошти, які закумульовані на цьому рахунку, — це арештовані кошти російських банків на території країни.

Аналіз та практика функціонування програми «єВідновлення» виявили кілька ключових проблемних аспектів, серед яких неможливість надання допомоги при відсутності правовстановчих документів чи прав власності на пошкоджене майно серед постраждалих осіб, або питання справедливості визначення компенсації та відсутність надання підтримки особам, які власними силами виконали ремонтні роботи, через відсутність можливості змінити місце перебування.

1. Програма єВідновлення — поради юристів, як не втратити компенсацію на ремонт житла і реальні кейси: https://thepage.ua/ua/economy/yevidnovlennya-2024-algoritm-dij-pravovi-nyuansi-realni-kejsi

2. Закон України № 2923- IX від 23.02.2023 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

3. ПКМУ № 381 від 21.04.2023: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-п#Text

4. Програма допомоги від держави для власників пошкодженого чи зруйнованого майна – ДІЯ: https://erecovery.diia.gov.ua/damaged.html

Даниленко Л.С.

гурсантка 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого,

ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ РІЧЧЮ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Право користування чужою річчю є важливим і складним аспектом цивільного права, що відображає взаємовідносини між власниками та користувачами майна. Ця тема стає особливо актуальною в контексті сучасних викликів суспільства та розвитку правової системи. Проблеми, пов'язані з правом користування, породжують дискусії щодо встановлення меж і обмежень для власників та користувачів майна, а також впливу спеціальних речових прав на ці відносини. У цьому контексті вирішення проблемних питань управління майном стає важливим завданням для подальшого розвитку цивільного права.

Право користування чужою річчю може приймати різні форми, такі як сервітут , узуфрукт, узус, а також квазиузуфрукт та суперфіцій. Ці різновиди права носять свої особливості та мають власні проблемні питання.

Право користування чужим майном, зокрема через сервітути, є важливим елементом цивільного права, який регулює відносини між власниками та користувачами майна. Сервітутні права надають особі можливість користуватися чужою річчю чи майном у визначених межах, що встановлені законом чи договором. Проте, цей тип права має свої особливості та породжує ряд проблемних питань, які потребують уважного вивчення та вирішення [1, с.34].

У контексті права користування чужим майном сервітути мають велике значення. Сервітут дозволяє одній особі користуватися майном іншої особи в обмеженому обсязі і на певних умовах. Наприклад, це може бути право проходу чи проїзду через земельну ділянку іншої особи, право на випас худоби на сусідніх лугах, або право користування водою для поливу.

Проте, існують певні проблемні питання, пов'язані з правом сервітуту. Серед них можна виокремити питання про обмеження прав власника, які можуть виникнути внаслідок сервітуту, нео-

днозначність у визначенні меж та умов користування майном, а також питання щодо відповідальності за порушення сервітутних прав. У постанові Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі №551/176/16-ц [2] зазначено, що земельний сервітут повинен встановлюватися у спосіб найменш обтяжливий для власника земельної ділянки щодо якої пропонується встановлення земельного сервітуту. У постановах Верховного Суду від 06 червня 2018 року у справі №539/1427/16-ц [3], від 17 вересня 2018 року у справі №127/1417/16-ц [4] зазначено, що умовою встановлення земельного сервітуту є неможливість задовольнити потреби власника або землекористувача земельної ділянки для ефективного її використання в інший спосіб. У постанові Верховного Суду від 12 січня 2022 року у справі №663/917/17 [5] зазначено, що умовою встановлення сервітуту є неможливість задоволення такої потреби в інший спосіб, тобто якщо власник земельної ділянки відмовляється укласти договір про встановлення земельного сервітуту або сторони не можуть дійти згоди про його умови.

Узуфрукт та узус — це два різних типи права користування чужою річчю та одержання плодів і доходів , кожен з яких має свої особливості та обмеження.

Узуфрукт передбачає повне користування та одержання доходів від чужої речі без зміни її субстанції. Узуфруктарій має право володіти, користуватися та одержувати будь-які доходи з цієї речі, навіть передавати її у користування третім особам. Це право не може передаватися спадкоємцям та припиняється із смертю узуфруктарія. Також він не може змінювати річ ні з яких причин, і несе відповідальність перед власником майна за будь-яке завдане збитку.

Узус, натомість, передбачає лише користування чужим майном без одержання доходів. Узуарій може користуватися річчю для особистих потреб, але не має права на одержання будь-яких доходів від неї. Відмінною рисою узусу є те, що він не передбачає повного користування та одержання доходів з майна.

Квазиузуфрукт — це юридична конструкція, яка захищала легатарія від втрати права на споживані речі, такі як гроші. Проте виникає питання, чи може таке право вважатися узуфруктом або узусом.

Суперфіцій передбачає право користування земельною ділянкою для забудови. Проте важливо враховувати питання щодо обов'язків суперфіціарія, таких як сплата за користування та обов'язок утримування землі в належному стані. Статтею 417 ЦК України передбачено, що у разі припинення права користування земельною ділянкою, власник земельної ділянки та власник будівлі визначають правові наслідки такого припинення. Якщо знесення будівлі (споруди), що розміщена на земельній ділянці, заборонено законом (житлові будинки, пам'ятки культурної спадщини тощо) або є недоцільним у зв'язку з явним перевищенням вартості будівлі (споруди) порівняно з вартістю земельної ділянки, суд може з урахуванням підстав припинення права користування земельною ділянкою постановити рішення про викуп власником будівлі (споруди) земельної ділянки, на якій вона розміщена, або про викуп власником земельної ділянки будівлі (споруди), або визначити умови користування земельною ділянкою власником будівлі (споруди) на новий строк [6]. Верховний суд (справа №466/5373/17 (Постанова КЦС ВП від 22.05.2019 року)), скасовуючи рішення попередніх інстанцій та передаючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції акцентує увагу у своїй Постанові на необхідності визначення повного кола власників об`єкта нерухомості, побудованого на спірній земельній ділянці. Загалом питання, які мають бути вирішені судом можна визначити як наступні: чи дорівнює сторона договору суперфіцію власнику новобудови, чи є власники квартир/ приміщень співвласниками будівлі, і хто саме у підсумку має викупити земельну ділянку?[7]

Проблемні питання, пов'язані з правом користування, включають обмеження прав власника, визначення меж та умов користування майном, а також відповідальність за порушення сервітутних прав.

Узагальнюючи, право користування чужою річчю породжує різні проблемні питання, пов'язані з об'єктом права, обмеженнями та обов'язками суб'єктів цього права. Отже, вирішення цих проблемних питань є важливим завданням для подальшого розвитку цивільного права.

1. *Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.*
2. *Постанова Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі №551/176/16-ц. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_14_03_2018_roku_u_spravi_551_176_16_ts/*
3. *Постанова Верховного Суду від 06 червня 2018 року у справі №539/1427/16. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/74687875?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_campaign=verdictum_text&utm_content=jl08*
4. *Постанова Верховного Суду від 17 вересня 2018 року у справі №127/1417/16ц. URL:https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_17_09_2018_roku_u_spravi_127_1417_16_ts/*
5. *Постанова Верховного Суду від 12 січня 2022 року у справі №663/917/17. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=102595488&red=1000031966bb01d4e04f9e5392728bd4e215eb&d=5*
6. *Цивільний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text*
7. *Колток Маргарита. Суперфіцій - які ризики? https://www.counsel.kiev.ua/post/%D1%81%.....8%D0%BA%D0%B8*

Данищук М.Л.

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника аспірант кафедри цивільного права

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО НАДАННЯ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ

10 серпня 2023 року було ухвалено Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» (надалі – «Закон»), який набрав чинності 02 березня 2024 року. З пояснювальної записки до Закону, а також аналізу його тексту стає зрозуміло, що за основу при розробці була взята Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2019/770 щодо певних аспектів, які стосуються контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг від 20 травня 2019 року.

Так, поняття «цифровий контент» в Законі визначається як дані, що створюються і надаються в цифровій формі [1]. При цьому Закон надає невичерпний перелік цифрового контенту, до

якого належать: комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги.

Поняття «цифрова послуга» у Законі визначається як послуга, що надає можливість споживачу створювати, обробляти, зберігати та поширювати дані у цифровій формі або отримувати доступ до таких даних, а також здійснювати будь-які інші дії з даними у цифровій формі, що були створені чи завантажені споживачем або іншими користувачами такої послуги [1]. При цьому цифровий контент та/або цифрові послуги можуть розроблятися відповідно до специфікації споживача [2].

Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» визначає обов'язки виконавця щодо надання цифрового контенту та/або цифрової послуги, визначає суб'єктивні та об'єктивні критерії відповідності такого контенту та послуг (ст. 4), а також встановлює відповідальність за порушення вимог цього Закону.

До суб'єктивних критеріїв відповідності цифрового контенту та/або цифрової послуги належить, зокрема, кількість, якість, функціональність, сумісність та інші ознаки згідно договору; придатність для використання у визначених договором цілях; цифровий контент та/або послуга надаються у найновішій існуючій версії з подальшим оновленням, якщо інше не передбачено договором; споживач отримує контент та/або послугу разом з усіма додатками, приналежностями, застосунками та інструкціями згідно умов договору (ст. 5 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги»).

Водночас до об'єктивних критеріїв відповідності цифрового контенту та/або цифрової послуги належить: придатність для використання відповідно до мети, з якою зазвичай використовуються цифровий контент та/або цифрова послуга такого самого виду; відповідність вимогам щодо якості, включаючи інтероперабельність, функціональність, сумісність, доступність, безперервність надання та безпечність використання, які є звичайними для цифрового контенту та/або цифрової послуги такого самого виду; надання у кількості, які є звичайними для цифрового контенту та/або цифрової послуги такого самого виду; відповідність демоверсії цифрового контенту та/або цифрової послуги, що надавалася виконавцем споживачу для ознайомлення до моменту укладення

договору (ст. 6 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги»).

У випадку невідповідності цифрових послуг та/або цифрового контенту заявленим у договорі об'єктивним та суб'єктивним критеріям Закон надає право споживачу вимагати надання інших цифрових послуг та/або цифрового контенту, або ж пропорційно зменшити ціну в розумний строк (14 днів), або відмовитися від договору. Тягар доказування відповідності при цьому несе виконавець (ст. 12).

Відповідно до ст. 4 Закону, обов'язок виконавця вважається виконаним, якщо:

- цифровий контент чи будь-які засоби, які уможливлюють доступ до цифрового контенту чи його завантаження, стають доступними для споживача безпосередньо або за допомогою фізичного чи віртуального пристосування, обраного споживачем для таких цілей;

- цифрова послуга стає доступною для споживача безпосередньо або за допомогою фізичного чи віртуального пристосування, обраного споживачем для таких цілей.

При здійсненні обробки персональних даних споживача виконавець зобов'язаний дотримуватися вимог Закону України «Про захист персональних даних» (ч. 2 ст. 14 Закону). Також, відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону, виконавець зобов'язаний зареєструватися на Єдиному державному веб-порталі для споживачів у сфері електронної комерції [3].

Крім вказаного, виконавець зобов'язаний утримуватися від використання будь-якого контенту, відмінного від персональних даних, який наданий або створений споживачем у зв'язку з використанням цифрового контенту та/або цифрової послуги, наданих виконавцем, крім випадків, якщо такий контент:

- не має жодної користі без цифрового контенту та/або цифрової послуги, наданих виконавцем;

- об'єднаний виконавцем з іншими даними і не може бути виокремлений або таке виокремлення потребує непропорційних зусиль;

- пов'язаний виключно з діяльністю споживача під час використання цифрового контенту та/або цифрової послуги, наданих виконавцем;

- створений споживачем спільно з іншими споживачами, які мають можливість продовжити використання такого контенту (ч. 3 ст. 14 Закону).

У свою чергу, у разі відмови від договору споживач зобов'язується утримуватися від використання цифрового контенту та/або цифрової послуги, наданих виконавцем, та від надання їх третім особам (ч. 1 ст. 15 Закону).

Положення ст. 8 Закону спрямовані на попередження порушень у сфері права інтелектуальної власності: виконавець зобов'язаний гарантувати споживачу, що надані ним цифровий контент та/або цифрова послуга не порушують жодних прав третіх осіб [3].

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів забезпечує належний рівень захисту споживачів цифрового контенту та цифрових послуг і здійснює державний контроль за додержанням Закону, а також володіє компетенцією накладати штрафи. Зокрема, за порушення вимог Закону до суб'єктів господарювання можуть застосовуватися санкції у вигляді штрафу:

- у десятикратному розмірі вартості цифрового контенту або послуги – якщо порушення пов'язано із надання такого контенту або послуги;

- у трикратному розмірі від вартості цифрового контенту або послуги, якщо порушення пов'язано із невідповідною якістю, а якщо цифровий контент або послугу надав ФОП, що не веде обов'язковий облік доходів і витрат або якщо цифровий контент та/або цифрова послуга були надані в обмін на персональні дані споживача – розмір штрафу встановлено на рівні п'ятдесяти НМДГ (або 850 грн) [2].

Суб'єкт господарювання несе відповідальність за своєчасне та повне погашення нарахованих штрафних санкцій і має право їх оскаржити в адміністративному та/або судовому порядку.

1. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10.08.2023 року № 3321-IX. Законодавство України – офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text

2. Молкодавець М. Новий закон «Про цифровий контент та цифрові послуги» набуває чинності 2 березня – що треба знати». AIN.UA – електронний онлайн-журнал. URL: https://ain.ua/2024/03/01/novyj-zakon-pro-czyfrovyj-kontent-ta-czyfrovi-poslugy/

3. Богатчук Д. Новий закон про цифровий контент та цифрові послуги». Право в умовах війни – електронне видання. URL: https://law-in-war.org/novyj-zakon-pro-czyfrovyj-kontent-ta-czyfrovi-poslugy/

Зайчук Л.М.

здобувачка освіти групи ПБ-20-2 ННІ права
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ ПРО ВІДІБРАННЯ ДИТИНИ

В сучасному світі однією з найважливіших сфер є захист прав дітей. Звернення до суду щодо відібрання дитини від батьків або опікунів є складним та відповідальним кроком, який має серйозні наслідки для всіх сторін. Проте, існують ситуації, коли відібрання дитини є необхідним, хоч і специфічним заходом для захисту її інтересів та забезпечення належного виховання та умов для розвитку.

Відповідно до статті 9 Конвенція ООН про права дитини, Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини [1].

Сімейний кодекс України, своєю чергою, у статті 161 зазначає, що якщо дитина не може бути передана жодній із цих осіб, суд на вимогу органу опіки та піклування може постановити рі-

шення про відібрання дитини від особи, з якою вона проживає, і передання її для опікування органу опіки та піклування [2].

Частина перша статті 162 Сімейного кодексу України повідомляє, що якщо один з батьків або інша особа самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання [2].

Примусове виконання рішення про відібрання дитини здійснюється органами державної виконавчої служби в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження» (далі – Закон), на підставі виконавчих листів, що видаються судами. Частиною 1 статті 18 Закону передбачено, що виконавець зобов'язаний вживати передбачених цим Законом заходів щодо примусового виконання рішень, неупереджено, ефективно, своєчасно і в повному обсязі вчиняти виконавчі дії [3].

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження», підлягають примусовому виконанню рішення на підставі ухвал, постанов судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законом [3].

Сама процедура отримання виконавчого документа особою є нескладною й будується за заявочним принципом, за яким необхідно протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили звернутися з письмовою заявою до суду. Дані виконавчого документа попередньо вносяться до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія надсилається відповідному стягувачу у формі листа в паперовому або електронному вигляді [4, с. 75].

Варто зазначити, що виконання рішень про відібрання дитини може здійснювати виключно орган державної виконавчої служби, приватні виконавці не мають таких повноважень, оскільки відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 5 Закону, Приватний виконавець здійснює

примусове виконання рішень, передбачених статтею 3 Закону, крім рішень про відібрання і передання дитини, встановлення побачення з нею або усунення перешкод у побаченні з дитиною [3].

Порядок виконання рішення про відібрання дитини зазначений у статті 64 Розділу VIII Закону, яка зазначає, що під час виконання рішення про відібрання дитини державний виконавець проводить виконавчі дії за обов'язковою участю особи, якій дитина передається на виховання, із залученням представників органів опіки і піклування. За необхідності державний виконавець може звернутися до суду з поданням щодо вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу [3].

У разі якщо боржник перешкоджає виконанню рішення про відібрання дитини, до нього застосовуються відповідні заходи, передбачені Розділом XI [3].

Проте, існують певні проблеми у виконанні рішень про відібрання дитини, зокрема те, що батьки зловживають своїми правами та відсутністю адміністративних чи інших засобів відповідальності за такі вчинки. Проблемами є не так юридичні аспекти, як психологічні та фінансові, оскільки відібрання дитини від батьків або одно з батьків може призвести до стресу, тривоги та психологічних проблем у дитини. Яскравим прикладом такої проблеми є рішення Попаснянського районного суду Луганської області від 19 червня 2018 року по справі № 423/1685/17. Предметом позову в цій справі було вирішення питання про відібрання дитини матір'ю у батька, при наявності рішення суду про визначення місця проживання дитини. Рішенням районного суду від 25 квітня 2017 року місце проживання малолітньої було визначено за місцем проживання її матері - позивачки. Іншим рішенням суду від 21.12.2017 року ухвалено відібрати неповнолітню у батька і передати її матері. Дитина була повернута матері примусово. Проте 19 лютого 2018 року, відповідач попросив про побачення з дитиною, написав розписку, що зобов'язується її повернути, але так і не повернув, натомість утримував у себе. Судом встановлено, що єдиною підставою для відібрання дитини у батька є рішення районного суду від 25 квітня 2017 року, яке було залишено без змін Рішенням Апеляційного суду Луганської області від 3 липня

2017 року, тому суд задовольнив позов матері про відібрання і повернення дитини в повному обсязі [5].

У такій ситуації наявне непросте завдання для матері, яка знову й знову вимушена звертатися до суду з проханням про відібрання дитини. Це не лише затрати часу, грошей та душевних сил для неї, але й психологічний тиск на саму дитину.

Отож, сьогодні в Україні існують певні проблеми у законодавстві, яке регулює виконання рішень про відібрання дитини, ці проблеми потребують серйозних змін та доповнень з урахуванням найкращих міжнародних практик та стандартів у сфері захисту прав дитини. Важливо не лише привести вітчизняне законодавство у відповідність з міжнародними нормами, а й забезпечити його ефективне практичне функціонування. Це передбачає впровадження механізмів, які забезпечать виконання рішень про відібрання дітей швидко, ефективно та відповідно до інтересів самої дитини. Такий підхід сприятиме підвищенню рівня захисту прав найвразливішого сегменту суспільства та сприятиме створенню сприятливих умов для їхнього здорового розвитку та щасливого дитинства.

1. *Конвенція про права дитини: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 р. Дата оновлення: 16. 11. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text*
2. *Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 01. 01. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text*
3. *Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 08. 03. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text*
4. *Бондарева А. В., Дяченко С. В. Виконання судових рішень як заключна стадія цивільного процесу. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Т. 1, № 3(28). С. 74–77. URL: https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3(28).323*
5. *Рішення Попаснянського районного суду Луганської області від 19.06.2018 р. у справі № 423/1685/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/74982408*

Зубейко Є.Р.

студентка групи 18-21-03, Факультет адвокатури Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПРОБЛЕМАТИКА КОНКУРЕНЦІЇ СПОСОБІВ ОСКАРЖЕННЯ ЗАОЧНОГО РІШЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Заочний розгляд справи є важливим конструктивним елементом в системі цивільного судочинства, що характеризується як особливий порядок розгляду та вирішення цивільних справ в межах позовного провадження. Вказаний процесуальний інститут відповідає загальним принципам цивільного судочинства та покликаний забезпечувати прискорення та збільшення його ефективності [3].

Заочне рішення ухвалюється у випадках коли відповідач як фізично, так і процесуально був відсутній при розгляді справи. Тобто ні своїми діями, ні будь-яким іншим способом не повідомив причини своєї неявки у судове засідання чи бажання брати участь у розгляді справи. Водночас, якщо має місце множинність учасників на боці відповідача, заочний розгляд справи можливий лише у випадку неявки у судове засідання всіх відповідачів [5].

Ухвалення заочного рішення, на перший погляд, має низку переваг для учасників справи, серед яких насамперед слід виокремити швидкий та ефективний розгляд справ, спрямований на підвищення рівня відповідальності зі сторони відповідача, усунення зловживань з його боку та покликане не допускати безпідставного затягування процесу [4].

Разом із тим, реалізація окремих положень інституту заочного розгляду справи у цивільному процесі на сьогодні має низку недоліків, які часто призводять до недотримання прав обох сторін справи. Зокрема, аналізуючи судову практику, можна простежити, що часто відбувається ухвалення заочних рішень у справах, де відповідач не був повідомлений належним чином про дату час і місце судового засідання, що призводить до суттєвого порушення інтересів останнього. Крім цього неоднозначними видаються

положення закону, які визначають порядок та механізм набрання заочним рішенням законної сили.

Водночас серед усіх існуючих проблем та недоліків законодавчого регулювання процедур заочного розгляду справи, найбільш актуальною, на наше переконання, постає проблематика конкуренції способів оскарження заочного рішення.

У разі ухвалення заочного рішення і позивач, і відповідач мають право ініціювати його перегляд у порядку, передбаченому ЦПК України. Позаяк цей вид рішення ухвалюється за відсутності останнього, для нього передбачений спрощений (пільговий) порядок перегляду за його письмовою заявою судом, який ухвалив таке рішення. Позивач, водночас, має право оскаржити дане рішення в загальному порядку, тобто в порядку апеляційного провадження [5].

При цьому, конкуренція способів оскарження виникає у випадку коли позивач та відповідач одночасно реалізують своє право на перегляд заочного рішення й, відповідно, позивач подає апеляційну скаргу, а відповідач заяву про перегляд. Обидві процесуальні дії стосуються однієї справи, яка в силу очевидних обставин, не може одночасно знаходитись у провадженні різних судів – першої та апеляційної інстанції. Внаслідок цього виникає проблема, оскільки чинне процесуальне законодавство України не містить чіткої регламентації дій суду у випадку, коли обидві сторони одночасно оскаржують та/або заявляють про перегляд заочного рішення. Це, в свою чергу, може призводити до правової невизначеності та затягування вирішення справи.

Вирішення окресленої проблеми можна простежити крізь призму аналізу матеріалів судової практики, який демонструє, що суди в подібних ситуаціях, як правило, надають пріоритет саме перегляду заочного рішення судом першої інстанції. Такий підхід, на наш погляд, можна вважати доцільним, адже у разі скасування заочного рішення судом, який його ухвалив, автоматично нівелюється об’єкт апеляційного перегляду за скаргою позивача.

Зокрема, у постанові Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 1 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» відмічається, що «у випадку одночасного подання відповідачем до місцевого суду заяви про перегляд заоч-

ного рішення з клопотанням про поновлення строку на подання заяви про перегляд, у той час як відповідне рішення оскаржене позивачем в апеляційному порядку й апеляційна скарга прийнята до розгляду, апеляційне провадження не може бути проведене до розгляду місцевим судом цієї заяви. У такому випадку справа повертається до місцевого суду» [2].

Як приклад доцільно також навести постанову Верховного Суду від 07.09.2022 у справі № 294/1347/17 (провадження № 61-4584св22), де апеляційний суд повернув скаргу, вказавши, що заочне рішення суду першої інстанції не переглядалося в порядку, встановленому статтями 284–287 ЦПК України, що є обов'язковим для подальшого його оскарження в апеляційному суді [1].

З наведеного можна зробити висновок, що при вирішенні проблеми конкуренції способів оскарження заочного рішення перевага має надаватися саме перегляду в суді першої інстанції. Такий підхід, на наш погляд, є більш раціональним, оскільки, якщо заяву про перегляд заочного рішення буде задоволено, це рішення скасовується, й в апеляційному провадженні, ініційованому позивачем, вже не буде самого об'єкта апеляційного перегляду.

1. *Постанова Верховного Суду Касаційного цивільного суду від 07.09.2022 р. у справі № N 294/1347/17; N 61-4584св22. URL: https://ips.ligazakon.net/document/C023562 (дата звернення: 10.04.2024).*
2. *Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку : Постанова Верхов. Суду України від 24.10.2008 р. № 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08#Text (дата звернення: 25.03.2024).*
3. *Рекомендація № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 367 засіданні заступників міністрів 28 лютого 1984 року*
4. *Узагальнення практики судами першої та апеляційної інстанції процесуального законодавства при розгляді цивільних справ у порядку заочного розгляду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005705-13#top (дата звернення: 16.03.2024).*
5. *Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 20 лют. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 16.03.2024).*

Кириченко В.О.

курсантка Військово-юридичного інституту, 2 курс, 1 група НЮУ імені Ярослава Мудрого

ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ведення воєнного стану в будь-якій країні має серйозні соціальні та правові наслідки, особливо у сфері власності та майнових прав. Україна в цьому відношенні не є винятком. Розпорядження майном в умовах воєнного стану має значний вплив на економічну ситуацію, підприємницьку діяльність та громадянське життя.

Приписи ч. 5 ст. 41 Конституції України передбачають, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток:

1. З мотивів суспільної необхідності.

2. За підставами та в порядку, визначених законом.

3. З обов'язковою умовою попереднього та повного відшкодування його вартості. Примусове відчуження такого майна допускається лише в умовах воєнного або надзвичайного стану [1].

Питання примусового відчуження або вилучення майна в умовах воєнного стану регулюється рядом нормативно-правових актів, зокрема статтею 41 Конституції України, статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, статтею 353 Цивільного кодексу України, а також Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (2013).

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], в рамках воєнного стану можуть застосовуватися два різних способи припинення права власності на майно:

1. Примусове відчуження: це застосовується до майна, яке знаходиться у приватній або комунальній власності. Цей процес передбачає передачу такого майна для потреб оборони шляхом видачі відповідних документів у встановленому порядку.

2. Вилучення: це застосовується до майна державних підприємств та господарських об'єднань. Таке майно також передається для потреб оборони шляхом видавання відповідних документів.

Ці заходи припинення права власності можуть бути здійснені в рамках тимчасових обмежень, встановлених указом Президента України про введення воєнного стану, та здійснюватися військовим командуванням або спільно з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Відповідно до положень частини 1 статті 3 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах воєнного стану приймається військовим командуванням, яке має право разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану.

Об'єктом відчуження можуть бути рухоме майно (транспортні засоби, обладнання) та нерухоме майно (будівлі, споруди тощо).

Відповідно до ч. 2 ст. 353 ЦК України в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості [3].

Про примусове вилучення майна обов'язково складається акт. В Акті зазначаються наступні відомості:

- назва військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження або вилучення майна;

- відомості про власника майна, а саме - для юридичних осіб - повне найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код, для фізичних осіб - прізвище, ім'я, по батькові, постійне місце проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів

- відомості про документ, що встановлює право власності на майно (у разі наявності);

- опис майна, достатній для його ідентифікації (для нерухомого майна - відомості про місцезнаходження (адреса), для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби) - відомості про реєстраційний попереднього повного відшкодування

вартості майна, номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані;

- сума виплачених коштів (у разі попереднього повного відшкодування вартості майна).

Акт підписується власником майна і уповноваженими особами військового командування та скріплюється печатками військового командування.

Під час дії воєнного стану примусове вилучення майна може здійснюватись і за відсутності його власника. У такому випадку акт складається без участі власника і за першої можливості вручається під розписку особі, у якої вилучається майно, або її уповноваженому представнику.

Право державної власності на майно виникає з дати підписання акту [5].

Можливість вимагати повернення майна залежить від того, чи є особа колишнім власником. Ця формула законодавства створює умови для захисту інтересів приватних осіб.

Право на подання адміністративного позову про примусове відчуження земельної ділянки та інших об'єктів нерухомого майна, розміщених на ній, за мотивами суспільної необхідності належить органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування. Згідно з частиною 1 статті 267 Кодексу адміністративного судочинства України, такі органи мають право на цей засіб захисту та можуть викуповувати відповідні об'єкти для суспільних потреб. Відповідно до Постанови Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі № 707/1298/22 [4], Верховний Суд України (КЦС ВС) зауважив, що законодавець визначив адміністративні суди як компетентні для розгляду справ щодо примусового відчуження земельних ділянок та інших об'єктів нерухомого майна через мотиви суспільної необхідності, згідно зі статтями 350 та 351 Цивільного кодексу України. У даній справі оскаржувалося розпорядження та акт щодо примусового відчуження транспортного засобу позивача. Спір, що виник, стосувався майнових прав позивача та мав приватноправовий характер, оскільки спірні відносини виникли через рішення про примусове відчуження майна, яке, на думку позивача, порушувало його права. Таким чином, позивач правомірно звернувся до суду з позовом у порядку

цивільного судочинства. Отже, суд апеляційної інстанції прийняв невірний висновок щодо юрисдикції даного спору та закриття провадження у справі.

Отже, згідно зі статтею 41 Конституції України та відповідним законодавством, примусове відчуження майна може бути застосоване лише з попереднім або наступним обов'язковим відшкодуванням його вартості у порядку і на засадах, встановлених законом. Рішення про примусове відчуження або конфіскацію майна приймають компетентні органи, зокрема військове командування, разом з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

1. *Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр*
2. *Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.*
3. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. − 2003. − № 40-44. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15*
4. *Постанова від 13.09.2023 № 707/1298/22 Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: https: //verdictum.ligazakon.net/document/113560656?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03*
5. *Сніжна Валерія. Примусове вилучення майна під час дії воєнного стану. URL: https: //jurliga.ligazakon.net/news/216030_primusove-viluchennya-mayna-pd-chas-d-vonnogo-stanu*

Кириченко К.О.

здобувачка освіти групи ПБ-20-2 ННІ права
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ ПРО ВИСЕЛЕННЯ БОРЖНИКА

У сучасному суспільстві проблеми, пов'язані з виконанням рішень про виселення боржника, виростають у важливий аспект правової та соціальної сфер. Становлення таких проблем свідчить про складність і важливість вирішення питань, пов'язаних із захистом прав власності, соціальної справедливості та гарантуванням життєвого рівня громадян. Проведення виселення вимагає уважного розгляду обставин справи, врахування інтересів

всіх сторін, а також дотримання законодавчих норм і принципів правосуддя.

Відповідно до статті 47 Конституції України, кожен має право на житло, ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду [1].

Згідно з ч. 1 ст. 431 Цивільного процесуального кодексу України, виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції [2].

Сама процедура отримання виконавчого документа особою є нескладною й будується за заявочним принципом, за яким необхідно протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили звернутися з письмовою заявою до суду. Дані виконавчого документа попередньо вносяться до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія надсилається відповідному стягувачу у формі листа в паперовому або електронному вигляді [3, с. 75].

Примусове виконання рішення про виселення боржника здійснюється органами державної виконавчої служби в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження» (далі – Закон) [4]. Приватний виконавець, відповідно до Закону не наділений повноваженнями щодо виконання рішень про виселення боржника, хоча для отримання цієї посади вимагається відповідна правнича компетенція, досвід практичної юридичної діяльності та високий рівень морально-етичних якостей [5, с. 100].

Стаття 66 Закону передбачає механізм виконання рішення суду про виселення боржника, та зазначає, що примусове виселення полягає у звільненні приміщення, зазначеного у виконавчому документі, від боржника, його майна, домашніх тварин та у забороні боржнику користуватися цим приміщенням [4].

Державний виконавець наступного робочого дня після виділених 10 днів, перевіряє виконання боржником рішення про його виселення. У разі невиконання боржником рішення про його виселення самостійно державний виконавець виконує його примусово, він призначає день і час примусового виселення, про що письмово інформує боржника. Примусове виселення здійснюється у присутності понятих за участю працівників поліції. Про ви-

конання рішення про виселення боржника державний виконавець складає акт, що підписується особами, які брали участь у виконанні рішення про примусове виселення [4].

Якщо виконання рішення здійснюється за відсутності боржника, державний виконавець зобов'язаний провести опис майна, яке у подальшому передається для відповідального зберігання стягувачу або іншій особі, визначеній державним виконавцем. Передане для зберігання майно боржника повертається йому державним виконавцем на підставі акта після відшкодування боржником витрат, пов'язаних із зберіганням такого майна. Зберігання майна здійснюється протягом не більше двох місяців з дня передачі на зберігання. Після закінчення двомісячного строку невитребуване майно реалізується в порядку, визначеному цим Законом [4].

З 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6], в Україні введено режим воєнного стану, а тому варто відмітити пункт 5-2 розділу VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про іпотеку», який зазначає, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування щодо нерухомого майна (нерухомості), що належить фізичним особам та перебуває в іпотеці за споживчими кредитами, зупиняється дія, зокрема статті 40 цього Закону у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судове рішення про звернення стягнення на такі об'єкти [7].

Проте існують певні проблеми, що стосуються виконання рішень про виселення боржника, приміром виникнення конфліктів між виконавцем та боржником або ж обмежена обізнаність громадян щодо механізму виконання рішень виконавцем, яскравим прикладом цього є постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 243/9121/16-ц від 22 квітня 2020 року. Предметом позову у цій справі було визнання неправомірними дії державного виконавця Слов`янського міськрайонного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Донецькій області, зокрема щодо виконання рішення про висе-

лення боржника без надання іншого житла. Скарга на дії державного виконавця мотивована тим, що недієздатну особу виселено з квартири з порушенням закону, не залучено до проведення виконавчих дій орган опіки та піклування, не отримано згоди такого органу на виселення та арешт майна недієздатного, не залучено державний орган охорони здоров`я, представників житлово-експлуатаційної контори. На момент виконавчих дій у квартирі крім позивача та недієздатної особи були зареєстровані та проживали син недієздатного та мати дитини, виконавчі дії проводилися за їх відсутності без попередження про виселення, проникнення до квартири здійснено шляхом зламу замків та зрізання металевих дверей без мотивованого судового рішення. Позивач вважала зазначені дії державного виконавця незаконними. Проте суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій ухвалювали аналогічне рішення на користь державного виконавця і не вбачали порушень у вчинюваних ним діях [8]. Це свідчить про низький рівень обізнаності позивача щодо правил виконання рішень щодо виселення особи.

Отож, варто зазначити, що проблеми, пов'язані з виконанням рішень про виселення боржників, можуть бути складними, а їхнє ефективне вирішення потребує комплексного підходу, що враховує інтереси всіх сторін, дотримання встановлених законодавчих норм і принципів справедливості. На нашу думку, доцільно було б дозволити виконання рішень про виселення боржника також і приватним виконавцям, оскільки особи, які заміщують дану посаду мають відповідну кваліфікацію, а процедура виконання рішення чітко передбачена законом, також варто використовувати ефективні стратегії та механізми урегулювання конфліктів, розвивати соціальні програми підтримки для боржників - це може сприяти зменшенню проблем, пов'язаних з виконанням рішень про виселення. Важливо мати на увазі, що вирішення таких питань потребує спільних зусиль держави, громадських організацій, правозахисних організацій та громадянського суспільства.

1. *Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01. 01. 2020 р. URL: http://surl.li/lwrs*
2. *Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 20. 02. 2024 р. URL: http://surl.li/lolf*

3. *Бондарева А. В., Дяченко С. В. Виконання судових рішень як заключна стадія цивільного процесу. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Т. 1, № 3(28). С. 74–77. URL: http://surl.li/sgqje*
4. *Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 08. 03. 2024 р. URL: http://surl.li/iizn*
5. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ, 2021. № 2 (50). С. 178.*
6. *Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.04.2020 р. у справі № 243/9121/16-ц. URL: http://surl.li/sgqjl*
7. *Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 19. 10. 2023 р. URL: http://surl.li/blyne*
8. *Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV. Дата оновлення: 01. 01. 2024 р. URL: http://surl.li/cjbsi*

Коломієць К.В.

студентка 3 курсу 5 групи Факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Сучасному суспільству притаманний перманентний динамічний розвиток та прагнення до рішучих, ефективних змін. Не стоїть осторонь й Україна, яка спираючись на позитивні світові практики та тенденції, активно впроваджує новітні інформаційні технології в окремі державні процеси, зокрема, у сфері електронного урядування та судочинства. Зокрема, одним із таких інноваційних кроків стало запровадження Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи судочинства, найбільш примітною підсистемою якої на сьогодні є «Електронний суд».

Відзначимо, що функціонування електронного суду є нагальною потребою сьогодення, оскільки його впровадження здатне модернізувати судову систему, зробивши її більш прозорою, доступною та економною, а також стабілізувати суспільні відносини, забезпечуючи оперативне вирішення спорів та полегшення процедур доступу до правосуддя [1, с.83; 2, с. 386].

Метою цієї доповіді є аналіз практики впровадження підсистеми «Електронний суд» в цивільному судочинстві, а також визначення переваг та недоліків зазначеного інституту.

Запроваджуючи інструменти електронного судочинства в Україні, український законодавець орієнтувався, насамперед, на естонську модель, що, зокрема, знайшло своє відображенні і в нових процесуальних кодексах. Цей крок став основою для впровадження в державі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС). Створення цієї системи мало на меті спростити подачу всіх документів до суду, автоматизувати документообіг судових установ, забезпечити онлайн розгляд судових справ та надати значну інформаційну підтримку суддям та всім учасникам судового процесу [3, с. 431].

ЄСІТС має модульну структуру. До її складу входять такі модулі, як офіційний веб-портал «Судова влада України», підсистема «Електронний суд», єдиний контакт-центр судової влади України; модуль «Автоматизований розподіл», Електронний кабінет, модуль «Судова статистика» та ін.

Хоча впровадження ЄСІТС в Україні розпочалося ще у 2019 році, саме пандемія COVID-19 та пов'язані з нею карантинні заходи значно прискорили цей процес. Першою запровадженою підсистемою ЄСІТС став «Електронний суд», який вже наразі активно використовується для багатьох судових процесів. «Електронний суд» або «Е-Суд» – це один із сервісів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, доступ до якого здійснюється після реєстрації користувачем Офіційної електронної адреси (Електронного кабінету). «Електронний суд» забезпечує обмін електронними документами між учасниками судового процесу, дає можливість користувачу подавати позовні заяви та інші передбачені законом процесуальні документи, а також отримувати судові рішення та інші електронні документи [4, с.112].

З впровадженням ЄСІТС виникло багато спірних моментів, зокрема, і щодо способів звернення до суду в електронній формі. Так, у практиці Верховного Суду сформувалося два підходи, які викладені, зокрема, в ухвалі від 22 червня 2022 року у справі № 204/2321/22, а саме: 1) направлення документів на офіційну елек-

тронну адресу суду; 2) направлення через підсистему «Електронний суд» [5].

Проаналізувавши наведені фактори, можна дійти висновку, що поява ЄСІТС є досить позитивним аспектом у розвитку загальної системи електронного урядування. Останнє надає можливість визначити та подискутувати на предмет її переваг та недоліків. Безперечно, впровадження електронного судочинства в Україні є сміливим кроком, який веде до суттєвих змін та виводить вітчизняну систему правосуддя на новий рівень. Саме тому, вважаємо за доцільне насамперед окреслити переваги сервісів ЄСІТС, до яких, зокрема, можна віднести такі.

1. Зручність, економія часу та коштів, що зумовлено тим, що такий сервіс надає можливість фізичній або юридичній особі направити до будь-якого суду країни пакет необхідних документів за допомогою мережі Інтернет, навіть не виходячи з дому. Також така автоматизована система надає можливість економити на транспортних витратах для того, щоб дістатись до того чи іншого суду, а також на витратах, що пов'язані з друкуванням необхідних паперів.

2. Автоматизація документообігу та мінімізація зловживань, що дістає свого прояву в електронному зберіганні даних, онлайн-засідань, системі автоматизованого управління документами тощо. Безумовно, це призведе до поліпшення доступу до системи правосуддя та підвищення її ефективності.

3. Сприяння єдності судової практики. Данна перевага зумовлена тим, що розробка та впровадження універсального формату обміну даними, передбачить передачу справ та документів між системами документообігу різних судів.

4. Оперативність обміну документів. Зазначений сервіс суттєво пришвидшує процес доставки таких документів, а також розширює доступ громадян до правосуддя, адже будь-хто, хто зареєстрований у ЄСІТС, може надсилати чи ознайомлюватися із документами процесу, в якому бере участь.

5. Утвердження принципів доступності та відкритості правосуддя; прозорості та підзвітності. Останнє пояснюється тим, що надіслати чи переглянути документ може кожен учасник процесу, який пройшов процедуру реєстрації в системі та має особистий

електронний цифровий підпис. А перевага прозорості та підзвітності обумовлюється тим, що всі судові засідання та документи доступні в електронному вигляді, а також зростає підзвітність суддів та інших учасників судового процесу, і, відповідно, зменшується ризик корупційних проявів.

Разом із тим, задля об'єктивності аналізу, не можна не відзначити й низку певних недоліків функціонування відповідної системи, а саме:

1. Сервіс вимагає високого рівня захищеності інформації та стабільного доступу до мережі Інтернет. За умов сьогодення не виключені збої через ракетні удари по об'єктах критичної інфраструктури та хакерські атаки, які зумовлюють блокування на деякий час сервісу. Також користувачі мобільного застосунку «Є-Суд» скаржаться на те, що система зависає, «викидає» з особистого кабінету на середині процесу завантаження, при цьому не зберігаючи завантажені матеріали.

2. Недоступність певним категоріям громадян та недовіра до електронних систем. Це пояснюється тим, що значна частина населення не долучена до цифрової культури й традиційно користується паперовими носіями правової інформації. Також існує вагомий відсоток громадян, які не довіряють інноваційним електронним системам, що вимагає проведення комплексної інформаційно-роз'яснювальної кампанії, спрямованої на підвищення довіри суспільства до електронного суду.

3. Відсутність ідентифікації за професійним статусом. Це зумовлено тим, що система не виокремлює ні адвоката, ні прокурора. Ідентифікація відбувається лише за РНОКПП фізичної особи, а довіреність представника формується в системі без прив'язки до професійного положення чи статусу.

4. Відсутність повідомлень або сповіщень про надходження у систему нових процесуальних документів. Сервіс не позначає жодним чином надходження нових документів від суду або учасників справи, що на практиці часто зумовлює пропуск строків оскарження або виконання ухвал, що не були вчасно отримані або переглянуті користувачем в особистому кабінеті.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що впровадження електронного судочинства в Україні, є очевидним кроком до кращого.

Подібне нововведення має суттєво вплинути на роботу судів, зробивши її більш оперативною, прогнозованою та зручною для всіх учасників процесу. Маємо надію, що Україна не лише подолає всі труднощі, але й стане взірцем для інших країн у впровадженні гуманного, справедливого та неупередженого судочинства.

1. *Шкарнега О. С. Електронний суд в Україні: переваги та недоліки / О. С. Шкарнега // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 83-86.*
2. *Попов О. І. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система як засіб забезпечення оперативності цивільного судочинства. Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та праві: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ. 19-20 квіт. 2018 р. Київ. 2018. С. 386-388.*
3. *Логінова Н. І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства / Н. І. Логінова [Електронний ресурс]. – URL: http://www.apdp.in.ua/v72/61.pdf (дата звернення 21.04.2024).*
4. *Самборська О. Послуга щодо отримання від суду процесуальних документів у електронному вигляді, а також СМС-повісток поступово набирає популярності серед учасників процесу [Електронний ресурс]. –URL:https://rd.zt.court.gov.ua/sud0620/pres-centr/novunu/50077/ (дата звернення 21.04.2024).*
5. *Сакара Н. Використання ЄСІТС під час розгляду цивільних справ: огляд окремих правових позицій ВС URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_ESITS.pdf (дата звернення 21.04.2024).*

Купріянчук А.В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, здобувач ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право

ПОНЯТТЯ «ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» В ДОКТРИНІ ПРАВА

Термін «штучний інтелект» або англійською – «artificial intelligence» було вперше застосовано ще у 1956 році у Стенфорді [3]. Сьогоднішній етап розвитку штучного інтелекту – це етап розробки генеративного штучного інтелекту, який уже є творцем значного обсягу цифрового контенту: текстів, зображень, музики тощо. Водночас в доктрині права проблематика визначення сут-

ності штучного інтелекту, його основних ознак, поняття досі залишились недостатньо дослідженими, що свідчить про актуальність теми.

Сьогодні існує багато різноманітних визначень поняття «штучний інтелект». Різноманітність дефініцій спричинена тим, що дослідження явища штучного інтелекту здійснюється низкою наукових галузей: і програмуванням, і філософією, і психологією, і біологією та іншими, кожна з яких концентрує увагу на важливих для неї ознаках, а також тим, що штучний інтелект є дуже динамічним явищем, яке перебуває в безперервному розвитку. Крім того, складність полягає у тому, що власне визначення «інтелекту» не є однозначним та повним через складність його дослідження [6].

Кембриджський словник надає таке визначення: «Штучний інтелект – це використання комп'ютерних програм, які мають деякі якості людського розуму, такі як здатність розуміти мову, розпізнавати картини та вчитися на досвіді» [2]. З цього визначення можемо зробити висновок, що штучний інтелект має саме таку назву через здатність до навчання, завдяки чому має можливість виконувати задачі, які традиційно виконує людина.

В українській доктрині існує підхід, відповідно до якого штучний інтелект називають роботом. Однак, як правильно зазначив Є.О. Мічурін, штучний інтелект може бути вмонтованим не лише у робота, але й мати вигляд комп'ютерної програми (зокрема, у комп'ютерній штучній нейромережі) [5, с. 69].

Тому розглядати штучний інтелект слід більш широко, без прив'язок до його форм, оскільки невідомо яких форм може набути штучний інтелект в майбутньому з урахуванням стрімкого технологічного прогресу.

Наявність різноманіття понять штучного інтелекту дозволило вченим запропонувати класифікацію останнього. Науковці виокремлюють наступні класифікації штучного інтелекту: слабкий штучний інтелект – орієнтований на вирішення одного чи декількох завдань, що виконує чи може виконати людина; сильний штучний інтелект – орієнтований на вирішення всіх завдань, що виконує чи може виконати людина; штучний суперінтелект – штучний інтелект, що значно розумніший від людини в будь-

якій сфері людської життєдіяльності, що наділений свідомістю і суб'єктивними переживаннями [9].

О.А. Барабанов запропонував наступне поняття штучного інтелекту: штучний інтелект – це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини [3].

Запропонована дефініція не містить ознак, які могли б характеризувати штучний інтелект як правове явище і були відображені у ній. Зокрема не зрозуміло, які саме когнітивні функції людини здатен повторити штучний інтелект?

В цьому контексті слід звернути увагу на перший у світі Закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act). схвалений Європейським парламентом 13 березня 2024 року і який став консенсусом думок всіх європейських країн щодо штучного інтелекту і має забезпечити безпеку та дотримання прав громадян у сферах, де застосовується штучний інтелект.

Закон про штучний інтелект від 13 березня 2024 року містить і визначення штучного інтелекту, яке стане обов'язковим до використання всіма країнами ЄС після набрання Законом чинності.

Відповідно до вищезгаданого Закону, штучний інтелект – це машинна система, призначена для роботи з різними рівнями автономності, що може демонструвати адаптивність після розгортання, яка для явних або неявних цілей, на основі отриманих вхідних даних робить висновок та генерує результати, наприклад прогнози, контент, рекомендації або рішення, які можуть впливати на фізичні чи віртуальні середовища [1].

Аналіз наведеного поняття дозволяє виділити наступні його основні характеристики:

1. це машинна система, яка може генерувати певний результат;

2. результат генерується на основі певних вхідних даних;

3. процес генерування результату відбувається автономно, тобто за відсутності будь-якого впливу людини.

4. результат генерується для досягнення певних цілей.

С.К. Рамазанов, А.І. Шевченко та Є.О. Купцова не надали власного поняття штучного інтелекту, але навели його ознаки, до яких на їхню думку належать: 1) сприйняття навколишнього середовища й складність реального світу; 2) обробка інформації: збір та інтерпретація вихідних даних; 3) прийняття рішень, включаючи міркування, навчання й вживання заходів; 4) досягнення заздалегідь визначених цілей [8].

Вище наведені ознаки дійсно відповідають ознакам штучного інтелекту. Однак науковці не зазначили, що штучний інтелект також є машинною системою, яка здатна діяти самостійно без зовнішнього впливу, тобто автономно.

Сприйняття навколишнього середовища й складність реального світу не є визначальною ознакою штучного інтелекту, але може вважатися додатковою ознакою.

Парамонова О.Ю., Варава І.П. надали наступне визначення штучного інтелекту – це певна комп'ютерна програма (комплекс програмних засобів), яка на основі запиту користувача збирає доступні їй дані, проводить їх аналіз та обробку, після чого видає деяку інформацію (виконує певні дії). Такий результат виглядає як результат інтелектуальної роботи, що нагадує людські мисленнєві процеси [9].

Наведене поняття можна вважати найбільш вдалим із всіх запропонованих, оскільки відповідає більшості ознак штучного інтелекту. Однак в цьому понятті відсутня згадка про автономність штучного інтелекту.

Крім того, потребуються подальші дослідження щодо питання співвідношення понять «машинна система» та «комп'ютерна програма» для більш чіткої характеристики сутності штучного інтелекту.

1. Artificial Intelligence Act (European Parliament, March 2024). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf (дата звернення: 25.04.2024);

2. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus / Cambridge University Press. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/artificial-intelligence (дата звернення: 26.04.2024);

3. Барабанов О.А. Визначення терміну «Штучний інтелект». Інформація і право. 2023. № 1(44). С. 32-49. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/5_28.pdf (дата звернення: 27.04.2024);

4. Карпенко В. Гіпотетичне майбутнє універсального штучного інтелекту. Філософія науки: традиції на інновації. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренко. 2011. № 1(3). С. 6. (дата звернення: 25.04.2024);

5. Мічурін, Є. О. Правова природа штучного інтелекту. Форум Права, 2020. 64(5), 67–75. URL: http://doi.org/10.5281/zenodo.430062 (дата звернення: 27.04.2024);

6. Мойсюк О.В. Право інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом. 2020. URL: http://ekmair. ukma.edu. ua/ bitstream/ handle/123456789/18665/Moisiuk_Pravo_intel-ektualnoi_vlasnosti_na_ obiekty,_stvoreni_shtuchnym_intelektom.pdf?sequence=5 (дата звернення: 27.04.2024);

7. Парамонова О.Ю., Варава І.П. Місце штучного інтелекту в системі права. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. К.: НАУ, 2023. № 3(68). С. 73-80. URL: https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/61750 (дата звернення: 02.05.2024);

8. Рамазанов С.К., Шевченко А.І., Купцова Є.О. Штучний інтелект і мен: стратегія розвитку, структура, методологія, принципи і проблеми. Штучний інтелект, 2020, № 4, 14-23, URL:https://doi.org/10.15407/jai2020.04.014 (дата звернення: 02.05.2024);

9. Стефанишин Н.М., Схаб-Бучинська Т.Я. Штучний інтелект в системі об'єктів цивільних прав. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. №3. С. 126-131. URL: http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/17322 (дата звернення: 27.04.2024).

Лівановський М.І.

курсант Військово-юридичного інституту, 2 курс, 1 група НЮУ імені Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЖИТЛОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Виклик, що стоїть перед Україною в контексті воєнного стану, надзвичайно актуальний та складний. Військові конфлікти та збройні війни, які відбуваються на території країни, безперечно впливають на всі сфери суспільного життя, включаючи житлові правовідносини. Тому, тема впливу воєнного стану на житлові правовідносини в Україні має надзвичайну актуальність у зв'язку з сучасними політичними та військовими подіями в країні. Розуміння цього впливу дозволить краще зрозуміти та ефективніше вирішувати нагальні проблеми, що виникають у сфері житлового

будівництва, власності та користування житлом в умовах воєнного конфлікту.

Останні роки в Україні відзначаються змінами у категоріях спорів, які виникають у зв'язку з житловими правовідностями. Якщо раніше суди переважно розглядали спори, пов'язані з визнанням особи такою, що втратила користування житлом, приватизацією житла або виселенням з неприватизованого житла, то сьогодні актуальнішими стали інші питання.Одним з найбільш актуальних питань є визначення статусу членів сім'ї колишнього власника житла з урахуванням положень статей 405 та 406 Цивільного кодексу України та інших нормативних актів. Це питання стає предметом судових розглядів у зв'язку зі змінами в сімейних та житлових відносинах, такими як розриви шлюбу, розлучення, зміни місця проживання та інші.

Зокрема варто звернути увагу на Постанову Вищого Господарського Суду (ВП ВС) від 8 червня 2022 року у справі № 362/643/21, яка стосується питання юрисдикції окремих спорів цієї категорії. За обставинами справи військовослужбовець попередньо оскаржив в адміністративному суді відмову житлової комісії військової частини в зарахуванні його на квартирний облік. . Ця постанова створює чітке розуміння юрисдикційних питань у справах, пов'язаних із військовою службою, та визначає компетенцію судів у вирішенні таких спорів. Варто звернути увагу на кілька ключових аспектів цієї постанови. По-перше, вона уточнює, що військова служба є різновидом публічної служби, що відкриває шлях для визначення відповідальності та захисту прав військовослужбовців через адміністративні суди. Це створює юридичний механізм для вирішення спорів, пов'язаних з соціальним захистом та правами військових осіб, відповідно до встановлених нормативно-правових актів.

Постанова Касаційного Господарського Суду від 2 лютого 2022 року у справі № 754/12394/19 розглядає питання звернення стягнення на предмет іпотеки у воєнний час. Банк, який взяв на себе стягнення за іпотеку, отримав право власності на квартиру і пізніше продав її позивачеві. Позивач звернувся до суду з вимогою виселення попереднього власника квартири, який продовжував проживати там, без надання йому альтернативного житла. Апе-

ляційний суд вирішив, що з моменту, коли банк став власником квартири, вона втратила статус об'єкта іпотеки. Отже, гарантії, які захищають попереднього власника від виселення без забезпечення іншого житла, не застосовуються до нього (відповідно до частини 4 статті 109 Житлового кодексу України). Суд визначив, що суди першої та апеляційної інстанцій помилялися, вважаючи, що при перепродажу квартири банком, гарантії, передбачені законом, не поширюються на іпотекодавця. У даному випадку житло було придбано іпотекодавцем частково за кредитні кошти, тому на нього поширюються відповідні правові норми, незалежно від того, скільки разів квартира була перепродана.

Однак варто зазначити, що зазвичай суди першої інстанції вважають справи, пов'язані з правами споживачів комунальних послуг під час воєнного стану, за недостатньо важливі, тому вони рідко потрапляють на розгляд до суду касаційної інстанції. Однак в одній з таких справ Касаційний цивільний суд Верховного Суду вирішив розглянути справу по суті та зробив висновок, що не можна відключати електропостачання споживачеві під час розгляду його спору з постачальником електроенергії , оскільки причина відключення електроенергії не має значення, і незалежно від її правової підстави, електропостачання не може бути припинене до завершення судового розгляду спору.

Отже, аналізуючи вищезазначені судові постанови, можемо зробити висновок про важливість усвідомлення впливу воєнного стану на житлові правовідносини в Україні. По-перше, вирішення житлових спорів в умовах воєнного конфлікту вимагає чіткого розуміння юрисдикційних питань, особливо в контексті військової служби, іпотечних відносин та прав споживачів комунальних послуг. По-друге, суди мають враховувати індивідуальні обставини кожного конкретного випадку, щоб забезпечити справедливе та належне захист прав учасників житлових відносин, особливо в умовах воєнного стану. Такий підхід сприяє забезпеченню правової стабільності та захисту інтересів громадян в надзвичайних ситуаціях. В цілому, розуміння та усвідомлення впливу воєнного стану на житлові правовідносини допомагає судам ефективно вирішувати нагальні проблеми, що виникають у цій сфері, та забезпечує правову стабільність в країні.

1. *Постанова КЦС ВС від 22 червня 2022 року у справі № 296/7213/15. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/105011832?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.24808562.930749535.1714800762-903406405.1708678376#_gl=1*85k6l5*_gcl_au*MTIyNDM4MzAyNy4xNzA4Njc4Mzc2*
2. *Постанова КЦС ВС від 2 лютого 2022 року у справі № 754/12394/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/103132384?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.1223801.930749535.1714800762-903406405.1708678376#_gl=1*147k5a3*_gcl_au*MTIyNDM4MzAyNy4xNzA4Njc4Mzc2*
3. *Постанова КЦС ВС від 12 вересня 2022 року у справі № 361/5632/21. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/106190962?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.34262121.930749535.1714800762-903406405.1708678376#_gl=1*1pbn00s*_gcl_au*MTIyNDM4MzAyNy4xNzA4Njc4Mzc2*

Лечковська Н.М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, студентка другого курсу бакалаврату

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ПРАВО НА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ ЯК ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА

Серед особистих немайнових прав, що забезпечують природнє існування фізичної особи, які закріплені в Цивільному кодексі України (дані – ЦК України) [8], важливе місце займають право на свободу та право на особисту недоторканість. Ці права слід віднести до фундаментальних прав людини, оскільки їх об'єктом є такі блага як свобода та недоторканність. Проблематика особистих немайнових прав завжди була актуальною, але в сучасний період, коли в Україні триває війна, набула особливої уваги. Сьогодні на перший план виступають такі питання як здійснення досліджуваних прав, їх обмеження та захист у разі порушення чи невизнання.

Проблематика правового регулювання, правової природи та змісту права на свободу та права на особисту недоторканість розглядалися у працях таких науковців як В.В. Кожан, П.М. Рабінович, Р.О. Стефанчук, О.О. Пунда та інших.

Нормативно-правова база, яка забезпечує охорону досліджуваних прав є широкою та включає як міжнародне, так і національне законодавство, а саме: Загальну декларацію прав людини (стаття 3) [1], Конвенцію про захист прав та основоположних свобод (стаття 5) [2], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (стаття 9) [5], Конституція України (стаття 29) [1], ЦК України (статті 288-289).

Для людини, яка перебуває у соціальному середовищі, категорія свободи є визначальною, вона простежується у будь-якому праві [6, с.236-237]. В цивілістиці прийнято вважати, що законодавчо закріплена «можливість особи безперешкодно визначати свою поведінку та приймати рішення на власний розсуд з метою задоволення власного інтересу, не порушуючи при цьому свободи інших осіб окреслюється поняттям «особиста свобода» [4, с.244]. Іншими словами, особисту свободу можна розглядати як особисту незалежність, якою наділена кожна фізична особа та ніхто не може бути її позбавлений, крім випадків, передбачених в законі.

В ч. 2 ст. 288 ЦК України право на свободу окреслюється через дії, які не можна застосовувати до особи, дії, які визначаються як порушення цього права, а саме: забороняються будь-які форми фізичного чи психічного тиску на фізичну особу, втягування її до вживання спиртних напоїв, наркотичних та психотропних засобів, вчинення інших дій, що порушують право на свободу. Перелік цих дій не вичерпується заборонами, встановленими у цій статті, та охоплює й інші дії, які будуть перешкоджати особі на власний розсуд визначати свою поведінку, включаючи будь-яке втручання третіх осіб. Найповніше сутність права на свободу розкривається через основні ознаки особистих немайнових прав, серед яких особистісність, немайновість та цілеспрямованість на задоволення потреб людини [6, с.237].

Право на особисту свободу – це особисте немайнове право людини (фізичної особи) на самостійний вибір моделі власної поведінки та визначення змісту вчинків, а також право на свободу від обмежень власної волі з метою забезпечення вільного та всебічного розвитку особистості. А відтак, право на особисту свободу – це гарантія захисту не тільки зовнішнього, але і внутрішнього світу людини.

В широкому розумінні право на свободу можна розглядати як таке, що включає свободу пересування, свободу слова, свободу договору, свободу віросповідання, свободу на мирні зібрання, свободу на вибір роду занять тощо.

Право на недоторканість за своїм змістом та сутністю є близьким до права на свободу. «Недоторканність – це збереження у цілісності, захищеність від будь-якого посягання з боку будь-кого» [4, с. 245].

Право на особисту недоторканність включає право на тілесну та психічну недоторканність. Слід розглянути ці дві складові цього права окремо.

Тілесна недоторканність – це захист від будь-яких посягань, які можуть заподіюватись особі фізичного болю чи інших втручань в її тіло .

По-перше, під цим аспектом недоторканності ми можемо розуміти заборону катування, побиття, тортури чи інше жорстоке, нелюдське поводження, яке завдає фізичного болю. По-друге, існує також можливість медико-біологічного втручання без відповідної на це згоди людини, особливо в контексті експериментів, що стосуються нових медичних технологій, наукових та клінічних досліджень.

Окремо виділена норма в ч. 3 ст. 289 ЦК України, що стосується фізичної недоторканності дітей, що передбачає: «Фізичне покарання батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками, вихователями малолітніх, неповнолітніх дітей та підопічних не допускається».

Україна ратифікувала Конвенцію про права дитини в 1991 році, і це стало важливим кроком для захисту прав дітей в нашій країні. Право дитини на недоторканність - це важлива гарантія на захист від посягань і втручання в життя дитини, що дає можливість дітям відчувати безпеку і повагу до щодо себе. Методи виховання дітей повинні бути гуманним та безпечними, тому законом забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, а також покарання різних видів.

Розглядаючи поняття «фізична недоторканність», слід зауважити, що воно поширюється як на тіло людини за життя, так і після її смерті. Йдеться про те, що фізична особа за життя наді-

лена правом розпорядитися щодо передачі після її смерті органів та інших анатомічних матеріалів її тіла науковим, медичним або навчальним закладам (ч.4 ст. 289 ЦК України), визначення місця, традицій на способи поховання, надання згоди чи відмови на трансплантацію, розтин, а також право доручити це іншій особі. У випадку коли особа за життя не визначила долю свого тіла це можуть зробити її родичі чи другий із подружжя. Таким чином, навіть після фізіологічної смерті особа не позбавлена права на особисту недоторканість.

Психічна недоторканність - це захист особи від психологічного тиску та повага до психічної цілісності, конфіденційність особистих думок, почуттів, емоцій та захист від впливу з боку інших осіб.

Порушення психічної недоторканності може проявлятися у примусовому нефізичному впливі на інтелектуальні, волові та емоційні аспекти внутрішнього світу людини. Ці порушення можуть бути викликані різними методами, такими як погрози, маніпуляції, систематичні приниження, гіпноз, навіювання, переслідування або застосування спеціальних медичних препаратів. Цікавим є те, що під час прослуховування аудіо чи перегляду, фільмів, новин, реклами, використовуючи різні засоби й технології, може також здійснюватися вплив на підсвідомість споживача, що є заборонено чинним національним законодавством.

Обмеження права особи на свободу і права на особисту недоторканність, насамперед, є перешкоджання свободи дій і пересування особи внаслідок прямого фізичного або психічного примусу. Вони потребують захисту від свавільного втручання. Будь-яке позбавлення волі має не тільки здійснюватись відповідно до основних процесуальних норм національного законодавства, а й відповідати меті міжнародних стандартів, тобто захищати людину від свавілля влади.

У процесі захисту права на свободу та особисту недоторканність також важливо враховувати можливість виникнення відшкодування моральної шкоди внаслідок порушення цих прав. З особливостей захисту випливають також особливості самозахисту названих прав. Момент виникнення в особи права на самозахист особистих немайнових прав, що забезпечують її природне

існування, перенесений на більш ранній термін виявлення особою загрози порушення свого права. Що ж до меж застосування самозахисту, то він має відповідати характеру посягання. Водночас, слід звернути увагу на те, що «Право на свободу та особисту недоторканість є за своїм характером природним, утім не є абсолютним» [7, с. 86] і можуть бути обмежені, але тільки на підставах та в порядку, які чітко визначені в законі.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що зміст права на свободу та права на особисту недоторканість в контексті цивільних правовідносин полягає в праві власного вибору поведінки, що стосується фізичної свободи, вільного вибору та власного волевиявлення щодо особистої недоторканості та в можливості вимагати від інших осіб поведінки, яка не буде перешкоджати здійснювати ці права. Кожна фізична особа має право на захист від будь-яких посягань, які можуть заподіювати особі фізичних та нефізичних страждань, обмежувати її свободу в широкому розумінні цього поняття.

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. (дата оновлення: 01.08.2021). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Конституція України від 28.06.1996 р. (дата оновлення: 01.01.2020). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Майкут Х.В Право на свободу та право на особисту недоторканність у контексті нормативного забезпечення та прецендентної практики Європейського суду з прав людини. Юридичний науковий електронний журнал. Львів 2021. - №4. - С. 243-248. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/60.pdf

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII від 19.10.73 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

6. Паращук Л. Г Свобода як особисте немайнове благо. Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи: збірник тез доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (09 квітня 2010р.). Тернопіль, 2010. С. 236-239.

7. Слінько Т.М. Право на особисту недоторканість як невід'ємне право людини і громадянина Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиків. читання: зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих

учених, аспірантів і студентів (2–3 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 85–87. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14395/3/Slinko-85-87.pdf

8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. (дата оновлення: 27.04.2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3842

Лозінський О.П.

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова студент 3 курсу, за спеціальністю «Право»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Насамперед, для розкриття теми, вважаємо за необхідне, визначити, що розуміється під визначенням договору оренди. Договір оренди – це домовленість двох сторін, за якою наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк. Правове регулювання даного договору зазнало змін у зв'язку із введенням воєнного стану.

Загально прийнято, що питання щодо оренди майна, яке перебуває у приватній власності фізичних та юридичних осіб, врегульоване нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та Господарського кодексу України (далі – ГК України). Однак після початку повномасштабної збройної агресії, 28 лютого 2022 р. Торгово-промислова палата України видала лист № 2024/02.0-7.1 з адресатом «Всім, кого це стосується». Цим листом затверджено початок повномасштабної агресії проти України як форс-мажорну обставину, тобто обставину непереборної сили [1]. Відповідно до ч. 3 ст. 14 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» саме Торгово-промислова палата України затверджує форс-мажорні обставини, тобто обставини непереборної сили [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [3]. У зв'язку із зазначеним орендарі мають право вимагати зменшення розміру орендної плати. Звертаючись до господарського законодавства,

то орендар може вимагати зниження орендної плати, якщо умови господарювання, передбачені у договорі, змінилися через обставини, за які він не несе відповідальності, або якщо стан об'єкта оренди істотно погіршився (ч. 2 ст. 286 ГК України) [4]. Аналогічна норма також існує у ЦК України, а саме в частині 4 статті 762. Згідно з цією нормою, орендар може вимагати зменшення орендної плати, якщо можливість користування майном істотно зменшилася через обставини, за які він не несе відповідальності [3].

Внаслідок введення воєнного стану окрім зменшення розміру орендної плати орендар також має право на звільнення від неї відповідно до ч. 6 статті 762 ЦК України, за якою наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не може бути використане ним через обставини, за які він не відповідає [3]. Відповідно такими обставинами і є введення воєнного стану в Україні. Отже, орендар, озброївшись згаданим вище листом Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. та доказами неможливості використання орендованого майна, має звернутися до орендодавця із відповідною заявою [5].

Для того, щоб отримати знижку на оренду або звільнення від сплати оренди, наймачу необхідно подати наймодавцеві заяву з долученням документу, який підтверджує настання форс-мажорних обставин. Останній видає наказ, в якому підтверджує рішення про застосування знижки чи звільнення. Період, протягом якого надається орендна знижка або звільнення від оплати встановлюються у рішенні Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування або у наказі орендодавця. Зменшити суму орендної плати або тимчасово припинити її нарахування можуть тоді, коли об'єкт оренди потребує капітального ремонту, наприклад через обстріли, або об'єкт оренди не забезпечується комунальними послугами, що передбачені договором. В такому разі орендар також має звернутися до орендодавця із заявою, в якій навести відповідне обґрунтування [6].

Щодо обліку орендної плати державного і комунального майна: для орендарів державного (комунального) майна питання сплати орендної плати під час дії воєнного стану регулює постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2022 року № 634

«Про особливості оренди державного та комунального майна в період дії воєнного стану» [7]. Нею визначено категорії орендарів (обсяг розрахунків яких зменшено на 50%), які звільняються від орендної плати, для них надається пільга з орендної плати та умови дії такої пільги [8].

Отже, з введенням воєнного стану, виникає потреба у перегляді умов договорів оренди. Таку змогу надала Торгово-промислова палата України затвердила повномасштабну воєнну агресію як форс-мажорну обставину, що надає можливість орендарям звільнитися від виконання зобов'язань. Але варто пам'ятати, що загальний підхід полягає в необхідності взаємодії між сторонами договору для вирішення питань, пов'язаних із змінами умов оренди. Враховуючи вище сказане, нові правові норми, якими регулюється дія воєнного стану, надають учасникам орендних правовідносин інструменти для адаптації до таких змін та забезпечують механізми захисту їхніх прав та інтересів.

1. *Торгово-промислова палата України лист № 2024/02.0-7.1 URL: https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf*
2. *Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997. Відомості Верховної Ради України. 1998, № 13, ст. 52. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text*
3. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text*
4. *Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. ст.144. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text*
5. *Воєнний стан та оренда: другий виклик долі. Сучасний бухгалтерський портал. URL: https://ibuhgalter.net/articles/981*
6. *Як працюють договори оренди в час воєнного стану. ТрастМі Юридична фірма. URL: https://trustme.ua/yak-pratsyuyut-dogovory-orendy-v-chas-voyennogo-stanu/*
7. *«Про особливості оренди державного та комунального майна в період дії воєнного стану»: Постанова Кабінету Міністрів України № 634 від 27 травня 2022 року. Офіційний вісник України. 2022. № 46. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-п#Text*
8. *Уманців Галина, Сінтюк Яна. Особливості оподаткування оренди державного і комунального майна у період воєнного стану; Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці : III міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 2022. С. 442.*

Мазур Т.Є.

Державний податковий університет ННІ права, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ПРО ВСЕЛЕННЯ СТЯГУВАЧА ТА ВИСЕЛЕННЯ БОРЖНИКА

Виконання рішення про вселення стягувача та виселення боржника є завершальною стадією судового процесу. Важливо, щоб на законодавчому рівні виконання цих рішень було врегульоване якнайкращим чином, так як питання виселення/вселення є багатогранним та стосується багатьох сфер правових відносин. Також виконавцям потрібно не лише діяти в рамках інструкцій та ЗУ «Про виконавче провадження», а й відслідковувати судову практику КАС у складі ВС та нововведення у зв'язку з воєнним станом. Цим зумовлюється актуальність дослідження. Метою якого є проаналізувати практику застосування нововведень у зв'язку з воєнним станом та напрацювань КАС у сфері виконання рішень про вселення стягувача/виселення боржника, запропонувати власні шляхи вирішення виявлених проблем.

Відповідно до законодавства України примусове виселення являє собою звільнення приміщення, яке зазначене у виконавчому документі, від боржника, його майна, домашніх тварин та у забороні боржнику користуватися цим приміщенням, а примусове вселення полягає у забезпеченні державним виконавцем безперешкодного входження стягувача у приміщення, зазначене у виконавчому документі, та його проживання (перебування) в ньому [1].

Дослідивши практику виявлено, що виконавці досі звертаються до суду щодо отримання рішення про примусове проникнення до житла боржника для виконання рішення про його виселення/вселення стягувача. Приміром, в ухвалі від 19.09.2023 по справі № 568/387/16-ц йдеться мова про звернення виконавця до суду з поданням, в якому він просить надати дозвіл на примусове проникнення до квартири боржника для виконання рішення про

виселення. Суд відмовив у задоволенні подання, вмотивувавши це тим, що матеріали подання не містять достатніх доказів, а відповідно і фактів умисного ухилення боржника від виконання покладених на неї зобов`язань [2]. Отже, практика показує, що досі виникають у виконавців проблеми із тлумаченням закону щодо різниці правової природи й порядку вирішення «примусового вселення/виселення» та «примусового проникнення» до житла.

Також виходить, що ні виконавець, ні суд не взяли до уваги постанову ВС від 30 серпня 2021 року у справі № 686/21643/19, в якій зазначено, що відсутня необхідність в отриманні дозволу суду на проникнення до житла в разі примусового виконання державним виконавцем рішення суду про вселення стягувача. ВС пояснює це тим, що дії державного виконавця щодо примусового вселення стягувача зумовлені наявністю відповідного рішення про це, а отже, виключають необхідність додаткового звернення виконавця до суду для отримання дозволу на проникнення до житла [3].

Нерозуміння різниці між «примусовим проникненням» та «виконанням рішення про вселення/виселення» зумовлене тим, що ЗУ «Про виконавче провадження», а саме ч.4 ст. 18 передбачено право виконавця за наявності вмотивованого рішення суду про примусове проникнення до житла чи іншого володіння фізичної особи безперешкодно входити на земельні ділянки, до житлових та інших приміщень боржника - фізичної особи [1]. Виходить, що за потреби виконавця проникнути до житла боржника при виконанні рішення про його виселення, теж потрібно звертатися до суду для отримання вмотивованого рішення про це. Хоча статті 66, 67, які встановлюють порядок здійснення вселення/виселення не містять пункту про отримання дозволу на проникнення до чужої власності, все одно не зрозуміло, що рішення суду про вселення/виселення включає в себе дозвіл на проникнення до житла за умови невиконання цього рішення боржником. З цього випливає, що однієї постанови КАС щодо цього питання недостатньо. Потрібно внести доповнення або зміни до ЗУ «Про виконавче провадження», так як виконавці впершу чергу спираються саме на нього. Це також допоможе хоч в якійсь мірі зменшити об’єм

роботи судів, які в свою чергу зекономлений час можуть направити на розгляд інших важливіших для суспільства справ.

Ще однією проблемою є застосування на практиці норми про те, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування щодо нерухомого майна (нерухомості), що належить фізичним особам та перебуває в іпотеці за споживчими кредитами, зупиняється дія статті 40 ЗУ «Про іпотеку» (у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судове рішення про звернення стягнення на такі об'єкти) [4]. Через таке тимчасове обмеження гальмується і затягується процес виконання цього виду судових рішень на період дії воєнного стану в країні. Тим самим продовжується проблема з якою зверталися Кисельова та інші до ЄСПЛ – тривале невиконання рішень національних судів [5]. Крім того, це також суперечить положенню п. 1 ст. 6 ратифікованої Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод - право на справедливий судовий розгляд [6]. Адже у своєму дослідженні Бондарева А. та Дяченко С. наголошують, що право на справедливий розгляд є недієвим, якщо компетентним органам дозволяється проголошене судом рішення, яке набрало законної сили, не виконувати [7, с.75]. Отже, варто переглянути це положення та доповнити тим, що воно стосується саме тимчасово окупованих територій, або на яких ведуться активні бойові дії. Адже в спокійних та вільних областях існує можливість виконувати такі рішення суду.

Таким чином, проаналізувавши практику виконання рішень про вселення стягувача/виселення боржника, виявлено, що варто внести зміни до ЗУ «Про виконавче провадження» щодо дозволу на примусове проникнення до житла, щодо якого вже є рішення про виселення боржника чи вселення стягувача. Також внести доповнення до ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», що зупинення дії статті 40 ЗУ «Про іпотеку» стосується лише територій на яких ведуться активні бойові дії або на тимчасово окупованих.

1. *Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII/ Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n859 (дата звернення: 02.04.2023).*
2. *Ухвала Радивилівського районного суду Рівненської області від 19.09.2023 р. у справі № 568/387/16-ц (провадження № 6/568/15/23): Єдиний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113591162 (дата звернення: 02.04.2023).*
3. *Постанова ВС від 30.08. 2021 р. у справі № 686/21643/19 (адміністративні провадження № К/9901/20011/20 № К/9901/35826/20): Єдиний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99250446 (дата звернення: 02.04.2023).*
4. *Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX/ Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#n205 (дата звернення: 02.04.2023).*
5. *Справа «Кисельова та інші проти України» (Заява № 6155/05 та 22 інші заяви) Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Справа, Заява від 09.01.2014. Відомості Верховної Ради України. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_974#Text (дата звернення: 02.04.2023).*
6. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.04.2023).*
7. *Бондарева А. В., Дяченко С. В. Виконання судових рішень як заключна стадія цивільного процесу. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. С. 74-77. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v3-1_2019/3-1.pdf#page=74 (дата звернення: 03.04.2023).*

Максимів Л.М.

аспірант кафедри цивільного права
Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА В ПЕРЕЛІКУ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Ідея оновлення цивільного законодавства зумовлена процесом входження України до Європейського Союзу, а також викликами часу, що продиктовані необхідністю враховувати все нові запити товарних ринків та ринків капіталу на вітчизняній та міжнародній економічних аренах. Більшість прогресивних думок і пропозицій щодо удосконалення положень як Цивільного кодексу України, так і спеціальних законів вже неодноразово висловлювалися фахівцями – цивілістами, але реальні дії, спрямовані на рекодифікацію почали здійснюватися у 2018 - 2019 роках. У цей період сформовано та затверджено робочу групу з питань рекодифікації Цивільного кодексу України. З того часу також проведено значну кількість конференцій, круглих столів та інших обговорень, що присвячені запровадженню сучасних європейських ефективних змін до цивільного законодавства. Відповідно, перші напрацювання пропозицій змін були втілені у Концепції оновлення Цивільного кодексу України, що опублікована у 2020 році. Не оминули увагою й питання щодо визначення місця корпоративних прав серед об'єктів цивільних прав.

Згідно Концепції оновлення Цивільного кодексу України пропонується у розділі ІІІ цього ж Кодексу «Об'єкти цивільних прав» (глави 12–15) розширити перелік таких об'єктів. Зокрема, йде мова про те, що зважаючи на розвиток цивільного обороту доцільно включити до переліку об'єктів цивільних прав корпоративні права, які на практиці вже давно стали таким об'єктом [4, с. 10 – 11]. Оскільки нині ще триває правотворчий процес з даного питання, то варто заздалегідь розглянути вказану ідею з огляду на чинні зміни до ЦК України та теоретичні напрацювання, адже

будь-які нововведення потребують додаткового аналізу та обговорення.

У зв'язку з набуттям чинності новим Законом України «Про акціонерні товариства» від 01.01.2023 року було внесено зміни до ряду статей Цивільного кодексу України. Зокрема, у ч. 1 ст. 177 перелік об'єктів цивільних прав доповнено новим об'єктом – цифровою річчю, а також додано статтю 179-1, у якій закріплено поняття цифрової речі, як блага, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. З даного питання варто провести окреме дослідження. Разом із тим наведений приклад змін вказує, що інших оновлень в переліку об'єктів цивільних прав не відбулося, в тому числі це стосується й відсутності корпоративних прав у вказаному переліку.

Втім корпоративні права, як правове явище, віднайшли своє втілення у нормах Цивільного кодексу України, а саме у ст. 96-1 «Права учасників (засновників, акціонерів, пайовиків) юридичних осіб (корпоративні права)». Відповідно до ч. 1 вказаної статті права учасників юридичних осіб (корпоративні права) розглядаються як сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства. Вказане поняття відображає сутність змісту корпоративних прав, що включають у себе правомочності, які окреслені у ч. 3 ст. 96-1, а саме: брати участь в управлінні юридичною особою, у розподілі прибутку юридичної особи і одержувати його частину (дивіденди), вийти з юридичної особи, здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, паїв, одержувати інформацію про діяльність юридичної особи, одержати частину майна юридичної особи у разі її ліквідації та інші права, що можуть бути визначені законом та установчим документом.

Хоча вказані законодавчі положення не дають прямої відповіді на питання: «Чи можуть корпоративні права бути об'єктом цивільних прав?», тим не менш окремі норми привертають увагу для подальшого аналізу та отримання відповідних висновків. Зокрема, у ч. 2 ст. 96-1 зазначено, що корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь

особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи, а у п. 4 ч. 3 цієї ж статті зазначається, що серед прав учасників (корпоративних прав) є право здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, паїв та інших об'єктів цивільних прав, що засвідчують участь у юридичній особі, у порядку, встановленому законом.

Таким чином, з огляду на норми ст. 96-1 ЦК України об'єктом цивільних прав виступає частка у статутному (складеному) капіталі товариства, цінні папери, паї тощо, а корпоративні права виникають з моменту набуття таких об'єктів. Разом з тим серед переліку корпоративних прав міститься правомочність учасника на відчуження вказаних вище об'єктів, які у свою чергу засвідчують не корпоративні права, а участь у юридичній особі. У зв'язку з цим постає цілком логічне питання, що ж все таки варто визнавати об'єктом цивільних прав – корпоративні права чи частку у статутному (складеному) капіталі товариства, цінні папери, паї? Окрім того, виникає питання про те, який зміст вкладає законодавець у поняття «корпоративні права», «права учасників», «право участі».

Для відповіді на ці питання варто звернутися ще раз до аналізу ч. 1 ст. 177 ЦК України, згідно якої об'єктами цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага. Зміст вказаної норми передбачає відкритий перелік об'єктів цивільних прав, який зводиться до віднесення як вказаних у статті об'єктів, так і не вказаних об'єктів до переліку матеріальних та нематеріальних благ.

З огляду на наведене, кожний існуючий чи потенційний об'єкт цивільних прав може бути таким тільки у тому разі, якщо його можливо окреслити через правову категорію «благо». На рівні положень ЦК України поняття «матеріальне благо» і «нематеріальне благо» не розкрито, тому необхідно звернутися до теоретичних положень. За загальним підходом, матеріальні блага відносять до благ, що мають фізичне втілення та за своєю формою можуть існувати у матеріальному світі, а нематеріальні бла-

га – це, відповідно, блага, що не мають фізичного втілення та не належить до предметів матеріального світу.

Беручи за основу існуюче розуміння матеріальних і нематеріальних благ, доречно проаналізувати ті норми закону, що згадують вказані поняття, і акцентувати увагу саме на нематеріальних благах. Оскільки корпоративні права безпосередньо не мають фізичного втілення у матеріальному світі, то варто розглянути їх віднесення до нематеріальних благ, або ж доведення зворотного.

Зокрема, на основі системного аналізу Розділу ІІІ Цивільного кодексу України робимо висновок, що до нематеріальних благ відносяться тільки об'єкти інтелектуальної власності, інформація та особисті немайнові блага. З огляду на зазначене виникає логічне питання – до якої категорії благ відносини корпоративні права, адже матеріальність корпоративних прав доводити недоречно, а нематеріальний характер корпоративних прав заперечується тільки тому, що на законодавчому рівні таких положень не передбачено, а закріплений перелік нематеріальних благ не відповідає сучасним вимогам цивільного обороту. Тому у контексті вказаної тематики варто більш детально розглянути наукові погляди на поняття та сутність суб'єктивного корпоративного права та його оборотоздатність.

З даного приводу варто звернутися до напрацювань В. А. Васильєвої, яка у своїх працях розглядала корпоративні права об'єктом права корпоративної власності учасників юридичної особи. Оскільки зміст права власності становить право володіння, право користування та право розпорядження, то відповідно вказані права поширюють свою дію і на корпоративне право. Вказана позиція може бути підкріплена положенням ч. 5 ст. 96-1 ЦК України, згідно якої вказано, що законом можуть бути встановлені для певних осіб обмеження щодо володіння корпоративними правами. Як бачимо, наукове твердження автора характеризується своєю прогресивністю, що знайшло відображення на рівні Цивільного кодексу України.

Тому варто назвати ознаки корпоративних прав, що виділені вченою, а саме: оборотоздатність, конкретна вартість, максимально легке відчуження, за необхідності – виділення як частки у майні корпорації; передання на підставі універсального правонаступ-

ництва. В. А. Васильєва також наголошувала, що незважаючи на вимоги сучасного цивільного обороту, законодавець залишається у цьому плані консервативним, а відчуження корпоративних прав донині має викривлений характер, легально втілюючись у форму виходу із корпорації і вступу в корпорацію тощо [2, с. 149]. Проте суб'єктивне корпоративне право слід розглядати як складний сукупний об'єкт цивільних прав, що складається із низки самостійних суб'єктивних прав. При цьому саме наявність майнових прав дозволяє ввести корпоративне право в цивільний оборот як самостійний об'єкт [2, с. 140]. Р. А. Майданик теж зазначає, що носій корпоративного права володіє акцією (часткою, паєм) на праві власності, однак сама по собі акція (пай, частка) не становить ніякої цінності без здійснення прав, що надаються цими титулами [5].

Особливо актуально розглянути з даного питання ситуацію, що зумовить можливість окреслити специфіку об'єктів цивільних прав як нематеріальних благ, в тому числі корпоративних прав, як єдиного оборотоздатного об'єкта, залишаючи поза межами усталений підхід законодавця. Для цього розглянемо особливості трансформації права інтелектуальної власності у корпоративне право шляхом участі у формуванні статутного капіталу юридичної особи. Оскільки право інтелектуальної власності своїм змістом має особисті немайнові та майнові права, то об'єктом цивільних прав, що може бути переданим до статутного капіталу юридичної особи, можуть бути тільки майнові права інтелектуальної власності, адже особисті немайнові права творця не передаються. Втім, за загальним правилом, при внесенні вкладу до статутного капіталу майновими правами інтелектуальної власності, такі права переходять до новоствореної юридичної особи. Майнові права інтелектуальної власності не залишаються у їх володільця, незважаючи на те, що немайнові права будуть довічною даністю її творця.

Разом із тим взамін набуття юридичною особа майнових прав інтелектуальної власності створюється новий об'єкт цивільного обороту – суб'єктивне корпоративне право учасника, що «входить» у звичне для суб'єктивного корпоративного права правове поле. А оборот корпоративних прав учасника, який по-

крив їх вартість інтелектуального капіталу, повинен відбуватися максимально без перешкод [3, с. 14]. Тому право власності на корпоративні права хоча й посвідчується акціями, свідоцтвами, витягами з реєстру, останні є лише формою вираження цих прав і засобом їх фіксації виключно в інтересах цивільного обороту. У зв'язку з цим об'єктами цивільних прав варто розглядати саме корпоративні права, які мають майнову цінність і вводяться у визначених законом формах їх реалізації у цивільний оборот. Введення корпоративних прав до переліку об'єктів цивільних прав, як нематеріального блага, що визначені ч. 1 ст. 177 Цивільного кодексу України, було б прогресивним рішенням для розвитку цивільного обороту у контексті сприйняття тих форм об'єктів цивільних прав, що вже усталені практикою застосування, але не мають внутрішньої майнової цінності без визнання корпоративних прав такою цінністю.

1. *Васильєва В. А. Корпоративна власність: теоретичний аспект. Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (2-3 жовтня 2015 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2015. с. 31 – 36.*
2. *Васильєва В. А. Проблеми розвитку корпоративного права. Право України. № 1. 2013. С. 135 – 145.*
3. *Васильєва В. А. Промислова власність і корпоративна власність: конкуренція норм. Корпоративне право України та інших європейських країн: порівняльно-правова характеристика: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 вересня 2014 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2014. С. 9 – 16.*
4. *Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім "АртЕк", 2020. 128 с.*
5. *Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 жовтня 2017 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. Івано-Франківськ, 2017. 290 с.*

Марчишин М.В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 4 курс

ПРАВОВА ПРИРОДА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

На сьогодні практично у всіх сферах людської діяльності все частіше використовується штучний інтелект, і ця тенденція буде тривати. Розвиток технологій штучного інтелекту зумовлює необхідність з'ясування правової природи штучного інтелекту щодо якої на сьогодні в доктрині права існують два основні підходи: штучний інтелект слід вважати об'єктом права та штучний інтелект слід вважати об'єктом права. Вирішення питання правової природи штучного інтелекту є вкрай важливим, оскільки безпосередньо пов'язано із проблематикою формулювання дефініції поняття штучного інтелекту, його ознак, відшкодування шкоди, яку може спричинити діяльність систем із штучним інтелектом та низки інших. З огляду на зазначене, тематика дослідження правової природи штучного інтелекту є актуальною.

Штучним інтелектом є сконструйований людиною пристрій або комп'ютерна програма щодо здобуття, обробки та застосування інформації й формування «вмінь», що подібні до дій, які свідомо виконує людина [5, с. 69]. Штучний інтелект традиційно асоціюється з роботами. Проте його можна вбудовувати не лише у роботів, але й у комп'ютерні програми, зокрема у комп'ютерні штучні нейромережі.

У наукових публікаціях досліджуються різні підходи до визначення штучного інтелекту в рамках цивільного права. Перша теорія вважає, що штучний інтелект є благом, з яким суб'єкти можуть вступати у цивільні правовідносини. Це означає, що його можна купувати, продавати, обмінювати та здійснювати інші правочини. Інші спроби застосування теорії об'єкта права вказують на можливість надання штучному інтелекту право- та дієздатності.

Інша проблема, яка розглядається у літературі, - це надання штучному інтелекту деяких прав. Деякі дослідники вважають, що таку «цифрову істоту» слід наділити правами через потре-

бу гуманного поводження з нею. Проте надання прав штучному інтелекту не означає його «суб'єктність» у цивільному праві. Наприклад, тварини можуть мати деякі права (на повагу, проти жорстокості тощо), але вони залишаються об'єктами цивільного права.

Підхід до застосування теорії суб'єкта до штучного інтелекту є досить спірним з погляду класичної цивілістики. Зараз цей підхід зустрічається, зокрема, серед науковців, які здебільшого працюють в інших галузях права, проте через потребу усвідомлення правовідносин щодо штучного інтелекту вони займаються цією темою. Деякі юристи-практики, які менш обізнані з цивільною доктриною, можуть робити неприпустимі припущення про надання штучному інтелекту ознак суб'єкта права. Деякі з них є більш обережними і вважають, що штучний інтелект є «квазі-суб'єктом права». Так, Д.О. Колодін і Д.Р. Батайлюк вважають, що статус автономних механізмів - квазісуб'єкти цивільних відносин [3, с. 88]. В. Кулинич вважає, що варіантом дій з боку людства, який, можливо, забезпечить співіснування людей та роботів, буде саме надання роботам статусу суб'єктів, наділених відповідними правами та обов'язками [4].

Аргументи прибічників застосування теорії суб'єкта щодо штучного інтелекту полягають у наступному. Один з аргументів, що колись раби не були суб'єктами права, а були об'єктами права. Згодом ситуація змінилася. [2, с. 94]. Іншим аргументом є те, що юридичні особи теж створені людиною і вже давно визнані повноцінними суб'єктами цивільних відносин [1].

Відповідний механізм чи комп'ютерна програма, яка діє відокремлено від людини чи колективу, може діяти без безпосереднього вольового впливу. Більш доречною є аналогія штучного інтелекту з твариною. Тварина також може діяти без безпосереднього впливу людини, але може враховувати волевиявлення людини через дресирування, так як штучний інтелект через налаштування. Однак, тварина є об'єктом права, хоча і має свій інтелект, здатність до мислення, навчання та спілкування. Тому більш коректною є аналогія штучного інтелекту з твариною, ніж з людиною. Це важливо для визначення того, що штучний інтелект є об'єктом права, і застосування до нього теорії суб'єкта права

(навіть квазісуб'єкта) є неприпустимим і непідтвердженим [5, с. 71].

Історія приручення тварин і перетворення їх на свійських створінь виникла з потреби розвантажити людину від важких або рутинних робіт. Таким чином, тварина стала об'єктом права. Схожі прагнення до розвантаження людини від рутинних або небезпечних робіт в сучасній технологічній епосі призвели до створення роботів та відповідних комп'ютерних програм. Сучасні технології штучного інтелекту застосовуються практично в усіх сферах. Вони дозволяють швидко та ефективно обробляти великі обсяги інформації. Системи з елементами штучного інтелекту можуть одночасно виконувати багато дій для підвищення ефективності роботи [5, с. 71].

У питанні відповідальності за шкоду, спричинену штучним інтелектом, практично всі дослідники згодні, що потрібно застосовувати норми, що регулюють діяльність, пов'язану з джерелом підвищеної небезпеки. Так, В. Архипов вказує, що відповідальність за шкоду, якщо правовідносини ускладнені опосередкованою взаємодією суб'єктів за допомогою роботів, слід застосовувати положення цивільної відповідальності за шкоду, спричинену джерелом підвищеної небезпеки [1]. В. Кулинич вказує, що правовідносини, які виникають внаслідок заподіяння шкоди такими роботами, то відповідальність, залежно від обставин справи, покладатиметься на володільців таких роботів, як на володільців джерела підвищеної небезпеки, або на виробників таких роботів [4].

Діяльність, яку використовує штучний інтелект, повинна бути регульована нормативно-правовими актами та технічними регламентами, які встановлюють вимоги щодо безпеки для життя, здоров'я та майна споживачів і навколишнього природного середовища. Продукція, яка випускається та реалізується в рамках такої діяльності, повинна відповідати цим вимогам.

Підсумовуючи, можна зробити висновки, що на сьогодні штучний інтелект слід розглядати в межах теорії об'єкта цивільного права. Штучним інтелектом з погляду права є сконструйований людиною пристрій або комп'ютерна програма щодо здобут-

тя, обробки та застосування інформації й формування «вмінь», що подібні до дій, які свідомо виконує людина.

1. Архипов В. Декілька слів про роботів з юридичної точки зору: правосуб'єктність. Адвокатська газета. 2017.

2. Карчевський М.В. Основні проблеми правового регулювання соціалізації штучного інтелекту. ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 93-99.

3. Колодін Д.О., Батайлюк Д.Р. Щодо питання цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану роботизованими механізмами зі штучним інтелектом (роботами). Часопис цивілістики. 2018. Вип. 33. С. 87-91.

4. Кулинич В. Цифрова особистість: чи можуть роботи бути наділені правами? Юридична газета online. 2017. № 49 (599). URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrova-osobistist-chi-mozhut-roboti-buti-nadileni-pravami.html

5. Мічурін Є.О. Правова природа штучного інтелекту. Форум права. 2020. № 64 (5). С. 67-75.

Огурцова Є.В.

курсантка Військово-юридичного інституту 2 курсу 1 групи НЮУ імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ НЕМАЙНОВИХ БЛАГ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У цивільному праві, кожне правовідношення виникає щодо певних благ, які є об'єктами цивільних прав. Ці блага можуть бути матеріальними або нематеріальними, що відображається у ст. 177 Цивільного кодексу України. Поняття «благо» використовується у широкому значенні і охоплює різноманітні об'єкти, включаючи майно, майнові права, результати творчої та інтелектуальної діяльності, інформацію тощо. Приблизний перелік немайнових благ, особистих немайнових прав закріплено у статтях 269-271 ЦК України [1].

Матеріальні блага характеризуються фізичною субстанцією та мають осяжні властивості, такі як розмір, форма, кольори. У свою чергу, нематеріальні блага не мають фізичної субстанції і не можуть бути описані за допомогою осяжних властивостей. Наприклад, результати інтелектуальної творчості, інформація та особисті немайнові цінності є прикладами нематеріальних благ [2, с.575].

Згідно з чинним законодавством, система нематеріальних благ включає в себе результати інтелектуальної творчості, інформацію та особисті немайнові блага, які знаходять відображення у главі 15 Цивільного кодексу України. Ці блага, хоча й не мають фізичної форми, відіграють значущу роль у цивільних правовідносинах і потребують відповідного юридичного захисту.

Згідно з Конституцією України та Цивільним кодексом, ці права включають в себе ряд фундаментальних гарантій, які становлять основу для індивідуального розвитку та самовираження особистості.

Стаття 270 Цивільного кодексу України визначає перелік особистих немайнових прав, серед яких відзначаються право на життя, охорону здоров'я, свободу, недоторканність особистого життя та інші. Ці права забезпечуються інститутом цивільного права та є невід'ємною складовою громадянського суспільства.

Згідно зі статтею 271 Цивільного кодексу України, особисте немайнове право визначається як можливість особистості вільно керувати своєю поведінкою у сфері приватного життя. Це означає, що кожна особа має право на власний вибір, самовизначення та захист особистої гідності та приватності.

Здійснення особистих немайнових прав передбачається статтею 272, де зазначається, що особа має право здійснювати ці права самостійно. Однак, у випадках, коли особа не може самостійно виконувати свої права, це право може бути здійснене від імені неповнолітніх або осіб з обмеженою дієздатністю їхніми законними представниками.

Згідно з Цивільним кодексом України, результати інтелектуальної та творчої діяльності віднесені до категорії «об'єктів права інтелектуальної власності». Ці результати, такі як наукові твори, винаходи, художні твори, мають свої особливості щодо охорони, використання та захисту. Вони відрізняються від матеріальних об'єктів тим, що мають ідеальну природу і не піддаються амортизації або зносу.

В сучасному світі інтелектуальна діяльність та інформація стають необхідними складовими для повноцінного розвитку як людини, так і суспільства в цілому. Зокрема, зростання значення технологічного обміну та створення глобального інформаційного

простору акцентує увагу на важливості інформації як ключового елемента життєдіяльності.

Інформація, яка визнається об'єктом цивільних прав згідно з Цивільним кодексом України, відіграє різні ролі в суспільстві. Її розглядають як особисте немайнове благо, яке може бути охоронене відповідно до ст. 201 ЦК України. Також, інформація розглядається як результат інтелектуальної діяльності, який може бути об'єктом виключних прав за відповідними нормами. Її також розглядають як товар чи ресурс, що може бути предметом правочинів.

Правовий режим інформації та обмеження її розповсюдження є важливим для балансу між потребою у вільному обміні інформацією та необхідністю захисту прав та інтересів осіб і суспільства в цілому.

Особисті немайнові блага, такі як здоров'я, життя, честь, гідність, є виразно особистісними та не можуть існувати поза конкретною особистістю. Тому їх віднесено до категорії «особистих» немайнових благ. Ці правові відносини, пов'язані з особистими немайновими благами, врегульовані в межах Цивільного кодексу України і складають значну частину правової системи, яка забезпечує захист особистих прав та інтересів громадян.

Основні методи захисту немайнових благ включають:

1. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Цей загальний спосіб захисту цивільних прав передбачає відшкодування зазначеної шкоди, яка може виникнути внаслідок порушення немайнових благ.

2. Право на грошову компенсацію моральної шкоди: Як один з ключових методів захисту немайнових прав, це право передбачає можливість отримати компенсацію за моральну шкоду, завдану внаслідок втручання у немайнові блага. Відповідно до Постанови Великої Палати Верховного Суду від 20.11.2019 у справі № 210/3177/17 (п. 35), "оскільки питання відшкодування моральної шкоди регулюються законодавчими актами, введеними у дію в різні строки, суду необхідно в кожній справі з`ясовувати характер правовідносин сторін і встановлювати: якими правовими нормами вони регулюються, чи допускає відповідне законодавство відшкодування моральної шкоди при такому виді правовідносин,

коли набрав чинності законодавчий акт, що визначає умови і порядок відшкодування моральної шкоди в цих випадках, та коли були вчинені дії, якими заподіяно цю шкоду".[3]

Особливості немайнових благ як об'єктів цивільних правовідносин відображають важливі аспекти, пов'язані з захистом особистих та інтелектуальних інтересів громадян. Результати інтелектуальної творчості, інформація та особисті немайнові блага є складовими цивільного права, які регулюються відповідними нормами. Ці блага відображають важливі аспекти суспільного життя, такі як розвиток культури, захист інтелектуальної власності, та забезпечення гідності та безпеки особистості.

Захист особистих немайнових благ, таких як життя, здоров'я, честь та гідність, є пріоритетом в цивільному праві, що відображається в законодавстві та судовій практиці. Ці блага визнаються найвищою соціальною цінністю і підлягають найсуворішому захисту в рамках цивільних правовідносин.

Виходячи з положень статей 16 і 23 ЦК України та змісту права на відшкодування моральної шкоди в цілому як способу захисту суб'єктивного цивільного права, компенсація моральної шкоди повинна відбуватися у будь-якому випадку її спричинення – право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства.

1. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15*
2. *Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. С. О. Сліпченко, О. В. Синєгубов, В. А. Кройтор та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.*
3. *Постанова ВП ВС від 20.11.2019 у справі № 210/3177/17. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86401141*

Олійник М.О.

здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО СУДОВИХ ВИТРАТ ПРИ НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

В сучасному світі, де правова держава визнається однією з основних цінностей, адекватний доступ до правосуддя та ефективна правова допомога є вирішальним чинником для забезпечення справедливості та реалізації прав та свобод громадян. У даному контексті, питання судових витрат постають предметом жвавих дискусій та досліджень, особливо у значенні їх співвідношення з механізмами надання правової допомоги в цивільних справах.

Необхідність аналізу законодавчих пропозицій, спрямованих на вдосконалення нормативних приписів щодо реалізації судового збору, на сьогоднішній день стає невід'ємною частиною правової дискусії. Пропоновані зміни, які розглядаються законодавчими органами, можуть суттєво вплинути на ефективність та доступність правосуддя для громадян [1].

Особливу увагу слід приділити питанням звільнення від сплати судового збору, зокрема у випадках, коли прокурор, який звернувся до суду з позовом, є стороною у справі. Дослідження українського вченого-правознавця Семена Юділевича Каца та його внесок у розуміння даної проблематики є важливим етапом у розвитку науки цивільного процесуального права, і його думки варто враховувати при аналізі законодавчих пропозицій [2, с. 4].

Зокрема, проект Закону № 2427 від 13.11.2019 року, який стосується судових витрат, містить пропозиції щодо розширення кількості суб'єктів, які мають пільги щодо звільнення від сплати судового збору. Однак, необхідно аналізувати можливі наслідки прийняття таких пропозицій, зокрема, їх вплив на кількість необґрунтованих позовів та на ефективність інституту процесуальних фільтрів [3, с. 16].

Зазначені пропозиції можуть стати причиною виникнення труднощів у практичному застосуванні, тому необхідно здійснити детальний аналіз їх можливих наслідків та обґрунтувати доцільність їх прийняття. Важливо забезпечити баланс між забезпеченням доступу до правосуддя та запобіганням зловживанням правом на звернення до суду [4, с. 50].

Наукове дослідження «Практична спрямованість судових витрат у цивільному судочинстві: аналіз судової практики» ставить перед собою завдання проаналізувати практичний аспект витрат, пов'язаних із судочинством у цивільних справах, зокрема через приклад із судової практики Верховного Суду, зазначеного у Постанові від 11 грудня 2019 року у справі № 752/4567/19 [5].

Зазначений випадок стосується висновку апеляційної інстанції щодо неможливості прийняття квитанції як доказу сплати судового збору у зв'язку із зазначенням в ній іншої особи, ніж учасник справи чи його представник. Вирішенням суду було визнано, що такий підхід обмежує особу у доступі до суду, порушуючи право на справедливий суд, закріплене у ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зазначений приклад демонструє важливість не обмежувати право на доступ до суду залежно від того, який суб'єкт вказаний у квитанції щодо сплати судового збору, а зосередитися на самому факті сплати цього збору [2, с. 11].

Чинне законодавство України не встановлює обов'язкової умови щодо того, яка саме особа повинна бути вказана як платник у квитанції про сплату судового збору, згідно з ч. 4 ст. 177 Цивільного процесуального кодексу. Таким чином, діяльність у сфері цивільного судочинства повинна базуватися на принципах доступності і справедливості, а не на формалізмі, пов'язаному з визначенням статусу платника [1].

Це підкреслює важливість належного організаційного та процедурного підходу до судових витрат у цивільних справах. Як правовідомчий інструмент, правильна процедура сплати та відповідного підтвердження судових витрат має вирішальне значення для забезпечення справедливості та ефективності правосуддя [2, с. 38].

Отже, зазначений приклад з юридичної практики Верховного Суду підкреслює необхідність уважного відношення до процедур сплати судових витрат і наголошує на важливості забезпечення доступності та справедливості в цивільному судочинстві. Дослідження питань інституту судових витрат та їх співвідношення з механізмами надання правової допомоги в цивільних справах має велике практичне значення та вимагає подальшого наукового обґрунтування та аналізу для забезпечення ефективності правосуддя та захисту прав громадян.

1. *Цивільний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text*
2. *Заборовський В.В. Деякі проблемні питання визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу. 2020. С. 39.*
3. *Калюжна, А., Д. Моісеєнко. Особливості відшкодування судових витрат на професійну допомогу адвоката в цивільному процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 2022. С. 115-119.*
4. *Татулич І.Р. Участь адвоката у справах окремого провадження. 2021. С. 47.*
5. *Устюшенко, С.Е. Судові витрати в цивільному процесі України. Одеса, 2021.*

Пенська А.О.

Державний Податковий Університет ННІ Права

СТАНДАРТИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Стандарти виконавчого провадження в Україні визначають процедури та правила, які застосовуються судами та виконавцями при реалізації судових рішень щодо виконання боржниками своїх зобов'язань. Дотримання цих стандартів є важливим для забезпечення ефективного та справедливого виконавчого провадження. У даній статті ми розглянемо основні аспекти стандартів виконавчого провадження в Україні та здійснимо їхній аналіз.

Нормативна база стандартів виконавчого провадження

Стандарти виконавчого провадження в Україні базуються на Кодексі цивільного процесуального законодавства та інших нормативних актах, що регулюють виконавче провадження. Основними документами, які встановлюють стандарти та процедури виконавчого провадження, є:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Він містить загальні положення про виконавче провадження, зокрема, про порядок виконання судових рішень, повноваження виконавців та права боржників і кредиторів [1].

2. Закон України «Про виконавче провадження»: Цей закон визначає загальні принципи та процедури виконавчого провадження, встановлює повноваження виконавців та порядок виконання судових рішень [2].

3. Постанови ВС: Вони містять практичні рекомендації та інструкції щодо виконавчого провадження, які допомагають судам та виконавцям у роботі.

Стандарти виконавчого провадження ґрунтуються на таких основних принципах:

1. Принцип законності та справедливості: Всі дії судів та виконавців повинні відповідати вимогам закону та забезпечувати справедливість для всіх сторін у справі.

2. Прозорість та доступність: Процес виконавчого провадження має бути зрозумілим і доступним для всіх учасників, а інформація про стан провадження повинна бути доступна для громадськості.

3. Швидкість та ефективність: Виконавче провадження повинно бути проведене якнайшвидше та ефективно для досягнення мети виконання судового рішення.

Не дивлячись на існуючу нормативну базу, виконавче провадження в Україні часто стикається з проблемами, такими як велика кількість судових затримок, недостатня ефективність виконавців, а також відсутність ефективного механізму примусового виконання судових рішень [3]. Необхідно подальше вдосконалення законодавства та практики виконавчого провадження для забезпечення його ефективності та справедливості.

Існуючими проблемами в сфері виконавчого провадження в Україні є:

1. Судові затримки: Однією з основних проблем є велика кількість судових затримок, які часто відбуваються під час виконавчого провадження. Це може призвести до значного ускладнення процесу виконання судових рішень та затягнути процес виплати заборгованості.

2. Недостатня ефективність виконавців: Виконавці не завжди здатні ефективно виконувати свої обов'язки щодо виконання судових рішень. Це може бути пов'язано з недостатнім фінансуванням, недостатньою кваліфікацією персоналу або недостатньою організацією робочих процесів.

3. Неясність процедур та правил: Деякі аспекти виконавчого провадження можуть бути неясними для учасників процесу, що може призвести до непорозумінь та затримок у виконанні судових рішень. Наприклад, процедура оцінки майна боржника або порядок виконання певних видів рішень можуть бути недостатньо чітко визначеними.

4. Недостатній контроль за діяльністю виконавців: Не завжди здійснюється ефективний контроль за діяльністю виконавців, що може призвести до недопущення неправомірних дій або зловживань з боку органів виконавчої влади.

5. Відсутність механізмів примусового виконання рішень: У деяких випадках навіть після винесення судового рішення виконання не відбувається через відсутність ефективних механізмів примусового виконання. Це може бути пов'язано з недосконалістю законодавства або недостатньою дієвістю правових засобів.

6. Корупція та вплив лобістських груп: Виконавче провадження також може бути піддане впливу корупції та лобістських груп, що ускладнює його ефективність та справедливість.

Отже, стандарти виконавчого провадження в Україні є важливим елементом правової системи, який регулює процедури виконання судових рішень. Важливо забезпечити дотримання цих стандартів для забезпечення справедливості та ефективності виконавчого провадження.

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2004 р., № 40, / 40-42 /, стор. 1530, Ст.492;

2. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2016 р., № 30, стор. 5, ст. 542;

3. Якімчук С. Моделі примусового виконання судових рішень. Університетські наукові записки. 2019. Том 18. № 3 (71). С. 184–203

Сировий С.В.

курсант 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МОРАЛЬНА ШКОДА, ЩО ВІДШКОДОВУЄТЬСЯ ОСОБІ, ЯКА ЗАЗНАЛА ШКОДИ ВНАСЛІДОК ПОРУШЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ

Трансплантологія — одна з найновіших галузей медицини, і її розробки можуть не тільки врятувати життя сотням тисяч людей, які страждають від важких і невиліковних хвороб, але й повноцінно представити їх суспільству. Водночас, незважаючи на очевидну медичну ефективність трансплантації анатомічних матеріалів людини, з моменту її появи медична спільнота, держава та громадянське суспільство зіткнулися з багатьма проблемами етичного та правового характеру, більшість з яких залишаються невирішеними . У цей день. Проте трансплантація органів не тільки дозволяє вижити пацієнтам, приреченим на неминучу смерть, але й забезпечує їм якість життя, що дозволяє самореалізуватися в професійній та сімейній сферах. Крім того, в результаті останніх наукових і технічних досягнень відбулися значні зміни в концепції трансплантації. Якщо раніше операція з трансплантації органів розглядалася лише як останній шанс врятувати життя пацієнта, то тепер є показання до таких втручань. Він був значно розширений для забезпечення раннього післяопераційного відновлення пацієнтів.

Однак варто зазначити, що значне поширення трансплантології супроводжується не тільки позитивними моментами в її запровадженні, а й великою кількістю, якщо не сказати неприємних, правових порушень у цій сфері. Враховуючи це, держава має забезпечити такий рівень контролю, який би повністю унеможливлював або принаймні мінімізував порушення у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини, а також законодавчо встановлену систему притягнення винних до відповідальності забезпечено. Досі законодавець чітко встановлював норми лише

у сфері кримінальної відповідальності за порушення положень законодавства у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини, але з набранням чинності «Закону про застосування трансплантації анатомічних матеріалів» було значно покращено.

Проте залишається багато питань щодо правового регулювання цивільно-правової відповідальності у цій сфері. Почнемо із закону, який встановлює основні принципи цивільно-правової відповідальності винних осіб за правопорушення у сфері трансплантології в Україні. Основний закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів в організм людини» передбачає загальні положення, які встановлюють, що у разі порушення положень законодавства у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини: тільки. Відповідальність за це несе винна особа (ст. 24) [1]. Проте про цивільно-правову відповідальність у цій сфері у статті не йдеться. Якщо звернутися до основ медичного права України, то в його положеннях зазначається право особи на відшкодування шкоди, заподіяної її здоров'ю (ст. 6) [2].

З огляду на суб'єктний склад правовідносин донорства така шкода може бути заподіяна особі-донору чи реципієнту закладом охорони здоров'я або, у більшості випадків, окремим працівником закладу охорони здоров'я. Однак, як показує практика, часто відшкодування збитків у цьому випадку присуджується донору (як за життя, так і після смерті, це залежить від особливостей відшкодування заподіяної шкоди). Щодо положень Цивільного кодексу України щодо відповідальності у сфері трансплантації, то він також не містить чітких вказівок щодо порядку притягнення до відповідальності та виду та форми цивільно-правової відповідальності, яка має застосовуватись у разі порушення положень законодавства України.

Проте цей нормативно-правовий кодекс містить загальні положення щодо цивільно-правової відповідальності. Виходячи з цих положень, можна зробити висновок, що умовами виникнення цивільно-правової відповідальності у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини є:

1) Наявність незаконної діяльності.

2) Чи є будь-які збитки, заподіяні діями, зазначеними в попередньому пункті.

3) Зв'язок «причина і наслідок», без якого немає відповідальності.

4) Недбалість особи, яка завдала шкоди [3].

Слід також зазначити, що наразі ЦК не визначає поняття «делікт», але в цивільно-правовій доктрині воно визначається як дія чи бездіяльність, спрямована на порушення положень законодавства. Зокрема, у сфері трансплантаційної медицини в Україні протиправність дій може виражатися у порушеннях працівниками медичних закладів, які виконують функції закладів трансплантації, встановлених на нормативному рівні порядку здійснення трансплантації. , а також порушення вимог і стандартів, що визначають основні принципи донорства в Україні.

Другою умовою цивільно-правової відповідальності за порушення у сфері трансплантології є заподіяння реальної шкоди. Законодавець визначив два види можливої шкоди: психологічну та матеріальну, які, очевидно, стосуються також шкоди у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини. Тут варто звернути увагу на подвійне визначення збитків щодо живих жертв і померлих осіб. Тому той, хто пережив, який укладає договір дарування, завжди є учасником. У цивільних правовідносинах, особливо там, де надаються права та обов'язки щодо відшкодування шкоди, завданої негативними моральними чи майновими наслідками, такі права та обов'язки виникає у померлої особи, оскільки її дієздатність припиняється зі смертю . Моральна шкода, заподіяна фізичній особі, є психологічною категорією, вона тісно пов'язана з самою людиною, її почуттями, емоційною та психічною діяльністю, відображає внутрішній світ людини, а особливо психологічний, що характеризується травматичним наявністю. фактори, позбавлення почуття безпеки в житті, зміни способу життя, почуття приниження, пригніченості, неврівноваженості, імпульсивності, презирства, образи тощо.

Відшкодування моральної шкоди у сфері правопорушень, пов'язаних з трансплантацією анатомічного матеріалу людини, є одним із найбільш цікавих і складних видів відшкодування шкоди у цій сфері. По суті, моральна шкода функціонує як збитки немайнового характеру, але єдиного чітко визначеного підходу щодо грошової оцінки (з огляду на можливість відшкодування)

таких збитків немає. У більшості випадків прогалини в законодавстві щодо визначення розміру психологічної шкоди в грошовому еквіваленті призвели до того, що потерпілі від порушень у сфері цивільно-правового регулювання, особливо у сфері транспатології, зазнають збитків. Неотримання адекватної компенсації або отримання компенсації в розмірі, який не обов'язково відповідає розміру заподіяної емоційної шкоди [5].

Відповідно до статті 23 Цивільного кодексу України можна зробити висновок, що особі, якій завдано шкоди внаслідок порушення законодавства у сфері трансплантології, може бути відшкодована безпосередньо психічна шкода за умови, що вона жива. на момент компенсації. У разі смерті донора такі збитки будуть відшкодовані найближчим родичам. Слідкуйте за частиною 2 ст. Статтею 1168 ЦК України встановлено право родичів та членів сім'ї на відшкодування шкоди, якщо особа зазнала душевних страждань у зв'язку зі смертю близької людини. Право на таку компенсацію мають чоловік, дружина, батьки (у тому числі усиновлювачі), діти (у тому числі усиновлені), а також особи, які проживали з померлою фізичною особою однією сім'єю. Розмір майнової шкоди буде визначено виходячи із загальної практики відшкодування збитків у цивільному законодавстві.

Наступною умовою відповідальності за правопорушення у сфері трансплантації анатомічного матеріалу людини є наявність зв'язку між деліктним діянням заподіювача шкоди та самою шкодою. Це відображається в «причинно-наслідкових зв'язках». Відсутність такого взаємозв'язку або розмежування дії та результату у сфері трансплантації свідчить про відсутність порушення законодавства у цій сфері. Четвертою умовою виникнення цивільно-правової відповідальності за правопорушення у цій сфері є необережність особи, яка завдала шкоди. Відповідно до норм ЦК України, особи, які вчинили порушення цивільного законодавства, в даному випадку приписів у сфері трансплантології, несуть цивільно-правову відповідальність у разі недбалості. Воно може бути в одній із двох можливих форм: умисній або необережній (ст. 614 ЦК). ЦК України також передбачає, що у разі заподіяння шкоди здоров'ю або життю особи, яка лікується працівником медичного закладу, відповідальність несе медичний заклад, у яко-

му працює медичний працівник. З цієї точки зору у спорах про відшкодування збитків, пов'язаних із трансплантацією, медичні установи зобов'язані доводити невинуватість своїх працівників.

Наведені вище типи обов'язків у відносинах трансплантації мають кілька спільних характеристик.

1. Метою як договірної, так і деліктної відповідальності є притягнення винної сторони до відповідальності та відшкодування завданих їй збитків (шкоди).

2. Збитки, завдані потерпілим внаслідок порушення їх прав у сфері трансплантології, відшкодовуються донорам, реципієнтам, їхнім сім'ям та іншим близьким у випадках, передбачених законом.

3. Підставою цих видів відповідальності є протиправне діяння злочинця у сфері трансплантології, яке може виражатися як у формі дій, так і у бездіяльності.

4. Цивільно-правова відповідальність настає у разі заподіяння шкоди життю та здоров'ю як донора, так і реципієнта. Відповідно до Закону України «Про застосування трансплантації анатомічного матеріалу в організм людини» медичні заклади, які мають ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, у тому числі з надання медичної допомоги, мають право: має право здійснювати трансплантацію або провадити діяльність, безпосередньо пов'язану з трансплантацією.

Перелік таких видів діяльності затверджується національними органами влади, яким парламент делегував повноваження щодо формування та реалізації національної політики в медичній сфері (ст. 6). Тому медичні заклади укладають договори на трансплантацію від свого імені, а не від окремих працівників. Як наслідок, договірні обов'язки в секторі охорони здоров'я стосуються переважно закладів охорони здоров'я, а не медичних працівників. Вони можуть бути притягнуті до відповідальності, якщо буде встановлено, що вони діяли за трудовим договором або вчинили кримінальне правопорушення, що заподіяло шкоду.

Тому питання притягнення до цивільно-правової відповідальності осіб, які заподіяли шкоду, пов'язану з трансплантацією анатомічних матеріалів людини, не має чіткого нормативного врегулювання та закріплення у відповідних законах. Тому це

питання регулюється на основі загальних засад цивільного права. У зв'язку з трансплантацією анатомічного матеріалу людини збитки, включаючи майнову шкоду та психологічну шкоду, мають унікальні характеристики. Цивільна відповідальність за збитки, заподіяні під час перенесення, може бути договірною, якщо договірне зобов'язання не було виконано, або деліктною відповідальністю залежно від причини настання. Зазначимо, що договірна відповідальність лежить насамперед на закладі охорони здоров'я, а не на окремих медичних працівниках, які можуть нести відповідальність у рамках трудових відносин або за шкоду, заподіяну внаслідок вчинення злочину. Суб'єктом цивільно-правової відповідальності має бути медичний заклад, який здійснює трансплантацію анатомічних матеріалів людини.

1. Щодо застосування анатомічних матеріалів людині для трансплантації. Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII. (Оновлено: 1 липня 2022 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text

2. Основи медичного права України. Закон України від 19.11.92 р. No 2801-XII. (Дата оновлення: 27.10.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text

3. Цивільний кодекс України. Кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. (Оновлено: 1 січня 2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

4. Паліюк В.П. Умови відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Відшкодування психологічної шкоди: коментарі, законодавство, судова практика. Київ, 2016. С. 54–65.

5. Щутко В.С. Душевна шкода: як виразити її в грошовому еквіваленті та складність відновлення. Протокол, 2020. URL: https://protocol.ua/ua/moralna_shkoda_yak_viraziti_v_groshovomu_equivalenti_i_trudnoshchi_styagnenya/

6. Мельник А.С. Правове регулювання трансплантології та донорства в Україні. Київ: Національний авіаційний університет, 2020. 101 с.

Соловйов Є.О.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого аспірант кафедри цивільного права

ЗМІНА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД СУТНОСТІ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ВИКОРИСТАННЯ CHATGPT (ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ))

Останнім часом укладання договорів дистанційно, з використанням діджитал-технологій є поширеним явищем. Чинним законодавством України це питання є частково врегульованим, водночас постає питання про сутність таких договорів в межах класичної моделі договору в цивільному праві. Наразі існує необхідність більш глибокого дослідження сутності договорів у сфері цивільного обороту в контексті впровадження процесів діджиталізації з теоретичних позицій. Для прикладу діджитал-технології, яка може використовуватися при укладенні договорів у сфері цивільного обороту, і, відповідно, впливати на його сутність, ми обрали ChatGPT (штучний інтелект) (далі - ШІ).

Проблематика дослідження пов'язана з розумінням тих функцій, які може втілювати ШІ при укладенні договорів у сфері цивільного обороту, розмежування таких договірних конструкцій з суміжними (зокрема, смарт-контрактами), місця договорів, укладених за допомогою ШІ, у відповідній системі класифікації, наявності єдності волі та волевиявлення сторін при укладенні договору за допомогою ШІ, та, як наслідок, підхід до зміни концептуальної сутності таких договорів.

Коротко охарактеризуємо, що розуміється під ШІ. К. Кіршер тлумачить ШІ, як машину, яка реагує на стимуляцію та відповідає стандартним реакціям людей, включаючи здатність людини до намірів, судження та споглядання. За своєю суттю такі системи наділені трьома властивостями: адаптивність, інтелект та намір [1, с. 1143].

За нормативним визначенням ШІ, яке міститься у Концепції розвитку штучного інтелекту, схваленою Кабінетом Міністрів України у 2020 році, ШІ розглядається як організована сукупність ІТ, при застосуванні якої можливо виконати комплексні складні завдання через використання алгоритмів обробки інформації, що була отримана або самостійно створена під час роботи, та системи наукових методів досліджень, створити та використати моделі прийняття рішень, власні бази знань, алгоритми роботи з інформацією та визначити способи досягнення поставлених завдань [2].

Цікаво, що вже зараз М. Крішнік відносить проблеми укладення та виконання договорів за участю ШІ до викликів ШІ, які мають відношення до приватного права [3].

Загалом, ШІ при укладенні договорів у сфері цивільного обороту може бути використаний для: отримання юридичної консультації, перевірки відповідності тексту договору міжнародному та національному законодавству автоматично, виявлення потенційних проблем в тексті договору та підготовку певних пропозицій щодо усунення таких проблем, забезпечення перекладу тексту договору на іноземну мову.

Станом на сьогодні ШІ має можливість працювати з шаблонами договорів, розпізнавати стандартні умови договору, формулювати альтернативні варіанти таких умов, отримувати дані, що є необхідними, з договорів. Наразі діють системи управління контрактами, які засновані на ШІ, що дозволяє компаніям значно вдосконалити договірну роботу, наприклад, оперативно переглядати умови договорів, оптимальніше систематизувати великі обсяги інформації, що передбачена контрактами, зменшувати вірогідність договірних спорів тощо. Можливо використовувати ШІ і в переговорному процесі щодо укладання договорів та для забезпечення організації їх виконання.

В сучасних процесах діджиталізації важливо розмежовувати смарт-контракти, робота яких грунтується на основі технології блокчейн, та ШІ. Загалом, допустимим є підхід, коли ШІ та блокчейн розглядаються у якості синергетичних технологій для цифрового бізнесу, що є взаємодоповнюючими, адже ШІ покликаний

допомогти зрозуміти, прийняти та оцінити рішення, а блокчейн – зареєструвати, виконати та перевірити його.

На нашу думку, в аспекті розглядуваного питання, потребує уточнення позиція О.Ю. Кирилюк, щодо класифікації видів договірних відносин, ускладнених характером використання електронного елементу. Так, за даним критерієм, дослідниця пропонує поділяти договірні відносини на такі, що ускладнені з використанням: - цифрових даних та їх носіїв; - електронно-обчислювальних пристроїв; - електронного цифрового підпису; - засобів мережі Інтернет [4, с. 69]. Вважаємо, що вже зараз доцільно доповнити цю класифікацію ще одним видом договірних відносин: - з використанням ШІ.

В даному контексті постає ще одне важливе питання. Згідно з положеннями статті 203 Цивільного кодексу України, відповідність волевиявлення внутрішній волі учасника правочину (єдність волевиявлення і волі) являє собою одну з умов дійсності правочину [5]. Традиційним є підхід, коли правочин являє собою вольовий акт, який має володіти всіма, притаманними йому властивостями, до яких належить внутрішня воля як бажання укласти правочин та волевиявлення як висловлення такого бажання зовнішньо тим чи іншим способом. Для дійсності правочину необхідною є єдність внутрішньої волі та волевиявлення осіб, що вчиняють правочин.

Питання полягає в наступному: чи дотримується така вимога дійсності правочину при укладенні його за допомогою ШІ? На нашу думку, відповідь на це питання має бути ствердною, адже при укладенні правочину за допомогою ШІ, сторони лише прописують його зміст за допомогою ШІ, тобто ШІ виступає «інструментом» формулювання тексту правочину, який, за побажанням сторін, може бути змінений.

Повертаючись до питання зміни концептуальної сутності договорів у сфері цивільного договору з використанням ШІ, вважаємо за необхідне відобразити ще одну теоретичну позицію. К.А. Рагуліна розглядає поняття та сутність договору в трьох аспектах: 1) функціональний (у якості угоди двох або декількох осіб, що є спрямованою на встановлення, зміну або припинення як прав, так і обов'язків сторін договору. За таким підходом, договір яв-

ляє собою нормативну угоду сторін та відображає його зміст); 2) формальний (документ, який містить зміст договору та відтворює форму фіксації угоди); 3) онтологічний (розглядає договір у якості одного з найважливіших юридичних фактів, покликаний визначити динаміку правовідносин) [6, с. 42].

Використання ШІ при укладенні договорів у сфері цивільного обороту зумовлює зміну концептуальної сутності договору в функціональному аспекті у якості підходу до формування його змісту, водночас формальний та онтологічний аспект при укладенні договору за допомогою ШІ залишається незмінним.

1. Kirchner C. Artificial intelligence: basic concepts. La Revue du praticien. 2018. Vol. 68, № 10. P. 1143-1144

2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Урядовий кур'єр. 2020. № 247.

3. Mina Krzisnik The Legal Challenges of Artificial Intelligence. 2022. URL: https://www.iuricorn.com/the-legal-challenges-of-artificial-intelligence (last accesed - 03.05.2024).

4. Кирилюк О.Ю. Договори, що укладаються з використанням електронних засобів зв'язку. Дис. ... канд. юрид. наук. Київ: 2015. 221 с.

5. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. ст.356.

6. Рагуліна К. А. Поняття й сутність договору як правового явища загалом і джерела права зокрема. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. № 47. Т. 1. С. 41-46.

Стефінко А.В.

Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника, здобувачка 2 курсу ОР
бакалавр

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення на території України воєнного стану Указом Президента України № 64 від 24 лютого 2022 року вплинуло і на особливості реалізації прав учасниками спадкових правовідносин. Це пов'язано із прийняттям нормативно-правових актів, що визначають деякі особливості процедури спадкування на час воєнного стану. Особливу увагу науковці звертають на проблему

визначення часу і місця відкриття спадщини, а також терміну для прийняття спадщини під час воєнного стану.

Правове регулювання спадкових правовідносин здійснюється Конституцією України [1], Цивільним кодексом України[2], Законами України «Про нотаріат» [3], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [4], та підзаконними актами, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності нотаріату в умовах воєнного стану»[5], № 164 від 28 лютого 2022 року.

В умовах воєнного стану забороняється видавати свідоцтво про право на спадщину за спадковою справою, розпочатою без використання спадкового реєстру, до внесення її до спадкового реєстру.

У разі неможливості доступу до Спадкового реєстру в умовах надзвичайного стану реєстрація інформації про заповіти, зміни, скасування заповітів, спадкові справи, спадкові договори, видані свідоцтва про право на спадщину і їх копії проводиться протягом п'яти робочих днів з моменту відновлення доступу.

Закон України «Про нотаріат» [3] передбачає, що свідоцтво про право на спадщину видається за місцем відкриття спадщини. Це означає, що спадкові справи, відкриті після закінчення воєнного стану за межами місця відкриття спадщини, мають бути передані нотаріусу за останнім місцем проживання спадкодавця для видачі свідоцтва про право на спадщину.

Актуальним є також питання прийняття спадщини, яка розташована на окупованих територіях. Відповідно до п.21 Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 08.11.2023року «у період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування у випадку, якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт, на території якого органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, територія, на якій ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупована Російською Федерацією територія, щодо яких не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації, дату відновлення

здійснення своїх повноважень органами державної влади у повному обсязі, заява про прийняття спадщини, заява про відмову від прийняття спадщини, заява про відмову від заповідального відказу, вимога кредитора спадкодавця до спадкоємців, заява про охорону спадкового майна, заява про згоду бути виконавцем заповіту після відкриття спадщини, інші заяви щодо спадщини, спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи подаються нотаріусу незалежно від місця відкриття спадщини» [6]. У разі якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт або території, на яких ведуться бойові дії, щодо яких не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації, дату відновлення здійснення органами влади своїх повноважень у повному обсязі, а також у разі заведення спадкової справи не за місцем відкриття спадщини до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини», вчинення нотаріальних та інших дій нотаріусом щодо спадщини та спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи здійснюється за місцем подання першої заяви.

Факт смерті фізичної особи і час відкриття спадщини нотаріус перевіряє шляхом витребування від спадкоємця свідоцтва про смерть, виданого органом державної реєстрації актів цивільного стану або за безпосереднім доступом до реєстру актів цивільного стану. У період воєнного стану у випадку, якщо смерть фізичної особи зареєстрована пізніше ніж через один місяць з дня смерті такої особи або дня, з якого її оголошено померлою, строки, встановлені статтями 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1276, 1277, 1283, 1298 Цивільного кодексу України, обчислюються з дня державної реєстрації смерті особи (п.20 Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини»).

Стосовно посвідчення заповітів, то в умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріальне посвідчення заповіту, внесення змін до нього та його скасування здійснюються без використання цього реєстру з подальшим внесенням до нього відповідних відомостей протягом п’яти робочих днів з дня відновлення такого доступу [7].

Заповіт може бути посвідчений (1) органом місцевого самоврядування; (2) командиром (начальником) частини, з'єднання, організації, військового навчального закладу Збройних Сил; або (3) лікарем, помічником лікаря або головним лікарем медичного закладу.

Цей перелік не є вичерпним, але він є найбільш поширеним для посвідчення заповітів. Водночас, повний перелік осіб та порядок посвідчення заповітів іншими, крім нотаріусів, органами регулюється «Порядком посвідчення заповітів і доручень, що прирівнюються до нотаріально посвідчених».

Заповіти військовослужбовців та військовополонених посвідчуються командиром (начальником) відповідного військового формування. Такі заповіти підлягають реєстрації в Книзі реєстрації заповітів. Для військовополонених заповіт може бути посвідчений начальником табору або організації, в якій створена секція для військовополонених.

Таким чином, варто зазначити, що інститут спадкування в умовах війни зазнав суттєвих змін, спрямованих на максимальне забезпечення прав та інтересів учасників спадкових правовідносин. Окремі особливості місця відкриття спадщини, встановлення факту смерті спадкодавця, оформлення спадкових справ, посвідчення заповітів, а також видачі свідоцтва про право на спадщину регулюється окремими підзаконними нормативно-правовими актами, в яких чітко визначено регулювання даних положень здійснюється «….у період воєнного стану та протягом двох років…. чи шести місяців після його припинення…». Ці та інші аспекти є важливими гарантіями реалізації та захисту прав спадкодавця та спадкоємців при спадкуванні.

1. *Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text*
2. *Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 21.04.2024).*
3. *Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII : станом на 15 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text (дата звернення: 21.04.2024).*
4. *Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII*

: станом на 24 берез. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (дата звернення: 21.04.2024).

5. *Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 : станом на 27 берез. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-n#Text (дата звернення: 21.04.2024).*
6. *Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 08.11.2023року № 3450-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20#Text*
7. *Holubenko I. I., Hrachova O. Y., Maslova M. O. Features of the procedure for receiving an inheritance under the conditions of marital state. Juridical scientific and electronic journal. 2023. № 2. С. 125–129. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/26 (дата звернення: 21.04.2024).*

Сумцова С.О.

здобувач вищої освіти факультету слідчої та детективної діяльності Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ГРОШІ ТА ВАЛЮТНІ ЦІННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Гроші та валютні цінності є необхідними складовими сучасного суспільства, визначаючи його економічні відносини та фінансову стабільність як на національному, так і на міжнародному рівнях. У зв'язку зі складними воєнними та економічними умовами, забезпечення стабільного та ефективного функціонування грошового обігу стає надзвичайно важливим завданням для України. Гроші у сучасній економіці мають різноманітні функції, такі як міра вартості, засіб обігу та нагромадження, а також вони виконують роль засобу платежу тощо.

Гроші в цивільному праві визнаються об'єктом цивільних прав та регулюються відповідними нормами, зокрема статтею 22 Цивільного кодексу України [1]. Ці норми визнають гроші як матеріальне благо, що утворює основу для укладення цивільно-правових відносин між суб'єктами. Гроші розглядаються як об'єкт, над яким особа може мати певну владу з метою задоволення своїх інтересів.

Отже, гроші являють собою об'єкт цивільного права, що може бути предметом власності та регулювання відносин між суб'єкта-

ми. Вони мають об'єктоздатність, що дозволяє особам владувати ними для власних цілей і задоволення власних інтересів.

Також варто відзначити, що однією з ключових характеристик об'єктів цивільних прав є їх здатність до обороту. Цю особливість закріплено у законодавстві, зокрема в статті 23 Цивільного кодексу України [1]. Це підтверджує важливість оборотоздатності об'єктів у цивільному обороті.

Зокрема, гроші, як об'єкт цивільних прав, мають здатність до обороту, тобто можуть вільно циркулювати та бути обмінюваними між суб'єктами цивільних правовідносин. Однак, з огляду на їхню унікальну природу, можна зробити висновок, що гроші у цивільному праві сприймаються як засіб платежу, який є ключовим елементом здійснення правових відносин.

Важливо враховувати, що цивільне законодавство встановлює гроші як законний засіб платежу. Це означає, що гроші є основним інструментом обміну та виконання зобов'язань у цивільному обороті. Таке розуміння грошей як ключового елементу правових відносин у цивільному праві відображає їхню важливу роль у суспільстві [2].

Отже, враховуючи їхню функцію як законного засобу платежу та засобу обміну, гроші виступають як об'єкт цивільних прав, який відображає особливості цивільного обороту. Таке розуміння грошей в контексті цивільного права відкриває можливості для подальшого дослідження їхньої ролі та значення у правовому середовищі.

Необхідно відзначити, що валютний контроль є важливою складовою національних та міжнародних валютно-фінансових систем. Термін «валютні цінності» пов'язаний з поняттям «валюта», проте його точне визначення відсутнє. Існують два підходи до розуміння цього терміну: він може включати як національну валюту, так і іноземні валютні одиниці та кредитні документи, використовувані в міжнародних розрахунках.

Зокрема, валютні цінності, як їх описують науковці, обмежені спеціальним режимом обігу на території країни [3, с. 33]. Варто відзначити, що валюта та валютні цінності, подібно до грошей, виконують важливу функцію як засоби платежу у міжнародних фінансових операціях.

Важливо враховувати, що якщо національна валюта України - гривня виступає валютою, то всі суспільні відносини, пов'язані з випуском і обігом цієї валюти, стають частиною валютної системи. Основними ознаками валютних правовідносин є наявність міжнародного елементу, тому контроль над обігом національної валюти повинен бути спрямований на регулювання міжнародних розрахунків.

В Україні іноземною валютою вважаються готівкові грошові знаки (банкноти, монети) інших країн, а також безготівкові кошти в іноземних валютах на рахунках за межами країни. Ключовою характеристикою валюти є її конвертованість, тобто можливість вільного обміну на інші валюти в міжнародному обігу.

До переліку валютних цінностей також відносяться банківські метали, такі як золото, срібло, платина, що можуть перебувати у формі злитків, порошків або монет. Проте, щодо статусу монет із дорогоцінних металів існують певні сумніви, оскільки їхню платіжність і можливість виступати як законний засіб платежу науково не досліджено.

Виготовлення монет із дорогоцінних металів, що використовуються як гроші, вимагає встановлення відношення між їхньою вагою, вмістом метолу і номінальною вартістю. Проте національне законодавство не визначає офіційного співвідношення між гривнею та дорогоцінними металами. Монети з дорогоцінних металів розглядаються як товари, а не гроші, тому відносини при їхньому обігу не є валютними.

Після аналізу цих аргументів можна зробити висновок, що відносини, пов'язані з обігом монет з дорогоцінних металів та цінних паперів, які посвідчують майнові права, не можуть бути вважати валютними. Тому важливо виключити такі монети та цінні папери з категорії «валютні цінності». Це може стати причиною необхідності внесення відповідних змін до чинного законодавства, зокрема до Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і контролю».

Отже, гроші та валютні цінності, хоча пов'язані з фінансовими операціями, мають різні правові характеристики. Гроші є універсальним засобом обміну та виміру вартості, що обмінюються між суб'єктами цивільних правовідносин у межах країни. З

іншого боку, валютні цінності відображають обмежений перелік іноземних валют та фінансових інструментів з міжнародним значенням. Розуміння їхньої суті та правового статусу є ключовим для ефективного функціонування фінансових відносин на різних рівнях.

1. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

2. Гриценко А. А. Гроші // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=32034

3. Близнюк О. Проблеми правового регулювання відносин валютного управління в Україні / О. Близнюк // Юридична Україна. – 2006. № 1. – С. 33-38.

Титаренко Д.В.

здобувач вищої освіти факультету слідчої та детективної діяльності Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ОБОРОТОЗДАТНОСТІ ОБ'ЄКТІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ОБОРОТІ

Кожна особа забезпечена правом власності та можливістю використання її майна задля задоволення власних потреб у межах чинного національного законодавства. Положеннями законодавства України закріплено правові межі оборотоздатності об'єктів в цивільному обороті, що реалізуються на загальних засадах та правових принципах.

Цивільне законодавство України визначає різноманітні об'єкти цивільних прав, включаючи: речі, майнові права, інформація, результати робіт, послуг, інтелектуальної та творчої діяльності. Усі вони виконують одну спільну функцію – задовольнити споживчу потребу суб'єктів цивільного права. Деякі з перелічених речей можуть переходити вільно від одного суб'єкта до іншого.[2]

Аби визначити, чи може даний об'єкт знаходитись у цивільному обороті, він має відповідати таким ознакам, як: 1) така річ здатна задовольнити споживчу потребу суб'єктів цивільного права; 2) є доступним до володіння цією річчю; 3) об'єктивне (реальне, фізичне) існування; 4) має бути відокремленим від суб'єкта,

щоб дана річ мала здатність бути переданою від одного власника до іншого; 5) об'єкт має бути оціненим у грошовому еквіваленті. [4]

Під час аналізу об'єкта як «речі», класифікація відіграє ключову роль, оскільки, саме вона служить відправною точкою для визначення правового режиму конкретної речі.

Щоб розкрити суть категорії «оборотоздатність», потрібно ретельно проаналізувати положення статті 178 Цивільного кодексу України. Ця норма містить вказівки щодо обмежень, які застосовуються до перебування досліджуваних об'єктів у цивільному обороті.

Дане положення закріплює три самостійні види об'єктів цивільних прав залежно від їх оборотоздатності: 1) ті, що вільно перебувають у обігу; 2) які обмежені в обігу; 3) речі, які вилучені з обігу. [1]

До першої категорії належать об'єкти, що можуть вільно відчужуватися, переходити від однією особи до іншої без дозволу на це. Більшість речей належать саме до такої категорії. До них можуть відноситись предмети побуту, транспортні засоби, рухоме чи нерухоме майно.

До другої категорії належать ті речі, які можуть належати і набуватися лише певними учасниками цивільного обороту і їх перебування в обороті регламентується спеціальними правилами, та потребує відповідного державного дозволу. Таке обмеження застосовується з метою усунення загроз державним та суспільним правоохоронюваним інтересам, таким як: життя, здоров'я, правопорядок і т.д. Найбільш яскравим прикладом є зброя. Перебування її в обігу забезпечується відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і вихолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів». Необхідність отримання дозволу обмежує коло осіб, які можуть володіти обмежено оборотоздатними

об'єктами, оскільки вони повинні відповідати певним вимогам. Наприклад, для отримання дозволу на володіння мисливською гладкоствольною зброєю особа має бути громадянином України та досягти двадцяти одного року.[5]

До третьої категорії належать речі, що вилучені з обороту. Вони не можуть бути відчужені або передані іншій особі. До таких речей належать наркотичні засоби, вибухова зброя, ядерна зброя, радіоактивні речовини і т.д. Їх набуття забороняється державою, але вони можуть бути власністю виключно держави.[3]

Можна відмітити, що зазначені обмеження існують для того, аби уникнути заподіяння шкоди людині, її життю та здоров'ю, майну, правопорядку, територіальній цілісності.

Важливо зазначити, що тільки держава через свої законодавчі органи має право визначати, які об'єкти в цивільному обороті підлягають обмеженню. Цивільний кодекс України встановлює загальне положення про те, що види об'єктів, які обмежені у цивільному обороті, визначаються законом. Це означає, що в законодавстві України повинні бути встановлені основні критерії для визначення об'єктів, які є обмежено оборотоздатні, а також зазначені державні органи, які мають повноваження конкретизувати ці види.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що обмежено оборотоздатні об'єкти в цивільному обороті є специфічним видом об'єктів, які можуть передаватися від однієї особи до іншої, проте через свої особливі характеристики та потребу в охороні зі сторони держави, вони можуть бути доступні лише певним учасникам цивільного обороту або перебувати в обороті лише за умови отримання спеціального дозволу.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356

2. Том 1 № 74 (2022): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Шляховська І.М. Поняття обмежено оборотоздатних об'єктів: цивільно-правові аспекти. 2022, С. 137–141.

3. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Скрипник В. Речі, обмежені в цивільному обороті, як об'єкти цивільних прав. Підприємництво, господарство і право. 2018, С. 36-40

4. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Погребняк В. Я. Оборотоздатність суб'єктивних цивільних прав. 2020, С. 84-88.

5.Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 No622. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text (дата звернення: 29.11.2022).

Тихоненко А.А.

курсантка 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ ПРИ ВИЗНАННІ ШЛЮБУ НЕДІЙСНИМ

Актуальність теми поділу майна подружжя у разі визнання шлюбу недійсним важко переоцінити, оскільки сучасне суспільство постійно стикається з різноманітними правовими проблемами, що виникають у зв'язку із сімейними відносинами. Визнання шлюбу недійсним згідно з чітко встановленими законом підставами створює складність у питанні поділу майна між подружжям. Ця складність вимагає глибокого розуміння сімейного права. Враховуючи збільшення кількості справ про поділ майна подружжя, існує особлива потреба у вивченні питань, пов'язаних з поділом майна подружжя у справах при визнанні шлюбу недійсним.

Визнання шлюбу недійсним є одним із найважливіших аспектів сімейного права, оскільки воно має значний вплив на правовий статус осіб, що уклали такий шлюб. Згідно зі статтею 45 Сімейного кодексу України, коли шлюб визнається недійсним, це призводить до анулювання всіх правових наслідків, що виникають із цього шлюбу [1]. Але як це впливає на питання поділу майна подружжя?

Перш за все, визнання шлюбу недійсним означає, що будь-які права та обов'язки, які виникали між подружжям внаслідок шлюбу, також припиняють своє існування. Це розпочинається з моменту укладення шлюбу, що може мати значний вплив на по-

дальші відносини між сторонами. Зокрема, коли розглядається питання поділу майна подружжя, визнання шлюбу недійсним може мати вирішальне значення.

Зокрема у Постанові КЦС ВС від 10.11.2020 у справі № 761/16179/14-ц [2] було розглянуто питання щодо наслідків недійсності шлюбу: " згідно зі статтею 44 Сімейного кодексу у випадках, передбачених статтями 39-41 цього Кодексу, шлюб є недійсним від дня його державної реєстрації. Відповідно до частин першої, другої статті 45 СК України недійсний шлюб (стаття 39 цього Кодексу), а також шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду, не є підставою для виникнення в осіб, між якими він був зареєстрований, прав та обов`язків подружжя, а також прав та обов`язків, які встановлені для подружжя іншими законами України. Якщо протягом недійсного шлюбу особи набули майно, воно вважається таким, що належить їм на праві спільної часткової власності. Розмір часток кожного з них визначається відповідно до їхньої участі у придбанні цього майна своєю працею та коштами. З урахуванням того, що шлюб укладений між сторонами, у судовому порядку визнаний недійсним, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що у позивача та відповідача не виникло жодних прав та обов`язків, притаманних подружжю, зокрема і щодо поділу майна. Посилання заявника на частину п`яту статті 61 СК України (у редакції, чинній на час приватизації спірного майна), відповідно до якої об`єктом права спільної сумісної власності подружжя є житло, набуте одним з подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, є безпідставним" .

Майно, набуте особами протягом недійсного шлюбу, вважається таким, що належить їм на праві спільної часткової власності, при цьому розмір часток кожного з них визначається відповідно до їхньої участі у придбанні цього майна своєю працею та коштами (частина 2 статті 45 Сімейного кодексу України). Це означає, що кожна сторона має право на певну частину цього майна, пропорційну її внеску у його придбання, чи то через працю, чи фінансові витрати.

Крім того, особа, яка отримувала аліменти протягом останніх трьох років від сторони, з якою вона перебувала в недійсному

шлюбі, повинна повернути отримані кошти. Це сприяє відновленню справедливості та врахуванню правових наслідків недійсності шлюбу.

Згідно із законом, особа, яка переїхала проживати до іншої особи через реєстрацію недійсного шлюбу, не має права на проживання у цьому житловому приміщенні і може бути виселена. Це забезпечує право власника на визначення своїх умов проживання.

У п.п. 23 та 24 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» [3] висвітлюється питання визначення обсягу майна, що належить до спільної власності подружжя та підлягає поділу. Судам рекомендується враховувати наявність спільно нажитого майна на момент припинення спільного ведення господарства, а також визначати джерело та час його придбання.

Важливо підкреслити, що майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя і підлягає поділу, може бути будь-якого виду, незалежно від того, на чий ім'я воно було придбане чи внесене грошовими коштами. Це означає, що навіть якщо майно було придбане або внесене на ім'я лише одного з подружжя, воно все одно може вважатися спільним і підлягає поділу, якщо це не врегульовано шлюбним договором чи законодавством. Такий підхід сприяє забезпеченню справедливості та рівноправ'я між подружжям у справах поділу майна, дозволяючи ретельно враховувати усі обставини та умови, які були на момент набуття цього майна. Це важливо для забезпечення захисту прав кожної сторони та вирішення спорів щодо майнових відносин у сім'ї з урахуванням принципів справедливості та законності.

Отже, в контексті визнання шлюбу недійсним актуальні питання поділу майна подружжя потребують уважного врахування відповідних норм законодавства та принципів справедливості. Це необхідно для того, щоб забезпечити захист прав кожної сторони та ефективно врегулювати спори, які можуть виникнути у зв'язку з майновими відносинами у сім'ї.

1. *Сімейний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text*
2. *Постанова КЦС ВС від 10.11.2020 у справі № 761/16179/14-ц. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/ned_shlubu_Krat.pdf*
3. *Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 « Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text*

Трохлюк Л.С.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ННІ права Державного податкового університету

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ БОРЖНИКА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відомо, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорених прав, свобод чи інтересів. Суд, зі свого боку, порушує судову справу на підставі позовної заяви, яка має відповідати вимогам чинного законодавства. Відповідно до засад, викладених у процесуальних нормах, починається розгляд справи, який полягає у дослідженні та оцінці обставин справи та доказів, наданих учасниками судового процесу. Безумовно, існує багато різних аспектів розгляду судової справи, а також подальшого виконання судового рішення у зв'язку з належним дослідженням обставин справи та доказів, наданих суду сторонами у справі.

Сторони виконавчого провадження мають значну кількість прав, які дозволяють їм захистити свої права та інтереси. Отже, боржник як сторона примусового стягнення має право:

- можливість звернення до підрядника в будь-який час до завершення процесу реалізації;

- звернутись до суду чи іншого органу (посадової особи), який видав виконавчий документ, із заявою про роз'яснення його змісту;

- подавати до суду заяву про відстрочення або розстрочення виконання рішення, про визначення чи зміну способу та порядку його виконання;

- бути повідомленим про результати визначення вартості чи оцінки майна боржника, а також оскаржити ці результати в суді протягом 10 днів з дня отримання відповідного повідомлення тощо [1].Важливою гарантією захисту прав та інтересів боржника є заборона заволодіння певними видами майна, передбачена додатком до адміністративного судочинства «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року [2]. До цього переліку входять такі види майна: запаси питної води та продуктів харчування, предмети побуту, одяг, посуд, взуття.

Виходячи з поняття природно-правової природи, доцільно виділити нормативні положення про правові гарантії з метою захисту прав та інтересів боржника, оскільки інколи ними є малозабезпечені особи.

Не менш важливим є те, що реалії сьогодення свідчать про наявні проблеми у цій сфері, які відображені в сучасній юридичній практиці. Ці проблемні аспекти виражаються в зловживаннях боржника. Мова йде про випадки, коли боржник, отримуючи на свою банківську картку відповідну винагороду, одразу перераховує кошти на поповнення рахунку свого мобільного телефону, що автоматично унеможливлює примусове виконання.

Крім прав, гарантованих законом, на боржника покладається ряд специфічних обов'язків. Вважається, що у виконавчому провадженні в більшості випадків боржником є зобов'язана особа. Основним обов'язком боржника є виконання вимог, зазначених у виконавчому документі. Більшість вимог виражається у формі грошового стягнення. Слід зазначити, що однією з головних причин зволікання у виконанні судової діяльності щодо стягнення заборгованості є відсутність фінансових ресурсів у боржників. Отримавши позики чи кредити, вони використали їх не за призначенням, унаслідок чого стали неплатоспроможними. В результаті стягувач змушений звертатися до суду та правоохоронних органів для стягнення боргу.

З моменту відкриття виконавчого провадження боржник протягом 5 робочих днів зобов'язаний подати контрагенту де-

кларацію про доходи. У декларації про доходи вноситься перелік майна, що перебуває у спільній власності боржника з іншими особами, рахунків у банках чи інших фінансових установах, майна, що перебуває у заставі (іпотеці) чи інших осіб, або грошових коштів та майна, що належать йому від інших осіб, за формою встановлений Міністерством юстиції України [1].

Крім порушень з боку виконавця, на практиці мають місце і зловживання з боку боржника при виконанні конкретного зобов'язання. Перш за все, вони пов'язані з приховуванням роботодавцями реальних доходів працівників через т. зв «чорна бухгалтерія» та виплата боржнику заробітної плати нижче середньостатистичного рівня. У такому разі підрядник зобов'язаний повідомити про це податкові органи для вжиття відповідних заходів реагування та визначення фактичного доходу боржника.

Законом України «Про виконавче провадження» визначено процесуальний порядок реалізації примусових заходів майнового та немайнового характеру, за яким боржник має самостійно вчинити певні дії чи утриматися від їх виконання. Незважаючи на нормативну закріпленість цієї процедури, примусове виконання судових рішень своєчасно, повно й неупереджено не здійснюється.

Варто зазначити, що пов'язано це з низьким правовим і соціальним статусом державних виконавців, які покликані виконувати цю функцію держави, адже, відповідно до ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження», примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) [3, 4].

Аналіз законодавчо встановленого комплексу прав та обов'язків боржника у виконавчому процесі – судова практика свідчить про необхідність внесення низки змін, які б ґрунтувалися на основних засадах виконавчого провадження (верховенство права, пропорційність заходів щодо виконання). рішення та обсяг вимог, що випливають з рішення, забезпечення матеріальних і процесуальних прав як боржника, так і стягувача, рівність сторін виконавчого процесу, особисте волевиявлення). У розвиток останнього пропонується посилити нормативне забезпечення інституту мирової угоди у виконавчому провадженні шляхом доповнення

Закону України «Про виконавче провадження» нормативно-правовими актами про порядок та порядок його укладення. Переконаний, що запроваджені зміни всіляко сприятимуть підвищенню рівня розвитку України як правової держави в цілому, а зокрема створять сприятливі умови для погашення боржником боргу.

1. *Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 URL : http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19 11.*
2. *Додаток до Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016. URL : http://zakon2. rada. gov.ua/laws/ show/1404-19.*
3. *А.В. Бондарева, С.В. Дяченко Виконання судових рішень як заключна стадія цивільного процесу. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3(28) Том 1, 2019 URL: http://pyuv.onua.edu.ua/ index.php/pyuv/article/view/323/626*
4. *Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text*

Федан Л.О.

здобувачка освіти групи ПБ-20-2 ННІ права Державного податкового університету

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ПОБАЧЕННЯ З ДИТИНОЮ

Суперечки про дітей, пов'язані з їх сімейним вихованням, є одними з найскладніших. Сторони такого спору, які згодом набувають статусу сторін виконавчого провадження, як правило, перебувають у певному протистоянні, що в кінцевому підсумку впливає на дитину. У зв'язку з цим дуже важливим є врахування її інтересів як при ухваленні судового рішення про визначення порядку спілкування з дитиною, так і під час його безпосереднього виконання.

Більшість судових рішень, що визначають порядок спілкування з дітьми, ухвалюються у випадках, коли один із батьків забороняє другому з батьків таке спілкування або обоє батьків забороняють іншим родичам спілкуватися з дітьми.

Найпоширенішою ситуацією, яка вимагає встановлення порядку спілкування з дитиною, є коли батьки розлучені та/або не проживають разом. Виходячи з принципу рівності прав та обов'язків батьків, той з батьків, хто проживає окремо, має право на спілкування з дитиною та вирішення питань щодо її вихован-

ня. При цьому другий з батьків не повинен перешкоджати такому спілкуванню, крім випадків, коли це завдає шкоди фізичному та психічному здоров'ю дитини, її моральному розвитку.

Батьки можуть укласти письмовий договір про порядок здійснення батьківських прав тим із батьків, хто не проживає з дитиною. Якщо вирішити це питання мирним шляхом неможливо, порядок такої участі визначається органами опіки та піклування за участю батьків виходячи з інтересів дитини.

Правильне вирішення справ про визначення порядку спілкування з дітьми не лише впливає на батьківські правовідносини, а й спрямоване, насамперед, на захист прав дітей, встановлених ч. 3 ст. 9 Конвенції про права дитини, яка встановлює право дитини, розлученої з одним чи обома батьками, підтримувати регулярні особисті стосунки та прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини [1].

Виконання рішень про встановлення побачення з дитиною регулює ст. 63-1 Закону України "Про виконавче провадження" [2].

Ця категорія виконавчих документів з урахуванням відносин, які вони зачіпають, потребує певного підходу до їх примусового виконання. Тому в усіх випадках при визначенні порядку спілкування батьків з дитиною враховуються вік дитини, фізичний і психічний стан дитини, прихильність до кожного з батьків, переживання, які дитина відчуває, її схильності, враховуються звички та ін.

Розглядаючи порядок спілкування одного з батьків і дитини, насамперед необхідно визначити, чи буде спілкування того з батьків, хто не проживає з дитиною, здійснюватися в присутності другого з батьків або його представника, чи спілкування проводитиметься самостійно з дитиною.

Також необхідно встановити місце спілкування між зацікавленим батьком і дитиною. Місцем спілкування з дитиною може бути квартира, кімната, будинок, де дитина фактично проживає з одним із батьків, житлове приміщення, де проживає зацікавлений батько, або місця культурно-масового дозвілля населення.

Важливе значення для успішного виконання рішення суду має вибір місця спілкування з дитиною; в подальшому також буде місцем проведення примусових дій та застосування заходів впливу.

Суд, заздалегідь визначаючи місце зустрічі одного з батьків і дитини, повинен виходити з конкретних обставин: погодних умов, стану здоров'я дитини, її бажання, - і не може обмежитися лише зазначенням квартири того з батьків, з ким проживає дитина. Крім того, суд має врахувати, що з точки зору дотримання інтересів дитини при виконанні судового рішення необхідно буде забезпечити спокійну обстановку.

Виконання судових рішень з резолютивною частиною без визначення конкретних днів спілкування та місця спілкування є не тільки складним, але й, по суті, неможливим, враховуючи те, що текст резолютивної частини рішення, без будь-яких змін, безпосередньо потрапляє до виконавчого листа, який надходить до Державної виконавчої служби.

Таким чином, з метою уникнення труднощів із виконанням рішення суду про визначення порядку спілкування з дитиною, його резолютивна частина має бути обов'язковою для виконання та викладена зрозумілою мовою. Для цього в резолютивній частині рішення встановлюється порядок спілкування з дитиною із зазначенням місця, часу, тривалості побачень одного з батьків і дитини, присутності другого з батьків, а також міститься точне формулювання, яке не залежить від здогадних і малоймовірних умов. Лише в окремих випадках допускаються формулювання на кшталт: «Якщо дитина почувається погано чи захворіла, батько не виводить її на прогулянку, але невикористаний час для побачень може бути компенсований іншим днем за погодженням з матір'ю дитини». Разом із тим виконавець зобов'язаний здійснювати заходи примусового виконання рішень у спосіб та в порядку, які встановлені Законом України «Про виконавче провадження», у тому числі з дотриманням вимог частин 1 та 2 ст. 64-1 Закону про забезпечення побачень стягувача з дитиною у час та місці, визначеному рішенням суду [2].

Специфіка діяльності виконавця під час виконання рішення суду про встановлення побачення з дитиною, рішення про

усунення перешкод у побаченні з дитиною полягає насамперед у тому, що виконавець може на власний розсуд визначати час та місце побачення з дитиною лише в тому випадку, якщо такі умови не визначив суд у рішенні, яке виконується. Якщо час та місце побачень визначені рішенням суду, виконання такого рішення має здійснюватися чітко в порядку, визначеному рішенням суду.

Яскравим прикладом цьому є Постанова Верховного Суду від 5 квітня 2023 року у справі № 210/529/19 (провадження № 61-10424св22) [3]. Щодо цієї справи: у червні 2022 року за заявою батька державний виконавець відновив провадження, оскільки через військову агресію рф мати з дитиною виїхали до Німеччини, постановив забезпечити спілкування дочки й батька щонеділі за допомогою будь-якого додатка чи месенджера у форматі відеозв'язку. Батько просив суд визнати відповідну постанову державного виконавця неправомірною. Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні скарги, оскільки в судовому рішенні, яке підлягає примусовому виконанню, не визначено місця зустрічей батька з дитиною, встановлення цього місця покладено на державного виконавця. Після 24 лютого 2022 року фізичні зустрічі дитини з батьком унеможливлені. Державний виконавець визначив час побачення стягувача (батька) з дитиною, враховуючи позицію сторін та інтереси дитини. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду частково задовольнив скаргу стягувача, скасував попередні судові рішення, визнав неправомірною оскаржувану постанову державного виконавця.

Законом України «Про виконавче провадження» визначено процесуальний порядок реалізації примусових заходів майнового та немайнового характеру, за яким боржник має самостійно вчинити певні дії чи утриматися від їх виконання. Незважаючи на нормативну закріпленість цієї процедури, примусове виконання судових рішень своєчасно, повно й неупереджено не здійснюється [4, с.75].

За невиконання рішення суду, яким встановлено порядок спілкування родича з дитиною, до батьків (іншої особи, на піклуванні якої перебуває дитина) застосовуються заходи, передбачені

законодавством про адміністративні правопорушення та законодавством про виконавче провадження.

У справах щодо визначення порядку спілкування з дітьми часто трапляються випадки укладення мирової угоди, в тому числі в результаті звернення конфліктуючих сторін до процедури медіації, що, безумовно, слід вітати. У зв'язку з цим слід зазначити, що при укладенні та затвердженні мирових угод необхідно враховувати вимогу виконуваності судового акта.

Крім того, право на спілкування з дитиною мають, крім батьків, бабусі, дідусі, брати, сестри та інші родичі. Якщо батьки дитини забороняють родичам спілкуватися з нею, вони можуть звернутися до органу опіки та піклування, який має право зобов'язати батьків не перешкоджати такому спілкуванню. У разі невиконання рішення органу опіки та піклування цей орган або близькі родичі дитини можуть звернутися до суду з позовом про усунення перешкод у спілкуванні з нею. Цей спір також вирішується виходячи з інтересів та з урахуванням думки дитини.

З огляду на вищесказане, необхідність забезпечення законності судових актів у справах про визначення порядку спілкування з дітьми є важливою в процесі виконання судових рішень Резолютивна частина повинна містити чіткі формулювання щодо зазначення місця, часу, тривалості побачень батьків та дітей. дитини, присутності другого з батьків, а також містити максимально докладні і точні формулювання, не залежні від умов. Неабияке значення для забезпечення виконуваності судового акта у цій категорії справ має врахування думки дитини при обговоренні умов визначеного порядку спілкування з нею, а також зазначення у резолютивній частині судового рішення попередити відповідача про можливі наслідки його невиконання.

1. *Конвенція про права дитини: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 р. Дата оновлення: 16. 11. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 03.04.2024).*
2. *Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 08. 03. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text (дата звернення: 03.04.2024).*
3. *Постанова Верховного Суду від 5 квітня 2023 року у справі № 210/529/19 (провадження № 61-10424св22) URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110208050 (дата звернення: 03.04.2024 р.)*

4. *Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3(28). Том 1.2019 URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v3-1_2019/3-1.pdf#page=74*

Шандрук І. В.

курсант 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА СЕКРЕТНИМ ЗАПОВІТОМ

Спадкування в Україні – це не просто юридична процедура, а й один з важливих аспектів цивільного права, що тісно пов'язаний з особистими стосунками, сімейними цінностями та майновими питаннями. Для збереження волевиявлення особи яка володіє майном, був виданий відповідний закон 1 січня 2004 року, відповідно до якого була створена гарантія таємності посвідчення секретного заповіту в Україні. Закон був виданий через низку причин. По-перше, даний заповіт на основі практики зарубіжних країн(США, Грузія, Південна Корея, Франція, Латвія, Естонія) був виданий з метою підвищення рівня конфеденційності та захистити спадкодавця(заповідача) від будь яких нарікань та скарг що до його рішення на рахунок розподілу майна . Також закон від 1 січня 2004 року допоміг особі(заповідачу) зберегти конфеденційність свого рішення до моменту настання його смерті. Про посвідчення та оголошення цього заповіту, встановлено в 1249 та 1250 статті ЦК України.[1] Цей заповіт складається особою(-заповідачем), та вкладається у конверт, який потім заклеюється, та ставиться її підпис. Також ставиться підпис нотаріусу, в який був поданий цей секретний заповіт, потім він вносе особисту інформацію: дата народженя, прізвище та ім'я та по батькові заповідача, місце його проживання, скріплює його печаткою. Потім поміщає в інший конверт, та ще раз опечатує та кладе у сейф з замком, а також вноситься в спадковий реєстр.

Під час написання секретного заповіту, заповідач, посилаючись на статтю 1249 Цивільного Кодексу України, може записати будь - яку інформацію в секретний заповіт й знати це буде лише заповідач. А сам нотаріус лише допомагає в юридичному оформлені секретного заповіту, не торкаючись контексту викла-

денного матеріалу та правильності його написання згідно до усіх норм та правил закону.

Недотримання припісів закону може зробити секретний заповіт недійсним або нікчемним. У цьому випадку наступає спадкування за законом за чергами (першої, другої, третьої, четвертої та п'ятої черги), а також спадкування осіб, які отримають обов'язкову частину у спадщині, у вигляді половини частки в незалежності від змісту (малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки). Згідно 1250 статті Цивільного Кодексу України оголошення тексту самого секретного заповіту відбувається лише після смерті особи(заповідача) яка його написала. Суттєвий недолік постає у конфеденційності матеріалу секретного заповіту.[2] Особа(заповідач) не завжди ознайомлена з діючим законом чи правильності написання юридичного документу. Тим самим наражає себе на небезпеку написання нікчемного заповіту, або частково недійсного(нікчемного). При написанні такого документу також не можна підтвердити стан цієї людини, та що увесь текст, який виложений у цьому документі, є її власним волевиявленням.

Найбільш часті проблеми, пов'язані з неправильністю написання секретного заповіту, згідно з чинним законодавством, та станом особи(заповідача) під час написання цього документу. Дивлячись на проблеми викладені вище, не рідко буває що такий заповіт пишеться при погрозах людині або інших ситуаціях. При написанні секретного заповіту сторонньою особою зі згоди людини, яка має інвалідність та нездатність його писати, договір стає нікчемним. Суд по справі № 761/22959/15-ц (провадження № 2/761/1346/2016 30 червня 2016 року Шевченківський районний суд м. Києва) , розглянувши у відкритому судовому засіданні в місті Києві цивільну справу за позовом ОСОБА_1 до Головного територіального управління юстиції в м.Києві, ОСОБА_3, третя особа, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, Перша Київська державна нотаріальна контора про визнання секретного заповіту недійсним та визнання права власності на спадкове майно в порядку спадкування за законом. Позивач вважає секретний заповіт подружжя недійсним, оскільки заповіт подружжя

та секретний заповіт є двома різними правочинами, які окремо мають свою специфіку, порядок оформлення, вимоги щодо змісту, а також порядок посвідчення нотаріусом, а їх об'єднання в один правочин «секретний заповіт подружжя» є недопустимим з точки зору правової природи правочинів. Зокрема, заповіт подружжя передбачає встановлення нотаріусом осіб, реєстрацію їх шлюбу, роз'яснення щодо майна, перевірка тексту заповіту та написання тексту зі слів подружжя. В той же час секретний заповіт посвідчується нотаріусом без ознайомлення із його змістом, оскільки останній подається нотаріусу у заклеєному вигляді. Позовну заяву ОСОБА_1 до Головного територіального управління юстиції в м.Києві, ОСОБА_3, третя особа, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, Перша Київська державна нотаріальна контора про визнання секретного заповіту недійсним та визнання права власності на спадкове майно в порядку спадкування за законом, Суд залишив без задоволення.[3]

Для вирішення проблематики спорів у суді щодо секретного заповіту, влада Грузії використала свій метод. Згідно зі 1363 статті Цивільного кодексу Грузії - Таємниця заповіту: нотаріус (за Цивільним кодексом Грузії), заповідач та свідки - особи, які підписали заповіт з заповідачем, не мають права, до відкриття спадщини, розголошувати відомості, що стосуються змісту заповіту, його укладання, зміни чи скасування.[4]

Після аналізу проблематики питань спадкування за секретним заповітом, сформувалися ідеї що до усунення недоліків сьогоднішнього законодавства у цій сфері. Для подальшого деталізації закону та подальшого розвитку секретного заповіту необхідно додати до 1249 статті Цивільного Кодексу України новий пункт, у якому йдеться про можливість написання секретного заповіту, не лише особою (заповідачем), а й в присутності свідка, який не буде мати права розголошувати матеріали документу.

1. Цивільний кодекс України

Документ 435-IV, чинний, поточна редакція — Редакція від 27.04.2024, підстава - 3585-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Комментар Документ n1083697-03, поточна редакція — Прийняття від 18.07.2003 Микола МЕЛЬНИК, доктор юридичних наук. Анатолій БЕНЬ, оглядач «Голосу Українuhttps://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n1083697-03#Text

3. Рішення по справі Справа № 761/22959/15-ц https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/58896218

4. Цивільний кодекс Грузії Прийнятий 26 червня 1997 року Введено в дію з 25 листопада 1997 року (із поправками та змінами на 26 листопада 2001 року) https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/209011

Щербина А.С.

курсантка 2 курсу 1 групи Військово-юридичного інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого,

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У СПАДКУВАННІ ЗА ЗАПОВІТОМ ПОДРУЖЖЯ

Українське цивільне законодавство визнає заповіт як важливий інструмент, що регулює спадкування майна та визначає долю фізичної особи у разі її смерті. Особливе значення надається спільному заповіту подружжя, який стосується майна, що перебуває у їхній спільній власності.

Незважаючи на те, що законодавство визнає можливість складання спільного заповіту подружжя, його норми не завжди надають чітких вказівок щодо процедур та відповідальності учасників цього процесу. Отже, незважаючи на важливість запровадження поняття «заповіт подружжя» у правову систему, існують практичні труднощі, які вимагають додаткового уточнення.

Згідно зі статтею 1243 Цивільного кодексу України, подружжя може скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності [1]. Це означає, що подружжя може визначити спільні розпорядження щодо майна, яке вони придбали під час шлюбу або через спільні зусилля протягом шлюбу. Такий спільний заповіт дозволяє подружжю ефективно розподілити свою спільну власність та виразити свої бажання стосовно подальшого використання цього майна.Важливо враховувати, що заповіт подружжя не стосується всього майна, що належить подружжям, а лише того, що є предметом спільної власності. Це дає можливість подружжю регулювати спільні фінансові та правові питання у випадку смерті одного з подружжя [2, с.143].Поняття «заповіт подружжя» є нововведенням українського законодавства, яке було впроваджено з прийняттям нового Цивільного ко-

дексу України 16 січня 2003 року [3, с.149]. До цього часу такого поняття в законодавстві відсутнє, і воно є результатом розвитку та модернізації правової системи країни. Стаття 1243 Цивільного кодексу України передбачає, що у разі складання спільного заповіту подружжя, після смерті одного з подружжя, частка у праві спільної сумісної власності переходить до другого подружжя, який залишився у живих. Таким чином, виконання волі померлого подружжя щодо розподілу спільного майна забезпечується через заповіт, що стало невід'ємною частиною сучасного цивільного законодавства України.

Проте, необхідно відзначити, що навіть з наявністю законодавчого регулювання заповіту подружжя, існують деякі труднощі у практичній реалізації цього механізму.

Нотаріуси, які відповідають за проведення нотаріальних дій у справах спадкування, часто зіткуються з відсутністю чіткого порядку дій та необхідних формальностей для оформлення спадщини в разі смерті одного з подружжя.Наприклад, при оформленні спільного заповіту подружжя на квартиру, нотаріус повинен провести ряд перевірок та взяти в розгляд різні аспекти такого заповіту, включаючи чинність заповіту, наявність майна, на яке поширюється заповіт, та інші важливі питання.

Отже, хоча запровадження поняття «заповіт подружжя» в українське законодавство є кроком у напрямку забезпечення правової чіткості та захисту інтересів подружжя, існують деякі виклики, пов'язані з його практичною реалізацією, які потребують додаткового уточнення та розв'язання у формі відповідних правових норм та процедур.

При укладанні заповіту подружжя нотаріус зобов'язаний провести ряд обов'язкових перевірок і забезпечити дотримання вимог законодавства. Нотаріус має перевірити наступні аспекти:

1. Перебування осіб у зареєстрованому шлюбі та пред'явлення оригіналу свідоцтва про шлюб для підтвердження цього факту.

2. Визначення, що заповіт укладається лише між подружжям і не містить участі сторонніх осіб.

3. Перевірка наявності домовленості про перехід права власності на спільно набуте майно після смерті обох подружжя.

4. Накладання заборони на відчуження майна, зазначеного в заповіті, у разі смерті одного з подружжя з метою збереження майна до визначення спадкоємців.

Ці кроки допомагають нотаріусу забезпечити правову чистоту та захист інтересів подружжя у справах спадкування, згідно з вимогами законодавства.

Таким чином, заповіт подружжя є важливим інструментом для забезпечення правової чіткості та регулювання справ у випадку смерті одного з подружжя. Цей механізм дозволяє подружжю залишити спадщину відповідно до їхніх уподобань та потреб.

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року зі змінами. Офіційний вісник України. 2003. N° 14. Ст. 461

2. Садихова Л. Особливості оформлення спадщини за спільним заповітом подружжя та за спадковим договором// Наук – практ журн. Мала енциклопедія нотаріуса. - 2009. - N° 2 (44). -С. 143-144.

3. Ахмач Г. Правові аспекти спадкового договору і заповіту подружжя. Практика виборчого процесу в Україні та проблеми його правового регулювання : зб. тез та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18-19 листоп. 2005 р.). О. : Юрид. л-ра, 2005. С. 149-155.

Буца А.-М.А.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, студентка другого курсу бакалаврату

ОХОРОНА ПРАВ НА ТВОРИ, СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (в подальшому – ШІ) в останні роки створює нові виклики у сфері цивільно-правового регулювання, зокрема, в питанні інтелектуальної власності. Одним із таких викликів є охорона прав на твори, створені ШІ. Ця тема набуває особливої актуальності, адже ШІ вже сьогодні здатен за завданням генерувати різноманітні твори.

ШІ-технології відкривають великі можливості для творчості, дозволяючи комп'ютерним системам виконувати завдання, які раніше вважалися виключною прерогативою людини. Розпізнавання мови, генерування текстів, створення зображень, музичних

творів та інших видів мистецтва – це лише деякі з прикладів того, як ШІ може впливати на творчий процес.

Поширеною є думка, коли поняття «твір» ототожнюють виключно з літературною діяльністю. Насправді, це визначення значно ширше. Правове регулювання та охорона творів, створених ШІ в Україні ґрунтується на Законі України «Про авторське право і суміжні права» [1]. Згідно зі ст. 1 п. 56 цього Закону, твір визначається як «інтелектуальне оригінальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі».

Окремо в ст. 1, а саме в інших її пунктах, закріплені дефініції таких різновидів творів як твір архітектури, твір образотворчого мистецтва, твір ужиткового (декоративно-ужиткового) мистецтва. У ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено значно ширший перелік творів як об'єктів авторського права. Відтак можна стверджувати, що об'єкти, які створюються ШІ є дуже різноманітними.

В Україні правова охорона творів та інших об'єктів, створених ШІ, регламентується ст. 33 Право особливого роду (sui generis) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою Закону України «Про авторське право і суміжні права». Ця стаття в частині 7 закріплює положення про те, що якщо комп'ютерна програма створює новий об'єкт, використовуючи при цьому інші твори, що захищені авторським правом, то людина, яка володіє цією програмою, має право sui generis на цей новий об'єкт. Саме право sui generis – це спеціальний тип права, схожий на авторське право, але з певними обмеженнями.

Основною проблемою творів, створених ШІ, може бути таке порушення авторських прав осіб, чиї твори використовуються ШІ, як плагіат. Такий висновок обмовлений тим, що сучасні технології ШІ побудовані таким чином, що в процесі генерування творів ШІ використовує доступну йому інформацію, на основі яких він діє та, водночас, навчається.

На сьогоднішній день законодавство багатьох країн, наприклад, США, не містить чітких положень, які б регулювали авторські права на інтелектуальну власність, створену ШІ. Однак, американське бюро з авторських прав, вважає, що авторство про-

грамного забезпечення, створеного ШІ, може належати або самому комп'ютерному пристрою, або людині, яка ініціювала процес його створення [2].

В Європі питання авторського права щодо творів, створених ШІ, залишається неоднозначним. З одного боку, ЄС визнає ШІ як інструмент, здатний генерувати інтелектуальну власність. Це підтверджується рішенням Суду ЄС у справі C-128/11. З іншого боку, чинне законодавство ЄС про авторське право чітко визначає, що автором твору може бути лише фізична особа [3].

Згідно з судовою практикою в ЄС (Painer, 2011 [4]), авторським правом захищаються лише твори, що є інтелектуальним надбанням автора, відображають його особистість та являють собою результат «вільного та творчого вибору». Автори звіту «Тенденції та розвиток штучного інтелекту» виділяють три ключові фази у створенні творів за допомогою ШІ:

• концепція: на цьому етапі людина визначає ідею, мету та загальні характеристики твору;

• виконання (генерування версій): ШІ генерує різні варіанти твору на основі заданих параметрів;

• фіналізація (редагування, вибір остаточної версії): людина редагує та обирає з запропонованих ШІ варіантів остаточну версію твору.

Вважаємо, що саме людина вносить вирішальний творчий вклад на етапі концепції твору та, зазвичай, на етапі його фіналізації. Завдяки творчому вибору, який здійснює людина, та його втіленню в об'єкті, цей об'єкт може бути визнаний об'єктом авторського права. Проте, якщо ШІ запрограмований на автоматичне створення контенту без участі людини у процесі фіналізації, то авторське право на такі твори не поширюється.

Існують різні підходи до правового захисту об'єктів, створених ШІ, які активно обговорюються в наукових роботах та офіційних документах. Найпоширеніші варіанти:

• захист суміжними правами: цей підхід передбачає надання окремим видам об'єктів, створених ШІ, охорони, подібної до тієї, що надається авторським правом, але з певними обмеженнями;

• авторське право з особливим режимом: в даному випадку пропонується надати об'єктам, створеним ШІ, захист авторським правом, але з деякими особливостями, що враховують специфіку їх створення;

• введення нового права: деякі експерти пропонують створити нове право для захисту об'єктів, створених ШІ, яке б відрізнялося від авторського права та суміжних прав;

• відсутність правової охорони: підхід ґрунтується на думці, що об'єкти, створені ШІ, не повинні мати жодного правового захисту, адже вони не є продуктом творчої діяльності людини.

Єдиного підходу до регулювання немає також і у науковців, наприклад на думку Л. Тарасенка, найбільш доцільним вбачають надання спеціального режиму правової охорони об'єктам, створеним ШІ, або ж їх охорону за правом sui generis [5].

Існує гостра потреба у чіткій системі захисту прав на твори, створені за допомогою ШІ. Це пов'язано з необхідністю справедливої компенсації тим, хто вкладає значні ресурси – час, кошти, зусилля – у розробку систем ШІ та/або об'єктів, які вони генерують самостійно або за участю людини. Важливо зазначити, що спроби прирівняти твори, створені ШІ, до об'єктів авторського права в деяких країнах, стикаються з серйозною проблемою. Її суть полягає в тому, що роль людини в таких творах часто буває мінімальною, що ставить під сумнів їх оригінальність.

З огляду на це, законодавче закріплення права sui generis, яке вже присутнє в законі, що регулює цю сферу, є законодавчо виваженим рішенням. Цей підхід, який передбачає відсутність жорстких вимог щодо оригінальності та авторства для творів, створених ШІ, дозволить гарантувати їх захист.

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20/ed20230415#Text

2. United States Copyright Office – Copyright Office Issues Report on Copyright and the Music Marketplace. URL: https://www.copyright.gov/policy/musiclicensingstudy/.

3. European Commission – Intellectual Property and the Rise of AI. URL: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/jrc114868.pdf

4. Judgment of the Court (Third Chamber) of 1 December 2011. Eva-Maria Painer v Standard VerlagsGmbH and Others. Case C-145/10.

5. Тарасенко Л. Авторське право у цифрову епоху: основні тенденції і зміни. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2022. Вип. 75. С. 61–72.

РОЗДІЛ 4. ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Гандлер О. П.

Львівський державний університет внутрішніх справ, студентка 2 курсу Інституту права

ДИСТАНЦІЙНА ПРАЦЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Становлення ринкових відносин на пострадянському просторі призвело до змін у трудових відносинах. Раніше трудові відносини були стабільним, тобто працівники працювали на одному підприємстві тривалий час, мали постійне робоче місце, суворий облік і контроль робочого часу та необхідність щоденного відвідування роботи. Однак у сучасному світі змінилися умови праці. Зменшилася питома вага великих промислових підприємств, які практикували традиційну організацію праці. Розвивається малий і середній бізнес, який створює інноваційні і технологічні продукти.Ці зміни призвели до зміни форм і методів залучення громадян на ринок праці.

Законодавством дистанційна праця визначається як форма організації праці, при якій робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця.Це означає, що дистанційний працівник не зобов'язаний відвідувати офіс роботодавця, а може працювати вдома, в кав'ярні, в парку тощо.Для виконання своїх обов'язків дистанційний працівник використовує інформаційно-комунікаційні технології, такі як комп'ютер, телефон, інтернет тощо. У літературі існують різні підходи до визначення дистанційної праці. А.М. Колот вважає, що дистанційна зайнятість - це нестандартна форма зайнятості, яка заснована на гнучких соціально-трудових відносинах між працівником і роботодавцем і відбувається у віртуальному середовищі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. О.О. Герасименко, Л.В. Ще-

тініна, С.Г. Рудакова вважають, що дистанційна зайнятість - це форма зайнятості, яка передбачає укладення трудового договору між роботодавцем і найманим працівником для виконання роботи, що потребує високої кваліфікації, на власному обладнанні або обладнанні роботодавця, із залученням до бізнес-процесів організації, з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і за умови відсутності очних контактів між суб'єктами договорів з метою забезпечення процесу та створення продукту (результату) праці. Ці визначення більш повно відображають ознаки дистанційної праці, ніж визначення, яке міститься в законодавстві [1, с. 233-236].

Правове регулювання дистанційної праці розвивалося в різних умовах на Заході та в Україні, зокрема через вплив глобалізації та індивідуальне трудове регулювання. У розвинених країнах тенденція до усунення дискримінації телепрацівників шляхом розширення їхнього правового статусу, в Україні ж спостерігаються процеси дерегуляції для підвищення інвестиційної привабливості. Належна правова культура важлива для запобігання нелегальної зайнятості та порушень трудових прав. За кордоном дистанційна праця регулюється на основі індивідуальних угод між працівником і роботодавцем. В Україні дистанційна праця регулюється законом. Однак закон забезпечує існування традиційної моделі трудових відносин, яка передбачає організаційну підпорядкованість працівника роботодавцеві. Це може призводити до використання нелегальної зайнятості і цивільно-правових договорів для маскування трудових відносин [1, с. 236-239].

Дистанційна праця має як переваги, так і недоліки для учасників трудових правовідносин.Для роботодавців дистанційна праця має такі переваги як: 1)зниження виробничих витрат на організацію праці, оренду та утримання офісних приміщень; 2)розширення меж підбору персоналу за рахунок осіб, зацікавлених у неповному робочому дні та частковій зайнятості; 3)використан- ня сучасних каналів комунікації, таких як соціальні мережі або месенджери. Однак дистанційна праця також має і недоліки для роботодавців: 1) перекладення на працівників витрат на ресурси, зокрема електроенергію, зв'язок, воду; 2)зменшення контролю за працівниками, оскільки вони працюють у домашніх умовах; 3)

збільшення ризику професійних захворювань, оскільки працівники не працюють у безпечних умовах. Для працівників поширення дистанційної зайнятості має також позитивні і негативні сторони [2, с.101-106].

Регулювання дистанційної праці в Україні ґрунтується переважно на досвіді регулювання надомної роботи, але важливо враховувати суттєві відмінності між цими формами праці. Надомники працюють власними житловими приміщеннями, тоді як дистанційні працівники можуть обирати місце своєї діяльності. Досвід 2020 року, коли був введений карантин, переконливо підтвердив ці відмінності. Дистанційна робота можлива практично будь-де, де використовується інтелектуальна праця або комунікація, а це неможливо без інформаційно-комунікаційних технологій. Очевидно, що дистанційна форма праці вносить нові аспекти у трудові правовідносини, які виходять за рамки традиційного регулювання, знаходячись на стику цивільного і трудового права [3, с. 466-469].

Вважаємо, що нормативно-правове регулювання використання праці дистанційних працівників повинно вирішувати наступні питання:

1.Уточнення правового статусу дистанційного працівника в рамках принципу єдності та диференціації правового регулювання праці, врахування розмежування цивільного та трудового способів використання працівників.

2.Визначення виключно добровільного характеру укладання угоди про дистанційну працю та можливості працівника повернутися до традиційної форми роботи.

3.Забезпечення рівних трудових прав для дистанційних працівників та осіб, які працюють на місці роботодавця.

4.Установлення особливостей укладання, зміни та припинення трудового договору із дистанційним працівником, зокрема в контексті використання електронних довірчих послуг та електронного цифрового підпису.

5.Гарантування використання та захисту персональних даних дистанційних працівників.

6.Облік робочого часу при дистанційній праці.

7.Визначення особливостей оплати праці дистанційних працівників та нормування їхньої праці.

8.Організація робочого місця, забезпечення необхідним обладнанням та створення безпечних умов праці з урахуванням державних норм.

9.Регулювання комунікації між керівником і підлеглим, забезпечення взаємодії з іншими співробітниками за допомогою телекомунікаційних технологій та визначення потреби в відвідуванні офісу.

10.Забезпечення можливості професійного розвитку, підвищення кваліфікації та кар'єрного росту дистанційних працівників.

11.Встановлення контрольно-дисциплінарних заходів роботодавцем та особливостей контролю діяльності працівника, включаючи заходи примусу та дисциплінарну відповідальність.

12.Збереження майна, наданого працівнику для використання під час виконання трудових обов'язків за місцем фактичного їх виконання.

13.Гарантування права дистанційного працівника на об'єднання для захисту своїх інтересів [4, с. 100-103. 5.]

Пропонується укладати письмові трудові договори про дистанційну роботу на основі індивідуальних угод, не приймаючи загальної типової форми, щоб забезпечити більшу гнучкість у регулюванні трудових відносин. Процес вибору робочого місця та відповідальність за створення безпечних умов праці залишається на відповідальності працівника, при цьому роботодавець повинен здійснювати інструктажі з охорони праці та протипожежної безпеки, пов'язані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Проте щодо підтвердження проведення інструктажів через обмін електронними документами виникає деяка невизначеність через обмежену розповсюдженість електронних довірчих послуг, яка може вплинути на достовірність звітності [5, с.42-43].

Зрозуміло, що подальший розвиток трудового законодавства України у відсутність кодифікованого нормативного акта, який би комплексно регулював трудові відносини, стає досить складним завданням. Таким чином, ключовим завданням при кодифікації трудового законодавства є забезпечення єдності правового ре-

гулювання трудових прав працівників, зокрема дистанційних, із можливістю гнучкої диференціації. При цьому важливо користуватися позитивним досвідом інших країн та враховувати визнані міжнародні стандарти. Наголошується на необхідності зміцнення договірних засад для регламентації дистанційної праці через впровадження стандартної форми трудового договору з дистанційним працівником, яка може використовуватися при укладанні відповідних трудових угод [5, с. 43-45].

1. Герасименко О.О., Щетініна Л.В., Руда-кова С.Г. Дистанційна зайнятість: сучасні тренди в організації та оплаті праці. БізнесІнформ. 2017.№11. С. 233-239.

2. Вапнярчук Н.М. Дистанційна зайнятість: проблеми правового регулювання. Право та інно-вації. 2016. N° 1. С. 101-106.

3. Іншин М.І. Дистанційна зайнятість працівників в умовах ринкової економіки. Форум права. 2014. N° 3. С. 466-469.

4. Новіков Д.О., Лук'янчиков О.М. Циві-лістичний характер змін у Кодексі законів про працю України, пов'язаних із впровадженням правового регулювання дистанційної роботи. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. N° 4. С. 100-103.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 20, ст.178)URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text

6. Демченко О.В. Механізм правового регулювання дистанційної зайнятості за трудопра-вовою регламентацією. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2019. Вип. 2. С. 42-45.

Гілей В.А.

студентка 2 курсу Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Безробіття є необхідною частиною функціонування ринкової економіки. Усі країни світу прикладають багато зусиль для подолання цього явища, але жодній ще не вдалося ліквідувати його повністю. Таким чином, безробіття залишається центральною соціальною проблемою у сучасному суспільстві, а особливо в Україні. Поширення цього явища пояснюється невідповідною ефек-

тивністю використання робочої сили у минулому та відсутністю економічних умов, які дозволяли б людям використовувати свої навички у продуктивній зайнятості за відповідну оплату. Безробіття у нашій країні набуло масового характеру і складає реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя [3, с.3; 1].

Сутність процесів безробіття активно досліджуються в працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Найбільший вклад у дослідження даної тематики зробили: А. Бабаскін, Я. Безугла, С. Іваницька, П. Василенко, В. Венедиктов, С. Дріжчана, В. Жернаков, С. Іванов, І. Сотник, Г. Кондратьєв [2, с. 4].

Сотник І.М вважає, що актуальною сьогодні є проблема високої частки безробітних з вищою освітою в Україні. Оскільки в країні існує велика кількість безробітних з вищою освітою, виникає питання про раціональність державної політики щодо фінансування навчання такої великої кількості студентів та правильності розподілу кількості місць для різних спеціальностей у системі вищої освіти. Також актуальною проблемою на ринку праці України є проблема мобільності робочої сили. Безпосередньою причиною трудових переміщень у кожному окремому випадку є невідповідність інтересів і вимог працівника конкретному робочому місцю. Негативний вплив на рівень безробіття в Україні чинить і проблема гендерної диференціації попиту на робочу силу та доходів населення України. Заробітна плата чоловіків залишається значно вищою, ніж у жінок, крім того, жінкам складніше знайти кваліфіковану роботу [1, 5].

На мою думку, останнім часом також постійно загострюється ситуація з зайнятістю молоді в Україні. Питома вага молоді у загальній кількості безробітних досягла 30%. Молодь становить окрему частину ринку праці і розвивається не так як увесь ринок. З одного боку, вік сприяє високій мобільності, відкритості, сміливості у зміні та пошуку роботи. З іншого, молоді не вистачає відповідного досвіду, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Досліджуючи дане питання, Іваницька С.Б вважає, що на ринку праці давно існує проблема невідповідності знань та умінь, отриманих випускниками вищих навчальних закладах, та запитом роботодавців. Значною проблемою абсолютно для всіх випускни-

ків, незалежно від рівня їхньої теоретичної підготовки, підприємства вважають відірваність знань від практики, непідготовленість до роботи в реальному бізнесі і нерозуміння того, як цей бізнес працює. Таким чином необхідно орієнтувати студента протягом навчання у вищому навчальному закладі до вимог роботодавця. Для подолання проблеми безробіття серед молоді, державною службою зайнятості здійснюються такі заходи сприяння зайнятості населення, як: надання інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг, створення банку вакансій та пошук підходящої роботи, сприяння в працевлаштуванні громадян, організація професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації безробітних, виплата допомоги по безробіттю [4].

Ситуація на ринку праці суттєво погіршилася в 2022 році з початком повномасштабної війни. Під впливом небезпеки та загрози життю населення відбувається переважно хаотичний міграційний рух, який супроводжується зростанням прихованого безробіття, втратою робочих місць і пошуком нових робочих місць на нових місцях проживання, поширенням неформальних форм зайнятості. Воєнний конфлікт призводить до суттєвого погіршення економічного стану країни. Досить сильно на роботу українських підприємств вплинула мобілізація. За даними статистики мобілізація торкнулась 83% компаній в Україні. При чому у половині компаній мобілізували кожного десятого працівника, майже 40% мобілізованих були висококваліфікованими працівниками: інженери, іт-фахівці, електрики, механіки, машиністи, водії. Ще одним фактором прихованого безробіття в країні є замороження або скорочення зарплат, а також безоплатні відпустки. Для того, щоб подолати ці проблеми після закінчення війни, державі потрібно приділити особливу увагу збалансуванню попиту та пропозиції, що сприятиме зниженню рівня безробіття. Важлива роль в цьому процесі має бути відведена Державній службі зайнятості [6].

Основні шляхи вирішення проблем безробіття мають включати цілу низку заходів, зокрема:

– приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм і принципів;

– дослідження ринку праці щодо актуальності різних спеціальностей;

– застосування нових методів подолання безробіття, наприклад громадських робіт;

– створення нових робочих місць паралельно з вже існуючими;

– запровадження механізмів захисту внутрішнього ринку праці;

– реалізацію Державної та регіональної програм зайнятості;

– сприяння стабільній діяльності стратегічно важливих підприємств;

– зниження податків для підприємств за умови збереження робочих місць;

– забезпечення збереження ефективно функціонуючих робочих місць та створення нових;

– створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та підприємницької діяльності безробітних;

– надання державою пільгових кредитів для виплати зарплати додатково зайнятим на виробництві, які за розміром будуть дорівнювати зарплаті;

– легалізацію тіньової зайнятості [2, 5].

Отже, активно проводячи дані заходи, можна суттєво зменшити рівень безробіття. Це дозволить підвищити рівень зайнятості, особисті доходи населення, шляхом створення нових робочих місць. Автоматично це приведе до розвитку виробництва і підвищення рівня розвитку національної економіки. Не можна сьогодні пасивно стримувати безробіття. Тільки цілеспрямоване активне підвищення рівня зайнятості населення на високоефекивних робочих місцях допоможе вивести економіку з глухого кута, дати простір розвитку ринкових і соціальних перспектив. Тому дослідження цього питання є основним у пошуку шляхів подолання безробіття.

1. Горяча О.Б Проблеми безробіття в Україні // Чернівці, БДФА. Nauka.Zinet. info/ Інтелект-портал.

2. Ярорва Л.Г. Аналіз рівня безробіття в Україні та напрямки його подолання // Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського. Електронне наукове фахове видання. – No 10, 2016. – С.755.

3. Пазюк О., Пономарьова О. Проблеми безробіття в Україні // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 2. – С.10.

4. Романюк О. В. Проблеми працевлаштування молоді [Електронний ресурс] / О. В. Романюк. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/ 2011_6/files/EC611_53.pdf

5. Ринок праці в Україні у 2000-2012 рр. [Електронний ресурс] / Держкомстат України, 2013. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

6. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://gradus.app/documents/210/Ukrainian_Business_inWar_2Wave_Report_Gradus_KSE_22042022.pdf

Гопшта А.Р.

Львівський національний університет імені Івана Франка, студентка спеціальності 081 «Право»

ВЕРТИКАЛЬНИЙ МОБІНГ «ЗГОРИ», ЯК ПІДСТАВА РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Норми про мобінг були введені в законодавство України лише 16 листопада 2022 року, тому існує проблема щодо того, що застосування цих приписів на практиці поки не напрацьовано. Актуальним є питання про застосування факту вчинення мобінгу, як підстави розірвання трудового договору, бо важливою гарантією для працівника є можливість розірвати трудовий договір у разі, якщо він потерпає від цькування в трудовому колективі. У науковій літературі питання запобігання та протидії мобінгу досліджується доволі інтенсивно. Проте, слід зазначити, що питанню саме мобінгу, як підставі розірвання трудового договору, не приділено належної наукової уваги.

У ЄДРСР наявна велика кількість рішень, які стосуються встановлення факту мобінгу, проте, більшість цих рішень винесені не на користь заявника. Даний факт не свідчить про відсутність мобінгу, а скоріш за все - про проблематику із доказуванням вчинення цькування на робочому місці.

У науці існує певна класифікація. І. Лагутіна, як і більшість науковців, виділяє два види за ознакою спрямованості дії: горизонтальний та вертикальний мобінг [1, с. 134]. У даному дослідженні зосередимось на аналізі вертикального мобінгу.

Вертикальний мобінг – це цькування особи в трудових правовідносинах підпорядкування, яке проявляється в систематичних діях, спрямованих на приниження її честі та гідності. Науковці поділяють цей вид мобінгу на два підвиди: згори («роботодавець проти працівника») та знизу («працівники проти роботодавця») [1, с. 134; 2, с. 271].

Вертикальний мобінг «згори» - це цькування працівника з боку роботодавця. Якщо розібрати структуру такого виду мобінгу, то суб'єктом вчинення є роботодавець, об'єктом є працівник, а мета може бути різноманітна.

Такий вид мобінгу передбачений трудовим законодавством, оскільки за логічного тлумачення статті 22 КЗпП теж можна вивести дефініцію вертикального мобінгу «згори» [3]. Вертикальний мобінг (цькування) «згори», згідно з думкою законодавця, – це систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

Вертикальний мобінг «згори» є підставою для розірвання трудового договору, бо частина третя статті 38 КЗпП передбачає, що працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець чинив мобінг (цькування) стосовно працівника, що підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили [3]. Отож, розірванню трудового договору передує підтвердження факту мобінгу судом. Саме це є особливістю мобінгу, як підстави розірвання трудового договору. Для того, щоб суд встановив цей факт, він повинен проаналізувати, чи наявні всі ознаки вертикального мобінгу «згори».

Завдяки цьому визначенню можна виокремити ознаки вертикального мобінгу «згори», наявність яких є обов'язковою обставиною визнання здійснення такого виду цькування, а саме: систематичність – повторюваність тривалих умисних дій чи без-

діяльності; сторонами є роботодавець (особа, яка здійснює цькування) та працівник (особа, яку цькують); наявність трудових правовідносин між сторонами; спрямованість на приниження честі, гідності працівника та його ділової репутації; здійснюється у формі психологічного та/або економічного тиску.

В. Філіппова пропонує визнавати ознакою мобінгу ще наслідки, які полягають у заподіянні особі психічної та/або фізичної шкоди; підпорядкуванні потерпілого інтересам кривдника та/або спричиненні соціальної ізоляції потерпілого; примушуванні до зміни місця роботи [4, с. 7]. Проте, нам важко погодити з таким підходом, адже такий мобінг може й не призвести до негативних наслідків, але це не заперечує наявності цькування працівника з боку роботодавця. Вважаємо, що основними критеріями для ідентифікації вертикального мобінгу «згори» є цькування з боку роботодавця в сторону працівника та систематичність цих дій, без врахування подальших наслідків. Мобінг є наявним вже з моменту систематичного вчинення таких дій, а не з моменту настання наслідків для потерпілого.

Якщо проаналізувати рішення судів за останні два роки, тобто після включення припису про мобінг у трудове законодавство України, то здебільшого суд відмовляє у визнанні факту вчинення цькування з боку роботодавця до працівника, оскільки працівники часто покликаються на ті обставини, які мобінгом не є.

Наприклад, за обставинами справи № 761/27948/23, позивачка вважає мобінгом незаконне притягнення її до дисциплінарної відповідальності у вигляді догани. Суд же встановив, що не можна вважати фактом мобінгу накладення дисциплінарного стягнення, можливість якого прямо передбачена КЗпП. Більше того, доказів про факти вчинення мобінгу під час накладення дисциплінарного стягнення позивачка не надала. У задоволенні позовних вимог було відмовлено [5]. Також, на нашу думку, тут варто зазначити про те, що відповідно до законодавчого визначення мобінг – це систематичні дії, а накладення стягнення, навіть, якщо його й буде визнано незаконним, не відображає систематичності, якщо при цьому роботодавець не вчиняв психологічного чи економічного тиску іншими способами.

Розуміємо, що в разі, коли працівник помиляється у тому, що якісь діяння є мобінгом, то суд відмовить у задоволенні таких позовних вимог. У такому випадку це не буде підставою розірвання трудового договору з ініціативи працівника. Отож, у цьому випадку після набрання законної сили рішенням про визнання цих дій роботодавця протиправними (такими, що містять ознаки мобінгу), працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням у визначений ним строк.

1. Лагутіна І. В. Моббінг на робочому місці: правовий аспект. Актуальні проблеми держави і права. 2011. № 57. С. 133–138. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apdp_2011_57_20.

2. Сердюк О. І., Шупта І. М. Мобінг як деструктивне явище в креативному колективі, що гальмує інноваційний розвиток підприємства. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2010. С. 269–278. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/269.pdf.

3. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 24 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Філіппова В. Д. Мобінг і харасмент як детермінанти міжособистісних відносин у структурах державного органу. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_1_36.

5. Рішення Шевченківського районного суд м. Києва від 18.12.2023 р. у справі №761/27948/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116545196

Питчак Х.І.

Львівський державний університет внутрішніх справ Інститут Права

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Трудове право виникло як право охорони праці. Нині норми охорони праці це розгалужена система, яка міститься у різних джерелах трудового права. Перш за все необхідно зазначити, що суттєву нормативну базу охорони праці справляють акти, які прийняті на міжнародному рівні. Вони є тими орієнтирами, нижче яких не можна знизити рівень правових гарантій працівників у сфері охорони праці.

Людина та її здоров'я – найбільша цінність держави, яка докладає безліч зусиль на створення умов безпечної життєдіяльності кожної людини. Рівень безпеки будь-яких робіт у суспільному виробництві значною мірою залежить від рівня правового забезпечення її питань, тобто від якості та повноти викладення відповідних вимог в законах та інших нормативно-правових актах. Вивченню питань охорони праці її правовому регулюванні приділяється серйозна увага. Вчені інженери, лікарі, психологи, представники інших наук та фахів вивчають проблеми створення безпечних та не шкідливих умов праці. Адже саме за таких умов людина здатна працювати високопродуктивно. Питання щодо забезпечення умов праці завжди супроводжували розвиток цивілізації і людства.

Визначення поняття «охорона праці» наведене у Законі України «Про охорону праці», де зазначається, що охорона праці – це система правових, соціальноекономічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.[1]

Державна політика в галузі охорони праці визначається відповідно до Конституції України Верховною Радою України і спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.[2, с. 406]

Державне управління охороною праці здійснюють Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері охорони праці, міністерства таінші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.[1]

Державна політика в галузі охорони праці ґрунтується напринципах:

– пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;

– підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, техно-

логій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;

– комплексного вирішення завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм із цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень у галузі науки і техніки та охорони довкілля;

– соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

– адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;[1]

Правовим регулювання щодо забезпеченням охорони праці є:

- Конституція України
- Закону України "По охорону праці"
- Закон Украаїни "Про охорону здоров'я"
- Закон України "Про пожежну безпеку"
- Закон України "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення'
- Кодекс законів про Працю України

[2, с. 409]

Всі ці документи створюють єдине правове поле охорони праці в країні Законодавство про охорону праці забезпечує суворий нагляд за дотриманням правил і норм з охорони праці та встановлює юридичну відповідальність за їх порушення. [4, с. 370]

Засунько С.С робить висновок, що законодавство з охорони праці складає правову основу для проведення в життя соціально-економічних, організаційних, технічних і санітарно – гігієнічних заходів щодо створення здорових і безпечних умов праці і складається з нормативно-правових актів з охорони праці та нормативних (локальних) актів про охорону праці окремих підприємств. До цієї групи нормативних актів входять правила, норми, положення, статути, інструкції, вказівки, рекомендації, вимоги, технічні умови безпеки та інші яким надано чинність норм, обов'язкових для виконання.[3,с 49]

Підсумовуючи все вище сказанне та проаналізувавши нормативно-правові акти, можу зробити такий висновок: правове забезпечення охорони праці – це система взаємозв'язаних норма-

тивноправових актів, що регулюють відносини у галузі охорони праці. Базується законодавство України про охорону праці на конституційному праві всіх громадян України на належні, безпечні і здорові умови праці, гарантовані статтею 43 Конституції України. Особливістю законодавства України про охорону праці, є те, що значна частина питань з охорони праці регулюється нормативно-правовими актами прийнятими на конкретному підприємстві, в установі організації. Порядок їх прийняття встановлюється централізованим законодавством

1.Закон України 'Про охорону праці' URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text

2. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 564 с.

URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/

3. Безпека праці: освіта, наука, практика: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. Х.: ФОП Бровін О.В., 2014. 214 с.

URL: https://nuczu.edu.ua/

4. Трудове право України: Підручник / В.І. Щербина, А.М. Соцький. Чернівці: Технодрук, 2021. 552 с.

Стручинська Х.М.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, студентка групи ПР-21 за спеціальністю «Право»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Україна переживає складний період у своїй історії через повномаштабне вторгнення Росії у нашу державу. Цей військовий конфлікт, суттєво впливає на всі сфери життя українського суспільства, включаючи трудові відносини. Конституція України передбачає права у сфері трудових відносин [1, ст. 43, 47, 52, 55], які повинні забезпечуватись та регулюватись навіть у таких умовах.

Війна – це не лише зброя та бої. Це виклик для життя, для всіх його сфер, і трудові відносини не виняток. Зараз вони балансують на межі, де гнучкість та адаптація стають ключовими принципами. Зміни торкнулись укладення договорів, переведен-

ня на іншу роботу, звільнення, оплати праці, відпусток. З'явились нові поняття, як призупинення трудового договору. Війна диктує жорстокі правила, але й дає шанс на єднання та відповідальність. Роботодавці та працівники, розуміючи складність ситуації, шукають компроміси, щоб не лише обороняти країну, а й працювати задля перемоги.

Основою регулювання трудових відносин під час воєнного стану став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Відповідно до вищезазначеного Закону, визначаються особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану [3, ст. 2]. Згідно нього, сторони за згодою визначають форму трудового договору (форма трудового договору: усна або письмова); при укладенні трудового договору умова про випробування при прийнятті на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників; роботодавці можуть укладати з новими працівниками строкові трудові договори на період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника. Ця норма введена з метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили.[3]

Також, варто зазначити, що згідно з ст. 24 КЗпП [2] працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням роботодавця, та повідомлення центрального органу виконавчої влади про прийняття працівника на роботу [2]. Повідомляється Державна податкова служба [4].

Роботодавці можуть без попередження і згоди працівників перевести їх на іншу роботу та в іншу місцевість для відвернення чи ліквідації наслідків бойових дій, обставин, що загрожують життю чи критичним потребам людей. Але з врахуванням таких умов, як території, на якій не ведуться бойові дії; немає протипоказань за станом здоров'я; оплата не нижче середньої за попередньою роботою.

На період дії воєнного стану не застосовуються норми статті 32 КЗпП [2] щодо двомісячного строку попередження працівника про зміну істотних умов праці.

Важливим є вирішення питання про звільнення працівника за власним бажанням та з ініціативи роботодавця. Підстави звільнення працівника за власним бажанням залишились незмінними, проте, введена нова норма щодо звільнення працівника у зв`язку із веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника у строк, зазначений у заяві, проте, тут є винятки, щодо випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури. Роботодавець може звільнити працівника у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) [3].

Також, роботодавець може звільнити працівника у зв'язку з неможливістю забезпечення його роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій. Проте, ця норма застосовується, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу. [2]

Щодо обліку часу роботи та часу відпочинку, для працівників, які працюють на об`єктах критичної інфраструктури тривалість робочого часу може бути 60 годин на тиждень, а для тих, хто на скороченому робочому часі 40 годин. Роботодавцем може встановлюватись п'ятиденний або шестиденний робочий тиждень. Тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин.

Також, у період дії воєнного стану не застосовуються норми статті 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів), частина перша статті 65, частини третя - п'ята статті 67 та статті 71 - 73 (святкові і неробочі дні) Кодексу законів про працю України. [3]

Оплата праці, роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили, у разі неможливості

своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства.

Щодо цієї норми слід звернути увагу на судову практику, наприклад постанову КЦС ВС від 27 лютого 2019 року у справі № 264/923/17, в якій зроблено висновок, що невиплата працівнику заробітної плати у липні та серпні 2014 року у строки, зазначені у ст. 116 КЗпП України, відбулася не з вини роботодавця, а в силу обставин непереборної сили, пов'язаних із проведенням АТО на території Донецької області. Оскільки вина роботодавця є обов'язковою умовою для застосування ст. 117 КЗпП України, немає підстав для покладення на відповідача обов'язку із виплати середнього заробітку за час розрахунку при звільненні. [5]

У період дії воєнного стану надання працівнику щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця: може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік. Якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить більше 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану. Роботодавець може відмовити працівнику у наданні невикористаних днів щорічної відпустки.

Призупинення дії трудового договору - це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором.

Умовами призупинення виділяють : абсолютна неможливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором (роботодавцю - надавати роботу, працівникові - виконувати роботу); ініціатором призупинення трудового договору можуть бути як роботодавець, так і працівник; на строк не більше ніж період дії воєнного стану; оформлюється наказом (розпорядженням) роботодавця.

Щодо цього є актуальна судова практика, рішення суду від 18.08.2022 у справі № 279/1611/22 відповідно до якого наявність

загрози для життя за здоров'я працівника, внаслідок чого роботодавець немає можливості гарантувати безпеку останнього, відсутність можливості виконувати вказану роботу дистанційно – є підставою для призупинення дії трудового договору навіть при наявності бажання працівника і далі продовжувати працювати на свій власний ризик.

Отже, можна зробити висновок, що саме особливості працевлаштування під час воєнного на даний момент регулюються Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а також Кодексом законів про працю та Конституцією України. Згідно з аналізом нормативно-правових актів, можна зробити наступні висновки:

Обмеження свободи трудового вибору: Умови воєнного стану можуть призвести до обмежень у свободі трудового вибору громадян. Законодавство передбачає можливість введення спеціальних обмежень щодо працевлаштування в деяких секторах економіки або регіонах країни.

Захист прав та інтересів працівників: Незважаючи на воєнний стан, законодавство забезпечує захист прав індивідуального трудового договору та соціальних гарантій для працівників. Це означає, що навіть у складних умовах війни, працівники мають право на адекватні умови праці та відповідну компенсацію.

Мобілізація ресурсів праці: Під час воєнного стану держава може використовувати різноманітні механізми для мобілізації ресурсів праці з метою забезпечення національної безпеки та обороноздатності. Це може включати призов громадян до військової служби або до роботи в галузях економіки, що важливі для військової промисловості.

Контроль за додержанням законодавства: Умови воєнного стану не позбавляють державу відповідальності за забезпечення дотримання трудового законодавства. Контроль за додержанням прав працівників і обов'язків роботодавців залишається актуальним навіть у період воєнного стану.

З вищезазначених причин можна визначити, що умови воєнного стану мають великий вплив на сферу працевлаштування, проте законодавство забезпечує певний рівень захисту прав та інтересів працівників навіть у цих умовах. Ретельне вивчення та

використання відповідних нормативно-правових актів є ключовим для забезпечення ефективного функціонування системи працевлаштування під час воєнного стану.

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кодекс Законів про Працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

4. Про порядок повідомлення Державній податковій службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу/укладення гіг-контракту : Постанова КМУ від 17.06.2015 № 413. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2015-%D0%BF#Text

5. Постанова КЦС ВС від 27 лютого 2019 року у справі № 264/923/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/80181201

6. Рішення суду від 18.08.2022 у справі № 279/1611/22. URL: http://pmguinfo.dp.ua/images/documents/pravovaya_rabota/sudovi_rishennya/14112022_3.pdf

Федак С.В.

Львівський національний університет ім. Івана Франка, студентка 2 курсу юридичного факультету

ДО ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ МОБІНГУ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

З набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» в українському законодавстві було закріплено термін мобінг [1]. За такий короткий строк, а саме менш ніж за півтора року в Єдиному державному реєстрі судових рішень налічується понад 430 судових рішень щодо мобінгу.

Підтвердження мобінгу судовим рішенням, що набрало законної сили, по-перше, є підставою для притягнення кривдника до адміністративної відповідальності [2]. По-друге, це надає можливість роботодавцю розірвати трудовий договір з працівником, який вчинив мобінг, не залежно від того чи такий договір був укладений на визначений чи на невизначений строк. Хоч статистика звернень щодо визнання мобінгу свідчить про те, що пра-

цівники доволі часто звертаються з такого питання, але проблема полягає в тому, що немає судової практики, де позов був би задоволений. Не можемо сказати про відсутність такого явища, адже є непоодинокі рішення в міжнародній судовій практиці, де факт вчинення мобінгу був доведений.

Визначення терміну мобінг міститься в Кодексі законів про працю України, де у ст. 2 2 під мобінгом розуміють систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність. У цій же статті закріплено форми мобінгу, зокрема він може проявлятися у вигляді психологічного та/чи економічного тиску [3].

У науковій літературі виокремлюють два види мобінгу: вертикальний (від лідера – авторитетної особи, керівництва – його ще називають терміном «босинг») і горизонтальний – на рівні членів групи [4, с. 67]. Якщо ми говоримо про перший вид, то його в певних випадках такі порушення важче довести, адже часто свідками таких утисків працівника роботодавцем можуть бути і інші працівника, які знаходяться в певній залежності від порушника. Підтвердженням цього може бути рішення Путильського районного суду від 23 січня 2024 року в справі №721/429/23, де свідками, які заперечували наявність мобінгу директором підприємства, були працівники такого підприємства.

Важливо зазначити, що такі дії мають бути неодноразовими, повторюваними. Не визначено скільки таких неправомірних діянь має бути доведено, щоб вважати їх систематичними. Саме по собі одноразове порушення трудового законодавства, навіть якщо воно було визнане судом як порушення, не розглядається судом водночас ще й як мобінг. Це також підтверджується судовою практикою, зокрема рішенням Соснівського районного суду

від 18 квітня 2024 року в справі № 711/489/24. У цьому випадку, суд задовольнив вимоги лише частково, а саме скасував наказ директора Територіального центру надання соціальних послуг «Про оголошення догани ОСОБА_3 », а в іншій частині позовних вимог у тому числі визнання мобінгу, відшкодування моральної шкоди, відмовив.

Тягар доказування наявності факту мобінгу покладено на позивача. Саме він має довести, що щодо нього було вчинено мобінг. Часто працівник не надає достатніх доказів, які б свідчили про наявність таких порушень, обмежуючись лише не підкріпленими нічим твердженнями. Яскравим прикладом є рішення Путильського районного суду від 23 січня 2024 року, де позивач вважає проявом мобінгу (цькуванням) не забезпечення робочого місця, а саме спеціалізованим програмним комплексом, нормативно методичними матеріалами, постановами, указами, розпорядженнями, рішеннями та інш. нормативно правовими актами органів державної влади та місцевого самоврядування, які регулюють порядок діяльності підприємства, але таких актів як докази не надає, тому суд відмовив у задоволенні позову. Такі випадки не рідкість, адже аналогічного відмовляє в задоволенні позову Деснянський районний суд у своєму рішенні від 14 лютого 2024 року у справі №754/9864/23, посилаючись на те, що будь-яких конкретних, правових, беззаперечних доказів, які б свідчили або давали суду саме правові підстави для висновку про вчинення по відношенню до позивачки мобінгу з боку відповідача чи працівників відповідача та заподіяння позивачці саме мобінгом моральної шкоди суду не надано. Орджонікідзевський районний суд у справі № 335/7775/17 знаходить слушними посилання відповідачів на те, що завдання моральної шкоди позивачеві не підтверджено належними та допустимими доказами, вина відповідачів у її заподіянні не встановлена, причинно-наслідковий зв'язок між завданою шкодою та поведінкою відповідачів відсутній, чим і обґрунтовує відмову в задоволенні позову.

Важливо розуміти, що може стати належними доказами в такому випадку. Насамперед це можуть бути письмові докази: накази, розпорядження роботодавця, листи, акти, заяви, скарг тощо, що випливає з наведеної вище судової практики. Також, це

можуть бути і електронні докази: скриншоти листування в месенджерах, фото/відео, певні публікації в соціальних мережах. Так, у своєму рішенні від 19 жовтня 2023 року Подільський районний суд у справі № 758/5321/23 бере до уваги скриншоти переписок у системі обміну повідомленнями «Вайбер», які надані як і позивачем, так і відповідачем.

Не можна забувати і про покази свідків, які суд теж розцінює як докази, що вбачається з вже наведеного рішення суду. Важлива деталь, що свідки не мають бути зацікавлені в результаті вирішення справи та мають бути безпосередніми свідками вчинюваних відповідачем діянь. Це також міститься в рішеннях суду, зокрема в справі № 335/7775/17 син та дружина позивача, надали пояснення про обставини тиску на позивача з боку директора коледжу, які їм відомі зі слів самого позивача, а тому до їх показань Орджонікідзевський районний суд відноситься критично.

Отже, в українське законодавство було імплементовано положення щодо протидії мобінгу, але в національній судовій практиці ще немає рішень, якими було б задоволено вимоги позивача щодо встановлення факту мобінгу. Це пов'язано з тим, що особа, щодо якої вчинявся мобінг, має обмежені можливості закріпити доказову базу і це зумовлює труднощі доведення такого факту. Як позитивний крок можемо розцінювати проект Закону «Про внесення змін до статті 16 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо проведення перевірок в частині вчинення мобінгу». Також, вважаємо за доцільне наділити профспілки відповідними повноваженнями, які б дозволили їм фіксувати належні докази для встановлення наявності таких порушень.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню) : Закон України від 16.11.2022 р. № 2759-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text (дата звернення: 03.05.2024).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на 14 жовт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

3. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 24 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Колєснік Т. В. Протидія мобінгу: аналіз міжнародних норм та судової практики. Актуальні проблеми вітчизняної юриспонденції. Дніпровський націо-

нальний університет ім. Олеся Гончарова. №1, 2023 р. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/content(9).pdf

Фітьо В.М.

Львівський державний університет внутрішніх справ Інститут права

НАГЛЯД І КОНТРОЛЬ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю є особливою правозастосовчої діяльністю спеціально уповноважених органів, метою яких є забезпечення захисту трудових прав людини. Відповідно до ст. 43 Конституції України, держава створює умови для реалізації громадянами права на працю.[1] Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю є важливими способами захисту трудових прав працівників, гарантією забезпечення законності в трудових відносинах. Повноваження наглядових органів мають владний характер і зумовлюють, як правило, прийняття індивідуального акта реагування, спрямованого на припинення порушення, подолання його наслідків. Контрольна діяльність має організаційно-управлінський характер, тому акти реагування органів контролю можуть видаватися і за відсутності правопорушень.[2]

В юридичній літературі міститься визначення понять нагляду та контролю.

Нагляд - це правова форма виконання захисної функції щодо дотримання законності у трудових правовідносинах, відповідності дій роботодавця приписам трудового законодавства.

Контроль - це організаційно-управлінська діяльність, здійснювана центральними органами державної виконавчої влади в установах і організаціях, які перебувають у їх функціональному підпорядкуванні, а також профспілками та трудовими колективами.[2]

Нагляд за дотриманням трудового законодавства означає перевірку законності рішень і правильного застосування законів про працю. Нагляд є особливою правозастосовчою діяль-ністю. Контроль як перевірка дій роботодавця здійснюється з позиції відпо-

відності цих дій трудовому законодавству та їх доцільності. Сутність контролю за дотриманням законодавства про працю полягає у перевірці того, як роботодавець здійснює покладені завдання та реалізує свої функції. Відмінність між органами нагляду й контролю полягає в компетенції цих органів, їхніх функціях, методах і формах виявлення порушень і способах реагування на них.[2]

Основні види нагляду та контролю.В ст. 259 КЗпП та Законі України «Про охорону праці» визначено систему органів нагляду й контролю. Це державний нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю й охорону праці, а також громадський контроль.[3]

Державний контроль за дотриманням законодавства про працю України - це діяльність уповноважених органів, які виявляють стан функціонування підприємств, установ, організацій, їх структурних підрозділів з метою:

- отримання повної, об'єктивної, достовірної інформації про їх діяльність;

-вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням; -надання допомоги у поновленні законності й дисципліни; -встановлення причин і умов, які передували виникненню правопорушення та сприяли його вчиненню;

- застосування до винних осіб заходів юридичної відповідальності.[4]

Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснюють професійні спілки, їх об'єднання в особі своїх виборних органів і представників.[5] Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту. У разі загрози життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємствах чи виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення загрози життю або

здоров'ю працівників. Професійні спілки також мають право на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам про охорону праці, брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них, вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь. У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснює уповноважена найманими працівниками особа.[5]

Отже, нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю є важливою функцією , яка має на меті забезпечення справедливих, безпечних і гуманних умов праці для працівників. Механізми та порядок проведення державного нагляду і контролю за додержанням законодавства про охорону праці повинні бути чітко регламентовані законодавством.

1.Конституція України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text

2. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 564 с.URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/

3.Кодекс законів про працю України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Трудове право України: навчальний посібник/ кол.авторів; за ред. С.М.Бортник, К.Ю.Мельник, Л.В.Могілевський, С.С.Лукаш, Є.Ю.Подорожній. Харків: ХНУВС, 2019.408 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/

5.Закон України "Про охорону праці" URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text

Хтей А.Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ТРУДОВИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Реформування судової системи, що тривалий час здійснювалось в Україні, завершилось переформатуванням системи органів судової влади та змінами процесуального законодавства. У підсумку сьогодні трудові спори вирішуються як судами загальної, так і адміністративної юрисдикції. При цьому низка справ, які пов'язані з реалізацією прав працівників та роботодавців, можуть бути предметом розгляду також і господарських судів. Це призводить до неоднакового застосування у судовій практиці одних і тих самих норм трудового права, адже тлумачення, яке пропонують суди загальної юрисдикції, часом відрізняються від інтерпретацій адміністративних судів, і навпаки.

Питання забезпечення уніфікації та єдності судової практики щодо вирішення трудових спорів судами різних юрисдикцій, яке сьогодні набуває актуальності, потребує якнайшвидшого розв'язання. Одним із варіантів виходу із цієї ситуації є розбудова трудових судів в Україні.

Створення та функціонування спеціалізованої трудової юстиції в Україні вимагає попереднього аналізу досвіду зарубіжних країн, де відповідні механізми захисту трудових прав давно та успішно функціонують. Аналіз відповідного зарубіжного законодавства та практики його застосування допоможе уникнути зроблених іноземними державами помилок та використати їхній позитивний досвід для удосконалення вітчизняного трудового законодавства, дієвого правового забезпечення механізму вирішення трудових спорів.

Чимало науковців переконливо доводять потребу створення в Україні трудових судів. Зокрема, різноманітні аспекти організації системи трудової юстиції, рівно ж як і механізму її функціонування у своїх працях з'ясовували В. Бурак, Н. Болотіна, С. Венедік-

тов, Л. Голяк, С. Запара, О. Кісілевич, І. Лаврінчук, П. Пилипенко, Я. Сімутіна, Г. Чанишева, М. Шумило та ін. [1, 3]

Їхні наукові доробки є основою для впровадження в Україні ефективного механізму вирішення трудових спорів, чітко окреслюють перспективи утворення трудових судів у вітчизняну систему органів судової влади та містять напрацювання проєктів змін та доповнень, що можуть бути використані для удосконалення трудового матеріального та процесуального законодавства.

З метою впровадження сукупності іноземних знань, умінь на практиці та потенційного ефективного функціонування трудових судів і в Україні, варто проаналізувати діяльність зарубіжних спеціалізованих судів з розгляду трудових спорів на предмет повноцінності та результативності їхньої роботи.

Насамперед, йдеться про діяльність трудових судів у країнах Європейського Союзу. Там, зокрема, виділяють три основні варіанти їхньої організації, як це є у Франції, ФРН і Великобританії. Найбільш дієвою особливістю побудови цих судів є утворення таких на принципах тристороннього співробітництва (трипартизму). За такого підходу судові справи розглядає колегія у складі професійного судді і двох непрофесійних суддів, делегованих професійними спілками та організаціями роботодавців. Це дозволяє досягнути ефективності судового захисту трудових прав, оскільки професійні судді – це юристи, які спеціалізуються на сфері трудового права, а непрофесійні судді – практики, натомість добре орієнтуються в питаннях праці і трудових відносин. Також вагоме місце займає спонукання сторін до примирення на всіх стадіях процесу. У ряді країн для цих цілей використовується спеціальна досудова стадія розгляду. У більшості промислово розвинутих країн існують державні посередницькі структури, що вбачають своїм завданням врегулювання трудових конфліктів. [2]

Реформування судової системи та створення трудових судів, безумовно потребує перегляду процесуальних норм, які б враховували особливості розгляду справ з трудових спорів. Дія таких норм сприятиме більш повному дотриманню прав сторін судового розгляду та підвищенню ефективності судового захисту трудових прав.

Порядок вирішення трудових спорів повинен визначатись спеціальним законом, у якому мають бути детально регламентовані також і засади позасудового вирішення спору та окреслені загальні засади судового порядку вирішення трудових спорів про права. При цьому, розбіжностями з питань трудових спорів про права, мають опікувати судові органи, а питання щодо вирішення справ про захист трудових інтересів доцільно передати на розгляд позасудових органів (наприклад, трудові арбітражі).

Судовий захист трудових прав в країнах Євросоюзу (навіть за наявності спеціалізованих трудових судів) здійснюється на підставі норм цивільного процесуального законодавства, але з певними відмінностями, які стосуються безоплатності судового процесу для працівників, скорочення строків розгляду трудових спорів, обов'язку суддів застосовувати заходи щодо примирення сторін, в разі переходу до судового розгляду – підвищеної активності суддів у дослідженні доказів, можливості самостійно витребувати необхідні докази, а в деяких країнах – можливості проведення усної процедури розгляду спорів.

В Україні було б доцільно також створити трирівневу систему трудових судів: суди першої інстанції, апеляційні та касаційний суди. Перша інстанція – місцеві суди, які розглядали б як індивідуальні, так і колективні трудові спори. З цією метою у судах загальної юрисдикції можна створити спеціалізовані відділи для розгляду цих категорій справ. Друга інстанція – апеляційні трудові суди, що розглядали б апеляційні скарги на рішення судів першого рівня. Вищою інстанцією повинен стати Касаційний трудовий суд України, який діяв би у складі Верховного Суду. Така система відповідала б вітчизняним реаліям після нещодавньої судової реформи, яка кардинально змінила систему судоустрою нашої держави (перетворила чотирирівневу судову системи на трирівневу).

Підсумовуючи, варто зазначити, що за результатами дослідження окреслено потребу впровадження спеціалізованих трудових судів. Наразі, Україна не готова до повноцінно грунтовних змін щодо вирішення трудових спорів окремими спеціалізованими трудовими судами. Враховуючи, що можливість створення таких судів, їх ефективність і потрібність можуть виникнути з

часом, вже зараз позитивний досвід їхнього зарубіжного функціонування повинен вивчатись з метою використання для удосконалення трудового законодавства.

1. Болотіна Н. Трудове право України : підручник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 860 с.

2. Мельник В. Зарубіжний досвід вирішення трудових спорів у судовому порядку та можливості його використання в Україні. URL: http://lsej.org.ua/6_2019/48.pdf

3. Шумило М. Юрисдикція суду щодо спорів у сфері праці : практика Великої Палати Верховного Суду. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/172146-yurisdiktsiya-sudu-schodo-sporiv-u-sferi-pratsi-praktika-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu

РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА. ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Бабій М.М.

Інститут права. Львівський державний університет внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА»

Екологічна безпека- це досить новий інститут екологічного права, який набув значної актуальності через свою важливість як для людей так і для навколишнього природного середовища в цілому.

Широкого вжитку поняття «екологія» та «екологічна безпека» дістали лише наприкінці 1980-х років, що було зумовлено переглядом парадигми безпеки після завершення «холодної війни», а також усвідомлення згубного впливу людини на стан навколишнього природного середовища. Зростаюче усвідомлення нових викликів і загроз поставило під сумнів те як в XX ст. розуміли принципи та завдання науки про безпеку [1, с. 259].

Забезпечення екологічної безпеки і право кожного на сприятливе для життя і здоров'я екологічне середовище це поняття і явища взаємопов'язані. Іншими словами, життєдіяльність людини в будь-якій державі безпосередньо і прямо пов'язана із забезпеченням екологічної безпеки навколишнього природного середовища [2, с. 12].

Вперше цей термін був згаданий законодавцем у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [3].

Пізніше, закріпився в Конституції України, де вказувалося, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [4].

Визначення екологічної безпеки на законодавчому рівні закріплене у Законі України «Про охорону навколишнього природ-

ного середовища».У ньому, екологічна безпека тлумачиться як такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [5].

Проте, на мою думку, це визначення не є достатньо повним, адже екологічна безпека-це не лише стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки, це також і сукупність заходів які вживаються для підтримання екологічної безпеки, які гарантують право громадян України на безпечне довкілля.

Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» окремо закріплює вимоги екологічної безпеки за видами господарської діяльності [6, с.193].

В свою чергу гарантування та забезпечення екологічної безпеки є одним з основних обов'язків держави, адже вироблення комплексних заходів для такого забезпечення буде сприяти нормальній життєдіяльності населення в безпечному та екологічно чистому світі.

Забезпечення екологічної безпеки – це діяльність, яка здійснюється в системі забезпечення національної безпеки України, яка передбачає комплекс заходів з метою досягнення стійко невразливого стану навколишнього середовища і життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в умовах можливого негативного впливу господарської та іншої діяльності, надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, їх наслідків [2, с. 14].

На мою думку, поряд із поняттям екологічної безпеки варто навести і визначення екологічної небезпеки. Хилько М. І. у своєму посібнику «Екологічна безпека України» наводить визначення даного поняття. Екологічна небезпека – це вид екологічної ситуації, за якою створилась або вірогідна загроза виникнення вражаючих факторів і впливу джерела надзвичайної ситуації на населення, на об'єкт народного господарства і навколишнє природне середовище [7, с. 14].

Вважаю, що категорії екологічної безпеки та екологічної небезпеки є тісно пов'язаними, хоча за своїм змістом є протилежними. Вивчення екологічної безпеки потребує також змістовного аналізу екологічної небезпеки, яка так само на сьогодні є актуальною темою і тому стає предметом дослідження багатьох авторів.

Отже, можна дійти висновку, що питання визначення та забезпечення екологічної безпеки займає на сьогодні досить вагоме місце у суспільстві, адже саме від екологічно чистого довкілля і залежить життя та здоров'я людини, яке в свою чергою є найвищою соціальною цінністю. Механізми забезпечення екологічної безпеки, на мою думку, повинні бути закріплені не лише в Законах України, але й в Конституції України, яка має серед інших нормативно-правових актів найвищу юридичну силу, тому що екологічна безпека є одним з основних напрямів національної безпеки будь-якої держави.

1.Муравйова С.В. Забезпечення екологічної безпеки: національний та міжнародно-правові підходи. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. С. 258-262.

2. Мірошниченко, О. П. Юридична природа і зміст екологічної безпеки як складової національної безпеки. Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє. (Харків, 10 груд. 2020 р.), С. 12-15.

3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text

6. Ільків Н.В. Екологічне право України. Курс лекцій. Львів:, 2013.

7. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник 2017. С. 266

Березнюк Г.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ

РИНОК АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Альтернативна енергетика - сфера енергетики, що забезпечує вироблення електричної, теплової та механічної енергії з альтернативних джерел енергії [1]. Основні види альтернативної енергетики включають сонячну, вітрову, гідроенергетику, біомасу, геотермальну енергію та морську енергію. Основними перевагами альтернативної енергетики є її безпечність, сталість постачання, низькі викиди парникових газів та негативного впливу на навколишнє середовище. Використання альтернативних джерел енергії допомагає диверсифікувати енергетичний баланс країни, зменшує залежність від імпорту енергоносіїв та створює нові робочі місця у сфері виробництва та обслуговування обладнання для альтернативної енергетики. Загальна мета альтернативної енергетики полягає в переході до сталого та екологічно чистого виробництва енергії, сприяючи збереженню ресурсів та зменшенню негативного впливу на клімат та довкілля.

Ринок альтернативної енергетики в Україні зазнає значного розвитку та зростання в останні роки. Уряд України активно підтримує розвиток альтернативних джерел енергії шляхом впровадження різноманітних стимулів та програм. Серед головних нормативно-правових актів, які регулюють ринок альтернативної енергетики варто виділити наступні: Закон України «Про альтернативні джерела енергії», Закон України «Про альтернативні види палива», Закон України «Про ринок електричної енергії», Закон України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу», Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики і комунальних послуг «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів госпо-

дарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії», Митний кодекс, Податковий кодекс та інші. Основні види альтернативної енергетики, які розвиваються в Україні, включають сонячну, вітрову та біомасову енергетику. Загалом перспективи розвитку сонячної енергетики в Україні можна назвати досить високими, це обумовлено рядом географічних, економічних та політичних факторів. Світовий досвід та глобальна тенденція до зростання частки відновлюваних джерел енергії у загальній структурі енергетики, говорить про те, що сонячну енергетику в України чекає значне зростання [2, с. 23]. Законодавство, що регулює виробництво сонячної енергії, надає інвесторам стабільні умови для розвитку проектів. Вітрова енергетика також має потенціал для подальшого розвитку, особливо на узбережжі Чорного та Азовського морів. Україна також активно розвиває біомасову енергетику, використовуючи відходи сільського господарства та лісового господарства для виробництва біопалива та біогазу. Ринок альтернативної енергетики в Україні приваблює як місцевих, так і зарубіжних інвесторів, оскільки країна має значний потенціал для виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Незважаючи на певні виклики та обмеження, український ринок альтернативної енергетики продовжує демонструвати стабільний розвиток та перспективи для інвестицій.

Перш за все, на теоретичному та законодавчому рівні є необхідність виділяти ринок альтернативних джерел енергії, що потребують окремого правового регулювання.

Господарсько-правове забезпечення механізму господарювання в секторі альтернативної енергетики складається з таких елементів:

1) суб'єктів альтернативної енергетики державної та приватної форми власності, які створені у таких організаційно-правових формах: державне підприємство, комунальне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство, приватне підприємство, фізична особа-підприємець, виробничо-енергетичне об'єднання, зовнішньоекономічна асоціація.

2) державних органів влади в сфері альтернативної енергетики. В Україні державне регулювання у сфері альтернативних джерел енергії здійснює Кабінет Міністрів України чи за його дорученням спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади. Сьогодні таким органом є Національна комісія, що здійснює регулювання в сфері енергетики та комунальних послуг України (НКРЕКП) [3, с.197].

3) для регулювання альтернативної енергетики застосовуються спеціальні засоби правового регулювання: зелений тариф, податкові пільги та стимули, тощо.

Відповідно до вищезазначеного, ринок альтернативної енергетики є частиною електроенергетичного комплексу України та являє собою сферу діяльності суб'єктів господарювання незалежно від їх відомчої належності та форм власності, що здійснюють виробництво, передачу і постачання електричної енергії, генерованої з альтернативних джерел.

Прикладом є сонячна енергетика, як вид альтернативної енергетики. Саме у сфері виробництва сонячної енергії застосовуються інструменти державного регулювання, такі як: встановлення «зеленого» тарифу для альтернативної енергії та встановлення податкових преференцій, тобто податкових пільг для альтернативної енергетики . Купівля всієї електричної енергії, виробленої на електростанціях України, у тому числі з альтернативних джерел, здійснюється в рамках єдиного оптового ринку за встановленими тарифами. «Зелений» тариф встановлюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), генеруючих установках приватних домогосподарств, споживачів, у тому числі енергетичних кооперативів, з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями) [1]. Для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, «зелений» тариф встановлюється

до 1 січня 2030 року [4]. Застосування «зеленого» тарифу зазвичай включає використання наступних інструментів:

1) гарантований доступ до енергомережі;

2) довгострокові контракти на придбання електроенергії;

3) встановлення відносно високих закупівельних цін, які враховують вартість відновлюваних джерел енергії.

Україна дозволяє виробництво електроенергії з альтернативних джерел без необхідності отримання спеціальної ліцензії. Згідно з Законом України «Про альтернативні джерела енергії», громадяни та юридичні особи можуть встановлювати та використовувати обладнання для виробництва електроенергії з альтернативних джерел на своїх об'єктах без отримання ліцензії.

Це стосується, зокрема, виробництва електроенергії з сонячної, вітрової, гідроенергетичної та біомасової енергії. При цьому важливо дотримуватись всіх вимог законодавства та нормативно-правових актів у сфері альтернативної енергетики, а також мати необхідні дозволи на підключення до електричної мережі та виконувати інші необхідні процедури. Таким чином, українське законодавство сприяє розвитку альтернативної енергетики шляхом спрощення процедур для виробників електроенергії з альтернативних джерел.

Отже, господарсько-правове регулювання на ринку альтернативної енергетики повинно бути прозорим, простим у межах законодавства (процедура затвердження «зеленого» тарифу, визначення змісту регіональної складової), оскільки забезпечення енергетичної безпеки держави в майбутньому є необхідним та еволюційним. Тому, впровадження відновлювальної енергетики в енергетичний комплекс країни має здійснюватись відповідно до чинного законодавства, тобто, через ринки, що функціонують в «розумних» межах з встановленими чіткими та ефективними нормами.

1. Про альтернативні джерела енергії: Закон України № 555-IV від 20 лютого 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text.

2. Марченко В.М., Гуменюк Б.Є. Перспективи розвитку сонячної енергетики в Україні: Сучасні проблеми економіки і підприємництво: збірник наукових праць. 2020, випуск 26, с. 17-26.

3. Кузьміна М.М. Господарсько-правове забезпечення виробництва енергії з альтернативних джерел: Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2013, с. 187-210.

4. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики і комунальних послуг № 1817 від 30 серпня 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1817874-19#Text.

Касіян Е.Р.

Інститут права. Львівський державний університет внутрішніх справ, студент 4 курсу

ЗМІСТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

У сучасному світі проблема екологічного забруднення та виснаження природних ресурсів стає все більш актуальною. Одним з ключових аспектів ефективного управління природними ресурсами є правове регулювання використання земельного фонду [1]. В Україні, як і в багатьох інших країнах, велика увага приділяється правовій охороні земель, оскільки земля є одним з основних природних ресурсів, що забезпечує життя людей та здоров'я екосистем.

На думку професора А. П. Гетьмана Зміст поняття «охорона земель» включає як саму охорону земель, так і охорону прав на земельні ділянки. Коли охороняється якісний стан земної поверхні. це означає, що земля охороняється всебічно: і як елемент навколишньої природи, і як загальна умова життя людей, і як засіб виробництва, і як об'єкт власності й користування [2]. Я погоджуюся з даною думкою, оскільки вона враховує комплексний характер земельних відносин, що охоплюють як природні, так і соціально-економічні аспекти.

У Конституції України, а саме у ст. 14, зазначається, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Це положення відображено і деталізовано у Земельному кодексі України, Законі України "Про охоро-

ну земель" № 962-IV та інших актах земельного законодавства. [3];[4]. Це також є доволі важливо, оскільки положення визначає землю як стратегічний ресурс, який має важливе значення для розвитку країни та благополуччя її громадян

Метою правової охорони земель – це забезпечення стійкого та ефективного використання земельних ресурсів з урахуванням принципів екологічної стійкості, економічної раціональності та соціальної справедливості. Основними аспектами цієї мети є:

Забезпечення раціонального використання земельного фонду країни. Вона полягає у принциповій організації використання землі з урахуванням економічних, екологічних та соціальних потреб суспільства. Це включає контроль за використанням землі, збалансований розподіл земельних ресурсів та регулювання земельних відносин з метою забезпечення стійкого розвитку та збереження природних ресурсів.

Також, туди входить запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обороту. Це передбачає розробку та впровадження ефективних механізмів контролю за використанням земельних ресурсів, встановлення обмежень та умов на вилучення земель з аграрного обороту, а також застосування санкцій у разі порушень.[6]

Це також передбачає розробку стратегій та програм збереження сільськогосподарських земель. Такий підхід дозволить забезпечити стійке функціонування сільськогосподарського сектору, зберегти родючість ґрунтів та природні ресурси, а також забезпечити продовольчу безпеку країни.[5, с.683]

Не менш важливим є також захист земельних ресурсів від шкідливих антропогенних впливів, який передбачає встановлення обмежень та контроль за промисловою та господарською діяльністю, суворі санкції за їх порушення, визначення та захист екологічно важливих територій, та популяризацію екологічно чистих технологій. Ці заходи спрямовані на забезпечення якості ґрунтів та сталого використання земельних ресурсів.

Ще одною, важливою метою правової охорони земель є відтворення та підвищення родючості ґрунтів, продуктивності земель лісового фонду. Для відтворення та підвищення родючості ґрунтів та продуктив-

ності земель лісового фонду використовуються агротехнічні методи, лісові культури, ерозійний контроль, меліоративні заходи та наукові дослідження. Ці заходи спрямовані на збереження та відновлення природних ресурсів та забезпечення стійкого розвитку екосистем. [1];[2].

Отже, всі ці вищезазначені заходи спрямовані є дуже важливими і вони спрямовані на забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Наступне, на чому я б хотів звернути увагу це функції правової охорони земель, а саме: 1) регулююча функція; 2) стимулююча функція; 3) контрольна функція; 4) каральна функція. І як ми всі розуміємо Правова охорона земель в сучасному світі стає все більш актуальною у зв'язку зі зростанням екологічних проблем та потребою в сталому використанні природних ресурсів. Ця охорона здійснюється через виконання саме цих функцій, кожна з яких має своє важливе значення для забезпечення ефективного управління земельними ресурсами. [2]

Регулююча функція полягає в установленні правил та норм, що регулюють раціональне використання земельних ресурсів, сприяючи їхньому збереженню та сталому використанню. Стимулююча функція передбачає впровадження економічних механізмів, які спонукають суб'єктів господарювання до екологічно чистого та раціонального використання земель. Контрольна функція забезпечує державний контроль за використанням та охороною земельних ресурсів, що дозволяє уникати недопустимих форм експлуатації та забруднення земель. Каральна функція полягає в встановленні санкцій за порушення правил охорони земель, що сприяє виконанню встановлених норм та запобігає недбалому ставленню до земельних ресурсів.

Аналізуючи все вищесказане, можемо сказати, що правова охорона земель є невід'ємною складовою сталого розвитку та збереження природних ресурсів. Успішне виконання цієї функції передбачає впровадження комплексу заходів, спрямованих на раціональне використання, захист та відтворення земельних ресурсів. Регулююча, стимулююча, контрольна та каральна функція правової охорони земель спільно створюють ефективний механізм для досягнення цієї мети. Важливою умовою є постійна

увага до розробки та вдосконалення законодавства, яке відповідає сучасним екологічним викликам та потребам суспільства. Лише за допомогою відповідної правової бази та її ефективного виконання можливо забезпечити збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь та підтримати стале розвиток економіки та суспільства в цілому.

1. Бойко, А. О. Теоретичні основи та принципи державної політики у сфері земельних відносин в Україні. Інвестиції: практика та досвід, 2018, 16: 114-122.

2. Екологічне право: навчальний посібник за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013 р. 180-186 с.

3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

5. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : Логос, 2011. – 683 с.

6. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text

Батир В.Р.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого студентка 3 курсу факультету прокуратури

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ Й ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯВ УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

У сфері функціонування екологічного законодавства центральне місце займає гарантування права кожної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Це право вважається пріоритетним, конституційно гарантованим і не пов'язане з матеріальними благами. Воно служить основою для забезпечення достойного життя людини і є вихідним пунктом для інших екологічних прав, таких як доступ до екологічної інформації, її поширення, компенсація за екологічну шкоду, а також права на використання природних ресурсів у загальному та спеціальному порядку.

В умовах військового конфлікту в Україні, ефективне забезпечення конституційного права на безпечнедовкілля та пов'язаних з ним прав стає вкрай складним, а часто й неможливим. Військові дії посилюють загрозу не тільки для навколишнього природного середовища в Україні, але й для глобальної екологічної безпеки, особливо у випадках потенційних ядерних чи радіаційних інцидентів на об'єктах як-от Чорнобильська та Запорізька АЕС. Ці обставини створюють серйозні перешкоди для забезпечення екологічних прав та збереження життя поточного і майбутніх поколінь. У відповідь на ці виклики, 15 березня 2022 року, було прийнято Закон України«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період». Одним із ключових переваг згаданого закону, є те, що він визначає рамки діяльності в екологічній сфері тільки під час воєнного стану, але і в період післявоєнної відбудови [1]. За інформацією, розміщеною на офіційному вебсайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, цейзакон покликаний вирішити три надзвичайно важливі завдання: забезпечення обороноздатності країни під час війни, прискорення відновлення інфраструктури та економіки після війни, а також відновлення звичайного життя громадян після завершення військових дій[2].

За необхідності відновлення звичного життя громадян після війни, а також як важливий інструмент для захисту екологічних прав в Україні, 20 червня 2022 року був прийнятий Закон України «Про управління відходами», його ухвалення в час воєнних негараздів має велике значення не тільки для приведення українського екологічного законодавства у відповідність до європейських стандартів з охорони довкілля та управління відходами, але також як засіб захисту екологічних прав громадян [3]. В преамбулі закону вказується, що він створює правові, організаційні та економічні основи для діяльності, спрямованої на запобігання утворенню відходів, зменшення їх обсягів, мінімізацію негативних ефектів від управління відходами, а також на підготовку відходів до повторного використання, рециклювання і перероблення для зниження їх шкідливого впливу на здоров'я людей і довкілля.

Загалом, забезпечення права кожного на безпечне довкілля включає можливості дихати свіжим повітрям, пити чисту воду, насолоджуватися відпочинком у лісі, плавати в річках чи морі, збирати гриби та ягоди, а також займатися полюванням чи риболовлею. Військовий конфлікт створив значні перешкоди для реалізації цих екологічних прав. Згідно з даними Міністерства оборони України, протягом лише 20 днів військового вторгнення було випущено приблизно 900 ракет різних калібрів, детонація яких призвела до утворення численних хімічних сполук (включаючи чадний газ, вуглекислий газ, формальдегід, оксиди азоту, пари ціанистої кислоти), які забруднюють повітря та змінюють хімічний склад ґрунтів. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України зазначає, що кількість забруднювальних викидів в атмосферу за час воєнних дій на території України порівнянна з річними викидами одного металургійного заводу [4].

Варто звернути увагу на Проект Закону №6004-2, представлений 22 вересня 2021 року, який є важливим кроком у напрямку зміцнення конституційних прав громадян України на безпечне для життя і здоров'я довкілля[5]. Цей законопроект, який є альтернативою до раніше представленого проекту Закону України № 6004 «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення», вносить ряд важливих уточнень і доповнень, які заслуговують на детальний розгляд.Однією з ключових особливостей проекту Закону №6004-2 є уточнення термінології, зокрема, визначення поняття «інтегрований довкільний дозвіл». Це уточнення допомагає забезпечити більш чітке розуміння правових вимог, що стосуються регулювання впливу промисловості на довкілля, та уможливлює більш ефективне застосування законодавчих норм.Проект також детально описує процедури подання заяв на отримання чи внесення змін до інтегрованих довкільних дозволів. Визначаються умови, за яких може бути надано відступ від стандартних вимог, а також причини, за якими можлива відмова у видачі дозволів. Ці норми спрямовані на забезпечення більшої прозорості та підзвітності у процесах контролю за дотриманням екологічних стандартів [5]. Загалом, проект Закону №6004-2 є важливим інструментом у підвищенні стандартів екологічної безпеки та забезпеченні конституційних екологічних прав громадян.

Його прийняття може значно покращити інтегроване управління промисловим забрудненням та зміцнити екологічний контроль в Україні.

Таким чином, забезпечення екологічних прав в Україні під час військової агресії є надзвичайно актуальним та складним завданням, що вимагає комплексного підходу і відповідальності на всіх рівнях управління. Воєнні дії привели до значних екологічних руйнувань, пошкодження природних ресурсів і забруднення довкілля, створивши тим самим серйозні перешкоди для здійснення права громадян на безпечне для життя і здоров'ядовкілля. У цих умовах Україна стикається з потребою не лише реагувати на безпосередні виклики, а й виробляти стратегії довгострокового відновлення екологічного балансу і забезпечення екологічної безпеки. Важливу роль у цьому процесі відіграють законодавчі ініціативи, зокрема такі, як Закон України «Про управління відходами», що адаптує національне законодавство до європейських стандартів і спрямований на підвищення ефективності управління відходами та зменшення їх негативного впливу на довкілля.

1. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період : Закон України від 15.03.2022 р. № 2132-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text (дата звернення: 02.05.2024).*
2. *Верховна Рада спростила деякі адмінпроцедури та вимоги у сфері захисту довкілля під час дії воєнного стану та післявоєнний період. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://mepr.gov.ua/verhovna-rada-sprostyla-deyaki-adminprotsedury-ta-vymogy-u-sferi-zahystu-dovkillya-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-ta-pislyavoyennyj-period-2/ (дата звернення: 02.05.2024).*
3. *Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text (дата звернення: 02.05.2024).*
4. *Забруднення повітря від російських бомбардувань: обсяги викидів та завдані збитки розраховуватимуть за спеціальною Методикою. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://mepr.gov.ua/zabrudnennya-povitrya-vid-rosijskyh-bombarduvan-obsyagy-vykydiv-ta-zavdani-zbytky-rozrahovuvatymut-za-spetsialnoyu-metodykoyu/ (дата звернення: 02.05.2024).*
5. *Проект Закону про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1601286 (дата звернення: 02.05.2024).*

Бринська Я.І.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, IV курс

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ПРОЦЕДУРА ЇХ ВІДВЕДЕННЯ

У Земельному Кодексі України (далі – ЗК України), а саме главі 13, міститься інформація щодо земель промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення [1].

Як свідчать статистичні дані, площа земель енергетики становить 51,0 тис. га, тобто від загальної площі України – 0,08% [2, с. 9].

Статтею 76 ЗК України надано визначення земель енергетичної системи. Законодавець під даним терміном розуміє землі, котрі надані для розміщення певного кола об'єктів. Такими є електрогенеруючі об'єкти, які в свою чергу включають атомні, теплові, гідроелектростанції, а також вітроелектростанції, сонячні електростанції або енергія, яка взята з інших джерел. У даному нормативно-правовому акті зазначається і те, що такі землі можуть надаватись під об'єкти транспортування електроенергії до користувача, проте у випадках визначених законом (розташування об'єктів на землях іншого цільового призначення).

Цікаво, що окрім ЗК України, поняття земель енергетики міститься у Законі України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів». Даний нормативно-правовий акт надає визначення «землі енергетики». Отож, під землями енергетики слід розуміти земельні ділянки, котрі надані з певною метою: розміщення, будівництва чи експлуатації енергогенеруючих підприємств, в тому числі об'єктів альтернативної енергетики, передачі певних видів енергії, певних виробничих об'єктів, які є необхідними для експлуатації таких об'єктів. Також сюди відносять бази та пункти розміщення вищезазначених об'єктів енергетики [3].

Як бачимо поняття «землі енергетики» порівняно із поняттям «землі енергетичної системи» є ширшим.

Варто зазначити, що ні на законодавчому, ні на доктринальному рівні не вивчено питання правового режиму земельних ділянок, відведених під об'єкти альтернативної енергетики. Тому на сьогоднішній день постає потреба у написанні наукових публікацій, дисертаційних досліджень на дану тематику. Якщо зупинятись на більшій деталізації саме питання правового режиму таких земельних ділянок, то можна стверджувати, що вони наділені конкретним правовим режимом, якому притаманні ряд особливостей. Можна їх охарактеризувати таким чином, що вищезазначені земельні ділянки відводяться саме із земель енергогенеруючих підприємств, які надаються з метою розташування, будівництва та/чи експлуатації гідроелектростанцій, вітрових, сонячних, геотермальних, біоелектростанцій та інших електростанцій, які працюють за допомогою інших альтернативних джерел. Не менш важливим є те, що законодавством передбачений спеціальний порядок надання земельних ділянок для розташування таких об'єктів.

Закон України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів», а саме Розділ ІІІ «Особливості надання земельних ділянок для розміщення об'єктів енергетики» [3] передбачає процедуру відведення земельних ділянок для потреб енергетичної системи. Отож, вищенаведена процедура, яка передбачена законодавством теоретично складається із двох етапів: 1) наявність рішення органів місцевого самоврядування або органів виконавчої влади про надання земельної ділянки у власність або користування для енергетичної системи; 2) розробка і затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (документація із землеустрою).

Проте, на нашу думку, процедура, яка описана у Законі України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» є не цілком практично виправданою, оскільки законодавець прописує цю процедуру таким чином, що земельна ділянка відповідає її цільовому призначенню, тобто відноситься до категорії земель промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення.

Як свідчить практика, земельні ділянки, де будуть розташовані об'єкти енергетичної інфраструктури потребують зміни ці-

льового призначення. Найчастіше можемо зустріти таку зміну із земель сільськогосподарського призначення, оскільки за даними статистики така категорія земель займає близько 70% загального земельного фонду України (в ідеалі з категорії тих, що визнані деградованими чи малопродуктивними, тобто не придатними до використання за призначенням через втрату своїх якісних характеристик). Тому варто зупинитись на деталізації процедури зміни цільового призначення та відведення земельної ділянки для потреб енергетичної системи (альтернативної енергетики у нашому випадку).

Отож, можна виділити 12 основних етапів: 1) звернення до органу місцевого самоврядування із заявою про надання дозволу на розробку детального плану території для будівництва об'єкта альтернативної енергетики; 2) звернення до кваліфікованого архітектора, який на підставі рішення створює детальний план території для розміщення, будівництва, експлуатації та обслуговування будівель, споруд, об'єктів енергогенеруючих підприємств, установ та організацій; 3) розгляд детального плану на засіданні архітектурно-містобудівної ради при обласній державній адміністрації (тепер ОВА), який оформляється відповідним протоколом; 4) розробка звіту про стратегічну екологічну оцінку детального плану території земельної ділянки; 5) винесення детального плану на громадське слухання, яке оформляється у вигляді протоколу громадського слухання; 6) звернення до органу місцевого самоврядування про затвердження детального плану території для розміщення, будівництва, експлуатації та обслуговування будівель, споруд, об'єктів енергогенеруючих підприємств, установ та організацій та надання дозволу на складення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки; 7) звернення до проектної організації для розробки проекту землеустрою на підставі рішення органу місцевого самоврядування і детального плану території; 8) виготовлення проекту землеустрою; 9) звернення до органу місцевого самоврядування із проханням про затвердження проекту землеустрою та нормативно-грошової оцінки; 10) укладення договору оренди на земельну ділянку на визначений термін; 11) реєстрація права оренди земельної ділянки державним

реєстратором; 12) отримання Витягу з Державного реєстру прав на нерухоме майно про реєстрацію відповідного речового права.

Отож, процедура відведення земельної ділянки для потреб енергетичної системи є досить об'ємною та часозатратною. Відтак є нагальна потреба у доповненні законодавства саме у питанні процедури зміни цільового призначення та відведення земельної ділянки для потреб енергетичної системи.

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Дата оновлення: 26.01.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення: 13.02.2024).

2. Гоцуляк Є.В. Законодавчо-методичні та організаційні проблеми відведення земельних ділянок для розміщення, будівництва, експлуатації та обслуговування будівель і споруд об'єктів передачі електричної та теплової енергії: магістерська робота. Одеса. 2019. 81 с. URL: http://lib.osau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2989/1/193___Hotsuliak.pdf (дата звернення: 13.02.2024).

3. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів: Закон України від 09.07.2010 р. № 2480-VI: станом на 01.10.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-17/ed20231001#Text (дата звернення: 13.02.2024).

Важибух Р.Я.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, Студентка 4 курсу

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну створило проблеми в агропромисловому секторі країни. Війна серйозно вплинула як на внутрішню, так і на глобальну продовольчу безпеку, незважаючи на великий потенціал сільськогосподарського виробництва нашої держави.

Війна в Україні може призвести до продовольчої кризи, адже вимушене скорочення посівних площ, не скрізь, де посіяли можна зібрати врожай, чимало аграріїв залишилось без техніки, впала купівельна спроможність населення, паралізація судноплавства, мінування полів, блокування кордонів європейськими країнами – це все зв'язані ланки такого поняття, як продовольча безпека, яка в свою чергу є складовою міцності тилу, економічної спроможності та політичної безпеки.

Індекс продовольчої доступності, до складу якого входять два компоненти: доступності продовольства і доходів населення, знизився приблизно на 40 %, аграрний сектор зруйнований приблизно на 15 % [5].

Варто відзначити, що війна буде мати тривалі наслідки. Постійне забруднення важкими металами ґрунтів, мінування. Виникає питання: Чи можна буде використовувати ці землі? Адже на їх очищення піде дуже багато років. Сільське господарство, яке і досі мало інтенсивний рівень, буде страждати від ще інтенсивного розвитку.

За прогнозами Eurasia Group на всесвітньому економічному форумі, що відбувся в Давосі у травні 2022 року, де обговорювалась глобальна продовольча криза, як головне питання війни в Україні, станом ще на листопад 2022 року близько 2 мільярдів людей мали стикнутись з такою проблемою, як продовольча криза [4].

Під час війни забезпечення продовольчої безпеки є одним з ключових елементів підтримки реального сектору економіки, який складається з трьох сфер: промисловість, сільське господарство, будівництво, управління, торгівля.

Правове забезпечення продовольчої безпеки кожної держави завжди буде надзвичайно актуальною темою, враховуючи постійну потребу забезпечення державою належного рівня первісних потреб електорату - продуктами харчування.

Згідно Конституції України та інших нормативно – правових актів чинного законодавства, на державу покладається обов'язок забезпечення продовольчої безпеки. Від початку повномасштабного вторгнення прийнято низку нормативно-правових актів, які регламентують стратегічних відносин забезпечення продовольчої безпеки. 24 березня 2022 Верховна Рада прийняла ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Цей Закон спрямований на швидке залучення у виробництво сільськогосподарської продукції сільськогосподарських земель країни. Основою вказаного Закону є пріоритет державних (суспільних) інтересів над інтересами приватних осіб під час воєнного стану [2].

Отже, Закон прийнято з метою створення умов для успішної посівної кампанії 2022 року, а також вирішення нагальних проблем, які стосувались оперативного залучення в аграрне виробництво в умовах воєнного стану земель сільськогосподарського призначення [1].

Кабінет Міністрів України в розпорядженні від 29.04.2022 № 327-р затвердив план заходів, що стосувались забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану [3].

До нормативно-правових актів, спрямованих на регламентацію стратегічних відносин забезпечення продовольчої безпеки також належить: Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку відомчої реєстрації та зняття з обліку тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів» від 12 квітня 2022 р. № 434, Наказ Мінагрополітики України «Про затвердження форми книги реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану» від 11 квітня 2022 р. № 219, Наказ Міндовкілля України «Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» від 4 квітня 2022 р. № 167 тощо.

Війна Росії проти України спричинила загрозу настання як внутрішньої, так і глобальної продовольчої безпеки, адже, тільки скорочення поставки зерна, внаслідок чого ціни у всьому світі зросли в декілька разів, негативно вплинуло на світову економіку, а отже глобальну продовольчу безпеку. Тому зараз, надзвичайно актуальною проблемою є формування повноцінного, дієвого, правового механізму забезпечення продовольчої безпеки України.

1. *Роз'яснення Міністерства аграрної політики та продовольства України від 08.04.2022 р. щодо застосування Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» URL: https://document.vobu.ua/doc/11197 (дата звернення: 10.02.2024).*
2. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text (дата звернення: 10.02.2024).*

3. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 327-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 10.02.2024).

4. Всесвітньо економічний форум 2022 відкрився у Давосі. Асоціація українсько-китайського співробітництва. URL: https://aucc.org.ua/vsesvitno-ekonomichnijforum-2022-vidkrivsja-u-davosi/;

5. Місцевий економічний розвиток як основа продовольчої безпеки громад: ключові тези обговорення. URL: https://uacrisis.org/uk/prodovolchabezpeka26082022 (дата звернення: 10.02.2024).

Качур К.І.

Аспірант 1 року навчання, кафедра цивільного права

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Еволюція правового регулювання фермерських господарств в Україні відбувалася через прийняття законів, регулятивних актів та стратегій, спрямованих на підтримку та розвиток аграрного сектору.

Правовою основою для створення фермерського господарства став Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» прийнятий 20 грудня 1991 року. Відповідно до частини першої статті 2 цього Закону зазначається, що селянське (фермерське) господарство є формою підприємництва громадян України, які виявили бажання переважно особистою працею членів цього господарства виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою і реалізацією. Також згідно частини першої статті 5 громадянам надана можливість самостійно обирати земельну ділянку для ведення селянського (фермерського) господарства у довічне успадковуване володіння, приватну власність або оренду. Це і заклало початок становлення фермерства в Україні, а також його законодавчого регулювання.[1]

Сам процес формування правового підгрунтя фермерського господарства в Україні був вкрай складним. Даний Закон піддавався критиці науковців через відсутність власного відокремленого майна у фермерського господарства як юридичної особи,

включення до переліку об'єктів спільної сумісної власності предметів особистого користування і домашнього господарства, адже члени фермерського господарства не завжди проживали разом.[2]

З позитивного ж можна виділити неподільність земель, що надані громадянам, які здійснюють фермерське господарство.

Наступний період, на нашу думку, починається з прийняттям Закону України про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року. Тут законодавець виділяє три форми використання земель: право власності господарства на землю, право приватної власності членів господарства й оренда земельної ділянки. На відміну, від вищезгаданого права користування земельною ділянкою, що визначалася ЗУ « Про селянське (фермерське) господарство», у новому законі зміни були продиктовані Земельним кодексом від 25 жовтня 2001 року, який змінював правовий режим земельних ділянок фермерських господарств, хоча загальний порядок отримання земельної ділянки для ведення фермерства не змінено.

Третій етап правового регулювання стосувався вже євроінтеграційних процесів, які були застосовані в новому законодавстві. Саме становлення фермерства в Україні започатковано Законом України від 31 березня 2016 р. «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств». [3;4]

Згідно частини п'ятої статті 1 Закону України « Про фермерське господарство» вказано, що фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства, за умови що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України.

Варто звернути увагу на думку Н.О. Багай, яка вважає, що таке визначення є недостатньо повним, адже сімейне законодавство чітко не окреслює коло членів сім'ї.[5]

Виникає завдання звернутися до Сімейного кодексу України та проаналізувати, яке визначення «сім'ї» надає законодавець. Відповідно до частини другої статті 3 Сімейного кодексу України

ми бачимо, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.[6]

Як зазначає І.В. Спасибо-Фатєєва, різний підхід до визначення членів ФГ та сімейного ФГ призводить до непорозуміння, тож законодавцю доцільно було б додержуватися єдиного підходу до визначення кола осіб-членів ФГ згідно зі ст. 3 Закону.[7]

Наступний етап формування законодавства відбувся у 2021 році. В цей період було суттєво змінено види земель фермерського господарства, про що зазначено в новому Законі «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання діяльності фермерських господарств». Зміни полягали в поділі земельних ділянок на дві групи, а не три, як це було раніше. Частина перша статті 12 Закону України «Про фермерське господарство» вказує, що землі фермерського господарства можуть складатися із: 1) земельних ділянок, що належать громадянам України - членам фермерського господарства на праві власності, користування; 2) земельних ділянок, що належать фермерському господарству на праві власності, користування.[8]

І останній, заключний етап, який пов'язаний з військовою агресією російської федерації проти України.

Жорстокі реалії сьогодення змусили велику кількість фермерських господарств втратити право власності або ж право користування на землі. У зв'язку з гострою ситуацією був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12.05.2022 року [9;10].

Цим Законом держава забезпечує оперативне надання земель державної, комунальної власності в оренду для здійснення фермерської діяльності підприємствам, які переміщені із зони бойових дій, без проведення земельних торгів із обмеженням умов оренди.

Закон не передбачає критерії та порядок визначення юридичних та фізичних осіб, яким надається право оренди ділянки державної, комунальної власності, а визначає лише засади та вимоги.

В умовах воєнного стану держава всіляко підтримує та намагається регулювати відносини в сфері господарювання для забезпечення продовольчої безпеки країни.

Висновки.

В цілому, еволюція правового регулювання фермерських господарств в Україні відбувалася у контексті змін в економіці, політиці та міжнародних відносинах, спрямованих на стимулювання розвитку сільського господарства та підвищення його конкурентноспроможності.

Протягом останніх десятиліть українське законодавство пройшло значну еволюцію, відображаючи трансформацію сільськогосподарського сектору та адаптацію до сучасних викликів і стандартів. Починаючи з моменту набуття незалежності, були прийняті перші Закони, які визначали основні принципи та умови діяльності фермерських господарств. Згодом, на шляху інтеграції до Європейського союзу, були прийняті і впроваджені реформи, спрямовані на гармонізацію законодавства у сільському господарстві з європейськими стандартами.

На сьогоднішній день, розвиток продовжується, враховуючи виклики сучасності та потреби ринку. Подальші напрями реформ можуть включати спрощення адміністративних процедур, підтримку інновацій та стимулювання сталого розвитку фермерського господарства. В цілому, Закон України «Про фермерське господарство» продовжує відігравати ключову роль у створенні сприятливого середовища для розвитку аграрного сектору країни.

1. *Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20.12.1991 р. // ВВР. – 1992 р. – № 14. – Ст. 186.*
2. *Долинська М. Порівняльний аналіз правового статусу фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». - Серія: Юридичні науки. – 2021. - № 2 (30). - С. 143-151.*
3. *Закон України «Про фермерське господарство» від 01.05.2016 р. // ВВР. – 2003р. –, № 45, ст.363.*
4. *Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27*
5. *Багай Н. О. Правове регулювання ведення фермерських господарств без створення юридичної особи / Н. О. Багай //"Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні": тези регіональної наук.-практ. конф. (16 грудня 2016 року). – ЛьвДУВС, 2016. – С.18–22.*
6. *Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.*

7. *Фермерські господарстваяк учасники цивільних та земельних правовідносин: за матеріалами судової практики : Монографія / За ред. І.В.Спасибо-Фатєєвої. – Харків «ЕКУС», 2022. – 63 с.*
8. *Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання діяльності фермерських господарств» від 24.09.2021 р. № 1788-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 51, ст. 423.*
9. *Долинська М. Еволюція правового регулювання землекористування фермерськими господарствами України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». - Серія: Юридичні науки. – 2021. - № 2 (30). - С. 143-151.*
10. *Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12.05.2022 року, № 2247-IX.*

Владимір Д.О.

Львівський державний університет внутрішніх справ здобувачка вищої освіти за спеціальністю «Право»

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

В Україні відсутня спеціальна правова регламентація відносин у сфері гарантування продовольчої безпеки на законодавчому рівні. Попри декілька спроб законодавця з врегулювання питання продовольчої безпеки, протягом останніх десятиріч було здійснено розробку декількох проектів спеціального Закону, зокрема проект Закону «Про основи продовольчої безпеки України», законодавець так і не здійснив комплексне правове регулювання даної сфери і на сьогодні воно залишається врегульованим фрагментарно та ситуативно.

Виходячи з цього його визначення потребує додаткового наукового аналізу, враховуючи наявні акти та наукові підходи. Зокрема, на думку С.О. Лушпаєва продовольча безпека держави може бути визначена як стан розвитку суспільних відносин, за якого сукупність правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних, інформаційних та інших заходів спрямована на забезпечення фізичної та економічної доступності для населення продуктів харчування, відповідності продуктів харчування критеріям якості та безпечності для життя та здо-

ров'я, забезпечення продовольчої незалежності держави на рівні 90% задоволення попиту на продовольство за рахунок власного ресурсного потенціалу, запобігання настанню продовольчої залежності держави, запобігання та подолання надзвичайних продовольчих ситуацій [1, с.7].

Дане поняття слід розглядати у двох площинах: як обов'язок держави і як складову частину її національної безпеки. Згідно з Римською декларацією про всесвітню продовольчу безпеку, кожна країна повинна забезпечити право людини на повноцінне харчування. В цьому документі зазначені такі компоненти продовольчої безпеки: фізична і економічна доступність, продовольча незалежність, надійність відносно сезонних і погодних коливань та стійкість зростання виробництва [2]. Інша площина — національна безпека держави — вимагає від неї створення умов для повноцінного розвитку сільськогосподарської галузі, проведення ефективної аграрної політики тощо.

Таким чином, продовольча безпека — здатність країни забезпечити людям доступ до якісних та корисних продуктів харчування. Відсутність продовольчої безпеки може дестабілізувати суспільства, посилити голод і недоїдання, спричинити міграцію та конфлікти, а також призвести до серйозних економічних наслідків. Через пандемію COVID-19, широкомасштабні збої в ланцюжках поставок, кліматичну кризу й екстремальні погодні явища 193 мільйони людей відчули брак продовольчої безпеки та потребували термінової допомоги. Згодом невиправдане повномасштабне вторгнення російської федерації завдало жахливих страждань народу України. Війна погіршила і без того сумну ситуацію, позбавивши найбільш вразливих, найбільш голодних і груп ризику доступу до їжі, яка їм конче необхідна.

Слід зазначити, що Україна є одним із найбільших у світі виробником та експортером пшениці, кукурудзи, ячменя, соняшникової та рапсової олії. Тому її називають «житницею світу». Але російська військово-морська блокада в Чорному морі заважає доставці українського врожаю до звичних місць призначення. Через напад росії експортні потужності зернового терміналу скоротилися щонайменше на третину.

З початком повномасштабного вторгнення питання продовольчої безпеки стали вкрай актуальними і їх вирішення спонукало до оперативних кроків. 24 березня 2022 року було прийнято Закон України № 2145-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», що спрямований на швидке залучення земель у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. В основу Закону покладений пріоритет суспільних (державних) інтересів над інтересами приватних осіб в умовах війни. Це означає, що Законом було призупинено дію деяких правових механізмів, які захищають приватні інтереси.

Політика Уряду України в сфері забезпечення продовольчої безпеки змінюється відповідно до викликів та з урахуванням напрацювань, які підтвердили свою практичну спрямованість. Зокрема, було прийнято план зі забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 327-р. Це комплекс дій, який передбачає моніторинг стану продовольчої безпеки і сільськогосподарської інфраструктури в цілому; надання підтримки виробникам харчових продуктів; надання адресної допомоги соціально вразливим категоріям населення; централізований контроль за цінами на продукти.

Відповідно до Глобального індексу продовольчої безпеки Україна, отримавши за даними Держстату України у 2021 році рекордний врожай зернових і олійних культур (107 млн. тонн), посіла лише 58 місце, маючи високі показники доступності та якості й безпечності, але значно поступаючись іншим державам у показнику ресурси і сталий розвиток. Фактично саме цей показник й не надав змоги Україні посісти вищі місця у Глобальному індексі продовольчої безпеки. Сьогодні ж, в умовах повномасштабної війни на території України, ситуація у сфері забезпечення продовольчої безпеки тільки погіршиться. Сьогодні весь світ спостерігає за тим, як ворог нищить аграрний потенціал нашої країни, як внаслідок артилерійських обстрілів знищує зерносховища, як палають в пожежах десятки й сотні га врожаю зернових культур тощо. Все це створює реальну загрозу продовольчої кри-

зи як на внутрішньому, так і на регіональному та глобальному рівнях [3, с.125].

За таких умов з метою забезпечення продовольчої безпеки країни в Україні на базі Держпродспоживслужби була створена Національна платформа продовольчої безпеки, яка дозволяє об'єднати зусилля військових адміністрацій, виробників харчових продуктів, торговельних мереж, міжнародних організацій для стимулювання розбудови української економіки, навіть в умовах війни, та забезпечення харчовими продуктами й товарами першої необхідності населення, військовослужбовців ЗС України та територіальної оборони. Її цінність для підприємств та інших учасників полягає в тому, що вона надає доступ до актуальної інформації щодо реальних потреб та пропозицій тих чи інших товарів, що значно спрощує варіанти пошуку ринку збуту для виробників продукції; можливість їх миттєвої комунікації з покупцем чи постачальником без зайвих посередників; замовлення послуг транспортування; за декілька днів – смарт-контракти за декількома з публічних оферт та доступ до держзамовлень без зайвих паперів та втрати часу.

Водночас, з метою зниження впливу війни РФ проти України на стан глобальної продовольчої безпеки Урядом України для часткового розблокування експорту зернових через морські порти Великої Одеси (Одеса, Чорноморськ, Південний) було утворено делегацію для участі у багатосторонніх переговорах, які відбулись у Туреччині. Її метою була підготовка та укладення Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів, якою передбачалося створення безпекового механізму для транспортування зерна та продовольства з морських портів України в умовах триваючої збройної агресії РФ проти України.

Отже, здійснення правового регулювання продовольчої безпеки в умовах воєнного стану є вкрай актуальним і потребує оперативних превентивних та охоронних заходів. Попри щоденні терористичні дії рф, Уряд, Верховна Рада України та інші органи державної влади роблять усі можливі спроби встановлення контролю над даною сферою. Україна є важливою державою у галузі продовольчого забезпечення світу, тому підтримка стабіль-

ної внутрішньої та зовнішньої ситуації є пріоритетом для наших партнерів-союзників.

1. Лушпаєв С.О. Правові засади продовольчої безпеки України: автореф. дис. ... к.ю.н. НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2014. 18 с.

2. Declaration of the World Summit on Food Security. Rome, November 16-18, 2009. The Food and Agriculture Organization (FAO).

3. Курман Т.В. Агробізнес та продовольча безпека: загрози та проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. №3. С. 122-126.

Гандзюк Т.О.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, аспірантка

ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ЕВОЛЮЦІЮ ІНСТИТУТУ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Одним із найважливіших завдань людства є забезпечення сталого розвитку, тобто формування такого стану речей, який задовольняє потреби сучасного покоління, при цьому не створюючи загрози існуванню можливостей майбутніх поколінь.

Водні ресурси відіграють значну роль у забезпеченні людського існування та є важливим елементом сталого розвитку. Задоволення основних потреб суспільства є пріоритетних напрямком держави. Поряд із цим, досягнення поставлених цілей спричиняє значний тиск на водні ресурси та викликає необхідність розробки та впровадження ефективних механізмів їх управління, включаючи розвиток інституту права загального водокористування.

Право загального водокористування є складовою системи правового регулювання водних відносин та передбачає можливість використання водних ресурсів безпосередньо для задоволення потреб населення, сільського господарства та іншого. Одним із ключових принципів інституту права загального водокористування є екологічна безпека та збереження водних екосистем.

Суспільні відносини у сфері водокористування, поряд із іншими ключовими сферами, з точки зору принципу сталого розвитку, передбачають дотримання балансу між економічними,

соціальними та екологічними чинниками у процесі прийняття управлінських рішень. У цьому контексті, інститут права загального водокористування зазнає значних змін, в першу чергу, з метою забезпечення сталого використання водних ресурсів.

У контексті сталого розвитку суттєвих змін зазнає економічна система країни, тому вдосконалення потребує і правове регулювання екологічних відносин, зокрема, відносин з використання, охорони та відновлення вод. Забезпечення кількості та якості водних ресурсів через впровадження найкращих світових стандартів, передових досягнень та технологій входить до списку стратегічно важливих та вагомих заходів [1, с. 24].

Таким чином, одним із перших кроків у цьому напрямку є введення механізмів економічного стимулювання для раціонального використання водних ресурсів.

В Україні ведеться активна реформа водної галузі для забезпечення сталого розвитку, зокрема: створено басейнові ради, розробляються Плани управління водними басейнами, діє новий Порядок здійснення державного моніторнигу вод, який повністю відповідав європейським стандартам, переглядаються принципи водокористування [2, с. 467].

Нинішня екологічна ситуація в зоні бойових дій, на думку У.В. Антонюк, становить реальну небезпеку для життя і здоров'я людей, також громадяни не можуть повною мірою користуватись природними благами та ресурсами для задоволення своїх фізіологічних потреб та інтересів [3, с. 45].

В умовах сьогодення водні ресурси розглядаються не тільки як природний ресурс, а й мають соціальну значущість, оскільки наявність достатньої кількості води належної якості є одним із основних чинників безпечних умов життя та сталого розвитку і національної безпеки держави. Отже, водні ресурси являють собою стратегічний, життєво важливий природний ресурс, що має особливе значення [2, с. 462].

Доцільно також звернути увагу на світові тенденції щодо пошуку нових рішень для забезпечення сталого водокористування, що мають безпосередній вплив на водокористування в цілому та загальне користування водними об'єктами зокрема. Так, поряд із розуміння "західних" підходів управління водними ресурсами,

які схильні розглядати воду як ресурс для використання людиною, яким остання може володіти, керувати, добувати та експлуатувати, уряди все більше визнають підходи та права корінного населення, насамперед через Декларація ООН про права корінних народів (UNDRIP), яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 2007 р. [4]. Для корінних жителів вода є живою істотою, а до живих істот, які не є людьми, ставляться з взаємною відповідальністю. Їхні знання та погляди на управління водними ресурсами ґрунтуються не на політиці чи економіці, а на самій природі. Тому їхні знання пропонують альтернативні рішення для відновлення деградованих екосистем і можуть запропонувати нові рамки для побудови більш стійкого, цілісного та справедливого підходу до управління природними ресурсами [5].

Потреба у впровадженні нових принципів управління водними ресурсами є очевидною, адже досягнення поставлених цілей без вдосконалення законодавства є неможливим. Концепція сталого розвитку впливає на еволюцію інституту права загального водокористування, стимулюючи формування нових підходів до управління водними ресурами з метою ефективного та раціонального їх використання.

Однак, пріоритетними завданнями державних програм з водокористування все ж повинні залишатися забезпечення доступу до питної води, безперешкодне використання водних об'єктів, збереження якісної води у кількості, достатній для задоволення життєво необхідних потреб.

1. Черкашина М. К. Водні ресурси у стратегії сталого розвитку та національної безпеки України. The scientific heritage. 2020. Vol. 5, No. 55 (55). С. 21–26.].

2. Сучасні теоретичні та прикладні засади права природокористування в національній еколого-правовій доктрині : монографія / за заг. ред. А. П. Гетьмана. – Харків : Право, 2023. – 912 с.

3. Антонюк У.В. Захист екологічних прав в Україні в умовах військової агресії. Право та державне управління. 2022. № 3. С. 42–47.

4. Декларація ООН про права корінних народів (UNDRIP), яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 2007 р. URL: https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf.

5. Трансформація до сталого розвитку: інтеграція корінних і західних систем знань для управління водними ресурсами. URL: https://council.science/uk/current/blog/transformation-to-sustainability-integrating-indigenous-and-western-knowledge-systems-for-water-management-and-governance/.

Данилюк Л.Р.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кандидат юридичних наук, доцент

СПЕЦИФІКА ДОСТУПУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в Україні воєнного стану зумовило обмеження ряду конституційних прав громадян. Основна мета запроваджених заходів першочергово полягала в збереженні територіальної цілісності держави, гарантуванні національної безпеки, попередженні виникнення нових загроз і небезпек для країни та населення.

Правовий режим воєнного стану напряму передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Це підтверджується нормами ст. 64 Основного Закону України та ст.1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Однак не всі конституційні права підлягають обмеженню. Зокрема, мова йде про виключення для прав і свобод, передбачених статтями 24–25, 27–29, 40, 47, 51–52, 55–63 Конституції України.

Й як раз право на екологічну інформацію закріплене в ст. 50 Основного Закону та є одним із конституційних екологічних прав громадян. Воно включає в себе право вільного доступу до інформації про стан довкілля та право на її поширення. Право на екологічну інформацію, хоч і є самостійним, але взаємопов'язане з іншими екологічними правами громадян, а також впливає на можливість реалізації інших прав людини (наприклад, права на життя, здоров'я, благополуччя тощо).

Дана публікація має на меті дослідити специфіку доступу до екологічної інформації в Україні після 24 лютого 2022 року.

Так, опираючись на Конституцію, Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» в п. 3 так само не допускає можливості обмеження права на екологічну інформацію.

Разом із цим необхідно розуміти, що практична реалізація права на екологічну інформацію в умовах воєнного стану може бути ускладнена рядом обставин, умов і чинників, які за своїм змістом не мають прямого наміру обмежити чи заборонити доступ до такої інформації. Особливо, враховуючи той факт, що інформація про стан довкілля є хоча й особливим, але все таки одним із видів публічної інформації, а сам доступ до неї може забезпечуватися в активний (систематичне та оперативне оприлюднення інформації) та пасивний (надання інформації за запитами) способи.

В такому випадку, крім ст. 50 Конституції, нам необхідно ще звернути увагу на особливості реалізації в умовах воєнного стану прав закріплених у: ст. 34 «… Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. …»; ст. 40 «Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк».

І тут, повертаючись до ст. 64 Конституції та п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», бачимо, що останній тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, обмежив конституційне право, передбачене ст. 34 (Конституція допускає його обмеження навіть в мирний час). Обмежень по конституційному праві, визначеному в ст. 40 не встановлено (Конституція не допускає цього).

Фактично це означає, що пасивний спосіб доступу до екологічної інформації, який полягає в наданні розпорядниками екологічної інформації відповідей на отримані ними запити, не мав би зазнавати обмежень. Тоді як активний спосіб доступу до екологічної інформації як до виду публічної інформації (наприклад, шляхом забезпечення вільного доступу до екологічної інформації, яка не становить державної таємниці та міститься в списках, реєстрах, архівах і інших джерелах) може піддаватись обмеженням.

Тобто, в умовах воєнного стану реалізація громадянами права на доступ до публічної інформації може бути ускладненою

через: впровадження контролю за змістом і поширенням інформації; тимчасове призупинення роботи державних реєстрів та баз даних; запровадження особливого режиму роботи та посилення охорони об'єктів державного значення; запровадження комендантської години; відстрочення в задоволенні запитів на інформацію тощо [1].

При цьому на період дії надзвичайних обставин розгляд запитів на інформацію, що вже надійшли та зареєстровані, можна призупинити шляхом інформування запитувачів про відстрочку їхнього розгляду, попередньо повідомивши про це на веб-сайті та сторінках в соцмережах розпорядника. Й хоча застосування інструменту відстрочки у задоволенні запиту є правом розпорядника, водночас не може підлягати безумовному застосуванню у всіх без винятку випадках. Тому застосування відстрочки у задоволенні запитів рекомендовано здійснювати за існування нагальної необхідності як відповідну та достатню реакцією на обставини непереборної сили [1].

Практично з введенням воєнного стану в Україні насправді було обмежено доступ до низки відкритих раніше реєстрів і баз даних, зокрема й тих, які містили екологічну інформацію (серед них реєстр лісорубних квитків, публічна кадастрова карта, єдиний реєстр з оцінки впливу на довкілля та інші).

Правовою основою для запровадження таких обмежень були: п. 11 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», згідно з яким, в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування забороняти передачу інформації через комп'ютерні мережі; пп. 4 п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану», відповідно до якого, на період дії воєнного стану міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, державні та комунальні підприємства, установи, організації, що належать до сфери їх управління, для

забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів, володільцями (держателями) та/або адміністраторами яких вони є, та захисту інформації, що обробляється в них, а також захисту державних інформаційних ресурсів, можуть зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів.

Однак, на думку науковців, громадських активістів, журналістів такі обмежувальні заходи доступу до екологічної інформації навіть в умовах війни не є виправданими та призводять до зловживань з боку зацікавлених осіб. Така позиціями була доволі обґрунтованою й згодом очевидною для самих органів влади. Відтак деякі з реєстрів і баз даних знову стали відкритими для громадськості повністю або ж частково.

Як бачимо, доступ до екологічної інформації в Україні має свою специфіку, обумовлену низкою чинників об'єктивного характеру або ж відсутністю досвіду регулювання еколого-інформаційних правовідносин за незвичайних обставин. В будь якому разі доцільно пам'ятати, що головними принципами екологічного інформування, згідно з Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Положення про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища», є: своєчасність подання інформації; об'єктивність даних, що подаються; повнота інформації та її доступність. Тому навіть в умовах воєнного стану, при всіх особливостях регламентації та складнощах функціонування механізму еколого-інформаційного забезпечення не може йти мова про приховування інформації про надзвичайні екологічні ситуації, перекручування відомостей чи неповноту таких даних.

1. Особливості реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану: роз'яснення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/rozyasnennya-shchodo-doderzhannya-prava-na-dostup-do-informatsii-v-umovakh-voennogo-stanu13042022.docx (дата звернення: 26.04.2024).

Кисилиця Н.Д.

аспірантка кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ЧАСТКИ (ПАЮ)

Відповідно до законодавства України об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї). І. І. Каракаш вважав, що «землі в межах території країни є об'єктами земельних відносин до розподілу їх у конкретні земельні ділянки та визначення прав на них» [1, с.11]. Довгий час земельні частки (паї) були об'єктами земельних правовідносин, в тому числі правовідносин оренди землі. На сьогодні тільки оформлені земельні ділянки можуть бути об'єктами орендних правовідносин, проте все ще залишаються чинними договори оренди земельних часток (паїв) укладені раніше.

Уперше про можливість передачі земельної частки (паю) в оренду йшла мова в Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03.12.1999 № 1529/99 де передбачалося, що під час укладення договорів оренди земельних часток (паїв) потрібно виходити з того, що сертифікат на право на земельну частку (пай) є правовстановлюючим документом, що засвідчує право володіти, користуватися та розпоряджатися зазначеною часткою. У Типовому договорі оренди земельної частки (паю), затвердженому Державним комітетом України по земельних ресурсах від 17.01.2000 №5, який був прийнятий на виконання Указу Президента 03.12.1999 № 1529/99, зазначається, що предметом договору оренди є земельна частка (пай). Таке ж положення визначено відповідно до Закону України «Про оренду землі», де в розділі IX «Перехідні положення» зазначено, що громадяни - власники сертифікатів на право на земельну частку (пай) до виділення їм у

натурі (на місцевості) земельних ділянок мають право укладати договори оренди земель сільськогосподарського призначення [2].

Варто звернути увагу на наукове визначення земельної частки (паю) з метою виявлення спільних та відмінних ознак із земельною ділянкою. Наприклад, земельна частка (пай) визначається як «оцінена у грошовому виразі та визначена в умовних кадастрових гектарах частина переданих у колективну власність сільськогосподарських угідь недержавного сільськогосподарського підприємства, яка визначає рівновелику частку участі члена підприємства в земельному пайовому фонді господарства і може бути у встановленому чинним законодавством порядку витребувана в натурі (на місцевості) у самостійну земельну ділянку» [3, с. 53]. На думку Т. О. Коваленко, «земельна частка (пай) - це оцінена в грошовому виразі та визначена в умовних кадастрових гектарах частина переданих у колективну власність сільськогосподарських угідь недержавного сільськогосподарського підприємства, яка визначає рівновелику долю участі члена підприємства в земельному пайовому фонді господарства і може бути в установленому чинним законодавством порядку витребувана в натурі (на місцевості) у самостійну земельну ділянку» [4, с. 61]. Н. В. Ільків вважає, що земельна частка (пай) це – «розрахована в гектарах кількість земельної площі, яка припадає на одного члена реорганізованого колективного сільськогосподарського підприємства; не визначена на місцевості і існує у документальному виразі до тих пір, поки у встановленому законом порядку і випадках не буде проведено виділення в натурі земельної ділянки, рівної за розміром встановленій земельній частці» [5, с. 150]. Таким чином, земельна частка (пай) має ряд ознак, що відрізняють її від земельної ділянки. Т. О. Коваленко визначає наступні ознаки земельної частки (паю): вона «не існує як об'єкт матеріального світу (природи) і не виділяється в натурі (на місцевості); має вартісний та кількісний вимір; вартість земельної частки (паю) визначалася нормативним шляхом, виходячи з грошової оцінки переданих у колективну власність земель та кількості осіб, що мають право на земельну частку (пай); розміри земельної частки (паю) визначалися в умовних кадастрових гектарах; формувалася в результаті розпаювання земель, які були передані у колективну

власність недержавним сільськогосподарським підприємствам – колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам; рівність земельної частки (паю) для всіх осіб, які мають на неї право згідно із законодавством України» [6, с. 51]. Загалом ми погоджуємося з думкою авторки щодо ознак земельної частки (паю), проте вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження щодо окремих ознак. Наприклад, хоч земельна частка (пай) і не оформлена юридично, проте, все ж вона існує у матеріальному світі як частина у земельному масиві, що підлягає виділенню в натурі. Більше того, з точки зору права вона також існує, так як право на оформлення земельної ділянки, може передаватися у спадок або у користування. З урахуванням наведених позицій можна виділити основні ознаки земельної частки (паю), що відрізняють її від земельної ділянки: визначена в умовних, а не фізичних кадастрових гектарах; не має установлених меж та місця розташування; не зареєстрована у Державному земельному кадастрі; права на неї посвідчуються сертифікатом на право на земельну частку (пай), а отже відомості про речові права на неї не вносяться до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Наведені ознаки є відмінними від ознак земельної ділянки.

Поряд із поняттям «земельна частка (пай)» законодавець використовує такі поняття як: «нерозподілена земельна ділянка» та «невитребувана земельна частка (пай)». Згідно із ч. 1, 2 ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» нерозподіленою земельною ділянкою є земля, яка не була виділена у пай хоч і ввійшла до площі земель, які підлягали розподілу, а невитребуваною земельною часткою (паєм) вважається земля на яку не отримано правовстановлюючого документу, або яка не виділена в натурі, тобто типова земельна частка (пай), право на яку посвідчено сертифікатом [7]. Відповідно до закону нерозподілені земельні ділянки та невитребувані частки (паї) можуть передаватися в оренду.

Процедура передачі таких земель в оренду відрізняється від передачі земельних часток (паїв). Наприклад, відповідно до ч. 3

ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» передбачено, що нерозподілені земельні ділянки та невитребувані частки (паї) після формування їх у земельні ділянки за рішенням відповідної місцевої ради можуть передаватися в оренду для використання за цільовим призначенням на строк до дня державної реєстрації права власності на таку земельну ділянку, про що зазначається у договорі оренди земельної ділянки [7]. Отже, можна зробити висновок, що в оренду можуть передаватися вже сформовані земельні ділянки, тобто ті, яким присвоїли кадастровий номер у Державному земельному кадастрі. Що стосується державної реєстрації прав на таку земельну ділянку, то відповідно до ч. 1 ст. 30 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» право оренди на нерозподілені (невитребувані) земельні ділянки, земельні ділянки колективної власності, надані в оренду органами державної влади, органами місцевого самоврядування здійснюється без державної реєстрації права власності на такі земельні ділянки в Державному реєстрі прав. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» з моменту державної реєстрації права власності на таку земельну ділянку договір оренди припиняється, а державна реєстрація припинення права оренди проводиться одночасно з державною реєстрацією права власності [7]. Такої ж позиції дотримується Верховний Суд, зокрема у постанові Верховного Суду від 28.10.2020 у справі № 923/965/19 зазначено, що: «нерозподілені частки (паї) не є землями державної чи комунальної власності, а лише перебувають у розпорядженні відповідних адміністрацій до моменту отримання їх власниками державних актів на право власності на земельну ділянку» [8]. Тобто власник невитребуваної (нерозподіленої) земельні ділянки може оформити речові права на земельну ділянку, що у свою чергу є підставою припинення права оренди невитребуваної (нерозподіленої) земельної ділянки.

Аналіз норм права, які визначають зміст понять «невитребувана та нерозподілена земельна ділянка» дозволяє дійти висновків, що до моменту передачі в оренду вони мають ознаки зе-

мельної частки (паю), а після їх формування у земельні ділянки за рішенням місцевої ради та передачі в оренду вони набувають ознак звичайних земельних ділянок.

1. Каракаш И. И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине : Научно – практ. пособие. Киев: Истина, 2004. 216 с.

2. Про оренду землі: Закон України № 161-XIV від 06.10.1998. Відомості Верховної Ради України. 1998. N 46-47. ст.280

3. Носік В., Коваленко Т. Щодо правової природи земельної частки (паю). Право України. 2000. № 3. С. 53.

4. Коваленко Т. О. Правові аспекти реструктуризації недержавних сільськогосподарських підприємств: дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 212 с.

5. Ільків Н. В. Оренда земель сільськогосподарського призначення в Україні: теоретичні й практичні аспекти: монографія / за заг. ред. Н. І. Титової. Київ, 2007. 296 с.

6. Коваленко Т. О. Право на земельну частку (пай) у системі прав на землю в Україні. Соціальне право №1. 2019. С. 50-56

7. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України № 899-IV від 05.06.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 38. ст.314

8. Постанова Верховного Суду від 28.10.2020 р., судова справа № 923/965/19 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92500268

Кравченко В.В.

курсант 1-го курсу ННІППФПНП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

В сучасних умовах, коли проблема екологічної безпеки набуває все більшого значення, охорона довкілля стає невід'ємною складовою розвитку кожного регіону. Україна, яка має різноманітне природне надбання, від Карпат до Чорного моря, від Кримських гір до степів Причорномор'я, відчуває особливу потребу в системній та ефективній охороні навколишнього середовища.

З точки зору нормативних актів, Україна має розгорнуту систему правових засад, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів. Нормативні акти у сфері охорони довкілля визначають правила ведення господарської діяльності, вимоги до очищення стічних

вод, регулюють викиди забруднюючих речовин у повітря, забезпечують контроль за використанням природних ресурсів та відновленням екологічного балансу.

Аналізуючи нормативні акти в контексті охорони довкілля в регіонах України, можна визначити ключові напрямки діяльності, спрямовані на збереження та відновлення екологічного стану різних територій. Особлива увага приділяється регіональним особливостям та потребам, що відображається у прийнятті локальних нормативних актів та програм.

Екологічні та природоохоронні відносини в суспільстві регулюються Конституцією України, в 13-ій статті якої зазначено: «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси є всенародним надбанням, а власником їх є Держава» [1]. Основним нормативно-правовим актом України в сфері охорони навколишнього середовища є закон України «Про охорону навколишнього середовища», уведений в дію Постановою Верховної Ради № 1268-12 від 26.06.1991 року [2].

Верховною Радою України прийняті також закони, кодекси та інші нормативно-правові акти, метою яких є регулювання процесу використання та охорони природних ресурсів. Насамперед, це закони України «Про охорону атмосферного повітря» (1992), «Про природно-заповідний фонд» (1992), «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» (1994); «Про використання ядерної енергій та радіаційну безпеку» (1995), «Про екологічну експертизу» (1995), «Про відходи» (1998), «Про рослинний світ» (1999), «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (2000), «Про тваринний світ» (2001), «Про питну воду та питне водопостачання» (2002), «Про основи національної безпеки України» (2003); кодекси «Про надра» (1994), «Лісовий кодекс України» (1994), «Водний кодекс України» (1994), «Земельний кодекс України» (1994) тощо [3].

Законодавство України у сфері охорони навколишнього середовища базується на принципах міжнародного права та зобов'язань, взятих на себе Україною у рамках міжнародних угод та конвенцій, а також враховує власні національні інтереси та специфіку екологічної ситуації в країні. Зокрема Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26 червня

1991 року. Цей закон визначає основні принципи охорони природи, встановлює порядок ведення природоохоронної діяльності, відповідальність за порушення екологічних норм тощо.

Наголошення на розвитку законодавства в сфері охорони навколишнього середовища дозволяє Україні відповідати сучасним викликам у збереженні природних ресурсів та забезпеченні сталого розвитку країни. Однак важливою залишається не лише наявність відповідного законодавства, але й його ефективна реалізація, контроль за дотриманням екологічних норм та постійне удосконалення системи охорони довкілля.

Таким чином, зростаюча увага до екологічної безпеки та необхідність раціонального використання природних ресурсів вимагають системного підходу до цих питань. Нормативно-правова база в цій сфері розвинена, вона включає в себе закони, кодекси та інші акти, що регулюють використання та охорону природних ресурсів. Наявність розгорнутої нормативно-правової бази в сфері охорони навколишнього середовища українського законодавства підкреслює значимість цього питання для країни. Проте, далі важливо вдосконалювати механізми впровадження та контролювати їх ефективність для досягнення сталого розвитку та забезпечення екологічної безпеки України.

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 06.04.2024).

2.Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 06.04.2024).

3. Основи охорони довкілля в Україні | Блоги БДМУ. БДМУ | Головна сторінка. URL: https://www.bsmu.edu.ua/blog/4413-osnovi-ohoroni-dovkillya-v-ukraini/ (дата звернення: 06.04.2024).

Липа Н.М.

Львівський державний університет внутрішніх справ, студент за спеціальністю 081 – «Право»

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НАДЗВИЧАЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

Юридична відповідальність є одним із найважливіших правових засобів забезпечення дотримання екологічного законодавства та екологічних прав громадян і юридичних осіб, а також підтримання в державі та суспільстві належного екологічного правопорядку. Вона виступає різновидом юридичної відповідальності в цілому, а тому їй властиві всі ознаки юридичної відповідальності взагалі [1, с.8].

З аналізу чинного законодавство, можна зрозуміти, що юридичній відповідальності за порушення вимог закону в сфері екологічного законодавства, окрім загальних принципів юридичної відповідальності, властиві свої особливості. При цьому варто зауважити, що ці особливості випливають із специфіки сфери раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки.

Питання юридичної відповідальності в досліджуваній сфері було викладено в Законі України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації». Відповідно до ст. 16 вказаного Закону юридичні і фізичні особи, винні в порушенні правового режиму в зоні надзвичайної екологічної ситуації, несуть відповідальність відповідно до законів. Також даним Законом конкретизовано, що режимні норми рівною мірою обов'язкові не тільки для фізичних осіб, а й для посадових осіб, покликаних стежити за їх дотриманням [2].

Таким чином можна констатувати, що норми правового режиму надзвичайного стану є загальнообов'язковими. А їх порушення передбачає юридичну відповідальність як для фізичних та юридичних осіб, так і для посадових осіб у разі порушення вимог і заходів, пов'язаних з надзвичайними екологічними ситуаціями.

Залежно від характеру скоєного протиправного діяння та від небезпеки і розміру заподіяної правопорушенням шкоди, на мою думку, є підстави вести мову про можливість притягнення осіб, винних у порушенні вимог законодавства в сфері захисту територій і громадян у разі надзвичайних екологічних ситуацій, до всіх видів відповідальності, передбачених ст. 92 Конституції України, а саме: до адміністративної, цивільно-правової, кримінальної та дисциплінарної.

Адміністративна відповідальність виступає одним із репресивних видів юридичної відповідальності і пов'язана із застосуванням уповноваженими державними органами, посадовими особами адміністративних стягнень до суб'єктів, винних у вчиненні адміністративного проступку в галузі раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки життя і здоров'я людей та довкілля [1, с.34].

Достатньої конкретизації питання відповідальності за правопорушення, які можуть бути скоєні в умовах надзвичайної екологічної ситуації, належно не були відображено в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Крім того, в даному Кодексі не закріплено норми, в яких може йтися про адміністративну відповідальність відповідних посадових осіб за порушення порядку вжиття заходів в умовах надзвичайної екологічної ситуації, що передбачені в законах України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (ст. 10) та «Про правовий режим надзвичайного стану» (ст. 17).

Що ж до цивільно-правової відповідальність, то вона на мою думку повинна наставати при порушенні вимог законодавства в досліджуваній сфері як за завдану майнову, так і моральну шкоду.

Сутність цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення полягає в накладенні на особу, винну у порушення екологічного законодавства й здійснення екологічного правопорушення, несприятливих для неї майнових санкцій, тобто обов'язку для правопорушника відшкодувати майнову або моральну шкоду, заподіяну внаслідок порушення норм екологічного законодавства [1, с.66].

Водночас порядок відшкодування шкоди постраждалим громадянам під час надзвичайних екологічних ситуацій здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 1992 р. № 562 «Про Порядок відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних обставин».

Однак, процедура відшкодування збитків у вказаній постанові регламентується досить нечітко. Вочевидь, її положення не можна визнати такими, що повною мірою відповідають сучасному законодавству. Що у свою чергу пояснює абсолютно недостатні обсяги відшкодування потерпілим громадянам заподіяної їм шкоди у разі надзвичайних екологічних ситуацій.

Наступним видом юридичної відповідальності в сфері захисту територій і громадян за умов надзвичайних екологічних ситуацій є кримінальна відповідальність. Так відповідно до ст. 70 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначення складу екологічних злочинів, порядок притягнення винних до кримінальної відповідальності за їх вчинення встановлюється Кримінальним кодексом України [3].

Кримінальна відповідальність застосовується лише судами за вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. І настає у разі вчинення дій, що зазіхають на встановлений екологічний правопорядок і являють собою суспільну небезпеку.

Також до осіб які вчиняють порушення вимог законодавства в досліджуваній сфері, можуть бути застосовувані санкції спеціальних норм щодо відповідальності у сфері захисту територій і громадян за умов надзвичайних екологічних ситуацій.

Так у фаховій літературі дисциплінарну відповідальність розглядають, як різновид ретроспективної юридичної відповідальності особи за порушення норм права, що регулюють відповідну дисципліну, та застосування до порушника дисциплінарних стягнень [4, с.380].

Підставами притягнення до дисциплінарної відповідальності особи є: неналежне виконання або невиконання службових обов'язків, що пов'язані із виникненням надзвичайної екологічної ситуації та механізмом захисту прав потерпілих громадян та вимог законодавства в сфері захисту територій і громадян за умов

надзвичайних екологічних ситуацій, виконання яких належить до службових обов'язків.

Юридична відповідальність у сфері захисту територій і населення під час надзвичайних екологічних ситуацій являє собою систему правових норм та інших юридичних засобів, що забезпечують добровільне чи примусове виконання винними особами вимог чинного законодавства у цій сфері. Ця відповідальність також може передбачати покладення на винних осіб обов'язку виконувати додаткові обов'язки в разі скоєння правопорушень у даній галузі.

Однак незважаючи на наявність серйозних юридичних санкцій за порушення екологічного законодавства, їх практичне застосування залишається на недостатньому рівні. Тому крім державного регулювання, кожен громадянин повинен усвідомлювати свою особисту відповідальність за стан довкілля та природних ресурсів, які ми передамо наступним поколінням. Збереження навколишнього природного середовища має бути завданням не тільки уряду, але й кожного з нас. Кожен має відчувати свою причетність та внесок у збереження екології для майбутнього.

1. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення : навч. Посіб. / Т.К. Оверковська, Н.М. Опольська; Вінн. ац.. Аграр. Ун-т. – Вінниця: ВНАУ, 2019. 254 с

2. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13.07.2000 № 1908-III // URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1908-14

3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12

4. Кельман М.С. Загальна теорія держави та права : [підруч.] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома. Львів : «Новий Світ-2000», 2003. С. 475-476.

Мороз Х.І.

Львівський державний університет внутрішніх справ здобувачка вищої освіти за спеціальністю «Право»

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна, як суверенна держава, стикається зі складними викликами у забезпеченні екологічної безпеки своїх територій, особливо в умовах воєнного стану. Це досить складна ситуація для всього, до чого ми звикли, в тому числі і для екологічної безпеки. Законодавство України не передбачає достатніх заходів щодо збереження природних ресурсів та зниження негативного впливу воєнного конфлікту на навколишнє середовище.

На нормативному рівні екологічна безпека визначена як напрямок державної політики (розділ 7 Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.), як конституційний обов'язок держави та суб'єктивне право людини і громадянина (статті 16 і 50 Конституції України), як сфера національної безпеки (Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р.), як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей (ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р.) [1]

У ст. 50 Конституції України проголошено право кожного на безпечне для життя та здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Цьому праву кореспондує закріплений у ст. 16 Конституції обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, а також подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. [2]

Дотримання екологічної безпеки важливе в умовах воєнного стану, тому що після бойових дій буде мирне життя, нам будуть

потрібні родючі ґрунти, чиста вода і повітря без радіоактивного забруднення.

На жаль, майже неможливо, щоб було все добре. Швидше за все всі дії з боку окупантів спонукають до її погіршення: і руйнування населених пунктів, вбивства, і пожари, і дії на кшталт цього можуть призвести до екологічної катастрофи. Процеси тут різні... А що вже говорити про можливість хімічних атак та наявність АЕС... То ж про безпеку мріяти не можна. Я вже не кажу про шантаж ядерною зброєю... [2]

В Україні і довоєнний рівень екологічної безпеки не завжди і всюди був задовільним. Якщо взяти місто Маріуполь, то він займав перше місце щодо онкологічних та інших захворювань. Рівень шкідливих речовин в повітрі було в декілька сотень більше за норму (причина – застаріле виробництво заводів корпорації Метінвест). [2]

В умовах воєнного стану в Україні жоден регіон країни не застрахований від можливих екологічних катастроф та їх негативних наслідків. Нинішня ситуація може вплинути на наше здоров'я в майбутньому. Якщо є можливість забезпечити екологічну безпеку як для населення, так і для навколишнього середовища, то це потрібно робити.

В умовах воєнного стану екологічна безпека не є на першому місці в державі. Якщо розставити напрямки розвитку суспільства в умовах війни, я б розташувала пріоритети наступним чином: 1) армія; 2) економіка; 3) соціально-екологічні питання.

Варто зазначити, бойові дії спричинюють потрапляння в повітря більшої кількості газів за рахунок згоряння палива при підривах, є небезпека втрати контролю над атомними об'єктами. До того ж, тіла загиблих потрібно правильно захоронювати. [2]

А як щодо питання затоплення. Після підриву греблі великі обсяги води вивільнилися, що спричинило швидке затоплення прилеглих територій. Це призвело до руйнування будівель, інфраструктури, сільськогосподарських угідь та природних екосистем.

Також виникають проблеми із каналізацією, яка поступово перестає функціонувати, що надалі може призвести до її непридатності для використання. [3]

Виникають проблеми водопостачання у Криму, Кривому Розі, жителів Нікопольського району.

Для підтримки українців, постраждалих внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС, з державного бюджету виділено понад 564 млн гривень на виплату одноразової матеріальної грошової допомоги. 19 червня Уряд прийняв постанову, яка була розроблена Мінсоцполітики, та відповідно до якої, кожен постраждалий з підтоплених регіонів Херсонської та Миколаївської областей отримає 5 тис. грн за рахунок коштів резервного фонду держбюджету. [3]

Масова загибель тварин та рослин може призвести як до зменшення біорізноманіття, так і руйнування навколишнього середовища, через це майже кожен Українець стурбований майбутнім екології, та бажає допомагати своїй державі. Лише коли пройде не один десяток років, можливе відновлення деяких природніх об'єктів, але деяких об'єктів Україна вже не побачить взагалі. [3]

Отже, екологічна безпека України в умовах воєнного стану є актуальною та важливою проблемою, на вирішення якої необхідно зосередити увагу суспільства та державних органів. Проте для досягнення позитивних результатів необхідно посилення координації між військовими та екологічними відомствами, впровадження сучасних технологій моніторингу та захисту навколишнього середовища, а також посилення усвідомлення громадськості щодо важливості екологічної безпеки в умовах кризових ситуацій.

Політика держави підтримує осіб і спрямовує свою діяльність саме на матеріальну допомогу. Фонди ліквідації наслідків збройної агресії виділяють чималі кошти для відновлення країни, будівництво та модернізацію об'єктів соціальної, культурної та житлово-комунальної сфери. Але про відновлення екологічної сфери інформація відсутня, з чого випливає те що природному середовищу приділяється менша увага, коли проблема насправді є глобальною.

1. *Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти. Монографія / Ю.А.Краснова. К.:НУБіПУкраїни, 2017. URL: https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/187/krasnovaPRw.pdf?sequence=1*
2. *Екологічна безпека в умовах воєнного стану. URL: http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2022/2/11.pdf*

3. Екологічна і біологічна безпека в умовах війни: реалії України. Збірник матеріалів науково-практичної конференції (Україна, Київ, 19-20 липня 2023 р.). Київ. 2023. С.68-71.

Рубаняк А.І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, студентка групи ПР-31

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Основним законом, який регулює питання запобігання утворенню відходів, зменшення їх обсягів, зниження негативних наслідків від діяльності з управління відходами та їх відновленню з метою запобігання їх негативному впливу на здоров'я людей й навколишнє середовище є Закон України «Про управління відходами». Також у 2017 році була прийнята Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року. За мету стратегія ставить створення умов для підвищення рівня життя населення шляхом впровадження системного підходу до поводження з відходами на державному й регіональному рівнях, зменшення обсягів утворення відходів, а також збільшення обсягу їх переробки й повторного використання [1]. Деякі науковці вважають даний документ надважливим та прогресивним у сфері управління відходами в Україні, але в той же час критикують його через низький рівень реалізації.

Новий Закон України «Про управління відходами» був прийнятий у контексті євроінтеграційних намірів і процесів в Україні. Проте використання нашою державою нормативного забезпечення прогресивного досвіду країн-членів ЄС у сфері поводження з відходами видається необхідним не тільки для виконання положень Угоди про асоціацію, але й для загального добробуту нашої планети [2, с. 121].

Разом з цим прийняття Закону є тільки початковою стадією реформи управління відходами й потребує подальших змін у законодавстві та оновлення звичних практик. Система законодавства України щодо правових засад управління відходами в Україні складається з великої кількості законодавчих актів. До неї

відносяться Закони України: «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про металобрухт», «Про житлово-комунальні послуги», «Про хімічні джерела струму», «Про ветеринарну медицину», «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції», Кодекс України про надра, інші нормативно-правові акти [3, с. 97].

Також, правові засади управління відходами в Україні передбачені й підзаконними нормативно-правовими актами. Наприклад, Державні санітарні правила та норми, затверджені Постановою Головного державного санітарного лікаря України від 01.07.1999 р. № 29, регулюють поводження з промисловими відходами [4].

Не дивлячись на те, що національне законодавство визначає порядок поводження з відходами, все ще існує потреба приведення норм екологічного законодавства у відповідність до норм міжнародного права. Ключове значення в наведеному аспекті має Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [5].

Так, запропоновано наступну послідовність здійснення адаптації законодавства у сфері поводження з відходами:

по-перше, визначення необхідних актів ЄС у сфері регулювання даних правовідносин;

по-друге, переклад обраних актів ЄС стосовно поводження з відходами українською мовою;

по-третє, комплексний порівняльний аналіз законодавства стосовно відходів й поводження з ними;

по-четверте, розроблення рекомендацій щодо адаптації українського законодавства з так званим «надбанням Співтовариства»;

по-п’яте, визначення переліку законопроектів у цій сфері;

по-щосте, підготовка законопроектів та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, й їх ухвалення;

по-сьоме, моніторинг їх виконання і контроль законодавчих механізмів [6, с. 185].

Наведена послідовність чітко встановлює необхідні кроки, які потрібно зробити для впровадження норм у сфері управління відходами в Україні.

В нашій державі наразі вже сформована програмна політика щодо поводження з відходами, яка має достатній рівень відповідності законодавству ЄС.

Проте повномасштабне вторгнення та як наслідок поява великих обсягів відходів від руйнувань знову зумовили необхідність нагального реагування з боку суб'єктів правотворчості на сучасні виклики. Забруднення земель та інших природних ресурсів сьогодні здійснюється внаслідок: великої кількості знищеної військової техніки, яка знаходиться на поверхні ґрунту; вибухів снарядів; ущільнення ґрунтів [7, с. 337].

В аспекті розгляду даного питання, важливо зазначити, що для повоєнного відновлення України надзвичайно важливе значення має забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації, враховуючи інформацію про відходи війни [8, с. 352].

Наразі всі недоліки правового регулювання у сфері управління відходами від руйнувань умовно можна поділити на такі групи: відсутність норм, які визначають особливості управління відходами від руйнувань, на рівні Закону України «Про управління відходами»; невідповідність «Порядку поводження з відходами від руйнувань» до підходів Закону; внутрішня суперечливість положень Порядку, недотримання принципу правової визначеності, неврахування міжнародного досвіду.

Існує нагальна потреба внесення змін, що враховували б особливості класифікації, розподілу, використання й утилізації відходів війни, повноважень у цій сфері як органів державної влади, так і муніципальних до Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, яка була прийнята ще до початку повномасштабного вторгнення.

1. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 року № 820-р. Дата оновлення: 17.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text (дата звернення: 30.04.2024).

2. Курило В. І., Курило І. В., Головій Л. В. Адміністративно-правове регулювання поводження з побутовими відходами. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. Випуск 5 (40). С. 119–122.

3. Зайкова Л. М. Нормативно-правове регулювання управління безхазяйними відходами в Україні. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. Випуск 5. С. 95–99.

4. Державні санітарні правила та норми: Постанова Головного державного санітарного лікаря України від 01 липня 1999 р. № 29. Дата оновлення: 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0029588-99#Text (дата звернення: 30.04.2024).

5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text (дата звернення: 30.04.2024).

6. Корнієнкова К., Проценко О. Правове регулювання поводження з відходами в Україні та Європейському Союзі. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 11. С. 183–186.

7. Бредіхіна В. Л., Вертегел Є. П., Куртіш Л. А. Правове забезпечення відновлення природних ресурсів України під час війни та в післявоєнний період. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 336–342.

8. Гафурова О. В., Новак Т. С. Інформація про відходи, що утворюються внаслідок війни: питання правового забезпечення. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. Випуск 79. Частина 1. С. 349–355.

Чупірчук А.М.

Львівський державний університет внутрішніх справ, Студент за спеціальністю 081 – «Право»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НАДЗВИЧАЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

Правові норми щодо гарантування екологічної безпеки містяться сьогодні в більшості законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, тим самим справляючи комплексний, міжгалузевий вплив на регламентацію правовідносин у різних сферах діяльності, особливо щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності.[1]

Правовий статус громадян, які постраждали внаслідок надзвичайних екологічних ситуацій, визначається законодавством України та нормативними актами, які регулюють заходи захисту населення та територій від таких ситуацій. Цей статус включає в себе права та обов'язки осіб, що потерпіли внаслідок екологічних криз, а також механізми їх захисту та компенсації збитків.

Законодавство України у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, включаючи надзвичайні екологічні ситуації, ґрунтується на принципах Конституції України. Ця система включає в себе закони України, зокрема Закон від 16 березня 2000 року «Про правовий режим надзвичайного стану», Закон від 13 липня 2000 року «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», а також інші нормативно-правові акти.[3,4]

Особливістю дії законодавства про зону надзвичайної екологічної ситуації є його взаємозв'язок із законодавством про цивільний захист. Це стосується насамперед тієї його (законодавства про цивільний захист) частини, що визначає організаційні, фінансові та інші механізми реалізації законодавчих приписів з ліквідації наслідків надзвичайних екологічних ситуацій.[2]

Слід відзначити, що на сьогодні в Україні законодавче визначено статус і соціальний захист осіб, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Наслідки цієї трагедії зачіпали мільйони людей, призвівши до виникнення нових соціально-економічних умов у багатьох регіонах та на значних територіях . У зв'язку з оголошенням України зоною екологічного лиха виникла необхідність забезпечення надійного захисту населення від наслідків цієї катастрофи.

Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» спрямований на захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та на вирішення проблем медичного і соціального характеру, що виникли внаслідок радіоактивного забруднення території

Окремий законодавчий блок сьогодні в Україні становить законодавство про захист населення та територій від екологічно несприятливих наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження. На даний час відповідне законодавство не впорядковане і позбавлене уніфікованих концептуальних засад. Уже була спроба кодифікувати законодавство з питань правового режиму територій, що постраждали від Чорнобильської катастрофи, та захисту населення, яке перебуває на радіоактивно забруднених територіях.[1 с.301]

Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» спрямований на захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та на вирішення проблем медичного і соціального характеру, що виникли внаслідок радіоактивного забруднення території [5].

Цей закон установлює основні принципи виконання конституційного права осіб, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, на захист їхнього життя та здоров'я. Він також встановлює єдиний порядок визначення категорій зон радіоактивного забруднення територій, умов проживання та можливість трудової діяльності на них, а також соціального захисту потерпілого населення

Водночас порядок відшкодування шкоди постраждалим громадянам під час надзвичайних екологічних ситуацій здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 1992 р. № 562 «Про Порядок відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних обставин». Однак, процедура відшкодування збитків у вказаній постанові регламентується досить нечітко. Вочевидь, її положення не можна визнати такими, що повною мірою відповідають сучасному законодавству, і насамперед Конституції України. Таке становище не можна визнати нормальним, і, почасти, саме ним слід пояснити абсолютно недостатні обсяги відшкодування потерпілим громадянам заподіяної їм шкоди у разі надзвичайних екологічних ситуацій[6]

Слід зазначити, що Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» містить відомості про визнання юридичних та фізичних осіб потерпілими внаслідок надзвичайної екологічної ситуації та відшкодування завданої їм шкоди. Згідно із цим законом, потерпілими внаслідок надзвичайної екологічної ситуації визнаються юридичні та фізичні особи, які зазнали збитків унаслідок виникнення цієї ситуації або при проведенні заходів з ліквідації її наслідків. (ст. 14) [4]

У результаті аналізу правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері попередження та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій, виявлено, що вони утворюють складний комплексний правовий інститут, якому притаманні певні риси, що по-

требують поглибленого аналізу. Отримані висновки свідчать про те, що цей інститут охоплює всі сфери економіки та види господарської діяльності, де можуть виникнути надзвичайні екологічні ситуації з небезпечними наслідками для навколишнього середовища та здоров'я людей.

Аналізування законодавства, що стосується статусу і соціального захисту осіб, постраждалих від надзвичайних екологічних ситуацій, показує, що вони мають право на відшкодування заподіяної їм шкоди та отримання іншої необхідної допомоги відповідно до закону. Крім того, відшкодування шкоди здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел, передбачених законодавством.

Особливістю даного інституту є те, що він забезпечує виконання вимог чинного законодавства у сфері захисту територій і громадян у разі надзвичайних екологічних ситуацій. Порушникам правил в цій сфері належить застосовувати відповідні санкції згідно з кримінальним, адміністративним, дисциплінарним і цивільним законодавством.

Наприкінці варто підкреслити, що законодавчо в Україні чітко визначено статус і соціальний захист громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи. Це дозволяє забезпечити потреби та захист прав тих, хто поніс наслідки цієї трагедії.

1. *Балюк Г. І., Ковальчук Т. Г. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в Україні (288 .)*
2. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2018. Вип. 1 (81). ISSN 2524-0323. Комарницький В. М. Питання розвитку законодавства про зони надзвичайних екологічних ситуацій (с. 189-197)*
3. *Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 № 1550-III // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14*
4. *Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13.07.2000 № 1908-III // URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1908 -14*
5. *Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 № 796-XII // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12*
6. *Постанова Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 1992 року № 562 про порядок відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних обставин // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-92-%D0%BF*

Шиманська В.С.

Львівський державний університет внутрішніх справ здобувачка вищої освіти за спеціальністю «Право»

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна, яку розпочала Росія з Україною 24 лютого 2022 року, призвела до серйозного пошкодження людського середовища, виробничої і соціальної інфраструктури, а також природного середовища України. Ця війна спричинила і продовжує призводити до руйнування рослинного і тваринного світу, ґрунтів, земель та природно-заповідного фонду, який опинився в зоні бойових дій та окупації. Ці негативні наслідки порушують конституційне право людини на безпечне довкілля, що підкреслює важливість вивчення правових можливостей для подолання таких наслідків [1, с.289].

Право людини на життя в безпечному довкіллі є ключовим у системі екологічних прав, оскільки від нього залежить вся ця система. Згідно зі статтею 50 Конституції України, кожна особа має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також на відшкодування збитків, завданих порушенням цього права.

Відшкодування завданої шкоди та відновлення права на безпечне довкілля потребує особливих заходів, особливо в умовах воєнного стану. Одним з таких заходів стало прийняття 15 березня 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» [2]. Цей закон необхідний для фіксації негативного впливу війни на стан природного середовища. Перевагою цього закону є те, що він регламентує діяльність у сфері довкілля не лише під час воєнного стану, але й у відбудовний період. Норми цього закону спрямовані на забезпечення обороноздатності держави під час воєнного стану, прискорення відновлення інфраструктури та економіки, а також повернення до нормального життя громадян

після закінчення війни. Це сприятиме захисту права кожного на чисте і безпечне для життя та здоров'я довкілля, а також екологічних прав, що випливають з нього.

На жаль, у світі не існує органу для судового розслідування військових злочинів проти довкілля, тому були створені спеціальні міжнародні механізми для цієї мети. Один з таких механізмів - це створення спеціального трибуналу та комісії з репараціями за завдану шкоду довкіллю, подібно до ситуації під час війни Іраку проти Кувейту, коли нафтові свердловини були підірвані і горіли 8 місяців поспіль. Наприклад, Міжнародний кримінальний суд (МКС) визнає завдану шкоду природному середовищу військовим злочином згідно зі Статтею 8 Римського статуту. Крім того, у Кримінальному кодексі України є положення, які стосуються злочинів проти довкілля, таких як «екоцид», визначений у Статті 441 ККУ як масове знищення флори та фауни, забруднення атмосфери чи водних ресурсів, що може призвести до екологічної катастрофи. Злочини, вчинені військовими проти довкілля, реєструються згідно з цією статтею і можуть бути підставою для судового переслідування. Наразі не відомо, який саме механізм буде застосований до Росії у контексті притягнення її до відповідальності за злочини проти довкілля.

Воєнні конфлікти є серйозною причиною загострення стану та погіршення деградації природного середовища. У зв'язку з поточною ситуацією в країні, поліпшення системи екологічної безпеки має стати одним з основних пріоритетів державної політики в умовах економічних трансформацій та управління. Основними завданнями є зменшення антропогенного впливу на довкілля, модернізація технічного обладнання підприємств, впровадження нових технологій, зміна екологічної свідомості суспільства та формування нового екологічного мислення. Удосконалення екологічної безпеки в умовах військових конфліктів передбачає чотири напрями дій: правове, економічне, інформаційно-технологічне та світоглядне регулювання. Зокрема, сучасні пріоритети включають комплексну екологічну оцінку територій, екологічний моніторинг та управлінські рішення.

Під час збройного конфлікту довкілля стає німою жертвою, яка потребує ефективного захисту. Навіть при поверхневому

аналізі міжнародного права очевидно, які принципи балансування інтересів суспільства у забезпеченні безпеки навколишнього середовища та військових цілей учасників конфлікту: військова необхідність виправдовує шкоду, завдану довкіллю. Але насправді слід навпаки: для захисту довкілля потрібно обмежити військову необхідність, встановивши суворі санкції для уникнення будь-якого застосування сили, яке може завдати йому шкоди.

У даний час країна, яка виступає в ролі агресора, грубо порушує низку основних норм і принципів міжнародного права, а також ряд міжнародних договорів та угод, включаючи згадані. Внаслідок військової агресії, яка призводить до серйозних пошкоджень інфраструктури, зокрема екологічно небезпечних промислових об'єктів на території нашої держави, порушується екологічна рівновага. Це спричиняє небезпечні зміни у стані довкілля, шкодить здоров'ю людей і порушує їх безпеку. Використання бойових дій та хімічної зброї призводить до різних небезпечних наслідків для атмосфери, ґрунтів, водних ресурсів, рослинного та тваринного світу. Природна спадщина страждає від наслідків вторгнення, які матимуть довгострокові наслідки. Крім того, питання ядерної загрози стає основним, оскільки обстріли реакторних блоків та захоплення атомних електростанцій створюють загрозу ядерній і радіаційній безпеці не лише для України, а й для всього світу. [3, с.34]

Таким чином, агресія російської військової сили призвела до порушення конституційного права людини на безпечне довкілля. Для України є викликом створення такого механізму забезпечення права на безпечне навколишнє середовище, щоб запобігти подальшій злочинній агресії ворога, забезпечити притягнення його до відповідальності та отримати компенсацію збитків, завданих природному середовищу під час бойових дій.

1. Солодан К.В. Право на безпечне довкілля в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №11. С.289-291. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/68.pdf

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2132-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text

3. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України/ А. Б. Блага, І. В. Загороднюк, Т. Р. Короткий, О. А. Мартиненко, М. О. Медвєдєва, В. В. Пархоменко; за заг. редакцією А. П. Бущенка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. К.:, КИТ, 2017. 88 с.

Lubomyr Beysyuk

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university,
student of the educational and scientific law institute,
2nd year

MEDICAL, BIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL PROTECTION, PROVISION OF SANITARY AND EPIDEMIC WELL-BEING OF THE POPULATION ENGINEERING PROTECTION OF TERRITORIES, RADIATION AND CHEMICAL PROTECTION

Protection and provision of medical care and health care services cover various aspects. First, it is the provision of medical assistance to persons injured as a result of emergency situations, as well as to rescuers and other persons involved in the elimination of the consequences of emergency situations, elimination of fires and their further medical and psychological recovery. Control over the provision of medical assistance to the population is carried out by the disaster medicine service, which operates under the leadership of the central executive body, which ensures the formation and implementation of health care policy at the state level. The responsibility for the implementation of measures regarding the medical protection of the population rests with the subjects of civil protection. These measures include:

1) effective planning and use of health care resources regardless of ownership;

2) timely appointment of prophylactic drugs and implementation of sanitary and anti-epidemic measures;

3) monitoring the quality and safety of food products, water sources, water supply;

4) early creation and training of specialized medical teams;

5) mobilization of additional temporary medical formations or involvement of additional ones health care facilities during emergency situations;

6) accumulation of medical equipment and inventory;

7) provision of training and advanced training of emergency medical personnel;

8) education of the population regarding the provision of necessary assistance to the victims and observance of personal hygiene.

Protection of the population, animals and plants from biological pollution includes several basic measures. First, it is prompt identification of factors and sources of infection, as well as its localization and elimination. Secondly, it involves forecasting the extent and consequences of pollution and timely implementation of measures regarding prevention and control of epidemics, diseases and invasions. Thirdly, it requires both general and specific preventive measures to protect the population from biological threats. Fourth, it requires the timely use of means of individual and collective protection. In addition, it involves the implementation of restrictive measures, such as observation and quarantine, to control the spread of infection. In addition, it is disinfection in the epicenter of the infection, disinfection of business entities, animals, sanitation of the population. In addition, it involves providing spread of infection. In addition, it is disinfection in the epicenter of the infection, disinfection of business entities, animals, sanitation of the population. In addition, it involves the provision of emergency medical care to victims of pathogenic agents. Finally, it covers other biosecurity measures that may be necessary depending on the specific situation. In addition to biological protection, psychological protection measures are aimed at mitigating and counteracting negative mental states and reactions of the population during threats and emergency situations.

Effective management of psychological protection includes several key components. First, it is extremely important to plan activities that prioritize people's well-being. Secondly, it is important to apply timely and permitted methods of influence, such as providing up-to-date information and using psycho-prophylactic and psycho-corrective techniques. Thirdly, psychological methods can be used to identify factors contributing to socio-psychological tension. In addition, it is necessary to use modern psychological technologies to counteract the negative impact of emergency situations on the population. Finally, the implementation of other appropriate measures

of psychological protection should be determined based on specific circumstances. Responsibility for the organization and implementation of these measures rests with the central body of the executive power, which ensures the implementation of the civil protection policy of the state.

The process of engineering protection of territories consists of several main stages. First, zoning of territories is carried out according to the presence of objects of increased danger and dangerous geological, hydrogeological and meteorological phenomena. This includes identifying potential emergency situations and other predicted hazardous areas in accordance with state building codes. Secondly, the territory and settlements are categorized and belong to the relevant groups of civil protection, and economic entities - to the relevant categories of civil protection. To ensure the security of the territories, engineering and technical measures of civil protection, in particular masking measures, are included in the urban planning and project documentation. These measures are carried out at the stage of construction and operation. In addition, when developing general plans of settlements and urban areas, the possibility of dangerous geological, hydrogeological and meteorological phenomena, as well as the negative consequences of accidents, is taken into account. Placement of high-risk facilities is carefully thought out with an emphasis on the possible consequences of accidents. Measures are also developed and implemented to ensure safe operation of high-risk facilities. Structures, buildings, engineering networks, transport communications are erected with specified levels of safety and reliability. To prevent disasters, special engineering structures are built and maintained - anti-slide, anti-flood, anti-avalanche, anti-erosion. Regular inspections of buildings, structures, engineering networks, transport communications are carried out, and measures are taken to ensure their safe operation.

Finally, depending on the situation, additional measures are taken for the engineering protection of the territories. Civil defense entities are responsible for the implementation of these measures. The central executive body, which ensures the formation of policy in the field of civil protection, approved the procedure for zoning territories based on the assessment of risks from dangerous objects and the

influence of dangerous geological, hydrological and meteorological phenomena. The assignment of territories to dangerous zones is determined by urban planning documentation in accordance with state building regulations and is taken into account when establishing urban planning conditions and restrictions for design and construction. The main governing body, responsible for the implementation of state policy in the field of civil protection, together with its regional offices, provides free information to citizens and organizations on compliance with engineering and technical measures of civil protection, as well as fire and man-made safety rules. When developing urban planning documentation and collecting data for object design, urban planning entities should take this information into account. Radiation and chemical protection of both the population and territories covers a variety of measures:

1) detection and assessment of the radiation and chemical situation;

2) organization and conduct of dosimetric and chemical control;

3) implementation of levels of intervention in case of radiation accidents;

4) use of means of collective protection;

5) use of personal protective equipment, radiation and chemical intelligence devices, dosimetric and chemical control tools by emergency rescue services, civil defense units and specialized services involved in the elimination of the consequences of emergency situations, including for extinguishing fires in radiation and chemically hazardous environments. objects and settlements. population at risk of dangerous infection;

6) conducting iodine blockade of the thyroid gland to persons participating in the liquidation of a radiation accident, personnel working at radiation-hazardous objects, as well as residents of areas of potential radioactive contamination.

1. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 № 457. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text

2. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text

3. Хаткова Л., Дагіль В. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. URL: https://fire-journal.ck.ua/index.php/fire/article/view/183/176

4. Безпека в надзвичайних ситуаціях: навч. посібник у 2 ч. Ч. 1: Надзвичайні ситуації / М.Л. Лисиченко та ін. Харків: ТОВ "ПромАрт", 2021. 202 с.

РОЗДІЛ 6. КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ, МИТНЕ, ФІНАНСОВЕ, ПОДАТКОВЕ, БАНКІВСЬКЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Закалюжна В.С.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ

Вплив воєнного стану наразі є дуже актуальною темою для України. Повномасштабне вторгнення, розпочате Російською Федерацією стосовно України 24 лютого 2022 року, докорінно змінило спокійне життя українців та поставило перед владою складні завдання пов'язані з національною безпекою. Уведення воєнного стану було вимушеним заходом, спрямованим на захист суверенітету та цілісності України, проте ця ініціатива призвела до певних обмежень прав і свобод.

Воєнний стан - це особливий режим правового стану, який вводиться під час збройної агресії, нападу або загрози нападу на територіальну цілісність та незалежність держави [3]. Цей режим передбачає надання військовим чи цивільним органам додаткових повноважень для забезпечення безпеки країни та збереження порядку в умовах загрози. Також воєнний стан супроводжується тимчасовим обмеженням деяких прав та свобод громадян з метою забезпечення ефективної реакції на надзвичайну ситуацію.

Найчастіше у період цього режиму, військові адміністрації встановлюють обмеження щодо свободи пересування [4, с. 131] . Це може бути виражене у встановленні комендантської години, а також запровадженні заборони або обмеженні вибору проживання. Комендантська година - це заборона присутності громадян на вулицях та інших загальних місцях протягом певного періоду

доби, якщо вони не мають відповідних дозволів або посвідчень, виданих компетентними органами. Наразі у Верховній Раді на розгляді є законопроєкт, який пропонує встановлення штрафних санкцій за порушення цього обмеження.

Крім того, як обмеження права свободи пересування, може бути встановлений спеціальний режим контролю за в'їздом та виїздом з населених пунктів та країни в цілому. Згідно з правилом, що діє під час воєнного стану, чоловіки у віці від 18 до 60 років, а також жінки, які підлягають військовій повинності, обмежені у виїзді за межі країни, за винятком випадків, коли вони не підлягають мобілізації відповідно до вимог статті 23 Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" [1]. Під час воєнного стану за незаконний перетин кордону передбачена кримінальна, а також адміністративна відповідальність, в залежності від конкретних обставин [7].

У контексті режиму воєнного стану, уповноважена влада, може, здійснювати примусову апропріацію рухомого та нерухомого майна, яке знаходиться у приватній або комунальній власності, а також інших формах власності, з метою задоволення потреб держави [2]. Ця дія відбувається відповідно до встановлених законом процедур та умов, притаманних режиму воєнного стану. Відчуження майна, яке відбувається примусово у період воєнного стану, є процесом, у ході якого майно, що перебувало у приватній або іншій формі власності, переходить у власність держави з метою використання у невідкладних випадках воєнного, а також надзвичайного стану. Однак така апропріація підлягає умові повного відшкодування вартості майна. Під час воєнного стану право на відчуження майна належить військовому командуванню та іншим уповноваженим на те органам.

Воєнний стан передбачає можливість проведення заходів, які містять у собі втручання в особисте життя індивідів. Прикладом таких заходів є поверхнева перевірка речей та особистих документів громадян на блокпостах, контроль зв'язку та ін. Поверхнева перевірка є процедурою, під час якої здійснюється візуальний огляд предметів та транспортного засобу. Під час цієї перевірки поліцейський не здійснює фізичного контакту з особою, не про-

водить обшуки речей і кишень, обмежуючись лише оглядом видимого вмісту, який демонструє особа.

На території, де встановлено воєнний стан, військова адміністрація має повноваження, спільно з іншими органами влади, а також незалежно від них, впроваджувати систему трудової повинності. Трудова повинність є тимчасовим обов'язком працювати, який встановлюється на період мобілізації або воєнного стану з метою виконання робіт, спрямованих на користь суспільства. Запровадження такого обов'язку регулюється законом.

У період воєнного стану виключається можливість проведення виборів та референдумів. У зв'язку з цим в Україні постала проблема продовження повноважень президента. Оскільки термін повноважень чинного президента України (Володимира Зеленського) добігає кінця, то вибори повинні були бути призначені на 31 березня 2024 року, але у зв'язку з повномасштабним вторгненням, про проведення будь-яких виборів не може бути й мови. Неможливість проведення цього заходу прямо заборонено статтею 19 Закону "Про правовий режим воєнного стану" [3]. Фактичне рішення не було прийнято свавільно, а також не викликало опору та обурення. Проведення виборів під час війни становить велику загрозу для життя та здоров'я індивідів, через ймовірні атаки зі сторони ворога.

Є права, які не можуть обмежуватися навіть у період воєнного стану до них належать: право на громадянство, право на життя, право на житло та ін. [6]. Але те, що вони не обмежуються не дає гарантій того, що вони не порушуються.

Найбільше у період війни порушується право на життя, що є основним правом людини [5, с. 351]. Під час повномасштабного вторгнення Російська Федерація запустила по території України тисячі ракет і кожного дня ця цифра нестримно збільшується. За даними ООН жертвами масованих ракетних ударів стали понад 30 тисяч осіб, з яких 10 тисяч загинули, серед них 545 дітей. До наймасштабніших злочинів проти життя громадян відносять: Бучанську різанину, під час якої загинуло 422 жителі міста; ракетний удар по приміщенні Маріупольського драматичному театру, яке використовувалося як укриття, точна цифра загиблих не відо-

ма, але приблизно це 300 осіб; обстріл вокзалу Краматорська, де загинуло понад 60 осіб, серед яких діти.

Введення воєнного стану в Україні призвело до значних обмежень конституційних прав і свобод громадян. Ці обмеження вимагають постійного й уважного контролю, щоб уникнути можливих порушень. Варто зазначити, що обмеження не можуть бути безпідставними. Існують права, які навіть під час воєнного стану не можуть обмежуватися. Але навіть таке невід'ємне право, як право на життя, яке не зазнає обмежень, може порушуватися під час повномасштабного вторгнення.

1. Закон України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" від 21.10.1993 №3543-XII (Редакція від 30.06.2023)

2. Закон України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану" від 17.05.2012 №4765-VI (Редакція від 06.09.2022)

3. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII (Редакція від 19.10.2023)

4. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.

5. Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько. – Харків : Право, 2021. – 592 с.

6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція від 03.09.2019)

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (Редакція від 01.01.2024)

Коваленко Д.О.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ: ПРИНЦИПИ

Правове регулювання громадянства у будь-якій країні є однією з ключових складових її правової системи, визначаючи статус особи перед законом та її права та обов'язки в суспільстві. У контексті України, проблематика громадянства є надзвичайно важливою з урахуванням геополітичного положення країни та історичних змін, що відбувалися в останні десятиліття.

Розгляд принципів правового регулювання громадянства України має на меті розкрити основні принципи, що лежать в основі надання, припинення та визнання громадянства. Це важлива тема, яка стосується не лише юридичної галузі, але й політики, соціології та громадянського життя країни в цілому.

Держава представляє собою певний суверенний орган публічної влади, що має політичний та правовий характер у суспільстві. В залежності від форми правління, приналежність до певної держави визначається як підданство (у монархіях) або громадянство (у республіках). Громадянство (підданство), за своєю юридичною природою, є особливим правовим станом, що встановлює стійкі та тривалі відносини між фізичною особою та державою, що утворює спеціальний політико-правовий статус особи, її здатність бути повноправним учасником політичного життя країни.

Стаття 1 Закону України «Про громадянство України» визначає громадянство України як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що виявляється у їх взаємних правах та обов'язках. Ознаки громадянства, як певного зв'язку особи з державою, включають: політико-правовий характер, необмеженість у просторі та часі, а також максимальний обсяг взаємних прав та обов'язків.

Громадянство, на відміну від підданства, включає в себе рівноправний, взаємний характер відносин між фізичною особою та державою, а також іншими членами політичної спільноти. Громадянство виключає можливість існування спадкових титулів чи звань. Всі громадяни мають однакові права та гідність, у тому числі можливість участі у керуванні державними та суспільними справами. Поняття громадянства розповсюджує на особу юрисдикцію та захист держави, незалежно від місця перебування. Навіть проживання за кордоном не позбавляє громадянина можливості брати участь у політичному житті своєї країни, а також не звільняє його від відповідальності перед її законами. Громадянство означає відданість та лояльність своїй державі, почуття патріотизму, активну участь у суспільно-політичному житті, зацікавленість у зміцненні державності та готовність захищати свою Батьківщину у будь-який час.

Принципи громадянства встановлюють основні принципи та положення, які враховує законодавець при регулюванні відносин громадянства. Вони визначають сутність та основні характеристики цих відносин. Конституція та Закон України «Про громадянство України» закріплюють такі принципи громадянства України:

1. Принцип єдиного громадянства України виключає можливість наявності громадянства адміністративно-територіальних одиниць України та встановлює невизнання за громадянами України іноземного громадянства.

2. Принцип запобігання виникнення безгромадянства передбачає низку заходів для уникнення появи нових апатридів, навіть у випадках, коли є підстави для втрати громадянства України.

3. Принцип неможливості позбавлення громадянства України підкреслює, що право на громадянство є невід'ємним правом людини і не може бути використане як засіб покарання за протиправну або політично некоректну поведінку.

4. Принцип визнання права громадянина України на зміну громадянства зазначає, що перебування у громадянстві є вільним, і держава не може перешкоджати вільному вибору або зміні громадянства.

5. Принцип неможливості автоматичного набуття або припинення громадянства України внаслідок укладення або припинення шлюбу з громадянином України.

6. Принцип рівності перед законом громадян України незалежно від обставин, порядку та моменту набуття громадянства України.

7. Принцип збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України.

Перелік принципів громадянства України, який визначено у статті 2 Закону України «Про громадянство України», має на меті вказати найважливіші, основні риси цього політико-правового явища. У науковій літературі принципи громадянства України поділяються на загальні та спеціальні.

Загальні принципи громадянства є тими, що застосовуються у всіх галузях та інститутах національної системи права, залежно від конкретної ситуації. До них відносять державний суверенітет,

народовладдя, демократизм, гуманізм, верховенство права, законність, рівноправність тощо. Очевидно, що всі ці принципи діють у контексті громадянства.

Спеціальні принципи громадянства визначаються в рамках конкретного конституційно-правового інституту та відображають його специфіку. До них відносяться принципи єдиного, вільного та рівного громадянства, екстериторіальності громадянства, єдиного громадянства для членів сім'ї, неприпустимості позбавлення громадянства, відмови від будь-яких автоматичних змін у громадянстві тощо.

У висновку слід підкреслити, що правове регулювання громадянства України ґрунтується на ряді принципів, які визначають його сутність та ключові аспекти. Важливо зазначити, що ці принципи встановлюють рамки функціонування громадянства як політико-правового явища, а також забезпечують захист прав та свобод громадян. Такий підхід сприяє зміцненню юридичної стабільності та законності, а також сприяє формуванню демократичного суспільства. Також слід вказати на необхідність постійного аналізу та вдосконалення правового регулювання громадянства з метою відповідності сучасним викликам та потребам громадянського суспільства. У цьому контексті важливо також зазначити, що правове регулювання громадянства України базується на принципах, які відображають основні цінності та принципи правової системи країни. Принципи, такі як єдине громадянство, запобігання безгромадянству, недопустимість позбавлення громадянства без обґрунтованих підстав, а також можливість зміни громадянства за вільним вибором особи, формують основу для стабільності і законності в системі громадянства. Доцільно також відзначити, що принципи громадянства спрямовані на забезпечення рівності перед законом усіх громадян, що є важливим аспектом демократичного правового державотворення. Такий підхід забезпечує не лише правовий захист, але й сприяє розвитку громадянського суспільства та зміцненню правової держави в Україні.

1. Дахова, І.І. Принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства в міжнародних актах і законодавстві України. Форум права. №4. 2015. С. 79-83

2. *Кінаш, Н.Б. Принципи громадянства: умова стабільного існування держави. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. №4. 2018. С. 17-23*

3. *Ковальчук В.Б., Софінська І.Д. Ґенеза українського законодаства про громадянство. ScienceRise: Juridical Science. 2018. № 1 (3). С. 4–10. URL: https://doi.org/10.15587/2523-4153.2018.126563*

4. *Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III : станом на 27 жовт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text (дата звернення: 17.03.2024)*

Sofia Prytula

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university,
student of the educational and scientific law institute,
1st year

CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF UKRAINIAN PARLIAMENTARISM: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

The history of parliamentarism in Ukraine dates back to ancient times. It began in Kievan Rus, with the main institutions being the veche, the boyar council, and feudal congresses, but the state was still in its infancy, and we cannot accurately describe the veche as a parliament. The next stage was the Cossack era, and the Zaporozhian Sich is particularly noteworthy. There was the Sich Council, which had broad powers and was the highest authority. The fact that all Cossacks participated in the Sich Rada is a plus, but a minus immediately appears, because the real power still belonged to the foreman.

After the liquidation of the Cossacks, part of Ukraine was subordinated to Russia, and the other to Austria

A body was created in Russia that included Ukrainian representatives, but the powers of this body were limited, as all decisions had to be approved by the tsar.

At the same time, the first parliament, called the Reichsrat, was created in Austria, which included Ukrainian representatives who defended the people and their land and really had powers compared to Russia, where parliamentarism was only a theoretical component at that time.

Later, in the 19th century, parliamentarism was reflected in the views of well-known political scientists and writers of the time, such as: Mykhailo Hrushevsky, Mykola Mikhnovsky, Mykhailo Drahomanov and others. They published their constitutional drafts, in which they pointed out the necessity and importance of Ukrainian parliamentarism. Over time, a multi-party system was formed on the territory of Ukraine, which was a strong impetus for the development of constitutional principles.

Particular attention should also be paid to such bodies as the Ukrainian Central Rada and the Ukrainian National Rada after the Ukrainian Revolution of 1917-1921, as these bodies contributed to the strengthening and development of parliamentarism at this stage.

After some time, a difficult but very important period comes, the time of Soviet Ukraine. As our country was part of the Soviet Union, the development of parliamentarism at the state level was significantly halted. The acts of the Soviet government in Ukraine defined it as «the organization of the dictatorship of the working and exploited masses of the proletariat and the poorer peasantry to defeat their age-old oppressors and exploitative capitalists» [1].

This was a huge disadvantage and a blow to the development of parliamentarism, and it was impossible to develop and simply maintain the principles that already existed during the entire period of Ukraine's stay in the Soviet Union.

Later, the constitution of the Ukrainian SSR proclaimed the Congress of Workers, which was to be convened twice a year, to be the highest body, which was a plus, as opportunities were beginning to arise for Ukrainians to engage in the development and organization of their state on their own. In parallel with this body, the All-Ukrainian Central Executive Committee operated, which, in turn, dealt with important issues between sessions of the Workers' Congress.

In 1978, a new constitution appeared, stating that the Verkhovna Rada was the highest state body in the Ukrainian SSR

We understand that this is a huge plus, the Verkhovna Rada should work for the development of Ukrainian parliamentarism and develop the country, but as in most cases in the Soviet Union, this had only a theoretical and formal role because in fact the real authority was the

Communist Party, which ruled all aspects of the life of the Ukrainian people, including the Verkhovna Rada.

However, later Ukraine issued a very important and necessary document, the Declaration of State Sovereignty of the Ukrainian SSR, issued on July 16, 1990. This declaration defined the Verkhovna Rada as the main state body, enshrined the basic principle of the separation of powers, and became the impetus for the next equally important document, the Act of Independence of Ukraine, issued on August 24, 1991.

This was an incredible achievement for Ukraine and the Ukrainian people. Subsequently, the 1996 constitution was adopted, which clearly and precisely defined the main aspects of the functioning of the parliament and other state bodies.

Democracy was actively developing in Ukraine and presidential elections were held. Leonid Kravchuk became the first president, but his activities were not very successful and later in 1994, for a number of reasons, early elections were held, as a result of which Leonid Kuchma became president. Ukraine inherited an economic crisis from the Soviet era and was forced to deal with it, inflation, the shadow economy and corruption were only a small part of what Ukraine was struggling with at that time, an important event was the adoption of the 1996 Constitution, which defined the basic principles of the functioning of our state.

Elections must be held, and the 2004 presidential election was a turning point in Ukraine's history. All political forces were well prepared for them, and Viktor Yanukovych became the candidate of the government. The opposition rallied around the leader of Our Ukraine, Viktor Yushchenko. The main problem was that the elections were rigged in favor of the government candidate. The Central Election Commission declared Viktor Yanukovych the winner, and as a result, on the evening of November 21, 2004, a rally was held on Independence Square, which grew into the so-called «Orange Revolution» and led the Supreme Court to order a re-vote of the second round of elections, with Viktor Yushchenko winning. This was not the end of Viktor Yanukovych's activity, and yet in 2010 he became the president of Ukraine, the first irreversible step was that the then president refused to sign the Association Agreement between Ukraine

and the EU, after which the first protests on the Maidan against the government's decision began, a peaceful protest began - Euromaidan, which would grow into the «Revolution of Dignity».

There were many reasons for this, but the main ones are: oligarchy, corruption, and russification. During the Maidan, horrific events occurred: Berkut police units attacked students, the government passed so-called «dictatorial laws,» and violent confrontations continued, resulting in the emergence of the Heavenly Hundred. Already on February 20, 2014, the Verkhovna Rada condemned the violence, and at talks the next day, Yanukovych agreed to limit the president's rights within 48 hours, but this did not happen because he fled that evening, and Oleksandr Turchynov assumed the presidency. Subsequently, in March 2014, the Ukraine-EU Association Agreement was signed, and in June of the same year, Petro Poroshenko was elected president.

In 2014, a war broke out on the territory of Ukraine, the annexation of Crimea, and the emergence of the Anti-Terrorist Operation, all of which had a severe impact on the east of the country.

Coming back to the parliament, there have been nine convocations since Ukraine's independence (1991-2019). As a result of early elections in 2019, the Verkhovna Rada of Ukraine of the IX convocation was formed [3].

The new parliament is characterized by a number of features that made it different from the previous ones: - no parliamentary immunity; - young composition of the parliament; - the vast majority of MPs have higher education in various specialties; - the presence of a «mono-majority» formed by the Servant of the People faction; - significant renewal of the parliamentary corps - 80.4%; - greater representation of women - more than 20%; - reduction in the number of representatives of large business structures, increase in the number of representatives of public organizations, art, culture, mass media, etc.

The British Parliament is considered the ancestor of all modern parliaments. The English Parliament emerged during the reign of Henry III in 1265 as a result of a long struggle and compromises between the king, the nobility and the communes (urban communities that achieved self-government rights). In the fourteenth century, the English Parliament became bicameral, but only two centuries later the names House of Lords and House of Commons appeared.

As for the United States, the emergence of the U.S. Congress is primarily associated with the revolutionary ideology of the War of Independence, which began On July 4, 1776, in Philadelphia, thirteen states adopted the Declaration of Independence of the new state [2].

In 2019, Volodymyr Zelenskyy became President of Ukraine. Since 2019, despite the reduction in the number of current MPs to a record low of 404, the Verkhovna Rada has been adopting bills quite intensively. It is noteworthy that after the start of the full-scale invasion, in July 2022, the parliament adopted as many as 65 bills.

Since February 24, 2022, a full-scale invasion of Ukraine has been underway, From February 24, 2022 to August 29, 2023, i.e., in a year and a half, almost 45% of all voted bills were adopted - 556 out of 1243. After February 24, 2022, the share of approved security and defense initiatives also increased significantly, to 11%. Previously, it was at 4.5%.

In general, parliamentary discipline both before and after the start of the full-scale invasion was at about the same level - 71-72% of the meetings attended. The most responsible MPs were in January 2020 - 81%. However, already in 2023, MPs began to be much less disciplined: in January, February, June, and July, attendance was less than 60% [4; 5].

Thus, Ukrainian parliamentarism is marked by a difficult and long process of development, which is different from British and American parliamentarism. While it has its own unique features and achievements, it still faces numerous challenges, such as corruption, lack of efficiency, and instability. Efforts to improve the democratic institutions and processes of the Ukrainian parliament remain relevant and important for the stability and development of the country.

1. https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/439/

2. Hoshovska V. A. OSNOVY VITChYZNIaNOHO PARLAMENTARYZMU

3. Pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv Tom 1. Kyiv, 2011. P. 11-12.

4. Suslova I., Fluri F., Badrak V. Parlamentska etyka v Ukraini. Realii, potreby, perspektyvy: pidruchnyk. Zheneva - Kyiv : Mova-Servis, 2017. 56 p.

5. https://www.oporaua.org/parliament/verhovniy-radi-

Yuliia Stefunko

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of the of the Educational and Scientific Law Institute, 3rd year

THE SPECIFICS OF RESTRICTIONS ON THE LEGAL STATUS OF A PERSON UNDER MARTIAL LAW

In the modern world, issues of human rights and freedoms are of great importance, because they form the basis of a democratic society. The Constitution of Ukraine guarantees a wide range of rights and freedoms to citizens of the country, but it also provides for the possibility of limiting them under certain conditions. Restrictions on human rights and freedoms are an integral part of legal regulation and ensure a balance of public interests and individual rights. Accordingly, understanding and analyzing the limitations of human rights and freedoms is an important task that requires detailed study and consideration.

The concept of human rights and freedoms in Ukraine defines a system of values and principles that guarantee and protect the fundamental rights and freedoms of every person living on the territory of Ukraine.

Human rights and freedoms in Ukraine are recognized and guaranteed by the Constitution of Ukraine, international treaties that Ukraine has ratified, as well as the domestic legislation of the country.

Central concepts in this context are «rights» and «freedoms». Human rights in Ukraine mean the independence and inviolability of each person before the state and other persons. These include the right to life, liberty, personal integrity, dignity, equality before the law, freedom of thought, belief, speech, expression, peaceful assembly and association, freedom of movement, right to work and social protection, right to fair trial and many others .

Human freedoms in Ukraine include the right to self-determination, free development of personality, freedom of will, freedom to choose a place of residence, freedom of expression in elections and referendums, freedom of culture, science, education, freedom of entrepreneurship,

freedom to preserve national heritage and other freedoms that do not contradict the law.

These human rights and freedoms in Ukraine are inalienable and inviolable. The state has the duty to guarantee their observance and to protect against any violations. In case of violation of the rights or freedoms of citizens of Ukraine, they have the right to apply to the court or other competent authorities to protect their rights. The judicial system of Ukraine ensures the independence and impartiality of judges when considering cases, in particular, in cases related to the protection of human rights and freedoms. Citizens also have the right to apply to law enforcement agencies, the ombudsman or other specialized bodies to protect their rights and obtain legal assistance.

According to the Constitution of Ukraine, the rights of women are not limited. The Constitution of Ukraine guarantees equality of rights and freedoms regardless of gender. This means that women have the same rights and opportunities as men. Ukraine has also ratified international documents, such as the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, which confirms the state's commitment to fight against all forms of discrimination against women and to ensure gender equality.

Special attention is paid to the protection of human rights in conditions of war and in temporarily occupied territories. The Government of Ukraine and international organizations take measures to monitor human rights violations, provide humanitarian aid and ensure accountability for crimes against humanity

The conditions of war can lead to special circumstances that can affect the rights and freedoms of women, as well as the rights and freedoms of all citizens. For example, military conflict can pose a threat to the safety and physical well-being of women. In such situations, the protection of women's rights is particularly important.

International humanitarian law establishes norms aimed at protecting the civilian population in wartime, including women. For example, the Geneva Conventions and their Additional Protocols protect civilians, including women, from violence, crime and other forms of discrimination.

The country may also adopt additional measures and policies to protect women's rights in wartime. This may include protection

from sexual violence, ensuring access to health care and support, and ensuring women's participation in peacebuilding and post-conflict recovery.

It is important that states uphold their obligations under international humanitarian law and ensure that women's rights are protected even in times of war to ensure their safety, dignity and equality.

Therefore, in war or military conflict, the protection of women's rights remains an important task, and any restrictions must be reasonable, temporary and proportionate in order to ensure security and respect human rights principles.

During a war or military conflict, certain restrictions on human rights and freedoms may be established in order to ensure security, national defense and public order. However, these restrictions must be reasonable, temporary and proportionate, that is, they must not exceed what is necessary in the specific circumstances.

Restrictions on human rights and freedoms during war can be classified into the following categories

1. Life and personal integrity: Restrictions in this category may include the use of force, hostilities, the prohibition of killing and cruel treatment of citizens.

2. Freedom and personality: This may include restrictions on freedom of movement, detention and detention, restrictions on freedom of expression and freedom of information, and restrictions on the right to privacy.

3. Fair trial rights: Restrictions in this category may include the suspension of court proceedings or the modification of procedural law for security or national defense purposes.

4. Freedom of thought, conscience and religion: Restrictions in this category may include censorship, restrictions on freedom of religion or influence on religious practices and beliefs.

5. Freedom of assembly and association: Restrictions in this category may include bans on peaceful assembly and restrictions on the activities of political parties or public organizations.

It is important to consider that any restrictions on rights and freedoms during wartime must be justified by necessity and proportionate to the tasks of security and national defence. States must

adhere to international human rights standards and obligations even in extraordinary circumstances such as war.

Indeed, issues of human rights and freedoms are important in the modern world, including Ukraine. The Constitution of Ukraine guarantees a wide range of rights and freedoms to citizens, but provides for the possibility of limiting them under certain conditions to ensure a balance of public interests and individual rights. The protection of women's rights, in particular, is an important task, and international and domestic laws aim to ensure gender equality and the protection of women in wartime. Restrictions on rights and freedoms during war must be reasonable, temporary and proportionate to ensure security and respect for human rights principles.

In general, understanding restrictions on human rights and freedoms requires careful analysis, taking into account the context, legality and purpose of such restrictions.

It is important to ensure a balance between the interests of society and the rights of the individual, ensuring the protection of human rights and the safety of the community at the same time.

Болгаренко В.М.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ курсант 3го курсу ННІППФПНП

ДИСПОЗИТИВНІСТЬ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕТИВИ

Виконавче провадження, як завершальна стадія судового провадження, відіграє важливу роль у системі правосуддя. Це підтверджено практикою Європейського суду з прав людини, яка відображена в доктрині національного права і законодавстві України. Однак, виконавче провадження має свої особливості, які вимагають детального аналізу.

Судове провадження базується на принципах диспозитивності, змагальності й рівноправності сторін, які характеризують діяльність судової влади по здійсненню правосуддя шляхом розгляду і вирішення цивільних справ. Принцип диспозитивності, в свою чергу, є суто цивілістичним і полягає у свободі особи розпоряджатися своїми правами на власний розсуд, а також невтручан-

ня з боку держави у здійснення особою своїх прав без ініціативи заінтересованої особи [1].

Однак, диспозитивність може призвести до певних проблем. Зокрема, виконавче провадження, яке є проявом виконавчої влади і полягає у примусовому виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), може втручатися в приватну правову сферу боржника. Це може призвести до конфлікту на психологічному рівні, що може проявлятися у небажанні боржника виконувати рішення, ухилення від виконання чи створення штучних перешкод.

Згідно з даними дослідження, рівень виконання судових рішень в Україні станом на травень 2021 року становить лише 10-20%. Це свідчить про необхідність розробки на законодавчому рівні реально ефективно працюючої системи виконавчого провадження в Україні, що повинна поширюватися і на цивільні справи [2].

Для того, щоб досягнути баланс та вирішити проблему, пов'язану з диспозитивністю у виконавчому провадженні, можна розглянути наступні кроки. Насамперед важливо переглянути існуючі закони та норми, щоб вони були адекватними та ефективними. Це може включати введення нових норм, які більше відповідають сучасним викликам. Забезпечення прозорості виконавчого провадження може допомогти зменшити корупцію та інші неправомірні дії. Введення системи, яка дозволяє сторонам та громадськості відстежувати хід виконавчого провадження дозволить підвищити рівень дійсно виконаних судових рішень. Інформування громадян про їхні права та обов'язки у виконавчому провадженні може допомогти забезпечити їхню активну участь та захист їхніх прав. Найбільш важливим є забезпечення того факту, щоб усі громадяни мали рівний доступ до виконавчого провадження. Це може включати надання безкоштовної юридичної допомоги, розробку програм для надання допомоги вразливим групам населення та інше. Ці кроки можуть допомогти забезпечити баланс між правами сторін та ефективністю виконавчого провадження, а також вирішити проблеми, пов'язані з диспозитивністю. Однак, важливо пам'ятати, що кожна ситуація є унікальною, і найкращий підхід може варіюватися в залежності від конкретних обставин.

Таким чином, диспозитивність у виконавчому провадженні є важливим принципом, але вона може призвести до певних проблем. Для їх вирішення необхідно знайти баланс між правами сторін та ефективністю правосуддя. Це може вимагати введення нових норм або зміни практики їх застосування.

1. Верховний Суд роз'яснив, у чому полягає принцип диспозитивності виконавчого провадження. SUD UA. URL: https://sud.ua/ru/news/publication/210474-verkhovniy-sud-rozyasniv-u-chomu-polyagaye-printsip-dispozitivnosti-vikonavchogo-provadzhennya#google_vignette

2. Пилипенко Д. О. Принцип диспозитивності в кримінально-виконавчому праві україни // Проблеми сучасних трансформацій Серія право публічне управління та адміністрування. - Київ: 2021

Ковальчин З.Ю.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФУНКЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабного вторгнення органи місцевого самоврядування виконують безліч функцій, хоча й деякі повноваження делегувались військовим адміністраціям. Сутність децентралізації, що проводиться в багатьох країнах світу, полягає в тому, що жодна держава, мабуть, не зробить скільки-небудь значної передачі влади від центру іншому рівню управління, якщо для цього не буде глибоких політичних та економічних підстав [1, с. 31]. Військові адміністрації можуть консолідувати зусилля місцевих органів влади, якщо таким чином підвищується ефективність.

Український опір не в останню чергу сформувався завдяки органам місцевої влади, адже відбувалось всіляке сприяння налагодженню комунікацій, підтримки та співпраці. Функції, які покладаються на місцеве самоврядування залежать від географічного розташування, оскільки в залежності до близькості до лінії бойового зіткнення з'являються різні необхідності. Проте слід поділяти громади на фронтові, тилові та тимчасово окуповані.

Характерним для всіх громад, які знаходились на підконтрольній державою території, було створення добровольчих формувань територіальних громад відповідно до Закону України

«Про основи національного спротиву», який набув чинності незадовго до початку повномасштабного вторгнення. Місцеве самоврядування розпочало активно долучатись до волонтерського руху для задоволення військових потреб або забезпечення ВПО. «Кодекс Цивільного захисту України» покладає на органи місцевої влади функції організації цивільного захисту. На місцях проводиться оповіщення про загрозу, відновлювальні роботи, надання допомоги постраждалим та впровадження навчання з питань цивільного захисту.

Органи місцевого самоврядування, що були вимушені евакуюватися, продовжили лобіювати інтереси громади, інформувати населення щодо різних подій, розробляти стратегію повоєнної відбудови та координувати спротив.

На початку повномасштабного вторгнення розроблялись та організовувались евакуаційні та гуманітарні маршрути, що проводились вкрай складно. Прикладом єдності громад та місцевого самоврядування є Мелітополь і Маріуполь, оскільки міські ради невпинно продовжують працювати. Досліджено, що на початку 2018 року Уряд затвердив Концепцію цифрової економіки та соціального розвитку України на 2018-2020 роки та розробив план заходів щодо реалізації Концепції цифрової економіки та соціального розвитку України на 2018–2020 роки [2]. Цифровізація спричинила підвищення автономності органів місцевого самоврядування, тому сьогодні можна користатись деякими адміністративними послугами та проводити контроль дистанційно. Проводяться сесії, за якими можуть спостерігати мешканці в режимі онлайн.

Адміністрація як частина виконавчої влади також потребує постійного вдосконалення технології надання адміністративних послуг та обробки інформації. Вчені вказують на дві взаємопов'язані тенденції, що виникають у цифровізації держпослуг. Новий доступ до інформаційних ресурсів та послуг дає можливість перетворити державне управління [3, с. 26]

Маріупольський муніципалітет успішно створив благодійний фонд «ЯМаріуполь». Метою діяльності фонду є об'єднання зусиль українських та міжнародних партнерів задля повернення до життя і адаптації у нових громадах переселенців з Маріуполя

та підтримки й забезпечення всім необхідним українських військовослужбовців. Мелітопольська міська рада створила освітні хаби, які станом на сьогодні діють у Львові, Дніпрі, Запоріжжі та Києві. Для дітей ВПО з Мелітопольщини, які через війну змушені були залишити свої домівки, освітні хаби стали не лише місцем навчання, але й простором, де вони можуть знайти підтримку, нові можливості для самореалізації та хоч ненадовго відчути себе вдома.

Підсумовуючи, варто звернути увагу на те, що органи місцевої влади спроможні виконувати важливі завдання, а в умовах окупації продовжувати нести користь для України.

1. Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін. Децентралізація публічної влади: досвідєвропейських країн та перспективи України; Центр політико правових реформ. К. : Москаленко О. М., 2012. 212 с

2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. Дата оновлення: 17.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018- %D1%80#Text

3. Петренко Н. О., Машковська Л. В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. Право і суспільство. 2020. № 2. С. 112-119.

Таран Н.В.

курсантка 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Під час воєнного стану питання щодо захисту державного суверенітету та територіальної цілісності постає дуже гостро та потребує вирішення, тому що країна – агресор порушує державний суверенітет та територіальну цілісність нашої держави, завдаючи удар по інфраструктурі та населенню України.

Відповідно до статті 17 Конституції України «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функція держави, справою всього Українського народу» [1].

Поняття суверенітету, його юридичний зміст закладалося Жаном Боденом ще у XVI ст. та трактувалося як верховенство, незалежність від будь-яких обставин, осіб чи сил у внутрішніх і зовнішніх справах. У даний час суверенітет розуміється як верховенство влади в середині країни та незалежність її назовні відбудь-якої іншої держави (В. Шахов). Юридичною основою суверенітету є статут ООН ,Гельсінські угоди, доктрина В. Вільсона про право націй на самовизначення, міжнародні традиції і звичаї, рішення установчої влади, конституції [2, с 56].

Територіальна цілісність держави похідна від суверенітету. Ст. 2 Конституції України закріплює цілісність і недоторканість території України. За Статутом ООН міжнародними договорами території суверенних держав не дозволяється відчужувати насильно, їх захоплювати і відторгатися на них. Є певні винятки коли може набуватися територія суверенної держави. Це може бути купівля / продаж(наприклад, Аляска, Філадельфія, Луїзіана в США), добровільна уступка території (наприклад, після ІІ Світової війни) чи завоювання [1].

Наразі, зазначена функція порушується через воєнний стан на території України, тому головним завданням держави та її населення, на нашу думку, є збереження державного суверенітету та територій нашої незалежної держави.

Станом на сьогодні під російською окупацією перебувають майже 1900 населених пунктів України. Про це президент Володимир Зеленський заявив під час звернення до учасників заходу, присвяченого солідарності Німеччини з Україною, повідомляє Офіс президента, що свідчить про те, що територіальна цілісність та суверенітет України активно порушується [3].

Країна – агресор порушує не тільки суверенітет та територіальну цілісність нашої держави, а міжнародне право та його законодавство, яке регламентує, що не дозволяється відчужувати насильно, захоплювати і відторгатися на територію інших держав.

Розглядаючи проблематику захисту суверенітету та цілісності територій можемо виокремите запобіжні заходи, які держава може реалізувати для захисту територій:

1. Забезпечення мобілізації та залучення населення до територіальних оборони. Під час воєнного стану важливо мобілізувати та зміцнити оборонні сили для захисту державного суверенітету та територіальної цілісності.

2. Забезпечення ефективного керівництва військовими та цивільними структурами для координації дій у захисті національних інтересів.

3. Активне залучення міжнародної спільноти до підтримки державного суверенітету та територіальної цілісності шляхом дипломатичних зусиль та укладання міжнародних угод.

4. Захист інформаційного простору від ворожих дезінформаційних кампаній та зміцнення національної свідомості через інформаційні кампанії.

5. Забезпечення безпеки та гуманітарної допомоги цивільному населенню в разі загрози його життю та здоров'ю під час воєнного стану.

6. Забезпечення дотримання прав людини та громадянських свобод під час воєнного стану та запобігання їх порушенням під час військових дій.

Аналізуючи вищевказане, можемо зробити висновок, що захист державного суверенітету та територіальної цілісності під час воєнного стану є важливим завданням, яке потребує реалізації з боку держави та населення. Реальна загроза втрати суверенітету, територіальної цілісності внаслідок російської воєнної агресії зумовили консолідацію зусиль держави та суспільства щодо захисту української державності та національної ідентичності.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/ 96 – ВР (поточна редакція від 01.01.2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 07.03.2024)

2. Ковальчук В. Конституція як основа легітимності публічної владивправовій-демократичній державі // Право України. – 2010. - №7. – С. 59

3. Майже 1900 українських міст і сіл окуповані росіянами, - Зеленський URL: https://lb.ua/society/2023/02/25/547132_mayzhe_1900_ukrainskih_mist_i_sil.html

Ковтуненко С.Р.

студент І курсу факультету слідчої та детективної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБОРОНИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Заборона політичних партій - один з засобів, покликаних задля забезпечення стабільності державного ладу для країн, що функціонують згідно з концепцією войовничої демократії. У період повномасштабної війни з росією заходи такого типу, до прикладу - справи ОПЗЖ, доволі часто згадуються у мас-медіа. Тому варто з'ясувати, як у законодавстві України це регламентовано.

У ІІ розділі Конституції України перелічені підстави, через які діяльність політичних партій підлягає забороні. Всі вони містяться у статті 37: діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення [2].

У статті 21 Закону України «Про політичні партії» додано ще декілька підстав в разі виявлення яких відбувається заборона політичної партії . Такими є дії, спрямовані на : 1) пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки; 2) порушення рівноправності громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; 3) поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України [1].

У статті 5 цього закону, окрім перелічених підстав, зазначено ще такі :

1) пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну; 2) глорифікацію, виправдання дій та/або бездіяльності осіб, які здійснювали або здійснюють збройну агресію проти України, представників збройних формувань російської федерації, незаконних збройних формувань, банд, найманців, створених та/або підпорядкованих, та/або керованих, та/або фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі шляхом їх визначення як «повстанці», «ополченці», «ввічливі люди» тощо;

3) пропаганду російської імперської політики відповідно до Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [2].

Варто відмітити, що у кожному з описаних законів міститься положення про те, що діяльність політичної партії може бути заборонена виключно за рішенням суду.

У пункті 2 частині 2 статті 22 Кодексу адміністративного судочинства України йдеться про те, що справи про заборону політичних партій належать апеляційному адміністративному суду, в апеляційному окрузі, що включає місто Київ. Стаття 289-3 встановлює, що суб'єктом позову про заборону політичної партії є Мін'юст [2].

Неможливо оминути пункт 9 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в якому написано, що : В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів

виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення [1].

Отже, процес заборони політичних партій такий : Мін'юст подає позов щодо заборони політичної партії , остаточне рішення виносить суд. Варто розглянути , як це все відбувалось у 2022 році зі вже згаданою ОПЗЖ:

• 19 березня - Указ Президента України № 153/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій»»;

• 14 квітня - на засіданні ВРУ оголосили рішення РНБО про призупинення діяльності фракції ОПЗЖ;

• 20 червня - Восьмий апеляційний адміністративний суд задовільняє позов Мін'юсту щодо заборони;

• 15 вересня - Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду України відхилив апеляційну скаргу.

Тому було порушено законодавство, у якому зазначено, що лише в судовому порядку відбувається заборона політичної партії і в жодному з зазначених раніше законів не згадано про можливість РНБО чи іншого органу призупинити її діяльність .

Проте, Бевз у своїй праці зазначає, що позасудове примусове призупинення діяльності політичних партій, хоч і прямо не передбачено чинним законодавством, проте повністю узгоджується з правовими позиціями Європейського суду по правам людини стосовно меж свободи розсуду держав під час війни. Так, ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може

вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [1, с. 87].

Отже, в національному законодавстві надано перелік підстав, за якими політичні партії підлягають забороні. Також визначено, якому органові належить право подання позову та який є уповноваженим на винесення остаточного рішення. Можливості призупинити діяльність партій, що пропагують культуру ворога, іншим органом окрім суду , навіть під час війни, не передбачена.

1.Бевз Ю. В. Проблеми правового регулювання заборони діяльності політичних партій в України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип.1 (78). С. 83-89.

2. Колеснікова М.В., Шеін Д.С. Адміністративно-процесуальна складова заборони політичної партії в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство . 2023.Вип.1 . С. 340-343.

Конопля В.В., Опошній В.В.

курсанти Факультету службово-бойової діяльності Київського інституту Національної гвардії України

ПОРЯДОК ПРИТЯГНЕННЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання притягнення депутата до кримінальної відповідальності є надзвичайно актуальним у контексті становлення та розвитку правової держави в Україні. Депутати, як представники народу, повинні нести відповідальність за свої дії нарівні з усіма іншими громадянами. Проте, існують особливості їх правового статусу, які необхідно враховувати при притягненні до відповідальності [1].

Депутат – це особа, обрана на основах загального, рівного, прямого виборчого права при таємному голосуванні до представницького органу влади для здійснення законодавчої (представницької) функції. Повноваження включають: законодавчу діяльність, представницьку роботу та участь у місцевому самоврядуванні. Гарантії депутатської діяльності включають недотор-

канність, депутатську недоторканність та матеріальне/соціальне забезпечення [2].

Відповідно до положень ч. 3 ст. 80 Конституції України та ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України», народні депутати України можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані лише за згодою Верховної Ради України [3].

Порядок початку досудового розслідування щодо народного депутата України, повідомлення йому про підозру, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України, зокрема ст. 482-2. Відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором згідно з встановленим порядком [4].

Згідно зі статтею 277 Кримінального процесуального кодексу України, письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням із прокурором і містить обов'язкові відомості, зокрема: прізвище та посаду слідчого чи прокурора, анкетні дані особи, яка повідомляється про підозру, найменування (номер) кримінального провадження, зміст підозри, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, стислий виклад фактичних обставин злочину, права підозрюваного, підпис слідчого чи прокурора, який здійснив повідомлення [3].

Клопотання про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу, обшук, порушення таємниці листування та іншої кореспонденції, а також про застосування інших обмежувальних заходів щодо народного депутата України, включаючи негласні слідчі (розшукові) дії, повинні бути погоджені Генеральним прокурором. Розгляд таких клопотань проводиться слідчим суддею, який має юрисдикцію над органом досудового розслідування. У разі кримінальних проваджень щодо злочинів, підсудних Вищому антикорупційному суду, розгляд веде слідчий суддя Вищого антикорупційного суду. Народний депутат має право бути обов'язково присутнім під час розгляду таких клопотань, за винятком питань про негласні слідчі (розшукові) дії та обшук. Попереднє повідом-

лення народного депутата про розгляд клопотання обов'язкове, за винятком клопотань про застосування негласних слідчих (розшукових) дій або обшуку [4].

Депутати, як і всі інші громадяни України, несуть кримінальну відповідальність за вчинення злочинів, проте за деякі злочини, вчинені ними, передбачена підвищена відповідальність. Ці злочини включають зловживання владою або службовим становищем, хабарництво, прийняття пропозиції або одержання неправомірної вигоди, подання завідомо неправдивих відомостей та незаконне збагачення [5].

У відповідності до Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 № 9-рп/99, народний депутат України може вважатися підозрюваним у кримінальному провадженні лише якщо виконані дві умови поспіль: 1) Верховна Рада України надала згоду на його притягнення до кримінальної відповідальності; 2) Генеральний прокурор України (в. о. Генерального прокурора України) надіслав письмове повідомлення про підозру у встановлений строк, як вказано у попередньому пункті. Після цих кроків народний депутат України стає підозрюваним у кримінальному провадженні. Однак, навіть зі зміною статусу на підозрюваного, до народного депутата не можна застосувати запобіжні заходи, такі як затримання чи тримання під вартою, без окремої згоди Верховної Ради України.

Отже, народні депутати України не є винятком з-поміж інших громадян у питаннях кримінальної відповідальності за вчинення злочинів. Зловживання владою, хабарництво та інші злочини, вчинені депутатами, підпадають під особливу увагу законодавства, що передбачає підвищену відповідальність за ці дії. Перспективи вдосконалення порядку притягнення депутата до кримінальної відповідальності полягають у вдосконаленні законодавства, боротьбі з корупцією в правоохоронних органах та судовій системі, а також у підвищенні громадської свідомості про необхідність притягнення депутатів до відповідальності.

1. Погорецький М. А. Проблемні питання притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5d7a966e-5eea-4b2b-91f7-c2af4631ec35/content.

2. Дурман О. Л. Поняття та правова характеристика статусу депутатів. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/19.pdf

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

4. Висновок до проекту Закону України від 25.10.2019 № 2237 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою приведення у відповідність до Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України». URL: https://ccu.gov.ua/novyna/nadano-vysnovok-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-u-spravi-shchodo-nedotorkannosti-narodnyh.

5. Конституційний Суд України. Депутатська недоторканність. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5142-deputatska-nedotorkannist.

Корбань А.А.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, студентка 5 групи 1 курсу факультету слідчої та детективної діяльності

ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасному світі питання захисту прав національних меншин стає все більш насущним, що пов'язано з геополітичними та соціально-економічними змінами наприкінці XX – на початку XXI ст. Зокрема, в Україні, тема національних меншин залишається актуальною у контексті їхнього правового статусу та захисту прав. Зважаючи на міжетнічну різноманітність країни, врахування потреб нацменшин є ключовим для забезпечення гармонійного розвитку суспільства.

Стосовно поняття «національна меншина», то це група людей певної держави, яка перебуває у кількісній та фактичній меншості відносно титульного етносу, однак виявляє почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою, усвідомлює свою національну окремішність [1, с. 178]. Як приклад можна навести поляків, румунів, угорців в Україні. При цьому, слушною є думка У. Альтерматта, який стверджує, що насправді саме політичний процес, а не народний рух визначає, що є народ і тому, на його погляд, наразі немає об'єктивного пояснення чому,

наприклад, німці, поляки, угорці, прибалтійці та інші є народами, а чеченці, баски, каталонці - тільки національні меншини.

Варто розрізняти поняття «національна меншина» і «корінні народи». Останній термін використовують для позначення категорії національних меншин, що є етнічною групою, яка історично сформувалася й одвічно мешкає на території даної держави. Основна відмінність вказана у Міжнародній Конвенції МОП 1989 р. та полягає в наявності специфічних прав землевласності чи землекористування в тих регіонах, в яких вона проживає. У нашій країні відповідного законодавства немає.

Права нацменшин належать до третього покоління прав і свобод. Окрім того, реалізація вищезгаданих прав можлива лише в колективний спосіб [1, с. 169]. Наприклад, особи, які належать до певної національної меншини за певних умов мають право навчатися в школі рідною мовою відповідної меншини. Стосовно умов, то до них відносять наступні: нацменшина повинна компактно проживати на певній території та виконувати вимоги Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Індивідуальні політичні права та свободи національних меншин в Україні є такими ж, як і у всіх громадян України.

Загалом до прав національних меншин відносять: право відповідних національних спільнот на розвиток національної культури; право одержувати інформацію рідною мовою; право на здобуття освіти певного рівня рідною мовою; право користуватися своєю мовою в окремих офіційних цілях; право утворювати для задоволення культурних потреб національно-культурні автономії [1, с. 178].

Стосовно нормативно-правових актів, то важливими є Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р., Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» у редакції від 10 грудня 2023 р., Державна програма відродження і розвитку освіти національних меншин в Україні на 1994-2000 рр. та ін. Окрім того, у Основному законі (ст. 11) також згадано про національні меншини. На міжнародному рівні права національних меншин захищає Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року. Окрему увагу варто звернути на чинний Закон «Про національні меншини (спіль-

ноти) України» (далі – Закон), адже ним було скасовано Закон "Про національні меншини в Україні", прийнятий ще у 1992 році. Варто зауважити, що відповідний Закон ухвалили ще в грудні 2022-го, але, після висновку Венеційської комісії, виявилося, що необхідно внести певні зміни. Ухвалення Закону, який відповідав би сучасним потребам, було необхідним кроком, адже об'єктивно на той момент закон від 1992 року був застарілим. На це вказували міжнародні інституції, зокрема ОБСЕ на 7-му Київському безпековому форумі «Безпека на лінії розриву».

Наразі відповідно до Закону держава гарантує (згідно зі статтею 3), що не буде проводити політику та практику асиміляції осіб, які належать до нацменшин, проти їхньої волі. Також держава надає захист для представників відповідних об'єднань від таких дій. При цьому, права та свободи людей, які належать до національних меншин, можуть бути обмежені, якщо це «необхідно для забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку в демократичному суспільстві» [3]. Важливим є і новий розділ "Міжнародне співробітництво та закордонні зв'язки національних меншин (спільнот)". У ньому визначено принципи співробітництва з іноземними установами у сфері захисту прав і свобод національних меншин. Крім того, їхні громадські об'єднання можуть підтримувати зв'язки з представниками країн споріднених за етнічною ознакою.

Окремо варто розглянути право на самовизначення національних меншин в Україні. На думку багатьох фахівців, національні меншини можуть мати право на самовизначення. Оскільки право визначати себе як народ належить самій спільноті, а не державі, то і вони можуть вважатися народами. При цьому, французький конституціоналіст Ф. Люшер, наприклад, вважає, що «принцип вільного визначення народів не може слугувати виправдальним аргументом, оскільки до тих пір, поки колектив залишається складовою частиною французького народу, він не може самовизначатися незалежно від думки всього французького народу». З іншого боку, французька доктрина міжнародного права не є достатньо гнучкою, оскільки у Франції на законодавчому рівні зазначено, що в країні немає нацменшин [4, с. 142].

На думку автора, нацменшини мають право на самовизначення, але важливо враховувати його форми. Сьогодні поширеними є етнокультурна та етнотериторіальна автономії. Перша сприяє належній реалізації культурних, мовних та освітніх прав національних меншин, тобто це право на реалізацію своєї культурної самобутності. Під останньою маються на увазі територіальна автономія, сецесія, формування власної держави [2, с. 211]. Тож, можна стверджувати, що в українському законодавстві є етнокультурна автономія. Стосовно ж етнотериторіальної, то Декларація прав національностей України зазначає, що Українська держава «…забезпечує існування національно-адміністративних одиниць», але тільки в цьому документі згадується цей термін. Законом надаються визначення таким термінам, як «населений пункт, в якому традиційно проживають особи, які належать до національної меншини (спільноти)» та «населений пункт, в якому особи, які належать до національної меншини (спільноти), складають значну частину населення» [3]. Термін «національно-культурна автономія», який був наявний у «старому» законі відсутній у чинній редакції.

На відповідній території передбачена можливість дублювання публічної інформації мовою нацменшин за рішенням місцевої владної установи. Окрім того, Закон дозволяє поширювати матеріали передвиборчої агітації мовами національних меншин (серед офіційних мов ЄС). Також органи місцевого самоврядування можуть використовувати мову національної меншини (спільноти) у взаємовідносинах з особами, які належать до відповідних національних меншин.

Таким чином, можна констатувати, що сьогодні на законодавчому рівні всі необхідні права нацменшин в Україні є закріпленими. І наразі є надзвичайно важливим підтвердити ці права належними умовами їх захисту і реалізації. Адже, меншини стикаються з різними загрозами їхньому існуванню, і саме тому їхнє виживання залежить від визнання та захисту їхніх колективних прав.

1. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. - К.: Вайте, 2021. – 528 с.

2. Кресіна І. Етнокультурна автономія як політико-правовий інститут захисту прав національних меншин. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2019 / 3-4 (99-100) – с 204-223.

3. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022 № 2827-IX URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text

4. Рафальський І. Суб'єкти права на самовизначення. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – 2013 / 4 (66) – с. 136-146.

Костюніна А.С.

Львівський національний університет ім. Івана Франка, студентка за спеціальністю «Право»

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНУ «ВОЙОВНИЧА ДЕМОКРАТІЯ»

Слово «δῆμοκράτία» сягає кінця VII — початку IV ст. до нашої ери та розглядалося як політична система в Афінах та інших грецьких містах-державах. Водночас, варто зауважити, що зміст античної демократії доволі відрізняється від змісту демократії сьогодні. У середині XIX ст. швейцарський правник Й. Блюнчлі про це писав так: «у давнину демократія розумілася інакше, ніж у новий час». [1,с.141] Демократія піддається численним трансформаціям та викликам на різних етапах розвитку суспільства. Так, науковець XXI ст. Олександр Водянніков зазначає, що суттєві зміни, що відбуваються в демократичному урядуванні, зростання популізму і кризових явищ у сучасних демократичних державах, криза легітимності державних і наддержавних установ зумовлюють необхідність переосмислення чинних концепцій і підходів до розуміння фундаментальних для теорії конституційного права та теорії демократії категорій та понять. [2,с.24]

Демократія й нині піддається тлумаченню. Так, сьогодні популярні дві основні концепції демократії: «процедурна» [7] та «войовнича». [5,с.256] «Войовничу демократію» (англійською militant democracy, нім. wehrhafte demokratie) обґрунтував у працях «Войовнича демократія та фундаментальні права» Карл Левенштейн. [8]

За період життя Карл Левенштейн був активним спостерігачем поширення двох «вірусних захворювань» серед сталих демократій: націонал-соціалізму та комунізму. Держави без імунітету та механізмів самозахисту день за днем стикалися з «вірусами», що знищують демократію її власними інструментами. Одним із прикладів, які наводить Карл Левенштейн є вибори травня 1936 року у Бельгії на яких перемогла марксистська партія, метою якою було знищення існуючого конституційного ладу.[8,с.420] Ситуація потребувала змін та підбурила демократії до трансформацій.

На думку науковця, якщо демократія переконана, що ще не виконала свого призначення, вона повинна боротися на власному рівні з технікою, яка служить лише меті влади, демократія повинна стати войовничою. Фашизм та комунізм це не ідеологія, а політична техніка, мета якої – панувати [8, с.423]. Для досягнення своєї цілі така політична техніка використовує демократію та її толерантність, розраховуючи, що демократія не зможе (без самозречення) не допустити органи громадської думки (політичні партії – виокремлено мною) як повноправні демократичні інститути. Так, фашизм скористався слабкими місцями демократії. Зустрічно постало питання: як демократії себе захищати?

Відповідь можна знайти в концепції «войовничої демократії». Як зазначає Карл Левенштейн, саме ця демократія є зміною ліберальній. Автор задля позначення «войовничої демократії» у згаданих працях також використовує поняття «дисциплінованої» та «авторитарної» демократії [8]. В українській науковій літературі використовується термін «демократія, здатна себе захистити». Наприклад, такий термін використовує Оксана Грищук. [4,с.98] З огляду на це, необхідно з'ясувати, який термін найкраще відображатиме її зміст.

З точки зору лексичного тлумачення «войовнича демократія» є активним дієприкметником, який є непритаманним українській мові. Галина Голосовська зазначає, що в цілому активні дієприкметники утворені від дієслів за допомогою суфіксів -уч-, -ючі, -ач-, -яч-, -л- є не рекомендованими для вживання. Наприклад, словосполучення «той, хто палає» є коректнішим, ніж «палаючий». [3] В той час, використання терміну повинно враховувати не лише лексично-граматичні правила мови, але й в першу чергу

брати до уваги його суть. Пропонуємо, проаналізувати використані терміни для позначення згаданої концепції демократії з точки зору її змісту.

Як правильно зазначає Карл Левенштейн «дисциплінована» демократія не відображає її суть, оскільки дисциплінованість – це риса, яка притаманна тим, хто звик дотримуватися правил, а ця концепція аналізує демократію, що навпаки змушена часом застосовувати механізми всупереч правилам. Наприклад, «войовнича демократія» з метою захисту може обмежити свободу преси, слова.

По-друге, у тексті праць застосовується також термін «авторитарна демократія». Карл Левенштейн підкреслив: «не соромлячись цього слова, авторитарна демократія», коли описував демократичні зміни під натиском загроз. [8,с.657] Варто зауважити, що «авторитаризм» та «демократія» є протилежними за змістом, оскільки авторитаризм заперечує основні демократичні цінності, такі як свобода, людські права, верховенство права тощо. Таке формулювання є небезпечним, з огляду на те, що авторитарний режим не захищає права, а їх заперечує в цілому. Суть «войовничої демократії» в тому, аби захистити себе (демократію), не заперечуючи конституційні цінності та принципи. На противагу, авторитаризм передбачає застосування репресивних заходів, посягаючи на ті ж конституційні цінності та принципи, руйнуючи демократію як таку. Наприклад, росія, яка начебто захищаючись від нарощування збройних сил, розміщення ядерної зброї НАТО біля своїх кордонів («росія буде змушена відповісти на нарощування військової сили і зброї НАТО, або на розміщення ядерної зброї у Фінляндії» [6]), збройно нападає на інші демократичні держави (наприклад, на Україну та Грузію).

Іншим терміном, який використовується у працях українських науковців на позначення «войовничої демократії» є «демократія, здатна себе захистити». На нашу думку, цей термін лише частково відображає суть вказаної концепції. Карл Левенштейн стверджує, що демократія повинна діяти превентивно та впроваджувати механізми задля свого захисту постійно. Натомість термін «демократія, здатна себе захистити» апелює до факту (події) нападу, що не відповідає змісту викладеного Карлом Левенштей-

ном. Як приклад, превентивним механізмом захисту демократії є заборона приватних військових формувань, приватної охорони членів політичних партій, а також в органах державної влади. [8, с.648]

Підсумовуючи, термін, який найкраще висвітлює концепцію демократії за поглядами Карла Левенштейна – «войовнича демократія». Основним критерієм для визначення коректного терміну став зміст цієї концепції.

1. Бень Я.В. Щодо утвердження демократії участі в публічному управлінні держав античності. – Теорія та історія державного управління. – С. 137 – 146. URL: https://maup.com.ua/assets/files/expert/8/13.pdf

2. Водянніков, О. Ю., «Демократія і конституція: приховані парадокси.» (2020).

3. Голосовська, Г. «Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні?.» Українська мова (2011).

4. Грищук Оксана. Конституційні цінності та принципи у рішеннях Конституційного Суду України: особливості в умовах воєнного стану та загроз національній безпеці/ доповідь, представлена на IV засіданні Науково-консультативної ради Конституційного Суду України.

5. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. - К.: Вaiте, 2021. – 528 с.

6. Росія залякує країни НАТО та готується до тривалої конфронтації з Заходом, - ISW / Євгенія Соколенко / 07.04.2024. URL: https://v.gd/f5Q7z8.

7. Савчин М. Конституційна демократія: конституційні цінності у дискурсі субстантивної та процедурної демократії. – Право України. – 2019. URL: https://v.gd/2WzsYF

8. Loewenstein K. Militant Democracy and Fundamental Rights. Comparative constitutionalism: Cases and materials. St. Paul: LEG, 2016. P. 1588.

Курило Р.С.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЕВТАНАЗІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА МОРАЛІ ЧИ ПРАВА?

У сучасному світі чимало складнощів та розбіжностей, формулювання власної позиції щодо яких може бути непростим завданням, що призводить до зародження дискусій. Евтаназія, часто називана “легка смерть” або ж “милосердне вбивство”, є актом навмисного припинення життя особи, щоб покласти край

її стражданням, зазвичай через тяжку хворобу або невиліковні стани. Релігія відділяє святість людського життя та відмовляється від підтримки евтаназії та асистованого самогубства. Вона вважає, що кожне життя має свою святість, а вирішення питання про смерть повинно залишатися в руках Божих, адже саме він є автором життя людського.

Рішення Європейського суду з прав людини від 25.06.2013 року у справі "Претті проти Сполученого Королівства". У цьому рішенні йде мова про пані Претті, яка страждала від невиліковного захворювання, що спричинювало нестерпні болі, просила дозволити їй евтаназію. Вона звернулася до Європейського суду з прав людини, стверджуючи, що заборона евтаназії в Сполученому Королівстві порушує її право на повагу до приватного життя [5].

У свою чергу Суд не міг залишатися осторонь цієї ситуації та постановив, що заборона евтаназії не є порушенням прав людини. Суд зазначив, що право на життя не є абсолютним, тобто в певних, чітко визначених законом, випадках воно може бути обмежене, звернув увагу на те, що не існує європейського консенсусу щодо евтаназії. Держави повинні гарантувати доступ до паліативної допомоги, тобто медичної допомоги, яка спрямована на зменшення болю та інших симптомів, покращення якості життя та підтримку пацієнтів та їх сімей у важкий період, під час хвороби, для людей, які страждають від нестерпного болю. Це може бути способом забезпечення достойного закінчення життя без втручання в його природній хід [5].

Рішення суду в справі "Претті проти Сполученого Королівства" стало важливим кроком у розумінні етичних та правових аспектів евтаназії. Воно відкриває двері для подальших досліджень і обговорень в цій сфері. Насправді таких рішень у інших країнах було значно більше. В деяких місцях евтаназія розглядається як акт співчуття, що дозволяє людям гідно піти з життя, уникнути непотрібних страждань на заключному етапі хвороби. В інших — морально неприйнятною та законодавчо забороненою, виходячи з переконання, що життя є недоторканним від народження до природної смерті.

Наприклад, збірник «Європейський суд з прав людини. Судова практика» за редакцією В. Г. Буткевича - українського юриста, є важливим джерелом для зрозуміння того, як Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) трактує різноманітні питання, включаючи таке чутливе, як евтаназія [6].

Одним з основних питань, що виникає у контексті евтаназії, є зіткнення права на життя, закріпленого в статті 2 Європейської конвенції з прав людини, з концепцією права на гідну смерть. Суд визнає, що кожна людина має право контролювати своє життя, включаючи умови своєї смерті, підкреслюючи важливість забезпечення гідності, про яку згадується у статті 3, у цій критичній фазі життя [6, с. 791].

Безперечно, будь-які форми евтаназії не отримують визнання згідно з національним законодавством України. Це підтверджується, зокрема, положеннями пункту 2 статті 52 "Основи законодавства про охорону здоров'я України", де міститься заборона на пасивну евтаназію. Аналогічно, пункт 3 цієї ж статті встановлює заборону на активну евтаназію [3].

Пасивна евтаназія передбачає припинення або ненадання лікувальних заходів, які підтримують життя пацієнта, з метою дозволити йому померти природним шляхом. У свою чергу, активна евтаназія передбачає активні дії з боку медичного персоналу або інших осіб для пришвидшення настання смерті пацієнта, що страждає від невиліковних захворювань або болю. Так, стаття 115 Кримінального кодексу України карає за умисне вбивство, вчинене на прохання потерпілого, позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років [2].

Відповідно до статті 43 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", у випадку відмови пацієнта від лікування, лікар має право отримати від нього письмове підтвердження. Якщо отримання письмової згоди неможливе, лікар може засвідчити відмову у присутності свідків. Якщо така відмова може призвести до серйозних наслідків для пацієнта, лікар повинен пояснити це йому [3]. Подібне застереження міститься у "клятві Гіппократа", але офіційно в законодавстві України "клятва Гіппократа" не закріплена. Замість цього, існує Указ Прези-

дента України “Про клятву лікаря”, у якому немає вказівок щодо евтаназії [4].

Безперечно, в Україні “легка смерть” заборонена, хоча були випадки, коли суд все ж таки розглядав справу щодо цього явища, проте ці випадки були підтвердженням того, що евтаназія є незаконною в Україні та порушує головні норми права. Життя людини в Україні вважається найвищою соціальною цінністю, а право на життя займає ключове місце серед усіх соціальних цінностей. “Кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави - захищати життя людини...”ст.27 Конституції України [1]. Також Стаття 281 Цивільного кодексу України стверджує право на життя через такі положення: “Кожна фізична особа має невід’ємне право на життя. Позбавлення життя фізичної особи заборонено. Також, згідно з цією статтею, заборонено виконання прохання фізичної особи щодо припинення її життя” [7].

Легалізація евтаназії може стати засобом тиску на категорії хворих, які хочуть продовжувати життя, але не хочуть стати “тягарем для суспільства”, або може бути використана як знаряддя в руках безвідповідальних родичів, які можуть підштовхувати до самогубства з особистих мотивів. Це означає, що поки людина є активною та працездатною, вона має значення, але коли вона захворіє, вона стає обтяжливою, створює труднощі та не забезпечує комфортне життя. А як же любов та милосердя? Отже, підсумовуючи все вищезгадане, розвиток паліативної допомоги, спрямований на полегшення болю не лише самим пацієнтам, але й їхнім родинам, має стати пріоритетним напрямком в Україні.

1. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // ВВР. - 1996. - № 30. - Ст. 141 - URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text

2. Кримінальний кодекс України | від 05.04.2001 № 2341-III ст. 115. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Закон № 2801-XII від 19.11.1992 Основи законодавства України про охорону здоров’я URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text

4. Указ Президента України «Про Клятву лікаря» [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/349/92

5. Рішення у справі «Претті проти Сполученого Королівства» від 29 квітня 2002 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_210#Text

6. Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича. — К. : Ред. журн. «Право України», 2011. — Дод. до журн. «Право України». Вип. 1, ч. 1–2 : Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань : у 3 ч. — 2011. — 936 с. - URL: https://cutt.ly/OtNCgQp

7. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. // ВВР України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 356 – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

Качур Д.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ПОРУШЕННЯ ПРИСЯГИ АДВОКАТОМ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Тема порушення присяги адвокатом як підстави для припинення права на заняття адвокатською діяльністю є актуальною з огляду на наступні фактори: зростання ролі адвокатури в суспільстві; збільшення кількості дисциплінарних проваджень щодо адвокатів; необхідність забезпечення високого рівня професійної етики та відповідальності адвокатів. Порушення присяги адвокатом є одним з найсерйозніших дисциплінарних проступків, це може призвести до припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Діяльність адвокатів в Україні регулюється Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року.

Адвокатська присяга – це урочиста обіцянка адвоката чесно, сумлінно, кваліфіковано, в інтересах клієнта, з додержанням законів України здійснювати адвокатську діяльність. Відповідно до статті 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: «Особа, стосовно якої радою адвокатів регіону прийнято рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не пізніше тридцяти днів з дня прийняття цього рішення складає перед радою адвокатів регіону присягу адвоката України…», також у цій статті: «Текст присяги адвоката України підписується адвокатом і зберігається радою адвокатів регіону, а її копія надається адвокату» [1]

Порушення присяги може виражатись в наступних діях: нечесність – адвокат вводить в оману суд, клієнта, інших учасників процесу, або використовує неправомірні методи захисту; несумлінність – адвокат недобросовісно ставиться до своїх обов'язків, не докладає всіх зусиль для захисту інтересів клієнта; не кваліфікованість – адвокат не володіє необхідними знаннями та навичками для здійснення адвокатської діяльності; діяльність не в інтересах клієнта – адвокат використовує своє становище для особистої вигоди, на шкоду інтересам клієнта; порушення законів України – адвокат вчиняє злочин або інші правопорушення, пов'язані з його професійною діяльністю.

Оскільки порушення присяги адвокатом є дисциплінарним проступком, процедура притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є такою: дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку. Не допускається зловживання правом на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, у тому числі ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката без достатніх підстав, і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності [3].

Також, наслідки порушення присяги адвокатом можуть бути серйозними і мають широкий спектр. Це може включати дисциплінарні санкції, які видає адвокатська палата або інші професійні організації, скасування ліцензії на адвокатську діяльність, цивільні позови від клієнтів, що постраждали, або навіть кримінальні переслідування у випадках важких порушень. Окрім того, втрата довіри суспільства до адвокатського корпусу може мати далекосяжні наслідки для професійної репутації та можливостей здійснення адвокатської діяльності.

Накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно у разі: порушення присяги адвоката України; розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб; заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена судовим рішенням,

що набрало законної сили; систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України [2].

Адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку і не може бути підданий дисциплінарному покаранню, доки його вину не буде доведено в законному порядку і встановлено рішенням дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Адвокат не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку. Обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює дисциплінарне провадження стосовно адвоката [3].

Порушення присяги адвокатом є серйозною проблемою, яка вимагає ретельного аналізу та прийняття відповідних заходів для забезпечення довіри до правової системи. Необхідно надавати велику увагу професійному етичному стандарту та ефективному механізму виявлення та покарання порушень присяги адвокатом.

Важливо зазначити, що питання про те, чи є порушення присяги достатньою підставою для припинення адвокатської діяльності, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин справи. При вирішенні цього питання дисциплінарні комісії адвокатури повинні брати до уваги тяжкість порушення, наміри адвоката, його попередню поведінку та інші релевантні фактори.

Звинувачення адвоката не може гуртуватися на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачиться на його користь.

Також важливо зазначити, що адвокат, який був позбавлений права на заняття адвокатською діяльністю за порушення присяги, має право на оскарження цього рішення у суді.

Право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки. Припинення права особи на заняття адвокатською діяльністю має наслідком припинення такої діяльності та права особи на участь у роботі органів

адвокатського самоврядування. Відомості про припинення права на заняття адвокатською діяльністю вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України.

1. *Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text.*
2. *Право на заняття адвокатською діяльністю. URL: https://www.advokatura.poltava.ua/blanks/prypynennya*
3. *Дисциплінарна відповідальність. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php*

Рубан В.В.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Курсант 1 курсу ННІППФПНП, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ОСНОВНИХ СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, який триває в Україні з 24 лютого 2022 року, питання забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини набуває особливої гостроти. З одного боку, воєнні дії зумовлюють необхідність введення певних обмежень прав і свобод, а з іншого – створюють нові ризики та загрози для їх порушення.

На рівні законодавства чітко визначено, що в Україні людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека вважаються найвищими соціальними цінностями (згідно зі ст. 3 Конституції України). Функції держави явно націлені на захист прав і свобод людини та встановлення системи гарантій для їх забезпечення. Однією з ключових обов'язків держави є визнання та захист прав і свобод громадян. У цьому контексті державні органи України мають вживати заходів для ефективного забезпечення прав і свобод громадян, запобігання порушенням цих прав та створення відповідних умов для відновлення порушених прав [1].

Важливим кроком у напрямку вдосконалення діяльності держави у сфері захисту прав людини, створення належних умов

для захисту прав і свобод громадян на території України, а також вирішення системних проблем у даній сфері є прийняття у 2015 році Національної стратегія з прав людини [3].

Ситуація, що виникла в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації, створює виклики, які вимагають від держави надання гарантій права на захист життя та здоров'я громадян, що можуть бути порушені при реалізації прав, закріплених у ст. 34 Конституції України. З одного боку, це передбачає забезпечення можливості вільного вираження поглядів і переконань, а з іншого - гарантує захист основних прав і свобод, зокрема життя та здоров'я особи. Отже, при визначенні нормативів і обмежень законодавець повинен зберігати баланс між можливістю реалізації вищезазначених прав та необхідністю захисту життя та здоров'я громадян, які можуть бути піддані ризику у зв'язку з виконанням цих прав.

Відсутність у чинному законодавстві України конкретних норм, що деталізують механізм обмеження певних конституційних прав людини, може становити загрозу порушення прав і свобод громадянина. У вирішенні питань щодо гарантій та обмежень права на свободу думки і слова, а також вільного вираження поглядів і переконань, слід звертатися до пункту 2 статті 10 Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод. Ця Конвенція є складовою частиною національного законодавства згідно зі статтею 9 Основного Закону [1].

Важливо активізувати зусилля уповноважених осіб для контролю за змістом інформації, яка поширюється через засоби масової інформації і мережу Інтернет, з метою уникнення розповсюдження недостовірної інформації. Це необхідно для запобігання можливим негативним наслідкам для життя та здоров'я особи, а також для убезпечення національної безпеки України. Важливим інструментом в цьому контексті є забезпечення доступу до достовірної публічної інформації, особливо в умовах воєнного стану.

Ми погоджуємося з Толкачовою І.А., яка зазначає, що до проблем реалізації та захисту прав людини і громадянина в Україні в контексті верховенства права можна віднести: низький рівень правової культури і правової свідомості переважної більшості

членів нашого суспільства; незадовільний рівень зовнішнього виховного впливу на кожну людину з боку суспільства та самовиховання за наявності в багатьох людей реального відчуття власної честі та гідності; низький рівень дотримання правопорядку (законності) у житті суспільства і держави та беззастережної відповідальності кожної без винятку особи перед собою і оточенням за процес і результати своєї діяльності; нерівноправність гілок та органів державної влади та недосконаліть функціонування місцевого самоврядування територіальних громад у реальному житті; низький рівень професіоналізму у сфері політичного та державного менеджменту і його виняткова залежність від особистих й групових (кланових) інтересів; відсутність чіткої структурованості громадянського суспільства і громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади; високий рівень корупції на всіх рівнях і щаблях державного і суспільного життя та відсутність політичної волі у його зменшенні; відсутність прямої обопільної залежності між людиною і громадянином та державою і суспільством [4, с. 79].

Аналіз зазначених проблем засвідчує, що кожна з них має свої суб'єктивні та об'єктивні причини походження та існування.

Для вирішення вищезазначених проблем необхідно вжити таких заходів, як вдосконалення законодавства, що регулює обмеження прав і свобод. Закони мають чітко визначати межі та обставини, за яких можуть бути обмежені ті чи інші права, а також передбачати ефективні механізми контролю за дотриманням цих обмежень [1, с. 79].

Важливо забезпечити правозахисні організації необхідними ресурсами та підтримкою для того, щоб вони могли ефективно виконувати свою роботу в умовах воєнного стану. Проведення інформаційних кампаній з метою підвищення обізнаності населення про свої права. Люди повинні знати, які права їм гарантовані законом, і як вони можуть їх захистити в умовах воєнного стану [2, с. 205-210].

Влада повинна вжити всіх необхідних заходів для того, щоб люди, які постраждали від воєнних дій, мали доступ до їжі, води, медикаментів та інших життєво важливих ресурсів. Боротьба з торгівлею людьми та іншими формами експлуатації. Влада по-

винна вжити заходів для запобігання торгівлі людьми, сексуального насильства та інших форм експлуатації, а також для захисту жертв цих злочинів.

Вивчивши проблеми забезпечення прав людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні, ми приходимо до висновку, що наявність конфлікту не повинна служити приводом для порушення прав громадян. Законодавчий орган держави виявляє швидку реакцію на потреби суспільства під час воєнного стану, приймаючи відповідні закони та вносячи зміни і доповнення з урахуванням європейських стандартів. Важливо, щоб при цьому прийняті закони враховували особливості українського суспільства та забезпечували якісне законодавство, що дозволить швидко та ефективно реалізовувати права, закріплені в Конституції України та міжнародних угодах, ратифікованих Верховною Радою України [2, с. 205-210].

Умови воєнного стану породжують численні виклики для забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини. Ефективне вирішення цих системних проблем вимагає поєднання правових, політичних та міжнародних заходів. Невідкладні кроки, спрямовані на створення стабільного правового та гуманітарного середовища, є важливими для відновлення нормального функціонування суспільства після завершення воєнного конфлікту.

Розв'язання системних проблем у сфері прав людини в умовах воєнного стану є складним завданням, яке потребує комплексних та скоординованих зусиль з боку влади, правозахисних організацій, міжнародних партнерів та громадянського суспільства.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (ред. від 30.09.2016). URL: http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96- %D0%B2%D1%80

2. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. Нове українське право. 2022. Вип. 6, т. 1. С. 205–210.

3. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015 (дата звернення 01.03.2024)

4. Толкачова, І. А. (2022). ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ. Часопис Київського університету права, (2-4), 78-81 с.

Савчин Л.В.

студент І курсу магістратури факультету суспільних і прикладних наук ЗВО «Університет Короля Данила»

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Адміністративно-територіальна реорганізація держави (реформа) за своєю суттю стосується питання зміни державного устрою або принаймні досить фундаментальних його аспектів. Тому не дивно, що після падіння комуністичної системи ця проблема, принаймні в деяких країнах цієї формації, стала предметом важливих дискусій і досліджень (наприклад, Польща) або реформи в цьому відношенні вже були здійснені (Словаччина).

Засади адміністративно-територіального поділу і його мета у державах вказаного типу кардинально відрізнялися від тих, що висуваються сучасною правовою та демократичною державою. Як наслідок, існуючий в Україні адміністративно-територіальний поділ не враховує принципів економічної доцільності та не забезпечує надання населенню максимально можливої кількості якісних послуг, що призводить до суттєвих соціально-економічних та територіальних диспропорцій.

Згідно Конституції України, «територіальний устрій України забезпечує децентралізацію публічної влади», а також те, що територіальний поділ держави повинен враховувати «соціальні та економічні зв'язки» та забезпечити, щоб територіальні одиниці були "здатними виконувати державні завдання» [1].

Аналіз ст. 140 Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування» вказує, що «місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому зако-

ном, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи» [1-2].

Сутність демократичних систем полягає в специфічній громадській участі у здійсненні влади, чому завжди сприяють процеси децентралізація. Вони передбачають передачу частини делегованих повноважень щодо прийняття рішень, а також відповідальність за них, від центру до нижчих рівнів управління. Зазвичай, як результат, відбуваються зміни щодо територіального поділу і це може призвести і як у бік розширення, так і оптимізації його структури.

Засади адміністративно-територіального устрою України зображено на рис. 1.

Рис. 1. Засади адміністративно-територіального устрою України

На думку В. С. Кравціва, «це поділ країни на адміністративно-територіальні одиниці певних рівнів, у яких формуються структура органів публічного управління, що забезпечують територіальне самоврядування й державне управління, та система адміністративно-управлінських, фінансово економічних та інших взаємозв'язків між адміністративно-територіальними одиницями й центральними органами державної влади» [3, с. 18].

Результати створення територіальної системи будуть відрізнятися залежно від прийнятих правил. Зазвичай поділ базується на певному головному принципі, до якого існують інші, часто похідні з різних приміщень; вони модифікують макет, отриманий в результаті застосування основного правила.

«Важливим твердженням є те, що результати, отримані з використанням різних основних принципів, можуть бути подібними або навіть ідентичними – залежно від відповідного використання допоміжних принципів. Представлені принципи були згруповані в декілька розділів – відповідно до особливостей структури територіального поділу, яку вони стосуються. Ці підрозділи мають впорядковуючий характер – вони не становлять класифікацію у строгому сенсі» [4, с. 138].

Принципи окремих підрозділів пов'язані між собою, вони доповнюють один одного різними способами, включаючи взаємну залежність. Кожен із принципів у даній концепції може виступати як необхідною умовою, так і рекомендованою умовою; як основне або допоміжне правило. Правила тут не оцінюються. Однак звертається увага на об'єктивні труднощі при їх застосуванні та взаємне протиріччя певних очікувань.

«Особливу увагу привертає засада випередження. Цей принцип зазвичай дотримується в основних підрозділах держав, хоча теоретично він не повинен виконуватися, особливо якщо між органами влади певних рівнів немає відносин підпорядкування. Цей принцип вимагатиме послідовної побудови територіальної системи з нижчих рівнів: одиниця даного рівня будується з одиниць нижчого рівня» [5, с. 140].

Альтернативним підходом було б спочатку створити підрозділи найвищого рівня, а потім розділити їх на підрозділи нижчого рівня. Застосування принципу випередження запобігає перери-

ванню територіальних зв'язків на нижчих рівнях, дозволяє враховувати субрегіональну структуру.

Таким чином, Забезпечення функціонування збалансованої системи адміністративно-територіальних одиниць в країні лише можливе за умови ефективного законодавства та сталого соціально-економічного розвитку економіки країни в цілому та її окремих територіальних одиниць. Адміністративно-територіальна одиниця, має ще одну сутнісну характерну ознаку – ресурсну, яка виражається через сукупність наявних і потенційних ресурсів усіх видів (природних, людських, фінансових), якими володіє ця територіальна одиниця.

1. Конституція України: закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text. (дата звернення: 30.04.2024). Назва з екрану.

2. Про місцеве самоврядування: закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text. (дата звернення: 30.04.2024). Назва з екрану.

3. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія. «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2016. 264 с.

4. Zawadzki S. M. Głos w dyskusji. Problematyka podziału terytorialnego kraju, Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 1974. 300 s.

5. Zawadzki S. M. Koncepcje planowania przestrzennego i polityki regionalnej w II Rzeczpospolitej. Polskie województwo. Doświadczenia i perspektywy. Instytut Gospodarki Przestrzennej UW. Warszawa, 1990. S. 115-145.

Селюк Д.Ю.

Державний податковий університет, студентка групи ПБ-21-7

ОСОБЛИВОСТІ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Митниця стала однією з найперших інституцій, робота якої зазнала відчутних змін у зв'язку із введенням воєнного стану. Парламент, Уряд України та профільні органи виконавчої влади ухвалили значну кількість нормативно-правових актів, що не лише спрощують порядок митного оформлення товарів, транспортних засобів, а й надають певні пільги для імпортерів. Ці

заходи спрямовані на оперативне, безперешкодне та повноцінне забезпечення населення України та Збройних Сил України всім необхідним у такий складний час. Новації митного оформлення товарів стосуються імпортних та експортних операцій, порядку роботи митних органів, правового регулювання ввезення деяких товарів тощо. Перше, що зробила держава з введенням воєнного стану, це врегулювала ввезення найбільш необхідних для життєзабезпечення та оборони країни товарів. Основні зміни стосуються таких напрямів:

1. Спрощений порядок ввезення гуманітарної допомоги від донорів (іноземних фізичних або юридичних осіб). Товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом, їх пропуск здійснюється за місцем перетину митного кордону України на підставі декларації, заповненої особою, що перевозить товар, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), зокрема, ліцензування та квотування [1].

2. Тимчасове звільнення від оподаткування товарів та транспортних засобів ввізним митом (всіх суб'єктів господарювання) та ПДВ (суб'єктів господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку I, II та III груп). Транспортні засоби, що ввозяться фізичними особами, також звільняються від сплати акцизного податку. Податкові та митні пільги застосовуються з дня, наступного за днем набрання чинності змін до Митного та Податкового кодексів (офіційного опублікування), тобто з 6 квітня 2022 року. Є винятки - зазначені пільги не застосовуватимуться до товарів, які походять або ввозяться з країни-окупанта, агресора та/або з окупованої території України, а спрощення мита - також і до алкогольних напоїв та тютюнових виробів [2].

3. Спрощена процедура звільнення від оподаткування ПДВ лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них. Наразі не потрібно отримувати довідку від МОЗ чи особи, уповноваженої на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я. Також розширено перелік лікарських засобів, що закуповують для виконання програм та здійснення централізованих заходів з охорони здоров'я [3].

4. Інші новації: припинено видачу на ввезення та анулювання вже раніше виданих дозволів на видавничу продукцію з росії, фактично повна заборона до ввезення; продовжено строк звільнення брухту чорних і кольорових металів від оподаткування ПДВ до 2027 року [4].

Основними змінами, що стосуються експортних операцій, є доповнення переліку товарів, експорт яких у будь-яких кількостях підлягає ліцензуванню - на м'ясо курей, яйця кур, а також такий стратегічний товар для України як пшениця і суміш пшениці та жита (меслин). Згідно перших змін також підлягали ліцензуванню при експорті кукурудза та олія соняшникова, однак в подальшому були виключені з переліку. Також відразу після запровадження воєнного стану Уряд тимчасово заборонив експорт препаратів крові - імуноглобуліну та альбуміну. У зв'язку з перерахованими факторами митні органи в умовах воєнного стану працюють в посиленому режимі, адже повинні забезпечити якомога швидший процес митного оформлення вантажів, значна частина яких завозиться в Україну у якості гуманітарної допомоги [5].

В результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що відбулися значні зміни в роботі органів Державної митної служби України, які необхідно врахувати при плануванні зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, з 28.02.2022 року тимчасово закрито пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю на ділянці кордону з росією та білорусією, на Придністровській ділянці українсько-молдовського кордону, а також деякі пункти пропуску повітряного виду сполучення. Також, на період воєнного стану НБУ змінив порядок роботи банківської системи. Змінами, що безпосередньо стосуються можливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності, заборонено здійснювати транскордонний переказ валютних цінностей з України/ переказ коштів на кореспондентські рахунки банків-нерезидентів за імпортні операції, окрім купівлі товарів критичного імпорту. Це означає, що на час дії воєнного стану імпортери фактично не можуть розраховуватися за товари, якщо вони не є товарами критичного імпорту. Однак, очікуємо, що в період перехідного післявоєнного часу державою будуть прийняті інші спеціальні

порядки митного оформлення щодо деяких товарів, які будуть необхідні для швидкої відбудови нашої країни.

1. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. N 174. ст 45.(дата звернення 15.04.2024)

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану: Закон України №2142-IX від 24 березня 2022 .(дата звернення 15.04.2024)

3. Про заборону застосування на території України окремих лікарських засобів: Наказ МОЗ України від 02.03.2022 № 394. ст 176 .(дата звернення 15.04.2024)

4. Про припинення видачі та зупинення дії дозволів на ввезення видавничої продукції з території держави-агресора: Наказ Держкомтелерадіо України, документ v0094603-22, поточна редакція — прийняття від 06.03.2022 (з сайту Держкомтелерадіо України http://comin.ktu.gov.ua) .(дата звернення 15.04.2024)

5. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: Розпорядження Кабнету Мністрв України, від 26 лютого 2022 р. № 188-р. ст 54 .(дата звернення 15.04.2024)

Сухарник А.І.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 1 курс

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

Нації вмирають не від інфаркту.Спочатку їм відбирає мову! (Ліна Костенко)

Українська мова – це ДНК нашої нації. Мовне питання завжди було одним із ключових у розвитку української державності. В умовах сьогодення воно набуває ще більшої актуальності, оскільки російська мова використовується як інструмент пропаганди та розколу суспільства.

З огляду на зазначене, є цікавим та таким, що потребує наукового аналізу питання щодо статусу російської мови в Україні.

Відповідно до статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується

вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом [1].

Аналізуючи дані положення Конституції України, ми можемо відмітити, що російська мова є однією із мов національних меншин. В Україні також поширені кримськотатарська, угорська, молдовська, румунська, болгарська та інші мови національних меншин. Зважаючи на це, виникає логічне запитання, чому в Конституції згадується тільки про російську мову як про мову національних меншин?

На нашу думку, таке формулювання ст. 10 навіть на момент прийняття Конституції України не було обґрунтованим та виправданим. Та обставина, що відповідно до статистичних даних російська мова є другою за вживаністю мовою в Україні після української, не мала б бути визначальною. Окрім того, ми вважаємо, що політична ситуація, яка існувала на той час сприяла тому, що нормативно-правове регулювання статусу російської мови знайшло саме таке відображення у Основному законі України.

На сьогодні наша країна живе в умовах дії правового режиму воєнного стану через агресію росії, і питання державної мови та статусу мов національних меншин є надзвичайно важливим.

23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Одночасно із затвердженням статусу кандидата Європейським Союзом було висунуто Україні вимоги щодо проведення реформ, надавши список із семи пунктів. В цьому списку була в тому числі умова про необхідність зміни законодавства про нацменшини [2].

8 грудня 2023 року Верховна Рада України прийняла в цілому закон про мови національних меншин. Зокрема, до ст. 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» від 13.12.2022 № 2827-IX були внесені суттєві зміни та фактично розширено коло прав на використання мови національної меншини (спільноти) [3]. Це стосується і російської мови як мови національної меншини.

Проте, чи завжди носії російської мови як мови національної меншини відносяться з повагою до державної мови і чи були обґрунтовані підстави для відображення у законодавстві саме такого підходу у цьому питанні? Нерідко можна почути нарікання, начебто російську мову утискають, хоча слід розуміти, що поширення інформації у такому вигляді є вигідним росії як агресору для обґрунтування її протиправних дій. Насправді, саме українська мова як державна потребує підтримки та захисту, зокрема і в умовах воєнного стану. Під час повномасштабного вторгнення дуже складно уявити, щоб в цей час у школах викладалася російська мова чи література. Якщо існуватиме такий підхід, то війна ніколи не завершиться. З огляду на це, таке правове становище російської мови як мови національної меншини викликає обурення та осуд у суспільстві.

На нашу думку, розширення прав на використання мов національних меншин, в тому числі і російської, було обумовлено необхідністю виконати відповідні вимоги, щоб в подальшому мати можливість набути повноправне членство у Європейському Союзі. Разом з тим, ми не виключаємо можливість перегляду відповідних положень щодо статусу російської мови як мови національної меншини після набуття нашою державою членства у Європейському Союзі. Адже процес викорінення усього російського в Україні має продовжуватися.

Народ – це рушійна сила, завдяки якій законодавство розвивається, змінюється. 20 травня 2022 року на офіційному інтернет-представництві Президента України з'явилася петиція, автором якої є Грибачов О.А., у якій вказується про необхідність негайного виключення з статті 10 Конституції України терміну про використання та захист російської мови [4]. На жаль, петиція не отримала необхідної кількості голосів для її розгляду Президентом України. На нашу думку, причинами цього є недостатній розголос у медійному просторі, також, в певній мірі і пасивна позиція людей щодо цього питання.

У рішенні Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 зазначено, що державна мова і мови національних меншин не тотожні ні за статусом, ні за функціями. Функціонування державної мови й використання мов національних

меншин як реалізацію їхніх прав не можна протиставляти одне одному та що реалізація прав національних меншин не має стояти на заваді дієвому, повноформатному й повноцінному функціонуванню державної мови [5].

В контексті розгляду даного питання варто згадати про діяльність Уповноваженого із захисту державної мови. У засобах масової інформації його позиція є зрозумілою та послідовною, але на нашу думку, вона має бути більш жорсткою, передбачати ініціювання питання стосовно перегляду обґрунтованості статусу російської мови як мови національної меншини, особливо коли країна перебуває в умовах воєнного стану з росією.

Підсумовуючи вищезазначене, ми вважаємо, що існують достатні підстави для перегляду законодавства, яке регулює питання щодо статусу мов національних меншин. Зокрема, йдеться про формулювання статті 10 Конституції України. Виокремлення російської мови і надання з огляду на це їй особливого правового значення у порівнянні з іншими мовами національних меншин, які поширені та використовуються в Україні, є необґрунтованим. Наша держава щоденно піддається нападам та атакам зі сторони росії. Тому, мовне питання як складова державної політики потребує вирішення. З огляду на це, ми пропонуємо виключити слово «російської» зі статті 10 Конституції України.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 26.04.2024)

2. Сергій Сидоренко Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. 2022, URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/ (дата звернення: 26.04.2024)

3. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022 № 2827-IX, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text (дата звернення: 26.04.2024)

4. Грибачов О.А. Викреслити з Конституції України (стаття 10.) термін про використання та захист російської мови - мови окупанта! Електронна петиція №22/141930-еп, URL: https://petition.president.gov.ua/petition/141930 (дата звернення: 26.04.2024)

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування

української мови як державної» від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі № 1-179/2019(4094/19), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text (дата звернення: 26.04.2024)

Тарас А.Р.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, студентка 1 курсу, спеціальності 081 «Право»

ДЕРЖАВНА ВЛАДА В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Принцип розподілу влади та система стримувань і противаг є основоположними для функціонування демократичної держави. Ці принципи покликані гарантувати, щоб жодна гілка влади не мала абсолютної влади, а також сприяти співпраці та збалансованості між ними. В Україні, як і в багатьох інших країнах, історія становлення та вдосконалення цих принципів має свої особливості, а сучасна політична система стикається з низкою викликів. З огляду на це, важливим є вивчення змісту та призначення діяльності державних органів.

Протягом всього періоду існування незалежної України були і залишаються актуальними для українського державотворення питання вдосконалення організації та розвитку державної влади. Його квінтесенцією є створення сучасної системи державного управління, здатної реагувати на виклики сьогодення.

Історичний контекст ідеї розподілу влади та стримувань і противаг сягають корінням античних часів. Значний вплив на їх розвиток мали праці давньогрецьких філософів, таких як Аристотель, який поділяв державну владу на законодавчу, виконавчу та судову. Ці ідеї знайшли своє практичне втілення в англійській системі парламентаризму, яка згодом стала зразком для багатьох демократій світу. В Україні становлення системи розподілу влади та стримувань і противаг відбувалося поступово, протягом століть. Важливими етапами у цьому контексті стали:

• Прийняття Конституції України 1996 року, яка закріпила принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову.

• Внесення змін до Конституції 2004 року, які розширили повноваження парламенту та посилили систему стримувань і противаг.

• Революція Гідності 2013-2014 років, яка стала рушійною силою для реформ, спрямованих на утвердження демократичних принципів і верховенства права.

В Україні конституційно закріпленою є змішана форма державного правління, що на нашу думку, є оптимальною в нинішніх умовах. Вона дозволяє поєднувати і зберігати переваги парламентської і президентської моделей, до певної міри нейтралізує недоліки кожної. Три гілки державної влади закріплені конституційно і їх повноваженням відведені окремі розділи Конституції. [1]. Попри те, на конституційному рівні залишилося не розв'язаним питання оптимального розмежування повноважень між парламентом, Президентом, урядом, органами державної влади і органами місцевого самоврядування в умовах парламентсько-президентської форми правління. За роки незалежності все ще не вибудована ефективна система стримувань і противаг у взаємодії між суб'єктами владних повноважень

Саме тому, зусилля вчених мають бути спрямовані на вирішення проблем ефективної організації і взаємодії державної влади, на зміцнення засад парламентаризму, вдосконалення конституційних повноважень Президента, більш чіткого визначення статусу Кабінету Міністрів України, усунення суперечливих конституційних положень щодо взаємодії органів державної влади, недопущення конфліктності між ними. У сучасних конституційно-правових реаліях інститут Президента України займає особливе місце в державному механізмі [2].

Однією з ключових проблем організації державної влади є недостатня самостійність Кабінету Міністрів України щодо здійснення політики в існуючій системі розподілу повноважень. Актуалізується проблема відповідальності уряду перед парламентом у зв'язку з практикою схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України як одного з основоположних елементів легітимізації уряду. В цьому контексті потребують перегляду процедури призначення та звільнення Прем'єр-міністра та членів уряду, керівників інших центральних органів виконавчої влади.

Потребують уточнення та закріплення повноваження Верховної Ради України в частині формування Кабінету Міністрів України і здійснення контролю за його діяльністю, заслуховування звітів окремих членів Кабінету Міністрів та можливості висловлення їм недовіри за результатами таких звітів, що матиме наслідком їх відставку. Додаткових тлумачень потребують питання реалізації права народного депутата України на депутатський запит і звернення. Як підтвердження вищенаведеного, аналізуючи Конституцію України на предмет кількісного відображення в тексті основного закону назв гілок влади, наводимо таку статистику: слово "Президент" згадується 111 разів, "Верховна Рада України" - 215 разів, "Кабінет Міністрів України" - всього 47 разів, "Суд" - понад 300. Така статистика говорить про диспопорційність і деяку незбалансованість гілок влади.

Закріплення на конституційному рівні зазначених положень щодо удосконалення статусу парламенту, Президента, уряду та їх реалізація сприяли б забезпеченню більшої ефективності діяльності центральних органів державної влади та посиленню їх взаємодії [3]. Незважаючи на значний прогрес, система розподілу влади та стримувань і противаг в Україні все ще стикається з низкою викликів:

•Однією із найважливіших проблем, на нашу думку, є вплив олігархії: Концентрація економічної та політичної влади в руках невеликої кількості олігархів призводить до порушення балансу сил і підриву демократичних інституцій.

• Наступним негативним фактором є корупція: корупція є серйозною проблемою, яка може призвести до неефективного управління, зловживання владою та недовіри до влади з боку громадян.

• Очевидним є той факт, що незавершена реформа не сприяє ефективній організації державної влади: Реформа судової системи та інших інституцій влади все ще триває, що може призвести до невизначеності та нестабільності.

• Одним з найбільш небезпечних факторів є ззовнішні загрози: війна з Росією та інші геополітичні виклики можуть призвести до посилення влади Президента та виконавчої гілки влади, що обмежить демократичні свободи громадян. Саме це ми зараз і спостерігаємо.

1. *Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 01.05.2024 року).*
2. *Скрипнюк О. В. Державна влада в Україні: питання вдосконалення її організації та розвитку на сучасному етапі.URL: https://ccu.gov.ua/library/derzhavna-vlada-v-ukrayini-pytannya-vdoskonalennya-yiyi-organizaciyi-ta-rozvytku-na (дата звернення: 01.05.2024 року).*
3. *Скрипнюк О.В. Державна влада в Україні: питання вдосконалення її організації та розвитку на сучасному етапі. Судова апеляція. 2019. №2. С.8-11.*

Федорчук Л.Ю.

студент І курсу магістратури факультету суспільних і прикладних наук ЗВО «Університет Короля Данила»

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Хоча суть і мета судового контролю за адміністрацією по суті однакові, очевидно є помітна різниця в інституційній формі судів, які контролюють адміністрацію, їх юрисдикції, провадженні, що ведеться перед ними, та судових повноваженнях. Припускаючи системну позицію суду як критерій, у правових системах європейських країн можна виділити три основні моделі.

По-перше, адміністративний контроль здійснюється спеціальними адміністративними судами, окремими від загальних судів, які виконують як юрисдикційні, так і позасудові функції, пов'язані з консультативними та адміністративними завданнями (Франція, Бельгія, Нідерланди).

По-друге, судовий контроль здійснюється загальними судами або адміністративними судами, інтегрованими із загальними судами (Англія, Данія, Норвегія, Іспанія, Чехія, Молдова).

У цій моделі адміністративні суди можуть функціонувати як суди нижчої інстанції, що підлягають судовому нагляду загальних судів, або як суди вищої інстанції, які розглядають апеляції на рішення загальних судів в адміністративних справах.

Тим не менше, «у Європі переважає третя модель, коли суперечки між особою та державою розглядаються спеціалізованими адміністративними судами, окремими від загальної судової влади

(Федеративна Республіка Німеччина, Польща, Австрія, Швеція, Португалія, Фінляндія)» [1].

Незалежність судової влади має істотне значення для забезпечення справедливості суду і довіри до нього в межах політичної системи. Ця незалежність позначається двома основними ознаками:

1) самостійністю рішень, що означає увагу, повагу до них і неухильне виконання;

2) забезпеченням структурної незалежності, що означає невтручання лідерів у разі призначення та просування по службі, оплати роботи судового персоналу і щоденне виконання ними своїх обов'язків.

«Одним із ключових елементів взаємовідносин судової влади та виконавчої влади, або, іншими словами, впливу судової влади на діяльність виконавчої влади, для демократичної правової держави стало створення адміністративних судів, які переглядають адміністративні акти з точки зору їх відповідності закону та результатів цього контролю (якщо суд виявить порушення закону інспектованим адміністративним органом) може полягати лише у скасуванні контрольованого акта, а не в заміні його новим» [2].

«Цей контроль полягає у дослідженні правильності діяльності контрольованого суб'єкта господарювання (завдяки прийнятим критеріям), але не полягає у заміні неповноцінної діяльності контрольованого суб'єкта господарювання на правильну діяльність контролюючого суб'єкта господарювання» [3].

Р. Хаузер вважає, що «здійснення контролю за діяльністю інших органів влади не може і не повинно приймати форму основних рішень, що замінюють рішення суб'єктів, які перевіряються. Це не те, що є функцією управління. Будь-який контроль, включаючи судовий контроль, не повинен замінювати діяльність суб'єкта, який контролюється» [4].

Врешті-решт, головним наміром створення органів судової влади, які контролювали б адміністрацію, було створення таких державних органів, які б в першу чергу захищали суб'єктивні права особи, а лише другорядна функція адміністративних судів ставала б забезпеченням об'єктивного правопорядку.

Завдання адміністративної судової влади полягає у захисті суб'єктивних прав особи, що адміністративні суди роблять при розгляді та врегулюванні суперечок щодо законності дій чи тривалих дій та бездіяльності державного управління, що перебувають на розгляді між суб'єктом та органами державного управління [5-6].

Як наслідок, якщо адміністративні органи не можуть надати переконливого обґрунтування своїх рішень, а суддя не впевнений, як правильно вирішити справу, він повинен виносити рішення на основі свободи громадянина, а не інтересів державного управління. Судді в XXI столітті повинні орієнтуватися на фундаментальну цінність свободи, а не на ієрархічну владу чи на такі невизначені цінності, як загальне благо. Турбота про загальне благо – це завдання уряду, його адміністрації та законодавця.

Таким чином, формування адміністративної судової влади стало останньою і важливішою гарантією системи верховенства права, правової держави. Адміністративне судочинство – поряд із конституційним судочинством та посадою омбудсмена – тому є основною опорою демократичної правової держави. Без адміністративного судочинства не існує верховенства закону, як і без армії немає визначеності кордонів і без поліції внутрішньої безпеки.

1. Шморгун О. Забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. О. Шморгун. Київ, 2010. 272 с.

2. Sarnecki P. Współczesne rozumienie podziału władzy, w: K. Janowski (red.), Nowa Konstytucja RP. Wartości, jednostka, instytucje. Toruń, 1991. 360 s.

3. Hitchens T. Paine Prawa człowieka. Biografia, Warszawa 2008. 300 s.

4. Taras W. Glosa do uchwały NSA (7) z 15.6.2011 r., I OPS 1/11, OSP 2011, Nr 12. poz. 123-130.

5. Buszyński M. O reformę sądownictwa administracyjnego w: Przedruki z «Gazety Administracji» z 1946 roku, ST 1999. Nr 5. S. 61-70.

6. Iserzon E. Starościak Prawo administracyjne w zarysie. Warszawa, 1959. 335 s.

Коц А.А.

здобувач вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ СУДІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ПОКРАЩЕННЯ

В умовах сьогодення Україна перебуває в процесі магістральних перетворень та трансформацій, завдання яких – створення усіх умов для побудови правової та демократичної держави, підвищення рівня життя, дотримання та захисту прав та свобод людини та громадянина. Такі зміни неможливо втілити в життя без ефективного відправлення судочинства.

Варто зауважити, що трансформація та модифікація торкаються не тільки правових норм, стандартів та механізмів, а й такої правової категорії як «суддя».

У процесі становлення України як демократичної, правової держави та її націленість на міжнародне співробітництво та інтеграцію питання переоцінки та перегляду поняття та ролі суддів в Україні набуло особливого практичного та теоретичного значення. Нові парадигми в науці та реалії сьогодення формують нові підходи до розуміння ролі судів в Україні.

Суди в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні правової державності та захисті прав і свобод громадян. Проте, сучасний стан судової системи стикається з численними викликами, такими як корупція, недостатня професійність суддів, перевантаженість судів тощо. Тому дослідження ролі судів в Україні та можливостей їх покращення має велике значення для побудови справедливого та ефективного судочинства.

Загальновідомо, що суд – це один з «наріжних каменів», на якому вибудовується будь-яке громадянське суспільство. Це обумовлено тим, що саме судова гілка влади належною мірою забезпечує особисту свободу людини та можливість реалізації права у контексті правосуддя. Саме тому цілком закономірно, що судовій владі впродовж усієї історії її існування відводилось важливе місце у системі державної влади [1, с. 9].

Водночас, на думку українського правника С.В. Прилуцького, головне, сутнісне призначення суду полягає насамперед у вирішенні конфліктів, спорів (тяжб). Ця соціальна функція існувала завжди, оскільки вона необхідна у будь-якому співтоваристві (колективі) людей як діяльність третьої сторони, що неупереджено і авторитетно вирішує спір. Суд своєю діяльністю покликаний вносити примирення, знімаючи напруженість і конфронтацію. У цьому сенсі суд, як зазначає вчений, є поза історичним явищем [2, с. 345].

Сучасний стан судів в Україні характеризується рядом проблем, які впливають на їхню ефективність, авторитет та довіру громадян до судової системи. Основні аспекти цього стану включають:

1. Однією з найбільших проблем судової системи України є корупція серед суддів та інших працівників судових органів. Це може призводити до прийняття несправедливих рішень, недотримання закону та порушення прав громадян. Багато судових справ можуть бути вирішені на основі впливу олігархів та владних структур, що підриває незалежність судової системи.

2. Більшість судів в Україні стикаються з великою кількістю судових справ та перевантаженістю. Це призводить до затягування термінів розгляду справ та невиконання судових рішень в строк. Перевантаженість судів також може впливати на якість їхньої роботи та здатність забезпечити справедливе судочинство.

3. Деякі судді можуть бути недостатньо кваліфікованими або професійно несумлінними, що призводить до прийняття неякісних судових рішень та порушення прав громадян. Недостатня професійність суддів також може впливати на авторитет судової системи та довіру громадян до неї.

4. Судова система може бути підвернута політичному впливу та втручанню, що може підірвати її незалежність та об'єктивність. Політизація судової системи може призводити до прийняття політично мотивованих рішень та порушення прав громадян.

Загальний сучасний стан судів в Україні вимагає серйозних реформ та заходів з боротьби з корупцією, підвищення професійної кваліфікації суддів, забезпечення незалежності та об'єктивності судової системи, а також зменшення перевантаженості

судів. Тільки шляхом вирішення цих проблем можна забезпечити ефективну та справедливу судову систему, яка буде відповідати вимогам правової державності.

Незважаючи на складнощі, існують можливості для покращення судової системи в Україні. По-перше, необхідно проводити системні реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією та забезпечення незалежності судів. Це може включати в себе створення ефективних механізмів контролю та нагляду за діяльністю суддів, а також підвищення відповідальності за корупційні дії.

Далі, важливо здійснювати інвестиції в розвиток судової інфраструктури та забезпечення доступу до справедливого судочинства для всіх громадян. Це може включати в себе будівництво нових судових будівель, впровадження сучасних технологій та автоматизацію судочинства.

Крім того, необхідно здійснювати реформи у сфері підготовки та підвищення кваліфікації суддів, зокрема, шляхом впровадження системи оцінки та атестації суддів, а також забезпечення надання їм необхідних навичок та знань для ефективного виконання своєї роботи.

Роль судів в Україні надзвичайно важлива для забезпечення правової державності та захисту прав громадян. Проте, сучасний стан судової системи стикається з численними проблемами, які потребують серйозних реформ. З метою покращення судової системи необхідно впроваджувати системні реформи, боротьбу з корупцією, інвестування у судову інфраструктуру та підвищення кваліфікації суддів. Тільки шляхом спільних зусиль можна забезпечити ефективне та справедливе судочинство в Україні.

1. Струс-Духнич Т.В. Судова влада в період розбудови громадянського суспільства: теоретико-правові аспекти: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2012. 18 с.

2. Прилуцький С.В. Судова влада і громадянське суспільство: взаємозв'язок, місце та роль у правовій державі. Правова держава. 2010. Вип. 21. С. 342-351.

Білецька Д.С., Василенко Д.О.

Державний податковий університет, здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, спеціальність «Право»

РИЗИКИ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Банківська система відіграє ключову роль в економіці будь-якої країни, забезпечуючи фінансове посередництво та підтримуючи стабільність фінансових ринків. Однак, банківська діяльність невід'ємно пов'язана з різноманітними ризиками, які можуть суттєво вплинути на фінансову стійкість та репутацію банків. Розуміння, оцінка та управління цими ризиками є критично важливими для успішного функціонування банківських установ [1, с. 45].

В умовах динамічного розвитку фінансових ринків, глобалізації та зростаючої конкуренції, банки стикаються з новими викликами та ризиками. Економічні кризи, зміни регуляторного середовища, технологічні інновації та кіберзагрози додають складності в управлінні банківськими ризиками. Тому дослідження та аналіз ризиків у банківській сфері є актуальними та необхідними для забезпечення стабільності та надійності банківської системи [2, с. 124].

Ризик є невід'ємною складовою діяльності будь-якої організації незалежно від форми власності та територіального розміщення. Найбільша частка ризиків припадає на банківський сектор, адже діяльність банківських установ безпосередньо залежить від економічної та політичної ситуації в країні. Важливе місце у процесі управління банківськими ризиками на етапі їх виявлення та прийняття, належить процедурі ідентифікації ризиків, яка полягає у визначенні виду ризику, на який наражається банк, здійснюючи свою діяльність. Це обумовлює потребу в комплексній класифікації ризиків банківської діяльності. Цінність якісної класифікації банківських ризиків полягає у доцільності її використання для пошуку внутрішніх резервів підвищення ефективності управління ризиками банківських операцій [3, с. 48].

Банківські ризики можна класифікувати за різними критеріями, але найбільш поширеними є:

1. Кредитний ризик - ризик невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком. Цей ризик є одним з найсуттєвіших, оскільки кредитування є основною діяльністю банків.

2. Ринковий ризик - ризик зміни вартості активів банку внаслідок коливань ринкових цін (процентних ставок, валютних курсів, цін на цінні папери тощо).

3. Операційний ризик - ризик втрат внаслідок недоліків або збоїв у внутрішніх процесах, діях персоналу, роботі систем або зовнішніх подій.

4. Ризик ліквідності - ризик неспроможності банку виконати свої зобов'язання через нестачу коштів або неможливість швидко конвертувати активи в готівку.

5. Репутаційний ризик - ризик втрати довіри до банку з боку клієнтів, контрагентів, інвесторів або регуляторів через негативні події або несприятливу інформацію.

Окрім цих основних ризиків, банки також стикаються з правовим, стратегічним та іншими видами ризиків [4, с. 1092].

Для ефективного управління банківськими ризиками необхідно:

1. Розробити та впровадити комплексну систему ризик-менеджменту, яка включає ідентифікацію, оцінку, моніторинг та контроль ризиків.

2. Встановити чіткі політики та процедури управління ризиками, які відповідають стратегії та ризик-апетиту банку.

3. Забезпечити наявність кваліфікованого персоналу та сучасних технологічних рішень для управління ризиками.

4. Регулярно проводити стрес-тестування та аналіз сценаріїв для оцінки стійкості банку до потенційних шоків.

5. Забезпечити прозорість та своєчасне розкриття інформації про ризики для всіх зацікавлених сторін (регуляторів, інвесторів, клієнтів).

6. Співпрацювати з регуляторними органами та дотримуватися вимог законодавства й міжнародних стандартів в сфері управління ризиками.

7. Постійно вдосконалювати систему ризик-менеджменту, враховуючи зміни в ринковому середовищі та появу нових ризиків.

Ризики є невід'ємною частиною банківської діяльності, і їх неможливо повністю уникнути. Однак, завдяки ефективному управлінню ризиками, банки можуть мінімізувати потенційні втрати, забезпечити фінансову стійкість та надійність, а також підтримувати довіру своїх клієнтів і партнерів. Розуміння природи банківських ризиків, їх своєчасна ідентифікація та оцінка, а також розробка і впровадження адекватних методів управління ризиками є запорукою успішного функціонування банківської системи та сталого розвитку економіки в цілому [5, с. 342].

Отже, банківська система відіграє ключову роль в економіці будь-якої країни, забезпечуючи фінансове посередництво та підтримуючи стабільність фінансових ринків. Однак, банківська діяльність пов'язана з різноманітними ризиками, які можуть суттєво вплинути на фінансову стійкість та репутацію банків. Ефективне управління банківськими ризиками є критично важливим для успішного функціонування банківських установ. Це можливо досягти шляхом розробки та впровадження комплексної системи ризик-менеджменту, ідентифікації, оцінки, моніторингу та контролю ризиків, а також шляхом співпраці з регуляторними органами та дотримуватися вимог законодавства й міжнародних стандартів в сфері управління ризиками. Розуміння природи банківських ризиків, їх своєчасна ідентифікація та оцінка, а також розробка і впровадження адекватних методів управління ризиками є запорукою успішного функціонування банківської системи та сталого розвитку економіки в цілому.

1. Вітлінський В., Пернарівський О., Великоіваненко Г., Наконечний Я. Поглиблений кількісний аналіз кредитоспроможності позичальника як засіб зниження кредитного ризику. Банківська справа. 2019. № 6. С. 45.

2. Кишакевич Б., Юзьв'як О. Моделювання економічного капіталу банку для кредитного та ринкового ризиків. Вісник Хмельницького національного університету. 2021. № 3. Т. 1. С. 124.

3. Коваленко В., Піддубна В. Науково-методичні підходи до оцінювання інноваційного ризику банків у світлі міжнародних стандартів Базельського комітету з питань банківського нагляду. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 18. С. 48.

4. Швець Н. як основний метод розрахунку величини інтегрального фінансового ризику банківських установ. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. С. 1092.

5. Яловий Г., Пернарівський О. Діагностика банкрутства підприємства. Економічний вісник Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут». 2016. № 3. С. 342

Бурдейна С.В.

курсант 2 курсу факультету №2 Донецького державного університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В умовах воєнного стану введення комендантської години стає вимушеним заходом, спрямованим на: забезпечення громадської безпеки та порядку, запобігання диверсійним та терористичним актам, охорони життя та здоров'я людей. Відповідно до п.п.5 п.1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» комендантська година - це заборона перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень [1].

За її порушення передбачена адміністративна відповідальність. Проте, існують певні проблеми правового регулювання цієї сфери.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» не визначено чітко, які саме органи уповноважені накладати адміністративні стягнення за порушення комендантської години. Це може призводити до плутанини та зловживань. Наприклад, не завжди зрозуміло, чи має право поліцейський накладати штраф за порушення комендантської години, або це може робити лише військовий комендант.

Кодексом України про адміністративні правопорушення не передбачено чіткої градації санкцій за порушення комендантської години. Це не дозволяє враховувати ступінь тяжкості правопорушення та індивідуалізувати покарання. Наприклад, штраф за порушення комендантської години може бути однаковим як для людини, яка випадково затрималась на вулиці після її початку, так і для людини, яка свідомо її порушила з метою скоєння злочину.

Наразі до порушників комендантської години застосовуються санкції статті 185 КУпАП Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця [2].

На теперішній час, у Верховній Раді України народними депутатами України розглядається законопроект про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану (№10195), який напрацьовано спільно з Міністерством внутрішніх справ та Національною поліцією України [3].

Мета законопроекту - встановити адміністративну відповідальність за порушення громадянами комендантської години, та порушення суб'єктом господарювання встановлених на відповідній території спеціального режиму світломаскування або режиму роботи під час дії воєнного стану.

Суть - адміністративна відповідальність за:

- порушення комендантської години тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

- порушення суб'єктом господарювання встановлених на відповідній території спеціального режиму світломаскування або режиму роботи під час дії воєнного стану тягне за собою накладення штрафу на керівника суб'єкта господарювання, фізичну особу-підприємця від трьох тисяч до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Верховна рада підтримала в першому читанні законопроєкт про штрафи для порушників комендантської години. Йдеться про адміністративну відповідальність за порушення комендантської години під час дії воєнного стану. Документ передбачає штрафи для громадян - від 8 500 до 17 000 гривень. У разі повторного порушення - сума подвоюється.

Для бізнесу штрафи передбачені в розмірі від 51 до 102 тисяч гривень. Якщо порушення зафіксують повторно протягом року, штраф становитиме від 170 до 340 тисяч гривень.

Раніше Міністр внутрішніх справ Ігор Клименко повідомляв, що в уряді хочуть ввести штрафи для порушників комендантської години. Після того як стало відомо про низку ресторанів і клубів у Києві та регіонах, які працюють після дозволеного під час дії воєнного стану часу.

Зокрема, якщо поліцейські зупиняють людину під час дії комендантської години і вона виявляється військово зобов'язаною, її можуть скерувати до військкомату.

Отже, при притягненні до адміністративної відповідальності за порушення комендантської години необхідно враховувати обставини вчинення правопорушення, такі як вік порушника, його соціальний стан, наявність у нього малолітніх дітей, мотиви порушення тощо. Це допоможе забезпечити справедливість та індивідуальний підхід до кожного випадку. Важливо, щоб притягнення до відповідальності за порушення комендантської години здійснювалося виключно на законних підставах та з дотриманням принципів верховенства права. Необхідно уникати свавілля та зловживання владою з боку органів влади.

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10.

3. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану: Проєкт Закону від 27.10.2023 №10195//База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43069.

Жила Д.М.

Львівський національний університет ім. Івана Франка, студент 2 курсу юридичного факультету

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОСКАРЖЕННЯ ТА ЙОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Саме у відносинах із публічною адміністрацією реалізуються більшість прав приватних осіб та виконуються їхні обов'язки [4].

У зверненнях до органів публічної адміністрації громадяни порушують питання переважно такого змісту: соціального захисту; забезпечення дотримання законності й охорони правопорядку, реалізації прав і свобод громадян; діяльності центральних органів виконавчої влади, комунального господарства; фінансової, податкової, митної політики [5].

Тісні зв'язки особи з публічною адміністрацією також породжують і чисельні конфлікти, що виникають, коли у сторін правових відносин існують різні уявлення про те, як слід вчинити у певній ситуації та вирішити справу.

Одним із ефективних способів розв'язання таких суперечок є адміністративне оскарження, призначення якого полягає в повному і своєчасному запобіганні та усуненні будь – яких порушень законності й дисципліни в діяльності суб'єктів публічної влади [5].

Протягом останніх 30 років інститут адміністративного оскарження зазнав суттєвих змін. З часу ухвалення Конституції України в 1996 році відбувалося становлення права на судовий захист від рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55 Конституції) [2].

Адміністративне оскарження – основний позасудовий спосіб захисту публічних прав, свобод та законних інтересів приватних осіб [3]. До основних переваг адміністративного оскарження можна віднести:

1) економічність (не є затратним і для приватної особи, і держави; законодавством не передбачається оплата адміністративного збору чи державного мита за подання скарги);

2) оперативність (здійснюється в найкоротші строки);

3) менша формалізованість (хоча і здійснюється за певною процедурою, але окремі кроки не потребують обов'язкової фіксації);

4) розглядаючи скаргу, адміністративний орган може одразу прийняти рішення по – суті питання у вигляді відповідного адміністративного акта;

5) зменшує навантаження на суди [4].

Адміністративне оскарження забезпечує активну та ініціативну участь громадян у захисті належних їм прав у адміністративному порядку [5].

Практична реалізація наведених переваг та загальна ефективність адміністративного оскарження вимагає належної нормативної регламентації [3].

В основу адміністративного оскарження покладена скарга на рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень. Одна з основних функцій конституційного права на оскарження – бути засобом охорони прав і законних інтересів громадян [5].

Правове регулювання адміністративного оскарження рішень, дій чи бездіяльності в окремих сферах публічного адміністрування або окремих суб'єктів публічної адміністрації здійснюється великою кількістю нормативних актів, до яких належать закони України та підзаконні нормативно – правові акти [3].

Перш за все, значимість адміністративного оскарження підкреслено в Основному Законі України. У ст. 124 допущено обов'язковість досудового порядку урегулювання спору, якщо це буде передбачено законом [1]. Правовою основою для регулювання інституту адміністративного оскарження є також положення ст. 40 Конституції України, відповідно до якої усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Хоча ця стаття Конституції України

більшою мірою стосується інституту так званих «петицій» (тобто звернень з пропозиціями, рекомендаціями), вона може вважатися основою і для відносин щодо подання заяв та скарг до адміністративних органів. Згідно з досі чинним Законом України «Про звернення громадян» категорія «звернення» включає як пропозиції, рекомендації, так і заяви та «скарги» [2]. Цей Закон деталізує положення Конституції України щодо практичної реалізації громадянами України права вносити в органи публічного управління, об'єднання громадян пропозиції щодо поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на покращення роботи органів державної влади й місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення [5]. Прийнятий у 1996 Закон України «Про звернення громадян» був вельми прогресивним, натомість із часом його змісту стало бракувати сучасних стандартів та європейських підходів до розв'язання спорів в адміністративному порядку [4].

Прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р., зумовлено в тому числі необхідністю упорядкування відносин адміністративного оскарження, встановленні загальних норм щодо права на адміністративне оскарження, порядку та строків подання скарги, суб'єктів розгляду скарг та їх повноважень, а також процедури адміністративного оскарження як такої. Положення цього Закону спрямовані на врегулювання відносин, що виникають між суб'єктами, уповноваженими здійснювати функції публічної адміністрації, та з фізичними та юридичними особами. Закон України «Про адміністративну процедуру» є загальним нормативним актом стосовно адміністративного оскарження. При цьому, вважаю, що на теперішній час сфери дії згаданих вище законів в частині розгляду скарг не розмежовано [3]. Так, в п. 1 ч. 2 ст. 1 Закону України «Про адміністративну процедуру» встановлено, що дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час розгляду звернень осіб, що містять пропозиції, рекомендації щодо формування державної

політики, вирішення питань місцевого значення, а також щодо врегулювання суспільних відносин [3]. З цього випливає, що на відносини, які виникають під час розгляду інших видів звернень, зокрема заяв, клопотань, скарг, дія Закону України «Про адміністративну процедуру» поширюється. Враховуючи відмінність предметів правового регулювання зазначених нормативних актів, різні часи їх прийняття, вважаю доцільним зіставити їх положення, що стосуються права на адміністративне оскарження, предмет оскарження, суб'єктів розгляду скарг, строк подання та процедуру розгляду скарг, оскільки ймовірна колізійність їх норм може призвести до зловживань з боку суб'єктів публічної адміністрації та зрештою до неефективності адміністративного оскарження [3].

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] : офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В. П. – Київ, 2023 – С. 426 – 449

https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/lap_commentary_web.pdf

3. Негара Родіон Віталійович, Даниленко-Негара Юлія Сергіївна. Проблеми правового регулювання адміністративного оскарження. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 трав.2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – Т. 2. – С.54 - 57. Режим доступу:

https://doi.org/10.32837/11300.25892

4. Бойко І. В. Адміністративне оскарження як спосіб захисту суб'єктивних публічних прав. 2021. – С.184 – 185. Режим доступу:

https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211210/article/view/boiko/pdf

5. Лошицький М. В. Адміністративне оскарження як спосіб захисту прав громадян у діяльності органів публічної адміністрації // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2015. – Вип. 31(2). – С. 146-150. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29__35

Казанкова А.В.

Маріупольський державний університет
здобувачка 4 курсу, першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, освітньої програми «Право»,
денної форми навчання

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

В умовах сучасного світу, де швидкість, ефективність та доступність є ключовими аспектами, роль адміністративних послуг та їх якість набувають особливого значення. Актуальність даної теми полягає у необхідності вдосконалення механізмів надання адміністративних послуг для забезпечення громадянам доступу до якісних, ефективних та прозорих послуг з боку органів влади. Зростаючі вимоги громадян до державного управління, розширення можливостей цифровізації та використання сучасних технологій створюють нові можливості та виклики у забезпеченні адміністративних послуг на високому рівні.

За останні роки проведено багато наукових досліджень, присвячених висвітленню даної теми. Зокрема, значний внесок у розробку питань, пов'язаних із аналізом механізму надання адміністративних послуг зробили такі науковці, як В.Волік, В.Авер'янов, К.Афанасьєв, В.Бакуменко, Н.Гончарук, Ю.Кальниш, Р.Калюжний, В.Кудря, І.Коліушко, І.Лопушинський та багато інших. Однак деякі аспекти надання таких послуг досі або не розглянуто або вони мають дискусійний характер.

Метою даної праці є дослідження сучасного механізму надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування в Україні та запропонування можливих шляхів його вдосконалення.

З моменту здобуття незалежності, реформування системи надання адміністративних послуг стало одним із пріоритетних завдань держави. Це зумовлено необхідністю створення прозорого, зручного та ефективного механізму взаємодії влади та громадян, який би сприяв розвитку демократичних інституцій та верховенству права.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює надання адміністративних послуг в Україні є Закон України «Про адміністративні послуги». Він окреслює правові засади реалізації законних інтересів, свобод та прав юридичних і фізичних осіб у цій сфері, а також створює підґрунтя для функціонування Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) [1].

Окрім вищезгаданого закону, існують й інші нормативно-правові акти, що регулюють цю сферу. Наприклад, Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг в Україні, План заходів з реалізації Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг в Україні, Стратегія розвитку та реформування системи надання адміністративних послуг в Україні та ін.

Сучасний стан розвитку системи надання адміністративних послуг в Україні характеризується низкою суттєвих здобутків:

• Децентралізація повноважень: Розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері надання адміністративних послуг, що сприяє наближенню послуг до людей та покращенню їх якості.

• Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП): Переведення ЦНАП з підпорядкування державним адміністраціям до органів місцевого самоврядування. Це робить їх більш доступними та зручними для громадян.

• Принцип «Єдиного вікна» для ветеранів: Впровадження в ЦНАП даного принципу передбачає надання комплексного обслуговування ветеранів та членів їх сімей в одному місці за мінімальної кількості звернень. Цей принцип сприяє спрощенню доступу до необхідних послуг, економії часу та сил, а також підвищенню якості обслуговування.

• Електронні послуги: Розширення переліку послуг, доступних в електронній формі, що спрощує та прискорює процес їх отримання.

• Єдиний державний веб-портал електронних послуг: Удосконалення веб-порталу та розвиток порталу і додатку «Дія». Дані зміни роблять електронні послуги більш зручними та доступними для користувачів.

• Інтеграція інформаційних систем: Підключення реєстрів та інформаційних систем органів виконавчої влади та місцевого са-

моврядування до системи електронної взаємодії між державними реєстрами «Трембіта», що сприяє автоматизації процесів та економить час громадян [2].

Водночас український механізм надання адміністративних послуг потребує вдосконалення, оскільки він є непрозорим, нераціональним та часто не враховує інтереси громадян та влади. Так, досі невирішеними залишаються наступні проблеми: поділ однієї адміністративної послуги на кілька дрібних платних, а також непрозорість системи оплати таких послуг; відсутність стандартів надання послуг; наявність не передбачених законодавством видів адміністративних послуг; обмежена доступність інформації; «кусаючі» ціни; поширена корупція; дублювання процедур між різними органами та заплутаність вимог щодо отримання послуг [3, с.165]. Також якість обслуговування та час, необхідний для надання послуг, залишаються незадовільними.

Для подолання цих проблем на державному рівні в Україні необхідно вжити ряд дієвих заходів. Пріоритетом є прискорення розгляду Верховною Радою України законопроекту про адміністративну процедуру, що визначить єдині адміністративні принципи та утворить загальну систему захисту прав громадян в адміністративних провадженнях [4, с.153]. Також важливо поліпшити доступ до адміністративних послуг, особливо враховуючи, що деякі з них надаються обласними центральними органами виконавчої влади [3, с.170]. Додатково доцільно підвищити ефективність системи збору, зберігання та обміну даними в режимі реального часу, активно розвиваючи мережу ЦНАП. Не менш важливим є вдосконалення механізмів надання адміністративних послуг через впровадження стандартів ISO 9001 та використання передових технологій, таких як Інтернет та мобільні додатки [5, с.836]. Це спрямовано на забезпечення ефективності та відповідності потребам сучасного суспільства в умовах постійних змін.

Активний пошук ефективних механізмів надання адміністративних послуг у нашій державі обумовлений рядом причин, серед яких - дисбаланс у поетапному впровадженні реформ, втрата довіри громадян до владних структур на всіх рівнях, а також проблема корупції в державному управлінніНачало формы. Ці фактори створюють серйозні перешкоди на шляху до покращення

якості адміністративних послуг. Трансформація системи надання таких послуг вимагає комплексного підходу та впровадження нових стратегій управління. Один із можливих шляхів у цьому напрямку - використання ERP систем, інструментів електронної взаємодії та CRM-систем. Вони спрямовані на автоматизацію процесів та покращення взаємодії між громадськістю та владою, що може відобразитися на підвищенні якості обслуговування та зменшенні адміністративного тиску на громадян [2].

Насамкінець варто підкреслити величезне значення зворотного зв'язку та активного включення громадян-споживачів послуг у контроль та внесення пропозицій щодо якості надання адміністративних послуг. Також невід'ємною складовою даного процесу є постійне вдосконалення методів моніторингу та оцінювання їх якості [2].

Реалізація цих заходів сприятиме узгодженню та удосконаленню нормативно-правових актів, які регулюють механізм надання адміністративних послуг, спростить їх процедури та підвищить довіру громадян до владних структур.

Отже, сучасний механізм надання адміністративних послуг в Україні виявляє значні переваги порівняно з попередніми системами. Проте, існують певні виклики, які потрібно вирішувати, щоб забезпечити максимальну ефективність цього механізму. Пріоритетними напрямами такого механізму мають стати: децентралізація, спрощення, дерегуляція, розвиток інституційної спроможності та комунікаційна підтримка.

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text (Дата звернення: 20.04.2024 р.)

2. Лілікович П. В. Актуальні механізми у сферінадання адміністративних послуг в Україні. Державне управлвння: удосконалення та розвиток. 2020. №2.

3. Опанасюк Ю. А., Романченко Я. О. Державне управління у сфері надання адміністративних послуг. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2020. № 2. С. 163−173.

4. Мохова Ю. Л. Державний механізм надання адміністративних послуг в Україні. Право та державне управління. 2021. №. 2. С. 151-157.

5. Черепанов М. М., Наливайко О. І. Аналіз механізму надання адміністративних послуг в Україні. Science and technology: problems, prospects and innovations : The 2 nd International scientific and practical conference, 17-19 november. 2022. CPN Publishing Group, Osaka, Japan, 2022. С. 834 - 837.

Козорог В.О.

здобувач вищої освіти 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ ПОЛІЦІЄЮ

Адміністративний примус в сфері правопорядку є необхідним інструментом для забезпечення громадського порядку та безпеки в суспільстві. Поліція використовує цей інструмент для реагування на порушення адміністративного законодавства та забезпечення виконання вимог закону. Однак, застосування заходів адміністративного примусу може викликати певні проблеми, які потребують уваги та вирішення з боку правоохоронних органів.

Однією з головних проблем застосування адміністративного примусу поліцією є можливість зловживання цими повноваженнями. Частіше за все, це стосується випадків недостатньої професійності або навіть корупції серед правоохоронців. Зловживання адміністративним примусом може призвести до порушення прав громадян та підірвати довіру суспільства поліції [1, с. 143].

Ще однією проблемою є неоднаковість застосування заходів адміністративного примусу. Часто можна спостерігати ситуації, коли одні групи громадян піддаються більш суворим заходам, ніж інші, що призводить до відчуття несправедливості та дискримінації. Це може порушувати засади рівності перед законом та прав людини.

Крім того, існує проблема недостатньої ефективності заходів адміністративного примусу. У деяких випадках, застосування адміністративних заходів може бути неефективним у досягненні свого основного цілі - відновлення громадського порядку та запобігання подібним порушенням у майбутньому. Це може бути пов’язано з недостатньою підготовкою поліцейських, відсутністю необхідних ресурсів чи недосконалістю законодавства [2, с. 67].

Для вирішення цих проблем необхідно прийняти комплексний підхід, що включатиме в себе ряд заходів. По-перше, необхідно посилити контроль за діяльністю правоохоронних органів, зокрема, шляхом збільшення прозорості їхньої роботи та впровадження механізмів внутрішнього контролю. Також важливо забезпечити високий рівень професійної підготовки поліцейських та забезпечити їх необхідними ресурсами для ефективного виконання своїх обов'язків.

Крім того, необхідно удосконалити законодавство щодо застосування заходів адміністративного примусу, зокрема, уточнити критерії його застосування та встановити чіткі межі повноважень поліції. Важливо також забезпечити механізми контролю за додержанням прав громадян під час застосування адміністративного примусу [3, с. 153].

Додатково, однією з ключових складових успішного застосування заходів адміністративного примусу є співпраця з іншими галузями влади та громадськими організаціями. Підтримка спільного підходу до проблеми з боку всіх зацікавлених сторін допоможе забезпечити більш ефективну роботу поліції в цій сфері. Також важливо враховувати особливості конкретної ситуації при прийнятті рішень щодо застосування адміністративного примусу, оскільки що може бути ефективним у одному випадку, може бути неефективним у іншому.

Крім того, важливо підкреслити необхідність постійного моніторингу та оцінки ефективності застосування заходів адміністративного примусу. Це допоможе вчасно виявляти проблеми та недоліки в роботі поліції, а також вдосконалювати стратегії і тактики для досягнення більш якісних результатів. Такий підхід також сприятиме підвищенню довіри суспільства до правоохоронних органів. " Події останнього року гостро вказують на неоднорідність українського суспільства та повинні стимулювати впровадження інструментів примирення, лояльності, толерантності, інтеграції в усіх сферах суспільного життя, й поліція не може залишатись осторонь цих процесів " [4, с. 66].

У кінцевому підсумку, успішне застосування заходів адміністративного примусу поліцією потребує поєднання кількох факторів, таких як професіоналізм правоохоронців, ефективне

законодавство, співпраця з іншими владними органами та громадськими організаціями, а також постійний моніторинг та оцінка результатів. Тільки таким чином можна забезпечити ефективну роботу поліції в галузі забезпечення громадського порядку та безпеки, зберігаючи при цьому повагу до прав та свобод громадян.

1. О.В. Гунько, Н.В. Пилипенко. Проблеми застосування поліцією заходів адміністративного примусу. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. 2021. № 65. С. 142-146.

2. О.В. Сліпченко. Незаконне застосування поліцією заходів адміністративного примусу: проблеми теорії та практики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 1. С. 66-71.

3. О.М. Гвоздик. Шляхи удосконалення застосування заходів адміністративного примусу поліцією. Наукові записки Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2022. № 8. С. 152-157.

4. Валєєв Р.Г. Інструменти вдосконалення стану забезпечення поліцією прав людини. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка. 2015. С. 63-67.

Литвиненко Є.В.

курсант 2 курсу факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТАТТЕЮ 173-2 КУПАП УКРАЇНИ

Питання домашнього насильства напевно є однією із поширених проблем в сім'ї. Саме під час побутових сварок в родині відбувається критика, приниження, обмеження в висловленні власної думки є що не інше як домашнє насильство, однак досить часто прийнято, що жертва оцінює такі дії кривдника як певний спосіб виховання. Зауважу, що це стосується як дітей, так і дорослих.

Одночасно, державні інституції враховуючи всі належні ризики у 2018 році прийняли ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Відповідно, прийнятий закон конкретизував поняття домашнє насильство, визначавши його як «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного на-

сильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь»[1]. Тож, переважна більшість зареєстрованих адміністративних правопорушень працівниками поліції відбувається за статтею 173-2 КУпАП України.

Розглядаючи дану статтю перш за все варто наголосити, що це спеціальна норма яка передбачає відповідальність за вчинення домашнього насильства в родині. Також це єдина норма КУпАП України яка гарантує притягнення винної особи до адміністративної відповідальності. Основними видами покарання за вказане правопорушення є штраф, громадські роботи та адміністративний арешт.

Особливістю розгляду даної категорії правопорушень є порушення працівниками поліції адміністративного провадження й адміністративного розслідування за умови виклику наряду поліції особою до якої було застосоване насилля. Але є деякі недоліки в цих діях оскільки законодавчо не передбачено часу та умов вчинення адміністративного правопорушення, адже виявити домашнє насильство досить складно через те, що члени родини приховують це. А в випадках, коли до дитини застосовується знущання в вигляді насильства в навчальному закладі вихователі/вчителі намагаються це приховати мотивуючи це тим що розголошуючи факт знущання, спричинить психологічно некомфортне навчання жертви з однолітками.

Також варто зауважити, що згідно з ч. 2 ст. 268 КУпАП, при розгляді справ про адміністративне правопорушення, передбачене ст.173-2 КУпАП присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, є обов`язковою. Також, варто пам'ятати, що поліцейські повинні добре розмежовувати, коли настає відповідальність за умисно систематичне вчинення домашнього насильства, за яке вже передбачено кримінальну відповідальність за ст.126-1 ККУ.

Дослідивши всі наявні обставини справи поліція здійснює процесуальне оформлення отриманих матеріалів справи й подальше складання відповідного адміністративного протоколу на підставі статті 255 КУпАП.

Як зауважує Лошицький М.В., Мінка Т.П., «протокол про адміністративне правопорушення є основним процесуальним документом у справах про адміністративні правопорушення і головним джерелом доказу вчиненого адміністративного проступку, його правильне оформлення має велике значення для повного й об'єктивного розгляду адміністративної справи й винесення законного рішення, обґрунтованості притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності» [2. с. 19-20]. Сам зміст протоколу передбачається статтею 256 КУпАП [КУпАП] України, а конкретизує порядок його заповнення Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції № 1376 [3].

Завершальним етапом є направлення матеріалів справи про адміністративне правопорушення за підвідомчістю. Ті протоколи які були складені працівником поліції на місці події надсилаються до суду (районний, районний у місті чи міськрайонний суд), адже стаття 221 КУпАП України визначає, що всі адміністративні проступки, пов'язані зі вчиненням домашнього насильства, розглядаються суддями районних, районних у містах чи міськрайонних судах.

На думку М.А. Самбора «у КУпАП не передбачено конкретних термінів, впродовж яких складені протоколи повинні бути передані органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справи про названі адміністративні правопорушення, тільки зазначено термін передачі протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного із корупцією – триденний строк»[5].

Варто підтримати зазначену позицію, оскільки така невизначеність може призводити до істотних умов порушень прав та свобод осіб, які безпосередньо притягуються до адміністративної відповідальності.

Висновок: Провівши аналіз даного дослідження хочу зазначити що питання регулювання притягнення осіб які вчинили до-

машнє насильство покроково вдосконалюється, але як свідчить дослідження, процедура доказування та документування зазначених правопорушень є недосконалою. Тому, вважаю за необхідне внести зміни до іструкції №1376 в частину встановлення термінів передачі адміністративних матеріалів до органів,що уповноваженні розглядати справи про адміністративні правопорушення.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.35 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text (дата звернення: 02.04.2024).

2. Лошицький М.В., Мінка Т.П. Актуальні питання вдосконалення законодавства з оформлення органами внутрішніх справ матеріалів про адміністративне правопорушення. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 19–29.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

4.Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 р. № 1376 Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ z1496-15#Text (дата звернення: 01.04.2024).

5. Самбор М.А. Зміни до загальних положень про провадження у справі про адміністративне правопорушення та протоколу про адміністративне правопорушення за часів незалежності України: адекватність потребам. Юридична наука. 2014. № 5. С. 36–48.

Нечитайло А.О.

курсант 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОФІЛАКТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК І ГРОМАДСЬКУ БЕЗПЕКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Якість та безпека життя - це одна з багатьох цілей людства всієї течії. З часом, значення безпеки, її місце в суспільстві невпинно зростає. Гарантована безпека – пріоритет сучасності. Досягнення стану громадської безпеки можливе за умов проведення єдиної державної політики, спрямованої на протидію та профілактику деліктів [1, с. 231].

24-го лютого 2022 року , відповідно до Указу Президента України №64/2022 на території нашої держави ввели воєнний стан [2] . З того дня забезпечувати безпеку громадян стало набагато складніше і тому державі довелося пристосовуватися до нелегких змін.

Людина у будь-який час хотіла почувати себе безпечно, бути захищеною від посягань на свої права, а також мати їх певні гарантії. У Конституції України чітко зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3].

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, тому у загальнодержавному механізмі протидії правопорушенням існує адміністративно-правова профілактика. Остання, як захід насамперед адміністративно-правового характеру, є соціально спрямованою діяльністю держави, її органів та посадових осіб, громадських об'єднань та окремих громадян, що полягає у здійсненні заходів, спрямованих на виявлення причин та умов скоєння адміністративних правопорушень, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антигромадської

поведінки у різних сферах суспільного життя. Спрямованість виражається у спробі ліквідувати адміністративну деліктність як соціальне явище, адже щороку маємо тенденцію до збільшення кількості адміністративних деліктів. Останнім часом спостерігається навіть своєрідне звикання населення до антигромадських проявів, роблячи їх, ніби «звичними», «соціальносхвалюваними» або, принаймні, «не засуджуваними» у суспільстві» [4].

Громадська безпека і порядок – це захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз.

Головними об'єктами громадської безпеки є: громадянин (особа), його права і свободи; суспільство, його духовні і матеріальні цінності; держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість кордонів. Основними принципами громадської безпеки є: пріоритет прав людини; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів вирішення конфліктів; адекватність заходів захисту інтересів реальним та потенціальним загрозам; демократичний, громадський контроль за структурами, що здійснюють забезпечення громадської безпеки; дотримання пріоритету інтересів особи, балансів інтересів суспільства та держави і їх взаємна відповідальність; чітке законодавче визначення і розмежування повноважень органів державної влади; законність [4].

Не допустити виникнення правопорушення можна шляхом профілактики. Профілактика правопорушень розуміється як попередні заходи, які здійснюються з метою недопущення правопорушень.

Профілактику можна розділити на індивідуальну та загальну. А також групову, особисту, безособову, профілактику за професійним спрямуванням. За формою здійснення профілактику можна поділити на безпосередню, тобто профілактичний вплив здійснюють особи, які повинні проводити профілактику безпосередньо на суб'єкт профілактики, та опосередковану, коли профілактичний вплив здійснюється на невизначене коло суб'єктів і

сам профілактичний вплив є непрямим. Виокремлюють ще профілактику зовнішнього впливу, тобто та, яка здійснюється за допомогою зовнішніх чинників, радіо, телебачення, зовнішніх плакатів та зовнішньої реклами [5].

Отже, на теперішній час профілактика показала себе як дієвий і невід'ємний спосіб боротьби з правопорушеннями, які посягають на громадську безпеку та громадський порядок. Звісно, через бойові дії на території нашої держави проводити профілактичні дії стало набагато складніше, але саме завдяки ним держава може ефективно боротися із правопорушеннями, через що буде підвищуватися рівень безпеки і порядку у суспільстві в цілому.

1. Шевяков М.О. Профілактика адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку, як спосіб захисту прав та основних свобод людини. Аналітично-порівняльне правознавство, 2022, 4: 231-236.

2. Указ президента України №64/2022 від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні» URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Шевяков М.О. Здійснення Національною поліцією адміністративно-правової профілактики правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку, та шляхи її вдосконалення. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий Електронний журнал» № 3, 2022. с. 187.

5. Дудник О. В. Спеціальні методи профілактики дитячого дорожньо-транспортного травматизму та їх використання на практиці / О. В. Дудник // Вісн. Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Вип. No 4 (61). Луганськ, 2012. С. 56–61

Резнік В.А.

Курсант 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

За останні десятиліття спостерігається значний приріст міжнародної міграції, що призвело до збільшення числа іноземців та осіб без громадянства в різних країнах світу. Цей процес став викликом для системи правосуддя, зокрема, у сфері адміністративного правопорядку. Проблеми, пов'язані з притягненням до відповідальності цієї категорії осіб, вимагають уваги та вирішення.

Нині багато країн мають власні законодавчі та адміністративні процедури притягнення до відповідальності іноземців та осіб без громадянства. Однак існуючі механізми часто неефективні або недостатньо прозорі. Порядок притягнення іноземців та осіб без громадянства до адміністративної відповідальності регулюється ст. 16, 24, 33-40 КУпАП, ст. 23, 24, 26, 30, 32 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». На підзаконному рівні реалізація ст. 26, 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [1, с. 63-64].

Враховуючи положення ст. 16 КУпАП жоден іноземець не може уникнути відповідальності у разі порушення норм адміністративного законодавства. ст. 24 КУпАП разом із переліком видів адміністративних покарань визначено особливий вид адміністративного покарання для іноземців та осіб без громадянства – видворення за межі України [2,с.7].

Порівняльний аналіз положень Кримінального кодексу України та Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає такі обов'язкові умови застосування видворення за межі України: необхідність спеціального регу-

лювання, яке передбачає адміністративне видворення; вчинення адміністративного правопорушення іноземцем або особою без громадянства, які грубо порушують порядок. ст. 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачено такий вид адміністративного примусу, як примусове повернення іноземців та осіб без громадянства [3,275–279].

Невирішені системні проблеми та лазівки мають механізм притягнення до адміністративної відповідальності у вигляді конфіскації майна (штрафів). Окрім Кримінального кодексу, адміністративні стягнення також регулюються Митним та Податковим кодексами України. Водночас відповідно до положень кодексів іноземці та особи без громадянства мають однакову правосуб'єктність з фізичними особами – громадянами України, а тому несуть відповідальність на загальних підставах. Проте виконання рішень про стягнення адміністративних штрафів з іноземців та осіб без громадянства має складну складову через тимчасове проживання цих осіб на території України.

Вітчизняні механізми притягнення іноземців до адміністративної відповідальності у вигляді штрафів є недосконалими та містять значні прогалини. Серед таких недоліків варто відзначити [4, с.206–217]:

- грошовий характер адміністративних стягнень, які накладаються за більшість правопорушень, вчинених іноземцями на території України, та відсутність ефективного механізму примусового виконання рішень компетентних органів у таких випадках;

- Закон України «Про виконавче провадження» містить положення про те, що у разі відсутності в іноземця майна, на яке може бути звернено стягнення, державний виконавець може порушити провадження про видворення таких осіб за межі України або про заборону в'їзду в Україну, що в факт дозволяє іноземцю уникнути відповідальності;

– лазівки в митному та адміністративному законодавстві, які дозволяють іноземцю уникнути накладення санкції у вигляді штрафу

Важливим напрямком удосконалення адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства є поглиблення співпраці з Європейським Союзом у контексті адаптації стандар-

тів та регламентів Європейського Союзу до законодавства України. Важливим аспектом такої гармонізації, безперечно, є угоди, укладені між Європейським Союзом та Україною в рамках співробітництва у сфері міграції. Крім того, під час трансформації національного права до європейських стандартів не слід вдаватися до «сліпого боргу», в тому числі понятійно-категоріального апарату.

На нашу думку, доцільніше запозичити дух закону та адаптувати його до суспільного ладу, особливостей культурно-історичного розвитку українського суспільства.

Другим напрямком удосконалення адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства є удосконалення системи адміністративного законодавства, яке визначає принципи адміністративної відповідальності в цілому та адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства зокрема. Загалом принципи адміністративної відповідальності в Україні закладені в Кодексі України про адміністративні правопорушення, який був прийнятий у 1984 році [4, с. 1122].

В Україні процес кардинального оновлення такого кодексу надмірно затягується, хоча сьогодні потреба в законодавстві та правозастосуванні є досить великою. При цьому важливо, щоб національна судова та правозастосовна практика забезпечила належне правове підґрунтя для створення основних принципів і положень нового кодексу. Тому зараз так важливо врахувати результати різноманітних наукових досліджень цього правового інституту з метою створення якісного правового підґрунтя для його реформування [5,с 206–217].

Підсумовуючи вищевикладене, хочемо наголосити, що важливим напрямком удосконалення адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства є поглиблення співпраці з Європейським Союзом у контексті адаптації стандартів та законодавства Європейського Союзу до законодавства. України.

Адміністративний процес притягнення іноземців та осіб без громадянства до відповідальності потребує системних змін та вдосконалень. Шляхом удосконалення координації, прозорості та справедливості в цьому процесі, країни зможуть ефективніше

забезпечувати правопорядок та захищати права всіх осіб, що перебувають на їхній території.

1. Шевяков О.М. Особливості профілактики поліцією адміністративних правопорушень. Міжнародна науково-практична конференція «Наука, освіта і суспільство: актуальні проблеми теорії та практики». (Кропивницький, 10 березня 2023 р.). С. 63-64

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. Офіційний вісник України. 2011 р. № 83. С. 7.

3. Рубаненко А. М., Плевако В. В. Адміністративна відповідальність іноземців: порівняльно-правовий аспект. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 4. С. 275–279.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 18 грудня 1984 року № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984 р. № 51. С. 1122.

5. Павлович-Сенета Я.П. Основні напрями вдосконалення адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні: сучасний стан та досвід зарубіжних країн. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 1. С. 206–217

Рухло Н.В.

курсант 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського-державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

У сучасному світі військові конфлікти та військові дії стали складною реальністю, яка вимагає особливої уваги до прав та свобод громадян. Забезпечення правового захисту громадян у період воєнних дій є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу та використання всіх галузей права, зокрема адміністративного процесуального права.

У зв'язку з військовими діями часто виникають ситуації, коли права та свободи громадян порушуються через надмірну владу військових чиновників або недостатню контрольованість дій у

воєнний час. Адміністративне процесуальне право виступає як інструмент, що регулює взаємовідносини між громадянами та державою у військовий період [4, с. 203-203].

Адміністративне процесуальне право забезпечує можливість оскарження незаконних дій військових органів, захищає права громадян на справедливий судовий процес та визначає процедури розгляду скарг та позовів у воєнний період. Важливою складовою ролі адміністративного процесу є забезпечення прозорості та відкритості у вирішенні справ, що стосуються прав та свобод громадян.

Адміністративне процесуальне право відіграє ключову роль у забезпеченні прав та свобод громадян під час військових дій у різних аспектах.

По-перше, адміністративно-процесуальне законодавство гарантує громадянам право на оскарження рішень і дій органів влади, які порушують їхні права і свободи. Варто зазначити, що доступ до правосуддя ускладнюється неможливістю з'явитися в судове засідання, а також документування справи, якщо воно є в основному або в письмовій формі. Навіть під час дії обмежувальних адміністративних заходів, пов'язаних з подоланням наслідків пандемії коронавірусу, здійснення правосуддя було запроваджено в режимі відеоконференції [3, с. 291–292].

По-друге, з аналізу специфіки діяльності адміністративних судів в умовах воєнного стану випливає, що здійснення адміністративного судочинства можливе в режимі відеоконференції, дистанційна участь суддів у судових засіданнях реалізується у виняткових випадках, коли є реальними і нездоланними перешкодами для доступу до робочого місяця .

По-третє, адміністративно-процесуальне право також сприяє забезпеченню прозорості та відкритості взаємодії органів державної влади з громадянами під час проведення бойових дій. Це означає, що процеси прийняття рішень та їх виконання мають бути відкритими для громадськості, щоб уникнути будь-якої форми корупції, зловживання владою або порушення прав людини.

З аналізу особливостей діяльності адміністративних судів в умовах воєнного стану випливає, що здійснення адміністративного судочинства можливе в режимі відеоконференції, дистанцій-

на участь суддів у судових засіданнях реалізується у виняткових випадках, коли є реальні і нездоланні перешкоди для доступу до робочого місця [4, с. 79].

За таких умов адміністративне провадження не завжди може закінчуватися винесенням рішення по суті справи, а має бути зосереджено насамперед на фіксації фактів, які мають суттєве значення для справи, особливо через електронний документообіг, сфера застосування якої матиме тенденцію до розширення. Також суди мають вжити заходів щодо продовження процесуальних строків до закінчення воєнного стану.

На фактично підконтрольних українській владі територіях адміністративне судочинство має здійснюватися за загальними правилами з урахуванням безпеки суддів і працівників суду, а також учасників судового процесу.

Також варто зазначити, що важливу роль у забезпеченні прав людини відіграє адміністративне судочинство.

За період з 24 лютого по 21 березня 2022 року адміністративними судами першої інстанції винесено 30 763 постанови, судами апеляційної інстанції – 9 208 рішень . Станом на 5 квітня 2022 року до лав Збройних Сил України мобілізовано 163 працівники судів загальної юрисдикції, з них 32 судді, та 70 працівників апеляційних судів, з них 23 судді [1, с. 218-221].

Враховуючи масштаб військових дій та пов'язаних з ними адміністративних послуг, можна визначити певні пріоритети, важливі для діяльності адміністративних судів на цьому етапі.

Адміністративне процесуальне право відіграє важливу роль у забезпеченні прав та свобод громадян під час військових дій. Його ефективне використання дозволяє забезпечити захист прав громадян у складних умовах воєнного конфлікту та забезпечити їм можливість використовувати правові механізми для захисту своїх інтересів.

1. Завидняк А. В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 1 (32). С. 218-221.

2. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

3.Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму. 2-е вид. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 291–292

4. Шевяков М.О. Поняття адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції. Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності. 22 грудня 2023 рік. м. Одеса, Україна. МЦНД. С. 202-203

Сахно В.О.

курсант 1 курсу ННІППФПНП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Забезпечення публічного порядку та безпеки є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів, зокрема поліції, в сучасному суспільстві. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції відіграє важливу роль у цьому процесі та сприяє підтриманню правопорядку в суспільстві. Ця тема набуває особливого значення у зв'язку зі змінами в суспільстві, високою динамікою подій та викликами, з якими стикаються сучасні поліцейські. Наукове дослідження адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції є важливим не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору. Воно дозволяє виявити особливості правоохоронної діяльності в контексті забезпечення публічного порядку, визначити проблеми та шляхи їх вирішення, а також виробити практичні рекомендації щодо вдосконалення роботи поліції з метою покращення ситуації в цій сфері. Метою цієї наукової роботи є розвиток наукового розуміння адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції та визначення шляхів оптимізації діяльності поліції для досягнення більш ефективних результатів у забезпеченні публічного порядку.

На думку О.В. Джафарової, адміністративно-юрисдикційна діяльність правоохоронних органів розуміється як врегульована нормами адміністративного права специфічна, державно-владна, підзаконна, виконавчо-розпорядча діяльність, яка реалізується шляхом визначення у законодавстві обсягу повноважень щодо

розв'язання індивідуальних адміністративних справ і застосування відповідних санкцій до правопорушників в адміністративному порядку. Специфічна діяльність, адміністративно-юрисдикційна діяльність правоохоронних органів є специфічною, оскільки спрямована на вирішення справ про адміністративні правопорушення. Державно-владна, ця діяльність є державною, оскільки відбувається в рамках державної влади, спрямованої на забезпечення правопорядку. Квазізаконодавча, тому, що відбувається в рамках норм, встановлених законом, але не потребує прямого втручання законодавчого органу. Виконавчо-розпорядча передбачає здійснення адміністративних функцій для забезпечення правопорядку та застосування санкцій до правопорушників. Щодо завдань АЮДП загальна адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції відповідає процедурі провадження у справах про адміністративні правопорушення. Порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення в узагальненому вигляді визначено у статті 245 КУпАП. Згідно з цією статтею, завданнями є: своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи; вирішення кожної справи в суворій відповідності до закону; забезпечення виконання рішень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень; запобігання злочинам; формування в громадян законослухняного духу; просвітництво населення та зміцнення правопорядку. Правова основа діяльності поліції базується на низці законодавчих положень, що визначають обов'язки, повноваження та процедури, які регулюють діяльність поліції. Основними аспектами правової бази є:

1) Конституційні положення у яких закріплено основні принципи роботи поліції, захист прав і свобод громадян та обов'язки держави щодо забезпечення громадського порядку і безпеки.

2) Конкретні закони, такі як ЗУ про Національну поліцію, Кодекс України про адміністративні правопорушення, встановлюють правові норми, що регулюють організацію, повноваження, процедури та обов'язки поліції.

3) Нормативні акти, що видаються міністерствами і відомствами, уточнюють і деталізують правила і процедури виконання поліцейських обов'язків.

4) Міжнародні конвенції, якщо поліція є учасником міжнародних угод, таких як конвенції з прав людини або конвенції по боротьбі зі злочинністю, вона повинна діяти відповідно до міжнародних стандартів і зобов'язань.

5) Судові рішення, що стосуються питань, пов'язаних із діяльністю поліції, можуть створювати правові прецеденти та інтерпретації.

Проблеми та їх вирішення, брак суспільної довіри, наприклад, деякі громадяни не довіряють поліції з цілої низки причин, включно з корупцією, неефективністю та неадекватним реагуванням на скарги. Для вирішення цієї проблеми необхідно підвищити відкритість і прозорість діяльності поліції, залучити громадян до моніторингу діяльності поліції та реалізувати ефективні антикорупційні ініціативи. Роботі поліції заважає обмеженість фінансових і матеріальних ресурсів. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечити достатнє фінансування та надати необхідне обладнання і техніку. Також існує потреба в постійному оновленні знань і навичок співробітників поліції для вирішення різних завдань і застосування сучасних методів боротьби зі злочинністю. Тому важливо забезпечити систематичне навчання співробітників. Співпраця з іншими відомствами під час розв'язання таких складних проблем, як наркотики та організована злочинність, важливо забезпечити ефективну співпрацю з іншими правоохоронними органами, іншими органами влади та організаціями громадянського суспільства. [1,2]

Підводячи підсумки, хотів би наголосити на тому, що забезпечення громадської безпеки - одне з пріоритетних завдань правоохоронних органів, у тому числі поліції, в сучасному суспільстві. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції відіграє важливу роль у цьому процесі та сприяє підтримці правопорядку в суспільстві. Ця тема набуває особливої актуальності у зв'язку зі змінами в суспільстві, високою динамікою подій і викликами, з якими стикається сучасна поліція. Наукове вивчення адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції є важливим не тільки з теоретичного, а й з практичного погляду. Адже воно дає змогу виявити особливості правоохоронної діяльності в контексті забезпечення громадського порядку, визначити проблеми та шляхи

їхнього розв'язання, сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення роботи поліції з метою поліпшення ситуації в цій сфері. Метою цього дослідження є наукове осмислення адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції та виявлення шляхів оптимізації роботи поліції для досягнення більш ефективних результатів у забезпеченні громадського порядку.

1. Навчальний посібник: АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ / page: 19-33, 37-41 / Дніпро 2016 / дата звернення: [19.04.2024] URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/384/1/%D0%9F%D0%9E%D0%A1I%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%90%D0%AE%D0%94.pdf

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення / дата звернення: [19.04.2024] / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

Тимофеев О.Д.

курсант 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Впровадження ефективних механізмів боротьби з корупцією є однією з ключових завдань для будь-якої держави. Одним із засобів досягнення цієї мети є адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення. Мета даної наукової тези полягає в аналізі та оцінці ефективності застосування адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, визначенні проблемних питань у цій сфері та розробці пропозицій щодо подальшого вдосконалення законодавства.

Сучасний світ стикається зі складними викликами у сфері боротьби з корупцією, яка є загрозою для демократії, розвитку та стабільності суспільства. Корупційні правопорушення можуть приймати різноманітні форми, від підкупу та використання службового становища до втручання у роботу судової системи та незаконного збагачення. Однак, для успішної боротьби з корупцією необхідно не лише визначити та карати корупційні правопору-

шення, а й забезпечити ефективність самого процесу правопорядку.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення є одним з елементів системи протидії корупції, що передбачає застосування адміністративних санкцій, таких як штрафи, позбавлення права займати певні посади чи виконувати діяльність у певних галузях, конфіскація майна тощо. Однак, ефективність цього інструменту залежить від кількох факторів, включаючи якість законодавства, ефективність його застосування та систему контролю.

Перш за все, важливо розглянути якість законодавства щодо адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення. Законодавство повинно бути чітким, конкретним та прозорим, щоб уникнути будь-яких можливостей для інтерпретації та маніпуляцій. Також важливо передбачити адекватність санкцій та їхню співмірність з тяжкістю вчиненого правопорушення [1, с. 6].

Далі необхідно розглянути ефективність застосування законодавства про адміністративну відповідальність за корупційні правопорушення. Це може включати в себе аналіз кількості та результативності проведених розслідувань, кількості та типів накладених санкцій, а також загальний вплив на рівень корупції у суспільстві. Якщо застосування адміністративної відповідальності не призводить до зменшення корупції та виявляється неефективним, це може свідчити про необхідність реформування законодавства та практики його застосування.

Крім того, важливо розглянути систему контролю за застосуванням адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення. Це може включати в себе аналіз роботи правоохоронних органів, судів, адміністративних установ та інших органів, відповідальних за проведення розслідувань та застосування санкцій. Якщо система контролю функціонує недостатньо ефективно або є порушення, це може вплинути на загальний рівень довіри громадськості до боротьби з корупцією.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення є важливим інструментом у боротьбі з корупцією. Однак її ефективність залежить від якості законодавства, ефективності його застосування та системи контролю. Для подальшого вдоско-

налення цього механізму необхідно провести докладний аналіз і внести необхідні зміни з метою забезпечення ефективної боротьби з корупцією та відновлення довіри громадськості до влади і правосуддя.

На нашій шляху до ефективної боротьби з корупцією важливо розглянути кілька ключових аспектів, що впливають на результативність адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення.

По-перше, необхідно вдосконалити законодавство, що стосується адміністративної відповідальності за корупційні дії. Закони повинні бути ясними, конкретними та прозорими, щоб уникнути будь-якої можливості для інтерпретації та маніпуляцій. Додатково, важливо передбачити адекватність санкцій, щоб вони відображали тяжкість скоєних правопорушень і були здатні впливати на винну сторону.

По-друге, ефективність застосування законодавства залежить від роботи правоохоронних органів та судової системи. Важливо, щоб розслідування корупційних випадків проводилися безперешкодно і без впливу зовнішніх факторів. Також суди повинні бути об'єктивними та незалежними у своїх рішеннях, щоб забезпечити справедливість та правовий порядок.

По-третє, необхідно розвинути систему контролю за діяльністю органів, відповідальних за боротьбу з корупцією. Це може включати в себе моніторинг застосування адміністративної відповідальності, аналіз ефективності проведених розслідувань та накладених санкцій, а також регулярні перевірки та аудит органів, що відповідають за боротьбу з корупцією [2, с. 121].

Крім того, важливо залучати громадськість до процесу боротьби з корупцією. Громадяни можуть виступати як джерело інформації про корупційні випадки, а також виступати як спостерігачі за діяльністю органів влади та правоохоронних органів. Публічна участь може збільшити прозорість та відповідальність у боротьбі з корупцією.

Отже, адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення може стати ефективним інструментом у боротьбі з корупцією лише за умови, якщо буде забезпечено якість законодавства, ефективність його застосування та систему контролю.

Системна робота над цими аспектами може сприяти створенню сприятливого середовища для подальшої боротьби з корупцією та підвищення рівня довіри громадськості до державних інституцій.

1. Литвиненко О. В. Сучасні підходи до оптимізації методів і засобів тактико-спеціальної підготовки особового складу Національної гвардії України // Науковий вісник Національної академії Національної гвардії України. – 2022. – № 4. – С. 5-10.

2. Петренко О. М. Теоретичні та практичні аспекти оптимізації методів і засобів тактико-спеціальної підготовки особового складу Національної поліції України // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2021. – № 3. – С. 120-125.

Фартушко М.А.

Національний юридичний університет Імені Ярослава Мудрого, факультет прокуратури, 2 курс, 15 група

ВРЕГУЛЮВАННЯ НЕЦІЛЬОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ НА ДІТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОРТАЛУ «ДІЯ»

Проблема нецільового використання батьками допомоги на дітей існує вже багато років, проте вона не втрачає своєї актуальності й сьогодні. Хоча в статті 27 Конвенції ООН про права дитини зазначено, що всі діти мають право на такий рівень життя, що необхідний для їх духовного, фізичного та розумового розвитку, та все ж випадки, коли саме батьки зловживають своїми обов'язками на практиці зустрічаються нерідко. Непоодинокі випадки, коли мова йде про неблагополучні подружжя, де народження малюка – це спосіб отримання грошей для власних потреб (досить часто для придбання наркотиків, алкоголю тощо). Наразі після народження дитини батьки отримують соціальну допомогу від держави, що становить 41 280 грн. [1]. Одразу виплачується сума 10 320 грн. і протягом 36 місяців мати/батько отримує 860 грн. на місяць. Як показує складена статистика в одній з областей України, а саме Житомирській області, за три роки, сім'ї такого типу мають від трьох дітей, що дозволяє їм отримувати 2580 грн. із

яких не істотна доля йде на дітей. Тільки у 2018 р. Центр соціальних служб виявив сімнадцять таких епізодів [2].

Такі ситуації виникають у зв'язку з недосконалістю законодавчої бази. Так, наприклад, немає переліку потреб особи до 18 років, на які власне можуть витрачатися гроші, що істотно окреслило сфери використання допомоги. Це може бути: лікування, харчування, гігієна, освіта, відпочинок тощо.

Окреслене питання регулюється багатьма галузями права: кримінальне, сімейне, цивільне тощо, проте саме заходи адміністративного права допоможуть саме запобігти правопорушенням у цих правовідносинах, створивши своєрідний запобіжник подальшому нецільовому використанню коштів.

Проте спершу потрібно оцінити заходи адміністративної відповідальності, окреслені у ст. 184 КУпаП: «Ухилення батьків або осіб, що їх заміняють, від виконання зазначених у законодавстві обов'язків щодо створення необхідних умов навчання, життя та виховання дітей - буде тягнути за собою попередження чи накладення штрафу від 50 до 100 н.м.д.г.. Ті самі дії, які були вчинені повторно протягом року вже після накладення адміністративного стягнення, - будуть тягнути накладення штрафу від 100 до 300 н.м.д.г.» [3].

На нашу думку, вказаний захід адміністративної відповідальності наразі не є ефективним у вирішені поставленої проблемі. Згідно з п. 16 ст. 1 Закону України від 05.07.2012 № 5067 «Про зайнятість населення», працездатною особою є особа, вік якої становить від 16 років, яка проживає на території нашої країни і за власним станом здоров'я здатна до активної праці [4]. Виникають обґрунтовані сумніви щодо можливості притягнення до відповідальності жінок, що знаходяться на лікарняному після вагітності та пологів (56 днів чи більше в окремих випадках. Тому у цьому разі єдиним джерелом стягування штрафу є дохід батька, за тієї умови, що стан його здоров'я буде відповідати зазначеній у ст. 1 характеристиці. Таким чином щодо врегулювання дослідженого питання виникає нонсенс, адже як зазначалося, саме метою народження дітей у неблагополучних сім'ях є отримання доходу, тобто певна частина фінансових надходжень від держави на розвиток дітей та гроші батьків, які вони потенційно могли витра-

чати на них, знову ж таки не будуть використанні за їх цільовим призначенням.

Враховуючи все вищенаведене, існує потреба в запровадженні механізму регулювання розглянутого питання. Таким механізмом може стати вже запроваджений в Україні на порталі «Дія» сервіс «єМалятко», який поєднує систему послуг, що пов'язані з народженням малюків. Сам сервіс включає базові та додаткові послуги, серед яких є «Призначення при народженні дитини допомоги». Але ці гроші видаються саме батькам, які повинні витрачати ці кошти на дітей, що доволі важко проконтролювати. Тому пропонується вдосконалити цю систему на досвіді програми «єВідновлення», де грошові виплати можна витрачати лише в безготівковій формі, з первинним строком в один рік та за їх призначенням — відновлення житла. Якщо таким чином буде використовуватися призначена допомога при народженні дитини, наприклад, буде складено список партнерів-учасників, в яких можна придбати товари та послуги для дітей, то, дійсно, відсоток забезпечення малюків необхідними засобами для їх нормального життя й розвитку значно зросте, а органам влади буде простіше контролювати операції такого роду й відповідно притягувати до відповідальності правопорушників.

Отже, можна зробити висновок, що нецільове використання призначеної допомоги для дитини пов'язане з невідповідним виконанням батьками своїх обов'язків. Регулятори у галузі адміністративного права на превентивній стадії є якнайкращими засобами вирішення цього питання, проте потребують вдосконалення у вигляді корегування засобів адміністративного примусу та впровадження зазначеного механізму.

1. Рішення про діяльність Житомирського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за 2018. Житомирська міська рада. 2018. URL: https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1550132477.pdf

2. Поляковська Т. Збільшення допомоги при народженні дитини в Україні: які суми пропонують. 2024. URL : https://www.unian.ua/ society/dopomoga-pri-narodzhenni-ditini-v-ukrajini-zbilshitsya-yaki-sumi-platitimut-novini-ukrajini-amp-12574104.html.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

4. *Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text.*

Чінчін К.І.

Маріупольський державний університет,
здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, освітньої програми «Право»,
денної форми навчання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність даної теми полягає в тому, що в період дії воєнного стану порушення прав та законних інтересів осіб продовжується, що вимагає негайної реакції з боку держави та її органів. Конституцією встановлено, що на час дії особливих правових режимів певні конституційні права та свободи громадян можуть бути обмежені, проте введення воєнного стану не може стати перешкодою для забезпечення на належному рівні судового захисту порушених прав та свобод людини і громадянина.

Проте здійснення правосуддя може бути не тільки неможливим через технічні проблеми, але й зовсім небезпечним з огляду на загрозу життю суддів та інших учасників процесу, яка може виникнути внаслідок бомбардування та окупації територій України. Тому державою встановлюються нові форми та методи здійснення правосуддя з метою забезпечення конституційного права громадян на доступ до правосуддя, зокрема адміністративного, в умовах воєнного стану.

Значний внесок у розробку питань, пов'язаних із проблемами забезпечення доступу громадян до адміністративного правосуддя в умовах сучасних реалій воєнного стану, зробили такі вітчизняні вчені, як Волік В.В., А. В. Завидняк, В. В. Горбалінський, Д. К. Задаля, А. Й. Герич, І. В. Міщук, Б. С. Киричук та інші. Проте воєнний стан триває, тому розгляд даного питання потребує додаткового дослідження.

Метою даної праці є дослідження питання доступу до адміністративних судів під час запровадженого в Україні правового режиму воєнного стану.

Відповідно до чинного законодавства введення воєнного стану не може стати перешкодою для реалізації права на доступ до правосуддя, оскільки на це наголошує як Конституція, так і Закон України «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до ст.10 якого не припиняються повноваження судді під час дії воєнного стану [1]. Тому сьогодні кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів влади їх посадових і службових осіб, незважаючи на сучасні реалії воєнного стану. Проте на практиці все ж можуть виникати проблеми, викликані умовами, в яких судді повинні працювати.

Першою проблемою є окупація територій України та втрата контролю як органами державної влади над цими територіями, так і органами судової влади. Тому під час воєнного стану Верховним Судом були прийняті розпорядження про зміну територіальної підсудності судових справ у зв'язку з окупацією або веденням активних бойових дій. Проте деякі суди відновлюють свою роботу, тому для того, аби знати, до якого суду звертатись за захистом своїх прав, можна скористатись інтерактивними мапами, що періодично публікуються на вебресурсі Верховного Суду [2, с.220]. Також Рада суддів України на початку війни прийняла рішення щодо роботи судів в умовах воєнного стану, яким зокрема зазначила, що при визначенні умов роботи суду у воєнний час, слід керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні [3].

Безперервні бойові дії в Україні створюють загрозу життю та здоров'ю всіх учасників судового провадження, а повітряні тривоги змушують робити постійні перерви в судовому засіданні, аби всі учасники спустилися в безпечні місця. Всі ці реалії, в якому живе українське суспільство, в деяких випадках унеможливлюють нормальний розгляд справи. Вирішити цю проблему можна тільки вдосконалюючи електронні можливості здійснення правосуддя.

Поштовхом до переведення роботи суддів в дистанційний формат стало недопущення поширення коронавірусної інфекції.

Для цих цілей була створена Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), яка забезпечує автоматизацію визначених законодавством судових процесів. Так, урядом запроваджена можливість сторін процесу в разі отримання дозволу брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції за допомогою комунікаційної системи Easy Con, тобто участь в судовому засіданні поза приміщеннями суду. Вважаємо, що це значно полегшує доступ осіб до правосуддя.

Крім цього, покращенню доступу до судочинства сприяє забезпечення електронного документообігу, зокрема оформлення та подача до суду документів в електронному форматі, подача електронних доказів, що передбачено чинним КАС України [4]. Задля забезпечення належної реалізації даних процедур в Україні існує підсистема ЄСІТС «Електронний суд», яка забезпечує авторизованим користувачам у визначених випадках створювати і надсилати документи в електронному вигляді, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду надісланих документів [5, с.264].

Прийнятий у 2023 році Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» запровадив обов'язок для представників правничих професій та юридичних осіб реєструватися і використовувати електронні кабінети в ЄСІТС, інакше позови та скарги будуть залишені без руху [6] . Введення нового закону можна вважати черговим кроком до повноцінного електронного судочинства.

Слід також зазначити, що воєнний стан не впливає на перебіг процесуальних строків, що дає додаткову гарантію на забезпечення прав учасників процесу. У той же час, факт введення воєнного стану може бути поважною причиною для поновлення чи продовження процесуального строку. Рада суддів України рекомендує продовжувати процесуальні строки в разі їх пропущення принаймні до кінця дії воєнного стану. Проте І. Міщук зазначає, що ця рекомендація не повинна мати абсолютний характер, бо активні бойові дії ведуться не по всій території України [7, с.204].

Отже, можемо зробити висновок, що введення воєнного стану не може стати перепоною розгляду і вирішення адміністративних справ. Проте реалії сьогодення змушують державу створювати нові електронні можливості реалізації доступу осіб до справедливого судочинства з метою забезпечення нормальної, безперервної та безпечної роботи судів. Поступове вдосконалення електронного урядування сприятиме більш швидкому та надійному розгляду справ, що важливе не тільки під час воєнного стану задля розвитку інформаційного суспільства та побудови сучасної європейської держави.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 22.04.2024 р.).

2.Завидняк А. В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 1 (32). С. 218-222.

3. Робота судів України в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu (дата звернення: 22.04.2024 р.)

4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 24.04.2024).

5. Горбалінський В. В., Задаля Д. К. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал, 2022. № 8. С. 263-265.

6. Кобліков І. Новели електронного суду: як вони впливають на ОГС. URL: https://cedem.org.ua/analytics/elektronnyj-sud/ (дата звернення: 24.04.2024).

7. Міщук І. В., Киричук Б. С. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. Південноукраїнський правовий часопис, 2023. № 1. С. 200-205.

Шемчук Є.В., Якимчук О.Я.

Державний податковий університет, здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МИТНУ СФЕРУ УКРАЇНИ

Питання правового регулювання впровадження інноваційних технологій у митну сферу України на сьогоднішній день є актуальним та надзвичайно важливим. Розвиток сучасних технологій необхідно враховувати при формуванні та вдосконаленні митної системи країни, оскільки він безпосередньо впливає на ефективність контролю за переміщенням товарів через митний кордон, забезпечує боротьбу з контрабандою та незаконним обігом товарів, а також сприяє підвищенню конкурентоспроможності розвитку національного бізнесу.

Поняття інноваційних технологій у митній сфері охоплює використання сучасних наукових досягнень та технологічних рішень для покращення ефективності та автоматизації процесів, пов'язаних з митним контролем, оформленням та обробкою товарів, що перетинають кордон. Ці технології можуть включати в себе електронні системи декларування, автоматизовані системи митного контролю, використання біометричних даних для ідентифікації осіб та вантажів, а також застосування сучасних засобів дослідження та виявлення незаконних вантажів. Такі інноваційні рішення спрямовані на підвищення ефективності митного контролю, зменшення корупційних ризиків та поліпшення сприйняття України як надійного партнера в міжнародній торгівлі, що особливо актуально в контексті інтеграції України до ЄС і гармонізації законодавства.

Впровадження інноваційних технологій у митну сферу України повинно передбачати наявність чіткого правового базису, який регулював би використання та функціонування цих технологій. Першочерговою задачею в цьому контексті є вдосконалення законодавства, яке б забезпечувало відповідність міжнародним

стандартам та нормам ЄС, зокрема, щодо застосування сучасних митних технологій та електронних систем контролю.

У лютому 2024 року Мінфін схвалив Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C) [1]. План розроблено з метою підготовки України до вступу до Європейського Союзу та виконання Угоди про Асоціацію, а також для гармонізації митних процесів з європейськими стандартами. План орієнтований на період до 2026 року і передбачає такі заходи: впровадження принципів кіберзахисту, впровадження безпаперових процедур, побудову надійних та сучасних ІТ-систем для митниці.

Крім того, в рамках Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами в Україні, пріоритетним завданням у митній реформі зостається впровадження Україною режиму спільного транзиту (NCTS), Програми авторизованого економічного оператора (AEO) та створення нових ІТ інструментів [2].

У відповідь на потребу розвитку цифрової інфраструктури та впровадження сучасних технологій в митну сферу, законодавство потребує суттєвих змін та доповнень. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку Державної митної служби України, заснований на Багаторічному стратегічному плані електронної митниці Європейського Союзу, вимагає чіткого правового фундаменту для своєї реалізації.

По-перше, в законодавстві необхідно закріпити принципи кіберзахисту, що забезпечать захист електронних митних систем від кібератак. Це повинно включати в себе встановлення стандартів безпеки, механізмів виявлення та реагування на інциденти, а також правові механізми для притягнення до відповідальності осіб, які порушують кібербезпеку митних систем. По-друге, необхідно ухвалити законодавчі акти, що сприятимуть впровадженню безпаперових процедур в митниці. Це включає в себе визначення правового статусу електронних документів та електронного підпису, забезпечення їх визнання та юридичної сили, а також створення механізмів для обміну електронною документацією між

суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами. По-третє, для побудови надійних та сучасних ІТ-систем для митниці необхідно забезпечити правові засади їх розробки, впровадження та підтримки. Це включає в себе встановлення процедур закупівель ІТ-рішень, визначення відповідальних органів за їх впровадження та ефективне використання, а також забезпечення захисту даних, зібраних та оброблених в митних ІТ-системах.

В результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що, актуалізація законодавства у відповідності з довгостроковим національним стратегічним планом цифрового розвитку митниці в Україні є критично важливою для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності митного управління у міжнародному контексті. У зв'язку з цим, впровадження інноваційних технологій у митну сферу України є необхідним кроком на шляху до модернізації та покращення діяльності митниці. Правове регулювання цього процесу має бути спрямоване на створення умов для ефективного використання технологій, забезпечення відповідності міжнародним стандартам та максимального забезпечення безпеки та контролю на кордоні. Це відкриває шлях до збільшення прозорості та ефективності митного управління, що сприятиме розвитку економіки та підвищенню довіри як міжнародних, так і внутрішніх партнерів.

1. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C): рішення Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_skhvaliv_strategichnii_plan_tsifrovizatsii_derzhmitsluzhbi-4448 (дата звернення: 19.03.2024 р.)

2. Мацедонська Н.В., Коваленко В.В., Штефан Л.Б. Модернізація митної діяльності з використанням інформаційних технологій. Економіка та суспільство. Випуск № 27. 2021. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/426 (дата звернення: 19.03.2023 р.)

Ониськів Б.П.

Інститут права, Львівський державний університет внутрішніх справ

УМОВИ ТА ПОРЯДОК ВИДАЧІ БУДІВЕЛЬНОГО ПАСПОРТУ

Згідно статті 27 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [1] будівельний паспорт забудови земельної ділянки – це документ, що визначає комплекс містобудівних та архітектурних вимог до розміщення і будівництва індивідуального (садибного) житлового, садового, дачного будинку не вище двох поверхів (без урахування мансардного поверху) з площею до 500 квадратних метрів, господарських будівель і споруд, гаражів, елементів благоустрою та озеленення на земельній ділянці.

Таке саме визначення міститься у додатку 1 до Порядку видачі будівельного паспорта забудови земельної ділянки [2].

Для спрощення розуміння, можна сказати, що будівельний паспорт на сьогодні замінює проєкт будівництва будинку і є однією з підстав для початку законного будівництва. Іншими словами, чинним законодавством не вимагається обов'язкової розробки проєкту будівництва для будинків, на які може бути виданий будівельний паспорт. Хоча наявність окремого проєкту будівництва є вкрай бажаною.

Параметри забудови визначаються з урахуванням державної будівельної норми – ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій» [3].

Будівельний паспорт оформлюється як на ділянки, які знаходяться в містах та селах, так і на ділянки в садових товариствах та дачних кооперативах – для них правила оформлення будівельного паспорта є єдиними.

В межах населених пунктів, розроблення будівельного паспорта здійснюється відповідно до наявної містобудівної документації на місцевому рівні, а за межами населених пунктів – відповідно до детальних планів територій та планувальних рішень проєктів садівницьких та дачних товариств.

Варто зазначити, що проектування на підставі будівельного паспорта здійснюється без отримання містобудівних умов та обмежень.

Для об'єктів будівництва, на котрі надають будівельний паспорт, розробляють проєкт будівництва виключно за бажанням замовника.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України №722 від 24.06.2022 року [4], яка набрала чинності 12.07.2022 року, на період дії воєнного стану в Україні та протягом одного року з дня припинення чи скасування воєнного стану, будівництво індивідуальних (садибних) житлових будинків, садових, дачних будинків – відповідно до цільового призначення земельної ділянки та обмежень у використанні земель, визначених Законом України «Про охорону культурної спадщини» [5], може здійснюватися замовником без отримання будівельного паспорта забудови земельної ділянки.

В такому випадку, замовник повинен звернутися до архітектора або інженера-проектувальника, який має відповідний кваліфікаційний сертифікат, на підставі укладеного між ними договору, архітектор або інженер-проектувальник забезпечує створення та/або завантаження до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва з накладенням кваліфікованого електронного підпису схеми намірів забудови земельної ділянки, місце розташування будівель та споруд на земельній ділянці, відстані до меж сусідніх земельних ділянок та розташованих на них об'єктів, інженерних мереж і споруд, фасади та плани поверхів об'єктів із зазначенням габаритних розмірів, перелік систем інженерного забезпечення, у тому числі автономного, що плануються до застосування, тощо, створеної з дотриманням вимог законодавства, будівельних норм і правил.

Строк виконання робіт, розмір та порядок оплати робіт визначаються у договорі за домовленістю сторін.

При цьому, під час подання повідомлення про початок виконання будівельних робіт, замовник зазначає реєстраційний номер схеми намірів забудови земельної ділянки в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва.

Для того, щоб отримати будівельний паспорт, необхідно подати такі документи: заява на видачу відповідно до встановленої форми; засвідчена копія документа, що засвідчує право власності або користування земельною ділянкою; ескізні наміри забудови; проєкт будівництва (за наявності); засвідчена згода всіх співвласників земельної ділянки (житлового будинку) на проведення будівництва.

Видача будівельного паспорта здійснюється уповноваженим органом містобудування та архітектури безпосередньо, через центри надання адміністративних послуг та/або через Єдиний державний портал електронних послуг (за можливості).

Будівельний паспорт видається уповноваженим органом містобудування та архітектури на безоплатній основі протягом десяти робочих днів з дня надходження заяви та відповідного пакета документів.

Заява на видачу будівельного паспорта подається згідно додатку 1 до Порядку видачі будівельного паспорта забудови земельної ділянки [2].

До ескізних намірів забудови, які додаються до заяви, відносять місце розташування будівель та споруд на земельній ділянці, відстані до меж сусідніх земельних ділянок та розташованих на них об'єктів, інженерних мереж і споруд, фасади та плани поверхів об'єктів із зазначенням габаритних розмірів, перелік систем інженерного забезпечення, у тому числі автономного, що плануються до застосування, тощо.

Будівельний паспорт складається з текстових та графічних матеріалів до яких входять: пакет документів, наданий замовником; схема забудови земельної ділянки; пам'ятка замовнику будівництва.

Отримати результати надання послуги замовник може особисто або через законного представника, поштовим відправленням на вказану при подачі заяви адресу (рекомендованим листом) чи на сайті Єдиного державного порталу електронних послуг.

1. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. №3038-VI. Відомості Верховної Ради України, 2011, №34, ст, 343. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (Дата звернення: 11.04.2024).

2. Про затвердження Порядку видачі будівельного паспорта забудови земельної ділянки: Мінрегіон України; Наказ, Порядок, Вимоги […] від 05.07.2011 р. №103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-11#Text (Дата звернення: 11.04.2024).

3. Про затвердження ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій»: Мінрегіон України; Наказ від 26.04.2019 р. №104. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0104858-19#Text (Дата звернення: 12.04.2024).

4. Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 р. №722. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722-2022-п#Text (Дата звернення: 13.04.2024).

5. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. №1805. Відомості Верховної Ради України, 2000, №39, ст.333. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text%20 (Дата звернення: 14.04.2024).

Скакун С.В.

Державний податковий університет, Навчально-науковий інститут права, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Митна система є одним з ключових інструментів державної митної політики. Її основне завдання полягає в захисті національної безпеки та національних інтересів України в економічній, політичній, соціальній, екологічній та інших сферах. Згідно з пунктами 41.1 і 41.1.2 статті 41 Податкового кодексу України митні органи мають статус контролюючих органів у справах, що стосуються дотримання законодавства у сфері митної діяльності та оподаткування митом, акцизним податком, податком на додану вартість, іншими податками та зборами, що визначені податковим, митним та іншим законодавством і стосуються ввезення товарів на митну територію України або вільну митну зону, а також їх вивезення з митної території України або вільної митної зони [1].

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації до України держава активно реагувала на ситуацію. У лютому Держмитслужба закрила всі пункти пропуску на кордонах з росією та білоруссю згідно з розпорядженням КМУ №188-р від

26.02.2022 [2]. Основні рішення щодо державної митної політики приймалися у березні, після того, як ситуація на ринках та серед населення набула певного стабілізації. Верховна Рада прийняла зміни до норм податкового та митного законодавств, спрямовані на стимулювання імпорту актуальних в умовах війни вантажів (продуктів, палива, «гуманітарки» тощо). Постановою КМУ №426 від 09.04.2022 року [3] було повністю заборонено ввіз російських товарів на митну територію України, а постановою №330 від 20.03.2022 року КМУ [4] надавалось право на спрощений митний контроль та оформлення імпорту без сплати митних платежів через подання попередньої декларації без митного огляду, у тому числі ПДВ, акцизу та мита, через подання митному органу попередньої декларації без здійснення митного огляду, заходів нетарифного регулювання ЗЕД безпосередньо у пунктах пропуску. При цьому митне оформлення мало завершуватися за одну годину (замість чотирьох), а плата за здійснення митних формальностей поза місцем розміщення митних органів або у неробочий час відмінялася. Це дозволило розгрузити пункти пропуску та прискорити доставку стратегічно важливих товарів в Україну.

Збитки від війни та введені пільги для сплати митних платежів суттєво вплинули на результативність фінансової діяльності митних служб України. Згідно з інформацією Міністерства фінансів України у 2022 році надходження до Державного бюджету від митних платежів склали 318,1 мільярда гривень. З цієї суми податок на додану вартість з імпортованих товарів становив 253,1 мільярда гривень, акцизний податок ввезених підакцизних товарів - 41,7 мільярда гривень, а ввізне мито - 23,3 мільярда гривень. У порівнянні з попереднім роком, фінансова активність митних органів у справі адміністрування митних платежів зменшилася на 36%. Так, у 2021 році надходження до бюджету від митних платежів склали 497,2 мільярда гривень, з яких податок на додану вартість ввезених товарів (продукції) на митну територію України становив 380,7 мільярда гривень, акцизний податок з ввезених підакцизних товарів (продукції) - 79,6 мільярда гривень, а ввізне мито - 36,9 мільярда гривень [5].

У 2022 році державна митна політика зіткнулась із низкою основних викликів. Зокрема:

– Різке скорочення зовнішньоекономічних операцій внаслідок руйнування експортних виробничих потужностей та тимчасової окупації деяких територій. Це призвело не лише до зменшення експорту, але й імпорту, Експорт у 2022 році дорівнював 64,9%, вид аналогічного показника 2021 р, імпорт - 75,9%.

– Структурні зрушення в зовнішньоторговельному обороті створили значні труднощі для митних органів, оскільки навантаження на різні митниці було нерівномірним, а також потребувало обробки нетрадиційних товарних груп.

– Радикальні зміни у зовнішньоекономічній логістиці, що спричинили появі нових регіонів-лідерів у сферах як експорту, так і імпорту. Це призвело до використання нетрадиційних видів транспорту для перевезення певних груп товарів (так, в звичайних умовах транскордонне перевезення великих обсягів зернових автомобільним або залізничним транспортом було, скоріш, екзотикою), що ускладнило роботу митних служб. Причому пропускна спроможність митниць не була розрахована на нові потоки товарів, що по-перше, ускладнювало роботу митних органів: а по-друге, відбивалося на якості контрольно-перевірочної діяльності.

– Суттєві втрати для бюджету внаслідок зменшення митних платежів стали результатом двох факторів: зменшення фізичних обсягів зовнішньоекономічних операцій, особливо імпортних, та лібералізації митного оподаткування (імпортного ПДВ, акцизного податку та мита) через застосування знижених ставок або звільнення від оподаткування операцій для деяких товарів [5].

Присутність зазначених викликів під час воєнного стану зумовила специфічний характер державної митної політики, яка, в цілому, досить оперативно вирішувала проблеми, що виникали. Однак такий підхід не сприяв стратегічному вирішенню наявних проблем, що можливе лише після завершення активних воєнних дій. Після закінчення війни та переходу до етапу відновлення економіки України, удосконалення державної митної політики стане важливою складовою післявоєнного відродження та ефективної реформи економіки для забезпечення національної безпеки.

В результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що, у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні, митні органи проявили оперативність у реагуванні на зміни в економічній та політичній сферах. Закриття кордонів з агресором та заборона ввезення російських товарів сприяли забезпеченню національної безпеки. Однак, зменшення обсягів зовнішньоекономічних операцій та структурні зрушення в зовнішньоторговельному обороті створили виклики для державної митної політики, які вимагали нових стратегій контролю та перевірки. Удосконалення державної митної політики стане важливою складовою післявоєнної відбудови та забезпечення національної безпеки.

1. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення 20.04.2024)

2. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 26 лютого 2022 р. № 188-р. Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text (дата звернення 20.04.2024)

3. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації. Кабінет Міністрів України. Постанова від 9 квітня 2022 р. № 426. Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 20.04.2024)

4. Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану. Кабінет Міністрів України. Постанова від 20 березня 2022 р. № 330. Київ. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 20.04.2024)

5. Аналітичний портал «Слово і діло»: Скільки коштів Митна служба перераховує до держбюджету. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/02/07/infografika/ekonomika/skilky-koshtiv-mytnasluzhba-pereraxovuye-derzhbyudzhetu (дата звернення 20.04.2024)

6. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2022 рік. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 20.04.2024)

РОЗДІЛ 7. ПОЛІТИКА В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Медвідь В.Я.

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника аспірант І року навчання за спеціальністю «Право»

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕВАГИ

За останні два-три десятиліття екологічна тематика стала передовим питанням для обговорень та дискусій в усьому світі. Часом питання актуальності боротьби за безпечне довкілля було справжнім яблуком розбрату, що говорити, коли екологічні демонстрації та мітинги могли супроводжуватись сутичками. Боротьба з екологічним забрудненням — мета діяльності тисяч громадських організацій, не бракує таких об'єднань і в Україні, в нашій державі налічується близько 500 подібних громадських утворень [1, с. 2].

Важко не погодитись, зважаючи на всю делікатність питання, що інститут кримінальної відповідальності за екологічні правопорушення повинен працювати як злагоджений механізм, оскільки це основний інструмент запобігання нанесенню непоправної шкоди природному середовищу. На жаль, переконані, що наразі важко назвати ефективною українську модель функціонування інституту кримінальної відповідальності за екологічні правопорушення.

Першочергово більшість дослідників зазначають про процесуальну складність доведення вини суб'єкта екологічного правопорушення. Зрозуміло, що найбільше забруднюють довкілля великі промислові підприємства, проте, їх неможливо притягнути до відповідальності, зважаючи на чинні норми кримінального законодавства, тому таку відповідальність повинні нести відповідні

працівники, доведення вини яких не є таким простим завданням, як може здатися на перший погляд.

Допомогти виправити вищенаведену проблему може функціонуючий в кримінальному законодавстві України інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, що регулюється розділом XIV-1 Кримінального кодексу України.

Опрацювання вітчизняних наукових позицій з даної юридичної категорії дозволяє зробити висновок, що заходи кримінально-правового характеру не є покаранням і формою кримінальної відповідальності, хоча й завдають негативних для юридичної особи наслідків майнового чи організаційного характеру. Проте, наявність такого спеціального заходу як ліквідація юридичної особи, яку застосовують одночасно з конфіскацією майна наштовхує на думку, що мета даного заходу фактично збігається з метою покарання, складовими елементами якої є кара та запобігання вчиненню нових злочинів та проступків як засудженими, так і іншими особами [2, с. 79-80]. Крижановський М.В., в свою чергу, резюмує, що позиція прихильників концепції «заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, є проявом (формою) кримінальної відповідальності» буде сумнівною, доки з цього питання не висловить свою думку Конституційний Суд України або вітчизняне кримінальне законодавство зазнає таких змін, які зведуть нанівець саму постановку окресленого питання [3, с. 27-28].

Законодавець вводивши в дію інститут заходів кримінально-правового характеру вирішив, що кримінальні правопорушення проти довкілля не повинні входити в перелік деліктів за вчинення яких можливі юридично закріплені негативні наслідки щодо юридичних осіб. Хоча, ще задовго до того, як розділ XIV-1 з'явився в Кримінальному кодексі, на доктринальному рівні багато говорилося про необхідність запровадження інституту кримінальної відповідальності (чи альтернативи кримінальної відповідальності, враховуючи наведені вище суперечки) для юридичних осіб. Пасєка О.Ф. в 2010 році пропонував запровадити інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб для великого ряду кримінальних правопорушень, включаючи майже всі злочини проти довкілля [4, с. 175].

Притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності за злочинні дії проти безпеки довкілля передбачено законодавством Англії, Франції, Польщі, Молдови та інших держав. Радою Європи, зокрема Конвенцією про захист навколишнього середовища засобами кримінального закону (Страсбург, 4 жовтня 1998 року), рекомендовано запровадження в національних законодавств вищенаведеного механізму. На думку Кобецької Н.Р., вбачається цілком доцільним притягнення до кримінальної відповідальності за екологічні кримінальні проступки юридичних осіб із застосуванням до них, наприклад, таких організаційних покарань як скасування державної реєстрації чи позбавлення ліцензії на здійснення відповідної діяльності. Такі заходи в межах кримінальної відповідальності мали б набагато більшу ефективність, ніж ті ж, що сьогодні здійснюються в рамках екологічного контролю [5, с. 341].

Проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» від 17.01.2013 передбачалася наявність такого заходу кримінально-правового характеру як заборона займатися певним видом діяльності, вірогідно такий захід міг бути актуальним при можливості застосовувати кримінально-правові заходи щодо юридичних осіб за порушення екологічного законодавства. Проте, в фінальній редакції закону залишилися лише три відповідні заходи — штраф, конфіскація майна та ліквідація.

Включення кримінальних деліктів, що посягають на довкілля в перелік правопорушень щодо яких до юридичної особи можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру може стати вагомим запобіжним чинником, що змусить великі промислові підприємства дотримуватись екологічних стандартів.

Перспектива запровадження найближчим часом можливості застосовувати заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення екологічних правопорушень виглядає досить туманно. Зрозуміло, що в період військової агресії російської федерації першочерговим завданням є збереження функціонування діючих промислових підприємств, а дискусії щодо того як покращити механізм притягнення юридичних осіб до від-

повідальності за вчинення екологічних правопорушень відходять на другий план.

Проте, часи змінюються, і підняте нами в доповіді питання може стати актуальним та «на часі» уже дуже скоро.

1. Абламєтова Я., Думас І. З. Роль громадських екологічних організацій в Україні. LSULS Digital Repository: Home. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/5073/1/Роль%20громадських%20екологічних%20організацій%20в%20Україні.pdf

2. Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як інститут кримінального права України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2019. 209 с.

3.Крижановський М. В. Чи підлягає юридична особа кримінальній відповідальності у випадку вчинення її уповноваженою особою кримінального правопорушення? Актуальні проблеми кримінальної юстиції: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. 26–27 червня, м. Одеса. Одеса: МГУ; Ін-т права, економ. та міжнар. відн., 2019. С. 24–29.

4. Пасєка О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Пасєка Олексій Федорович. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. - 235 с.

5. Кобецька Н. Р. Кримінально-правова політика в галузі злочинів проти довкілля: проблеми та сучасні тенденції / Н. Р. Кобецька // Політика в сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми / [за ред. П. Фріса, В. Харченка]. – Івано-Франківськ – Х., 2016. – С. 332–341.

Біленко А.І.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня групи ПБ-21-7 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОТИДІЯ

Торгівля людьми є одним із небезпечних явищ, що існує в сучасному суспільстві. Її існування спричинено соціальними, економічними та політичними проблемами всередині держави, які в результаті призводять до уразливого становища населення або окремих осіб. Протидія торгівлі людьми є важливим питанням у сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями, особливо в

ситуації, коли держава перебуває у стані війни проти росії, де для злочинців створюються зручні умови для впливу на свою майбутню жертву. Наразі Україна одна з тих країн, що має загострену проблему, яка пов'язана з торгівлею людьми, тому що останні роки перебуває у воєнному стані, деякі її території окуповані, через що уряд держави втратив контроль над ситуацією, що складається у тих областях. А тому необхідно створити та впровадити системний механізм протидії цьому суспільно-небезпечному явищу в Україні.

Відповідно до статті 149 чинної редакції Кримінального кодексу України торгівля людьми передбачає дії (вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини), які вчиняються з метою експлуатації, разом з тим є використання примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної або іншої залежності особи, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для того, щоб людина погодилась на експлуатацію [1]. Об'єктом виступають суспільні відносини щодо забезпечення охорони честі та гідності особи, додатково волі. Об'єктивна сторона містить наступні діяння: вербування, переховування, переміщення, передача, одержання людини та сама форма торгівлі. Способами є шантаж, обман, примус, а також використання матеріальної або фінансової залежності, уразливого стану особи тощо. Суб'єкт – загальний, а саме осудна особа, якій на момент вчинення злочину 16 років. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, винною та спеціальною метою – експлуатація людини [2, с. 5].

На думку Андрушко А. В. мета експлуатації є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони. Він обґрунтовує це тим, що за допомогою неї легше відмежовувати дії торгівлі людьми від інших кримінальних правопорушень. Тому що те ж саме переховування може здійснюватись не з метою експлуатації, а з ціллю обмежити волю людини. У самих торговців людьми не завжди присутня мета експлуатації, а лише продаж «живого» товару для отримання грошової винагороди, проте ці особи усвідомлюють або конкретно знають, що жертва під ризиком трудової або фінансової експлуатації. Отже, дана ознака має складний характер, що поділяється на дві сторони: перша передбачає безпосереднє пе-

реховування, вербування, передачу, за яку отримується грошова винагорода, друга – розуміння, що особа продає злочинцю, який буде експлуатувати потерпілого [3, с. 230].

Буреш І. В. виділяє сім основних видів торгівлі людьми за критерієм мети вчинення кримінального правопорушення: 1) з метою сексуальної експлуатації особи; 2) з метою трудової експлуатації; 3) з метою використання у жебрацтві; 4) для виготовлення порнографічної продукції; 5) з метою вилучення органів; 6) незаконне удочеріння або усиновлення; 7) для примусової вагітності [4, с. 101].

Виокремлюються також зовнішні та внутрішні причини існування такого явища та кримінального правопорушення як торгівля людьми.

До зовнішніх причин відноситься недостатня система протидії, що містить у собі перш за все невідповідність національної правозастосовчої системи до міжнародної нормативно-правової бази, що стосується боротьби з випадками торгівлі людей. Також потрібно наголосити і про корумпованість органів, існування у деяких країнах лояльності до занять проституцією. Це пов'язано із тим, що існує попит на торгівлю людьми. Висока грошова винагорода за продаж людини, відчуття безкарності через недосконаліть правових механізмів та відсутність реальної справедливості у винесенні вироків причетним до сфери торгівлі людьми, збройні конфлікти та нестабільна ситуація у державі відкривають можливості для торговців людьми [5, с. 47].

До внутрішніх причин потрібно віднести економічні (нестабільність економіки, безробіття, низький рівень заробітної плати), соціальні (наявність насильства у сім'ї, низький рівень освіти), психологічні (порушені емоційні контакти з оточенням, викривлення моральних цінностей), інформаційні (необізнаність населення щодо інформаційної безпеки) та правові причини (недоліки у способах протидії явищу та захисту потенційних жертв та потерпілих, їх інтересів та прав; несправедливе покарання злочинців) [5, с. 47].

Протидія у сфері торгівлі людьми має здійснюватись на трьох рівнях: загально-соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному.

На загально-соціальному рівні мають проводитися заходи формування та реалізації соціальної політики, покращення рівня життя та зниження безробіття, гарантія безпеки населення та підвищення інформованості населення щодо сфери торгівлі людьми.

Спеціально-кримінологічний рівень характеризується безпосередньою боротьбою з торгівлею людьми, що включає в себе: забезпечення захисту прав та інтересів потенційних жертв, проведення профілактичної роботи для того, щоб запобігти виникненню випадку торгівлі людьми.

Індивідуальний рівень спрямований на тих осіб, що знаходяться під ризиком стати жертвою торгівлі людьми. Потенційним жертвам необхідно роз'яснювати про роботу за кордоном, надавати офіційні поради та проводити консультації з працевлаштування та щодо поводження із особистими документами тощо [6, с. 444-445].

Кожен рівень здійснює запобіжний вплив на різні групи населення та у різних масштабах, маючи відповідну мету та заходи протидії. Можна зробити висновок, що запобігання та протидія торгівлі людьми це вагомі системні заходи які сприятимуть зменшенню цього негативного явища. Проте існують проблеми, що ускладнюють процес протидії торгівлі людьми та зменшують ефективність уповноважених органів та організацій боротися з цим явищем. На даний момент в Україні ситуацію ускладнює воєнний стан, який дає можливість злочинцям користуватись вразливим економічним становищем населення. Проте попри військову агресію росії проти України, правоохоронні органи плідно працюють в сфері захисту населення від торгівлі людьми.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

2. Бурдін В. М., Коханюк Т. С. Кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми: посіб. для підрозділів Нац. поліції у схемах. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 32.

3. Андрушко А. В. Мета експлуатації як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони торгівлі людьми. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 229-237. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/58. (дата звернення: 17.04.2024).

4. Скрябін О. М. Актуальні проблеми протидії торгівлі людьми в Україні та країнах співдружності незалежних держав: порівняльно-правовий аспект.

Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. № 6. С. 99-104.

5. *Луцький Т. М., Газдайка-Василишин І. Б. Протидія торгівлі людьми: історія та сучасність. Науковий вісник 1'2023 Львівського держ. універ. внутр. справ.. 2023. URL : https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-6 (дата звернення : 17.04.2024).*
6. *Продан Т. В. Актуальні питання протидії торгівлі людьми. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 443-445. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/104. (дата звернення: 17.04.2024).*

Варцаб'юк Д.І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,аспірант спеціальності 081 «Право», галузі знань 08 «Право»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ

У науці кримінальному праві як і в теорії вивчення будь-яких інших галузей права є низка питань, які належать до групи недосліджених, частково досліджених чи дискусійних. Одним із таких питань є визначення поняття кримінально-правової норми, яка, як слушно зазначає Є. М. Вечерова, є «будівельним матеріалом» (інструментарієм) кримінального права [1, с. 167].

Варто зауважити, що поняття кримінально-правової норми найбільш раціонально тлумачити шляхом поетапного дослідження окремих положень, зокрема, з'ясування, в першу чергу, поняття «норми», потім «норми права, і лише після цього, на основі отриманих загальних положень, слід наводити розуміння «кримінально-правової норми». Тобто в послідовності це можливо відобразити так: «поняття норми» → «поняття норми права» → «поняття кримінально-правової норми».

Так, якщо розпочинати з трактування «норми», то у Тлумачному словнику української мови вона інтерпретується як: 1. «загальноприйнята засада, установка, правило». 2. «звичайний, визнаний обов'язковим порядок». 3. «установлена міра, кількість чогось». 4. «середня, звичайна величина чогось (з лат. «norma» – «порядок, лад»)» [2, с. 288].

Що стосується наведення визначення «норми права», то для початку необхідно зауважити, що це поняття є одним із ключових у категоріальному апараті теорії права, оскільки норма права – це «цеглинка» системи права, первинний компонент, із якого складаються інститути та галузі права [3, с. 240]. Саме через неї держава здійснює вплив на суспільство.

На сьогодні в Україні є достатньо велика кількість навчальних посібників, підручників та інших наукових праць з теорії держави і права. І якщо узагальнити наведені в них визначення «норми права», то в цілому доцільно звернути увагу на те, що учені вважають її різновидом соціальної норми, зокрема, загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки (зразок, масштаб, еталон, стандарт), яке охороняється державою та визначає права і обов'язки осіб у врегульованих суспільних відносинах, реалізація якого забезпечується достатнім рівнем правосвідомості суб'єктів права та можливістю застосування заходів державного впливу аж до примусу [3, с. 275; 4, с. 228; 5, с. 162; 6, с. 144].

Практично аналогічно роз'яснює «норму права» й сучасна правова енциклопедія, констатуючи, що «норма права» – це офіційне, формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, яке встановлюється або санкціонується державою, охороняється нею від порушень, направлене на регулювання найбільш важливих суспільних відносин і охорону соціальних цінностей шляхом встановлення юридичних прав і обов'язків суб'єктів права [7, с. 215].

Власне на основі викладеного розуміння «норми» та «норми права» у теорії кримінального права базується визначення ученими поняття кримінально-правової норми. Так, наприклад П. Л. Фріс, кримінально-правову норму трактує як загальнообов'язкове правило поведінки, яке встановлено державою і є обов'язковим для виконання під страхом застосування покарання [8, с. 21].

Згідно положень, викладених у Великій українській юридичній енциклопедії (Том 17 «Кримінальне право»), норма кримінального права – це первинний і основоположний базовий елемент кримінального права – являє собою встановлений державою в законі про кримінальну відповідальність та заборонений під загрозою застосування покарання чи інших заходів криміналь-

но-правового характеру певний вид (тип) суспільно небезпечної поведінки особи (суб'єкта кримінального правопорушення) – діяння (дії чи бездіяльності) – в його узагальненому вигляді, і визначає це діяння як кримінальне правопорушення [9, с. 623].

Тобто усе вище наведене дозволяє зробити висновок, що кримінально-правовим нормам притаманні три рівні ознак:

І рівень ознак – соціальні ознаки – це ознаки, які характерні всім соціальним нормам, в т. ч. й кримінально-правовим нормам, які є різновидом правових норм, а останні – різновидом соціальних норм [4, с. 226-227]:

1) є правилами поведінки, які регулюють суспільні відносини, тобто відносини, що виникають між людьми та їх об'єднаннями;

2) встановлюють правила належної чи дозволеної поведінки у суспільстві;

3) «озброєні» певними засобами, які забезпечують додержання нормативних вимог;

4) є суспільно зумовленими правилами поведінки, завдяки чому вони сприймаються свідомістю людей як справедливі;

5) мають загальний характер, який проявляється в неперсоніфікованості (адресується невизначеному колу осіб) та невичерпності (можливості багаторазової реалізації).

ІІ рівень ознак – загальноюридичні ознаки – це ознаки, які характерні всім правовим нормам, різновидом яких є й кримінально-правові норми, та відрізняють їх від інших соціальних норм:

1) встановлюються або санкціонуються державою і відображають її волю [5, с. 163];

2) мають формально визначений характер – є правилам иповедінки, які зафіксовані в чітко визначеному порядку уповноваженим суб'єктом у писаних джерелах права (в нормативно-правовому акті або в інших офіційних джерелах права). Крім того, формальність означає, що правило поведінки формулюється у вигляді юридичних прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин [5, с. 163; 6, с. 145];

3) мають регулятивний характер – врегульовують правовідносини, які виникають між відповідними суб'єктами, шляхом установлення їх прав та обов'язків [5, с. 164; 6, с. 145];

4) гарантовані державою – означає те, що, з одного боку, держава створює належні та реальні умови і засоби, що сприяють безперешкодному добровільному здійсненню відповідними суб'єктами сформульованих у нормі права зразків поведінки, а з іншого боку, вона застосовує засоби заохочення, переконання та примусу до суб'єктів правовідносин в залежності від їхньої поведінки [5, с. 164; 6, с. 145].

ІІІ рівень ознак – спеціальноюридичні ознаки – ознаки, які вказують на їх особливості як норми конкретної публічної галузі права, а саме кримінального права:

1) формально визначені (закріплені) виключно у статтях КК України, який згідно положень ч. 1 ст. 3 КК України ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права [10];

2) спрямовані на правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням, що згідно ч. 1 ст. 1 КК України є основним завданням КК України [10];

3) у випадку їх порушення до відповідного суб'єкта від імені держави застосовуються певні заходи кримінально-правового характеру.

Таким чином, якщо в сукупності враховувати усі наведені вище ознаки (соціальні, загальноюридичні та спеціальноюридичні), які притаманні кримінально-правовим нормам, то найбільш повно кримінально-правову норму можна визначити як встановлене державою, загальнообов'язкове правило поведінки, яке закріплене у Кримінальному кодексі України з метою правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням, за порушення якого до відповідного суб'єкта від імені держави застосовуються певні заходи кримінально-правового характеру.

1. Вечерова Є. М. Нормативність і норми кримінального права. Право і суспільство. 2017. № 3. С. 165–170.
2. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. 4-й додатковий тираж. Харків : ФОЛІО, 2002. 543 с.
3.Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
4. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
5. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головко, О. С. Передерій та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
6. Тополевський Р. Б., Н. В. Федіна. Теорія держави і права : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
7. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, В. С. Ковальський [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Зайчука ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
8. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручн. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-те, доп. і перероб. Одеса : Фенікс, 2017. 468 с.
9. Велика українська юридична енциклопедія у 20 т. : Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 1064 с.
10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 18 квітня 2024 року).

Гавриленко Н.А.

аспірантка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса

БЕЗПЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

За час незалежності в Україні було прийнято 8 програм та концепцій реформування кримінально-виконавчої системи.

Кожна з них містила велику кількість поглядів, ідей та завдань, що покликані забезпечити реформування функціонування установ виконання покарань.

Українська кримінально-виконавча система мала відійти від застарілого радянського типу управління, а згодом і архітектури. Але, зважаючи на прийняття найновішого програмного нормативно-правового акту – Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та операційного плану її реалізації у 2022—2024 роках, що схвалені Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 року (далі – Стратегія), вочевидь варто констатувати, що цілей попередніх документів за три десятиліття досягнути не вдалося.

Серед основних цілей у Стратегії визначаються: створення належних умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту; поєднання динамічної та статичної безпеки, а також пропорційності обмежень, що застосовуються до засуджених та ін [1].

Хоча такі цілі не є новелою у вітчизняному законодавстві, оскільки Національна програма під егідою комісії Україна – НАТО, що була прийнята на 2020 р. [2] вже передбачала необхідність створення в органах та установах кримінально-виконавчої системи безпечного середовища шляхом забезпечення динамічної безпеки, що зменшує ризик вчинення правопорушень, забезпечення процедурної безпеки, що регулює правила застосування заходів; забезпечення фізичної безпеки, що знижує рівень небезпеки в органах і установах кримінально-виконавчої системи.

Разом з тим, на відміну від усіх попередніх нормативно-правових актів, Стратегія не лише детально визначає перелік основних проблем у кримінально-виконавчій системі та містить низку підходів щодо їх вирішення, а й містить операційний план реалізації та індикатори його виконання з прив'язкою до строків.

Вочевидь, зважаючи на європейську інтеграцію, такий ґрунтовний підхід до Стратегії обумовлений необхідністю якнайшвидшого та якомога більшого приведення діяльності кримінально-виконавчої системи у відповідність до європейських стандартів, що не уявляється можливим без належного правового регулювання.

Вивченню питання створення безпечного середовища в установах виконання покарань присвятила роботи низка українських науковців, серед них: А.І. Богатирьов, О.В. Гальцова, В.С. Батиргареєва, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, О.Г. Колб, М.С. Пузирьов, А.Х. Степанюк, С.І. Халимон, І.С. Яковець, та ін.

Як слушно зазначає А.Х. Степанюк, реформа у сфері виконання покарань має насправді призвести до істотних змін у механізмі функціонування кримінально-виконавчої системи, зі зміною її основоположних засад і принципів, постановки реальної мети і формулювання завдань, яких можна досягти на практиці. Що ж стосується поводження із засудженими, то воно має бути організовано у цілковитій відповідності до рекомендацій, які надаються у Європейських в'язничних правилах та Правилах Організації Об'єднаних Націй стосовно поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Мандели), а це означає насамперед відмову від такого покарання, як позбавлення волі, запровадженого за радянських часів, на користь тюремного ув'язнення, тобто мільярди гривень мають бути спрямовані не на косметичні зміни виправних колоній, які за своєю структурою є нащадками ГУЛАГівських виправно-трудових таборів, а на побудову сучасних в'язниць із запозиченням архітектурних проєктів скандинавських країн. Тільки за такого принципового підходу будуть вирішені проблеми кримінально-виконавчої системи України [3, с. 62-63].

Сьогодні ж, не зважаючи на існування цілої низки концепцій та стратегій реформування кримінально-виконавчої системи, не дивлячись на закріплення в останніх, таких базових понять як «безпека установ виконання покарань», «безпечне середовище установ виконання покарань», «фізична безпека», «динамічна безпека», «процедурна безпека» їм не надано ані належного визначення, ані розкрито їх зміст, що, звісно, створює підґрунтя для наукових дискусій і праць, які породжують прогресивні ідеї, однак водночас унеможливлює нормальний процес реформування кримінально-виконавчої системи залишаючи його тільки на папері.

Існують погляди, що відсутність понятійно-категоріального апарату у цій сфері притаманна багатьом країнам світу, навіть найдемократичнішим. В той же час вимоги до безпечного середо-

вища в установах виконання покарань цілком детально розкриті у нормах міжнародних нормативно-правових актів, що вважаються стандартами, як-то ті ж Європейські в'язничні правила.

За понад 30 років незалежності в Україні не лише не визначилися з тим називати їх все ж в'язничними або пенітенціарними, а й не усунули явних недоліків у їх перекладі, які прямо впливають на правозастосування.

Так, офіційний переклад Європейських в'язничних правил, розміщений на сайті Верховної Ради України, містить низку неточностей у перекладі з англомовного оригіналу, що обумовлює невірне трактування їх положень.

Зокрема, частина IV зазначеного нормативно-правового акту в оригіналі містить підрозділи security та safety [4], які в українському перекладі отримали назву безпека та режим відповідно. А в російському, для прикладу, взагалі названі одним словом – «безпека», хоча стосуються зовсім різних за значенням слів у англійській мові [5, с. 83].

З огляду на це, розділ safety, який в українському перекладі документу названо режимом, дослівно означає «безпека», яка, у свою чергу, не може за своєю суттю бути синонімом поняття «режим», хоча до певного часу багато хто з науковців намагався їх ототожнювати.

Ю.В. Кернякевич-Танасійчук пропонує розглядати режим як порядок відбування та виконання покарань, засіб виправлення та ресоціалізації засуджених [6].

Розділу security, в українському перекладі теж дано назву безпека [4], хоча в дослівному перекладі слово security означає стан безпеки (убезпеченість), тобто властивість, що має бути притаманною установам виконання покарань [5, с. 83].

Підсумовуючи варто зазначити, що як показує досвід трьох десятиліть, для ефективного реформування кримінально-виконавчої системи замало прийняти нормативно правовий акт, що міститиме у собі перелік проблем та низку цілей. Адже разом із кількістю концепцій, в Україні зростає і рецидивна злочинність, показники якої констатують стале недосягнення цілей кримінального покарання.

Наріжним каменем реформ має стати фундаментальна нормативна база в основі якої лежатимуть якісно і вірно перекладені міжнародні нормативно-правові акти у галузі виконання покарань.

А разом із включенням прогресивних понять до норм національного законодавства має додаватися і їх значення, розкриватися їх зміст та шляхи реалізації.

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. Київ «Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#n10

2. Указ Президента України «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік» URL: https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861

Степанюк А.Х. До питання про реформи у сфері виконання покарань. Право України. 2019. № 7. С.53- 65.URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj6wtGX9ej9AhUli_0HHZ9cCUsQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Frd.ua%2Fstorage%2Fattachments%2F6528.pdf&usg=AOvVaw0a16rqTk_FElbF5qND5kiL

4. Європейські вязничні (пенітенціарні правила) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text

5. Гавриленко Н.А. Поняття «безпеки» у кримінально-виконавчому законодавстві: проблеми тлумачення: Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали VIII заочної міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 26 листопада 2021 р.) / гол. ред. О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2021. 346 с. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/Kriminalno-vikonavcha-sistema-Ukraini-ta-ii-rol-u-rozbudovi-pravovoi-i-socialnoi-derzhavi-26.11.pdf

6. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Режим у системі засобів досягнення мети реалізації кримінально-виконавчої політики України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. № 5. Том 2. С. 211-214. URL:http://nvppp.in.ua/vip/2017/5/tom_2/41.pdf

Гернага Ю.О.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, аспірант спеціальності 081 «Право», галузі знань 08 «Право»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Кримінально-правова правосвідомість є ключовим аспектом сучасного правового устрою, оскільки визначає ставлення суспільства до кримінальних правопорушень та системи правосуддя. Це поняття визначається комплексом знань, переконань, цінностей і відношень до кримінально-правових норм, які формуються під впливом різноманітних факторів, таких як культурні, історичні, економічні тощо.

Універсальна усвідомленість про право в суспільстві відіграє ключову роль у його формуванні та реалізації на практиці. Це передбачає глибокі дослідження точок зіткнення правової усвідомленості та системи джерел права в різних контекстах. Незважаючи на те, що багато поколінь дослідників вивчають це соціально-правове явище, загальноприйняте тлумачення правової усвідомленості досі відсутнє. Зокрема, це пояснюється тим, що повне наукове визначення досліджуваної категорії не може бути простим і однозначним. Проте розгляд сутності кримінально-правової усвідомленості на науковому рівні відкриє нові можливості для проведення теоретико-правових досліджень щодо впливу усвідомленості права у наш час.

На вивчення явища кримінально-правової правосвідомості зосереджена увага широкого кола науковців, зокрема таких як: О.Г. Данильян, Ю. М. Дмитрієнко, М. С. Кельман, А. М. Колодій, В. О. Коновалова, С. С. Кравченко, Л. А. Кушинська, І. В. Омельчук, П. М. Рабинович, О. Ф. Скакун, П. Л. Фріс та інші.

З метою вивчення правосвідомості необхідно розглянути ширше за змістом та обсягом поняття «свідомість», однією із форм якої є «правова свідомість». Так, у теорії держави і права під свідомістю розуміється спосіб, яким людина сприймає світ через систему знань, яка закріплена у мові і включає всі її смисли

і значення; це найвища форма відображення матерії. З погляду фізіології, свідомість є функціональною властивістю людського мозку [1, с. 524].

Мозкова діяльність породжує образи навколишнього матеріального світу, здійснюється сприймання, зберігання та осмислення інформації та реальності загалом. Залежно від сфери діяльності людини, суспільну свідомість можна класифікувати на філософську, політичну, релігійну, правову та інші форми. Зокрема, згідно з позицією О. Ф. Скакун, правова свідомість – це система образів, що формуються у процесі спілкування та волевиявлення, через які відбувається сприйняття правової реальності. Це стосунок до діючого, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом, і поведінки в сфері права [1, с. 524].

М. М. Цимбалюк розглядає правосвідомість як осмислене ставлення до нормативного регулювання людського життя в суспільному та природному середовищі [2, с. 288].Начало формы

При цьому, на думку І. І. Митрофанова, власне кримінально-правову свідомість слід вважати необхідною складовою правової свідомості, яка пронизує всі його структурні частини. Реалізація кримінальної відповідальності на різних етапах кримінального процесу тісно пов'язана з професійною правовою свідомістю посадових осіб уповноважених державних органів, а також з суспільною, груповою та індивідуальною правосвідомістю суб'єктів кримінально-правових відносин [3, с. 8].

Кримінально-правова правосвідомість, як самостійний складовий елемент суспільної правосвідомості, може бути описана як сукупність правових поглядів, почуттів, ідеалів, теорій та концепцій, які мають нормативний характер. Вона включає знання про кримінально-правові явища, оцінку їх з точки зору соціальної справедливості, а також нові вимоги до вдосконалення кримінально-правового регулювання та охорони суспільних відносин, благ і інтересів. Практика їх застосування відображає економічні та політичні потреби й інтереси суспільного розвитку.

Формування кримінально-правової правосвідомості є складним та багатогранним процесом, що залежить від впливу різноманітних факторів, таких як соціально-економічні, соціаль-

но-політичні, психологічні та інші. Важливе значення у цьому процесі має взаємозв'язок кримінально-правової правосвідомості з моральною свідомістю. Лише в разі повного їх збігу можна говорити про моральність кримінально-правової правосвідомості, а в кінцевому підсумку, коли через кримінально-правову ідеологію остання перетворюється на норми права, – про моральність кримінального права [4, с.102].

Т. В. Міхайліна, досліджуючи правосвідомість як інтегративний елемент правової системи, виокремлює такі основні аспекти кримінально-правової правосвідомості, як [5, с. 312]:

1. Система цінностей та норм: кримінально-правова правосвідомість базується на системі цінностей, які визначають, що вважається прийнятним і неприйнятним у суспільстві. Ці цінності відображаються у кримінальних законах та нормативно-правових актах.

2. Знання кримінального законодавства: для формування кримінально-правової правосвідомості необхідне розуміння норм кримінального законодавства, процедур правосуддя та відповідальності за порушення закону.

3. Довіра до правосуддя: важливим аспектом є віра суспільства в об'єктивність, справедливість та ефективність правосуддя. Низький рівень довіри може призвести до невиконання закону та зростання кримінальності.

4. Суспільна свідомість: кримінально-правова правосвідомість відображає загальні погляди та переконання суспільства стосовно кримінальної поведінки, покарання та реабілітації злочинців.

5. Виховання та освіта: формування кримінально-правової правосвідомості починається з освіти та виховання в сім'ї, школі, університеті та через засоби масової інформації.

Більше того, Н. І. Бровко констатує, що кримінально-правова правосвідомість впливає на [6, с.73]:

а) попередження злочинності – якщо суспільство має високий рівень кримінально-правової правосвідомості, це сприяє попередженню злочинності через загальне дотримання закону.

б) функціонування правосуддя – довіра суспільства до судової системи є важливою для її ефективності та авторитету.

в) захист прав та свобод громадян – кримінально-правова правосвідомість забезпечує захист прав та свобод громадян від будь-яких форм злочинності та надмірної державної влади.

Таким чином, резюмуючи усе вище наведене, слід зробити висновок про те, що кримінально-правова правосвідомість визначається сукупністю цінностей, знань та переконань суспільства стосовно кримінальних законів та правосуддя. Вона впливає на всі сфери суспільного життя і є основою для забезпечення правопорядку та безпеки громадян. Інвестиції у формування кримінально-правової правосвідомості є важливим елементом будівництва справедливого та правового суспільства.

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Вид. 4-те, доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2013. 524 с.

2. Цимбалюк М. М. Онтологія правосвідомості: теорія та реальність : монографія. Київ : Атіка, 2008. 288 с.

3. Митрофанов І. І. Роль правосвідомості в механізмі реалізації кримінальної відповідальності. Формування правосвідомості в молоді України: [матеріали І регіон. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю Кременчуц. держ. ун-ту ім. М. Остроградського (Кременчук, 15–16 квіт. 2010 р.)]. Кременчук : Вид. відділ КДУ імені М. Остроградського, 2010. С. 8–11.

4. Фріс П. Л. Кримінально-правова правосвідомість (до поняття змісту). Право і суспільство. 2020. Вип. 1. С. 102–110.

5. Міхайліна Т. В. Правосвідомість як інтегративний елемент правової системи : монографія. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 312 с.

6. Бровко Н. І. Аналіз феномену правосвідомості людини у філософсько-правовій думці. Філософські та методологічні проблеми права. 2016. № 1. С. 73–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_8.

Голодюк Д.А., Ковальчук Д.О.

Державний податковий університет, здобувачі вищої освти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 081 «Право»

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У сучасному світі, де цифрові технології стрімко розвиваються та проникають у всі сфери життя, питання використання цифрових доказів у кримінальному процесі набуває все більшої актуальності. Злочинність також еволюціонує, адаптуючись до нових реалій, і все частіше залишає свої «сліди» в цифровому просторі. Тому правоохоронні органи та судова система повинні мати ефективні інструменти для збирання, зберігання, аналізу та представлення цифрових доказів у суді. Використання цифрових доказів стає невід'ємною частиною кримінального процесу.

Останнім часом проблематика щодо визначення сутності електронних доказів активно вивчається науковою спільнотою. Незважаючи на велику кількість інформації та численні обговорення цієї тематики серед учених, питання щодо їх місця у кримінальному провадженні залишається невирішеним [1, с.194].

Аналізуючи наукову літературу, стає зрозуміло, що дослідники не мають єдності поглядів навіть у визначенні терміна, адже можна зустріти такі варіанти, як: «електронні докази».

Так, ще у 2017 році Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» у законодавстві з'являється нова категорія – електронні докази. Під електронними доказами законодавцем розуміється інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відеота звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші

дані в електронній формі (ст. 96 ГПК, ст. 100 ЦПК, ст. 99 КАСУ відповідно). Проте, у КПК і в Кодексі України про адміністративні правопорушення їх визначення досі відсутнє [2, с.92].

Сучасний етап розвитку кримінального судочинства відзначається стрімким переходом до «цифри» та характеризується такими процесами як «оцифрування», «діджиталізація» та «цифровізація».

Науковці зазначають, що «вдосконалення національної моделі досудового розслідування в умовах діджиталізації кримінального провадження має відбуватися в декількох напрямках: 1) вдосконалення національної моделі виявлення кримінальних правопорушень та їх розкриття, що включатиме в себе, по-перше, визначення місця цифрової інформації та її носіїв у системі процесуальних джерел доказів; по-друге, розширення законодавчо регламентованих способів формування доказової інформації у кримінальному процесі; зміна концептуальних підходів до перевірки та оцінки доказів у кримінальному процесі; 2) створення цифрової платформи для взаємодії суб'єктів кримінального провадження [3, с. 296–298].

В Україні питання використання цифрових доказів регулюються нормами Кримінального процесуального кодексу України, Законами України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», «Про телекомунікації» та іншими підзаконними актами. Зокрема, зазначені нормативно-правові акти визначають поняття та вимоги до електронних доказів, порядок їх збирання, фіксації та оцінки.

Збирання цифрових доказів здійснюється відповідно до процесуальних норм шляхом проведення обшуків, вилучення електронних пристроїв та носіїв інформації, копіювання даних, отримання доступу до віддалених інформаційних систем тощо. На цьому етапі дуже важливо забезпечити належне зберігання та транспортування цифрових доказів, щоб уникнути їх пошкодження або втрати. Зберігання та аналіз електронних доказів вимагає спеціального обладнання та програмного забезпечення, а також високої кваліфікації фахівців. Важливо дотримуватися відповідних протоколів та процедур для гарантування цілісності та автентичності даних. Представлення цифрових доказів у суді може від-

буватися у різних формах: роздруківки електронних документів, демонстрація відеозаписів, візуалізація даних тощо. Ключовим моментом є забезпечення належного розуміння суддями та присяжними природи та значення цифрових доказів.

Саме тому сьогодні можна говорити про існування «цифрових доказів», під якими розуміються фактичні дані, що представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія та після обробки ЕОМ стають доступними для сприйняття людиною. При цьому, обов'язковою ознакою цифрового доказу є конвергентність, під якою розуміється здатність одиничного доказу входити у сукупність інших доказів і набувати у зв'язку з цим доказового значення [4, с.257].

У розслідуванні майнових злочинів, таких як крадіжка, шахрайство або розтрата, цифрові докази можуть включати електронні фінансові записи, історію банківських транзакцій, електронні листи та повідомлення, що стосуються незаконних операцій. Інші сфери застосування цифрових доказів включають розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми, незаконного обігу наркотиків, тероризму та організованої злочинності. Аналіз цифрових даних може допомогти виявити злочинні зв'язки, відстежити рух грошових коштів та встановити місцезнаходження ключових фігурантів.

Отже, цифрові докази відіграють все більшу роль у сучасному кримінальному процесі, ставлячи нові виклики перед правоохоронними органами та судовою системою. З одного боку, вони є цінним джерелом інформації для розкриття злочинів, з іншого – потребують спеціальних знань, обладнання та процедур для належного збирання, зберігання та аналізу.Для ефективного використання цифрових доказів необхідно вдосконалювати законодавчу базу, гармонізувати її з міжнародними стандартами та посилювати захист персональних даних. Крім того, потрібно забезпечити належну підготовку фахівців у галузі цифрових доказів та виділити достатні ресурси для правоохоронних органів.

1. Ахтирська Н., Костюченко О. Процесуальні та організаційні аспекти збору електронних доказів під час міжнародного співробітництва. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022.

2. Метелев О. П. Окремі проблеми цифровізації у кримінальному процесі. Прикарпатський юридичний вісник. 2022. Випуск 3(44). С. 92

3. Демура М. І., Клепка Д. І., Крицька І. О. Забезпечення прав та законних інтересів особи в умовах «діджиталізації» кримінального провадження. Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 295-301.

4. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. Вип. 5.

Жиляк М.Д.

аспірант кафедри політики у сфері боротьби
зі злочинністю та кримінального права
Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ДО ПИТАННЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВИХ СЛУЖБОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

З початком збройної агресії російської федерації проти України (20.02.2014), а пізніше відкритого повномасштабного воєнного нападу на Україну під завуальованою у російській пропаганді «СВО» та введення на усій території України воєнного стану (24.02.2022), в Україні отримали своє практичне відображення стани «особливого періоду», «воєнного стану» та «бойової обстановки». Очевидно, що вони по особливому впливають на правовідносини між військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами. Зазначене підтверджується і даними офіційної статистики Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022-2023 роки, за якою у співвідношенні 2022 до 2023 року вказана динаміка виросла з 758 військових службових кримінальних правопорушень до 905. Згідно офіційними даними Верховного Суду «Про стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях судами загальної юрисдикції у 2023 році», кількість засуджених за військові службові кримінальні правопорушення за статтею 425 КК України у 2022 році сягнула 5 осіб, а в 2023 році зросла до 13 осіб та за статтею 426-1 КК за 2022 рік засуджено 3 особи, в той

час як у 2023 році засуджено 12 осіб. По співвідношенні 2022 до 2023 року за ст. 425 КК зросла у 2,6 р. за ст. 426-1 КК зросла у 4р. Відтак вивчення та оцінка суспільної небезпеки військових службових кримінальних правопорушень залишається на порядку денному.

У навчальній літературі домінує позиція, відповідно до якої суспільна небезпека злочину – це матеріальна ознака, що характеризує здатність злочину заподіювати шкоду (істотну шкоду) об'єкту кримінально-правової охорони або створювати реальну загрозу заподіяння такої шкоди. У своїй праці М.Р. Рудаковська зазначає, що в юридичній літературі не висвітлено, чи описано поверхнево характеристики суспільної небезпеки, як її ознаки, критерії наявності, структури тощо. Одночасно М.Р. Рудаковська зазначає, що серед науковців спостерігається консенсус щодо наступних висновків: «Суспільна небезпека є однією з ознак поняття злочину; полягає у заподіянні злочином істотної шкоди об'єктам, які охороняються кримінальним законом, або у створені реальної можливості (загрози) заподіяння такої шкоди; є підставою для відмежування злочинів від інших правопорушень та від малозначних діянь; є однією з підстав для криміналізації та декриміналізації діянь; становить основу класифікації злочинів за ступенем тяжкості, який під час кваліфікації діяння є показником типового ступеня суспільної небезпеки злочинів, а під час індивідуалізації кримінальної відповідальності-показником індивідуального ступеня суспільної небезпеки конкретного злочину; має важливе значення при вирішенні питання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки та про звільнення від покарання» [1, с.1]. Із зазначеною позицією щодо загальної характеристики суспільної небезпеки та загального її розуміння важко не погодитись. При цьому, питання військових службових кримінальних правопорушень частково досліджувались у дисертаційних роботах М. Хавронюка, Б. Леонова, М. Туркота, але не в усіх роботах, що навіть частково охоплюють дослідження суспільної небезпеки військових службових кримінальних правопорушень, передбачених нині в ст.ст. 425-426-1 КК України, були вичерпно науково висвітлені [3, с. 161].

Для застосування правильності розуміння суспільної небезпеки військових службових кримінальних правопорушень слід проаналізувати більш детально через діючі норми законодавства. Суспільна небезпека військових службових кримінальних правопорушень відображається у диспозиціях статей 425-426-1 Кримінального кодексу України (надалі по тексту – ККУ). Диспозиції ст. ст. 425, 426 ККУ вказують на суспільну небезпеку допущеної протиправної поведінки, у першу чергу – бездіяльності у формі: 1) недбалого ставлення до військової служби (ст. 425 ККУ), 1) умисного неприпинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, або 2) ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, а також 3) інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати (ст. 426 ККУ). У диспозиції ст. 426-1 ККУ суспільна небезпека відображається виключно у активній поведінці у формах: 1) застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого; 2) перевищення дисциплінарної влади; 3) застосування насильства щодо підлеглого; 4) іншого перевищення влади чи службових повноважень [5; с. 1093]. Також на законодавчому рівні закріплено кваліфікуючі ознаки суспільної небезпеки «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» (примітка до статті 425 ККУ), однак законодавець зосередився тільки на матеріальній складовій шкоди та наслідках як однієї із ознак суспільної небезпеки, не застосовуючи нематеріальну складову, що навряд чи можна визнати обґрунтованим кроком через створення відповідних труднощів у правозастосовній діяльності. Вважаємо за доцільне розширити обсяг категорій «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» у сфері військових службових правопорушень за рахунок вказівки і на нематеріальну складову, забезпечивши тим самим кримінально-правову охорону і життя та здоров'я, честі, гідності, особистої недоторканості осіб.

Система військових кримінальних правопорушень, що нині передбачена чинним КК України, недосконала і суперечлива, а тому потребує перегляду та вдосконалення [2, с. 318]. Ю.І. Бінькowська, Г.С. Крайник, В.Я. Настюк та ін. пропонують відновити

у КК кримінальну відповідальність військової службової особи за зловживання владою або службовим становищем, розглядаючи ці питання під кутом зору посилення боротьби з військовими корупційними злочинами, погоджуючись з думкою В.І. Тютюгіна, К.С. Косіної про те, що «корупційним злочином є умисне суспільно небезпечне діяння, що володіє всіма ознаками корупційних правопорушень, вчинення яких пов'язане з використанням особою влади, службового становища чи можливостей, що з такого службового становища випливають всупереч інтересам служби …». Не врегульованим до кінця залишається і ситуація, коли перевищення влади або/чи службових повноважень військовою службовою особою здійснюється повторно, тобто неодноразово (систематично), оскільки застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого за ч. 2 ст. 426-1 КК може вчинятися повторно, як щодо однієї особи, так і по відношенню до іншої, що безумовно підвищує суспільну небезпеку таких протиправних дій [2, с. 321-322].

Поняття родового об'єкта військових злочинів не розроблено в достатньому обсязі, і трактовка порядку проходження військової служби потребує деяких уточнень. Військовий правопорядок – це не аморфне явище, воно поширюється на певну сферу державного і соціально-правового буття цією сферою є воєнна організація України [6, с. 247-248]. Харитонов С.О. зазначає, що вирішуючи питання щодо безпосереднього об'єкта військових злочинів, необхідно виходити перш за все з того, що вони становлять частину родового та видового об'єктів військових злочинів та посягають на конкретні (окремі) правовідносини, що виникають та функціонують при здійсненні військової служби. Виходячи з цього, залежно від видових об'єктів, що виступають як підстава класифікації системи військових злочинів, їх можливо поділити на такі відносно самостійні групи, зокрема й злочини проти порядку здійснення своїх повноважень військовими службовими особами (військові службові злочини)(статті 425–4261) [6, с. 250].

Родовим об'єктом перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень виступають суспільні відносини, що регулюють встановлений законом порядок несення або проходження військової служби. Крім того, до родового

об'єкта злочину, що розглядається, можна також віднести і конституційний устрій та безпеку держави загалом [4, с.65].

Разом з тим вчинення військових кримінальних правопорушень в умовах дії в державі з 18 березня 2014 року особливого періоду, а з 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану, на думку Карпенка М.І., недостатньо враховується частиною суддів, які розглядали кримінальні провадження за участі військовослужбовців, оскільки п. 11 ч. 1 ст. 67 КК передбачає, що «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій», є обставинами, які обтяжують покарання. Т.Б. Ніколаєнко, яка провела в 2018 році дослідження за темою «Теоретико – правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців», теж наголошує, що «… постала необхідність посилити кримінальну відповідальність за порушення військової дисципліни в особливий період …»[2, с.331].

Не менш вагомими за темою дослідження «Проблеми протидії злочинам проти встановленого порядку несення військової служби (військовим злочинам)» є висновки і пропозиції М.С. Туркота, який стверджує, що «ефективність протидії злочинності у Воєнній організації України прямо не залежить від процесуальної активності лише правоохоронних та судових органів. Необхідна послідовна, систематизована і довгострокова її підтримка з боку держави, суспільства і кожного громадянина. Підвищення боєготовності Збройних Сил України та інших військових формувань, вирішення правових і соціальних питань, відновлення престижу військової служби вже найближчим часом можуть дати позитивні результати» [2, с. 332-333].

«Особливий період», «воєнний стан» та «бойова обстановка», як специфічні прояви суспільної небезпеки у військових службових кримінальних правопорушеннях у період сьогодення є найактуальнішими, оскільки Україна відчуває їх у правовідносинах як фактично, так і юридично. Аналіз законодавчих положень та здобутків наукової кримінально-правової доктрини дає підстави для висновків, що з моменту настання вказаних станів/періоду кримінальні правопорушення військових службових осіб посягатимуть не тільки на встановлений порядок несення військової служби, а

й створюватимуть передумови (ризики) завдання шкоди суспільним відносинам у сфері захисту держави, її суверенітету і територіальної цілісності [2, с. 317]. Отож, загрози суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності України зобов'язують законодавця удосконалити кримінальне законодавство держави за військові службові правопорушення[2, с. 335].

1. *Азаров Д.С. Розуміння суспільної небезпеки злочину (за результатами соціологічного експерименту). 2019. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2019. Том 3 URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/297912f3-92f0-4dab-b6d1-dda1bd36d289/content (дата звернення: 28.03.2024).*
2. *Карпенко М. І. актуальні питання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення та їх запобігання потребують невідкладного позитивного вирішення IZDEVNIECĪBA BALTIJA PUBLISHIMG URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-14 (дата звернення: 28.03.2024).*
3. *Карпенко, М. І. До питання окремих ознак об'єктивної сторони військових службових злочинів у сфері управлінської діяльності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2018, 4: 161-164 URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2018/4_2018.pdf#page=161 (дата звернення: 28.03.2024).*
4. *Кізюн О. П. Юридичний аналіз складу перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. Південноукраїнський правничий часопис, 2020, 3: 64-68 URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/3/14.pdf (дата звернення: 28.03.2024).*
5. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. Та допов./ За ред.. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007.- 1184 с.*
6. *Харитонов С. О. Об'єкт і система військових злочинів. Вісник Національної академії правових наук України, 2016, 3: 243-253. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-243-253.pdf (дата звернення: 28.03.2024).*

Захарчук Г.В.

аспірантка за спеціальністю 081 – Право

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА РІШЕННЯ, ПРИЙНЯТІ ЇХ КОЛЕГІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ

Основною формою вираження волі юридичної особи є рішення її одноособових чи колегіальних органів, управлінські дії її уповноважених представників, а також, в окремих випадках, реалізація юридичною особою певних своїх повноважень в управлінських чи господарських правовідносинах з використанням принципу «мовчазної згоди».

В таких умовах, фактично суб'єктом права виступає юридична особа, але її воля знаходить вираження в діях відповідних фізичних осіб. Це зумовлює створення своєрідного «замкнутого кола», в якому юридична особа є відповідальною за дії своїх органів, а уповноважені представники – за діяльність юридичної особи.

Світовою практикою та чинними міжнародно-правовими актами підтримується позиція, що застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру має здійснюватися у випадку вчинення в інтересах юридичної особи в межах своїх повноважень (самостійно або в співучасті з іншими особами) керівником, засновником чи учасником юридичної особи, іншою уповноваженою особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України [1, с.73].

Заслуговують уваги випадки, коли підставою застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи є ухвалення її колегіальним органом рішення, результати (наслідки) прийняття якого мають ознаки складу злочину.

О.Пасєка пропонує як спосіб вирішення цієї правової проблеми – притягнення до відповідальності кожної окремої фізичної особи, яка брала участь у прийнятті рішення колегіального органу, в результаті якого було вчинено суспільно небезпечне ді-

яння. Вчений зазначає, що при цьому слід враховувати, що кримінальній відповідальності не підлягатимуть члени колегіального органу, які не брали участь в голосуванні, утрималися або голосували проти [2, с.253].

При кваліфікації дій членів колегіального органу, які брали участь у прийнятті його рішення, слід враховувати положення ст.ст. 26–31 КК України, що регулюють питання співучасті в кримінальному правопорушенні [3].

Вважаємо, що юридична особа може підлягати заходам кримінально-правового характеру після набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо винних фізичних осіб, які брали участь в ухваленні колегіального рішення, якщо буде доведено, що це рішення ухвалила відповідна та достатня кількість членів колегіального органу, необхідна для підтвердження його правомочності.

Це питання також є дискусійним з тих підстав, що законом, установчими документами, корпоративними договорами може бути передбачено обов'язок керівника колегіального органу підписувати і вживати заходів для виконання рішення, прийнятого цим колегіальним органом, незалежно від того, голосував він «за» чи «проти». В цьому випадку, вважаємо, обов'язково слід враховувати ступінь вини керівника, характер його дій та інші обставини, які мають значення для кваліфікації діяння як злочину.

На обов'язковість врахування наявності або відсутності умислу посадової особи, яка діє від імені юридичної особи, а також наявності прямого причинно-наслідкового зв'язку між її діями і рішенням, прийнятим колегіальним органом, звертає увагу Касаційний кримінальний суд в постанові від 11 травня 2023 року, справа № 707/661/17, встановивши відсутність причинно-наслідкового зв'язку між діями такої особи і рішенням колегіального органу, в якому прокурор вбачав ознаки складу злочину, зазначивши, що «…обвинувачена не може нести кримінальну відповідальність за рішення колегіального органу» [4].

Підсумуємо, що правова проблема застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за злочин, вчинений в результаті прийняття її колегіальним органом рішення, потребує подальшого розвитку та опрацювання як на науко-

вому, так і на законодавчому рівні. Обов'язково при цьому, застосовуючи досвід зарубіжних країн, враховувати вітчизняні правові традиції і форми та особливості діяльності юридичних осіб та їх колегіальних органів за законодавством України.

1. Загиней З.А. Основні недоліки нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 4. С. 73.

2. Пасєка О. Ф. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: окремі проблемні питання / О. Ф. Пасєка // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. - 2014. - Вип. 4. - С. 253-263. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2014_4_28 (дата звернення: 30.04.2024)

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 30.04.2024)

4. Постанова Касаційного кримінального суду від 11.05.2023 в справі № 707/661/17. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110951966 (дата звернення: 30.04.2024).

Каглійчук М.Ю.

Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника Студентка 1 курсу ОР
Магістр

ДЕТЕРМІНАНТИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

Застосування насильства представниками збройних формувань не є новим явищем під час ведення бойових дій. Найчастіше саме сексуальне насильство вирізняють як крайню форму гендерно зумовленого насильства. Серед усіх запропонованих визначень цього виду насильницької поведінки, найбільш повним і зрозумілим видається пояснення Міжвідомчого постійного комітету – Робочої групи з питань гендерної та гуманітарної допомоги (Inter-Agency Standing Committee, Task force on Gender and Humanitarian Assistance), які визначають сексуальне насильство як будь-який статевий акт, чи спроба його отримати, небажані сексуальні коментарі, або дії з метою торгівлі сексуальністю особи, використовуючи примус, погрози заподіяння шкоди чи застосування фізичної сили будь-якою особою незалежно від

її відношення до жертви в будь-якому місці, включаючи, але не обмежуючись домом і роботою [1].

Що стосується саме сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), то таке визначення можна знайти у Загальних рекомендаціях Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, де зазначено, що СНПК є формою гендерно зумовленого насильства, яка може включати в себе зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусову вагітність, примусовий аборт, примусову стерилізацію, примусовий шлюб чи будь-яку іншу форму сексуального насильства порівнянної тяжкості, яка може бути здійснена щодо жінок, чоловіків, дівчат або хлопців [2].

Не зважаючи на те, що це явище є досить актуальним для теорії та практики сучасних кримінального права та кримінології в Україні через війну, що розв'язала російська федерація, досі не розроблено ефективний механізм профілактики та запобігання цьому правопорушенню, захисту жертв та покаранню винних. Для того щоб ефективно реагувати на зазначені виклики слід дослідити фактори, які спричиняють поширення явища сексуального насильства з боку військовослужбовців.

Зокрема, однією з причин даного явища науковці визначають посилення патріархальних гендерних норм під час конфлікту, оскільки мілітаризм та патріархат є практично невіддільними [3, с.52-53]. В свою чергу, Романцова С.В. здійснює класифікацію таких факторів на економічні (отримання коштів за рахунок торгівлі жертвами насильства), стимули для вербування (обіцянки отримати сексуальних рабинь є частим чинником вербування деяких терористичних груп), ідеологічні (примусові шлюби, вагітність чи статевий акт є звичною ідеологією для частини військовослужбовців, що беруть участь у конфлікті) та стратегічні чинники (використання погроз вчинення сексуального насильства чи здійснення такого насильства з метою зайняття певних територій чи об'єктів) [4, с.92].

Харитонова О.В. поділяє причини сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом на структурні, індивідуальні та групові. До структурних авторка відносить рівень гендерної нерівності в соціумі до початку збройного конфлікту. Індивідуальним факто-

ром науковиця вважає так звану «ідентичність солдата» – якості та особливості поведінки, які набуває військовослужбовець як до, так і під час несення служби. Що стосується групових факторів, то, на думку авторки, групове зґвалтування може стати нагодою для підвищення згуртованості серед членів збройного формування, що його вчиняють [5, с.190-191]. Ці ж думки стосовно групового фактору поширює й Дара Кей Коен (Dara Kay Cohen), яка висуває теорію, що зґвалтування використовується серед бійців з метою культивування внутрішньої згуртованості групи [6].

Слід також взяти до уваги традиційний поділ чинників сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом на об'єктивні та суб'єктивні. Що стосується першого виду, то це ті фактори, що не залежать від волі людини, тоді як на суб'єктивні вона має певний вплив. Так, до об'єктивних причин слід віднести, в першу чергу, пропагандистську роботу з боку рф щодо її військовослужбовців. З іншого боку, сексуальне насильство може використовуватися як певне випробування для військовослужбовця для інтеграції в військове середовище. Щодо суб'єктивних чинників, то такими виділяють, зокрема, агресивне ставлення до українців, низький рівень правової культури та свідомості, бажання помсти, потреба встановити панування над слабшими тощо [7, с.148-149].

В свою чергу, серед іноземних дослідників цього питання досить поширеною є думка, що одним із найважливіших детермінантів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом є хаос і розпадання структур. Особи, які прагнули здійснити зґвалтування до війни, мають нагоду зробити це, використовуючи безладдя та конфлікт. Щодо розпадання структур, то тут слід мати на увазі неможливість ефективної звітності щодо вчинених кримінально караних діянь, а також часткова неможливість їх розслідування у зв'язку із бойовими діями [8, с. 24].

Більш глибше дослідження пропонує Елізабет Жан Вуд (Elisabeth Jean Wood), яка поділяє СНПК на три категорії, кожна з яких має свої детермінанти. Зокрема, «стратегічне» сексуальне насильство – таке, що здійснюється цілеспрямовано для досягнення групових цілей, зазвичай відбувається за наказом «зверху». Його детермінантами є етнічна ворожнеча, зачищення території, винагорода чи компенсація за участь у бойових діях, можливість

для сексуального рабства чи примусових шлюбів, потреба в домінації, відчутті влади, здійснення тероризму та гендерна нерівність.

Іншим видом сексуального насильства авторка вважає «опортуністичне» – таке, що вчиняється з особистих мотивів, а не заради досягнення групових цілей. Причинами цього виду СНПК Вуд вважає етнічну ворожнечу, а також відчуття влади та гендерну нерівність.

Останнім видом сексуального насильства, який виділяє дослідниця є «практичне» – воно виникає з того, що два попередні види не охоплюють всіх випадків сексуального насильства під час збройного конфлікту. Його факторами Вуд вважає згуртованість одиниць (груп), винагорода за участь у бойових діях та гендерну нерівність [9, с.6-16].

Таким чином, науковці по-різному визначають чинники сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, класифікуючи їх за різними критеріями. Однак, найбільш актуальною і такою, що може знайти своє втілення в кримінологічній політиці нашої держави, для створення ефективних механізмів запобіганню СНПК вбачається традиційна класифікація суб'єктивних і об'єктивних детермінантів.

1. *IASC, Inter-Agency Standing Committee (2005). Task force on Gender and Humanitarian Assistance. URL : http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/12/48-women-raped-hour-congo*
2. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК) : загальні рекомендації. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR - The UN Refugee Agency). URL : https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2022/10/crsv_dos_and_donts_ukr.pdf*
3. *Макаренко В. С. «Насильство за ознакою статі в умовах збройного конфлікту: причини та наслідки.» Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану: тези доп. учасників наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 7 груд. 2022 р.).–Вінниця: ХНУВС, 2022.–С. 52-53, 2022.*
4. *Романцова С. В. Сексуальне і гендерне насильство терористичних груп: кримінологічний огляд / С. В. Романцова // Актуальні питання розвитку юридичної науки в умовах COVID-19 : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 10-11 груд. 2020 р.) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем`янчука. - Рівне : Видавн. дім «Гельветика», 2020. - Ч. ІІ. -С. 91-94.*
5. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. /упоряд. та заг. ред.: Ю.*

В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. – Харків : Право, 2022. – 310 с.

6. *Cohen DK (2013) Explaining rape during civil war: Cross-national evidence (1980–2009). American Political Science Review 107(3): 461–477.*
7. *Petechel Oleksiy. «Sexual violence by military personnel of the RussianFederation against the civilian population of Ukraine.» Law & Society 9 (2024): 147-150.*
8. *Mari Rolfsdatter Aspen. Understanding Conflict-Related Sexual Violence: A Comparative Analysis of FARC and PKK's Repertoires of Violence. URL : https:// openarchive.usn.no/usn-xmlui/handle/11250/3064314*
9. *Wood EJ. Conflict-related sexual violence and the policy implications of recent research. International Review of the Red Cross. 2014.*

Карпець Т.І.

здобувачка вищої освіти, 3 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОГЛЯДУ ЗАСОБІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ

Враховуючи сьогодення та прогрес розповсюдження комп'ютерної техніки все частіше постає потреба в межах кримінального провадження дослідити зміст інформації яка міститься в пам'яті таких пристроїв. Огляд комп'ютерної техніки є одним із важливих слідчих заходів, який використовується для виявлення, вилучення та дослідження даних, що можуть мати значення для розслідування злочину.

У процесі виявлення під час слідчих (розшукових) дій засобів комп'ютерної техніки, на якій може міститься інформація яка віднесенна до кримінального провадження і підлягає збиранню та доказуванню, може здійснюватись двома способами: вилученням носія або інформаційної системи, до якого він входить, або копіюванням інформації, що зберігається на відповідному технічному засобі [1].

Метою проведення даної процесуальної дії є: виявлення та вилучення даних, які можуть бути доказами по справі; встановлення причинно-наслідкового зв'язку між подіями, що розсліду-

ються, та діями злочинця; ідентифікація особи злочинця; відновлення втраченої або пошкодженої інформації.

До об'єктів огляду необхідно віднести: системний блок комп'ютера; носії інформації (жорсткі диски, SSD, флеш-накопичувачі, CD/DVD диски); мобільні пристрої (смартфони, планшети); периферійні пристрої (принтери, сканери); мережеве обладнання (маршрутизатори, комутатори).

Досліджуючи даний напрям, ми можемо виокремити основні проблемні аспекти огляду засобів комп'ютерної техніки:

1. Питання, щодо юридичних аспектів. Під час проведення даної процесуальної дії вважливим є дотримання процесуальних норм при проведенні огляду; забезпечення збереження конфіденційної інформації; визначення допустимості та доказової сили вилучених даних.

2. Технічна складність. Різноманіття типів та моделей комп'ютерної техніки, програмного забезпечення та периферійних пристроїв, ускладнює проведення досудового розслідування. Швидкий розвиток технологій, що потребує постійного оновлення знань та навичок фахівців. Необхідність використання спеціальних інструментів та програмного забезпечення для вилучення даних, які не завжди є у розпоряджені правоохоронних органів.

3. Не порушення етичних питань, при огляді. До даних питань, можемо віднести: захист особистих даних та права на приватне життя; дотримання принципів нейтральності та неупередженості, відповідальність за можливі пошкодження комп'ютерної техніки або втрату даних.

4. Інші проблемні питання. Також необхідно зазначити і вплив фактору часу на результативність проведення огляду. Та важливістю координації дій фахівців з різних галузей, наприклад, IT, криміналістика, юриспруденція.

Проте, проведення огляду можемо застосувати тільки в рамках кримінального провадження і у випадках, якщо є достатні підстави вважати, що в них міститься інформація, що свідчить про факт вчинення злочину. Якщо є вірогідність причетності певної особи до вчинення злочину, не можна втрачати час і доцільно відразу планувати проведення огляду та вилучення [2].

Підсумовуючи все вище зазначине, можемо виокремити деякі шляхи удосконалення данного напрямку, до яких можемо віднести: удосконалення проведення огляду комп'ютерної техніки має бути комплексним та системним; в цьому мають бути зацікавлені всі сторони (правоохоронні органи, суди, науковці, громадськість) брати участь у цьому процесі; а також удосконалення проведення огляду комп'ютерної техніки має сприяти підвищенню рівня розкриття злочинів, скоєних з використанням комп'ютерних технологій.

1. Копія електронної інформації як доказ у кримінальному провадженні: процесуальний та технічний аспекти / Каланча І.Г., Гаркуша А.М. // Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал» № 8, 2021 / м. Запоріжжя, 2021 - С. 336-339

2. Павлова Н.В. Прийняття рішення про спосіб вилучення документів у справах щодо шахрайств, пов'язаних із нерухомістю / Н.В. Павлова // Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 травня 2020 р.). - Дніпро: ДДУВС, 2020. – С. 115-117

Мотуз А.В.

курсантка 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для Національної поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ПРОФІЛАКТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ЦЕНТРАЛЬНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Злочинність залишається серйозною проблемою в Україні. Ця проблема негативно впливає на життя громадян, підриває економіку, гальмує розвиток суспільства. Тому профілактика злочинності та попередження кримінальних правопорушень є важливими завданнями держави і суспільства. У сучасних умовах – становлення й розвитку демократичної, правової держави в Україні – профілактика правопорушень розглядається як важливий напрям внутрішньої політики України. Профілактика правопорушень виступає багатоелементною системою заходів, спрямо-

ваних на охорону прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від протиправних посягань

Правове забезпечення профілактичної діяльності висвітлювалося у працях таких науковців, як: Г.А. Аванесов, О.М. Бандурка, К.Л. Бугайчук, В.В. Голіна, І.П. Голосніченко, С.Ф. Денисов, Е.В. Додін, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, Н.В. Лесько, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, П.П. Михайленко, О.І. Остапенко, М.І. Нікулін, Н.В. Щедрін

Серед наукових поглядів вчених виділяють два основних напрямки правового регулювання профілактики правопорушень. Перший напрямок носить матеріальний характер і полягає у впливі за допомогою права на криміногенні фактори зовнішнього середовища, які прямо або опосередковано детермінують протиправну поведінку, з метою їх усунення. Тобто, цей напрямок фокусується на впливі права на криміногенні фактори, які прямо або опосередковано зумовлюють протиправну поведінку. Мета цього впливу саме усунення цих факторів. До основних завдань цього напрямку, слід віднести [1, с. 245]:

1. Виявлення криміногенних факторів.

2. Класифікація криміногенних факторів.

3. Розробка та впровадження правових норм, спрямованих на усунення криміногенних факторів.

Другий напрямок носить процесуальний характер і полягає в юридичному закріпленні прав і обов‘язків органів, уповноважених осіб і громадян – суб‘єктів попередження правопорушень у встановленні змісту і порядку здійснення попереджувальних заходів. Тобто цей напрямок фокусується на юридичному закріпленні прав і обов’язків суб’єктів профілактики правопорушень. Так, основними завданнями цього напрямку є [2, с. 217]:

1. Визначення компетенції суб’єктів профілактики правопорушень.

2. Встановлення порядку здійснення профілактичних заходів.

3. Забезпечення контролю за діяльністю суб’єктів профілактики правопорушень.

Два основних напрямки правового регулювання профілактики правопорушень - матеріальний і процесуальний - доповнюють

один одного і забезпечують комплексний підхід до запобігання злочинності.

До основних нормативно – правових актів з питань запобігання правопорушенням, слід виокремити : «Про профілактику злочинів» 1991 року; «Про профілактику злочинів» від 12 травня 1998 року, «Про соціальну профілактику правопорушень в Україні» від 30 листопада 1999 року, «Про профілактику правопорушень» від 14 червня 2006 року, «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями» від 11 серпня 2014 року.

Проблеми правового регулювання профілактики в окремих соціальних групах та сферах були частково вирішені в Україні шляхом прийняття законів, які стосуються профілактики правопорушень в окремих сферах суспільного життя та соціальних групах: «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01 грудня 1994 року, «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року, «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 року, «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року, «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року, а потім нової редакції Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року, «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року, «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 17 березня 2011 року.

На рівні Адміністрації (Офісу) Президента України також було розроблено та прийнято низку програмних нормативних документів з питань профілактики та запобігання правопорушенням у різних сферах суспільного життя, затверджених його Указами, а саме: «Про затвердження Комплексної програми профілактики злочинності на 2001–2005 роки» від 25 грудня 2000 року №1376/2000, «Про затвердження Державної програми запобігання дитячої безнаглядності на 2003–2005 роки» від 21 лютого

2003 року № 154, «Про заходи щодо зміцнення правопорядку і посилення взаємодії місцевих органів виконавчої влади та правоохоронних органів» від 15 грудня 2006 року № 1087/2006, «Про затвердження Програми боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил на 2008–2009 роки» від 04 березня 2008 року № 195, «Про затвердження Концепції боротьби з тероризмом в Україні» від 05 березня 2019 року № 53/2019

На думку С.Ф. Денисова, перешкодами на шляху прийняття спеціального закону, який би регулював діяльність із запобігання правопорушенням, залишаються наявні об'єктивні і суб'єктивні фактори: недостатній рівень гармонізації суспільних відносин у державі та суспільстві; неготовність (моральна та професійна) основних суб'єктів запобіжної діяльності, а саме працівників правоохоронних органів; недостатній рівень суспільного усвідомлення необхідності і змісту профілактичної діяльності (що, зокрема, виявляється в термінологічній невизначеності основних понять, пов'язаних із запобіжною діяльністю, надмірній радикальності суспільних поглядів на запобіжну діяльність тощо) [3, с. 34].

На основі законодавчих документів, можемо зробити висновки, що запобігання злочинності потребує комплексного підходу, що поєднує зусилля правоохоронних органів, органів влади, громадських організацій та громадян. Важливо ґрунтовно вивчати причини та умови, що сприяють злочинності, для розробки ефективних превентивних заходів. Заходи з профілактики злочинності мають бути спрямовані на різні групи населення, з урахуванням їхніх потреб та особливостей.

1. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.

2. Бабенко А. М. Територіально-просторовий аналіз злочинності у населених пунктах Одеської області. Вісник Асоціації кримінального права України. 2017. №2. С. 169–191

3. Денисов С.Ф. Розвиток спеціального законодавства з питань запобігання злочинності в Україні. Держава та регіони (Сер.: Право), № 14. С. 40

Реуцька В.В.

студентка 3 курсу факультету адвокатури
НЮУ ім. Я. Мудрого

СКАСУВАННЯ «ПРАВОК ЛОЗОВОГО» - МОЖЛИВОСТІ СПРАВЕДЛИВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ?

У вересні 2023 року Україна отримала листа із реформами від Білого дому, який містив безпосередні вимоги МФ, ЄС та послів G7. Реакцією на документ стало ухвалення Верховною радою законопроекту №10060 про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу та інших законодавчих актів щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Окрім інших змін, закон передбачав часткове скасування «правок Лозового». Зміни стосуються всіх кримінальних проваджень, досудове розслідування яких не було завершено станом на 1 січня 2024 року (день набрання чинності Законом №10060).

Значною реформою стало визначення початку строку досудового розслідування з моменту повідомлення особі про підозру (раніше – з моменту внесення відомостей до ЄРДР). Це означає, що розслідування тепер може тривати безстроково. А з моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР та до повідомлення особі про підозру органи досудового розслідування можуть отримувати ухвали на проведення обшуку, подавати клопотання про накладення арешту на вилучене майно, викликати на допит свідків та вчиняти інші дозволені дії безкінечну кількість часу. В контексті даного аспекту доцільно зазначити, що кількість звернень до ЄСПЛ з приводу недотримання національними органами розумних строків у кримінальних провадженнях ставлять Україну в ряд «рекордсменів». «Правки Лозового» були направлені на забезпечення гарантії дотримання принципу розумності цих строків. [1] Та окремі депутати висловили своє невдоволення щодо лише часткового скасування ухвалених ВРУ у 2017 році положень КПК.

«Скасуйте правки Лозового» - такий меседж ширився соціальними мережами у грудні 2023 року, публічні особистості закликали українців надати розголосу цьому лозунгу. Безпосередньою причиною висунення вимог та створення петиції від 14 грудня 2023 року №22/212828-еп під назвою «Закликаю Президента України Володимира Зеленського подати та визначити невідкладним законопроект, який забезпечить скасування "правок Лозового-Іонушас" у повному обсязі» стало визнання судом такими, що підлягають закриттю, усі судові провадження у справі Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) щодо олігарха Ігоря Коломойського. [2] Необхідність виконання таких вимог ґрунтувалася на думці, що встановлені КПК обмеження строків для проведення досудового розслідування має негативний вплив на ефективність розслідування корупційних злочинів. Наголошувалося, що такі обмеження стануть причиною уникнення покарання корупціонерами (підозрюваними у вчиненні корупційних злочинів), а виконана робота НАБУ та САП стане марною.

Згадана вище петиція містила у собі вимогу щодо скасування пункту 10 частини 1 статті 284 КПК, що надає безумовну підставу для закриття справи в разі збігу строку слідства після підозри. Це може мати наслідком зловживання органами досудового розслідування своїми правами та порушення гарантованого статею 6 ЄКПЛ права на справедливий суд, що передбачає розгляд справи упродовж розумного строку. [3] Зміст наступної вимоги – «повернути порядок продовження строків слідства, який діяв до "правок Лозового", шляхом передбачення можливості продовження строку розслідування в межах визначених законом прокурором замість судді (зміни до статей 294, 295 КПК та скасування статті 295-1)». [2] Тобто фактично це позбавляє сторону захисту довести відсутність необхідності продовження строків досудового розслідування перед слідчим суддею (функцією якого є контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб), це питання вирішуватиме тільки прокурор, з огляду на своє внутрішнє переконання. Ця вимога знову підкреслює, що прагнення запобігти випадкам корупції, які можуть стати причиною несправедливого уникнення відповідальності, сприяє зловживанню своїми правами органами досудового розслідування. Підписуючи петицію з

вимогою такого змісту, громадяни певно не розуміли, що такий підхід «вбиває» принцип змагальності сторін.

Петицію підписали 30 тисяч українців, а це свідчить про те, що суспільство прагне запобігти уникненню відповідальності корупціонерами. Але ж радикалізація суспільної думки не повинна спричиняти неякісну законотворчу діяльність. Вона викликає необхідність термінової реакції держави, яка в свою чергу має наслідком закони, що не узгоджуються з іншими нормами законодавства. Стосовно працівників органів досудового розслідування, не здатних виконувати свою роботу якісно та ефективно, варто приймати кадрові рішення, а не сприяти їм шляхом обмеження прав сторони захисту. Українському народу слід ретельніше вивчати законодавство та оцінювати реальні ризики реформування, яке пропагують у інфопросторі публічні особи. Зміни до КПК повинні мати фахове підґрунтя, відповідати загальним засадам кримінального провадження і сприяти досягненню його цілей.

1. *Гук В. Ще раз про правки Лозового: що скасували, а що діє? - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shche-raz-pro-pravki-lozovogo-shcho-skasuvali-a-shcho-die.html (дата звернення: 01.05.2024).*
2. *Закликаю Президента України Володимира Зеленського подати та визначити невідкладним законопроект, який забезпечить скасування "правок Лозового-Іонушас" у повному обсязі. Електронні петиції – Офіційне інтернет-представництво Президента України. Електронні петиції – Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: https://petition.president.gov.ua/petition/212828 (дата звернення: 01.05.2024).*
3. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.05.2024).*
4. *Набув сили закон про нові правила обчислення строків досудового розслідування – скасування правок Лозового. Судово-юридична газета. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/289482-vstupil-v-silu-zakon-o-novykh-pravilakh-ischisleniya-srokov-dosudebnogo-rassledovaniya-otmene-pravok-lozovogo (дата звернення: 01.05.2024).*
5. *Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 08.12.2023 р. № 3509-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text (дата звернення: 01.05.2024).*

6. Радзієвський Ю. Ще раз про «правки Лозового» | НААУ. НААУ. URL: https://unba.org.ua/publications/8592-she-raz-pro-pravki-lozovogo.html (дата звернення: 01.05.2024).

Самгородська С.В.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ЗА ВТРАТУ ДОКУМЕНТІВ, ЩО МІСТЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ

Згідно із п. 1 ст. 17 Конституції України, захист територіальної цілісності та суверенітету, а також забезпечення інформаційної та економічної безпеки України є одними з найважливіших завдань для української нації та основними функціями держави [1]. У наш час, що характеризується розвитком інформаційного суспільства, захист інформаційної безпеки став нагальним завданням. У цьому контексті Кримінальний кодекс України є ефективним інструментом, оскільки його норми спрямовані на захист конфіденційної інформації, обмеження якої у використанні державою встановлено. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що державна таємниця є складним і важливим поняттям, яке має велике значення як для зовнішньої, так і для внутрішньої політики країни. Відсутність відповідальності за розголошення державної таємниці може призвести до порушення цілісності держави та її розпаду.

Відповідно до Закону України «Про державну таємницю», державна таємниця (також відома як секретна інформація) охоплює конфіденційні дані у таких сферах, як оборона, економіка, наука і техніка, міжнародні відносини, державна безпека та правопорядок. Розголошення таких відомостей може становити загрозу національній безпеці України [3]. Ці дані визнаються державною таємницею у встановленому законом порядку і підлягають захисту державою.

У визначенні державної таємниці виділяються наступні ознаки:

Обмеженість доступу: означає, що відомості, які становлять державну таємницю, підлягають обмеженню в доступі та поширенні, і до них має бути обмежений доступ.

Значущість та важливість: інформація вважається державною таємницею, якщо її розголошення може спричинити суттєву шкоду національній безпеці протягом певного періоду часу.

Чітке визначення сфер: державна таємниця має бути визначена в таких сферах, як оборона, економіка, наука і техніка, зовнішні відносини, державна безпека та охорона правопорядку [4, с. 97].

Передбаченість відомостей законом: інформація, що становить державну таємницю, повинна бути передбачена та визначена Законом, який встановлює перелік таких відомостей.

Охорона державою: держава зобов'язана забезпечити охорону такої інформації шляхом встановлення єдиного порядку захисту згідно з чинним законодавством.

Якщо розголошена інформація не відповідає будь-якій з цих ознак, особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за порушення статті 328 Кримінального кодексу України.

Предметом злочинів стосовно розголошення державної таємниці (згідно зі статтею 328 Кримінального кодексу України) є відомості, що містять державну таємницю. У той час, як щодо втрати документів, що містять державну таємницю (згідно зі статтею 329 Кримінального кодексу України), об'єктом злочину є самі документи, інші матеріальні носії секретної інформації, предмети, а також відомості, що становлять державну таємницю [2]. Об'єктом злочинів є режим державної таємниці, тобто система заходів, що забезпечують охорону державної таємниці з метою збереження безпеки держави. Об'єктивна сторона злочинів полягає в розголошенні певних відомостей, що містять державну таємницю, або втраті документів, що містять таку таємницю. Це може виявлятися в усних чи письмових діях, демонстрації таємних матеріалів, а також у бездіяльності, що сприяє незаконному доступу до них. Суб'єктами злочинів можуть бути особи, які ма-

ють доступ до державної таємниці у зв'язку зі своєю службовою діяльністю та обладнані необхідним допуском. Необхідною умовою є безпосередній причинний зв'язок між порушенням порядку поводження з такою інформацією та її втратою. Суб'єктивна сторона злочинів може бути умисною або необережною. У першому випадку злочин може бути скоєний з прямим або непрямим умислом, а у другому – через злочинну самовпевненість або недбалість [5, с. 182; 7].

Кримінальний кодекс України визначає покарання за розголошення державної таємниці та втрату документів, які її містять:

1. За розголошення державної таємниці стаття 328 КК України:

Розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства. Позбавлення волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.

У разі якщо розголошення спричинило тяжкі наслідки, передбачено позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

2. За втрату документів, що містять державну таємницю стаття 329 КК України:

Позбавлення волі на строк до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого [6, с. 205; 7].

У випадку, якщо втрата документів призвела до тяжких наслідків, передбачено позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.

Тяжкими наслідками можуть бути зміни в стратегічних планах, організації захисту об'єктів, а також посягання на життя, здоров'я або свободу осіб, які займаються оперативно-розшуковою, контррозвідувальною чи розвідувальною діяльністю, а також їхніх родичів.

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.

3. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 16, ст. 93.

4. Дідківська Г. В., Мудряк Т. О., Топчій В. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. Вінниця: Твори, 2019. 344 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.]; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. Конспект лекцій / Г. В. Дідківська, Ю. В. Нікітін, С. С. Мірошниченко та ін. / за заг. ред. В. В. Топчія – Вінниця: Твори, 2021. 412 с.

Талмазан А.В.

курсантка, рядовий поліції, Донецький державний університет внутрішніх справ, спеціальність «081 Право», спеціалізація «досудове розслідування»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Боротьба зі злочинністю в умовах воєнного стану є складним завданням, оскільки такі умови характеризуються підвищеним ризиком злочинних дій і загрозами безпеці громадян. Воєнний стан призводить до зміни соціально-політичного контексту, збурює звичний порядок і норми функціонування суспільства, а це може стимулювати появу різних форм злочинності.

Основні принципи боротьби зі злочинністю в умовах воєнного стану включають:

1. Забезпечення безпеки: Першочерговим завданням є забезпечення безпеки громадян, інфраструктури, об'єктів критичної важливості та інших потенційних цілей злочинців.

2. Розробка стратегії: Необхідно розробити комплексну стратегію боротьби зі злочинністю, враховуючи особливості воєнного стану.

3. Залучення громадськості: Важливо активно залучати громадськість до боротьби зі злочинністю. Інформування громадян про ризики, надання інструкцій щодо особистої безпеки та спри-

яння співпраці з правоохоронними органами можуть значно підвищити ефективність боротьби зі злочинністю.

4. Підвищення ефективності правоохоронних органів.

Підвищення ефективності правоохоронних органів є ключовим аспектом боротьби зі злочинністю в умовах воєнного стану. Ось декілька шляхів, якими можна досягти цієї мети:

1. Підвищення професійності: Надання спеціальних навчань і тренінгів правоохоронним органам, які забезпечують їхню професійну підготовку для реагування на злочинність в умовах воєнного стану.

2. Сприяння співпраці: Забезпечення ефективної співпраці між різними правоохоронними органами, а також з армією, розвідкою та іншими військовими структурами.

3. Використання сучасних технологій: Застосування сучасних технологій, таких як високоточне обладнання, відеоспостереження, аналітика даних та штучний інтелект, може значно підвищити ефективність правоохоронних органів.

4. Підтримка правоохоронної системи: Забезпечення необхідних ресурсів, фінансування та обладнання для правоохоронних органів. Також важливо створити ефективну систему управління, вдосконалити процедури розслідування, сприяти розвитку юридичної експертизи та ін.

Варто також відзначити, що після повномасштабного вторгнення Росії на територію України кількість кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій різко збільшилась. Країна-агресор використовує Інтернет-технології для дезінформації щодо вторгнення в Україну, поширення ворожих ідей та інших пропагандистських заходів.

У зв'язку з цим, Верховна Рада України провела оптимізацію кримінального та кримінального процесуального законодавства, з метою поліпшення підстав та процесуальних механізмів притягнення злочинців до кримінальної відповідальності. Були внесені зміни до відповідних законів, таких як «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» з питання підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» No 2137-IX від 15 березня 2022 року та

«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» No 2149-IX від 24 березня 2022 року [1; 2].

Необхідність посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері інформаційних технологій була актуальною протягом тривалого часу. Зміни до законодавства стосуються розширення повноважень правоохоронних органів у розслідуванні кіберзлочинів, передбачених статтями 361 та 361-1 Кримінального кодексу України [3].

Зміцнення санкцій і додаткова криміналізація певних дій можуть частково зупинити потенційних злочинців від вчинення нових злочинів. Ми вважаємо, що важливим кроком є введення відповідальності за вищезгадані кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану. Суворі санкції за такі незаконні дії виникають внаслідок ситуації в країні, оскільки особа, яка завдає шкоди національним інтересам України в кіберпросторі та сприяє агресору у цій війні, повинна нести не меншу відповідальність, ніж військові злочинці.

Від початку війни стали відомі великі масштаби кібератак на Україну. Одним з сучасних видів кібершахрайства в Україні є пенсійні афери, коли злочинці обіцяють фінансову підтримку пенсіонерам та допомогу від держави та європейських організацій. Шахраї пропонують людям хибні фінансові можливості, обіцяють великі суми грошей та гарантовану допомогу від фондів. На соціальній мережі Facebook з'явилися активні шахраї, які зловживають темою грошових виплат для українців, про це повідомляє Державна служба спеціального зв'язку та захисту: «Команда урядової реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA, що діє при Держспецзв'язку, попереджає про зростання кількості шахрайських сторінок у соціальній мережі Facebook. Зловмисники використовують тематику грошових компенсацій, фінансової допомоги від ООН, Європейського суду з прав людини, Товариства Червоного Хреста тощо» [4].

Зокрема, шахраї надають обіцянки щодо виплат «за рахунок конфіскованих активів РФ» і посилаються на міфічні рішення різних органів влади в Україні. Зазначається, що в оголошеннях пропонується перейти за посиланням, яке веде на фішингову сто-

рінку під назвою «Єдиний Компенсаційний Центр повернення невиплачених грошових коштів». На цьому сайті користувачам пропонують отримати виплату за умови надання персональних даних та здійснення додаткового платежу. Це може призвести до компрометації банківських карток [4].

Варто зазначити, що в Україні існує багато подібних злочинних схем. Боротьба з цим видом злочинності ускладнена через використання інтернет-ресурсів, що ускладнює відстеження кібершахраїв. Крім того, кібершахрайство набуває міжнародного розміру, що також ускладнює виявлення та запобігання такій злочинності. Це лише один з багатьох видів кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності бороть-би з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану від 24.02.2022 No 2149-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності бороть-би з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану : Закон України від 24 берез. 2022 No 2149- IX: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 No 2341-III / Верховна Рада Украї ни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

4. Стережіться «виплат»: ПриватБанк попереджає про нову схему шахрайства. УНІАН. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/shahraystvo-z-bankivskimi-kartkami-privatbank-poperedzhaye-pro-novu-shemu-mahinaciy-novini-ukrajina-11895471.html.

Федорович О.В.

Навчально-науковий юридичний інститут
Прикарпатського національного університету
ім. Василя Стефаника

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

Тема гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги та їх належного використання не перестає бути актуальною для України з початку воєнних дій, які вчиняються під впливом та безпосередньо збройними силами російської федерації з 2014 року. Гуманітарна допомога та благодійні пожертви продовжують забезпечувати нагальні потреби наших захисників, вимушених переселенців та людей, постраждалих від війни загалом.

Повномасштабне вторгнення військ держави-терориста зумовило суттєві зміни у правовій системі України, і кримінальний закон не став винятком. На теперішній стан ВРУ внесено понад 20 змін до положень Кримінального кодексу, у тому числі, у частині криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2).

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, у 2022 р. було обліковано 384 правопорушення за ст. 201-2 КК, в 58 випадках було вручено повідомлення про підозру та передано 25 обвинувальних актів до суду, у 2023 р. обліковано 188 правопорушень, в 36 випадках вручено повідомлення про підозру та передано 25 обвинувальних актів до суду [6]. Відповідно, можна зробити висновок, що динаміка є негативною, хоча обороти постачання гуманітарної допомоги не зменшуються.

Аналіз здобутків кримінально-правової доктрини, а також практики правозастосування надав можливість зосередити увагу на наступних дискусійних положеннях ст. 201-2 КК України:

1) обсяг поняття «гуманітарна допомога». Відповідно до визначення ЗУ «Про гуманітарну допомогу», сюди входять такі види допомоги як виконання робіт та/або надання послуг, в т.ч. надання медичних послуг. З урахуванням того, що у ст. 201-2 КК фігурують лише «товари (предмети) гуманітарної допомоги» і «таке майно», можна зробити висновок про те, що нецільове використання гуманітарної допомоги, наданої у вигляді робіт чи послуг, не утворює складу к. пр., передбаченого ст. 201-2 КК. Зазначене стосується і такого різновиду гуманітарної допомоги, як безоплатна допомога, під якою розуміють надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам і яка також може надаватись у вигляді виконаних робіт чи наданих послуг. Констатуємо у даному випадку неузгодженість окресленої кримінально-правової заборони із приписами регулятивного законодавства, а отже, порушення принципу системно-правової несуперечливості криміналізації діяння [1, с. 27];

2) визначення значного розміру шкоди, як обов'язкової ознаки складу правопорушення викликало неоднозначне сприйняття у колі науковців. Відповідно до положень статті, діяння не буде визнаватися як дане кримінальне правопорушення, якщо сума реалізованої неналежним чином допомоги складатиме менше ніж 530 000 грн (350 нмдг), що змушує правоохоронні органи використовувати для кваліфікації положення ст. 190, 191 та інших статей з розділу VI «Кримінальні правопорушення проти власності» [5];

3) місце знаходження норми в структурі кримінального кодексу. Вважаємо за недоцільне розміщення даної норми серед статей, які регулюють кримінальні правопорушення у вигляді контрабанди та її безпосередніх видів, оскільки незаконне використання гуманітарної допомоги можливе і без переміщення її через державний кордон, що не відповідає принципу системності законодавства і може викликати певні сумніви в застосуванні норми. З одного боку, дана прив'язка в нормі знаходить своє виправдання, через підслідність розслідування відповідних справ, адже досудове розслідування діянь передбачених статтею 201-2 здійснюється Службою безпеки України та її територіальними

відділеннями, а інші, менші за розміром схожі діяння перебуватимуть під відповідальністю органів Національної поліції. Проте, ефективність даного варіанту норми залишається під великим питанням.

Іншою проблемою виступає обов'язковість мети правопорушення – отримання прибутку, адже існує суттєвий перелік правочинів, які може здійснити особа, реалізуючи допомогу неналежним чином і без отримання прибутку. Сюди можна віднести і договір дарування, оплати боргових зобов'язань, оплати послуг, які за своєю природою не утворюють прибутку, проте елемент реалізації допомоги неналежним чином зберігається.

Підсумовуючи вказане, слід визнати, що включення ст. 201-2 до КК стало не лише проявом надмірної криміналізації і невиправданої казуїстичності кримінального закону, а й підґрунтям для чергової правової невизначеності (суперечливе розуміння ознак предмета цього к. пр., його мети, суб'єкта тощо). Не можемо визнати обґрунтованою потребу в існуванні окремої (спеціальної) кримінально-правової заборони, розрахованої на «розкрадання» предметів гуманітарної допомоги і благодійних пожертв. При цьому запропоновані у юридичній літературі «точкові» зміни ст. 201-2 КК навряд чи дозволять вирішити нагальні питання, пов'язані з її застосуванням.

Найбільш оптимальним варіантом забезпечення належної кримінально-правової охорони вбачаємо розширення обсягу ст. 191 КК України, за рахунок появи кваліфікуючих ознак у вигляді відповідальності за привласнення, заволодіння або розтрату гуманітарної допомоги чи благодійних пожертв. Підставно також передбачити відповідальність за аналізовану поведінку, якщо вона вчинена службовою особою через зловживання службовим становищем.

1. Дудоров О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства / О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, Д. В. Каменський. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.. – 2023. – №1. – С. 21–37.

2. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV : станом на 23.01.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1192-14#Text (дата звернення: 05.05.2024)

3. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI : станом на 23.01.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text (дата звернення: 05.05.2024)

4. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства. Вісник Асоціації кримінального права України. 2022. № 1 (17). С. 173–183. DOI: https://doi.org/10.21564/2311- 9640.2022.17.258361.

5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 05.05.2024).

6. Статистика офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2023-2024 роки. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2

Шишко О.Є.

аспірант кафедри політики у сфері боротьби
зі злочинністю та кримінального права
Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ГАРАНТІЙ ОСІБ НА ЇХ УТРИМАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пріоритетним завданням соціальної держави є забезпечення кожній людині можливості реалізації її прав та основоположних свобод, утвердження людини, її життя та здоров'я як найвищої соціальної цінності. У цьому контексті особливої уваги потребують найбільш незахищені члени суспільства – діти та непрацездатні особи, які не в змозі самостійно забезпечити собі належний рівень життя та потребують додаткових гарантій охорони їх прав. Одним з найефективніших інструментів забезпечення реальної та ефективної реалізації права на утримання є нормативно-правове закріплення гарантій їх охорони, у тому числі кримінально-правових.

Право осіб на утримання, гарантії їх охорони знаходять своє закріплення у міжнародних нормативно-правових актах та внутрішніх актах законодавства окремих країн. Станом на сьогодні

немає уніфікованого підходу до визначення кримінально-правових гарантій охорони права осіб на утримання, кожна держава опирається як на загальні вимоги міжнародного права, так і на особливості своєї національної правової традиції. Дослідження міжнародного досвіду є цікавим з точки зору порівняння підходів до правового регулювання тих чи інших правовідносин та можливості запозичення зарубіжного досвіду для внутрішнього законодавства.

Кримінальний кодекс України (надалі по тексту – КК України) містить два склади кримінальних правопорушень пов'язаних з невиконанням обов'язку із утримання осіб – ст. ст. 164, 165 КК України. Ст. 164 КК України встановлює кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів) та злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, які перебувають на їх утриманні. У свою чергу, під кримінально-правову охорону статті 165 КК України підпадають непрацездатні батьки, на утримання яких діти зобов'язані сплачувати аліменти.

Кримінально-правові норми про ухилення від виконання обов'язку з утримання передбачені у більшості зарубіжних країн. Кримінально-правові норми в частині охорони прав осіб на утримання різних країн мають свої особливості, зокрема у визначенні кола осіб невиконання обов'язку з утримання відносно яких є підставою до притягнення до кримінальної відповідальності, суворості та видів покарання, можливості звільнення від відповідальності.

У Німеччині кримінальна відповідальність за ухилення від обов'язку зі сплати аліментів передбачено Німецьким кримінальним уложенням (параграф 170) [2]. На відміну від українського законодавства, санкція за кримінальне правопорушення, зміст якого полягає в ухиленні від виконання обов'язку з утримання в Німеччині є більш суворою. Зокрема, передбачено можливість засудження винного до позбавлення волі. Особливістю німецького кримінального закону є кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення - невиконання обов'язку щодо надання утримання вагітній жінці, що привело до переривання вагітності.

Кримінальне законодавство Франції досить детально регулює питання встановлення відповідальності за невиконання обов'язку з утримання (ст. 227-29, 227-30 КК) [3]. Аналізуючи досвід Франції, доцільно звернути увагу на санкції за невиконання обов'язку з утримання неповнолітніх дітей. Покарання варіюється від штрафу, розмір якого може становити 15 000 євро, до позбавлення волі. Крім того, у КК Франції закріплені додаткові види покарання за злісне ухилення від сплати аліментів: заборона виїзду закордон строком до 5-ти років, анулювання прав водія до 5-ти років, заборона на строк до 10-ти років (або безстроково) здійснювати діяльність, що передбачає систематичний контакт з неповнолітніми, обмеження виборчих прав, тощо [1, с. 82].

Кримінальний кодекс Грузії (ст. 176) та Латвії (ст. 170) передбачають покарання за ухилення від виконання обов'язку з утримання будь- якого родича або свояка (якщо таке утримання призначено за рішенням суду). Натомість, КК Литви розглядає як злочин ухилення від утримання лише неповнолітнього (ст. 164) [4, с.280].

У Польщі встановлена відповідальність за ухилення від виконання аліментних зобов'язань, якщо загальна сума заборгованості зі сплати аліментів, що виникає внаслідок цього, становить не менше трьох періодичних виплат або якщо прострочення платежу (крім періодичного) становить не менше трьох місяців. При цьому, у випадку сплати заборгованості у повному обсязі протягом тридцяти днів з дня першого розгляду справи у якості підозрюваного, останній не притягується до відповідальності [1, с.85].

У країнах англо-саксонської системи права відповідальність за невиконання обов'язку з утримання передусім кримінальна. У Великій Британії та США за злісне ухилення від сплати аліментів передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі [1, с.91].

Кримінально-правова охорона гарантій осіб на їх утримання є важливим інструментом забезпечення реалізації права осіб на утримання. Норми кримінального права підлягають застосуванню відносно платників аліментів як крайній захід, за наявності ознаки злісного ухилення від сплати аліментів. Аналізуючи по-

ложення українського законодавства можна прийти до висновку, що кримінально-правова охорона гарантій осіб на утримання є достатньо обмеженою та потребує вдосконалення.

У більшості випадків, норми кримінального закону, що охороняють гарантії осіб на їх утримання розташовані у розділах злочинів проти сім'ї та опіки (наприклад КК Республіки Польща, КК Латвії). Таким чином, додатково акцентується увага на кримінально-правовій охороні утриманців, оскільки часто ними є саме особи які потребують опіки. Так, у порівнянні з чинним КК України, варто відзначити, що доречним було б запозичення зарубіжного досвіду в частині розташування кримінальних норм, що охороняють утриманців.

На відміну від українського законодавства, специфіка санкцій за кримінальні правопорушення, зміст яких полягає в ухиленні від виконання обов'язку з утримання у зарубіжних країнах, є більш суворою. До прикладу, у Німеччині передбачено можливість засудження винного до позбавлення волі та встановлено кваліфікуючу ознаку злочину – невиконання обов'язку щодо надання утримання вагітній жінці, що привело до переривання вагітності. У Франції, Великій Британії, США також передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі.

Підсумовуючи викладене, посилення заходів кримінально-правової відповідальності, застосування більш суворих видів покарання підвищить ефективність кримінально-правової охорони сім'ї загалом та гарантій осіб на їх утримання зокрема, також відповідатиме політиці глобалізації.

1. Буряченко А. М. Відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві: дис. ... д-ра філософії. Хмельницький, 2022. 234 с. URL: https://univer.km.ua/naukova-diyalnist/ spetsializovani-vcheni-rady-dlya-zakhystu-dysertatsiy-na-zdobuttya-stupenya-doktora-filosofiyi (дата звернення:19.04.2024).

2. Strafgesetzbuch (StGB). 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322) zuletzt geändert durch Gesetz vom 26.07.2023 (BGBl. I S. 203) m.W.v. 01.10.2023. URL: https://dejure.org/gesetze/StGB (дата звернення:19.04.2024).

3. French Penal code (English). URL: https://sherloc.unodc.org/cld/ document/fra/1992/penal_code_en.html (дата звернення:19.04.2024).

4. Сікан О. М. Кримінально-правова охорона інтересів сім'ї та неповнолітніх у зарубіжних країнах. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Одеса : Юридична література, 2010. Вип. 55. С. 279-283.

Щиров О.С.

Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», здобувач вищої освіти першого року навчання, спеціальність 081 - Право, третій освітньо-науковий рівень доктор філософії права (PhD) гуманітарно-правового факультету

КОРУПЦІЯ: ВІД ВНУТРІШНЬОЇ ЗАГРОЗИ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Корупція – наче паливо для конфліктів і соціальних заворушень, яке послаблює спроможність держави захищати своїх громадян та реагувати на загрози, знижує здатність держави розряджати конфлікти та підтримувати мир. Явище, що впливає на всі сфери життя суспільства – від знецінення освіти, моральних принципів, сповільнення економічного розвитку, підриву демократичних процесів до загрози людській, національній та міжнародній безпеці, миру та стабільності [1].

Загроза безпеці, яку становить корупція, є однією з причин створення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (United Nations Convention against Corruption – UNCAC): у преамбулі Конвенції ООН проти корупції висловлюється занепокоєння з приводу «серйозності проблем і загроз, які корупція становить для стабільності та безпеки суспільств». Корупція дестабілізує ситуацію в конфліктному та постконфліктному контекстах [2]: у постконфліктних умовах з високим рівнем корупції та слабким управлінням ризик рецидиву конфлікту подвоюється [3]. Навіть за стабільних умов широко поширена корупція подвоює шанси на те, що політичне врегулювання переросте у збройний конфлікт [4].

Корупція підриває та загрожує людській, національній та міжнародній безпеці, миру та стабільності. Це руйнує довіру між урядами та їхніми громадянами, підживлює економічні потрясіння, політичні кризи та фінансує насильство, водночас послаблюючи інституційну стійкість у реагуванні на загрози безпеці [5]. З десяти країн з найнижчим рейтингом в Індексі сприйняття корup-

ції (Corruption Perceptions Index – CPI) 2022 року [6] чотири є одними з країн з найнижчим рейтингом у Глобальному індексі миру (Global Peace Index – GPI) 2023 року [7], і всі вони демонструють низький або дуже низький рівень миру.

Світ пройшов довгий шлях до розуміння загрози, яку корупція становить для безпеки, на чому наголосила Рада Безпеки ООН під час свого засідання у 2018 році, щоб обговорити взаємозв'язок між корупцією та конфліктами [8]. Але це розуміння ще не закріплене на міжнародному рівні і боротьба з корупцією часто відходить на другий план порівняно з традиційними пріоритетами безпеки. Наприклад, мирні угоди надають пріоритет запобіганню поновлення збройних конфліктів понад усе, іноді відсуваючи на другий план потужні антикорупційні заходи. Такий недогляд становить значний ризик, оскільки неконтрольована корупція, залишена без уваги заради негайного припинення збройного насильства, може стати живильним середовищем для майбутніх конфліктів.

Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року стало прикладом того, як корумповані авторитарні режими загрожують міжнародному миру, безпеці та економічній стабільності.

Існує зв'язок між корупцією, що вимірюється CPI, і наявністю загроз безпеці держави, таких як бомбардування, напади та смерті, пов'язані з боями, повстанські рухи, заколоти, перевороти або тероризм, як це відображено в Індексі крихких держав (Fragile States Index – FSI) Фонду миру (The Fund for Peace – FFP) [9]. Країни з високими показниками CPI, як правило, стикаються з меншою кількістю насильницьких загроз. На противагу цьому, там, де процвітає корупція, загрози насильства та потенціал конфлікту набагато вищі. Випадок Малі, який втратив сім пунктів у CPI з 2015 року, є прикладом цього взаємозв'язку: хоча корупція не обов'язково є активним рушієм конфлікту, розбіжності, що стоять за насильством, були посилені [10] роками гонитви за рентою, поганого управління та байдужості до тяжкого становища певних груп малійського суспільства. Крім того, невдоволення, яке терористичні угруповання довели свою майстерність у використанні, значною мірою пов'язане з корупцією.

Вираження соціального невдоволення може набувати і форми мирного протесту. Глобальний трекер протестів [11] Фонду Карнегі задокументував соціальні протести у 130 країнах з 2017 року. У 55 з цих країн принаймні один протест був викликаний невдоволенням людей рівнем корупції в уряді. Не дивно, що 80% протестів, пов'язаних з корупцією, відбулися в країнах, де індекс споживчих цін нижчий за 50.

Приклад Ірану, який протягом останніх трьох років перебував у стані стагнації індексу споживчих цін на історичному мінімумі в 25 балів, ілюструє цю тезу: напруженість в країні зростала внаслідок економічної кризи, впливу міжнародних санкцій та невдоволення корупцією. Смерть Mahsa Amini послужила каталізатором протестів активістів за права жінок і розчарованих громадян. У той час як сексистські закони та несправедливе ставлення до жінок у країні були основою протестів, погіршення умов життя та корупція в уряді ще більше підживлювали антиурядові меседжі.

Країни з високим рівнем корупції менш стійкі до наслідків організованої злочинності. Як пояснює Глобальна ініціатива проти транснаціональної організованої злочинності у своєму Глобальному індексі організованої злочинності [12], країни з високим рівнем корупції, швидше за все, також матимуть низький рівень стійкості до злочинності через негативний вплив корупції на інститути, структури та механізми, необхідні для ефективної боротьби з нею.

Наприклад, високий рівень корупції в поліції призводить до того, що громадяни не довіряють їм [13], що призводить до зменшення кількості повідомлень про злочинність і зниження готовності допомагати поліції у боротьбі зі злочинністю. Таким чином, корупція в поліції може призвести до підвищення рівня злочинності та зниження рівня розкриття злочинів. Особливе занепокоєння викликає змова поліції з організованими злочинцями, яка може набувати різних форм, включаючи підказки, активну участь у торгівлі людьми, наркотиками чи зброєю або навіть замовні вбивства.

Вирішення претензій до того, як вони перетворяться на насильство, рятує життя. У більшості ситуацій сторонам, які беруть участь у конфлікті, було б краще, якби вони уклали угоду,

яка позбавила б їх людських та економічних витрат на боротьбу. Однак здатність уряду вирішувати розбіжності шляхом діалогу, посередництва та переговорів значною мірою залежить від довіри громадян та потерпілих до посадових осіб, які вислуховують їхні вимоги, об'єктивно оцінюють їх, пропонують конструктивні альтернативи та ефективно забезпечують виконання результатів переговорів у неупереджений спосіб.

1. *Щиров О., Філіпенко Н. Корупція як фундаментальна загроза миру та безпеці. Пропілеї права та безпеки: наук. журнал. Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2024. №4. С. 89-95.*
2. *United Nations (2020): "The UN common position to address global corruption - towards UNGASS 2021". URL: https://ungass2021.unodc.org/uploads/ungass2021/documents/session1/contributions/UN_Common_Position_to_Address_Global_Corruption_Towards_UNGASS2021.pdf.*
3. *World Bank (2023): "Corruption in Fragile, Conflict and Violent Settings: False dilemmas and inadequate toolbox?". URL: https://blogs.worldbank.org/governance/corruption-fragile-conflict-and-violent-settings-false-dilemmas-and-inadequate-toolbox.*
4. *Chatham House (2023): "Rethinking political settlements in the Middle East and North Africa". URL: https://www.chathamhouse.org/2023/09/rethinking-political-settlements-middle-east-and-north-africa.*
5. *Transparency International (2019): Corruption and the crisis of democracy: the link between corruption and the weakening of democratic institutions. URL: https://www.jstor.org/stable/resrep20482; Transparency International (2021): Defying exclusion: stories and insights on the links between discrimination and corruption. URL: https://www.transparency.org/en/publications/defying-exclusion-corruption-discrimination.*
6. *Transparency International: "Corruption Perceptions Index 2022". URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2022.*
7. *Institute for Economics & Peace (2023): "Global Peace Index 2023". URL: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/06/GPI-2023-Web.pdf.*
8. *UN Security Council (2018). Corruption and Conflict, S/PV.8346. URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv.8346.pdf.*
9. *FRAGILE STATES INDEX ANNUAL REPORT 2022. URL: https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2022/07/22-FSI-Report-Final.pdf.*
10. *Mathias Bak. Mali: Overview of corruption and anti-corruption (2020). URL: https://www.u4.no/publications/mali-overview-of-corruption-and-anti-corruption-2020#background.*
11. *Global Protest Tracker. URL: https://carnegieendowment.org/publications/interactive/protest-tracker.*

12. GLOBAL ORGANIZED CRIME INDEX. URL: https://ocindex.net/.

13. Holmes, Leslie, «Organized Crime and the Quality of Government», in Andreas Bågenholm, and others (eds), The Oxford Handbook of the Quality of Government, Oxford Handbooks (2021; online edn, Oxford Academic, 14 July 2021), https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198858218.013.39.

Дасюда А.С.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Студентка 3 курсу юридичного факультету

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Питання про недотримання розумних строків було і досі залишається актуальним у доктрині кримінально процесуального права. Дотримання розумних строків є однією з основних засад передбачених в кримінальному провадженні, закріплені у статті 28 КПК. Сама «розумність строків» спрямована на захист сторін від затягування кримінального провадження та забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Статтею 28 КПК передбачено, що кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд. [1]

Варто зазначити, що стаття 28 КПК співвідноситься з частиною 2 статті 113 КПК, відповідно до якої будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невиправданої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК. Ці положення цілком відповідають вимогам пункту 1 статті

6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо дотримання права на справедливий суд упродовж розумного строку. [2]

Згідно із статтею 308 КПК України підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування.

Законом визначено коло суб'єктів, відповідальних за дотримання розумних строків на стадії досудового розслідування: 1) прокурор; 2) слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції).

Третя судова палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду розглядала касаційну скаргу підозрюваного у справі № 263/15845/2019 від 08.04.2020 року, у якій зазначалося, що слідчий суддя, суд у такому випадку, приймаючи клопотання до розгляду, зобов`язаний порушити питання про відповідальність слідчого, прокурора, який порушив процесуальний строк, перед органами, які уповноважені притягати його до дисциплінарної відповідальності. [3]

У п. 7 Постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» підкреслюється, що судді повинні усвідомлювати особисту відповідальність за розгляд справ у встановлені законом строки, не допускати фактів зволікання, вживати всіх необхідних заходів з метою неухильного дотримання процесуальних строків. [4]

Суб'єктом, який зобов'язаний забезпечувати додержання розумних строків у судовому провадженні та особисто відповідає за їх порушення, є суд в особі головуючого в судовому засіданні. Водночас можливості суду у забезпеченні розумних строків судового розгляду внаслідок неявки учасників судового провадження є обмеженими. [5,с. 146]

Але в статті 308 КПК України не передбачено можливості оскаржувати недотримання розумних строків суддею, а також

взагалі не йдеться про компенсацію шкоди, яка була завдана в результаті недотримання розумних строків посадовими особами, хоча службові особи, винні в недотриманні розумних строків, можуть бути притягнуті до відповідальності.

Разом із тим ЄСПЛ керується тим, що на підозрюваного чи обвинуваченого не можна покладати відповідальність за затягування строків слідства чи судового розгляду, наслідком чого стало недотримання розумних строків кримінального провадження, якщо ці особи використовували всі форми оскарження, які передбачені законодавством.[6, с.88]

Варто зазначити, що судам слід звернути увагу на належну організацію та планування ними судового розгляду кримінальних проваджень і дотримуватися засади безперервності здійснення судового засідання, щоб уникати безпідставного затягування розгляду справи. Це є однією з підстав дисциплінарної відповідальності суддів зазначеної у частині 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Так, порушення розумних строків кримінального провадження має бути передбачено як підстава дисциплінарної відповідальності не лише для суддів, а й для прокурорів і адвокатів, причому суд повинен невідкладно ініціювати таке провадження перед відповідними дисциплінарними органами. У зв'язку з цим потрібно внести зміни до положень КПК, прописавши чітку процедуру розгляду цього питання.:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електорнний ресурс] : [Режим посилання] : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950 [Електорнний ресурс] : [Режим посилання] : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Постанова Третя судова палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 263/15845/2019 від 08.04.2020 року.

4. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» від 17 жовтня 2014 року № 11 [Електорнний ресурс] : [Режим посилання] : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text

5. Лапкін А.В. Деякі проблеми забезпечення судом розумних строків судового розгляду у кримінальному провадженні // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2018 – с.145-147 – Режим доступу: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/70.pdf

6. Комарницька О. Б. Щодо недотримання розумних строків у кримінальному провадженні під час досудового розслідування / О. Б. Комарницька // Часопис цивільного і кримінального судочинства. - 2014. - № 4. - С. 85-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2014_4_8

Ізвіцька Г.В.

здобувач вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 366 КК УКРАЇНИ

Недостатнє фінансування публічної служби, як наслідок низька оплата праці, низький рівень правосвідомості громадян – ключові фактори, що детермінують поширення вчинення службових підроблень. Службове підроблення як і будь-які інші кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг визначені Розділом XVII Кримінального кодексу України негативно впливають не лише на нормальне функціонування органів державної влади та управління відповідно до загальновизнаних принципів верховенства права та законності, а й породжують підвищення рівня недовіри громадян до цих органів.

Аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора 2020-2023 років [1] надає можливість стверджувати, що показник кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 366 КК України коливається, проте залишається високим, при цьому частка службового підроблення у структурі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг є найбільшою і становить 29-33%.

Службове підроблення може бути самостійним кримінальним правопорушенням. Наприклад, внесення без проведення розтину лікарем патологоанатом до свідоцтва про смерть, яке є офіційним документом інформації, яка не відповідає дійсності про патологоанатомічний розтин трупа та причину його смерті і видача такого свідоцтва [2]. Проте, у більшості випадків вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України або передує вчиненню корупційних кримінальних правопорушень, які визначено у примітці ст. 45 КК України, або навпаки службове підроблення здійснюється з метою приховання факту вчинення корупційних кримінально-караних діянь.

Повне, неупереджене, всебічне розслідування кримінальних проваджень за ознаками кримінального правопорушення передбаченого ч. 1 чи ч. 2 ст. 366 КК України неможливе без використання спеціальних знань шляхом призначення та проведення судових експертиз.

Рішення про необхідність та доцільність проведення експертизи приймається слідчим. За загальним правилом при розслідуванні кримінальних правопорушень за фактом службового підроблення найчастіше серед криміналістичних видів експертиз призначаються: технічна експертиза документів, почеркознавча експертиза.

При цьому важливе місце в рамках кримінального провадження за ст. 366 КК України посідає почеркознавча експертиза. Основним завданням якої є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових) і підпису. Почеркознавчою експертизою вирішуються і деякі неідентифікаційні завдання [3].

Задля якісного, повного дослідження експертом та відповідно виконання завдання почеркознавчої експертизи на слідчого покладається обов'язок відібрання належних та необхідних зразків, а також формулювання конкретних, повних питань, які і визначатимуть предмет відповідної експертизи. При цьому слідчий має право скористатися Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, яки-

ми окреслено орієнтовний перелік вирішуваних почеркознавчою експертизою питань.

Якщо ж звернути увагу на практику, то у більшості випадків слідчі призначають почеркознавчу експертизу у кримінальних провадженнях за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України для з'ясування експертом чи вносилися дані до досліджуваного документу особою від імені якої він оформлений, чи це було зроблено іншими особами шляхом наслідування почерку. Проте неідентифікаційні завдання, зокрема умови внесення таких даних не досліджуються. При дослідженні експерт порівнюючи зразки почерку отримані слідчим для експертизи та рукописів документа, що виступає предметом кримінального правопорушення встановлює збіг та відмінності ознак почерку зазначаючи їх причини.

Після проведення відповідного дослідження експертом складається висновок експерта щодо проведеної почеркознавчої експертизи, яким або підтверджується, або спростовується факт того, що саме особа, від імені якої складено документ вносила завідомо неправдиву інформацію до офіційних документів. Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК висновок експерта є одним із джерел процесуальних доказів у кримінальному провадженні [4].

Отже, судова почеркознавча експертиза відіграє важливу роль у провадженнях щодо службових підроблень. Адже у висновку експерт надає категоричні відповіді щодо або складання документу, внесення до нього завідомо неправдивих відомостей особою, від імені якої він складений, або ж навпаки наслідування чи імітація іншими особами почерку особи, зазначеної у документі. В свою чергу дослідження та оцінка висновку експерта як на стадії досудового розслідування так і під час судового розгляду у сукупності з іншими доказами надає можливість підтвердити чи спростувати причетність чи винуватість конкретної особи у вчиненні службового підроблення.

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. Офіційний веб-сайт.URL:https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 09.04.2024).

2. *Вирок Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 21.02.2024. Справа № 629/3340/23. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117131720 (дата звернення: 10.04.2024).*
3. *Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджена Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (дата звернення: 11.04.2024).*
4. *Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n5253 (дата звернення: 11.04.2024).*

Кальмук Д.Н.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Студентка 3 курсу юридичного факультету

ПРОБЛЕМАТИКА ВСТАНОВЛЕННЯ МОМЕНТУ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО СТ.290 КПК УКРАЇНИ

Проблематика встановлення моменту ознайомлення з матеріалами досудового розслідування чітко передбачена у ст. 290 КПК України. Дана стаття встановлює обов'язок сторони письмово підтвердити надання доступу до матеріалів іншою стороною із зазначенням переліку таких матеріалів. [1]

Законодавець, розуміючи важливість забезпечення обізнаності сторін кримінального провадження з матеріалами досудового розслідування, в ч. 12 ст. 290 КПК України зазначив, що, якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази. Тобто навіть за умови ідеально проведеного досудового розслідування та встановлення всіх обставин кримінального правопорушення прокурор ризикує втратити всі або частину доказів ще до початку судового розгляду саме через порушення вимог ст. 290 КПК України. Така умова змушує законодавця про-

писати процедуру відкриття матеріалів досудового розслідування таким чином, щоб в учасників кримінального провадження не виникало проблем у процесі застосування відповідного правового положення. [2]

Надання доступу до матеріалів з метою ознайомлення з ними сторін є важливою передумовою для підготовки їх до судового розгляду. [3] Насамперед необхідно звернути увагу на ч. 1 ст. 290 КПК України, де законодавець вводить новий термін «завершення досудового розслідування», не розкриваючи водночас зміст поняття. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Таким чином, стадія досудового розслідування не завершується, а закінчується. На доктринальному рівні питання розмежування термінів «завершення» та «закінчення» досудового розслідування підіймається вже досить давно, проте й натепер не втрачає актуальності. [4; 5]

Відкриття матеріалів є етапом досудового розслідування, хоч і не підсумковим (підсумковим є якраз складання обвинувального акта / клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру й вручення копії). Отже, на момент відкриття матеріалів відбувається стадія досудового розслідування, яка не закінчилася [5]. Власне, оцінка категорії «завершення досудового розслідування» впливає на такий важливий фактор, як строки досудового розслідування. Тривалий час у доктрині кримінального процесу точилися суперечки щодо включення чи невключення строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до загального строку досудового розслідування. Крапку в дискурсі поставила Верховна Рада України, яка в березні 2017 року внесла зміни до КПК України й виклала ч. 5 ст. 219 КПК України в такій редакції «Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до винесення

постанови про відновлення кримінального провадження, а також строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу, не включається в строки, передбачені цією статтею». Така зміна мала б спростити порядок застосування відповідного правового положення, однак законодавець так і не відповів на питання, що є завершенням досудового розслідування відповідно до ст. 290 КПК України й чи необхідно ототожнювати таке завершення з початком ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в розумінні ч. 5 ст. 219 КПК України. Тобто натепер так і не зрозуміло, коли саме починається та закінчується ознайомлення з матеріалами й, відповідно, коли не обраховуються строки досудового розслідування. КПК України на ці питання відповіді не дає. Існує позиція, що «саме з виникнення можливості в сторони захисту ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та по день, коли всі учасники підтвердили факт ознайомлення з матеріалами, строки не враховуються в загальний строк досудового розслідування» [6].

Водночас спірним лишається питання: коли саме має зупинятися строк досудового розслідування відповідно до ч. 5 ст. 219 КПК України? М.І. Пашковський та І.В. Гловюк переконані, що «ознайомлення як таке починається з моменту фактичної реалізації права на доступ до матеріалів, а не з моменту скерування стороні, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільному позивачу, його представнику й законному представнику повідомлення про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування або отримання нею такого повідомлення (як вважає сторона обвинувачення). Отже, не весь проміжок часу реалізації процедури відкриття матеріалів повинен включатися у строк досудового розслідування». З такою позицією варто погодитись одразу з декількох причин. По-перше, в ч. 5 ст. 219 КПК України йдеться саме про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, а момент початку ознайомлення з матеріалами й момент завершення досудового розслідування не обов'язково повинен збігатися. Як зазначив Верховний Суд у своєму рішенні [4], лише завершення досудового розслідування є етапом досу-

дового розслідування. Відповідно, ознайомлення з матеріалами варто розглядати не як етап, а як сукупність дій, у результаті яких сторона кримінального провадження вивчає матеріали кримінального провадження, що були зібрані під час досудового розслідування. По-друге, ототожнення завершення досудового розслідування та ознайомлення з матеріалами досудового розслідування надасть можливість сторонам кримінального провадження зловживати своїми правами в частині повідомлення іншій стороні про відкриття матеріалів. Якщо ж строк ознайомлення буде обраховуватися саме з початком фактичного ознайомлення, це змусить сторони кримінального провадження максимально оперативно здійснити повідомлення про відкриття матеріалів, що дозволить уникнути затягування досудового розслідування та більшою мірою гарантує права й свободи учасників кримінального провадження. Таким чином, за умов, які склалися натепер, початок перебігу строку ознайомлення з матеріалами має починатися з дня фактичного отримання доступу до них стороною захисту, про що остання письмово підтверджує протилежній стороні.

Отже, днем зупинення перебігу строків досудового розслідування на підставі ст. 290 КПК має бути день фактичного отримання стороною захисту доступу до матеріалів.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електорнний ресурс] : [Режим посилання] : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Науковий юридичний журнал. № 15/2021 від 2021 року. [Електорнний ресурс] : [Режим посилання] : URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/15_2021/15_2021.pdf#page=86

3. Фомін С.Б. Відкриття матеріалів іншій стороні кримінального провадження для ознайомлення: чи вирішить новий процесуальний інститут старі проблеми? Харків, 2012 – с.25 – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/adv_2012_7_5.pdf

4. Постанова Верховного Суду від 17 лютого 2021 р. у справі № 344/6630/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95067240?fbclid=IwAR2AlzHw8fqfAtUybZGFTFuP_4DBNgimKXQsKYOnHAMs2uZTnNJIwVLM5es

*5. Гловюк І.В., Дроздов О.М. Чим відрізняється закінчення від завершення досудового розслідування з погляду допустимості доказів. Закон і Бізнес : вебсайт. 27 березня – 02 квітня 2021 р. URL:https://zib.com.ua/ua/147094chim_*

vidriznyaetsya_zakinchennya_vid_zavershennya_dosudovogo.html (дата звернення: 25.10.2021)

6. Кряковцев М.С. Зупинення строків на стадії завершення досудового розслідування. Правовий Альянс : вебсайт. 20.05.2021. URL:https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/zupinennastrokiv-na-stadii-zaversenna-dosudovogo-rozsliduvanna/

Карпець Т.І.

здобувачка вищої освіти, 3 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОГЛЯДУ ЗАСОБІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ

Враховуючи сьогодення та прогрес розповсюдження комп'ютерної техніки все частіше постає потреба в межах кримінального провадження дослідити зміст інформації, яка міститься в пам'яті таких пристроїв. Огляд комп'ютерної техніки є одним із важливих слідчих заходів, який використовується для виявлення, вилучення та дослідження даних, що можуть мати значення для розслідування злочину.

У процесі виявлення під час слідчих (розшукових) дій засобів комп'ютерної техніки, на якій може міститься інформація, яка віднесена до кримінального провадження і підлягає збиранню та доказуванню, може здійснюватись двома способами: вилученням носія або інформаційної системи, до якого він входить, або копіюванням інформації, що зберігається на відповідному технічному засобі [1].

Метою проведення даної процесуальної дії є: виявлення та вилучення даних, які можуть бути доказами по справі; встановлення причинно-наслідкового зв'язку між подіями, що розслідуються, та діями злочинця; ідентифікація особи злочинця; відновлення втраченої або пошкодженої інформації.

До об'єктів огляду необхідно віднести: системний блок комп'ютера; носії інформації (жорсткі диски, SSD, флеш-накопичувачі, CD/DVD диски); мобільні пристрої (смартфони, планше-

ти); периферійні пристрої (принтери, сканери); мережеве обладнання (маршрутизатори, комутатори).

Досліджуючи даний напрям, ми можемо виокремити основні проблемні аспекти огляду засобів комп'ютерної техніки:

1. Питання, щодо юридичних аспектів. Під час проведення даної процесуальної дії вважливим є дотримання процесуальних норм при проведенні огляду; забезпечення збереження конфіденційної інформації; визначення допустимості та доказової сили вилучених даних.

2. Технічна складність. Різноманіття типів та моделей комп'ютерної техніки, програмного забезпечення та периферійних пристроїв, ускладнює проведення досудового розслідування. Швидкий розвиток технологій, що потребує постійного оновлення знань та навичок фахівців. Необхідність використання спеціальних інструментів та програмного забезпечення для вилучення даних, які не завжди є у розпорядженні правоохоронних органів.

3. Не порушення етичних питань при огляді. До даних питань можемо віднести: захист особистих даних та права на приватне життя; дотримання принципів нейтральності та неупередженості; відповідальність за можливі пошкодження комп'ютерної техніки або втрату даних.

4. Інші проблемні питання. Також необхідно зазначити і вплив фактору часу на результативність проведення огляду. Та важливістю координації дій фахівців з різних галузей, наприклад, IT, криміналістика, юриспруденція.

Проте, проведення огляду можемо застосувати тільки в рамках кримінального провадження і у випадках, якщо є достатні підстави вважати, що в них міститься інформація, що свідчить про факт вчинення злочину. Якщо є вірогідність причетності певної особи до вчинення злочину, не можна втрачати час і доцільно відразу планувати проведення огляду та вилучення [2].

Підсумовуючи все вище зазначене, можемо виокремити деякі шляхи удосконалення даного напрямку, до яких можемо віднести: удосконалення проведення огляду комп'ютерної техніки має бути комплексним та системним; в цьому мають бути зацікавлені всі сторони (правоохоронні органи, суди, науковці, громадськість), які беруть участь у цьому процесі; а також удосконалення про-

ведення огляду комп'ютерної техніки має сприяти підвищенню рівня розкриття злочинів, скоєних з використанням комп'ютерних технологій.

1. Копія електронної інформації як доказ у кримінальному провадженні: процесуальний та технічний аспекти / Каланча І.Г., Гаркуша А.М. // Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал» № 8, 2021 / м. Запоріжжя, 2021 - С. 336-339

2. Павлова Н.В. Прийняття рішення про спосіб вилучення документів у справах щодо шахрайств, пов'язаних із нерухомістю / Н.В. Павлова // Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 травня 2020 р.). - Дніпро: ДДУВС, 2020. – С. 115-117

Козорог В.О.

курсант 1-го курсу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні кримінальний світ активно винаходить і втілює в життя схеми, що дозволяють безкарно викрадати державні кошти, вчиняти шахрайство з фінансовими ресурсами, злочини, пов'язані з наркобізнесом, торгівлею людьми. Зміцнює свої позиції організована злочинність. Поширення і високих кількісних показників набули кримінальні діяння насильницького й корисливо-насильницького спрямування. Злочини завдають значної шкоди як окремим громадянам, так і суспільству й державі загалом.

Визначимо співвідношення понять «конфіденційне співробітництво» та «негласне співробітництво» як категорій теорії і практики кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності. [1]. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження - оперативно-розшуковий захід із виявлення та вилучення матеріальних носіїв інформації, що зберігають сліди готування до вчинення злочину, чи виявлення осіб, які до нього готуються, а також предметів, що стали об'єктами злочинних посягань, можуть сприяти виявленню суспільно небезпечного протиправного діяння або встановленню причетних

до нього осіб, із метою їх наступного порівняльного дослідження без відома власника, у тому числі в публічно недоступних місцях. Негласне співробітництво - спосіб залучення осіб до вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, спрямований на виявлення або запобігання правопорушенням, отримання інформації про злочини, що готуються або вчинені, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання, безвісно зниклих, оперативного перекриття певних територій, об'єктів або осіб, покращення оперативної обізнаності в інтересах громадян, суспільства, держави [2].

Оперативно-розшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Захист відомостей про підрозділи та осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність Державну таємницю складають відомості про сили оперативних підрозділів, їх конспіративні приміщення, легендовані підприємства, штатних негласних працівників, осіб, із якими встановлено негласне або конфіденційне співробітництво на засадах добровільності, засоби оперативно-розшукової діяльності, планування, організації і тактики проведення оперативно-розшукових заходів, а також отримані результати й інші відомості, визнані державною таємницею відповідно до законодавства [3].

У теорії оперативно-розшукової діяльності вважають, що негласне співробітництво між оперативними підрозділами та особами, які беруть участь у виконанні завдань, є спільною діяльністю. Якщо ця діяльність відбувається узгоджено (організовано), то її можна порозуміти як взаємодію. У теорії права, соціальною взаємодією вважаються правові відносини. Отже, негласне співробітництво означає спільну організовану діяльність, а правові відносини - формою цієї взаємодії.

Розглянуті нами питання носять дискусійний характер та потребують обговорення з метою їх подальшого вдосконалення в практичній діяльності щодо попередження, виявлення і припинення злочинів [4]. Крім того, на сьогодні існує необхідність за-

провадження відповідних курсів підвищення кваліфікації працівників таких органів та підрозділів [5 с. 51].

Підсумовуючи вищевказане зазначимо, що під негласним співробітництвом розуміється таємна взаємодія між уповноваженими законом посадовими особами правоохоронних органів (оперативними працівниками, слідчими органів досудового розслідування, детективами НАБ України) та особами, залученими до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності й кримінального провадження. Зазначена взаємодія здійснюється на засадах конспірації: утаємничується не лише її зміст, а й сам факт.

Вживання терміна «конфіденційне співробітництво» допустимо в іншому значенні: взаємодія між уповноваженими законом посадовими особами правоохоронних органів та особами, залученими до виконання завдань правоохоронної діяльності, що здійснюється з втаємниченням змісту інформаційного обміну, але не передбачає обов'язкового втаємничення самого факту такої взаємодії. Конфіденційність є необхідною умовою негласного співробітництва, а негласність не є умовою співробітництва конфіденційного.

1. Про оперативно-розшукова діяльність [Про оперативно-розшукову діяльність]: Закон України [Закони України] від 18. 02.1992 № 2135–12. (дата звернення 25.03.2024).

2.Гладкова Є. Протидія злочинності // Вісник Кримінологічної асоціації України: сайт. URL: https://visnikkau.webnode.com.ua/news/ protidiya-zlochinnosti/ (дата звернення: 25.03.2024).

3. Конституція України [Конституція України]: Закон України [Закони України] від 28.06.1991 № 254к/96-ВР. (дата звернення 25.03.2024).

4. Копилов Е.В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. «Colloquium-journal» № 10 (169) 2023. С. 43-46.

5. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic ResearchInstitute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

Кравченко В.В.

курсант 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, домедична підготовка працівників правоохоронних органів стала невід'ємною складовою їхньої службової діяльності. Воєнний стан в Україні значно підвищив ризики для життя та здоров'я людей. Це стосується не лише мирних жителів, але й працівників правоохоронних органів, які щодня ризикують життям, виконуючи свої службові обов'язки. У таких складних умовах домедична підготовка працівників правоохоронних органів стає не просто важливою, а й життєво необхідною. Вміння надати першу допомогу в критичній ситуації може врятувати життя не лише постраждалим, але й самим правоохоронцям.

Домедична допомога - це комплекс невідкладних заходів, які проводяться на місці події до приїзду бригади екстреної медичної допомоги. Її мета - зберегти життя та здоров'я постраждалого, полегшити його стан та попередити розвиток ускладнень.

Для надання домедичної допомоги працівники правоохоронних органів повинні володіти певними знаннями та навичками, зокрема:

1) теоретичними знаннями:

• анатомія та фізіологія (розуміння будови, функцій людського організму);

• патологія (знання про поширені травми та захворювання, їх симптоми);

• перша допомога (алгоритми дій при зупинці серця, кровотечі, травмах, опіках, отруєннях тощо);

• психологічна допомога (вміння надавати першу психологічну допомогу постраждалим);

• етика (розуміння етичних принципів надання домедичної допомоги);

2) практичними навичками:

• оцінка стану постраждалого (визначення рівня свідомості, дихання, пульсу тощо);

• виконання базових реанімаційних заходів (серцево-легенева реанімація);

• зупинка кровотечі (накладання джгута, пов'язок);

• лікування ран (обробка ран, накладання пов'язок);

• іммобілізація (фіксація пошкоджених частин тіла);

• психологічна підтримка (вміння заспокоїти постраждалого);

• використання аптечки [1; 2, с. 49-53].

Однак надання домедичної допомоги в екстремальних ситуаціях, таких як бойові дії, може бути психологічно складним завданням. Працівники правоохоронних органів можуть стикатися з такими факторами, як:

• стрес. Перебування в зоні бойових дій, ризик для життя, страх за себе та інших людей можуть призвести до значного стресу.

• тривога. Очікування нових травм, загибелі людей, невизначеність щодо майбутнього можуть посилювати тривожність;

• емоційне виснаження. Постійне зіткнення з людським горем, стражданнями та смертю може призвести до емоційного виснаження;

• психологічна травма. Переживання екстремальних подій може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем [3, с. 42-46].

Саме тому важливою є психологічна підготовка, яка допомагає працівникам правоохоронних органів вчитися справлятися з емоційним напруженням, контролювати свої емоції та залишатися спокійними в екстремальних ситуаціях, розпізнавати та опрацьовувати свої емоції, знаходити способи самопідтримки та звертатися за допомогою до психологів, чітко й організовано

діяти в умовах стресу, приймати правильні рішення та надавати домедичну допомогу максимально кваліфіковано [4, с. 224-226].

При проведені навчань з домедичної підготовки для правоохоронців в умовах воєнного стану слід робити акцент на практичних навичках. Навчання повинні бути максимально практично орієнтованими, з мінімальною кількістю лекційної частини. Практичні заняття повинні включати відпрацювання алгоритмів надання першої допомоги в типових ситуаціях, з якими можуть стикатися правоохоронці під час воєнних дій. Обов'язковим має бути використання манекенів, тренажерів та інших симуляційних інструментів для максимально реалістичного відтворення потенційної ситуації.

Навчання повинні фокусуватися на особливостях надання першої допомоги при воєнних травмах, таких як травми від вибухів, вогнепальні поранення, переломи, опіки, кровотечі. Крім того, навчання повинні включати алгоритм дій для правоохоронців у ситуаціях, коли надання першої допомоги ускладнене через бойові дії. Це може включати евакуацію потерпілого з небезпечної зони, самозахист, взаємодію з іншими службами. До проведення навчань рекомендується залучати фахівців з домедичної підготовки, які мають досвід роботи в умовах воєнних дій. Це можуть бути інструктори з домедичної підготовки, військові медики, працівники екстрених служб та інші [5, с. 139].

Слід зазначити, що в умовах воєнних дій знання з домедичної підготовки можуть швидко застарівати. Тому важливо регулярно оновлювати знання та навички правоохоронців. Це можна робити за допомогою регулярних тренінгів, семінарів, онлайн-курсів.

Серед особливостей домедичної підготовки в умовах воєнного стану варто виділити:

• підвищення інтенсивності та практичної спрямованості навчання (навчання з домедичної допомоги регулярно проводяться з акцентом на практичні навички; працівники правоохоронних органів тренуються в умовах, максимально наближених до реальних бойових дій);

• оновлення програм навчання з урахуванням воєнних травм (програми навчання включають теми з зупинки кровотечі, накладання джгутів, лікування опіків, травм грудної клітки та че-

репа, евакуації постраждалих; особлива увага приділяється тактичній медицині, тобто наданню першої допомоги в умовах бою);

• використання сучасних навчальних методів (застосовуються симулятори, тренажери, манекени, а також відеоматеріали з реальних бойових дій; навчання проводять досвідчені інструктори, які мають практичний досвід роботи в екстремальних ситуаціях.

Отже, під час воєнного стану знання та навички з надання домедичної допомоги стають життєво необхідними для працівників правоохоронних органів. Їхня кваліфікована допомога може врятувати життя людей, які постраждали внаслідок бойових дій або інших надзвичайних ситуацій.

1. Вогнева підготовка: навчально-методичний посібник / Жбанчик А.В., Комісаров О.Г., Тимофєєв В.П., Лопаєва О. М., Сіротченков Д.Ю., Кузнецов О.І. – Дніпро: ДДУВС, 2017. https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/581/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%92%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0.pdf

2. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах : Наказ МОЗ України від 09.03.2022 №441. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text (дата звернення: 25.03.2024)

3. Євтушенко В.В. Щодо формування фахових компетентностей майбутніх співробітників сектору безпеки та оборони України. Молодий вчений. Серія: Військові науки. 2024. С. 49-53.

4. Кікінчук В.Ю., Лещенко Д.О. Особливості психологічної підготовки працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану: тези доп. учасників наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 7 груд. 2023 р.). Вінниця: ХНУВС. 2023. С. 224-226.

5. Овсійчук А. Надання невідкладної домедичної допомоги потерпілим працівниками правоохоронних органів: протокол «TCCC». Сучасні стандарти підготовки з домедичної допомоги працівників правоохоронних органів, оперативно-рятувальних служб та військовослужбовців : матеріали міжнародного круглого столу (м. Одеса, 2 червня 2023 року). Одеса : ОДУВС, 2023. 212 с. С.137-140.

Липницька А.М.

Державний податковий університет, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю «Право»

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОСУДДІ

Використання штучного інтелекту стає все більш актуальним в правосудді, викликаючи як інтерес, так і занепокоєння юристів та громадськості. Однією з перших європейських ініціатив, що регулює етичні аспекти використання штучного інтелекту в судовій системі, стала Європейська Етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судовій системі та її середовищі, прийнята Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) Ради Європи в грудні 2018 року.[2]

Штучний інтелект може сприяти розвантаженню судової системи, зокрема шляхом видання судових наказів про стягнення заборгованості та призначення аліментів. Однак існує загроза зниження прозорості винесення рішень, дискримінації та порушення фундаментальних прав людини.

Недавнє дослідження, проведене Американською неурядовою організацією «ProPublica», підтвердило можливість дискримінаційного ставлення з боку суддів при використанні програм на основі штучного інтелекту. Наприклад, алгоритми, використані в програмі COMPAS, призвели до неправомірного ув'язнення темношкірих людей [2].

Щодо залучення подібних технологій ШІ в системі судочинства в Україні, у 2020 році Міністерством юстиції України було розроблене і почало використовуватись програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту «Кассандра». Ця програма може аналізувати злочинців і визначати, чи схильні вони порушувати закон у майбутньому. Програма пропонує відповісти на запитання і відповідно до відповідей оцінює ймовірність скоєння нового злочину від 0 до 97. Це базовий, але простий штучний інтелект, який допомагає судді встановити справедливу міру покарання [5].

Залучення таких технологій є передумовою впровадження штучного інтелекту в систему правосуддя України. Використання єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), платформи «Електронний Суд», програми для проведення конференцій «EasyCon», системи електронного кримінального провадження і інших сервісів також сприяє впровадженню ШІ в Україні [5].

Проте, впровадження штучного інтелекту в систему правосуддя України є досить складним процесом. Це вимагає вирішення низки технічних проблем і вдосконалення алгоритмів для забезпечення справедливого, неупередженого судового розгляду і дотримання прав людини, зокрема права на конфіденційність персональних даних.

Судові рішення, ухвалені за допомогою штучного інтелекту, слід оцінювати з особливою ретельністю, щоб уникнути ситуацій, коли фундаментальні права і свободи людини зазнають негативного впливу, а особи піддаються різним формам дискримінації, обмеженню прав, несправедливому поводженню тощо [4].

Ще одним проблемним аспектом використання ШІ в системі правосуддя є біометрична ідентифікація осіб у публічно доступних місцях, а також механізми навчання ШІ на основі аудіовізуальних даних, що створює високий ризик втручання в приватне життя особи [1].

Саме тому, в національне законодавство необхідно запроваджувати регулювання, яке гарантує, що системи ШІ у судочинстві не завдають фундаментальної шкоди правам людини. Для досягнення цієї мети необхідно зробити ряд кроків.

Застосування штучного інтелекту для обрання запобіжного заходу стало предметом широкого обговорення у національній юридичній спільноті. Однак недоліки впровадження такої технології, про які зазначали юристи та науковці, потребують уваги [1].

Один із проблемних аспектів правозастосовної практики стосується обґрунтування рішень про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Статистичний аналіз судових рішень показує, що тримання під вартою є найбільш поширеним запобіжним заходом, але у багатьох випадках відсутні обґрунтування ризиків, передбачених законом.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Харченко проти України» вказує на важливість обґрунтування тривалості тримання під вартою в кожній конкретній справі [3], яке має базуватись на конкретних фактах та підставах, а не на загальних передбаченнях. У згаданій справі суди не надали достатніх підстав для продовження тримання під вартою, не навели чітких підстав для виправдання такого рішення. Крім того, національні органи не розглянули альтернативні запобіжні заходи, що порушує принципи правосуддя [2].

Таким чином, розвиток штучного інтелекту в кримінальному правосудді потребує виправданого регулювання, що б відповідало принципам прозорості, пропорційності та захисту прав людини. Необхідно розробити механізми збалансованого застосування штучного інтелекту, які б забезпечували ефективність судових процесів, не зашкоджуючи основним правам і свободам. Сподіваємось, що подальші дослідження та правові норми допоможуть уникнути можливих негативних наслідків використання штучного інтелекту в кримінальному правосудді.

1. Демура М., Клепка Д. Використання алгоритмів штучного інтелекту у галузі кримінального судочинства: міжнародний досвід та вітчизняні перспективи. Science and innovation. 2021. Т. 17, № 5. С. 95–102. URL: https://doi.org/10.15407/scine17.05.095 (дата звернення: 02.05.2024).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 02.05.2024).

3. Штучний інтелект та юридична сфера: чи зможуть технології замінити суддів? Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/shtuchnyy-intelekt-ta-iurydychna-sfera-chy-zmozhut-tekhnolohii-zaminyty-suddiv/ (дата звернення: 02.05.2024).

4. Karchevskyi M. V., Radutniy O. E. Artificial intelligence in Ukrainian traditional categories of criminal law. Herald of the association of criminal law of ukraine. 2023. Vol. 1, no. 19. P. 1–25. URL: https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.19.281123 (date of access: 02.05.2024).

5. Plakhotnik O. Practical use artificial intelligence in criminal proceeding. Herald of criminal justice. 2019. No. 4. P. 45–57. URL: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.4/45-57 (date of access: 02.05.2024).

Михалевич С.М.

студентка групи ПБ-21-5 ННІ права Державного податкового Університету

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ОБШУКУ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Одним з основних прав людини, що закріплено Конституцією України, є право на недоторканність житла чи іншого володіння. Основний закон вказує, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, ніж за вмотивованим рішенням суду. І це положення означає, що держава уповноважена на обґрунтоване обмеження вищевказаного права. Наявність точних процедур, контролю та відповідності закону під час проведення обшуку є ключовими для забезпечення законності та справедливості в процесі.

Однією зі слідчих дій, що передбачені КПК, є обшук – слідча (розшукова) дія, що являє собою процесуальне примусове обстеження житла чи іншого володіння особи, а також окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб [3, с.2] Дане поняття не має нормативного визначення у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України, зазначена лише мета його проведення.

Обшук тривалий час належав до тих слідчих дій, нормативне регулювання, тактика та психологічні основи якого не викликали у правозастосовників проблем, оскільки на допомогу останнім, ученими була розроблена стрункa та логічна теорія проведення цієї слідчої дії [1].

Процесуальний порядок проведення обшуку регламентується статтями 234-236 Кримінального процесуально кодексу України, однак зазначені три статті породжують у слідчих та прокурорів низку запитань, пов’язаних із правильним розумінням їх правового змісту. Під час кримінального провадження обшук є

одним з важливих інструментів для збору доказів. Однак існують деякі проблеми у нормативному регулюванні обшуку під час кримінального провадження.

Іноді обшук може порушувати права людини на приватність, якщо не здійснюється відповідно до чітких правил та процедур. Під час здійснення правоохоронними органами обшуку та огляду є проблемні питання, які зазвичай виявляються в тому, як слідчі чи прокурори зловживають ситуацією. Йдеться про відбирання згоди особи на проведення огляду її житла чи іншого володіння через сумнівність у добровільному волевиявленні такої особи, а також — про неналежне оформлення проведених процесуальних дій. Унаслідок цього докази, отримані під час їх проведення, є недопустимими [2].

У нормативному регулюванні важливо встановлювати чіткі критерії та обґрунтування для проведення обшуків, щоб уникнути можливості зловживання цим інструментом. Недоліки або нечіткість у законодавстві щодо обшуку можуть викликати проблеми з визначенням умов і процедур проведення обшуку, що призводить до можливих порушень прав громадян або неправомірних дій правоохоронців.

При тлумаченні статей 234-236 КПК під час вирішення питання про проведення обшуку в приміщенні, що належить до державної форми власності, варто перш за все логічний акцент зробити на розумінні поняття «інше володіння особи». Вбачається, що законодавча конструкція цього поняття дає можливість його поширювального тлумачення, що варто визнати правильним. При проникненні до житла чи іншого володіння на підставі ухвали слідчого судді для проведення слідчих (розшукових) дій визначальним є те, що ці об'єкти знаходяться у володінні особи (фізичної чи юридичної).

Кримінальний процесуальний кодекс України не виділяє в окрему статтю правову регламентацію особистого обшуку, відповідні норми знаходяться у ст. 208 КПК України та ст. 236 КПК України, що створює певні незручності при правозастосуванні. В розвиток вищезазначеної проблеми звернемось до питань, пов'язаних із захистом прав учасників кримінального провадження під час особистого обшуку особи при затриманні без ухвали слідчого

судді. Практика неоднозначно підходить до її вирішення. В одних регіонах суди вимагають дозволу слідчого судді на проведення особистого обшуку, в інших – достатньо постанови слідчого, прокурора [5, с.184]. Така неоднозначність пов'язана із недоліками у праві. Тому варто закріпити у ст. 3 КПК України легальне визначення понять «обшук», «особистий обшук», що дозволить уникнути неоднозначного тлумачення відповідних норм при їх застосуванні.

Недостатня підготовка правоохоронців або недостатні знання законів та процедур обшуку можуть призвести до помилок під час проведення обшуку, зниження ефективності збору доказів і порушення прав громадян/ Недостатній контроль за процесом обшуку або відсутність незалежного нагляду може створювати умови для зловживань або порушень прав громадян. Ці проблеми підкреслюють важливість ретельного нормативного регулювання обшуку під час кримінального провадження з метою забезпечення захисту прав людини та законності в процесі правосуддя.

Отже, інститут обшуку в кримінальному провадженні має ряд недоліків, які пов'язані з нормативним закріпленням цієї слідчої (розшукової) дії та її практичним застосуванням. Тим не менш, законодавець поступово вдосконалює існуючі законодавчі положення, які регламентують порядок проведення обшуку, наближаючи їх до стандартів Європейського Союзу та усталених у світовій практиці принципів кримінального процесу, що, безумовно, свідчить про позитивні тенденції у розвитку вітчизняного кримінального процесуального права.

1. Денисюк С. Ф., Шепітько В. Ю. Обшук у системі слідчих дій (тактико-криміналістичний аналіз): науково-практичний посібник. Харків: Консум, 1999. 160 с.

2. Деякі проблеми нормативного регулювання обшуку в Україні. URL : https://ecpl.com.ua/news/17795/ (дата звернення: 11.04.2023)

3. Капліна О. В Проблеми нормативного регулювання та практики проведення обшуку під час кримінального провадження. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2015. № 2(12). С.1-20

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5091

5. Рибікова Г.В., Грекова Л.Ю. Деякі проблеми правового регулювання обшуку в Україні. Юридичний вісник. 2016. № 2 (39). С.183-187

Мільяченко М.Р.

здобувач вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану тактика огляду місця події має свої особливості, оскільки ситуація є складною і потенційно небезпечною для всіх громадян. Огляди проводяться з метою забезпечення безпеки, виявлення потенційних загроз і підтримки порядку. Огляд місця події є невідкладною, першочерговою слідчою (розшуковою) дією, від своєчасного та ефективного проведення якої може істотно залежати увесь подальший хід розслідування кримінального правопорушення. В умовах надзвичайних правових режимів, екстраординарних обставин огляд місця події має свою специфіку, яка пов'язана із особливостями її підготовки, робочим етапом, фіксуванням результатів огляду, взаємодією між різними службами і підрозділами, використанням специфічної криміналістичної техніки та ін. В умовах збройної агресії російської федерації це питання набуває ще більшої актуальності, адже щоденно працівникам правоохоронних органів доводиться проводити масштабні огляди місць обстрілів та масових поховань. Ці дії пов'язані із кропіткою роботою, яка має виконуватися в умовах реального та потенційного ризику для життя та здоров'я її учасників. Від якості проведення слідчої (розшукової) дії залежить можливість притягнення винуватих осіб не тільки за національним законодавством, а й пов'язана з наданням доказів до Міжнародного кримінального суду. Криміналістичним та процесуальним питанням проведення огляду місця події у різні роки присвячено велику кількість робіт вітчизняних та зарубіжних учених: В. Д. Арсеньєв, О. Я. Баєв, В. П. Бахін, Р. С. Бєлкін, І. Є. Биховський, М. С. Бокаріус, А. Ф. Волобуєв, В. І. Громов, М. І. Єнікеєв, Г. Ю. Жирний, В. А. Журавель, Ю. І. Ільченко, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько, І. М. Якимов та ін [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України, огляд проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Відтак, у кожному випадку проведення огляду місця події повинна оцінюватися його доцільність та своєчасність, з урахуванням усіх обставин кримінального правопорушення, кримінального провадження, умов на час проведення огляду. Принципами огляду місця події також є: 1) своєчасність (невідкладність); 2) об'єктивність і повнота; 3) активність; 4) методичність (планомірність, послідовність); 5) застосування науково-технічних засобів; 6) єдине керівництво [2, с. 277–278; 3, с. 160–161].

Перед проведенням огляду місця події необхідно ретельно оцінити потенційні ризики та загрози для безпеки команди. Це може включати оцінку можливості наявності ворожих сил, бойових дій у районі або наявність підривних пристроїв. Члени команди огляду повинні мати достатню підготовку та тренування з питань безпеки під час виконання своїх обов'язків. Це включає знання процедур евакуації, використання засобів захисту та дій у разі виявлення загроз. Забезпечення захисту комунікацій є важливим аспектом безпеки. Команда огляду повинна використовувати зашифровані канали зв'язку та уникати використання незахищених засобів зв'язку, щоб уникнути перехоплення інформації. Під час огляду місця події слід уважно спостерігати за довкіллям та навколишніми об'єктами. Це допоможе вчасно виявити потенційні загрози або підозрілі об'єкти, такі як підривні пристрої або засідки. Команда огляду повинна завжди мати чіткі плани евакуації та вироблені шляхи виходу в разі загрози. Це дозволить швидко та ефективно відреагувати на непередбачені обставини та мінімізувати ризики для безпеки.

До рекомендацій щодо організації діяльності слідчо-оперативної групи в умовах бойової обстановки слід віднести наступні: керівнику слідчо-оперативної групи безпосередньо перед виїздом на місце події доцільно зібрати наступну інформацію: активізація військових дій в зоні огляду, відомості про кількість членів збройних формувань і наявності різного виду озброєння, розташування мінної загорожі по шляху проходження в зону огляду, а також на самій території огляду, місце розташування військо-

вих частин, відповідальних за ділянку території. Також учені зазначають, що одним з основних відмінностей огляду місця події в умовах збройного конфлікту від мирного часу це керівництво слідчо-оперативної групи, яке в інтересах безпеки може здійснюватися керівником воєнізованого формування (групою прикриття). Питанням взаємодії членів слідчо-оперативної групи і групи прикриття потрібно приділяти особливу увагу, тому що від них буде залежати не тільки ефективність огляду, але і безпека всіх учасників слідчої (розшукової) дії, для забезпечення якої можуть залучатися й інші формування та підрозділи [4, с. 28–29].

Також важливим аспектом у забезпеченні безпеки та ефективності огляду місця події в умовах воєнного стану є експертна підготовка. Спеціалісти (експерти) повинні мати глибоке розуміння ситуації в регіоні та локального контексту воєнного конфлікту. Це включає вивчення географічних особливостей, соціокультурного середовища, територіальної стратегії конфлікту та можливих загроз. Знання про типові підривні пристрої та бойову техніку, які можуть бути використані ворожими силами, є критично важливим для ефективного виявлення та реагування на них під час огляду. Спеціалісти (експерти) повинні бути підготовлені до використання засобів захисту, таких як захисний одяг, шоломи, бронежилети тощо. Вони також повинні мати навички дій у небезпечних ситуаціях та навички першої медичної допомоги. Спеціалісти (експерти) повинні мати доступ до спеціального технічного обладнання для виявлення підривних пристроїв, засіб захисту та засоби зв'язку, що забезпечать їх безпеку та ефективність огляду. В умовах воєнного стану важливо забезпечити ефективну співпрацю та координацію між різними експертами та службами безпеки. Це дозволить оптимізувати використання ресурсів та підвищити ефективність реагування на потенційні загрози. Ретельне документування є невід'ємною частиною тактики огляду місця події в умовах воєнного стану, оскільки правильно зібрані та збережені дані можуть бути критично важливими для подальшого розслідування, аналізу події та прийняття рішень. Важливо забезпечити фотографування та відеозапис місця події з різних ракурсів, щоб максимально відобразити його стан та де-

талі. Це допоможе зафіксувати наявність будь-яких підривних пристроїв, слідів бойових дій та інших важливих аспектів. Крім фото- та відеодокументації, важливо вести письмові протоколи про проведений огляд. Ці документи можуть містити детальний опис виявлених об'єктів, їхні координати, висновки та рекомендації.

В умовах воєнного стану тактика огляду місця події вимагає особливої уваги до безпеки, ефективності та конфіденційності. Основні особливості тактики огляду включають підвищену обережність, мобільність та гнучкість, спеціалізовану підготовку, ефективну комунікацію та обмеження доступу. Ретельне документування та збереження конфіденційності інформації є ключовими аспектами тактики огляду, а експертна підготовка та висока ступінь усвідомлення загроз допомагають забезпечити успішне виконання завдання. Загалом, виконання огляду місця події в умовах воєнного стану вимагає дисциплінованості, професіоналізму та готовності до реагування на будь-які непередбачені обставини з максимальною ефективністю та безпекою.

1. *Тетерятник Г.К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. № 3 / 2022. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/36.pdf*
2. *Криміналістика : підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.]: за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид., перероблл. та доповн. К. : Ін Юре, 2016. 640 с.*
3. *Криміналістика : навч. посібник / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. К. : Атіка, 2012. 496 с.*
4. *Юхно О. О., Книженко С. О., Глобенко Г. І., Бондаренко О. О., Савчук Т. І., Чича Р. П., Фоміна Т. Г., Четвертак Д. Ю. Особливості документування та розслідування злочинів, учинених на території проведення антитерористичної операції, а також на тимчасово окупованих територіях»: науково-методичні рекомендації. [Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: проблеми кримінального процесу»]. На замовлення ГСУ Національної поліції України. Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2018. 64 с.*

Самойленко М.С.

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили,студентка 4-го курсу юридичного факультету за спеціальністю «Право»

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Допит – одна з найбільш поширених слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень. Його основна ціль полягає в отриманні якнайповніших та правдивих відомостей стосовно подій і фактів, що мають важливе значення для встановлення істини. Допит часто виступає головним джерелом інформації про подію, яка відбулася, а отримані в ході його проведення дані нерідко покладаються в основу висновку щодо реальних обставин кримінального правопорушення та причетних до нього осіб. Тому зрозуміло, що слідчий повинен дуже відповідально ставитися до цієї слідчої (розшукової) дії і ретельно готуватися до неї. У деяких правопорушеннях можуть фігурувати неповнолітні, допит яких має певні особливості. Розглянемо їх.

Дослідження допиту неповнолітнього на стадії досудового розслідування, його особливостей і тактики здійснювали Благута Р. І., Готвянська М. А., Рогатинська Н. З., Романюк В. В. та інші. Великий внесок у розробку наукових основ проведення допиту неповнолітніх зробили такі науковці-криміналісти як Тертишник В.М., Павлюк Н.В., Шепітько В.Ю. та інші.

Під час допиту неповнолітнього слідчий використовує тактичні прийоми в суворій відповідності до вимог кримінального процесуального законодавства та норм моральності з урахуванням вікових, психологічних та індивідуальних особливостей особистості неповнолітнього. До того ж, творчий підхід, володіння та вміння інтерпретувати та використовувати законні заходи впливу на допитувану особу створюють криміналістичну платформу на отримання позитивних результатів під час проведення такої слідчої (розшукової) дії [1, с. 247].

Як уже зазначалося вище, дуже важливою є стадія підготовки до допиту. Вона включає: визначення мети допиту; з’ясування

умов життя та виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого; складання плану допиту; вирішення питання про місце допиту неповнолітнього, визначення дати та часу допиту; залучення на допит неповнолітньої особи законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря; залучення захисника [2, с. 40].

Слідчий обов'язково має враховувати вікові особливості неповнолітніх, серед яких можна виокремити наступні: недостатність життєвого досвіду, схильність до наслідування, намагання в деяких конкретних ситуаціях показати свою перевагу, роль лідера, а також підвищення емоційності й неврівноваженості, імпульсивності, почуття групової підтримки й хибного розуміння дружби, низький рівень самокритики, неадекватне сприйняття й реагування на зміну слідчої ситуації, нерозуміння в повному обсязі своїх процесуальних прав і недооцінка серйозності свого положення, сором'язливості, уразливості тощо [1, с. 248].

Важливим є дослідження особи неповнолітнього, що передбачає виявлення його соціального статусу; діагностику зовнішніх виявів (агресивність, товариськість, замкнутість); визначення темпераменту, що впливає на темп і ритм проведення допиту; з'ясування особливостей психіки (емоційна збудженість, схильність до наслідування, навіювання), гендерних відмінностей (дівчата характеризуються плаксивістю, образливістю, хлопці - раптовою зміною поведінки і реакцій руху) [3, с. 44, 45].

Під час самого допиту слідчий, насамперед, має встановити з допитуваним психологічний контакт, здійснивши розмову на вільну тему. Цей тактичний хід дасть зрозуміти неповнолітньому обстановку в якій він перебуває, а слідчому – налаштованість допитуваного давати відповідну інформацію [2, с. 42].

Наступним етапом є отримання від неповнолітнього інформації та її деталізація. Слідчий не може ставити навідні запитання, оскільки це може призвести до самообмови допитуваного. Оголошувати показання інших осіб необхідно дуже обережно. Проблем не виникає, якщо неповнолітній погоджується давати правдиві показання.

Проте, якщо він налаштований вороже, виникає конфліктна ситуація. Причини такої поведінки можуть бути різними: нега-

тивне ставлення до слідчих органів; дружба з особами, про яких необхідно давати показання; погрози; неправильно обрана тактика допиту з боку слідчого тощо. У такій ситуації для слідчого головне – нейтралізувати таку позицію підлітка. Для цього застосовується один з типів методів, перший включає пропозиції співчуття, виправдання, тоді як другий передбачає конфронтацію та подання або перебільшення викривальних доказів. Також застосовується перехідний метод від доброзичливої стратегії попереднього допиту (наприклад, побудова психологічного зв'язку, спостереження за мовою тіла) до більш психологічно примусових прийомів (наприклад, заперечення).

Крім того, у такому випадку до допитуваного неповнолітнього можуть застосовуватися наступні тактичні методи допиту: вислуховування вигаданої історії, що дає можливість слідчому отримати інформацію, яку він зможе переглянути та встановити причину неправдивих показів; відволікання уваги, що дозволяє слідчому заплутати неповнолітнього, який дає неправдиві свідчення для встановлення логічної зв'язки доказів, якими володіє слідчий; протистояння, що полягає в наведенні слідчим доказів того, що допитуваний дає неправдиві покази; деталізація показів; уточнення; демонстрування, що допомагає наглядно відновити в пам'яті деталі, які є важливими для кримінального провадження або демонстрація явно неправдивих показів [2, с. 42].

Якщо має місце інформація про те, що неповнолітній є членом злочинної групи або секти, слідчий повинен з'ясувати такі питання: склад групи, місця зустрічей членів групи; по кожному із них – місце проживання й навчання чи роботи; його батьки, родичі, друзі (у тому числі за межами групи); наявність у групі дорослих осіб (їх характеристика); взаємовідносини в групі, можливі протиріччя в ній; мета існування групи (захист від інших угруповань, для вчинення злочинів тощо); зміст протиправної діяльності групи і її членів (вид і спосіб вчинення злочинів, наявність зброї тощо). За наявності в групі внутрішніх протиріч і конфліктів, слідчий може використовувати це при виборі тактичних прийомів допиту неповнолітнього у випадку, якщо той обрав конфліктну позицію. У такій ситуації слідчий повинен докласти зусиль для з'ясування функцій управління групи (організації), ро-

льової діяльності кожного її члена (включаючи самого неповнолітнього) [1, с. 251].

Ще одним питанням, на яке слід звернути увагу, є питання щодо присутності на допиті неповнолітніх інших осіб. Однією із проблем під час допиту неповнолітніх є доцільність залучення законних представників неповнолітнього, оскільки вони можуть негативно вплинути на дачу правдивих показань. Підліток може відчувати в присутності батьків почуття страху, сорому, чутливо реагувати на емоції батьків, стежити за їх мімікою, жестами рухами, і відповідно до цього давати показання або зовсім відмовитись відповідати на запитання слідчого [4].

Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що для того, щоб допит неповнолітнього був результативним, потрібно до нього добре підготуватися, враховуючи вікові, психологічні та індивідуальні особливості допитуваного. Велике значення має вибір місця, часу допиту, а також присутність на ньому інших осіб. Слідчий повинен ретельно підходити до вибору тактичних прийомів та засобів для досягнення мети допиту та його ефективності.

1. Готвянська М. А. Тактика допиту неповнолітнього, втягнутого у злочинну діяльність (окремі аспекти). Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2019. Вип. 2 (86). С. 246-257.

2. Циганій С.О., Кузьмічова-Кисленко Є.В. Тактика допиту неповнолітнього підозрюваного під час досудового розслідування. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: серія Економічна. Серія Юридична. 2022. Випуск 32/2022. С. 37-43.

3. Благута Р. І., Процюк О. М. Вивчення особи неповнолітнього підозрюваного та напрями використання отриманої інформації під час проведення допиту. Наукові праці НУ ОЮА. 2017. Т. 19. С. 37-46.

4. Рогатинська Р. З., Мудрак С. М. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи. Право і суспільство. 2014. № 5.2. С. 333-338.

Скидан Д.О., Свірщ І.Р.

здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ЗБИРАННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ

Ефективна реалізація функції захисту в кримінальному процесі неможлива без належного забезпечення права на збирання та подання доказів. Проте на практиці захисники стикаються з чималими труднощами у зборі та використанні доказів виправдувального характеру або тих, що спростовують чи ставлять під сумнів докази обвинувачення. Це порушує принцип змагальності та відкриває шлях до судових помилок. Дослідження проблем реалізації права на збирання доказів стороною захисту є необхідним та своєчасним[7].

Проблемам збирання та подання доказів у кримінальному провадженні стороною захисту було присвячено ряд праць таких науковців, як: Л.В. Вороніної, В.А. Галкова, Ю.М. Грошевого, В.А. Камишина, О.В. Капліної, А.М. Копьєвої, Н.О. Кузнєцової, О.А. Леві, але незважаючи на це, багато питань все ще залишаються невирішеними.

Почнімо з того, що сторона захисту має право збирати докази шляхом:

• витребування та отримання від органів влади, підприємств, установ тощо речей, документів, відомостей, висновків ревізій тощо;

• ініціювання проведення слідчих дій, негласних слідчих дій та інших процесуальних дій;

• безпосереднього здійснення дій, спрямованих на отримання належних і допустимих доказів, зокрема: заявлення клопотань і скарг, опитування учасників процесу та інших осіб, залучення експертів, отримання тимчасового доступу до речей і документів на підставі ухвали слідчого судді або суду.

Арсенал процесуальних засобів збору доказів стороною захисту є доволі обмеженим порівняно зі стороною обвинувачення [2].

Водночас, чинне законодавство містить окремі позитивні моменти щодо розширення прав захисника. Зокрема, це стосується можливості мати конфіденційні побачення з підозрюваним чи обвинуваченим без дозволу слідчого та гарантій реалізації права на захист при відмові від захисника чи його заміні.

Проте на практиці реалізація права на збирання та подання доказів стороною захисту стикається із значними труднощами. Причинами цього є недосконаліть процесуального законодавства та відсутність належних механізмів регулювання відповідних правовідносин, а саме:

• відсутнє чітке регламентування способів збирання доказів захисником;

• система процесуальних прав захисника у цій сфері залишається невизначеною;

• не передбачено процесуальної форми для багатьох дій захисника щодо збору доказів.

Тож на практиці захисник часто змушений керуватися лише положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Ці прогалини потребують усунення шляхом удосконалення кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики[4].

Водночас, незважаючи на те, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить положення щодо процесуального порядку отримання захисником доказів, такі докази можуть бути визнані недопустимими відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу. Згідно зі статтею 86 КПК, доказ визнається допустимим лише за умови, що він отриманий у порядку, безпосередньо передбаченому нормами цього Кодексу[1].

Отже, існує необхідність доповнити положення КПК нормою, яка б надавала доказам, зібраним захисником згідно із Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», статус допустимості в межах кримінального провадження.

Щодо інших критеріїв допустимості доказів, а саме належності процесуального джерела та суб'єкта їх збирання, відповідні

положення містяться безпосередньо у Кримінальному процесуальному кодексі.

Зокрема, відповідно до частини 2 статті 84 КПК, процесуальними джерелами доказів можуть бути лише показання, речові докази, документи та висновки експертів. Цей перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню [3].

Щодо суб'єктів збирання доказів, то ними можуть бути лише сторони кримінального провадження та виключно у порядку, визначеному КПК. На захисника покладено обов'язок обґрунтовувати належність та допустимість поданих ним доказів. Він також зобов'язаний використовувати передбачені законом засоби захисту для дотримання прав обвинуваченого та спростування чи пом'якшення його відповідальності.

Підбиваючи підсумки, можемо дійти висновку, що існує низка суттєвих проблем реалізації стороною захисту права на збирання та подання доказів у кримінальному провадженні.

Причинами цих проблем є:

1) значно вужчий обсяг процесуальних засобів збору доказів у захисника порівняно зі стороною обвинувачення;

2) недосконаліть правового регулювання прав захисника та процедур реалізації ним права на збирання доказів;

3) відсутність належної процесуальної форми для багатьох дій захисника, спрямованих на отримання доказів [6].

Як бачимо, існує нагальна потреба в удосконаленні кримінального процесуального законодавства з метою усунення існуючих прогалин та посилення гарантій реалізації права на захист.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text .

2. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. 10-те вид., доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2023.

3. Основи кримінального процесу : навч. посіб. / за заг. ред. Т. Г. Фоміної. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС. 2023.

4. Мирошниченко Т.М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2014. Том 2. С. 181–185.

5. Бондаренко О.О. та ін. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій. Харків : ХНУВС. 2018. С. 26-31.

6. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 1. С. 184–190.

7. Коваленко А.В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2018. Вип. 4 (84).

8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI від 05.07.2012. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text .

9. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : У 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид. допов. Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013.

10. Про інформацію : Закон України № 2657-XII від 02.10.1992. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text .

Стефура В.І.

здобувач вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Тема тактики допиту під час воєнного стану є дуже актуальною, оскільки вона стосується питань прав людини, міжнародного гуманітарного права та етики ведення війни. Під час конфліктів і воєнного стану допит затриманих чи підозрюваних осіб може бути складним завданням через можливі ризикиі недостатньої охорони прав підозрюваних.У таких умовах можуть бути особливості щодо прав і обов'язків осіб, які перебувають під допитом, а також у зв'язку зі змінами у процедурах та методах допиту.

Умови воєнного стану створюють певні загрози для безпеки осіб, які перебувають під допитом, а також для допитувачів. Незважаючи на воєнний стан, важливо забезпечувати дотримання прав людини під час допиту, таких як право на захист, право на недоторканість та право на справедливий судовий розгляд. Умови воєнного стану мають вплив на збереження доказів під час допиту, тому важливо мати належну стратегію з цього питання. У зв'язку з цим, дослідження та аналіз тактики допиту під час воєнного стану може мати значущість для правоохоронних органів, адвокатів та інших зацікавлених сторін, щоб забезпечити дотри-

мання прав людини та ефективність правосуддя в умовах воєнного конфлікту.

Допит (або допитування) — це процес опитування особи або свідка з метою отримання від них інформації про події, факти або обставини, які мають значення для провадження у кримінальному, цивільному або адміністративному процесах. Допит може проводитися правоохоронними органами, слідчими, суддями або іншими уповноваженими особами. Основна мета допиту полягає в тому, щоб отримати відповіді на питання, які допоможуть установити фактичні обставини справи, з'ясувати відносини між учасниками подій, а також збагатити доказову базу справи. Допит може проводитися в письмовій або усній формі, залежно від конкретних обставин і вимог процесуального законодавства [4].

Процес допиту відображається в протоколі допиту, де фіксуються питання, відповіді та інші важливі деталі, які мають значення для провадження справи. У цивільному та адміністративному процесах допит може також здійснюватися з метою встановлення фактів чи отримання доказів. Допит є важливою процедурою у правовій системі, оскільки від нього часто залежить результат судового розгляду та визначення обставин справи.

Задачею будь-якого допиту є отримання визнання вини, однак, використовуючи тактику обвинувачення підозрюваного (обвинуваченого), слідчий (суддя) частіше за все буде отримувати неправдиві показання. Використання методу «вільної розповіді» або «неструктурованого інтерв'ю» може допомогти уникнути цієї проблеми. Ці методи спрямовані на створення сприятливого середовища, в якому підозрюваний (обвинувачений) може дати відверту, вільну розповідь, не відчуваючи тиску або впливу [1].

Знання про мову невербальної поведінки, такі як жести, міміка та інші невербальні сигнали, також може бути корисним для виявлення можливих неправдивих показань. Наприклад, зміна міміки або жестів під час розповіді може вказувати на те, що особа нещиро відображає свої думки або спробує приховати істину. Важливо пам'ятати, що використання цих методів повинно ґрунтуватися на повазі до прав людини та відповідати принципам законності та об'єктивності.

Перехід від існуючих тактик допиту до процесуального інтерв'ю дійсно може відобразити сучасні вимоги до правозахис-

них стандартів та підвищити ефективність правоохоронних органів. Процесуальне інтерв'ю спрямоване на збирання об'єктивної інформації та розкриття обставин справи без тиску на підозрюваних або обвинувачених. Впровадження цього підходу вимагає не лише нової методики роботи, а й зміни у свідомості та підготовці правоохоронних органів. Важливо, щоб правоохоронці розуміли, що ефективність не полягає у примусі до визнання вини, а у зборі достовірної інформації для розкриття справи. Зміна концепції досудового розслідування включає в себе переосмислення ролі правоохоронних органів у веденні розслідування та підвищення їхньої професійної підготовки, щоб забезпечити більш об'єктивний та справедливий процес. Такий підхід до розслідування може допомогти уникнути випадків катування та жорстокого поводження з підозрюваними, що протирічить принципам прав людини та гуманності [2].

Умови війни створюють особливі виклики для проведення допиту та обрання тактики допиту. Під час допиту під час воєнного стану особливу увагу слід звертати на наступні аспекти: Під час воєнного стану особа може перебувати під великим стресом або травмою. Це може вплинути на її здатність розуміти та відповідати на питання. Дотримання емпатії та розуміння психологічного стану може допомогти отримати більш об'єктивну інформацію.

Умови воєнного стану можуть створювати загрозу безпеці під час допиту. Необхідно вживати всі необхідні заходи для захисту як правоохоронців, так і підозрюваних від можливих ризиків. Важливо розуміти, як військові дії та обстановка впливають на життя та психологію особи, яка піддавалася допиту. Це може включати розуміння її відношення до конфлікту, страхів та переживань, що можуть впливати на її заявлені факти або поведінку. Під час війни важливо дотримуватися ефективних методів допиту, які дозволяють отримати інформацію для забезпечення безпеки та розкриття злочинів. Одночасно важливо дотримуватися принципу об'єктивності та поваги до прав людини. Усі ці аспекти важливо враховувати при плануванні та проведенні допитів під час воєнного стану, щоб забезпечити ефективність, безпеку та дотримання прав людини [3].

Висновок щодо тактики допиту під час воєнного стану полягає в тому, що вона повинна бути обґрунтованою, збалансованою та відповідати вимогам міжнародних стандартів прав людини. Під час проведення допиту важливо враховувати психологічний стан особи, забезпечувати безпеку та розуміти контекст воєнного конфлікту. Ефективна тактика допиту допоможе отримати об'єктивну інформацію для забезпечення безпеки країни та здійснення справедливого судочинства. Одночасно, дотримання принципів прав людини та гуманного поводження є невід'ємною частиною тактики допиту, навіть у найскладніших умовах воєнного конфлікту.

1. *Реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці». ВидеозаписьвебинараСтэна Б. Уолтерса (Stan B. Walters) на тему «Введение в Kinesicинтервью (допроса)». URL: http://expertize-journal.org.ua/beskontaktnaya-diagnostika-lzhi/818- vebinar-stena-b-uoltersa-stan-b-walters-na-temu-vvedenie-v-kinesic-intervyu-doprosa*
2. *Бєлоусов Ю. Інтерв'ю замість допиту: як це працює. Експертний центр з прав людини. 18.01.2018. URL: https://ecpl.com.ua/news/interv-yu-zamist-dopytu-yaktse-pratsyuje/.*
3. *Гавгун С. Р. Запровадження інституту процесуального інтерв'ю в Україні: proetcontra : наук. вісник Ужгород. наці. ун-тету, 2022. С. 199-204. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267779/263600.*
4. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 06 жовтня 2023 р.). – Одеса : ОДУВС, 2023.*

Стоєва Т.І.

здобувач вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сьогодні з-поміж слідчих (розшукових дій), які проводять під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми у кримінальному провадженні, для неповнолітніх учасників кримінального провадження з урахуванням їх неповної кримінальної процесуальної дієздатності, а також вікових,

фізичних чи психологічних особливостей створюються та діють інші гарантії забезпечення прав і законних інтересів під час кримінального провадження. Наукова новизна полягає у формуванні криміналістичної характеристики особливостей допиту неповнолітнього підозрюваного у кримінальному проваджені, адже допит неповнолітнього є процесуальною дією, до проведення якої уповноважена особа має ретельно підготуватися. Метою роботи є дослідження законодавства, а також наявних позицій науковців та практиків щодо особливостей проведення допиту неповнолітніх підозрюваних у кримінальних провадження.

Однією з важливих процесуальних дій на етапі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, є проведення допиту підозрюваного. Особливості допиту неповнолітніх висвітлено в статтях 224, 226, 227 та інших статтях Кримінального процесуального кодексу України. Під час допиту неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених слід також керуватися § 1 глави 38 КПК України [1].

Зокрема, допит неповнолітньої особи проводиться за загальними правилами проведення допиту, передбаченими КПК України. Однак, безпосередньо, глава 38 КПК України визначає особливий порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх. А саме в цьому розділі, законодавцем визначено особливі умови розслідування справ за підозрою неповнолітніх. Відповідно одним із завдань кримінального процесу є охорона та реалізація прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Слід розглянути деякі з особливостей допиту неповнолітнього підозрюваного. Тож, відповідно до статті 490 КПК України, допит неповнолітнього підозрюваного здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України та в присутності захисника.

Для кожного конкретного допиту слідчому та прокурору потрібно ретельно готуватися, оскільки більш ефективно буде відбуватися вказана слідча дія відповідно до плану допиту, у якому зазначено певну послідовність запитань та їх доречність, коло осіб, які будуть присутні на слідчій дії, визначення місця допиту. Так, важливим питанням є вибір місця та обстановки допиту. Рекомендується проведення цієї слідчої дії в окремому кабінеті та

створення сприятливої атмосфери для встановлення психологічного контакту, що допоможе отримати повні та правдиві показання [2, с. 67]. Можливо на практиці вдалим було рішення, зробити окремі кімнати для неповнолітніх осіб, в який буде здійснюватися допит. Створити в цих кімнатах умови, в яких неповнолітні особи почуватимуть себе спокійно та будуть більш розсудливо та швидше йти на контакт при допиті.

Важливим фактором, який формує поведінку неповнолітнього в соціумі є його умови життя та виховання, які необхідно встановити, відповідно до ст. 487 КПК України. Не менш важливим для розробки тактики допиту неповнолітнього є дослідження особи допитуваного. Дослідження особи неповнолітнього підозрюваного передбачає виявлення соціального статусу неповнолітнього; діагностику зовнішніх виявів особи допитуваного; визначення його темпераменту, що впливає на темп і ритм проведення допиту; з'ясування особливостей психіки, гендерних відмінностей та особливостей емоційних реакцій перехідного віку, що пояснюються гормональними і фізіологічними процесами [3, с. 44, 45].

Враховуючи зазначене, однією з основних особливостей при підготовці та проведенні допиту неповнолітньої особи є отримання слідчим консультативної допомоги від тих, хто братиме участь під час допиту. Загалом, законодавством встановлено, що якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря [4, с. 41].

Спираючись на положення законодавства, можна визначити, що законний представник, педагог чи психолог певною мірою виступають як допоміжний засіб для допиту з метою забезпечення найкращих умов та законних інтересів неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні. На нашу думку, основна функція вище вказаних осіб під час допиту неповнолітнього підозрюваного є застосування професійних знань для встановлення контакту з

особою в сукупності забезпечення емоційного стану та психічного здоров'я допитуваного.

Наступною особливістю є те, що стаття 226 КПК України встановлює, що час допиту неповнолітньої особи, зокрема неповнолітнього підозрюваного, обмежується, тобто слідчий не має права продовжувати цю процесуальну дію понад одну годину без перерви.

Загальна тривалість допиту не може перевищувати двох годин на день. Із цього правила випливає висновок щодо неможливості тривалого багатогодинного допиту неповнолітніх підозрюваних, відповідно, ця обставина вилучає можливість підписання незаконно складених протоколів з огляду на перевтому дитини [5, с.148].

Однак, виникає питання, адже з цією нормою не зовсім можна погодитися. Наприклад, певний час потрібен для лише для встановлення контакту довіри та початок допиту з неповнолітнім підозрюваним, це обумовлене психологічними чи емоційними особливостями цієї категорії осіб.

Таким чином, визначено, що допит щодо неповнолітнього підозрюваного має власні особливості, що обумовлено специфікою неповнолітніх як його учасника. Це виявляється у процесуальних особливостях порядку проведення такої слідчої дії за участю неповнолітніх підозрюваних, які регламентуються певними нормами КПК України. Надзвичайно важливим є ефективна розробка тактики допиту неповнолітніх та врахування особливостей проведення цієї слідчої дії з огляду на їх вікові особливості, враховуючи при цьому специфіку їх фізичного та психологічного розвитку.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 28 березня 2024 р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 04.04.2024).

2. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: методичний посібник/ автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: ФОП Клименко, 2015. 114 с.

3. Благута Р. І. Процюк О. М. Вивчення особи неповнолітнього підозрюваного та напрями використання отриманої інформації під час проведення допиту. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична акаде-

мія». Т. 19 / голов. ред. Ю. В. Цуркан-Сайфуліна; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Гельветика, 2017. С. 37-46.

4. Циганій С.О., Кузьмічова-Кисленко Є.В. Тактика допиту неповнолітнього підозрюваного під час досудового розслідування. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серіяюридична. Випуск 32. 2022. С. 37-43.

5. Петро Декайло, Анастасія Блащак. Процесуальні аспекти допиту неповнолітнього у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми правознавства. 4 (24). 2020. С. 147-150.

Ступак Т.В.

здобувач вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є складною та напруженою ситуацією, яка вимагає особливої уваги до прав людини та процедур правосуддя. Однією з ключових аспектів є проведення допитів осіб під час воєнного стану. Умови воєнного стану часто порушують звичайні процедури допиту, що може призвести до порушення прав людини та недостовірних результатів. Наприклад, тиск або погрози з боку влади можуть вплинути на свідчення особи, або негативно позначитися на її психологічному стані.

З урахуванням того, що обставини проведення бойових дій можуть створювати перешкоди щодо виконання усіх процесуальних вимог реалізації допиту у кримінальному провадженні його правову регламентацію було адаптовано під умови воєнного стану.

Так, Законом України від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» внесено зміни та доповнення стосовно правового регулювання допиту в період воєнного стану.

Зокрема, вказаним Законом удосконалюються ст. ст. 95, 615 КПК України у частині виключення заборони щодо обґрунтування судових рішень показаннями, наданими слідчому, прокурору в обстановці воєнного стану, а також встановлюється, що досудові

показання свідка, потерпілого та підозрюваного (за участю захисника) прирівнюються до показань, отриманих у порядку ст. 225 КПК України за умови, що хід та результати відповідного допиту (одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб) були зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [1].

Інакше кажучи, вказаним Законом України пропонується в умовах воєнного стану обмежити дію загальної засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, що унормовується ст. 23 КПК України [2].

Допит обґрунтовано належить до найпоширеніших та інформативних слідчих (розшукових) дій. Він не тільки дозволяє отримати свідчення особи, яка допитується, але й забезпечує обвинуваченому, підозрюваному, потерпілому можливість відстоювати свої інтереси. Невипадково провадження допитів та одночасних допитів двох чи більше раніше допитаних осіб займає, понад чверть робочого часу слідчих, тоді як виконання інших слідчих дій залишається лише близько 4% часу; свідчення є переважним доказом, що використовується в українському кримінальному судочинстві [3, с. 147].

Звідси ясна важливість подальшого розвитку правових норм, що регламентують допит, причому, на мій погляд, насамперед удосконалення потребує допит у ході досудового провадження. Перше, що привертає увагу: відбувається дедалі більше зближення процедури допиту під час попереднього розслідування з процесом отримання пояснень під час дослідчої перевірки. Вивчення правозастосовної практики переконливо свідчить у тому, що у більшості справ є, поруч із показаннями учасників процесу, раніше отримані від нього пояснення, найчастіше ідентичні за змістом.

Таке дублювання не сприяє ефективності кримінального судочинства: слідчий (дізнавач) двічі виконує схожі процесуальні дії, що призводить до додаткових трудовитрат. Не додає це громадянам бажання допомагати правоохоронним органам у встановленні обставин злочину; мимовільним очевидцям важко пояснити нюанси вітчизняного доказового права, що змушує їх знову приходити до слідчого для повторення розповіді про побачене [3, с. 149].

Додатково, умови воєнного стану можуть ускладнити доступ до адвокатів або надати можливість владі обмежувати права обвинуваченого. Це може порушити принципи справедливості та рівності перед законом.

Варто зазначити, що законом передбачено, що перекладач надається при першій можливості. У випадку неможливості надати перекладача підозрюваному або потерпілому дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад самостійно, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий (ч. 12 ст. 615 КПК України) [2].

На мою думку, у випадку, коли у якості перекладача виступає дізнавач, слідчий, прокурор, то мала би бути передбачена норма про обов'язкову фіксацію проведення такої слідчої дії з використанням відео-, аудіо- фіксації. Це потрібно для того, щоб у подальшому захист мав можливість переглянути разом із професійним перекладачем зафіксовану слідчу дію та переконатися у правильності та точності здійсненого перекладу.

Навіть в умовах воєнного стану слідчі та процесуальні дії мають проводитися у такий спосіб, який зводить до мінімуму порушення прав осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності або є потерпілими від злочину.

Для забезпечення додержання прав людини та справедливості під час воєнного стану, необхідно вжити додаткові заходи. Зокрема, важливо забезпечити доступ до адвокатів та незалежних спостерігачів під час допитів. Також, владі слід дотримуватися міжнародних стандартів у галузі прав людини та правосуддя.

Отже, проведення допиту в умовах воєнного стану становить суттєвий виклик для правоохоронних органів та дослідників. Однак з використанням відповідних стратегій, які враховують безпеку, особливий контекст та захист прав людини, можна забезпечити ефективність та справедливість у цих процедурах, навіть в умовах воєнного стану.

1. Закон України від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/4651-17#Text.

3. Літвінова І. Ф. Підстави проведення слідчих (розшукових) дій та їх доказування у процесуальній діяльності прокурора. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 3. Том 2. С. 146–150.

Твердохліб Я.В.

здобувач вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ДІЗНАВАЧА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Дізнавач в кримінальному процесі є однією з ключових постатей, яка забезпечує виконання закону та проведення об'єктивного досудового розслідування кримінальних проступків. Його роль включає в себе ряд важливих функцій, без яких ефективне розслідування неможливе.

Початкове розслідування.

Дізнавач здійснює досудове розслідування для встановлення обставин кримінального проступку. Це включає в себе вивчення місця події, збір первинної інформації та встановлення основних версій подій. Він аналізує кримінальний проступок та визначає основні напрямки розслідування.

Збір та фіксація доказів.

Дізнавач активно займається збором та фіксацією доказів, які можуть свідчити про вину або невинність підозрюваних. Це може включати в себе здійснення обшуків, допит свідків, збір матеріальних доказів та використання спеціалізованої техніки для збору доказової бази [1].

Співпраця з іншими учасниками процесу.

Дізнавач взаємодіє з потерпілими, свідками, експертами та іншими учасниками кримінального процесу для отримання повної та об'єктивної інформації. Він також співпрацює з іншими правоохоронними органами, такими як прокуратура, судові органи, для координації дій та обміну інформацією.

Дотримання законних процедур.

Дізнавач повинен дотримуватися встановлених законом процедур та прав підозрюваних. Це включає в себе гарантування права на захист, недопущення протиправних дій під час розслідуван-

ня та забезпечення конфіденційності під час обміну інформацією [2].

Підготовка матеріалів для суду.

На основі зібраних доказів дізнавач готує матеріали кримінального провадження для суду. Цей матеріал містить всю необхідну інформацію про кримінальний проступок, включаючи докази вини або невинності підозрюваних, свідчення свідків та експертних оцінок.

Участь у судовому процесі.

У деяких випадках дізнавач може виступати як свідок обвинувачення або захисту у судовому процесі. Він представляє собою ключового учасника, який може прояснити обставини розслідування та дати оцінку доказів [3].

Організація інформаційної бази розслідування.

Дізнавач зобов'язаний створювати і підтримувати відповідну інформаційну базу розслідування, включаючи документацію, заяви, протоколи допитів, фото- та відеоматеріали. Це забезпечує систематизацію та збереження доказів для подальшого використання у судовому процесі [4].

Експертиза і спеціалізовані дослідження.

Дізнавач може залучати до роботи експертів у різних галузях (криміналістика, психологія тощо) для отримання спеціалізованої експертної оцінки доказів. Він координує діяльність експертів та забезпечує належне використання їхніх результатів у розслідуванні.

Контроль за додержанням законодавства під час розслідування.

Однією з основних функцій дізнавача є забезпечення дотримання всіх законних правил та процедур під час розслідування. Він контролює дії своїх підлеглих, а також інших учасників процесу, щоб уникнути порушення прав підозрюваних та забезпечити об'єктивність розслідування [5].

Психологічна підготовка і взаємодія з учасниками процесу.

Дізнавач повинен мати навички взаємодії з різними категоріями людей: потерпілими, свідками, підозрюваними. Він використовує психологічні методики для вивчення психічного стану осіб, взаємодії з ними та отримання необхідної інформації.

Захист прав та інтересів учасників процесу.

Дізнавач забезпечує дотримання прав та інтересів усіх учасників кримінального процесу, включаючи потерпілих, свідків та підозрюваних. Він інформує їх про їхні права, надає можливість звертатися за правовою допомогою та дотримується принципу презумпції невинності [6].

Координація з іншими правоохоронними органами.

Дізнавач активно взаємодіє з іншими правоохоронними органами, такими як прокуратура, суд, слідчі органи, для забезпечення координації дій у розслідуванні кримінальних проваджень.

Аналіз правової практики та судової практики.

Важливою частиною роботи дізнавача є аналіз судової та правової практики для визначення стратегії розслідування, використання наявних судових рішень як прецедентів та використання їх у своїй роботі [7].

Стажування та підвищення кваліфікації.

Дізнавач регулярно проходить стажування та підвищення кваліфікації, щоб ознайомитися з новими методами розслідування, законодавчими нововведеннями та сучасними технологіями в області права.

Комунікація з громадськістю.

У деяких випадках дізнавач виступає як представник правоохоронних органів перед громадськістю, інформуючи громадськість про хід розслідування, права громадян та інші важливі аспекти кримінального процесу [8].

1. Гаркуша А. Г., Петриченко Є. І. Регламентація повноважень щодо здійснення дізнання у кримінальному процесі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 1. С. 265-271.

2. Марченко О.А. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання: деякі процесуальні аспекти. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 3. Ч.2. С. 49-54.

3. Зінченко С. О. Адміністративно-правовий статус слідчого і дізнавача: порівняльний аналіз. Часопис Київського університету права.2023. № 3. С. 72-75.

4. Стрельченко О. Г., [та ін.] Характеристика механізму нормативно-правового регулювання діяльності підрозділів дізнання Національної поліції України. Актуальні проблеми держави і права. 2022. № 94. С. 136-139.

5. Мельник А. В. Розвиток інституту дізнання в Україні.Держава та регіони.2021. № 1. С. 71-75.

6. Сидоренко Д. В. Сутність спеціальних знань як ознаки судової експертизи у кримінальному процесі. Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики: тези доп. учасників наук.-практ. конф.Харків: НДІ ППСН, 2022. С. 119-122.

7. Когут І., Циганюк Ю. Діджиталізація кримінального провадження в контексті удосконалення механізмів взаємодії слідчого та дізнавача із прокурором. Матеріали конференцій МЦНД. 01.07.2022; Вінниця, Україна. С. 94-95.

8. Гафич І. Правова природа діяльності прокурора в закритті кримінального провадження.Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 4. С. 32-36.

Франко І.Ю.

студентка групи ПБ-21-5 Навчально наукового інституту права Державного податкового університету

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Повномасштабне російське вторгнення на територію України ще більше ускладнило аспекти правового регулювання кримінального провадження в Україні, зокрема положення, що стосуються здійснення досудового розслідування, виявились особливо важливими.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України «досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження» [3].

Після початку повномасштабного наступу росії на територію України та введення воєнного стану на її території були внесені зміни до діючого КПК України. Зокрема, розділ був перейменований та отримав нову назву – «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [3]. Було внесено багато змін та поправок до КПК України, що свідчить про спроби законодавця реформувати чинне кримінальне процесуальне законодавство [2].

Відповідно до ч. 3 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом КПК України [3].

Якщо через обставини, які неможливо уникнути, затриманій особі не можуть вручити письмове повідомлення про підозру в установлені строки, якщо такі процесуальні дії здійснюються в умовах воєнного стану, то строк для цього вручення може бути продовжено до 48 годин. Але якщо після затримання протягом цього часу повідомлення про підозру не було передано, то ця особа повинна бути негайно звільнена [3].Початок форми

У випадку відсутності технічної можливості отримати доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань, слідчий або дізнавач прокурор виносить постанову про початок досудового розслідування, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 статті 214 КПК України. У випадках невідкладності, огляд місця події може проводитися перед прийняттям такої постанови, яка приймається негайно після огляду. Відповідні відомості якнайшвидше потрібно внести до ЄРДР. Процесуальні дії під час кримінального провадження реєструються у відповідних процесуальних документах та за допомогою технічних засобів, якщо це можливо. У випадках, коли фіксація технічними засобами неможлива, застосовуються інші доступні технічні засоби для фіксації, і процесуальні дії фіксуються у протоколі не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.

Важливою процедурою у кримінальному провадженні є порядок проведення обшуку. Зокрема, у пункті 3 частини 1 статті 615 КПК України встановлено, що у випадках, коли обставини унеможливлюють або створюють потенційну небезпеку для залучення понятих, слідчі (розшукові) дії можуть виконуватися без їх залучення. При цьому хід та результати обшуку чи огляду обов'язково фіксуються технічними засобами, зокрема, за допомогою відеозапису. Ця норма спрямована на забезпечення ефективного та безпечного проведення слідчих дій у ситуаціях, коли залучення понятих може бути небажаним чи неможливим з огляду на конкретні обставини.

Затримання особи без рішення суду може мати місце в разі наявності підстав, передбачених статтею 208 КПК України, а також при обґрунтованих обставинах, які вказують на можливу втечу від кримінальної відповідальності. Уповноважена службова особа може затримати таку особу без рішення суду, однак строк такої затримки не може перевищувати строк, визначений у статті 211 КПК України. Якщо неможливо доставити затриману особу до суду у строк, передбачений ст. 211 КПК України, розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу може проводитися за допомогою відеозв'язку. Якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді, суду у встановлений строк для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу або забезпечити її дистанційну участь, таку особу негайно звільняють. Ухвала слідчого судді чи постанова керівника органу прокуратури щодо тримання під вартою може бути продовжена до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, з урахуванням обставин, передбачених законом. Таке продовження може здійснюватися неодноразово протягом досудового розслідування.

Якщо неможливо провести підготовче судове засідання протягом досудового розслідування, тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання на підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці.

У випадку закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду питання про продовження строки в установленому порядку, тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці.

Розділ КПК України спрямований на підвищення ефективності проведення досудового розслідування кримінальних проваджень під час воєнного стану, навіть у випадках, коли особі ще не повідомлено про підозру. Відсутність доступу до технічних засобів, зокрема до Єдиного реєстру досудових розслідувань, не може перешкоджати початку досудового розслідування, що є дуже важливим. Крім того, він передбачає збирання доказів та належну фіксацію воєнних злочинів та геноциду.

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що названі вище особливості здійснення досудового розслідування покликано насамперед забезпечити ефективну діяльність правоохоронних органів у надскладних умовах. Незважаючи на велику кількість думок, багато питань залишається відкритими, адже досудове розслідування в умовах воєнного стану в Україні потребує подальшого дослідження.

1. KhNUIAIR::Home.URL:https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/485c4982-efb7-49f2-84bf-323ea9b43e76/content (дата звернення: 19.04.2024).

2. Гусаров С. М. Щодо вдосконалення окремих положень досудового розслідування з урахуванням воєнного стану. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінально- го процесу в умовах воєнного стану : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 31–33.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 19.04.2024).

4. Татоян А. А. Спеціальне досудове розслідування в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні// Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції : IV Харків. кримін. процес. полілог, присвяч. 100-річчю від дня народж. канд. юрид. наук, проф. С. А. Альперта, «Пів століття служіння науці та освіті» (м. Харків, 24 берез. 2023 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків : Право, 2023. - С. 131-133.

Синоверський Р.І.

аспірант кафедри політики у сфері боротьби
зі злочинністю та кримінального права
Прикарпатського національного університету
ім. В. Стефаника

ПОНЯТТЯ «ЦИВІЛЬНА ОСОБА» ЯК ПОТЕРПІЛОГО ВІД ВОЄННИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Вторгнення російської федерації на територію України спричинило масштабну кризу пов’язану із порушенням прав людини. Щодня в Україні фіксуються нові випадки поранення чи загибелі серед цивільного населення внаслідок воєнних дій. Забезпечення безпеки та захисту цивільних осіб в умовах воєнного конфлікту

є важливою та складною задачею, оскільки воєнні дії створюють серйозні загрози для мирного населення. Захист цивільного населення вимагає комплексу заходів від міжнародних організацій, урядів та громадських організацій. З цією метою необхідно дослідити зміст поняття «цивільна особа» в міжнародному гуманітарному праві, стосовно визначення якого серед науковців немає єдиної думки.

Аналіз понять «цивільні особи», «цивільне населення» мають значення для визначення жертв війни, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права. При цьому, аналіз основного міжнародного нормативно-правововового акту, в цій сфері, яким є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женевська конвенція IV) 1949 року, а також додаткового протоколу до неї свідчить про наявність досить широкого тлумачення поняття «цивільна особа».

Так у відповідності із Додатковим протоколу I 1977 року, а саме ст. 50 визначено, що цивільною особою є будь-яка особа, що не належить до таких трьох категорій: особовий склад збройних сил сторони конфлікту; члени особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує; члени ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил [1].

При цьому, слід констатувати, що нормативне визначення поняття «цивільна особа» у міжнародному акті подано методом виключення. З означеного випливає, що якщо особа не належить до перелічених категорій осіб, вона вважається цивільною і користується захистом [2, с. 58].

Таким чином, особи, які не є членами збройних сил і які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях, за будь-яких обставин мають право на повагу та захист: воєнні дії не можна вести проти цивільних осіб, які не беруть участь у бойових діях, і ставлення до цивільних осіб має бути гуманним.

Ключовою в такому випадку є норма, у відповідності із якою у разі сумніву щодо того, чи є яка-небудь особа цивільною, вона вважається цивільною особою. А також підкреслено той факт, що присутність серед цивільного населення окремих осіб, які не під-

падають під визначення цивільних осіб, не позбавляє це населення його цивільного характеру.

Крім того, слід звернути увагу на той факт, що цивільні особи користуються захистом, за винятком деяких випадків і на період, доки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. Під воєнними діями варто розуміти силові дії, застосовані до противника, з метою зламати його опір. У цьому випадку критеріями безпосередньої участі у воєнних діях є такі: прямий причинно-наслідковий зв'язок між актами участі й наслідками; застосування сили з боку цивільних осіб; ворожі дії без застосування зброї (транспортування зброї, доставляння за місцем призначення); вербування осіб для участі у воєнних діях [3, с. 83].

Аналізуючи таку нормативну конструкцію, слід погодитися із твердженням В.В. Лисика, про те, що в міжнародному праві дуже широке трактування поняття «цивільне населення». При цьому, науковець зазначає, що негативною видається можливість звуження цього поняття, оскільки це матиме наслідком незахищеність значної кількості мирного населення. Автор, на основі дослідження міжнародно-правових норм доходить висновку, що до цивільної особи слід відносити будь-яку особу, яка знаходиться на території воюючої держави і не бере участі у збройному конфлікті [4, с. 36].

Окремої уваги заслуговує аналіз практики Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії, яким було здійснено тлумачення поняття «цивільна особа». Слід відзначити, що про цивільних осіб згадується у статтях 3 та 5 Статуту Міжнародного Трибуналу. Зокрема, ст. 3 містить норми про відповідальність за серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 р., натомість ст. 5 – за злочини проти людяності. При цьому, Статут вирізняв поняття «цивільна особа» за цими статтями, диференціюючи його в залежності від тяжкості злочину. Так у відповідності до ст. 3 Статуту поняття «цивільна особа» охоплює вужче коло осіб, ніж визначення «особа», «індивід» за ст. 5 Статуту, яке відповідно окрім цивільних осіб може охоплювати і осіб, що приймають безпосередню участь у збройному конфлікті [5].

Також серед особливої категорії цивільних осіб, які потребують захисту під час збройних конфліктів, варто виділити жінок та дітей. Частими порушеннями під час війни є саме гендерно зу-

мовлене насильство, що виявляється у зґвалтуваннях або іншому сексуальному насиллю щодо жінок. Так, А.В. Луцан відзначає, що воно застосовується як тактичний засіб ведення війни та має на меті приниження супротивника [6, с. 301].

Отже, в міжнародних нормативно-правових актах, трактування поняття «цивільна особа» здійснено за методом виключення, та в загальному його розуміння охоплює все цивільне населення, яке не бере безпосередньої участі у військових діях. Також для визначення поняття «цивільного населення» не має значення місце, будь це в умовах бойових дій, чи перебування в умовах окупації.

Таким чином, цивільні особи потребують захисту міжнародного гуманітарного права у двох аспектах: під час активної фази збройного конфлікту – від перетворення на об'єкт збройного нападу та наслідків застосування сили проти військових цілей та комбатантів супротивника; коли коли опиняються на території супротивної держави або коли територію, на якій вони мешкають, окуповано.

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.

2. Іванов І., Симоненко А. Захист цивільного населення в умовах війни. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року. Кривий Ріг, 2022. С. 56–58.

3. Розумовський О.С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. №70. С. 141-145. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.20.

4. Лисик В. До проблеми визначення поняття «цивільна особа» у міжнародному праві. Український часопис міжнародного права. 2012. No 3. С. 35-38.

5. Статут Міжнародного трибуналу. Резолюція засідання Ради безпеки ООН № 995_d66 від 25 травня 1993 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/141926___529259.

6. Луцан А.В. Захист прав жінок в умовах збройних конфліктів. Право і суспільство. 2022. No 6. С. 299–306.

Стрипа Ю.І.

студентка ІІ курсу навчального-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ, ЯКИХ ВИКРАЛИ В РОСІЮ

Відповідно до офіційних даних української влади, що опубліковано в державному порталі для розшуку дітей "Діти війни", росіяни вивезли близько 20 тисяч українських дітей починаючи з 24 лютого 2022 року. Станом на лютий 2024 року повернути вдалося лише 388 [1]. Більше того, російська влада говорить зовсім інші цифри, спеціально применшуючи кількість своїх воєнних злочинів. Конкретну статистику не може надати ані жоден державний орган, ані жоден дослідник. Питання викрадення та депортації українських дітей стало гострим ще з початку бойових дій на Донбасі у 2014 році. З того часу росія наполягає на своїй правоті та доводить усьому світу, що вона не викрадає дітей з власних домівок, а евакуює у "краще" життя.

Українські діти, що були вивезені до росії - це ті, що перетнули кордон рф без власної згоди, згоди батьків чи опікуна та знаходяться під владою країни-агресорки. На жаль, Україна не здатна ідентифікувати викрадених дітей через опір самої росії, яка не готова співпрацювати та надавати офіційні дані зі своєї сторони. Також, говорячи про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які цілодобово перебували в інституціях, то їхні списки українській владі та відповідним органам добре відомі, проте 100% гарантії, що росія не викрала таких дітей не може надати ніхто. Таким прикладом є 1-річна дівчина з Херсону, що стала жертвою воєнних злочинів рф й була викрадена та передана під виховання одній з російських сімей, де їй змінили всі персональні дані, що стало на заваді її ідентифікації [4]. Це ж стосується і дітей, чиї батьки були відіслані до фільтраційних таборів, були засуджені внаслідок сфальсифікованих кримінальних проваджень чи які загинули внаслідок російської агресії.

Навіщо ж росії наші діти? Це питання, яке немає легкої відповіді, проте є ряд припущень, які ними й залишатимуться до того часу, доки на лаві підсудних не опиняться представники російської влади, які й давали прикази втілювати в життя дані воєнні злочини. Найпоширеніша думка - це підштовхування України до перемовин та компромісу. Це стало певним тероризмом та маніпуляцією, що випливає щоразу, як агресор пропонує нашій владі сісти за стіл перемовин. Але на нашу думку, усе набагато глибше й гірше. Мета такого виду операцій - це знищення української нації, створення пропагандистської машини, поширення фейків у міжнародну спільноту.

Питання повернення українських дітей з тимчасово окупованих територій України та територій рф є одним із пріоритетних напрямків діяльності державних органів, національних та міжнародних партнерів. Утім, держава обмежена в інструментах розшуку та повернення дітей у разі їхнього перебування на окупованих територіях України чи на території рф.

Попри те, що державні органи влади України вживають усіх можливих заходів для забезпечення повернення дітей та координують дії з повернення дітей, такої діяльності недостатньо.

То ж, які шляхи вирішення даної проблеми можливі? Питання, чи вони взагалі існують? Міжнародна спільнота ще з 2022 року розмовляє про міжнародний трибунал, санкції, але це не зупиняє викрадення дітей і не зупинить до того моменту, поки російські збройні сили не покинуть українські території, а кожен з тих посадових осіб та військових, що і вчиняли даний військовий злочин, не опиниться на справедливій лаві підсудних. Проте, враховуючи досвід Ізраїлю щодо повернення своїх громадян після війни до рідної країни, Україна може створити окреме міністерство, яке виступатиме ключовим агентством координуючи всі аспекти повернення та інтеграції, зокрема допомагатиме дітям та їхнім родинам. Органи державної влади зможуть чітко розмежувати напрямки їхньої діяльності, а міністерство з питань повернення українських громадян розвиватиме співпрацю з третіми країнами для відкриття коридорів для повернення наших співвітчизників та документуватиме всі випадки депортації, викрадення на тимчасово окуповані території України чи на тери-

торію рф. Якщо говорити про повернення дорослих громадян, то міністерство зможе допомогти з працевлаштуванням, виплатами та оформленням відповідного посвідчення. Стосовно дітей, тут діяльність міністерства спрямовуватиметься на 3 напрямки:

- соціальна та психологічна підтримка;
- освіта;
- сприяння культурній інтеграції.

Для України важливо взяти до уваги ці ключові аспекти закордонного досвіду. Необхідно створити державну структуру, яка займатиметься координацією боротьби за право на репатріацію Українців. Розуміється, що це нелегкий процес і потрібно продумати багато деталей: де взяти фінансування такої програми повернення та самого міністерства, як економічно підтримати репатріантів, як дати їм старт, який дозволить їм інтегруватися назад у суспільство та повернутися до нормального мирного життя.

1. Діти війни. Портал для розшуку дітей. [Електронний ресурс] – URL : https://childrenofwar.gov.ua.

2. Захист інтересів дітей – один з основних пріоритетів роботи органів прокуратури [Електронний ресурс] : Електронний портал Офісу Генерального Прокурора. – URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/zaxist-interesiv-ditei-odin-z-osnovnix-prioritetiv-roboti- organiv-prokuraturi.

3. Нерозквітлі: прав українських дітей на тимчасово окупованих територіях України та у Росії: депортація, мілітаризація, індоктринація [Електронний ресурс] : Електронний портал Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – URL: https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/dii-vlady-ukrainy-spriamovani-na-zakhyst-prav-ditei

4. Як соратник Путіна вдочерив викрадену з Херсона українську дівчинку і змінив їй ім'я [Електронний ресурс] : Електронний портал BBC News Україна. - URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-67506138

Савчук В.А.

студентка ІІ курсу навчального-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ДОКТРИНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКІНЧЕНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Питання структури та ієрархії рівнів кримінально-правової політики є фундаментальним для розуміння механізмів протидії злочинності. Особливої актуальності ця проблематика набуває у контексті незакінченої злочинної діяльності, де межа між кримінально релевантним діянням та підготовчим етапом часто визначається саме доктринальними установками.

Глибоке опрацювання рівнів кримінально-правової політики представлено у працях професора П. Л. Фріса. У своїх початкових дослідженнях вчений виділив доктринальний, програмний, законодавчий, науковий, правовиконавчий та правозастосувальний рівні [8, с. 85-86]. Центральне місце в цій системі посідає доктринальний рівень, який передбачає існування цілісної державно-політичної концепції. Як зауважує П. Л. Фріс, кримінально-правова політика потребує стратегічного політичного бачення розвитку, проте відсутність офіційно затвердженої доктрини в Україні призводить до непослідовності у реформуванні законодавства [8, с. 85-86].

З часом погляди на структуру політики еволюціонували. Зокрема, П. Л. Фріс уточнив назву базового рівня як «доктринальний (концептуальний)», перенісши до його змісту розробку самої концепції кримінально-правової політики, тоді як науковий рівень зосередився на розробці теоретичних підходів до поняття, змісту та принципів боротьби зі злочинністю [6].

Альтернативний підхід пропонує І. В. Козич, який критикує термін «рівень» через його ієрархічну конотацію та пропонує використовувати категорію «платформи» [4, с. 108]. У його баченні

доктринальна платформа об'єднує науковий та концептуальний аспекти, де суб'єктами виступають дослідники та інституції, а формою реалізації — монографії, статті та тези [4, с. 108]. Попри термінологічні розбіжності, доктринальний складник визнається всіма дослідниками як першооснова для законотворення.

Стосовно сфери протидії незакінченим кримінальним правопорушенням (готуванню та замаху), доктринальний рівень має визначальне значення. На жаль, на сьогодні окремої стратегії чи програми щодо протидії незакінченій злочинній діяльності не існує, тому цей сегмент політики функціонує в межах загальних концептуальних засад. Проте науковий рівень у цій сфері є надзвичайно потужним. Проблеми стадій вчинення кримінального правопорушення отримали детальне опрацювання в українській школі права. Як зазначав ще Л. С. Бєлогриць-Котляревський, розмежування готування та замаху пройшло тривалий шлях від німецької доктрини entfernter Versuch до встановлення чітких меж у теорії та законодавстві під впливом французького права [1, с. 168].

Сучасна доктрина розглядає готування та замах не лише через призму покарання, а й крізь концепцію заходів безпеки. П.Л.Фріс слушно зауважує, що готування та замах свідчать про перебування особи у «небезпечному стані», який вказує на високу ймовірність вчинення закінченого злочину в майбутньому. Основною метою криміналізації таких діянь є недопущення настання тяжких наслідків [5, с. 36]. Ця ідея була розвинута у працях О.В.Козаченка [3], І. М. Горбачової [2] та В. В. Шпіляревич [9].

Важливим аспектом, який часто залишається поза увагою класичних моделей, є необхідність виділення окремого академічного рівня кримінально-правової політики. Він має охоплювати підготовку майбутніх правників у закладах вищої освіти. Професор П. Л. Фріс наголошує, що теорія політики у сфері боротьби зі злочинністю повинна бути «організуючим і спрямовуючим ядром» усіх дисциплін кримінально-правового циклу [7, с. 333-335]. Це формує у студентів системне розуміння співвідношення цілей та засобів правоохоронної діяльності, адже академічне середовище є не лише ретранслятором доктрини, а й майданчиком

для підготовки суб'єктів, здатних впроваджувати доктринальні ідеї в практичну діяльність правоохоронних органів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що доктринальний рівень у сфері протидії незакінченим кримінальним правопорушенням наразі тримається на міцному науковому фундаменті, проте потребує формалізації у вигляді державних стратегічних документів та інтеграції в освітній процес через виокремлення академічного рівня політики.

1. Бєлогриць-Котляревський Л. С. Нариси курсу загальної частини кримінального права. Ярославль : Тип. Г. Фальк, 1894. 168 с.

2. Горбачова І. М. Заходи безпеки у кримінальному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2008. 20 с.

3. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи в Україні: культуро-антропологічна концепція : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса : Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», 2012. 430 с.

4. Козич І. В. Кримінально-правова політика в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 214 с.

5. Фріс П. Л. До питання про підстави застосування кримінально-правових заходів безпеки. Актуальні проблеми кримінального права та кримінології : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 24 квіт. 2009 р.). Донецьк, 2009. С. 32–36.

6. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини. Надвірна : Видавництво ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. 332 с.

7. Фріс П. Л. Питання вузівської підготовки юристів з теорії політики у сфері боротьби зі злочинністю. Івано-Франківськ : ПЮІ ЛьвДУВС, 2007. С. 328–338.

8. Фріс П. Л. Вибрані праці. Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. 651 с.

9. Шпіляревич В. В. Кримінально-правові заходи безпеки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 23 с.

Карабін Є.М.

студентка ІІ курсу навчального-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ: ВІТЧИЗНЯНІ ПІДХОДИ

Ефективність кримінально-правової політики у будь-якій сфері безпосередньо залежить від чіткості визначення її цілей та завдань. Досліджуючи функції кримінально-правової політики, І.В. Козич цілком обґрунтовано виділяє функцію формування запиту як одну з ключових [1; 2]. Саме формулювання проблеми та створення відповідного запиту є тим пусковим механізмом, що активує діяльність суб'єктів творення та реалізації політики. У контексті охорони діяльності органів кримінальної юстиції формування такого запиту дозволяє окреслити коло найбільш гострих проблем, що потребують негайного законодавчого та практичного вирішення.

Сучасний стан вітчизняної системи юстиції, попри прагнення до європейських стандартів, характеризується низкою системних недоліків. До основних деструктивних чинників слід віднести декларативність багатьох норм, відсутність уніфікованих підходів у діяльності різних органів, корупційні ризики та незадовільний рівень фінансування й технічного оснащення [3, с. 190-191]. Окремої уваги заслуговує проблема зниження якості юридичної освіти та професійної етики кадрів, що безпосередньо впливає на спроможність системи протидіяти злочинності.

Спеціальні запити у сфері правоохоронної діяльності також мають сталий характер. В літературі наголошується на проблемах низької ефективності роботи органів, порушеннях прав людини самими представниками влади та відсутності дієвих механізмів захисту потерпілих [4, с. 8]. Попри те, що ці виклики були сформульовані понад десятиліття тому, більшість із них залишаються

актуальними для сучасної України, вимагаючи нових концептуальних підходів у межах кримінально-правової політики.

На основі аналізу вітчизняних підходів можна виділити декілька ключових концептуальних запитів, що стоять перед сферою охорони діяльності органів кримінальної юстиції:

1. **Ревізія термінологічного апарату.** Існує об'єктивна потреба у переході від вузького розуміння «правосуддя» до ширшого поняття «юстиційна діяльність». Це відповідає європейському розумінню «justice» та дозволяє охопити кримінально-правовою охороною всі сфери юстиції, а не лише безпосередню діяльність суду.

2. **Легітимація переліку органів кримінальної юстиції.** Відсутність чіткого переліку на рівні Концепції чи закону створює термінологічну плутанину, що перешкоджає імплементації міжнародних стандартів.

3. **Визначення статусу правоохоронних органів.** Політика має обрати шлях або встановлення закритого переліку таких органів, або переходу до європейської термінології «органи правопорядку» (law enforcement agencies).

4. **Усунення дублювання норм.** Необхідна системна робота над повнотою та точністю формулювань у кримінальному законі для запобігання конкуренції норм.

5. **Оптимізація меж криміналізації.** Дискусійним залишається питання розмежування злочинів та проступків у цій сфері, а також доцільність використання адміністративної преюдиції.

6. **Кіберзахист та диджиталізація.** Динамічний розвиток цифрових систем вимагає постійного оновлення норм, що захищають інформаційні системи юстиції від новітніх форм втручання.

7. **Функціонування в умовах збройного конфлікту.** Це запит особливої термінологічної та практичної важливості, що включає захист учасників провадження від впливу держави-агресора та забезпечення правосуддя на деокупованих територіях.

8. **Повна імплементація міжнародних стандартів.** Гармонізація законодавства не повинна мати формальний характер; необхідно адаптувати загальні міжнародні норми до специфіки вітчизняного захисту органів юстиції.

9. **Ідеологічна складова та довіра.** Кримінально-правова політика має створювати умови, за яких гідність та неупередженість працівника юстиції надійно захищені державою. Лише за таких умов можливе формування високого рівня суспільної довіри до системи.

Підсумовуючи, слід зазначити, що формування та реалізація цих запитів є безперервним процесом. Частина з них уже знаходить своє відображення у роботі над Проєктом нового Кримінального кодексу України. Попри надскладні умови воєнного стану, діяльність фахової робочої групи дає підстави для стриманого оптимізму щодо майбутнього кримінально-правового забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції в Україні.

1. Козич І. В. Кримінально-правова політика: функції та функціонування : монографія Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2020. – 299 с. : іл.

2. Козич І. В. Функції кримінально-правової політики дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2021. 482 с.

3. Гусарєва О.С. Юстиція як складова правових систем сучасних країн світу та України: Дис….кан. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 234 с.

4. Волинець В. Роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні. Юридична Україна. 2012. № 7. С. 4-10.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 3

Гамалюк Н.Р. Роль акціонерних товариств у соціальному та економічному повоєнному відновленні на прикладі Німеччини та США.....3
Дем'янюк В.І. Генеза поняття «народного суверенітету»: окремі історичні аспекти.....7
Vitalii Knysh. The embodiment of Hryhoriy Skovoroda's teaching about «three worlds» and «two natures» in modern Ukrainian constitutionalism.....12
Гачан Ю.Е. Договір особистого найму за «зібранням малоросійських прав» 1807 року.....18
Куць Д.О. Договір уповноваження за «зібранням малоросійських прав» 1807 року.....21
Кучар В.В. Поняття естетичної культури юриста: правові аспекти 23
Микитчук Р.Р. Конституція ЗУНР у контексті європейського права 19-початку 20 століття.....27
Пігут А.В. Поняття та сутність правового виховання ...32

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ПРАВО ЄС. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ. ПРАКТИКА ЄСПЛ. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО.....36

Аннюк Д.В. Правові основи ринку криптоактивів згідно Регламенту 2023/1114 Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про ринки криптоактивів» 36
Могукало Д.В. Загальна характеристика адміністративного судочинства на сучасному етапі розвитку України в контексті євроінтеграції.....40
Тритинник Х.І. Адміністративно-правові засади політики європейської інтеграції України.....44

Андрусяк В.Я. Рішення ЄСПЛ в екологічних справах та їх вплив на судову практику України 48
Баранчук М.І. Особисті сервітути у сучасному законодавстві (порівняльний аналіз України із Францією).....51
Гураль А.В. Особливості охорони атмосферного повітря в Україні та ЄС 55
Гавриленко І.Д. Право на соціальне забезпечення переміщених осіб в державах Європейського Союзу ..59
Кіріченко А.М. Роль міжнародних організацій із захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту.....63
Тимофіюк А.І. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні: проблеми реалізації виборчого права в контексті євроінтеграції 66
Коломієць К.В. Кримінально-правовий аспект захисту від застосування сили за практикою ЄСПЛ (case law study).....70
Diana Protchenko. Development of international law on the protection of civilians in armed conflicts.....74
Ivan Urbanskyi. Formation and development of human rights protection in the EU.....79
Дем'янченко І.О. Історичні витоки формування та становлення міжнародних стандартів пробації 85
Косаревська А.В. Теоретико-правові особливості функціонування Міжнародного реєстру збитків 88
Анасенко К.В., Марченко А.О. Співпраця України з Міжнародним кримінальним судом 91
Небесенко А.О. Міжнародне право та права людини у кіберпросторі.....94
Пашковська Ю.О. Співпраця України з Міжнародним кримінальним судом 98

РОЗДІЛ 3. ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО. КОНКУРЕНТНЕ ПРАВО 102

Биндюк К.Г. Особливості господарського судочинства в умовах воєнного стану 102
Гаркот Д.Ю. Особливості офшорного інвестування в Україні.....106
Гладюк І.Ю. Комерційна таємниця як об'єкт правового захисту 109
Нагибайло Т.О. Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: проблеми і перспективи ..112
Небожук О.В. Монополії в Україні.....115
Соловей І.Б. Умови правомірності порівняння у рекламі 118
Аврамчук В.В. Проблемні питання прийняття спадщини в умовах воєнного стану 122
Брянкін А.С. Патент цифрового контенту як об'єкта цивільних прав 125
Буднік І.К. Форма заповіту та його посвідчення: окремі питання.....129
Воронін А.С. Сучасні зміни збирання та подання доказів суду цивільного процесу в Україні 132
Гараз А.І. Проблеми поняття «близькі родичі» у спадковому праві України 135
Гнідан Ю.І. Правове регулювання активного солідарного зобов'язання: недоліки чинного законодавства та перспективи реформування.....137
Грінечко Н.П. Колізійне регулювання при укладенні та припиненні шлюбу 141
Гронік О.О. Можливість отримання компенсації за пошкоджене майно за державною програмою «єВідновлення».....147
Даниленко Л.С. Право користування чужою річчю: проблемні питання.....151

Данищук М.Л. Відповідальність за порушення зобов'язань щодо надання цифрових послуг 154
Зайчук Л.М. Проблеми пов'язані з виконанням рішень про відібрання дитини 158
Зубейко Є.Р. Проблематика конкуренції способів оскарження заочного рішення в законодавстві та судовій практиці 162
Кириченко В.О. Відчуження майна в умовах воєнного стану 165
Кириченко К.О. Проблеми пов'язані з виконанням рішень про виселення боржника 168
Коломієць К.В. Застосування інструментів електронного судочинства в Україні: переваги та недоліки 172
Купріянчук А.В. Поняття «штучний інтелект» в доктрині права 176
Лівановський М.І. Вплив воєнного стану на житлові правовідносини 180
Лечковська Н.М. Право на свободу та право на особисту недоторканність як особисті немайнові права 183
Лозінський О.П. Особливості виконання договору оренди під час дії воєнного стану в Україні 188
Мазур Т.Є. Окремі аспекти виконання рішення про вселення стягувача та виселення боржника 191
Максимів Л.М. Корпоративні права в переліку об'єктів цивільних прав 195
Марчишин М.В. Правова природа штучного інтелекту 201
Огурцова Є.В. Особливості захисту немайнових благ як об'єктів цивільних правовідносин 204
Олійник М.О. Деякі питання щодо судових витрат при наданні правової допомоги в цивільних справах 208
Пенська А.О. Стандарти виконавчого провадження в Україні 210

Сировий С.В. Моральна шкода, що відшкодовується особі, яка зазнала шкоди внаслідок порушень законодавства у сфері трансплантології 213
Соловйов Є.О. Зміна концептуальних засад сутності договорів у сфері цивільного обороту в контексті впровадження процесів діджиталізації (на прикладі використання ChatGPT (штучного інтелекту)) 219
Стефінко А.В. Особливості спадкування в умовах воєнного стану 222
Сумцова С.О. Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних прав 226
Титаренко Д.В. Деякі питання щодо оборотоздатності об'єктів в цивільному обороті.....229
Тихоненко А.А. Актуальні питання поділу майна подружжя при визнанні шлюбу недійсним 232
Трохлюк Л.С. Правосуб'єктність боржника у виконавчому провадженні.....235
Федан Л.О. Виконання рішень про встановлення побачення з дитиною 238
Шандрук І.В. Проблемні питання спадкування за секретним заповітом.....243
Щербина А.С. Проблемні питання у спадкуванні за заповітом подружжя 246
Буца А.-М.А. Охорона прав на твори, створені штучним інтелектом 248

РОЗДІЛ 4. ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 253

Гандлер О.П. Дистанційна праця: сучасний стан та перспективи розвитку правового регулювання.....253
Гілей В.А. Проблема безробіття в Україні 257
Гопшта А.Р. Вертикальний мобінг «згори», як підстава розірвання трудового договору 261
Питчак Х.І. Правове забезпечення охорони праці 264

Стручинська Х.М. Особливості працевлаштування під час воєнного стану.....267
Федак С.В. До питання встановлення факту мобінгу в трудових правовідносинах.....272
Фітьо В.М. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю 276
Хтей А.Б. Доцільність створення трудових судів в Україні.....279

РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА. ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО 283

Бабій М.М. До питання визначення терміна «Екологічна безпека».....283
Березнюк Г.В. Ринок альтернативної енергетики: стан і перспективи правового регулювання в Україні 286
Касіян Е.Р. Зміст правової охорони земель 290
Батир В.Р. Право на безпечне для життя й здоров'я довкілляв Україні в умовах військової агресії 293
Бринська Я.І. Правовий режим земель енергетичної системи та процедура їх відведення 297
Важибух Р.Я. Продовольча безпека: загрози в умовах війни 300
Качур К.І. Еволюція правового регулювання фермерських господарств в Україні.....303
Владимір Д.О. Перспективи правового регулювання продовольчої безпеки в Україні.....307
Гандзюк Т.О. Вплив концепції сталого розвитку на еволюцію інституту права загального водокористування.....311
Данилюк Л.Р. Специфіка доступу до екологічної інформації в Україні в умовах воєнного стану.....314
Кисилиця Н.Д. Загальна характеристика права оренди земельної частки (паю).....318
Кравченко В.В. Охорона довкілля в регіонах України .322

Липа Н.М. Юридична відповідальність за порушення законодавства щодо захисту громадян, які постраждали внаслідок надзвичайних екологічних ситуацій.....325
Мороз Х.І. Проблеми забезпечення екологічної безпеки України в умовах воєнного стану 329
Рубаняк А.І. Правові засади управління відходами в Україні: проблемні аспекти.....332
Чупірчук А.М. Правовий статус громадян, які постраждали внаслідок надзвичайних екологічних ситуацій.....335
Шиманська В.С. Проблеми забезпечення права на безпечне навколишнє середовище в умовах воєнного стану 339
Lubomyr Beysyuk. Medical, biological and psychological protection, provision of sanitary and epidemic well-being of the population engineering protection of territories, radiation and chemical protection.....342

РОЗДІЛ 6. КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ, МИТНЕ, ФІНАНСОВЕ, ПОДАТКОВЕ, БАНКІВСЬКЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ 347

Закалюжна В.С. Вплив воєнного стану на конституційні права та свободи.....347
Коваленко Д.О. Правове регулювання громадянства України: принципи.....350
Sofia Prytula. Constitutional principles of ukrainian parliamentarism: advantages and disadvantages 354
Yuliia Stefunko. The specifics of restrictions on the legal status of a person under martial law.....359
Болгаренко В.М. Диспозитивність у виконавчому провадженні: проблеми та перспетиви.....362

Ковальчин З.Ю. Функції місцевого самоврядування в умовах війни 364
Таран Н.В. Захист державного суверенітету та територіальної цілісності під час воєнного стану 366
Ковтуненко С.Р. Конституційно-правові засади заборони політичних партій в Україні 369
Конопля В.В., Опошній В.В. Порядок притягнення народних депутатів до кримінальної відповідальності 372
Корбань А.А. Права національних меншин: конституційно-правовий аспект 375
Костюніна А.С. До питання використання терміну «войовнича демократія» 379
Курило Р.С. Евтаназія в Україні: проблема моралі чи права? 382
Качур Д.В. Порушення присяги адвокатом як підстава для припинення права на заняття адвокатською діяльністю 386
Рубан В.В. Шляхи розв'язання основних системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану 389
Савчин Л.В. Адміністративно-територіальний устрій як основа для реформування публічного управління 393
Селюк Д.Ю. Особливості митних процедур в Україні під час війни 396
Сухарник А.І. Конституційно-правовий статус російської мови в Україні 399
Тарас А.Р. Державна влада в Україні: конституційний аспект 403
Федорчук Л.Ю. Судовий контроль в сфері публічного управління 406
Коц А.А. Роль судів в Україні: сучасний стан та можливості покращення 409

Білецька Д.С., Василенко Д.О. Ризики у банківській діяльності....412
Бурдейна С.В. Адміністративна відповідальність за порушення комендантської години: проблеми правового регулювання....415
Жила Д.М. Поняття адміністративного оскарження та його нормативно-правове регулювання....418
Казанкова А.В. Аналіз сучасного механізму надання адміністративних послуг в Україні....422
Козорог В.О. Проблеми застосування заходів адміністративного примусу поліцією....426
Литвиненко Є.В. Особливості розгляду справ про адміністративні правопорушення за статтею 173-2 КУпАП України....428
Нечитайло А.О. Профілактика адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку під час воєнного стану....432
Резнік В.А. Вдосконалення адміністративного процесу притягнення до відповідальності іноземців та осіб без громадянства....435
Рухло Н.В. Роль адміністративного процесуального права у забезпеченні прав та свобод громадян під час військових дій....438
Сахно В.О. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції щодо забезпечення громадського порядку....441
Тимофеев О.Д. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення....444
Фартушко М.А. Врегулювання нецільової реалізації соціальних виплат на дітей за допомогою порталу «Дія»....447
Чінчін К.І. Забезпечення права на доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану....450

Шемчук Є.В., Якимчук О.Я. Правове регулювання впровадження інноваційних технологій у митну сферу України.....454
Ониськів Б.П. Умови та порядок видачі будівельного паспорту.....457
Скакун С.В. Ефективність роботи митних органів України в умовах воєнного стану.....460

РОЗДІЛ 7. ПОЛІТИКА В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ 464

Медвідь В.Я. Запровадження заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля: перспективи та переваги.....464
Біленко А.І. Торгівля людьми: загальна характеристика та протидія 467
Варцаб'юк Д.І. Окремі аспекти дослідження поняття кримінально-правової норми.....471
Гавриленко Н.А. Безпечне середовище установ виконання покарань: недоліки правового регулювання 475
Гернага Ю.О. Окремі аспекти дослідження поняття кримінально-правової правосвідомості.....480
Голодюк Д.А., Ковальчук Д.О. Теоретичні та практичні аспекти використання цифрових доказів у кримінальному процесі.....484
Жиляк М.Д. До питання суспільної небезпеки військових службових кримінальних правопорушень.....487
Захарчук Г.В. Особливості застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за рішення, прийняті їх колегіальними органами 493

Каглійчук М.Ю. Детермінанти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом 495
Карпець Т.І. Проблемні питання огляду засобів комп'ютерної техніки 499
Мотуз А.В. Запобігання злочинності та профілактика кримінальних правопорушень у центральних регіонах України 501
Реуцька В.В. Скасування «правок Лозового» - можливості справедливого розслідування чи порушення принципу змагальності? 505
Самгородська С.В. Кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці та за втрату документів, що містять державну таємницю 508
Талмазан А.В. Кримінально-правові аспекти боротьби зі злочинністю в умовах воєнного стану.....511
Федорович О.В. Кримінально-правова характеристика незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.....515
Шишко О.Є. Кримінально-правова охорона гарантій осіб на їх утримання: порівняльно-правове дослідження.....518
Щиров О.С. Корупція: від внутрішньої загрози до національної безпеки.....522
Дасюда А.С. Відповідальність за недотримання розумних строків в кримінальному провадженні.....526
Ізвіцька Г.В. Значення почеркознавчої експертизи під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України 529
Кальмук Д.Н. Проблематика встановлення моменту ознайомлення з матеріалами досудового розслідування відповідно до ст.290 КПК України 532

Карпець Т.І. Проблемні питання огляду засобів комп'ютерної техніки 536
*Козорог В.О.*Окремі поняття та принципи негласного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності.....538
Кравченко В.В. Особливості домедичної підготовки працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану 541
Липницька А.М. Використання штучного інтелекту в кримінальному правосудді.....545
Михалевич С.М. Окремі проблеми обшуку під час кримінального провадження.....548
Мільяченко М.Р. Особливості тактики огляду місця події в умовах воєнного стану.....551
Самойленко М.С. Особливості тактики допиту неповнолітніх 555
Скидан Д.О., Свірщ І.Р. Проблеми збирання та подання доказів у кримінальному провадженні стороною захисту.....559
Стефура В.І. Тактика допиту під час воєнного стану..562
Стоєва Т.І. Особливості допиту неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні 565
Ступак Т.В. Проведення допиту під час воєнного стану 569
Твердохліб Я.В. Роль дізнавача в кримінальному процесі 572
Франко І.Ю. Досудове розслідування в умовах воєнного стану в Україні.....575
Синоверський Р.І. Поняття «цивільна особа» як потерпілого від воєнних кримінальних правопорушень.....578
Стрипа Ю.І. Повернення українських дітей, яких викрали в росію.....582

Савчук В.А. Доктринальний рівень кримінально-правової політики в сфері протидії незакінченим кримінальним правопорушенням.....585
Карабін Є.М. Кримінально-правове забезпечення охорони діяльності органів кримінальної юстиції: вітчизняні підходи 588

Наукове видання

Щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених

«Вдосконалення правового регулювання: погляд молодих науковців»

В авторській редакції.
Розміщено в порядку надходження
Комп'ютерна верстка Ігор КОЗИЧ